

TRONDHEIM KOMMUNE

Rådmannen

Rådmannens forslag til handlings- og økonomiplan 2017-2020 Budsjett 2017

Rådmannens forslag til handlings-
og økonomiplan 2017-2020
Budsjett 2017

Innhold

1	Felles innsats for en bedre kommune	13
1.1	Innledning	13
1.2	Tidlig innsats.....	13
1.3	Flyktninger.....	15
1.4	Ledelse og sykefravær.....	16
1.5	Kommunesammenslåing.....	17
2	Innstilling.....	19
3	Sammendrag.....	20
3.1	Store, lille Trondheim.....	20
3.2	Hovedstørrelsene i 2017-budsjettet	21
3.3	Økonomiske handlingsregler og målsetninger	22
3.4	Forslag til investeringer i perioden 2017-2020	23
3.5	Forslag til driftsbudsjett 2017	24
3.6	Hovedprioriteringer	28
Del 1 Rammebetingelser og prioriteringer.....		32
4	Økonomiske rammebetingelser og prioriteringer	33
4.1	Forslag til økonomiske handlingsregler og målsetninger	33
4.2	Handlingsrom og prioriteringer	34
4.3	Vekst i overordnede inntekter	38
4.4	Endringer i tjenesteområdenes rammer.....	41
4.5	Kommunens finansinntekter og –utgifter.....	45
4.6	Netto driftsresultat/disponering av handlingsrommet.....	49
4.7	Forslag til investeringer, finansiering og gjeldsutvikling	51
4.8	Gjeldsutviklingen.....	55
5	Tilleggsbevilgninger og sentrale bevilgninger	59
5.1	Budsjettforutsetninger.....	59
5.2	Tilleggsbevilgninger.....	65
5.3	Sentralt plasserte bevilgninger	65
6	Eiendomsskatt, gebyrer og egenbetalinger	69
6.1	Innledning	69
6.2	Eiendomsskatt.....	69
6.3	Gebyr- og avgiftsfinansierte områder	70
6.4	Sammenligning med andre storbyer.....	71
6.5	Oppvekst og utdanning	72
6.6	Helse og velferd	73
6.7	Kultur og idrett.....	73
6.8	Illustrasjonsberegninger.....	74
Del 2 Forslag til handlings- og økonomiplan fordelt på tjenesteområder		76
7	Barnehager	77
7.1	Informasjon om tjenesteområdet.....	77
7.2	Utfordringer	78
7.3	Mål for tjenesteområdet.....	82
7.4	Forslag til driftsbudsjett for perioden 2017-2020.....	86
7.5	Forslag til investeringsbudsjett for perioden 2017-2020.....	89
8	Skoler	94
8.1	Informasjon om tjenesteområdet.....	94
8.2	Utfordringer	95
8.3	Mål for tjenesteområdet.....	99
8.4	Forslag til driftsbudsjett for perioden 2017-2020.....	102
8.5	Forslag til investeringsbudsjett for perioden 2017-2020.....	106
9	Barne- og familietjenesten	112
9.1	Informasjon om tjenesteområdet.....	112

9.2	Utfordringer.....	112
9.3	Mål for tjenesteområdet	115
9.4	Forslag til driftsbudsjett for perioden 2017-2020	119
9.5	Forslag til investeringsbudsjett for perioden 2017-2020	120
10	Kvalifisering og velferd.....	122
10.1	Informasjon om tjenesteområdet	122
10.2	Utfordringer.....	123
10.3	Mål for tjenesteområdet	124
10.4	Forslag til driftsbudsjett for perioden 2017-2020	126
10.5	Forslag til investeringsbudsjett for perioden 2017-2020	127
11	Psykisk helse og rus	132
11.1	Informasjon om tjenesteområdet	132
11.2	Utfordringer.....	133
11.3	Mål for tjenesteområdet	134
11.4	Forslag til driftsbudsjett for perioden 2017-2020	135
11.5	Forslag til investeringsbudsjett for perioden 2017-2020	137
12	Bo- og aktivitetstilbud.....	138
12.1	Informasjon om tjenesteområdet	138
12.2	Utfordringer.....	140
12.3	Mål for tjenesteområdet	141
12.4	Forslag til driftsbudsjett for perioden 2017-2020	142
12.5	Forslag til investeringsbudsjett for perioden 2017-2020	144
13	Helse- og omsorgstjenester	146
13.1	Informasjon om tjenesteområdet	146
13.2	Utfordringer.....	147
13.3	Mål for tjenesteområdet	151
13.4	Forslag til driftsbudsjett for perioden 2017-2020	153
13.5	Forslag til investeringsbudsjett for perioden 2017-2020	156
14	Flyktninger og innvandrere	162
14.1	Informasjon om tjenesteområdet	162
14.2	Status og utfordringer	162
14.3	Mål for tjenesteområdet	166
14.4	Økonomi	166
15	Kultur og kirke	167
15.1	Informasjon om tjenesteområdet	167
15.2	Utfordringer.....	169
15.3	Mål for tjenesteområdet	174
15.4	Forslag til driftsbudsjett for perioden 2017-2020	176
15.5	Forslag til investeringsbudsjett for perioden 2017-2020	179
16	Idrett og friluftsliv.....	182
16.1	Informasjon om tjenesteområdet	182
16.2	Utfordringer.....	183
16.3	Mål for tjenesteområdet	186
16.4	Forslag til driftsbudsjett for perioden 2017-2020	187
16.5	Forslag til investeringsbudsjett for perioden 2017-2020	191
17	Næring og samfunn.....	196
17.1	Informasjon om tjenesteområdet	196
17.2	Mål for tjenesteområdet	198
17.3	Forslag til driftsbudsjett for perioden 2017-2020	200
18	Plan- og bygningstjenester	201
18.1	Informasjon om tjenesteområdet	201
18.2	Utfordringer.....	203
18.3	Mål for tjenesteområdet	204
18.4	Forslag til driftsbudsjett for perioden 2017-2020	206
18.5	Forslag til investeringsbudsjett for perioden 2017-2020	207

19	Miljø-, landbruks- og laboratorietjenester	209
19.1	Informasjon om tjenesteområdet.....	209
19.2	Utfordringer	210
19.3	Mål for tjenesteområdet.....	213
19.4	Forslag til driftsbudsjett for perioden 2017-2020.....	214
19.5	Forslag til investeringsbudsjett for miljø-, landbruks- og laboratorietjenester	215
20	Tekniske tjenester	217
20.1	Informasjon om tjenesteområdet.....	217
20.2	Utfordringer	218
20.3	Mål for tjenesteområdet.....	221
20.4	Forslag til driftsbudsjett for område teknisk perioden 2017-2020.....	222
20.5	Forslag til investeringsbudsjett for perioden 2017-2020.....	227
21	Eiendomstjenester	235
21.1	Informasjon om tjenesteområdet.....	235
21.2	Utfordringer	236
21.3	Mål	238
21.4	Forslag til driftsbudsjett for perioden 2017-2020.....	240
21.5	Forslag til investeringsbudsjett perioden 2017-2020	241
22	Bystyresekretariatet, folkevalgte, kontrollkomiteen og kommunerevisjonen.....	249
22.1	Informasjon om tjenesten.....	249
22.2	Utfordringer	249
23	Rådmannen og strategisk ledelse	251
23.1	Informasjon om tjenesten.....	251
23.2	Utfordringer	251
23.3	Forslag til driftsbudsjett for perioden 2017-2020.....	252
24	Interne tjenester og arbeidsgiverområdet.....	253
24.1	Informasjon om tjenesteområdet.....	253
24.2	Utfordringer	253
24.3	Mål for tjenesteområdet.....	255
24.4	Forslag til driftsbudsjett for perioden 2017-2020.....	257
24.5	Forslag til investeringsbudsjett	259
25	Program.....	262
25.1	Innledning	262
25.2	Miljøpakken.....	262
25.3	Områdeløft Saupstad-Kolstad 2013-2020.....	264
25.4	Digitalt førstevalg	265
25.5	Velferdsteknologi	266
Del 3 Kommunale foretak, interkommunale selskap og eierinteresser i aksjeselskap m.m.....		268
26	Foretak, IKS, AS, stiftelser og Trondheim kommunale pensjonskasse.....	269
26.1	Innledning	269
26.2	TRV Gruppen AS (eierandel 100 prosent)	269
26.3	Trondheim Kino AS (eierandel 100 prosent).....	270
26.4	Olavshallen AS (eierandel 100 prosent)	272
26.5	Leutenhaven AS (eierandel 100 prosent).....	272
26.6	Trondheim Spektrum AS (eierandel 78 prosent)	273
26.7	Prima AS (eierandel 60 prosent)	274
26.8	Stavne Arbeid og Kompetanse KF	274
26.9	Trondheim Parkering KF.....	275
26.10	Trøndelag brann- og redningstjeneste IKS.....	275
26.11	Midt-Norge 110-sentral IKS.....	276
26.12	Trondheim Havn IKS.....	277
26.13	Trondheim kommunale pensjonskasse.....	278
26.14	Vistamar rehabiliteringssenter SL	278
26.15	Labtjenester AS	279
26.16	Stiftelser	279

Del 4 Obligatoriske hovedoversikter og forslag til endringer i økonomi- og finansreglement	282
27 Hovedoversikter og tallbudsjett	283
27.1 Hovedoversikter drift	283
27.2 Hovedoversikter investering	285
27.3 Rammer tjenesteområder	286
28 Kjøp fra andre, overføringer og tilskudd	292
28.1 Innledning	292
28.2 Oppvekst og utdanning	292
28.3 Helse og velferd	293
28.4 Kultur og næring	294
29 Forslag til investeringer og finansiering i 2017	299
29.1 Barnehage.....	300
29.2 Barne- og familietjenesten (BFT)	300
29.3 Skole	301
29.4 Helse- og velferdssenter og omsorgsboliger	302
29.5 Boliger.....	303
29.6 Kunst og kultur	304
29.7 Kirker og kirkegårder	304
29.8 Idrett og friluftsliv.....	305
29.9 Miljøpakken.....	306
29.10 Utstyr til Analysesenteret.....	306
29.11 Vann.....	307
29.12 Avfall.....	307
29.13 Avløp.....	308
29.14 Veg.....	309
29.15 Byrom, parker og grøntanlegg.....	309
29.16 Maskiner Trondheim bydrift.....	310
29.17 Tomtekjøp	310
29.18 Bolig- og næringsforsyning	311
29.19 Diverse rehabilitering	312
29.20 IKT, maskiner og utstyr	312
30 Avgiftsbalanse vann, avløp, renovasjon, feiing og slam	313
31 Forslag til endring i reglement	316
31.1 Forslag til ny felles bestemmelse i økonomi- og finansreglement	316
31.2 Forslag til endring i driftsøkonomireglementet	316
31.3 Forslag til endring i finansreglementet.....	317
Del 5 Vedlegg.....	319
1 Forslag til tiltak i økonomiplanen 2017-2020.....	320
1.1 Innledning.....	320
1.2 Oppvekst og utdanning	320
1.3 Helse- og velferd.....	321
1.4 Kultur, idrett og næring.....	323
1.5 Byutvikling	324
1.6 Bystyresekretariatet, folkevalgte, kontrollkomiteen og Trondheim kommunerevisjon.....	325
1.7 Rådmannen og strategisk ledelse.....	325
1.8 Interne tjenester og arbeidsgiverområdet	325
1.9 Sentrale bevilgninger.....	325
2 Demografikostnader	326
2.1 Innledning.....	326
2.2 Statens modell for beregning av demografikostnader.....	326
2.3 Trondheim kommunes modell for beregning av demografikostnader	327

Leserveiledning

Kapitteloversikt

I **kapittel 1** *Felles innsats for en bedre kommune* omtales felles innsatssområder i perioden.

Rådmannens forslag til innstilling er vist i **kapittel 2**. I **kapittel 3** oppsummeres rådmannens forslag til handlings- og økonomiplan 2017-2020, og budsjett 2017.

I **kapittel 4** ligger en detaljert gjennomgang av de økonomiske forutsetningene. Det presenteres en sammenstilling av overordnede inntekter og utgifter, og prioriteringer og tilpasninger på et overordnet nivå er beskrevet. I kapitlet beskrives også forslag til investeringsutgifter og finansieringen av disse. Videre presenteres forslag til økonomiske handlingsregler og målsetninger.

I **kapittel 5** er det gitt en beskrivelse av en del overordnede poster i budsjettforslaget. Videre gjøres det rede for satser og forutsetninger som benyttes i budsjettforslaget.

I **kapittel 6** er det gitt en beskrivelse av rådmannens forslag til endringer i eiendomsskatt, gebyrer, avgifter og egenbetalinger i 2017.

Kapitlene 7-24 omhandler forslaget til handlings- og økonomiplan med budsjett for det enkelte tjenesteområde. Kapitlene gir en omtale av tjenesteområdet, utfordringer, mål for planperioden, forslag til driftsbudsjett og forslag til investeringsbudsjett.

I **kapittel 25** gis det en omtale av de fire programmene Trondheim kommune har (Miljøpakken, områdeløft Saupstad-Kolstad, Digitalt førstevalg og Velferdsteknologi). I **kapittel 26** omtales aksjeselskap, foretak, stiftelser og interkommunale selskap hvor kommunen har vesentlige interesser.

Kapitlene 27-30 omfatter obligatoriske talloversikter og i **kapittel 31** er det beskrevet forslag til endringer i kommunens økonomi- og finansreglement.

Dokumentet har to vedlegg:

- Vedlegg 1: Komplette oversikt over rammeendringene (tiltakene) på alle tjenesteområdene
- Vedlegg 2: Beskrivelse av modellen som brukes for å beregne demografisk kompensasjon

ASSS-rapportene for 2016 vil offentliggjøres i løpet av september måned. Når rapportene er offentlig vil de bli lagt ved forslaget til handlings- og økonomiplan som elektroniske vedlegg. Dette omfatter en hovedrapport hvor alle ti kommunene i nettverket sammenlignes, og kommunerapporten hvor Trondheim kommune sammenlignes med landsgjennomsnittet og gjennomsnittet av de andre kommunene.

Økonomitabeller

Hvert tjenesteområde inneholder to tabeller under rådmannens forslag til driftsbudsjett. Den første viser rådmannens forslag til netto driftsbudsjett i økonomiplanperioden og endring i forhold til 2016. Den andre tabellen viser rådmannens forslag til tiltak innenfor områdene.

Nedenfor er det vist hvordan den første tabellen er utformet.

Netto driftsramme	2017	2018	2019	2020
Vedtatt budsjett 2016				
Pris- og lønnskompensasjon				
Oppgaveendringer				
Korrigert budsjett 2016				
Demografikompensasjon				
Annen rammeendring				
Forslag til netto driftsramme				
Rammeendring				

Forklaring av linjene i tabellen:

- **Netto driftsramme:** Det betyr tjenesteområdets budsjetterte utgifter fratrukket inntekter som føres på området. Inntekter kan for eksempel være sykepengerefusjoner og øremerkede tilskudd fra staten.
- **Vedtatt budsjett 2016:** Vedtatt budsjett omfatter opprinnelig vedtatt budsjett (desember 2015) og eventuelle korreksjoner i løpet av året.
- **Pris- og lønnskompensasjon:** Tjenesteområdene får kompensasjon for lønns- og prisvekst.
- **Oppgaveendringer:** Denne benyttes for å synliggjøre at en oppgave flyttes fra et tjenesteområde til et annet, eller korrigerer for engangsbevilgninger.
- **Korrigert budsjett 2016:** Dette er summen av de tre ovennevnte forhold og et sammenligningsgrunnlag for årene i planperioden.
- **Demografikompensasjon:** Her legges inn tall for økonomiske konsekvenser av forventet befolkningsendring. Dette gjelder for eksempel endringer i antallet skoleelever og eldre over 80 år. Her legges det også inn kompensasjon for økt areal som skal driftes og vedlikeholdes. Se vedlegg 2 for en redegjørelse for disse beregningene.
- **Annen rammeendring:** Viser hva som kan benyttes til dekning av økte kostnader, og endring av standard og kvalitet på tjenesten.
- **Forslag til netto driftsramme:** Viser størrelsen på budsjettammen som foreslås de kommende fire år etter at demografikompensasjon og annen rammeendring er lagt til.
- **Rammeendring:** Viser differansen mellom korrigert budsjett 2016 og forslag til netto driftsramme for 2017.

Den andre tabellen viser en oversikt over tiltak som foreslås innenfor tjenesteområdene i økonomiplanperioden. Tiltakene er gruppert under følgende overskrifter:

- **Opprettholdelse av standard:** Angir hvor stor del av tjenesteområdets ramme som brukes til å opprettholde dekningsgrad og kvalitet på tilbudet.
- **Endringer i tjenestetilbud:** Tilbud som foreslås økt eller redusert i omfang og/eller standard.
- **Effektiviseringstiltak:** Tiltak som fører til redusert ressursbehov uten at det går ut over omfang og/eller standard på tjenesten
- **Endringer i gebyrer/brukerbetalinger:** Viser den økonomiske effekten av endringer i gebyrer/brukerbetalinger for det aktuelle tjenesteområdet. Det vises til kapittel 6 hvor forslag til endring av gebyrer/egenbetalinger er beskrevet samlet.
- **Annet**

Investeringstabeller

Tabellen under viser hvordan rådmannen framstiller rådmannens forslag til investeringer innenfor et område.

				2016	2017	2018	2019	2020
Vedtatt budsjett 2016-2019								
Forslag til budsjett 2017-2020								
Prosjekt/investering	Kostnads- overslag	Tidligere bevilget	Rest til bevilgning	Forslag til investering				
				2017	2018	2019	2020	
Sum økonomiplan								

Forklaring til linjene i tabellen:

- Vedtatt budsjett 2016-2019: Viser vedtatt investeringsramme for området fordelt per år i gjeldende handlings- og økonomiplan. Et sammenligningsgrunnlag for forslaget som kommer i linjen under.
- Forslag til budsjett 2017-2020: Viser forslag til investeringsramme for området fordelt per år i kommende handlings- og økonomiplan.
- Prosjekt/investering: Under denne overskriften i denne kolonnen føres navnet på investeringsprosjektene (prosjekt omfatter i denne sammenheng også investeringer til bestemte formål samlet i "sekkeposter" etc) opp, og opplysninger ligger i cellene til høyre:
 - Kostnadsoverslag: Angir forventet bruttokostnad. Forprosjekt eller tilsvarende er grunnlaget for utarbeiding av kostnadsoverslag for det første året i planen. Kostnadsoverslaget er inklusive forventet prisstigning og nærmere angitt sikkerhetsmargin. Prosjekter som har oppstart senere i planperioden er ofte kostnadsestimat bygget på erfaringstall fra sammenlignbare prosjekter.
 - Tidligere bevilget: Angir størrelse på tidligere vedtatt bevilgning til prosjektet over budsjett eller i egen sak.
 - Rest til bevilgning: Dette er differansen mellom kostnadsoverslag og tidligere bevilget.
 - Forslag til investering: Det første året, det vil si 2017, viser forslag til bevilgning og de andre årene er planforslag.

En del av de investeringene som handlings- og økonomiplanen omfatter finansieres fullt ut ved tilskudd-, refusjons- og salgsinntekter. Dette gjelder spesielt investeringer innenfor bolig- og næringsområdet. Det gjøres rede for dette innenfor det enkelte budsjettområde. I kapittel 29 er finansieringen av prosjektene i 2017 beskrevet.

Prosess

Behandlings- og beslutningsprosessen for handlings- og økonomiplan 2017-2020, budsjett 2017, blir slik:

- **21. september:** Rådmannen legger frem forslag til handlings- og økonomiplan 2017-2020, budsjett 2017.
- **6. oktober:** Regjeringen legger frem forslag til statsbudsjett. Rådmannen vil orientere om hovedtrekkene i forslaget til statsbudsjett når konsekvenser for kommunen er avklart.
- **Månedsskiftet oktober/november:** Rådmannen legger frem tilleggsinnstilling om handlings- og økonomiplan 2017-2020, med forslag til endringer basert på forslaget til statsbudsjett. Rådmannen vil legge frem ytterligere forslag til justeringer etter statsbudsjettforlik på Stortinget, hvis det viser seg å være behov for dette.

- **29. november:** Formannskapet behandler forslaget til handlings- og økonomiplan 2017-2020, budsjett 2017, og innstiller for bystyret.
- **15. desember:** Bystyret behandler og vedtar handlings- og økonomiplan 2017-2020, budsjett 2017. I samme møte blir enkeltsaker om avgifter og gebyrer for ulike kommunale tjenester lagt frem for behandling og vedtak.

1 Felles innsats for en bedre kommune

1.1 Innledning

Forslaget til handlings- og økonomiplan for perioden 2017-2020 har en samlet økonomisk ramme til drift og investering på om lag 60 milliarder kroner eller rundt 15 milliarder kroner per år. Dette er kanskje summen av en størrelse vi ikke klarer å forholde oss til. Mer oversiktlig blir det når disse beløpene fordeles på tjenesteområder, driftstiltak og investeringsprosjekter. Denne oppdelingen kan imidlertid også tilsløre virkeligheten – vi kan få oppfatning av at produksjon av kommunale velferdstjenester foregår i sektorer og enheter som ikke er bundet sammen om noe felles. Slik er det selvsagt ikke. I kommunen er det stor bevissthet om at tjenester må kobles sammen og koordineres for at ønsket effekt skal oppnås. Og vi har flere oppgaver og metodiske tilnærminger som forutsetter stor grad av samordning og felles innsats. I det følgende beskrives noen av de viktige felles satsingsområdene i planperioden.

1.2 Tidlig innsats

Tidlig innsats som strategi innebærer at innsats settes inn ved problemer i ung alder eller tidlig i problemutviklingen. Strategien er viktig, fordi problemene mest sannsynlig *vil øke dersom innsatsen utsettes*. Jo tidligere et problem oppdages og innsats settes inn, desto større er sannsynligheten for en positiv utvikling. Gevinsten av tidlig innsats er høy, fordi færre vil utvikle alvorlige problemer. For enkeltmennesker og for familier kan tidlig innsats ha stor betydning for resten av livsløpet. For kommunen har innsatsen både en etisk og en samfunnsøkonomisk dimensjon. Etisk er det riktigere å gripe inn og hjelpe til tidlig enn å risikere uheldig utvikling. Samfunnsøkonomisk vet vi at det over et livsløp er rimeligere å forebygge enn å reparere.

Tidlig innsats omfatter ikke bare tjenester og tiltak som retter seg mot enkeltpersoner og grupper av personer, men også av fysiske tiltak som forebygger uheldige effekter av klimaendring, stimulerer til økt fysisk aktivitet eller etablerer møteplasser for inkludering.

I det etterfølgende blir det beskrevet hvordan strategien "tidlig innsats" nedfelles i handling på de ulike tjenesteområdene, gjennom eksempler på omstillinger og tiltak som skal gjennomføres i planperioden.

1.2.1 Omstilling og tiltak i planperioden

Styrke helhetlig læringsløp

Tidlig innsats benyttes som ett av tre strategiske grep for å styrke det helhetlige læringsløpet fra barnehage til videregående opplæring. Frafall i skolen er ofte sluttpunktet i en prosess som startet mye tidligere enn i videregående opplæring. Tiltak må derfor settes inn allerede i barnehage og barneskolealder. Gode forebyggende tiltak antas å redusere behovet for spesialpedagogiske tiltak og oppfølging fra helsetjenesten, og sannsynligheten for å fullføre skoleløpet øker.

For å nå målet om at flere barn skal få hjelp innenfor det ordinære tilbudet, ser rådmannen behov for å styrke arbeidet med tidlig innsats i barnehagene med åtte millioner kroner årlig. Styrkingen rettes spesielt mot barn og familier med levekårsutfordringer, og skal bidra til å gi alle barn grunnleggende språkferdigheter og gode relasjoner til andre barn og voksne.

I grunnskolen er strategien tidlig innsats de siste årene styrket gjennom flere nasjonale og lokale tiltak: Blant annet innføringen av en rekke verktøy for å kartlegge elevenes læringsutvikling, økt timetall til de yngste elevene, leksehjelp, økt lærertetthet på 1. og 2. trinn, styrket lærerkompetanse gjennom etter- og videreutdanning og utvikling av en mer praktisk, variert og relevant opplæring.

Økt helseinnsats for de yngste og deres familier

I barne- og familietjenesten prioriteres tidlig innsats gjennom svangerskapsomsorgen, de øvrige helsetjenestene og fastlegeordningen. Rådmannen foreslår å styrke hjelpetiltak i hjemmet med fire millioner kroner. Dette skal bidra til å gi barn, unge og deres familier god oppfølging, og redusere behovet for plasseringer i beredskapshjem, fosterhjem og institusjon. Rådmannen foreslår også å styrke skolehelsetjenesten med 3,5 millioner kroner i 2017, økende til 6,5 millioner kroner i 2020.

Tilbud til barn av psykisk syke foreldre

Enhet for psykisk helse og rus har etablert en ordning med barneansvarlig ved enheten. Dette skal bidra til økt oppmerksomhet på barn av psykisk syke foreldrene og sikre at de får den nødvendige hjelpen.

Hverdagsmestring

Hverdagsmestring består av to satsingsområder: *Tidlig innsats* er et samarbeid mellom fysioterapeuter, ergoterapeuter og helse- og velferdskontorene for å koordinere tiltak for brukere som ennå ikke har hjemmetjenester. *Hverdagsrehabilitering* er tilbud til eldre med begynnende funksjonsnedsettelse, et intensivt tidsavgrenset samarbeid mellom flere tjenester for å gi nye brukere økt selvstendighet på områder som er viktige for brukeren.

Tilrettelegging av møteplasser for inkludering

Gjennom å tilby lett tilgjengelige møteplasser, vil Trondheim kommune gi alle like muligheter til å delta på samme arena. Det legges til rette for at barn og minoritetsgrupper tidlig får møte et mangfold av kunst og kulturuttrykk, og at tilbud om fysisk aktivitet og idrett tilrettelegges for inkludering og uorganisert aktivitet. Trondheim kommune samarbeider med idrettsrådet om inkluderingstiltak innen idretten, og det tilbys åpen halltid (tid for uorganisert aktivitet). Etablering av flere nærmiljøanlegg og trimparker er også eksempler på tiltak i strategien tidlig innsats.

Svevestøv

Trondheim kommune har lyktes med å redusere antall dager med svevestøv over de tillatte verdiene. I de siste årene har det vært svært få brudd. Dette skyldes iherdig, målrettet og tidlig innsats både fra Trondheim kommune og Statens Vegvesen.

Ombygging av avløpsnett

Klimaendringene i kombinasjon med byvekst og fortetting øker belastningen på avløpsnett. Det pågår en ombygging av avløpsnett for å møte disse utfordringene. Ombyggingen øker kapasiteten og reduserer faren for flomskader på annen infrastruktur, bygninger og private hjem.

Bygninger i god stand

Trondheim kommunes bygninger er generelt i god stand. Bystyret har prioritert gode og funksjonelle bygg over flere år. Et planmessig godt verdibevarende vedlikehold har derfor vært et satsingsområde. En slik prioritering har stor betydning, både i forhold til kommunens realkapital, det ytre miljø og helse, miljø og sikkerhet.

1.3 Flyktninger

Ikke siden andre verdenskrig har så mange mennesker vært på flukt i verden. Over 65 millioner mennesker er på flukt i dag. De fleste er internt fordrevne flyktninger, men over 21 millioner mennesker har flyktet til andre land. En relativt liten andel kommer til Norge for å søke beskyttelse.

Verdenssamfunnet står overfor en formidabel humanitær oppgave med å hjelpe medmennesker i nød. Trondheim kommune har en lang humanitær tradisjon med å hjelpe flyktninger. Dette skjer i form av bosetting og integrering i lokalsamfunnet. Kommunen har vært sitt nasjonale og internasjonale ansvar bevisst ved blant annet å stille seg positivt til statlige anmodninger om bosetting av flyktninger hvert år. Dette er en positiv holdning og en viktig tradisjon som rådmannen mener må videreføres.

1.3.1 Utviklingen de siste årene

Antall flyktninger som bosettes i kommunen varierer fra år til år, avhengig av den internasjonale situasjonen. I perioden 2005 til 2015 har kommunen bosatt litt i overkant av 3 000 flyktninger, derav ca 200 enslige mindreårige. Et lite antall på verdensbasis, men et stort bidrag i nasjonal sammenheng.

Flyktninger har ulik bakgrunn og de kommer til Norge av ulike årsaker. Krig og borgerkriger i Midt-Østen og i Nord-Afrika de siste årene har preget flyktningestrømmen til Europa og til Norge. En annen spesiell situasjon i 2015 var store ankomster av enslige mindreårige asylsøkere til Norge. Dette er barn som har reist langt uten foreldre, og sannsynligvis på egen hånd. Kommunens og samfunnets ansvar er å legge til rette for gode bo-, omsorgs- og kvalifiseringstilbud. Disse barna må gis mulighet til å fullføre grunnskole og videregående opplæring.

Flyktningesituasjonen høsten 2015 førte til et stort engasjement og stor lokal dugnadsånd for å hjelpe. Idédugnader, ulike prosjekter, samhandling mellom frivillige organisasjoner og kommunen, og henvendelser fra enkeltpersoner, er noen av eksemplene på dette. Flyktningesituasjonen skapte også mange spørsmål om utfordringer med å bosette og integrere et større antall enn det som har vært vanlig tidligere. Trondheim og mange andre kommuner tok et ekstra ansvar gjennom en storstilt dugnad og bosatte mange flere enn tidligere. Denne dugnaden hadde ikke vært mulig uten et samarbeid med lokalsamfunnet.

1.3.2 Utsikter for 2017

Det nasjonale behovet for bosetting av flyktninger i 2017 er fortsatt høyt, selv om antall asylankomster til Norge er betydelig redusert i inneværende år. Staten antyder et bosettingsbehov for flyktninger i Trondheim på samme nivå som i 2016. Dette betyr bosetting av ca 650 flyktninger, derav ca 160 enslige mindreårige.

Trondheim kommune har et betydelig bosettings- og kvalifiseringsapparat med dedikerte og dyktige fagpersoner. Det er også et stort samarbeid mellom kommunen, frivillige organisasjoner og næringslivet. Dette samarbeidet må videreutvikles og styrkes i 2017. Bystyret behandlet en handlingsplan for økt bosetting av flyktninger i mai 2016. Det er vedtatt en rekke tiltak som skal styrke kommunens integreringsarbeid. Samarbeid med næringslivet, frivillige organisasjoner, bedre resultater i introduksjonsprogrammet og etablering av et heldagstilbud for enslige mindreårige, er noen av de viktige områdene i handlingsplanen for 2017.

Flyktninger er ikke en ensartet gruppe. De har ulik flukthistorie, er i ulik alder, har ulik familiesammensetting, kommer fra ulike samfunnsstrukturer og ikke minst har de ulik utdannings- og yrkesbakgrunn. Felles for alle er at de må starte en orienteringsprosess i et nytt samfunn med nytt språk og nye sosiale og kulturelle normer.

Rådmannen vil i tillegg til de vedtatte tiltak i handlingsplanen, iverksette en særskilt utredning for å vurdere mulighetene for etablering av et nytt lavterskeltilbud for flyktninger med utgangspunkt i "frisklivs- og mestringsstrategier".

1.4 Ledelse og sykefravær

Sykefraværet i Trondheim kommune var i gjennomsnitt på 9,9 prosent i 2015. Tilsvarende tall for 2014 var 9,6 prosent. Kommunens tiltak i sykefraværarbeidet har ikke hatt ønsket effekt. Mye tyder på at det vil være behov for å tenke nytt for å få sykefraværet ned fra dagens nivå, og betydningen av god ledelse og rollen til den enkelte leder vil få større oppmerksomhet. Arbeidsmiljøet vil bli en mer integrert del av ledernes faglige ledelse av det kommunale tjenestetilbudet¹.

1.4.1 Økt ledernærhet

I tråd med kommunenes reviderte arbeidsgiverpolitikk² skal rådmannen sørge for at alle medarbeidere blir fulgt opp av en ansvarlig leder. Personalansvaret for den enkelte skal være tydelig definert. Ledere med personalansvar skal ha tilstrekkelig kompetanse og verktøy til å ivareta sitt ansvar. Nærhet i ledelse er viktig, og rådmannen skal legge til rette for at ansvarlig leder har et antall medarbeidere som muliggjør god oppfølging³. Innen utgangen av 2017 gjøres det omfattende, strukturelle endringer i kommunens ledelse. Det innføres kommunalsjefer på områdene Helse- og velferd og Oppvekst og utdanning. For enheter med mer enn 50 faste ansatte erstattes dagens modell med fagledere med et nytt ledernivå, avdelingsledelse. Avdelingslederne vil få et helhetlig ansvar for personal, fag og økonomi for en gruppe medarbeidere. Rollebeskrivelsene og kompetansekravene til lederstillinger vil bli mer samkjørt på tvers av kommunen, og antallet ledere på nivået under enhetsleder forventes å gå noe opp, slik at lederspennet reduseres. I tillegg organiseres lederteamene på enhetene slik at lederen, også for turnusbaserte tjenester, har bedre forutsetninger for å se og ha dialog med alle medarbeiderne.

1.4.2 Styrket medarbeiderskap

Arbeidet med å styrke lederne som personalledere bør henge sammen med et parallelt arbeid for å jobbe med medarbeidernes kompetanse på å være medarbeider, kalt "medarbeiderskap". Nyere forskning viser at dette gjensidige ansvaret har vært viet for lite oppmerksomhet i sykefraværsoppfølgingen, fordi det kan oppfattes som følsomt (Fafø 2015). Rådmannen skal sørge for at alle nye medarbeidere får en grunnleggende innføring i rollen som medarbeider⁴. Eksempler fra andre kommuner kan tyde på at en systematisk satsning på å bygge kompetanse på hvordan organisasjonen fungerer og hvilke krav, forventinger og systemer som gjelder, i seg selv kan ha en positiv effekt på sykefraværet. For medarbeidere som selv opplever at de har et valg, kan denne typen holdningsskapende tiltak være det som skal til for å velge arbeidsplassen fremfor sykefravær.

¹ Saksprotokoll sak 145/16: Forebygging av sykefravær i Trondheim kommune. Vedtak 1.

² <https://intranett.trondheim.kommune.no/content/1130969387/Arbeidsgiverpolitisk-plattform-2016---2020>

³ Saksprotokoll sak 145/16: Forebygging av sykefravær i Trondheim kommune. Vedtak 4.

⁴ Saksprotokoll sak 145/16: Forebygging av sykefravær i Trondheim kommune. Vedtak 3.

Medarbeiderne vil så langt som mulig få en aktiv rolle i utformingen av oppgaver og organisering av arbeidet og få synliggjort sitt eget ansvar. Rådmannen vil i 2017 gjøre forsøk i samarbeid med NTNU, Høgskolen i Oslo og Akershus og NAV Arbeidslivssenter, der metoder for medarbeiderdrevet innovasjon brukes for å gi medarbeiderne en større rolle i utviklingen av sitt eget arbeidsmiljø. Denne typen medvirkning utfordrer lederskapet og krever kompetanse på medvirkning hos den enkelte leder. Dette kompetansebehovet vil blant annet bli ivaretatt gjennom endringer i kommunens ledelsesutviklingsprogrammer, slik at lederne både er trygge på handlingsrommet som ligger innenfor styringsretten og lov og avtaleverk, samtidig som de ser muligheter for å gi medarbeiderne frihet og ansvar for egen utvikling.

1.5 Kommunesammenslåing

Den 16. juni 2016 gjorde Klæbu og Trondheim kommuner likelydende vedtak om å slå sammen kommunene. Forut for vedtaket var det utarbeidet og vedtatt en intensjonsavtale, og det var gjennomført folkeavstemming i Klæbu og målretta høringsseminar i Trondheim.

Kommunenes vedtak om sammenslåinger blir fulgt opp gjennom forslag fra regjeringen, som skal behandles i Stortinget våren 2017. Det er usikkert om Stortinget vil vedta enkelte sammenslåinger mot kommunenes vilje, men det er nokså klart at kommunenes positive sammenslåingsvedtak vil bli fulgt opp og vedtatt også i Stortinget. Vi kan derfor ta for gitt at kommunestyrenes vedtak i Klæbu og Trondheim kommune blir bekreftet av Stortinget.

1.5.1 Fakta

Klæbu kommune har om lag 6 000 innbyggere, og er den kommunen i Norge der flest arbeidstakere pendler ut (64 prosent). Klæbu er en naturlig del av det felles bolig – arbeids - og servicemarkedet som omkranser Trondheim.

En kommunesammenslåing er en omfattende arbeidsprosess, der begge kommuner i prinsippet legges ned, og der det opprettes en ny, bestående av disse. Både kommunenavnet, som skal være Trondheim, og kommunevåpenet som skal være Trondheims byvåpen, er allerede avtalt og vedtatt gjennom intensjonsavtalen.

Intensjonsavtalen inneholder målsettinger om at lokale tjenester skal ytes lokalt som i dag, og har dessuten flere satsingsområder som det er enighet om: Å arbeide for innlemming av FV704 i Miljøpakken, bygging av tursti langs Nidelva, bygging av skiløype fra Tiller til Vassfjellet, innkopling av avløp fra Klæbu til nytt kloakkanlegg på Bratsberg som erstatning for Klæbus gamle Ostangen renseanlegg, samt en rekke punkter som krever utredninger knyttet til politisk styring av den nye kommunen. Det er også vedtatt at rådhuset i Klæbu skal benyttes til samfunnsnyttige formål, og at det skal etableres et nærmiljøråd i Klæbu i den første fireårsperioden i ny felles kommune.

Høsten 2016 gjøres det vedtak i de to kommunestyrene med flere detaljer om gjennomføringen og den politiske og administrative styringen av sammenslåingsprosjektet. Seinest når Stortinget har gjort sitt vedtak skal kommunene følge inndelingslovas bestemmelser og velge en fellesnemnd med politikere fra de to kommunestyrene. Denne nemndas oppgave er å tilrettelegge for den nye kommunens virksomhet, blant annet å sørge for at det foreligger handlings- og økonomiplan med årsbudsjett, at ansatte vet hvor de skal arbeide, at den nye kommunen har den administrative ledelsen på plass, at avtaler og ordninger er harmonisert eller vil bli harmonisert i den nye kommunen. Fellesnemnda arbeider parallelt med de to kommunenes ordinære politiske og administrative organer fra 2017 og fram til den avløses av kommunestyret som velges høsten 2019. Det er allerede avtalt at det skal opprettes et

partssammensatt utvalg med arbeidsgiver- og arbeidstakerrepresentanter fra de to kommunene fra høsten 2016. En kommunesammenslåing regnes som en virksomhetsoverdragelse, der den nye kommunen overtar de ansatte fra de to gamle kommunene.

1.5.2 Konsekvenser for handlings- og økonomiplanen

Staten gir økonomisk støtte til kommuner som slår seg sammen, avhengig av antallet kommuner som er med, og innbyggertallet i den nye kommunen. Dette medfører at det vil bli utbetalt 35 millioner kroner til dekning av engangskostnader knyttet til sammenslåingen av Klæbu og Trondheim kommuner. Beløpet betales ut i 2017 etter Stortingets sammenslåingsvedtak. På sammenslåingstidspunktet i 2020 utbetaler staten nok en sum, reformstøtten, på 30 millioner kroner, til den nye kommunen.

Klæbu og Trondheim kommuner har avtalt å sette i gang sammenslåingsprosessen fra høsten 2016, det vil si før Stortingets vedtak foreligger. Selv om den første fasen for det meste består av ulike kartlegginger, er dette ikke kostnadsfritt, og det fremmes forslag til vedtak om forskuttering på omlag to millioner kroner fram til årsskiftet. Det er avtalt at dette kan skje gjennom forskuttering fra Klæbu kommune, med dekning i utbetalingen som kommer etter Stortingets vedtak i 2017. Gjennom intensjonsavtalen er det vedtatt at flere felles prosjekter skal gjennomføres før kommunene slås sammen. Tursti langs Nidelva og skiløype fra Tiller til Vassfjellet er to slike prosjekter. Det vil bli lagt frem egne saker til behandling når det foreligger mer informasjon om kostnader og gjennomføring for både sammenslåingsprosjektet og de konkrete anleggsprosjektene.

2 Innstilling

Rådmannen foreslår at bystyret forelegges følgende innstilling:

1 Skattevedtak 2017

- 1.1 For inntekts- og formuesskatt skal høyeste tillatte skattesats legges til grunn.
- 1.2 Eiendomsskatt utskrives med kroner 5,75 for hver kroner 1 000 av takstverdien på eiendommer. Alle godkjente boligenheter for eiendomsskatt gis et bunnfradrag på kroner 500 000.

2 Budsjettvedtak 2017

- 2.1 Rådmannens forslag til budsjett for bykassen vedtas slik det går fram av det spesifiserte drifts- og investeringsbudsjettet, jamfør kapittel 27-29.
- 2.2 Gebyrer, avgifter, kontingenter og egenbetalinger vedtas slik det framgår av budsjettdokumentet, jamfør kapittel 6.
- 2.3 Investeringer forutsettes finansiert i samsvar med oversikt i budsjettdokumentet, jamfør kapittel 29.
- 2.4 Bystyret vedtar å ta opp følgende lån i 2017:
 - 2.4.1 Lån til investeringer på inntil 1 551 millioner kroner
 - 2.4.2 Lån til startlånsordningen på inntil 250 millioner kroner
 - 2.4.3 Lån for videreutlån til Trondheim Parkering KF på inntil 8 millioner kroner, og lån til Stiftelsen Trondheim Pirbad på inntil 80 millioner kroner.
- 2.5 Rådmannen gis fullmakt til å avtale nærmere lånetidspunkt og lånevilkår, og til å inngå de nødvendige låneavtaler for kommunens innlån og utlån. Rådmannen gis videre fullmakt til å gjennomføre refinansiering av lån.
- 2.6 Bystyret gir rådmannen fullmakt til å ta opp likviditetslån på inntil 500 millioner kroner i 2017, dersom drifts- eller finansieringsmessige forhold skulle gjøre det nødvendig.
- 2.7 Bystyret gir rådmannen fullmakt til å gjennomføre forslag til endringer i økonomireglementene, som foreslått i kapittel 31.

3 Handlings- og økonomiplanen 2017-2020

- 3.1 Bystyret vedtar rådmannens forslag til økonomiske handlingsregler og målsetninger.
- 3.2 Bystyret vedtar rådmannens forslag til periodemål.
- 3.3 Bystyret vedtar rådmannens forslag til økonomiske rammer.

Rådmannen i Trondheim, 21. september 2016

Morten Wolden

Olaf Løberg

3 Sammendrag

Hovedlinjene i vedtatt handlings- og økonomiplan følges opp i rådmannens forslag til handlings- og økonomiplan for perioden 2017-2020. I samsvar med vedtatt plan legges det opp til å betale økte avdrag på lån. Styrking av helse- og omsorgstjenester er fortsatt en hovedprioritering, og tidlig innsats vil også i kommende planperiode ligge til grunn for arbeidet innenfor alle tjenesteområdene. Rådmannen foreslår investeringer for til sammen 10,7 milliarder kroner i planperioden.

3.1 Store, lille Trondheim

Trondheim kommune skal i 2020 være en internasjonalt anerkjent kunnskapsby, en by der det er lett å leve miljøvennlig, og en inkluderende og mangfoldig by. Kommunen skal også være en aktiv og attraktiv samarbeidspartner og arbeidsgiver. Disse målene gir, sammen med målsetningen om at kommunens økonomiske handleevne skal ivaretas over tid, kommunen en overordnet plan som er førende for rådmannens arbeid med handlings- og økonomiplanen.

Trondheim kommunes planstrategi 2016-2019 legges fram for bystyret til beslutning høsten 2016. I strategien beskrives utfordringer og utviklingstrekk som kan få betydning for kommunens strategiske valg for videre utvikling av kommunen og byen. Gjennom planstrategien besluttes hvilke overordna planer kommunen skal prioritere å utarbeide og behandle i kommunevalgperioden.

Regjeringen gir hvert år signaler om de samlede inntektene i kommunesektoren for neste budsjettår. Ved behandlingen av kommuneproposisjonen i juni, sluttet Stortinget seg til regjeringens forslag om en vekst i kommunenes frie inntekter på mellom 3,45 og 3,7 milliarder kroner. Dette er utgangspunktet for at rådmannen anslår at Trondheim kommune i 2017 får en vekst i de frie inntektene på 117 millioner kroner. Trondheim og Klæbu får i tillegg 35 millioner kroner i engangsstøtte i 2017 til å dekke kostnader i forbindelse med kommunesammenslåingen i 2020.

Trondheim er en by i vekst. Dette legger press både på drifts- og investeringsbudsjettet, og store deler av inntektsveksten må brukes til å dekke økte kostnader som følge av at vi blir flere innbyggere. I samsvar med gjeldende økonomiplan, er det også lagt opp til å øke avdragene på kommunens lån i løpet av planperioden. Muligheter til forbedringer av det kommunale tjenestetilbudet, må derfor i hovedsak skaffes gjennom effektivisering, omprioriteringer og nye måter å jobbe på.

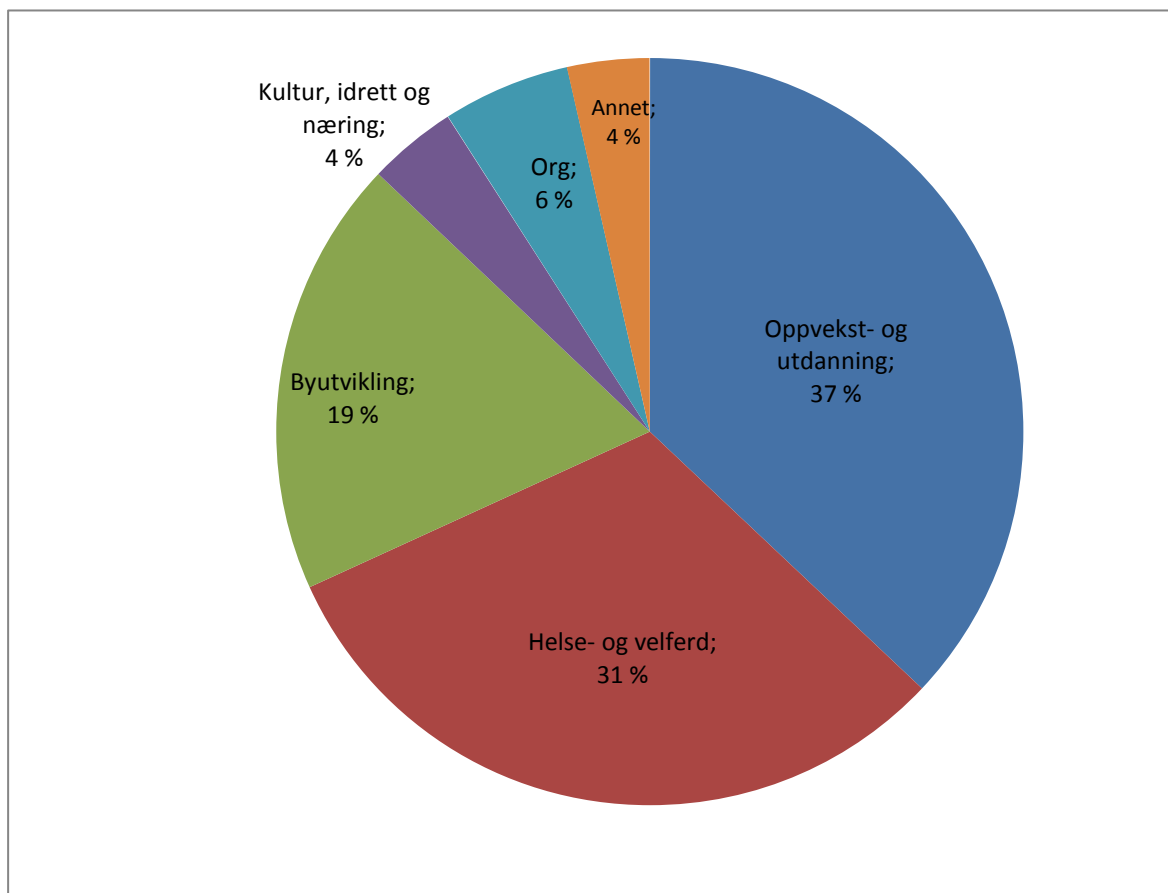
Bystyret vedtok ved behandlingen av handlings- og økonomiplanen for 2016-2019 økninger på flere tjenesteområder i planperioden. Disse økningene er i hovedsak videreført i rådmannens forslag til økonomiplan for perioden 2017-2020. Tidlig innsats ligger fortsatt til grunn for arbeidet innenfor alle tjenesteområdene. Styrking av helse- og omsorgstjenester er fortsatt en hovedprioritering.

Samlet utgjør investeringene 10,7 milliarder kroner i planperioden. Hovedprioriteringen er investeringer i skoler, helse- og velferdssenter og vann- og avløp. Gjeldsgraden forventes å øke fra om lag 67 prosent til 73 prosent.

3.2 Hovedstørrelsene i 2017-budsjettet

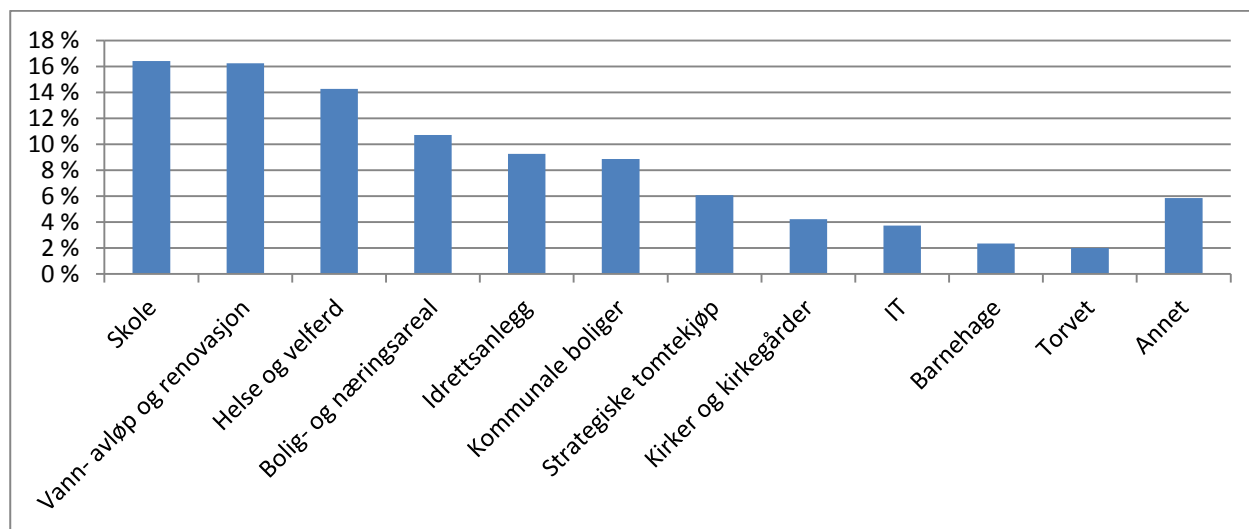
- Drifts- og finansutgiftene utgjør 12,8 milliarder kroner. Av dette er 0,9 milliarder kroner kapitalutgifter.
- Samlede lønnskostnader, inkludert pensjons og arbeidsgiveravgift, utgjør om lag 65 prosent av de samlede driftsutgiftene
- Investeringsutgiftene utgjør 2,6 milliarder kroner.
- 1,55 milliarder kroner eller 61 prosent av investeringene foreslås finansiert med lån i 2017.
- Befolkningsendringer anslås å gi en merutgift på 62 millioner kroner i 2017
- Finanspostene i driftsbudsjettet 2017 utgjør:
 - 925 millioner kroner i finansutgifter
 - 300 millioner kroner i finansinntekter

Figur 3-1 viser hvordan rådmannens forslag til driftsbudsjett på 11,9 milliarder kroner fordeler seg mellom ulike områder i 2017. Figur 3-2 viser hvordan rådmannens forslag til investeringsplan på 10,7 milliarder kroner fordeler seg mellom ulike områder i perioden 2017-2020.

Figur 3.1 Fordeling av driftsutgifter på ulike områder, 2017⁵

⁵ Organisasjon omfatter her interne tjenester, rådmannen og strategisk ledelse, bystyresekretariatet, folkevalgte, kontrollkomiteen og Trondheim kommunerevisjon. Annet omfatter tilleggsbevilgninger og sentralt plasserte bevilgninger.

Figur 3.2 Fordeling av brutto investeringsutgifter på ulike områder, 2017-2020

3.3 Økonomiske handlingsregler og målsetninger

3.3.1 Innledning

Finansielle måltall er viktige verktøy i den langsiktige styringen av kommunens økonomi. Trondheim kommune har i flere år hatt handlingsregler og måltall som bygger på idealet om langsiktig økonomiforvaltning og en målsetning om best mulig tjenestetilbud over tid.

Rådmannen foreslår i handlings- og økonomiplanen en revidering av handlingsregelen for kapitalutgifter og innføring av nye økonomiske målsetninger. Under gis det en kort omtale av handlingsregelen og forslag til målsetninger for gjeldsgrad, netto driftsresultat og størrelsen på disposisjonsfondet. For nærmere omtale vises det til kapittel 4 og til rådmannens orientering for formannskapet i juni 2016 ([sak 178/16](#)).

Handlingsregel for kapitalutgifter

Trondheim kommune innførte i budsjettet for 2010 en handlingsregel for kapitalutgifter, som fastsetter at maksimalt åtte prosent av kommunenes frie disponible inntekter skal gå til å dekke kapitalutgifter. Målet med handlingsregelen var å dempe gjeldsveksten og sikre stabile rammer for drift av det kommunale tjenestetilbudet, ved at minimum 92 prosent av kommunens frie disponible inntekter skulle gå til drift av tjenestene. Handlingsregelen har imidlertid ikke fungert som en begrensning på låneopptaket. Dette skyldes det historisk lave rentenivået vi har hatt de siste årene. Lave renter har gitt kommunen anledning til å øke lånevolumet betydelig innenfor den definerte handlingsregelen. Dette er uheldig, og rådmannen foreslår en justering av regelen. Rådmannen vil anbefale at kommunen, uavhengig av rentenivå, budsjetterer med åtte prosent i kapitalutgifter. I praksis vil det innebære at vi i perioder med lave renter betaler mer i avdrag på lånene. På denne måten vil gjeldsveksten bli lavere i perioder med lav rente, enn i perioder med mer normale rentenivåer. Når rentenivået stiger, vil avdragene reduseres. Avdragene kan imidlertid aldri utgjøre mindre enn lovpålagte minimumsavdrag.

I 2016 utgjør kapitalutgiftene om lag seks prosent av kommunenes frie disponible inntekter. I samsvar med forslag til revidert handlingsregel for kapitalutgifter, foreslår rådmannen at det legges opp til en gradvis opptrapping av avdrag, slik at renter og avdrag utgjør åtte prosent av frie disponible inntekter innen utgangen av 2020. Dette gir økte ekstraordinære avdrag på om lag 220 millioner kroner i slutten av perioden. Endringen vil på kort sikt gi kommunen redusert

økonomisk handlingsrom. På lang sikt vil endringen bidra til en styrking av kommuneøkonomien, ved at gjeldsnivået reduseres.

Målsetting for gjeldsgrad

Sammen med den justerte handlingsreglen for kapitalutgifter, foreslår rådmannen at det innføres en målsetning om at bykassefinansiert gjeld over tid ikke skal utgjøre mer enn 70 prosent av driftsinntektene. Formålet ved å legge en begrensning på gjeldsnivået er, i likhet med handlingsreglen for kapitalutgifter, stabilitet i tjenesteproduksjonen. Foreløpig er det slik at bykassefinansiert gjeld som andel av driftsinntektene vokser. I de tre siste årene har gjelden som andel av driftsinntektene i snitt utgjort 67 prosent. Med rådmannens forslag til handlings- og økonomiplan for 2017-2020 vil gjeldsgraden øke til om lag 73 prosent i 2020.

Målsetting om netto driftsresultat

Netto driftsresultat, som viser hva kommunen har til disposisjon for avsetninger til framtidig bruk og til egenfinansiering av investeringer, er av mange regnet som den viktigste indikatoren på kommunens økonomiske handlefrihet. Rådmannens vurdering er at Trondheim kommune bør ha som målsetning å ha et korrigert driftsresultat på mellom 2 og 2,5 prosent av driftsinntektene. Et driftsresultat på dette nivået vil gi tilstrekkelig egenkapital til finansiering av investeringer og til å sikre formuesbevaring. I rådmannens forslag til økonomiplan for perioden 2017-2020 er det lagt opp til et korrigert netto driftsresultat på 2,4 prosent.

Målsetting om disposisjonsfond

Størrelsen på disposisjonsfondet er uttrykk for hvor stor økonomisk buffer kommunen har for sin løpende drift, og er et uttrykk for kommunens økonomiske handlefrihet. Trondheim kommune anslås ved utgangen av 2016 å ha et disposisjonsfond på om lag 400 millioner kroner eller i overkant av tre prosent av kommunens driftsinntekter. Dette er et relativt lite disposisjonsfond sammenlignet med andre kommuner, og rådmannen vil foreslå at kommunen har en målsetning om at disposisjonsfondet over tid bør utgjøre fem prosent av driftsinntektene. Dette er også er i tråd med [riksrevisjonen anbefaling](#). En økning i disposisjonsfondet vil føre til at kommunen står bedre rustet til å håndtere kortvarige svingninger i økonomien. Rådmannen har ikke funnet rom for å foreslå en oppbygning av fondet til fem prosent i denne økonomiplanperioden. En løsning for å nå målsetningen kan være å avsette eventuelle framtidige mindreforbruk til disposisjonsfond.

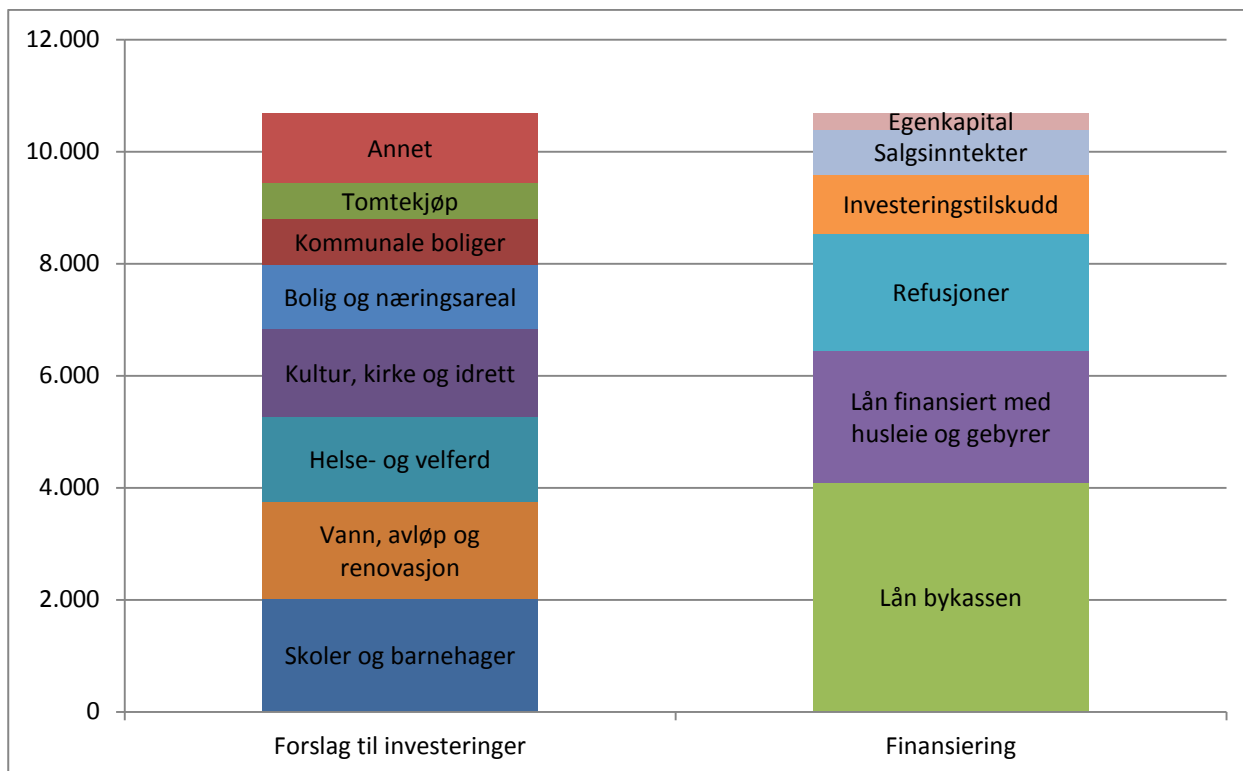
3.4 Forslag til investeringer i perioden 2017-2020

Trondheim kommune har i en periode hatt sterk befolkningsvekst. For å kunne tilby gode kommunale tjenester er det foretatt betydelige investeringer og vi har hatt et høyere investeringsnivå enn andre storbyer. I Trondheim utgjorde investeringsutgiftene 17,9 prosent av driftsinntektene i 2015. I ASSS-kommunene, utenom Oslo, utgjorde investeringene i gjennomsnitt 15,2 prosent av driftsinntektene.⁶ Kommunens lånegjeld har økt som følge av de økte investeringene, og vi har en høyere brutto lånegjeld enn mange av de andre storbyene. Men kommunens finansielle stilling er fortsatt bedre enn mange av de andre ASSS-kommunene når det tas hensyn til kommunens finansielle formue.

Til tross for at vi har foretatt betydelige investeringer de siste årene, er investeringsbehovet fortsatt stort. Figur 3-3 viser rådmannens samlede forslag til investeringer i perioden 2017-2020, og hvordan investeringene foreslås finansiert. Rådmannen foreslår investeringer for til

⁶ ASSS-kommunene er: Fredrikstad, Bærum, Oslo, Drammen, Kristiansand, Sandnes, Stavanger, Bergen, Trondheim og Tromsø.

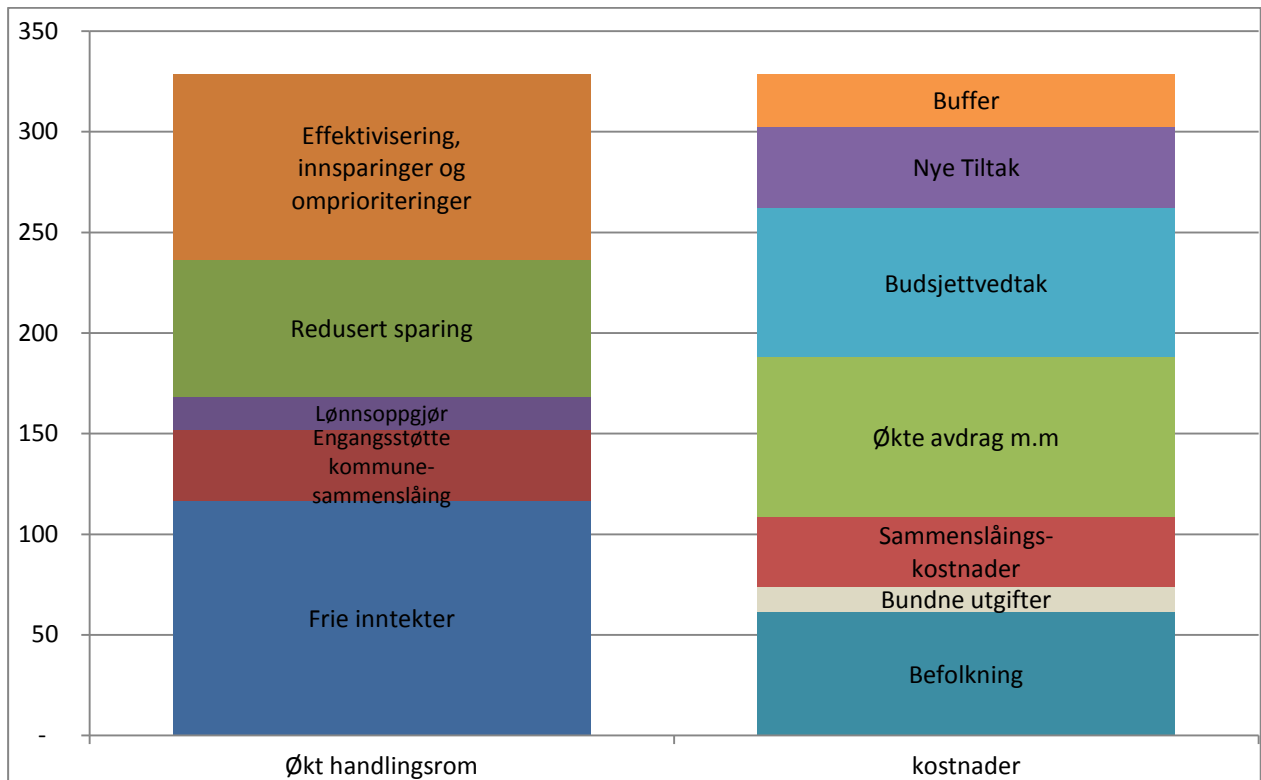
sammen 10,7 milliarder kroner i perioden. De største investeringene er innenfor formålsbygg (skoler, barnehager og helse- og velferdssenter) og VAR-området (vann, avløp og renovasjon). Det er også store investeringer innenfor idrett. Hovedkilden for å finansiere investeringene er økte låneopptak. I planperioden foreslås 60 prosent finansiert med lån. For nærmere omtale vises det til kapittel 4.

Figur 3.3 Forslag til investeringer og finansiering av investeringene i perioden 2017-2020. Tall i millioner kroner

3.5 Forslag til driftsbudsjett 2017

Figur 3-4 viser forholdet mellom tilgjengelige ressurser og kostnadsvekst i 2017.

Figur 3.4 Forholdet mellom tilgjengelige ressuser og kostnadsvekst i 2017.⁷ Tall i millioner kroner

3.5.1 Økt handlingsrom

Vekst i frie disponible inntekter

Rådmannen anslår at Trondheim kommune vil få en vekst i de frie disponible inntektene på 117 millioner kroner i 2017. Regjeringen vil i statsbudsjettet i oktober komme med en konkretisering av inntektsrammene og oppgavene for kommunene i 2017. Statsbudsjettet vil antakeligvis føre til noen avvik fra de forutsetningene rådmannen har lagt til grunn for forslaget til handlings- og økonomiplan. Rådmannen vil derfor i månedsskifte oktober/november utarbeide en tilleggsinnstilling til bystyret, hvor konsekvensene av regjeringens forslag til statsbudsjett er innarbeidet. Rådmannens forslag til buffer på 46 millioner kroner (en økning på 26 millioner kroner sammenlignet med i 2016) må sees i sammenheng med at statsbudsjettet kan føre til avvik fra de forutsetninger rådmannen har lagt til grunn. Det er blant annet usikkerhet knyttet til samlet vekst i kommunens inntekter, effektene av nytt inntektssystem for kommunene og varslet endring i investeringstilskudd for heldøgns omsorgsplasser.

Engangsstøtte – sammenslåing mellom Trondheim og Klæbu

Den 16. juni 2016 gjorde Klæbu og Trondheim kommuner likelydende vedtak om å slå sammen kommunene. Staten gir økonomisk støtte til kommuner som slår seg sammen, og Trondheim og Klæbu vil i 2017 motta 35 millioner kroner i engangsstøtte til dekningen av engangskostnader knyttet til sammenslåingen. Beløpet betales ut i 2017 etter Stortingets sammenslåingsvedtak.⁸

⁷ Endring beregnet fra vedtatt budsjett 2016.

⁸ Engangsstøtten og sammenslåingskostnadene er i rådmannens forslag i sin helhet ført opp i 2017 budsjettet. Alle kostnadene vil ikke påløpe i 2017, deler av kostnadene vil også komme i perioden 2018-2020. Engangsstøtte som ikke blir disponert i 2017 vil bli avsatt på fond og disponert de påfølgende år. Kommunen vil i tillegg motta en reformstøtte på 30 millioner kroner som kommer til utbetaling på sammenslåingstidspunktet, det vil si etter 1.1.2020.

Lønnsoppgjør

Lønnsoppgjøret for 2016 ga en lavere lønnsvekst enn forutsatt i budsjettet for 2016. Det anslås at dette vil gi 17 millioner kroner i mindreutgifter i 2016, og vil frigjøre tilsvarende midler i hele planperioden.

Redusert sparing

Sammenlignet med 2016 vil sparingen reduseres med 68 millioner kroner i 2017. Endringen har sammenheng med redusert sparing i disposisjonsfond, redusert bruk av bundne fond og økt overføring til investering, jf omtale i kapittel 4.

Effektiviseringer, innsparinger og omprioriteringer

I samsvar med vedtatt handlings- og økonomiplan foreslår rådmannen at det i 2017 settes et effektiviseringskrav til tjenesteområdene på om lag 0,4 prosent, tilsvarende 46 millioner kroner som kan brukes til omprioriteringer for styrking av tjenestene. Effektivisering kan blant annet gjennomføres gjennom enøk-investeringer, reduserte innkjøpskostnader, redusert vikar- og konsulentbruk, effekter i forbindelse med digitalisering, gjenbruk, nye arbeidsmetoder og at kommunen tar i bruk en mer rasjonell bygningsmasse.

For å få mulighet til å finansiere vedtak om økninger i tjenestetilbud er det også nødvendig å foreta konkrete innsparinger. På noen områder vil det føre til redusert kvalitet og standard. På andre områder vil det innebære en svakere opptrapping av veksten enn det som ligger til grunn i økonomiplanen for 2016-2019. Samlet sett utgjør effektiviseringer og innsparinger 93 millioner kroner. I tillegg gjennomføres det omprioriteringer innenfor det enkelte tjenesteområde.

Selv om rådmannen foreslår reduksjoner og økt effektiviseringskrav, vil mange tjenesteområder oppleve en reell vekst innenfor tjenesteproduksjonen. Det er gitt en omtale av økninger, reduksjoner og omprioriteringer innenfor de ulike tjenesteområdene i del 2 i dokumentet. En komplett oversikt over alle tiltak er vist i vedlegg 1.

3.5.2 Økte kostnader

Befolkning

Befolkningsvekst og endringer i befolkningssammensetning er anslått å gi økte utgifter på 62 millioner kroner i 2017. Store deler av økningen har sammenheng med at det i Trondheim blir flere eldre og flere barn i skolealder.

Bundne utgifter, inkludert pensjon

Bundne utgifter (utgifter som kommunen i mindre grad kan påvirke) og økte pensjonskostnader er samlet anslått å gi kommunen en utgiftsøkning på 13 millioner kroner i 2017.

Kostnader når Trondheim og Klæbu slås sammen

Sammenslåingen av Trondheim og Klæbu vil føre til økte kostnader i en overgangsperiode. Den vil føre med seg prosesskostnader. I tillegg er det gjennom intensjonsavtalen vedtatt flere felles prosjekt som skal gjennomføres i forbindelse med at kommunene slås sammen. Rådmannen har i forslag til handlings- og økonomiplan forutsatt at engangsstøtten og reformstøtten dekker sammenslåingskostnadene, jf omtale i kapittel 1 og 4.

Økte avdrag m.m

I samsvar med økonomiplanen for 2016-2019, og forslag til revidert handlingsregel for kapitalutgifter, foreslår rådmannen at kommunen betaler ekstraordinære avdrag på 87 millioner kroner i 2017. Øvrige kapitalutgifter reduseres med netto ti millioner kroner.

Budsjettvedtak

Bystyret fattet ved behandlingen av handlings- og økonomiplanen for 2016-2019 vedtak som gir en økning i driftsutgiftene på 74 millioner kroner i 2017. Store deler av økningen er knyttet til helse- og omsorg, og gjelder vedtak om økning i antall sykehjemsplasser og økt bemanningstetthet. Andre vedtak som gir en utgiftsøkning i 2017 er vedtak om ekstra matematikktime i grunnskolen, økt inntak av lærlinger og økte ressurser til tidlig innsats i barnehagen.

Nye tiltak

Arbeidet med handlings- og økonomiplanen er en kontinuerlig prosess, og det oppstår hele tiden nye forhold som må vurderes i sammenheng med budsjettprioriteringen. Nye forhold som rådmannen har valgt å prioritere, utgjør til sammen 41 millioner kroner. Dette er i all hovedsak forhold som bystyret eller formannskapet har bedt rådmannen om å komme tilbake til i forbindelse med handlings- og økonomiplanen.

Regjeringen har begrunnet 300 millioner kroner av veksten i de frie inntektene med at de ønsker økt satsing på rusfeltet. Trondheims andel av denne styrkingen anslås å utgjøre om lag 10 millioner kroner. I rådmannens forslag til økonomiplan er det lagt inn en styrking av rusfeltet med 10 millioner kroner i 2017. Økningen er i samsvar med formannskapetets vedtak ved behandlingen av sak [95/16 Boligtilbudet i Jarleveien](#).

Bystyret har i flere saker gjentatt målsetningen om at psykisk utviklingshemmede med omfattende hjelpebehov skal få bolig innen seks måneder etter at de har fått vedtak om bolig. Rådmannen har i sitt forslag til økonomiplan lagt inn midler til ett nytt bofellesskap og en ny personalbase i planperioden. Rådmannen foreslår videre å legge til rette for at personer som allerede bor i bofellesskap kan flytte til bolig utenfor bofellesskap. Selv om disse tiltakene gjennomføres vil det være krevende å redusere ventetiden ned til seks måneder.

Bystyret ba ved behandlingen av sak [115/16 videreutvikling av skolehelsetjenesten](#) om at rådmannen skulle "komme med en opptrappingsplan for grunnbemanningen i skolehelsetjenesten i budsjettet for 2017". Rådmannen foreslår at tjenesten styrkes med 3,5 millioner kroner i 2017, og med ytterligere en million kroner hvert år i perioden 2018-2020.⁹

Dersom vi skal nå målsetningen om en reduksjon i klimagassutslippene med 70-90 prosent innen 2030 må det iverksettes flere tiltak. Rådmannen vil komme tilbake til dette i Kommunedelplan energi og klima, som skal sluttbehandles i februar 2017. Rådmannen har i forslaget til handlings- og økonomiplan prioritert fem millioner kroner til å gjøre det lett å leve miljøvennlig ved å tilrettelegge for kjøretøy på hydrogen og biogass, fremme en miljøvennlig livsstil, og fremme forbildeprosjekter som viser vei for nullutslippsbyen.

Økt buffer (udisponert reserve)

Rådmannen har foreslått en økning i bufferen på 26 millioner kroner i 2017. Som nevnt over må økningen sees i sammenheng med at regjeringens forslag til statsbudsjett kan føre til endringer i forhold til de forutsetningene rådmannen har lagt til grunn for handlings- og økonomiplanen.

⁹ Bystyret vedtok ved behandlingen av handlings- og økonomiplanen 2016-2019 at skolehelsetjenesten skulle styrkes med 6,5 millioner kroner i 2016. 3,5 millioner kroner av styrkingen var forutsatt finansiert med øremerkede midler. I etterkant har det vist seg at Trondheim ikke oppfylte kriteriene for å motta tilskudd (jf sak [118/16](#)).

3.6 Hovedprioriteringer

3.6.1 Innledning

I dette avsnittet omtaler vi utfordringer og hovedgrep innenfor oppvekst- og utdanning, helse- og velferd, byutvikling, kultur, idrett og næring og organisasjon. Det er gitt en bred omtale av utfordringer, mål og budsjettendringer innenfor alle tjenesteområdene i kapitlene 7-24.

3.6.2 Oppvekst- og utdanning

Rådmannens hovedprioritering innenfor oppvekst og utdanning er å styrke det helhetlige læringsløpet fra barnehage til videregående opplæring. Barnehager, skoler og barne- og familietjenesten (BFT) arbeider sammen med felles periodemål knyttet til grunnleggende ferdigheter, læringsmiljø, kvaliteten på de ordinære tilbudene og samarbeid med foresatte. Tidlig innsats, kunnskapsbasert arbeid og kompetanseutvikling er viktige strategiske grep for å nå våre ambisjoner knyttet til disse målene.

Sterk elevtallsvekst gjør at flere skoleanlegg nærmer seg full kapasitetsutnyttelse. Målrettede investeringer kan sikre tilstrekkelig kapasitet i forhold til forventet befolkningsutvikling, nødvendig rehabilitering av bygg og erstatning av midlertidige løsninger. Rådmannen foreslår å ferdigstille sju skoler i planperioden. Våren 2017 vil rådmannen legge fram en skolebehovsplan. Denne skal gi et beslutningsgrunnlag som sikrer tilstrekkelig skolekapasitet i ulike bydeler, både på kort og lang sikt, slik at kommunen kan prioritere de riktige investeringsprosjektene.

Trondheim har høy barnehagedeltakelse og 95 prosent av alle barn i alderen 1-5 år går i barnehage. Lavere fødselstall gjør at kommunen nå har overkapasitet på barnehageplasser, og kapasiteten justeres derfor noe ned. To midlertidige barnehager foreslås erstattet med permanente anlegg. Barnehagene prioriterer arbeid med små barns grunnleggende ferdigheter, barnehagens læringsmiljø og tidlig innsats. Rådmannen foreslår å styrke tidlig innsats rettet mot barn og familier i barnehager med levekårsutfordringer, slik at flere barn får hjelp innenfor det ordinære tilbudet. Til tross for omfattende og målrettet innsats over tid for å redusere sykefraværet, utfordres kvaliteten på barnehagetilbudet av et fortsatt høyt sykefravær. Innsatsen forsterkes derfor ytterligere gjennom konkrete tiltak.

Hovedprioriteringen for skoleområdet i Trondheim er økt læringsutbytte for hver enkelt elev innenfor rammen av fellesskapet. Kommunen deltar i den nasjonale realfagkommunesatsingen, den nasjonale språkkommunesatsingen og satser spesielt på IKT i læringsarbeidet, læringsmiljø, skole-hjemsamarbeid og utvikling av godt skoleeierskap. Antall elever med store og vedvarende behov for spesialundervisning har økt de siste årene, og rådmannen foreslår at det settes av økte ressurser til dette. Rådmannen foreslår at nye satsinger finansieres med en omprioritering av ressurser fra ordinær undervisning.

Barne- og familietjenesten endrer oppgavefordelingen mellom bydelene og byomfattende enheter for å oppnå bedre budsjettstyring, intensivere innsatsen rettet mot hjelpetiltak i hjemmet og redusere andelen barn og unge som plasseres i beredskapshjem, fosterhjem og institusjon. Rådmannen foreslår en opptrappingsplan for styrking av skolehelsetjenesten i perioden. Pedagogisk-psykologisk tjeneste (PPT) sitt arbeid med kompetanse- og organisasjonsutvikling i barnehager og skoler innrettes slik at flere barn og unge får hjelp og støtte i de ordinære tilbudene.

3.6.3 Helse- og velferd

De største utfordringene for tjenesteområdet er knyttet til den demografiske utviklingen og samhandlingsreformen. Oppgaveforskyvning som følger av samhandlingsreformen merkes i form av økt kompleksitet og behov for økt kompetanse. De store demografiske utfordringene kommer første om ca ti år, men tilpasningene må skje nå. Forslag til handlings- og økonomiplan er en videreføring av gjeldende plan, og hovedstrategien for å møte utfordringen er tidlig innsats, hverdagsmestring, økt bemanning ved helsehus, helse- og velferdssentrene og hjemmetjenestene, og bruk av velferdsteknologi. For å ha økonomisk mulighet til disse satsingene, foreslår rådmannen lavere vekst i sykehjemsplasser. Lavere vekst skal ikke gjøre det vanskeligere å få sykehjemsplass. Dette er mulig ved hjemmetjenestens økte kapasitet og sterkere satsing på kunnskapsbasert tidlig innsats hvor mestring og helsefremmende strategier står i fokus. Økning av bemanningen ved helse- og velferdssentrene gjennomføres i henhold til vedtatt plan.

Bo- og aktivitetstilbud for utviklingshemmede har hatt merforbruk over flere år. Etter en styrking i gjeldende økonomiplan og god økonomistyring rapporterer tjenesteområdet om budsjettbalanse i 2016. Rådmannen foreslår å øke kvaliteten i bo- og aktivitetstilbudene i økonomiplanperioden. I 2019 vil et nytt bofellesskap være ferdigstilt. Rådmannen har også lagt inn ressurser til planlegging av et nytt bofellesskap i 2020.

Kommunens utgifter til økonomisk sosialhjelp har stabilisert seg i 2016, men er fortsatt noe høyt i forhold til foreslått budsjett på tjenesteområdet. Rådmannen foreslår derfor at kommunen også i 2017 har en buffer for å håndtere usikkerheten. Rådmannen vil fortsatt vektlegge tiltak som skal bidra til å hjelpe sosialhjelpsmottakere inn i eller tilbake til arbeidslivet. Rådmannen foreslår å styrke arbeidet overfor ungdom og voksne som står i fare for eller er blitt rusavhengige. Botilbudet til rusavhengige styrkes ved åpning av Jarleveien i 2017. I løpet av perioden vil vi også etablere ni nye småhus.

3.6.4 Byutvikling

Bystyret har tidligere vedtatt at Trondheim skal ha 25 prosent lavere direkte klimagassutslipp i 2020 enn i 1991. Energi og klimaplanen 2017-2030 er nå på høring og offentlig ettersyn. Planen har i tillegg til utslippsmålet for 2020, et mål om å redusere de direkte klimagassutslippene med 80 prosent i 2030.

Direkte klimagassutslipp innenfor Trondheim kommunes grenser har økt med omtrent 15 prosent fra 1991 til 2013. Hvis kommunen skal nå målene som settes i planen, må det iverksettes flere tiltak. Kommunen må stimulere til klimavennlig områdeutvikling, klimavennlig bygging og rehabilitering, og fortsatt utfasing av oljefyring i husholdninger og næringsbygg. Kommunen må legge til rette for at kommersielle aktører etablerer stasjoner for hydrogen og biogass som gir nullutslipp, samt redusere energibruken i egen bygningsmasse. Parallelt med dette må dialogen med byens innbyggere prioriteres blant annet for å gjennomføre matstrategien som ble bestilt i fjorårets handlingsplan. I miljøenhetens driftsbudsjett for 2017 har rådmannen satt av fem millioner kroner til arbeidet.

Trondheim kommune, sammen med Sør-Trøndelag fylkeskommune og staten, har gjennom Bymiljøavtalen forpliktet seg til å bidra til en klimavennlig by og en arealutvikling som underbygger "nullvekstmålet" der all vekst i persontransporten skal skje gjennom gang-, sykkel- og kollektivtransport. Miljøpakken er verktøyet for å sikre gjennomføringen. Superbuss er valgt som ryggraden i nytt kollektivsystem, og utvikling av gode knutepunkt er avgjørende for å få til en omlegging mot et grønt skifte. Innføring av nytt kollektivsystem med ny rutestruktur i 2019,

betinginger økt kapasitet på både prosjektledelse og plankompetanse. Andre statlige initiativ som Bycampus, ny godsterminal, tospors jernbane, konseptvalgutredning, utvidelse av E6 øst, digitalisering i planprosesser, innføring av byutviklingsavtaler m.v. skal også håndteres på en god måte.

Trondheim står overfor store endringer i byens fysiske utvikling. Fram mot 2050 vil befolkningsveksten utgjøre mellom 65 000 til 110 000 nye innbyggere. Kommuneplanens arealdel og vedtatte eller igangsatte detaljreguleringsplaner åpner for utbygging av 80 000 boliger som gir plass til 150 000 nye innbyggere. Med et utbyggingsbehov på 1 500 boliger årlig, har byen en arealreserve som ivaretar byveksten i mer enn 50 år. Av denne arealreserven er mer enn 50 prosent lokalisert i byens periferi, mens om lag 40 prosent er beregnet som fortetting.

Drift og vedlikehold som sikrer god kvalitet på vann, veger og bygninger er viktig etter hvert som byen fortettes og vokser. Sikkerheten i vannforsyningen foreslås forbedret gjennom etablering av ny vanntunnel under Vikåsen. Forbedring av ledningsnett skal redusere mengde vann som unødig opptar kapasitet i øvrige ledninger og på renseanleggene. Et kommunalt vegregister tilsvarende det som fins for ledningsnett, er under utvikling. Dette vil være et nyttig verktøy i arbeidet med å sikre vedlikeholdet av de kommunale vegene.

Bystyret har tidligere vedtatt en opptrappingsplan for vedlikehold, med mål om å øke rammen for vedlikehold for formålsbygg og veger med til sammen 36,5 millioner kroner i løpet av perioden 2012-2018. I løpet av perioden 2012-2016 er vedlikeholdsbudsjettet samlet styrket med 24,5 millioner kroner. Rådmannen har ikke funnet rom til å gjennomføre siste trinn av opptrappingsplanen for vedlikehold av formålsbygg og veger. I forslaget til økonomiplan er det imidlertid lagt inn økte midler til vedlikehold av idrettsanlegg, en million kroner i 2017, deretter fem millioner kroner hvert år.

Sentrum er i konkurranse med kjøpesentre og netthandel, men som identitetsbærer og kultursentrum er rollen unik. Det gode samarbeidet med næringslivet videreføres for å finne balansen mellom vekst og vern – og må følges opp både strategisk og praktisk. Kommunen jobber for å styrke Midtbyen som lokalt og nasjonalt knutepunkt. En egen strategi for byrom i sentrum ble vedtatt i januar 2016, og følges opp med en handlingsplan for årene fremover. Visjonen er *Bra byrom for bruk*.

I 2017 vil arbeidet med Kjøpmannsgata intensiveres. I rådmannens forslag til økonomiplan er oppgradering av Torvet planlagt ferdigstilt i 2020. Det foreslås ikke å etablere kommunal parkeringskjeller under Torvet.

Innenfor byutvikling er det store investeringer både innenfor selvkostområdene og innenfor eiendomstjenester. På vann og avløp er de største investeringene fornyelse og rehabilitering av ledningsnett, mens det innenfor eiendomstjenester er oppkjøp av areal og eiendomsutvikling som er de største postene.

3.6.5 Kultur, idrett og næring

Rådmannen foreslår en styrking av innsatsen inn mot store arrangement på kulturområdet. Det foreslås også en økning av rammen for Trondheim folkebibliotek mot slutten av perioden. Videre foreslår rådmannen å rehabilitere gjesteleilighetene ved Lademoen kunstnerverksteder, og å utvide ordningen. På Risvollan planlegges det nå nytt helse- og velferdssenter. Rådmannen foreslår at det etableres en kulturarena i tilknytning til dette. Det er fortsatt behov for investeringer i nye kirkegårder og til utvidelse av eksisterende kirkegårder.

Innen idrett er investeringer i Granåsen det store løftet på investeringssiden. Sambruksanlegg for tennis, bordtennis og kampsport, kombihall og tribunebygg for Trondheims-Ørn etableres på Lade idrettspark. Rådmannen foreslår også rehabilitering av Husebybadet. Arbeidet med bedre tilrettelegging for friluftslivet vil fortsette. Rådmannen legger også til rette for utbygging av inntil tre haller i regi av idrettslag.

Trondheim kommune vil være en aktiv part i arbeidet med kommersialisering av ny teknologi, legge til rette for gründerskap og etablering av flere arbeidsplasser. Kommunen ønsker å være en pådriver i den nye fasen av campus- og byutviklingen, og for utviklingen av studiebyen. Sammen med lokale og regionale partnere skal kommunen styrke byens attraktivitet og synliggjøre denne nasjonalt og internasjonalt.

3.6.6 Organisasjon

Sykefraværet er en av kommunens største utfordringer både når det gjelder stabil og kompetent tjenesteutøvelse og arbeidsmiljø. Rådmannen ønsker derfor å styrke både kapasitet og kvalitet på ledelsesfunksjonen i kommunen. For å sikre at alle medarbeidere, i tråd med arbeidsgiverpolitikken, blir fulgt opp av én ansvarlig leder, vil det bli innført to nye ledernivåer. Mellom rådmannen og enhetslederne vil det innen helse og velferd og oppvekst og utdanning tilsettes kommunalsjefer. På alle større enheter tilsettes avdelingsledere med et helhetlig lederansvar (fag, personal, økonomi) for en gruppe medarbeidere. Omleggingen av ledernivåene og utvidelse av lederansvaret på nivået under enhetsleder er et langsiktig arbeid, som utfordrer administrasjonens kapasitet på rekruttering, organisasjons- og ledelsesutvikling.

Rådmannen ønsker også å sikre at vedtatte IT-prosjekter blir levert til avtalt tid, kostnad og kvalitet, og at nye IT-systemer blir tatt i bruk på riktig måte slik at de samlede nytteeffektene blir som forventet. Effektene av digitalisering oppstår når innbyggerne betjener seg selv på nett, våre interne arbeidsprosesser og informasjonsflyt er tilpasset dette, og organisasjonen omstiller seg til nye arbeidsformer. Som beskrevet i Temaplan for IKT, digitalisering og velferdsteknologi kreves det stor innsats og tid for å lykkes med gevinstrealisering.

Rådmannen ønsker å legge et godt grunnlag for læring og forbedring gjennom et trygt ytringsklima, god avvikshåndtering, årlige utviklingssamtaler med alle medarbeiderne og deltakelse i prioriterte FoU-prosjekter.

Del 1

Rammebetingelser og prioriteringer

4 Økonomiske rammebetingelser og prioriteringer

I 2017 har rådmannen lagt til grunn en vekst i frie inntekter på 152 millioner kroner, inkludert engangsstøtte for kommunesammenslåingen med Klæbu kommune. Store deler av inntektsveksten må brukes til å dekke økte utgifter som følge av befolkningsvekst og kostnadsvekst på ulike områder. Rådmannen foreslår at deler av inntektsveksten brukes til å øke avdragene på lån. Etter disse disposisjonene er det igjen et handlingsrom på 20 millioner kroner. På bakgrunn av politiske vedtak, og behov for midler til å håndtere usikkerhet foreslås nye tiltak på 67 millioner kroner, som i all hovedsak må finansieres med innsparinger, effektiviseringer og omprioriteringer.

Rådmannen foreslår investeringer for 10,7 milliarder kroner i perioden 2017 - 2020. Gjeldsgraden øker fra om lag 67 til 73 prosent.

4.1 Forslag til økonomiske handlingsregler og målsetninger

Etter finanskrisen i 2008 har kommunen vært igjennom store økonomiske endringer. Underskuddet fra 2008 på 208 millioner kroner ble dekket inn i 2009. Momskompensasjonen fra investeringer ble tidligere brukt til å finansiere drift av tjenestetilbudet, og utgjorde omlag 180 millioner kroner i 2009. Nå føres dette ikke lenger som driftsinntekter, men som investeringsinntekter, og bidrar til redusert lånebehov. I 2009 ble hele realavkastningen fra kraftfondet på omlag 260 millioner kroner benyttet til å finansiere kommunens driftsutgifter. Realavkastningen fra kraftfondet benyttes nå etterskuddsvis, og fra 2017 vil hele realavkastningen gå til å finansiere investeringer i budsjettet for 2018. Tidligere ble deler av de fremtidige pensjonskostnadene skjøvet frem i tid, i henhold til gjeldende regelverk. Til sammen har det medført at pensjonskostnader på 1,4 milliarder kroner foreløpig ikke er belastet driftsregnskapet (akkumulert premieavvik). Dette er nå snudd, og de årlige pensjonskostnadene er nå mer reelle. I tillegg budsjetteres det med midler til å redusere det akkumulerte premieavviket til anslagsvis 1,1 milliarder kroner i 2020.

Til tross for disse endringene har kommunen hatt god kontroll på økonomien, og produsert tjenester som er på nivå med de andre store byene. Fortsatt er kommunen sårbar for større endringer i rammebetingelsene. For å gjøre kommunen bedre i stand til å håndtere framtidige utfordringer vil rådmannen foreslå at kommunen innfører en revidert handlingsregel for kapitalutgifter og tre nye økonomiske målsettinger. Dette skal sørge for at kommunen oppnår en økonomisk balanse som på lang sikt ivaretar kommunens verdier. Forslaget er i samsvar med rådmannens orientering for formannskapet i juni ([sak 178/16](#)). Forslaget er som følger:

- Handlingsregel om andel kapitalutgifter
 - 8 prosent av de frie disponible inntektene skal betjene kapitalutgifter
- Målsetting om bykassefinansiert gjeldsgrad
 - 70 prosent av driftsinntektene
- Målsetting for korrigert netto driftsresultat

- 2-2,5 prosent av driftsinntektene
- Målsetting om størrelse på disposisjonsfond
 - 5 prosent av driftsinntektene

Rådmannen legger opp til at handlingsregelen for kapitalutgifter nås i 2020. Ettersom rentenivået forventes å være lavt i hele planperioden, foreslår rådmannen at det legges inn betydelige ekstraordinære avdrag i planperioden. På den måten vil kapitalutgiftene utgjøre om lag åtte prosent i 2020, og gjelden vil bli vesentlig lavere enn om kommunen ikke legger inn ekstraordinære avdrag. De ekstraordinære avdragene bidrar til å holde gjeldsgraden nede, og i slutten av planperioden reduseres gjeldsgraden. Med rådmannens forslag vil kommunens gjeldsgrad være på 73 prosent i planperioden. Som følge av at kommunen betaler ekstraordinære avdrag vil gjeldsgraden trolig reduseres ned mot 70 prosent etter 2020. Korrigert netto driftsresultat budsjetteres til 2,4 prosent.

Disposisjonsfondet var omlag 300 millioner kroner ved inngangen til 2016. Bystyret har gjennom budsjettvedtaket for 2016 og behandling av økonomirapportene i 2016, vedtatt avsetninger for omlag 100 millioner kroner. Disposisjonsfondet anslås dermed å utgjøre i overkant av tre prosent av driftsinntektene ved inngangen til 2017. For å bygge fondet opp til fem prosent, er en av løsningene å avsette fremtidig mindreforbruk til disposisjonsfond.

4.2 Handlingsrom og prioriteringer

Avsnittet inneholder en oversikt over kommunens rammebetingelser basert på signaler regjeringen kom med i kommuneproposisjonen for 2017. Det gis en kort oversikt over de prioriteringene som foreslås i handlings- og økonomiplanen for 2017-2020. Endringene for 2017-2020 er beskrevet ut fra vedtatt budsjett 2016 etter andre økonomirapport for 2016.

Forslaget til statsbudsjett som blir lagt fram 6. oktober kan føre til endringer av de forutsetningene som er lagt til grunn. For å håndtere denne usikkerheten, foreslår rådmannen å budsjettere med en udisponert reserve (buffer) på 46 millioner kroner. Rådmannen vil komme med en tilleggsinnstilling til bystyrets budsjettbehandling etter at statsbudsjettet offentliggjøres, der forslag til anvendelse av den udisponerte reserven vil framgå.

Alle tall som presenteres i dette kapitlet er i 2017-kroner. Det betyr at vedtatt budsjett 2016 er prisjustert til 2017-nivå (deflator på 2,6 prosent).

4.2.1 Rammebetingelser

Kommunens overordnede inntekter forventes å øke med til sammen 152 millioner kroner, inkludert engangsstøtte for kommunesammenslåingen med Klæbu kommune.

Tabell 4-1 Endring i rammeforutsetninger gitt fra regjeringen. Tall i millioner kroner. Negative tall indikerer høyere inntekter, mens positive tall indikerer lavere inntekter.

	2017	2018	2019	2020
Frie inntekter -skatt og rammetilskudd	-169	-281	-450	-574
Generelle statlige overføringer	11	15	13	9
Ressurskrevende tjenester	7	0	-7	-14
Sum	-152	-266	-444	-579

Regjeringen varslet i kommuneproposisjonen for 2017 at kommunene vil få en vekst i de frie inntektene på mellom 3,45 og 3,7 milliarder kroner. Basert på dette, sammen med et anslag på en skatteinngang i 2016 for Trondheim kommune på 5 192 millioner kroner, anslår rådmannen at kommunens frie inntekter vil utgjøre 9 056 millioner kroner i 2017. Dette er en reell økning

på 169 millioner kroner skatt og rammetilskudd i forhold til revidert budsjett for 2016. Av dette er 35 millioner kroner dekning av engangskostnader i forbindelse med kommunesammenslåingen med Klæbu kommune. De generelle statlige overføringene forventes å bli noe lavere i perioden, som følge av lavere inntekter fra rentekompensasjonsordningene. Også tilskuddet til ressurskrevende tjenester forventes å bli noe redusert i 2017, som følge av endret praksis for beregning av timeforbruk i Trondheim kommune. Inntektene for ressurskrevende tjenester forventes å øke noe i slutten av perioden, som følge av flere tjenestemottakere. Endringer i rammeforutsetningene omtales nærmere i avsnitt 4.3.

4.2.2 Vedtatte prioriteringer, finansielle forhold og økte bundne utgifter

I tillegg til de statlige rammeforutsetningene, påvirkes kommunens økonomi av de vedtakene som formannskapet og bystyret gjør og har gjort innenfor drifts- og investeringsbudsjettet. Endringer i lover og forskrifter gir også økte kostnader som må innarbeides. Kostnadsendringer knyttet til pensjon og investeringer er forhold som beregnes og finansieres. I dette avsnittet oppsummeres disse forholdene.

Tabell 4-2 Vedtatte prioriteringer og bundne utgifter. Tall i millioner kroner. Kilde: ASSS-rapport/KS

	2017	2018	2019	2020
Vedtatt i økonomiplan 2016-2019				
Befolkningsendringer	62	147	245	338
Tiltak i vedtatt økonomiplan	74	59	67	60
Effektiviseringskrav	-46	-84	-120	-157
Endring kapitalutgifter og sparing	12	90	155	217
Bundne utgifter				
Lønnsoppgjør og pensjonskostnader	-9	17	37	56
Nye bundne utgifter	4	4	4	4
Engangskostnader kommunesammenslåing	35			
Sum	132	233	388	518

Effekter av vedtatt økonomiplan 2016-2019

Merkostnad som følge av befolkningsveksten er beregnet å utgjøre 62 millioner kroner i 2017, økende til 338 millioner kroner i 2020. I tråd med etablert praksis legges dette inn i tjenesteområdenes rammer.

I handlings- og økonomiplan for 2016-2019 er det en rekke forhold som gir økte kostnader som rådmannen har innarbeidet i handlings- og økonomiplanen for 2017-2020. Disse forholdene gir en merutgift på 74 millioner kroner i 2017.

I tråd med tidligere praksis er det lagt inn et effektiviseringskrav til enhetene på 0,3 prosent av driftsutgiftene. I tillegg er det lagt inn økte besparelser som følge av krav om mer effektive innkjøp og forventede gevinster av digitalisering. Samlet utgjør da effektiviseringskravet 0,4 prosent av driftsutgiftene i 2017. Dette gir 46 millioner kroner i reduserte utgifter. Også for de neste årene legges det inn effektiviseringskrav, slik at kommunen i 2020 skal kunne produsere tjenester 157 millioner kroner rimeligere enn i 2016.

Rådmannen foreslår investeringer på totalt 10,7 milliarder kroner i perioden 2017-2020. For å finansiere dette må det taes opp lån for 6,4 milliarder kroner i perioden, hvor deler av lånebeløpet finansieres med gebyrer og husleie. Resten finansieres med salg av anleggsmidler, refusjoner og tilskudd. Summen av økt lånevolum, lavere rentenivå og redusert kapitaldekning fra gebyrer og husleie til finansiering av lån reduserer utgiftene med åtte millioner kroner, sammenlignet med vedtatt budsjett for 2016.

Etter andre økonomirapport for 2016 er det budsjettet med 103 millioner kroner i avsetning til disposisjonsfondet i 2016. I 2017 foreslår rådmannen at det budsjetteres med 26 millioner kroner i nye avsetninger. Sparingen i disposisjonsfondet reduseres således med 77 millioner kroner. Endret realavkastning og KPI-avsetning i kraftfondet, samt endret sparing i VARFS-fondene øker sparingen. Samlet sett reduseres kommunens sparing med 68 millioner kroner.

I formannskapssak 178/16 presenterte rådmannen som nevnt innledningsvis en ny handlingsregel for kapitalutgifter som blir lagt til grunn i budsjettet. Denne sier at kapitalutgiftene (renter og avdrag) skal utgjøre åtte prosent av de frie disponible inntektene, uansett rentenivå. Dagens lave rentenivå gir rom for å øke avdragene. I 2017 foreslås ekstraordinære avdrag på 87 millioner kroner. Dette reduserer avdragstiden på investeringslån fra 30 år til 25 år i 2017. Summen av renter og avdrag forventes å utgjøre 5,8 prosent av de frie disponible inntektene i 2017. Rådmannen har lagt opp til at den nye handlingsregelen er fullt implementert fra 2020. Rådmannen mener dette gir er en sunn økonomisk utvikling som bidrar til å holde gjeldsveksten nede. Redusert avdragstid på lån er også i tråd med forslaget til ny kommunelov, som inneholder ny beregning av minimumsavdrag. Dette omtales nærmere i avsnitt 4.5.2.

Summen av netto reduserte kapitalutgifter, redusert sparing i disposisjonsfond og økte ekstraordinære avdrag gir 12 millioner kroner i merutgifter i 2017, økende til 217 millioner kroner i 2020.

Bundne utgifter

Bundne utgifter (utgifter som kommunen i mindre grad kan påvirke), endringer i pensjonskostnader og effekter av lønnsoppgjør i 2016 og 2017 gir fem millioner kroner i lavere utgifter i 2017. Ut i planperioden øker utgiftene til 60 millioner kroner. Dette omtales nærmere i avsnitt 4.4.

Engangskostnader kommunesammenslåing

Det settes av 35 millioner kroner til dekning av engangskostnader i forbindelse med kommunesammenslåing med Klæbu kommune.

4.2.3 Forslag til nye prioriteringer

Tabell 4-3 Midler til nye prioriteringer. Tall i millioner kroner

	2017	2018	2019	2020
Sum handlingsrom	-152	-266	-444	-579
Vedtatte prioriteringer, finansielle forhold, bundne utgifter og engangskostnader kommunesammenslåing	132	233	388	518
Til nye prioriteringer	-20	-33	-56	-60

Tabell 4-3 viser at det er 20 millioner kroner tilgjengelig for nye prioriteringer i 2017. Det er behov for å finansiere nye tiltak som i hovedsak er vedtatt i 2016 og som gir effekt i perioden 2017-2020. I tillegg foreslår rådmannen å sette av en reserve for å håndtere forhold i statsbudsjettet som kan endre forutsetningene som dette budsjettforslaget baseres seg på. Rådmannens forslag til endringer i tjenesteområdenes rammer og finansiering av forslaget fremgår av tabell 4-4.

Tabell 4-4 Vedtatte prioriteringer og bundne utgifter. Tall i millioner kroner

	2017	2018	2019	2020
Til nye prioriteringer fra tabell 4-3	-20	-33	-56	-60
Forslag til nye tiltak:				
Økt driftsbuffer	26	26	26	26
Nye tiltak som foreslås i økonomiplan 2017-2020	41	57	80	84
Sum nye prioriteringer	67	83	106	110
Manglende finansiering	47	50	50	50
Reduksjon tjenesteområdene driftsrammer	-47	-50	-50	-50
Balanse	0	0	0	0

Økt udisponert reserve (buffer)

For å kunne håndtere endringer i statsbudsjettet, foreslår rådmannen en økning i bufferen på 26 millioner kroner. Stortinget har vedtatt et nytt inntektssystem for kommunene. Regjeringen har videre varslet at den i statsbudsjettet vil foreslå endringer i investeringstilskuddet til heldøgns omsorgsplasser. Vi vet enda ikke hva effektene av dette vil bli. Det er også knyttet stor usikkerhet til kostnadene for tjenesteproduksjonen, som for eksempel sosialhjelp. Det foreslås derfor å øke driftsbufferen fra 20 millioner kroner i 2016 til 46 millioner kroner i 2017.

Nye tiltak

Bystyret og formannskapet har fattet flere vedtak i 2016 der rådmannen er bedt om å komme tilbake til med en vurdering i forbindelse med handlings- og økonomiplanen. Handlingsrommet gir ikke mulighet til å innarbeide de økonomiske konsekvensene av alle vedtak. De viktigste som er innarbeidet er styrket tilbud til rusmisbrukere, redusert ventetid på boliger til psykisk utviklingshemmede, klima og miljøtiltak og avsetning av midler til private idrettshaller. Dette blir omtalt i avsnitt 4.4.

Reduksjon i tjenesteområdenes driftsrammer

Det økonomiske handlingsrommet er ikke stort nok til å finansiere økt avsetning til buffer og nye tiltak. Det er derfor nødvendig å foreta en reduksjon i tjenesteområdenes driftsrammer. Rådmannen har lagt inn krav om generelle reduksjoner på 47 millioner kroner på tjenesteområdene i 2017, økende til 50 millioner kroner i 2018. Dette kommer i tillegg til effektiviseringskravet på 0,4 prosent i 2017.

4.2.4 Hovedoversikt

Hovedoversikten for drift viser nivået på inntekter og utgifter som følge av handlingsrommet og de prioriteringene som er foreslått.

Tabell 4-5 Hovedoversikt drift, beløp i millioner 2017 kroner¹⁰

	2016	2017	2018	2019	2020
Rammetilskudd	-3 567	-3 674	-3 715	-3 811	-3 870
Skatt på inntekt og formue	-5 320	-5 382	-5 453	-5 526	-5 591
Andre statlige overføringer	-397	-386	-382	-384	-388
Eiendomsskatt	-615	-615	-615	-615	-615
Refusjon ressurskrevende tjenester	-246	-239	-246	-253	-260
Sum overordnede inntekter	-10 145	-10 297	-10 412	-10 589	-10 724
Netto driftsutgifter ¹¹	9 316	9 456	9 469	9 551	9 601
Brutto driftsresultat	-830	-840	-948	-1 042	-1 122
Renteinntekter, utbytte og eieruttak	-355	-298	-299	-301	-324
Mottatte avdrag på utlån	-2	-2	-2	-2	-2
Sum eksterne finansinntekter	-357	-300	-301	-303	-326
Renteutgifter	424	361	372	407	464
Avdrag på lån	477	561	637	730	771
Utlån	3	3	3	3	3
Sum eksterne finansutgifter	903	924	1 012	1 140	1 238
Resultat eksterne finansransaksjoner	547	624	711	837	912
Netto driftsresultat	-283	-216	-232	-201	-211
Bruk av disposisjonsfond	-133	-106	-58	-80	-77
Bruk av bundne fond	-57	-46	-39	-39	-41
Sum bruk av avsetninger	-190	-151	-98	-119	-118
Overført til investeringsregnskapet	259	282	276	275	271
Avsetninger til disposisjonsfond	211	82	50	42	55
Avsetninger til bundne fond	3	4	3	3	3
Sum avsetninger	473	367	329	320	329
Regnskapsmessig mindreforbruk	0	0	0	0	0

Avsnitt 4.3 til 4.6 forklarer endringene i tabellen 4-5 mer detaljert. I avsnitt 4.3 beskrives de overordnede inntektene og endringer av disse i 2017-2020. I avsnitt 4.4 beskrives hva som påvirker endringer i netto driftsutgifter, med utgangspunkt i endringer i tjenesteområdenes rammer. I avsnitt 4.5 beskrives endringer av kommunens finansinntekter og finanskostnader. I avsnitt til 4.6 beskrives netto driftsresultatet og forslag til anvendelse av dette.

4.3 Vekst i overordnede inntekter

Regjeringen varslet i kommuneproposisjonen at den vil legge opp til en vekst i kommunenes frie inntekter på mellom 3,45 og 3,7 milliarder kroner i 2017. Den varslede inntektsveksten må dels sees i sammenheng med at den demografiske utviklingen anslås å gi kommunene en merutgift på 2,1 milliarder kroner i 2017. Videre må veksten sees i sammenheng med at kommunesektoren anslås å få en reell økning i pensjonskostnadene på 0,9 milliarder kroner. Regjeringen begrunner videre 300 millioner kroner av veksten med at de ønsker en satsing på rusfeltet (hvorav Trondheims andel anslås å utgjøre 10 millioner kroner). Avhengig av det økonomiske handlingsrommet vil regjeringen vurdere om deler av veksten skal begrunnes med habilitering.

Regjeringen la i kommuneproposisjonen til grunn at kommunesektoren kan øke handlingsrommet gjennom effektiviseringstiltak, og viser til at en effektivisering på 0,5 prosent vil gi et handlingsrom på 1,2 milliarder kroner. I rådmannens forslag er alle enhetene pålagt et

¹⁰ Negative tall skal leses som inntekter/reduerte kostnader

¹¹ Sum driftsutgifter fratrukket egenbetalinger, salgs- og leieinntekter, refusjoner og overføringer fra andre utenom staten

generelt effektiviseringskrav og innsparinger i forbindelse med digitalisering og innkjøp. Summen av dette utgjør rundt 0,4 prosent av tjenesteområdenes netto driftsrammer.

4.3.1 Nytt inntektssystem for kommunene

Inntektssystemet er et system for fordeling av rammetilskudd og omfordeling av skatteinntekter mellom kommunene. Det overordnede formålet med inntektssystemet er å gi kommunene mest mulig like forutsetninger for å gi et likeverdig tjenestetilbud til innbyggerne. Gjennom utgiftsutjevningen i inntektssystemet tas det hensyn til at behovet for kommunale tjenester varierer mellom kommunene, og at kostnadene knyttet til å produsere tjenestene varierer. Kommunens utgiftsbehov til ulike tjenester beregnes med utgangspunkt i en kostnadsnøkkel. Ved fordelingen av rammetilskuddet, tas det også hensyn til at det er store forskjeller i skatteinntekter mellom kommunene. Gjennom inntektsutjevningen i inntektssystemet utjevnes variasjoner i skatteinntekter mellom kommunene.

Inntektssystemet inneholder også tilskudd som utelukkende er begrunnet ut fra regionalpolitiske mål. I tillegg mottar kommuner med høy befolkningsvekst et eget veksttilskudd. Inntektssystemet for kommunene er beskrevet i [beregningsteknisk dokumentasjon til Prop 1 S \(2015-2016\) Inntektssystemet for kommunar og fylkeskommunar](#).

I 2017 innføres et nytt inntektssystem for kommunene. Regjeringen presenterte forslag til nytt inntektssystem i kommuneproposisjonen for 2017. Hovedpunktene i revidert inntektssystem er som følger:

- Endret kompensasjon for smådriftsulemper
- Nye kostnadsnøkler
- Endring i regional- og distriktpolitiske tilskudd
- Endret innretning i storbytilskuddet
- Nytt tilskudd for mellomstore kommuner som slår seg sammen

For nærmere omtale av endringen vises det til rådmannens orientering i [formannskapet 3 mai](#).

Foreløpige beregninger viser at Trondheim kommune vil tjene 20 millioner kroner når effekten av alle endringene i inntektssystemet er fullt innført, og at endringene på kort sikt vil være nøytrale. Rådmannen vil understreke at det er usikkerhet knyttet til anslaget, og at de eksakte effektene først vil være klare når regjeringen legger fram forslaget til statsbudsjett. Usikkerheten har blant annet sammenheng med at regjeringen har varslet at den fram mot statsbudsjettet vil vurdere utformingen av storbytilskuddet. For å håndtere denne usikkerheten har rådmannen foreslått en udisponert reserve på 46 millioner kroner i økonomiplanen (en økning på 20 millioner kroner sammenlignet med 2016).

4.3.2 Skatt og rammetilskudd

Frie inntekter består som nevnt over av skatt på inntekt og formue og rammetilskudd. Rådmannen har i anslaget på skatteinntekter og rammetilskudd forutsatt at skatteandelen videreføres på samme nivå i 2017 som i 2016. Skatteandelen vil først være klar når regjeringen legger fram forslag til skattøre i statsbudsjettet.

Rådmannen anslår at kommunens rammetilskudd vil utgjøre 3,67 milliarder kroner i 2017, en reell økning på 107 millioner kroner. Av økningen er 35 millioner kroner engangsstøtte i forbindelse med kommunesammenslåingen med Klæbu kommune. Rådmannens anslag er basert på foreløpige beregninger som indikerer at Trondheim vil få et beregnet utgiftsbehov på 90,9 prosent i 2017. Et utgiftsbehov på 90,93 prosent indikerer at kommunen er 9,1 prosent rimeligere å drive enn landsgjennomsnittet.

Skatteutviklingen hittil i 2016 har vært positiv, og Trondheim har hatt en skattevekst som er to prosentpoeng høyere enn faktisk skattevekst på landsbasis. Det gjenstår to måneder med store skatteinntekter, september og november. For disse månedene er det vanskeligere å prognostisere skatteinngangen, ettersom de inneholder flere usikre momenter. Dette gjelder spesielt effekten av marginoppgjør og fordelingsoppgjør. I tillegg forventes skatteinngangen i desember 2016 å bli betydelig lavere enn for desember 2015. Årsaken til det er at endring i beskatning av eierinntekter (utbytte), ble endret fra 2015 til 2016. Endringen førte til at det ble gunstigere å ta ut utbytte før 2016, og beskatte dette etter gamle regler. Denne endringen førte også til at forskuddsinnbetalt skatt i mai 2016 ble høy.

I andre og tredje økonomirapport er disse forholdene hensyntatt og rådmannen legger til grunn anslått skatteinngang i disse rapportene til grunn for skatteanslaget for 2016. Dette gir en anslått skatteinngang i 2016 som er ett prosentpoeng høyere enn skatteanslaget for landet i revidert nasjonalbudsjett 2016. Trondheim kommune bør ha en skatteinngang som er noe høyere enn gjennomsnittet for landet som følge av at befolkningsveksten er noe høyere og arbeidsledighet noe lavere enn landet for øvrig.

Rådmannen anslår at skatt på inntekt og formue vil utgjøre 5,38 milliarder kroner i 2017, en reell økning på 62 millioner i forhold til vedtatt budsjett for 2016. Anslaget innebærer en reell vekst i forhold til 2016 på 1,1 prosent. Denne veksten er begrunnet med regjeringens forslag til vekst i frie inntekter og forventet sysselsettingsvekst i 2017. For perioden 2018-2020 har rådmannen forutsatt at skatteinngangen i Trondheim utvikler seg på linje med landsgjennomsnittet. Rådmannen vil vurdere skatteanslaget på nytt etter at vi har fått informasjon om regjeringens skatteanslag i statsbudsjettet for 2017.

4.3.3 Andre statlige overføringer

De statlige rentekompensasjonsinntektene er beregnet til 43 millioner kroner i 2017, og er 11 millioner kroner lavere enn i 2016. Det er lagt til grunn et lavt rentenivå i perioden.

Overføring fra staten til dekning av utgifter til mottak av flyktninger budsjetteres til 315 millioner kroner i 2017. Foreløpig legges det ikke inn reelle endringer av disse inntektene, da det er knyttet usikkerhet til antall flyktninger Trondheim kommune vil bosette i 2017.

4.3.4 Eiendomsskatt

Forventede inntekter fra eiendomsskatten ble økt med 12 millioner kroner etter første økonomirapport i 2016, og i rådmannens budsjettforslag er denne økningen videreført. Utover dette foreslår rådmannen ingen reelle endringer i eiendomsskatten, men for å dekke opp den generelle lønns- og prisveksten økes satsen med 0,1 promillepoeng. Økt sats og volumvekst er beregnet å gi en økning i inntektene som tilsvarer lønns- og prisvekst for kommunens tjenesteproduksjon.

4.3.5 Tilskudd til ressurskrevende tjenester

Tilskuddet til refusjon av ressurskrevende tjenester forventes å bli på 239 millioner kroner. Dette er en reell nedgang på sju millioner kroner sammenliknet med budsjettet for 2016. Årsaken til dette er at kommunen tidligere har benyttet kartlagt bistand som beregningsgrunnlag for tilskuddet. Det kan være avvik mellom kartlagt bistand og faktisk bistand. Kommunen har nå bedre registreringer av faktisk dokumentert bistand, og kommer i større grad til å benytte dette som grunnlag. Det er indikasjoner på at vi bruker mindre faktisk tid enn det som tidligere er rapportert som kartlagt tid. Rådmannen anbefaler derfor å nedjustere anslaget noe. Inntektsreduksjonen vil ikke påvirke tilbudet til de som mottar

ressurskrevende tjenester, ettersom disse inntektene betraktes som en del av kommunens frie disponible inntekter.

4.4 Endringer i tjenesteområdenes rammer

Tabell 4-6 Rammer tjenesteområder, korrigert for tekniske endringer, beløp i millioner 2017 kroner¹²

	Budsjett		Budsjett økning 2017	Økonomiplan		
	2016	2017		2018	2019	2020
Barnehager	1 506	1 518	12	1 518	1 518	1 518
Skoler	1 648	1 667	19	1 685	1 700	1 711
Barne- og familietjenesten	653	663	9	668	677	684
Kvalifisering og velferd	724	733	9	745	741	743
Psykisk helse og rus	196	207	11	207	207	209
Bo- og aktivitetstilbud	575	580	5	596	603	608
Helse og omsorgstjenester	1 878	1 945	66	1 974	2 010	2 041
Kultur og kirke	296	302	6	304	305	307
Idrett og friluftsliv	112	119	7	116	126	127
Næring og samfunn	10	10	0	10	10	10
Plan og bygningstjenester	41	42	0	42	43	43
Miljø, landbruk og laboratorietjenester	33	37	4	37	36	37
Tekniske tjenester	320	326	6	329	330	330
Eiendomstjenester	578	582	4	592	600	607
Bystyresekretariat, folkevalgte, revisjon	63	63	0	56	64	57
Rådmann og strategisk ledelse	118	120	2	121	121	121
Interne tjenester og arbeidsgiverområdet	379	374	-5	370	370	371
Trondheim Parkering KF	-72	-71	1	-71	-71	-71
Sentrale avsetninger og korreksjoner	257	239	-18	170	161	149
Sum	9 315	9 456	140	9 469	9 551	9 601

Rammene til tjenesteområdene og sentrale avsetninger¹³ viser en reell økning på 140 millioner kroner. Litt under halvparten av dette er knyttet til helse- og omsorgstjenester. Dette området fikk store økninger i 2016, som får helårseffekter i 2017.

Endringene i 2017 består hovedsaklig av følgende forhold:

- Dekning av befolkningsvekst, 62 millioner kroner
- Bundne utgifter og effekter av økonomiplan 2016-2019, 78 millioner kroner
- Engangsstøtte kommunesammenslåing, 35 millioner kroner
- Nye tiltak og udisponert avsetning, 67 millioner kroner
- Reduksjon i rammene og generell effektivisering, -93 millioner kroner
- Effekter av rimeligere lønnsoppgjør i 2016 og økte pensjonskostnader, -9 millioner kroner

4.4.1 Befolkningsvekst

Befolkningsveksten fører til at flere skal ha et tilbud innenfor de fleste av kommunenes tjenesteområder. Veksten fører også til økning av arealer både i form av bygninger, veier og parkområder. Alle kommunens tjenesteområder blir på en eller annen måte påvirket av befolkningsveksten. Trondheim kommune benytter derfor en relativt omfattende modell for å beregne de økonomiske konsekvensene av befolkningsveksten.

¹² Negative tall skal leses som inntekter/reduserte kostnader

¹³ Dette består av tilleggsbevilgninger, diverse inntekter og utgifter, samt korreksjoner for poster i tjenesteområdenes rammer som inneholder øremerkede statlige tilskudd, finansposter og fondsbruk.

Tabell 4-7 Kompensasjon for befolkningsvekst, endring i forhold til 2016. Tall i millioner kroner

	2017	2018	2019	2020
Befolkningsvekst	60	138	226	312
Justering vekst 2015	-4	-4	-4	-4
Arealer	7	14	23	30
Sum kompensasjon	62	147	245	338

Befolkningsveksten er anslått å gi merkostnader på 60 millioner kroner i 2017, økende til 312 millioner kroner i 2020. Helse og omsorgstjenester har de største økningene. Hvert år foretas det en justering på bakgrunn av faktisk befolkningsvekst året før. For 2015 ble kostnaden for befolkningsveksten 4,4 millioner kroner lavere enn budsjettet. Dette har stort sett sammenheng med at det ble færre barn i barnehage enn tidligere beregnet.

Befolkningsprognosene for fødte barn er usikre, og midler knyttet til barnehageplasser legges derfor utenfor tjenesteområdene på "diverse inntekter og utgifter", og fordeles ut til barnehageområdet etter hvert som faktisk barnehageopptak er klart. Når det gjelder utgifter til sosialhjelp er det vanskelig å estimere kostnadsutviklingen ut fra befolkningsutviklingen. Disse midlene legges derfor også utenfor tjenesteområdene, og blir tildelt området dersom det er behov for det.

I handlings- og økonomiplanen legges det inn driftsmidler knyttet til økning i arealer. Dette gjelder økte arealer i form av bygningsmasse, vegger, friluftsliv og parker. Merkostnaden anslås til 6,8 millioner kroner i 2017, økende til 30 millioner kroner i slutten av perioden. Denne praksisen fører på sikt til at vedlikeholdsetterslepet på kommunens bygningsmasse reduseres. Modellen gjør også kommunen i stand til å ha en god standard og godt vedlikehold på nye parker, stier og vegger. Det er viktig for kommunens omdømme, og god økonomi på lang sikt, at kommunen klarer å opprettholde god standard på nye bygninger og utearealer.

4.4.2 Bundne utgifter og effekter av økonomiplanen 2016-2019

Vedtatt økonomiplan og det som i tabellen under er omtalt som bundne utgifter fører til en utgiftsøkning på 78 millioner kroner i 2017.

Tabell 4-8 Effekter av økonomiplan og bundne merutgifter. Tall i millioner kroner

	2017	2018	2019	2020
Konsekvenser av budsjettvedtak	74	59	67	60
Bundne kostnader	4	4	4	4
Sum	78	63	71	64

Konsekvenser av budsjettvedtak for 2016-2019 og andre bundne kostnader

Innenfor oppvekst og utdanning er det lagt inn økninger på om lag 30 millioner kroner. På skoleområdet øker rammene knyttet til gjenåpning av gamle Ranheim skole, styrking av matematikk og naturfagtilbudet og universitetsskolesamarbeidet. Barnehagerammen øker som følge av ny finansieringsform for private familie barnehager og midler til tidlig innsats. Barne- og familietjenesten får økte rammer til dekning av økte egenandeler for opphold på barnevernsinstitusjoner.

Helse- og velferdsområdet øker med omlag 60 millioner kroner. Av dette går omlag 50 millioner kroner til helårseffekt av vedtatt styrking av bemanning og antall sykehjems plasser innen eldreomsorgen i 2016 budsjettet. Kvalifisering og velferd får økte rammer til leie av nye lokaler for voksenopplæringen, økt innsats ungdomsgaranti/aktivitetsplikt og til antatte merkostnader til brukerstyrte personlige assistenter (BPA-ordningen).

Rammen til kulturområdet foreslås økt med tre millioner kroner knyttet til leie av lokaler i tribuneanlegget på Ranheim. Det er lagt inn økte midler til litteraturhus og Avant Garden.

På de politiske og administrative områdene er det blant annet lagt inn økte ressurser til å avholde stortingsvalg neste høst og satsing på lærlinger.

I driftsbudsjettet for 2016 er det satt av midler til engangstiltak på omlag 24 millioner kroner, som ikke videreføres og gir dermed økt handlingsrom i 2017-2020. Det meste av dette er driftsmidler til investeringstilskudd til Ladeanlegget. I tillegg videreføres ikke engangsbevilgninger i 2016 til skolebibliotek og belysning på Marinen og Festningen.

4.4.3 Kommunesammenslåing

Den 16. juni 2016 gjorde Klæbu kommune og Trondheim kommune likelydende vedtak om å slå sammen kommunene. Staten gir økonomisk støtte til kommuner som slår seg sammen, og Trondheim og Klæbu vil i 2017 motta 35 millioner kroner i engangsstøtte til dekningen av kostnader knyttet til sammenslåingen. Beløpet betales ut i 2017 etter Stortingets sammenslåingsvedtak. Både engangsstøtten og sammenslåingskostnadene er i rådmannens forslag i sin helhet ført opp i 2017 budsjettet. Alle kostnadene vil ikke påløpe i 2017, men vil komme i perioden 2018-2020. Engangsstøtte som ikke blir disponert i 2017 vil bli avsatt på fond og disponert de påfølgende år.

4.4.4 Nye tiltak og økt udisponert reserve (buffer)

Bystyret og formannskapet har vedtatt at rådmannen skal vurdere flere nye tiltak i forbindelse med handlings- og økonomiplanen. Rådmannen har funnet rom for å prioritere 41 millioner kroner til nye tiltak. For å håndtere usikkerhetsmomenter i budsjettet foreslår rådmannen å øke bufferen fra 20 millioner kroner i 2016 til 46 millioner kroner i 2017.

Tabell 4-9 Nye tiltak og endring i udisponert reserve. Tall i millioner kroner

	2017	2018	2019	2020
Nye tiltak	41	56	80	84
Udisponert reserve	26	26	26	26
Sum	67	82	106	110

Nye tiltak

Regjeringen har begrunnet 300 millioner kroner av veksten i de frie inntektene med at de ønsker økt satsing på rusfeltet. Trondheims andel av denne styrkingen anslås å utgjøre om lag 10 millioner kroner. I rådmannens forslag til økonomiplan, er det lagt inn en styrking av rusfeltet med 10 millioner kroner i 2017. Økningen er i samsvar med formannskapets vedtak ved behandlingen av sak [95/16](#), *Boligtilbudet i Jarleveien*.

Bystyret har i flere saker vedtatt målsetningen om at psykisk utviklingshemmede med omfattende hjelpebehov skal få bolig innen seks måneder etter at de har fått vedtak om bolig. Rådmannen har i sitt forslag til økonomiplan lagt inn midler til ett nytt bofellesskap og én ny personalbase. Rådmannen vil videre legge til rette for at personer som allerede bor i bofellesskap kan flytte til bolig utenfor bofellesskap, for å frigi plasser. Til tross for disse tiltakene vil det være krevende å redusere ventetiden ned til seks måneder.

Bystyret ba ved behandlingen av sak [115/16](#) *videreutvikling av skolehelsetjenesten* om at rådmannen skulle "komme med en opptrappingsplan for grunnbemanningen i skolehelsetjenesten i budsjettet for 2017". Rådmannen foreslår at tjenesten styrkes med 3,5 millioner kroner i 2017, og med ytterligere en million kroner hvert år i perioden 2018-2020.

Dersom vi skal nå målsettingen om en reduksjon i klimagassutslippene med 70-90 prosent innen 2030, må kommunen øke ressursinnsatsen på dette området. Dette gjelder både drifts- og investeringsutgifter i egne bygg, nullutslippskjøretøy, kommunikasjon overfor bysamfunnet og eventuelle tilskuddsordninger. Rådmannen vil komme tilbake til dette i Kommunedelplan energi og klima ved årsskifte i februar 2017. Rådmannen har i forslaget til handlings- og økonomiplan foreslått en økning i ressursbruken på fem millioner kroner i 2017. Dette er ressurser som i all hovedsak foreslås brukt til å gjøre det lett å leve miljøvennlig ved å tilrettelegge for kjøretøy på hydrogen og biogass, fremme en miljøvennlig livsstil, og fremme forbildeprosjekter som viser vei for nullutslippbyen.

Idrettsområdet styrkes med litt over åtte millioner kroner i 2017, økende til 39 millioner kroner i 2020. I begynnelsen av perioden er dette stort sett kostnader knyttet til utbyggingen av Ladeanlegget. Videre foreslås det midler til utredninger i 2017. I slutten av perioden legges det opp til en økning av tilskuddet til private idrettshaller, både i form av investeringstilskudd og årlige driftstilskudd.

Formannskapet vedtok i [sak 134/15](#) at det skal utredes en kulturhusløsning der hele Olavskvartalet brukes til kulturformål. En konsekvens av vedtaket er at leieinntekter for Trondheim kommunale kulturskole og NTNU/Institutt for musikk skal tilfalle Olavshallen AS med virkning fra 2017. Dette gir kommunen netto merutgifter på 4,5 millioner kroner for kommunen i form av økte husleiekostnader for Trondheim kommunale kulturskole, og bortfall av husleieinntekter som har blitt inntektsført sentralt.

Rådmannen følger blant annet opp vedtak knyttet til redusert ventetid på bolig for psykisk utviklingshemmede, opptrapping dekning av helsesøstre og opptrapping av bemanning på helse- og velferdssentra. Men det er ikke nok midler til å oppfylle intensjonene fullt ut i de vedtakene som er fattet.

4.4.5 Reduksjon i rammene og generelle effektiviseringer

For å få et budsjett i balanse, foreslår rådmannen å redusere tjenesteområdenes rammer med 47 millioner kroner i 2017, økende til 50 millioner kroner i 2018-2020. Dette kommer i tillegg til kravet om generelle effektiviseringer som tas gjennom redusert kompensasjon for lønns- og prisstigning. Effekten av den generelle effektiviseringen er beregnet til 46 millioner kroner. Effektivisering gjennomføres på enhetsnivå og består blant annet av enøk-investeringer, reduserte innkjøpskostnader, redusert vikar- og konsulentbruk, effekter i forbindelse med digitalisering, gjenbruk, nye arbeidsmetoder og at kommunen tar i bruk en mer rasjonell bygningsmasse. Det forutsettes også at kommunene klarer å redusere sykefraværet og begrense antall nye uføretilfeller. Rådmannen mener effektiviseringskravet er krevende, men realistisk.

Med dette budsjettforslaget vil de økningene som ble vedtatt i 2016, stort sett bli videreført med helårsvirkning, og sikres finansiering i hele fireårsperioden. Selv om rådmannen må foreslå reduksjoner og økt effektiviseringskrav, vil mange tjenesteområder oppleve en reell vekst innenfor tjenesteproduksjonen. Det er vesentlig at tjenesteområdene klarer å ta ut effektiviseringsgevinstene.

4.4.6 Effekter av lønnsoppgjøret 2016 og pensjon

Lønnsoppgjøret for 2016 ga en lavere lønnsvekst enn forutsatt i budsjettet for 2016. Det anslås at dette vil gi omlag 17 millioner kroner i mindretgifter i 2016, og vil frigjøre tilsvarende midler

i hele planperioden. Det presiseres at lønnsoppgjøret i forhandlingskapittel 3 og 5 ikke er ferdig, og det er knyttet noe usikkerhet til dette anslaget.

I kommuneproposisjonen varslet regjeringen at beregningsforutsetningene for pensjonskostnadene kom til å bli strammet inn. På nåværende tidspunkt er det ikke mulig å si hvor stor effekt dette vil få for Trondheim kommune. Men det antas at pensjonskostnadene øker med omlag åtte millioner kroner i 2017. Senere i perioden kommer det større økninger i pensjonskostnadene, blant annet som følge av økte amortiseringskostnader på gamle premieavvik. Amortisering av premieavvik innebærer at tidlige års innbetalte pensjonspremier, som ikke har blitt kostnadsført, nå blir belastet kommuneregnskapet. For å unngå at disse store økningene gir negativ effekt for tjenesteproduksjonen, ble det i økonomiplanen for 2016-2019 foreslått å sette av midler på disposisjonsfond i 2016 og i 2017 til bruk i 2019 til 2021. Dette følges opp i denne økonomiplanen, og det foreslås satt av 26 millioner kroner til disposisjonsfond i 2017 til bruk for å finansiere senere økte pensjonskostnader. I 2019 foreslås det brukt 27 millioner kroner, og 32 millioner kroner i 2020 for å finansiere økte pensjonskostnader.

4.5 Kommunens finansinntekter og –utgifter

Avsnittet gir en oversikt over kommunens finansinntekter og – utgifter. Netto finansutgifter forventes å øke utover i planperioden. Den viktigste årsaken til økte utgifter er at avdragene øker. Både renteinntekter og renteutgifter er justert ned fra 2016. Dette skyldes i hovedsak lavere rentenivå. Det er nærmere redegjort for renteforutsetningene i kapittel 5.

Finansinntektene forventes å ha en flat utvikling de neste årene, for så å øke i 2020. Dette skyldes forventning om noe høyere renter i slutten av planperioden. Finansutgiftene øker i planperioden, hovedsaklig som følge av høyere gjeld og økte avdrag.

Tabell 4-10 Finansinntekter og -utgifter. Beløp i millioner kroner. 2017-kroner

	Vedtatt 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Budsjett 2019	Budsjett 2020
Renteinntekter og utbytte	-355	-298	-299	-301	-324
Renteutgifter, provisjoner og andre finansutgifter	424	361	372	407	464
Avdrag på lån	477	561	637	730	771
Netto finansinntekter/utgifter	546	624	710	836	911

4.5.1 Finansinntekter

Den viktigste finansinntekten er utbytte fra Trondheim kommunes kraftfond (TKK). Andre finansinntekter er renteinntekter fra bykassens likviditet, videre utlån, startlån, byggelån og utbytte fra kommunens selskaper.

Tabell 4-11 Finansinntekter. Beløp i millioner kroner. 2017-kroner

	vedtatt 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Budsjett 2019	Budsjett 2020
Utbytte TKK	-254	-224	-222	-219	-236
Renteinntekter likviditet	-13	-7	-7	-9	-13
Utbytte kommunale selskaper	-8	-8	-8	-8	-8
Renteinntekter startlån	-33	-29	-29	-34	-39
Renteinntekter videreutlån	-5	-7	-7	-7	-7
Interne renteinntekter byggelån	-41	-24	-26	-25	-22
Sum finansinntekter	-355	-298	-299	-301	-324

Trondheim kommunes kraftfond (TKK)

Det generelle rentenivået er lavt, og det er lite som tyder på en renteoppgang med det første. En stor del av TKKs investeringer er i form av bankinnskudd og ulike typer rentebærende verdipapirer. Lavere renter gir en umiddelbar negativ effekt på TKKs plasseringer med flytende rente. Avkastningen på beholdningen av papirer med fast rente blir også lavere, etter hvert som tidligere investeringer går til forfall og må reinvesteres til en ny og lavere rente.

Med dette som utgangspunkt foreslår rådmannen at TKKs nominelle avkastning i 2017 budsjetteres til 3,4 prosent. Det gir en budsjettert nominell avkastning på 224 millioner kroner, ned fra 254 millioner kroner i 2016.¹⁴ Dette forutsetter en avkastning i TKKs aksjebeholdning på 6,5 prosent, en avkastning som vurderes til å være normal for aksjer over tid, basert på historiske observasjoner over aksjers avkastning over risikofri rente. Prognosen er uansett usikker, spesielt når det skal prognostiseres over en så kort periode som ett år.

Med grunnlag i prisutviklingen det siste året, foreslår rådmannen at den budsjetterte avsetningen for å opprettholde kraftfondets realverdi i perioden 2017 – 2020 tar utgangspunkt i en generell prisøkning på 2,5 prosent. Det er den prisveksten Norges Bank søker å oppnå gjennom sin pengepolitikk.

En nominell avkastning på 3,4 prosent og en prisvekst på 2,5 prosent gir en budsjettert realavkastning på 0,9 prosent. Justert for kraftfondets driftskostnader, tilsvarer dette et budsjettert utbytte til kommunens øvrige økonomi på 56 millioner kroner.

TKKs avkastning foreslås disponert slik det fremgår av Tabell 4-12.

Tabell 4-12 Disponering av budsjettert avkastning i TKK. Tall i millioner kroner. 2017-kroner.

	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Budsjett 2019	Budsjett 2020
Nominell avkastning	224	222	219	236
Driftskostnader	5	5	5	5
KPI-avsetning	163	167	171	176
Utbytte til investeringstiltak i kommunen, til bruk året etter	54	48	40	53
Utbytte til kultur-, nærings- og kollektivfondet året etter	2	2	2	2

Likviditet

Kommunen får renteinntekter fra bankinnskudd på egne konti og rente fra skattetrekkkonto. Kommunen disponerer ikke midlene på skattetrekkkonto, men kun renteinntektene.

Rådmannen budsjetterer med en årlig gjennomsnittlig likviditet på 600 millioner kroner og et gjennomsnittlig nivå på skattetrekkkonto på 200 millioner kroner. Gitt en forventet rente på bankinnskudd på 0,85 prosent i 2017, budsjetteres renteinntektene til sju millioner kroner. For perioden 2018-2020 forventes inntektene å øke til 13 millioner kroner, i takt med forventet høyere markedsrenter.

Utbytte

Det budsjetteres med utbytte fra Trondheim kino AS på 2,5 millioner kroner, 1,5 million kroner fra Leüthenhaven AS og fire millioner kroner fra Trondheim renholdsverk AS. Forslaget er basert på politisk vedtak i sak 165/16, *Trondheim kommunes budsjett 2016, og handlings- og økonomiplanen for 2016-2019*.

¹⁴ 2017-kroner.

Startlån

Renteinntekter fra startlånsordningen budsjetteres til 29 millioner kroner i 2017. Det budsjetteres med en flytende rente på 1,25 prosent og fast rente på 2,30 prosent, pluss et administrasjonsgebyr på 0,25 prosentpoeng. Det budsjetteres med en renteinntekt fra ordningen, som er noe høyere enn den tilhørende renteutgiften. Dette skyldes at fastrenteavtalene på utlån har noe høyere rente enn de tilsvarende fastrentene på kommunens innlån til ordningen. Avviket har oppstått fordi fastrenteavtalene er inngått på ulikt tidspunkt.

Videre utlån

Dette er i hovedsak lån til Trondheim parkering KF og Stiftelsen Trondheim Pirbad. Utlånsvolumet vil være om lag 280 millioner kroner ved inngangen til 2017, men forventes å øke med om lag 80 millioner kroner som følge av utbetaling av nytt lån til pirbadet i løpet av 2017. Basert på de låneavtalene kommunen har med låntakerne, forventes renteinntektene å bli sju millioner kroner i 2017.

Byggelånsrenter

Byggelånsrenter fra igangsatte, ikke fullførte byggeprosjekter beregnes ut fra den gjennomsnittlige lånerenten for investeringslån. I forbindelse med gjennomføring av investeringer i bygg og anlegg, må det tas opp lån for å finansiere kostnadene etter hvert som de påløper. Rentekostnadene på tilhørende lån beregnes og belastes de ulike prosjektene i byggeperioden. Tilsvarende beløp føres som intern renteinntekt for bykassen. Disse renteinntektene skal tilsvare bykassen renteutgifter, slik at kommunens netto finansutgifter på kort sikt ikke blir påvirket av store svingninger i investeringsaktiviteten. Det budsjetteres med interne renteinntekter fra byggelån på 24 millioner kroner i 2017, og det forventes en relativt stabil utvikling i planperioden. Beregningen er basert på en antakelse om at 40 prosent av årets investeringer gir grunnlag for beregning av byggelånsrente. Budsjetterte renteinntekter fra byggelån forventes å bli lavere enn de foregående årene. Dette skyldes at flere større investeringsprosjekt er ferdigstilt, først og fremst utbygging av reservevannskilde. I tillegg er rentenivået lavere enn tidligere år.

4.5.2 Finansutgifter

Renteutgifter

Renteutgiftene er knyttet til investeringslån og kommunens videre utlån til startlån og andre investeringslån.

Tabell 4-13 Finansutgifter. Beløp i millioner kroner. 2017-kroner

	Vedtatt 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Budsjett 2019	Budsjett 2020
Renteutgifter investeringslån	383	330	340	369	418
Renteutgifter startlån	33	24	26	31	39
Renteutgifter videre utlån	5	6	6	6	7
Sum renteutgifter	421	361	372	407	464

Investeringslån

Rentekostnader knyttet til investeringslån budsjetteres til 330 millioner kroner i 2017, stigende til 418 millioner kroner i 2020. Dette er en nedjustering fra forrige økonomiplanperiode. Utviklingen av lånevolum er om lag det samme som i forrige planperiode, mens forventet renteutvikling er noe lavere. Lånevolumet forventes å øke med 3,8 milliarder kroner i økonomiplanperioden.

Renteutgiftene finansieres dels av bykassens midler og dels av byggelånsrenter, gebyrer fra VARFS- området, husleieinntekter og tilskudd. Tabell 4-14 viser hvordan de ulike områdene bidrar til finansieringen.

Tabell 4-14 Finansiering av renteutgiftene. Beløp i millioner kroner. 2017-kroner

	Vedtatt 2016	Budsj. 2017	Budsj. 2018	Budsj. 2019	Budsj. 2020
Renteutgifter investeringslån	383	330	340	369	418
Byggelånsrenter, intern inntekt	-41	-24	-27	-25	-22
Renteutgifter som dekkes av VARFS-området	-51	-46	-53	-65	-85
Renteutgifter som dekkes av husleie fra kommunale boliger	-51	-42	-45	-47	-40
Renteutgifter som dekkes av husleie fra institusjoner og TBRT		-9	-9	-9	-9
Tilskudd fra rentekompensasjonsordningene	-20	-14	-14	-15	-19
Renteutgifter finansiert av bykassen	220	195	192	208	243

Rådmannen jobber med å systematisere finansieringen av kapitalutgifter. Husleie fra eksterne leietakere på Øya Helsehus inngår nå i oversikten over forhold som finansierer investeringslånene. På samme måte inngår rentedelen av husleie i Trondheim brann- og redningstjeneste (TBRT).

Videre utlån – startlån

Renteutgifter knyttet til startlån budsjetteres til 24 millioner kroner i 2017. Det er lagt til grunn en innlånsrente på 1,25 prosent og et innlånsvolum ved inngangen til året på om lag 1,5 milliarder kroner. Det legges videre til grunn et låneopptak på 250 millioner kroner. Renteutgiftene finansieres ved renteinntekter fra låntakerne av startlån.

Videre utlån – diverse

Innlånsvolum knyttet til videre utlån vil være om lag 280 millioner kroner ved inngangen til 2017. Innlånet tas delvis opp som et fastrentelån i Kommunalbanken, som motsvares av tilsvarende utlån til Stiftelsen Trondheim Pirbad og delvis som sertifikatlån som finansierer utlån med flytende rente. Basert på kommunens renteprognose, budsjetteres renteutgiften til seks millioner kroner. Rentekostnaden finansieres av renteinntekter fra låntakerne.

Avdrag

Avdragene på investeringslån er avledet av nivået på investeringslånene ved inngangen til hvert enkelt budsjettår. I tråd med bystyrets tidligere vedtak, legges det opp til at ordinære avdrag beregnes ut fra en avdragstid på 30 år. Dette gir budsjetterte avdrag på 473 millioner kroner i 2017. I 2020 forventes ordinære avdrag å bli 551 millioner kroner.

I [formannskapssak 178/16](#) presenterte rådmannen hvilken handlingsregel og hvilke målsetninger som legges til grunn i budsjettforslaget. Handlingsregelen for kapitalutgifter angir at kapitalutgiftene skal utgjøre 8 prosent av de frie disponible inntektene, uansett hva rentenivået er. Som følge av at rentenivået forventes å bli lavt de neste årene, frigjøres midler til å betale ekstra avdrag i perioden 2017–2020. Dette reduserer gjeldsveksten og korter ned på tilbakebetalingstiden. Allerede i 2017 reduseres avdragstiden fra 30 år til 25 år ved de ekstraordinære avdragene. I 2020 reduseres avdragstiden til 22 år, ved å hensynte de ekstraordinære avdragene. Handlingsregelen gjør kommunen mer robust for en senere renteoppgang, og det bidrar til å bremse gjeldsveksten. Det legges opp til en gradvis innføring av handlingsregelen, slik at kapitalutgiftene utgjør åtte prosent av de frie disponible inntektene i 2020.

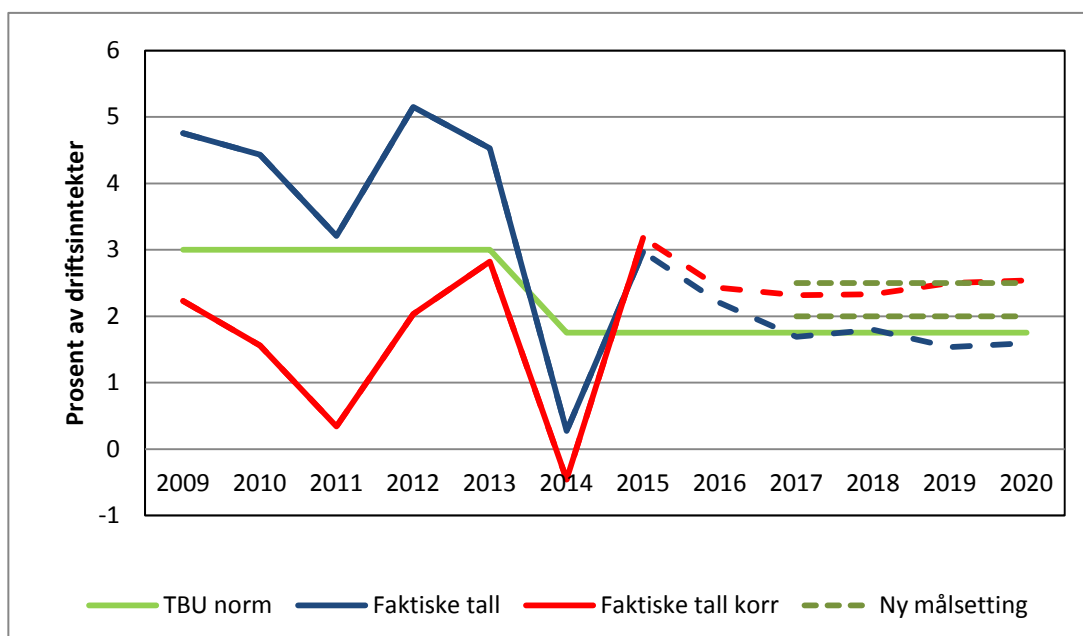
Tabell 4-15 Avdrag. Beløp i millioner kroner. 2017-kroner

	Vedtatt 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Budsjett 2019	Budsjett 2020
Ordinære avdrag	476	473	500	529	551
Ekstraordinære avdrag	-	87	137	200	220
Avdrag investeringslån	476	560	637	730	771

4.6 Netto driftsresultat/disponering av handlingsrommet

4.6.1 Netto driftsresultat

Netto driftsresultat viser hva som er igjen av driftsinntektene etter at alle driftsutgifter og netto finansutgifter er kostnadsført. Figur 4-1 viser utviklingen av netto driftsresultat fram til 2015 og forventet netto driftsresultat framover. Rådmannens forslag til budsjett innebærer et netto driftsresultat som antas å være stort nok til å opprettholde verdien av kommunens nettoverdier.

Figur 4.1 Utvikling netto driftsresultat

Teknisk beregningsutvalg for kommunal og fylkeskommunal økonomi (TBU) anbefaler at kommunene samlet sett bør ha et netto driftsresultat på 1,75 prosent. Utvalget understreker samtidig at anbefalt nivå ikke automatisk kan overføres til enkeltkommuner: "Dette skyldes at det er til dels betydelige forskjeller i realkapital og netto gjeld kommunene imellom. Derfor vil det være nødvendig med særskilte beregninger for den enkelte kommune for å finne frem til et nivå på netto driftsresultat som vil sikre formuesbevaring i denne kommunen".

Rådmannen har foretatt beregninger som indikerer at Trondheim kommune bør ha som målsetning å ha et driftsresultat på mellom 2 og 2,5 prosent av driftsinntektene. Et driftsresultat på dette nivået vil gi tilstrekkelig egenkapital til finansiering av investeringer og sikre formuesbevaring. Netto driftsresultat korrigeres med differansen mellom innbetalte pensjonspremier og regnskapsførte pensjonskostnader, etter som denne differansen fører til nedbygging eller oppbygging av kommunens verdier. I tillegg korrigeres det for bruk eller

avsetning til VARFS-fondene, ettersom dette ikke er midler som kommunen fritt kan disponere. Disse korreksjonene er grundigere omtal i kapittel 5.2.3. Etter disse korrigeringsene ligger netto driftsresultat på rundt 2,4 prosent i hele planperioden.

I neste avsnitt redegjøres det for hvordan netto driftsresultat foreslås disponert, til sparing og som egenkapital til investeringer.

4.6.2 Anvendelse av netto driftsresultat

Kommunens netto driftsresultat benyttes til økt sparing i kraftfondet (KPI-avsetning), i disposisjonsfondet og til å finansiere investeringer. Tabell 4-16 viser hvordan rådmannen foreslår at kommunens netto driftsresultat benyttes.

Tabell 4-16 Anvendelse av netto driftsresultat. Tall i millioner kroner. 2017- kroner.

	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Budsjett 2019	Budsjett 2020
Netto driftsresultat	-216	-232	-201	-211
Netto sparing/bruk av disposisjonsfond	-24	-8	-38	-22
Sparing i kraftfondet	163	167	171	176
Bruk av sparing (VAR)	-42	-36	-36	-38
Overføring egenkapital pensjonskasser	33	33	33	33
Overføring til finansiering av investeringer	86	76	71	63
Sum	0	0	0	0

Netto sparing/bruk av disposisjonsfond og sparing i kraftfondet

I budsjettet for 2016 er det budsjettetert med avsetninger på 50 millioner kroner på disposisjonsfondet til fremtidige pensjonskostnader. Avsetningen forventes å bli brukt på de forventede økte pensjonskostnadene i perioden 2019-2021. Bystyret har i første og andre økonomirapport for 2016 i tillegg vedtatt å avsette 51 millioner kroner på disposisjonsfond. I 2017 foreslår rådmannen å sette av 26 millioner kroner til dekning av fremtidige pensjonskostnader.

Som følge av etterskuddsmodellen for bruk av realavkastning i kraftfondet, vil det i 2017 bli brukt 105 millioner kroner av realavkastningen for 2016. Samtidig forventes realavkastningen i 2017 å bli lavere enn tidligere år, som følge av svakere avkastning i finansmarkedene. Realavkastningen i 2017 forventes å bli på 56 millioner kroner som settes av til bruk i 2018. Nettoeffekten er at det vil bli brukt om lag 50 millioner kroner mer av disposisjonsfondet i 2017 enn det som avsettes til 2018.

For å opprettholde realverdiene i kraftfondet, tilbakeføres deler av avkastningen til fondet tilsvarende gjennomsnittlig konsumprisindeks de fem siste årene. For 2017 forventes dette å utgjøre 163 millioner kroner, ut fra en gjennomsnittlig konsumprisindeks på 2,5 prosent.

Bruk av sparing (VAR)

Innenfor vann, avløp og renovasjon har det de siste årene blitt bygd opp fond, og størrelsen på fondene utgjør anslagsvis 132 millioner kroner ved inngangen til 2017. Av de 132 millionene på selvkostfond er rett i underkant av 100 millioner kroner knyttet til avløpsområdet. Regelverket for bruk av selvkostfond tilsier at innestående midler på et selvkostfond skal brukes i løpet av 4 år, og i forbindelse med behandlingen av budsjett 2016 ble avløpsgebyret vedtatt redusert med 20 prosent. Gebyrreduksjonen medfører en betydelig forskjell mellom utgiftene og inntektene til området og fondet til området bygges raskt ned. Gebyrreduksjonen sammen med økende kapitalutgifter innenfor vann- og avløpsområdet fører at fondene reduseres med 42 millioner

kroner i 2017. Fremover reduseres fondene hvert år, og de antas å bli redusert til rundt 19 millioner kroner ved utgangen av 2020.

Egenkapital til Trondheim kommunale pensjonskasse (TKP)

I sak [44/16](#) ble det vedtatt en årlig overføring til TKP som skal tilsvare 0,3 prosent av premiereserven i selskapet. Dette skal gjøre selskapet i stand til å opprettholde sin risikobærende evne. I tillegg skal det årlig overføres egenkapitalinnskudd til KLP.

Egenkapital til investeringer

Ved behandling av budsjettet for 2015 vedtok bystyret at hele realavkastningen fra kraftfondet skal overføres til investeringer innen 2018. I 2017 budsjetteres det med at 63 millioner kroner av realavkastningen fra 2016 overføres til investeringer, mens 37 millioner kroner vil bli benyttet til driftsformål. I 2017 forventes realavkastningen å bli 53 millioner kroner. Denne settes på disposisjonsfond i 2017, og vil i sin helhet bli brukt til å finansiere investeringer i 2018.

Rådmannen foreslår for øvrig at det budsjetteres med en årlig overføring av driftsmidler på 23 millioner kroner hvert år til dekning av investeringsbudsjettet.

4.7 Forslag til investeringer, finansiering og gjeldsutvikling

4.7.1 Oversikt over investeringsforslaget

Tabell 4-17 Forslag til investeringer. Tall i millioner kroner. Løpende priser

	2017	2018	2019	2020	Sum 2017-2020
Skole	401	457	436	459	1 752
Barnehage	19	65	76	102	262
Helse og velferd	423	506	379	217	1 524
Barne- og familietjenesten	14	14	0	0	28
Kommunale boliger	312	263	195	177	947
Idrettsanlegg	107	290	354	236	988
Kirker og kirkegårder	129	103	117	103	451
Kunst og kultur	19	25	66	18	129
Diverse rehabilitering	42	41	42	42	166
Strategiske tomtekjøp	264	186	67	132	648
Tilrettelegging for bolig- og næringsareal	273	298	292	280	1 144
Torvet	0	35	100	79	214
Miljøpakken	13	13	13	13	50
Veg	32	34	41	38	145
Byrom, parker og grøntanlegg	37	13	12	16	77
Vann	141	218	212	132	703
Avløp	240	272	236	225	973
Renovasjon	2	7	17	32	58
IT	85	134	93	86	399
Inventar og utstyr	7	7	7	7	29
Sum investeringer	2 559	2 979	2 754	2 393	10 685

Investeringer i anleggsmidler

I planperioden 2017-2020 planlegges det å gjennomføre investeringer på 10,7 milliarder kroner. Av dette skal omlag sju milliarder kroner benyttes til å bygge skoler, barnehager, sykehjem, kommunale boliger, idrettsanlegg, og til kultur- og kirkeformål. I dette beløpet inngår også

midler til rehabilitering av kommunens bygningsmasse og til å skaffe framtidige tomter til nye kommunale bygg. Detaljer om de ulike prosjektene beskrives i kapitlene til tjenesteområdene.

I planperioden skal Berg, Lade, Sjetne og Okstad skole ferdigstilles. Det legges inn ressurser til Jakobsli skole og til ny skole på Saupstad/Kolstad/Huseby. I perioden planlegges det oppstart av et prosjekt ved Nidarvoll/Sunnland. Dette prosjektet vil berøre både skolene og Nidarvoll helsehus.

På grunn av liten vekst i antall barnehagebarn i perioden, legges det ikke opp til å øke kapasiteten i barnehagene i begynnelsen av perioden. Mot 2020 antas antall barn i barnehage å øke, og det legges opp til å ferdigstille Risvollan barnehage, Kolstad/Saupstad barnehage samt oppstart av to barnehager øst i byen.

Persaunet helse og velferdssenter ferdigstilles i 2016/2017. Helsevakta i Mauritz Hansens gate er planlagt ferdigstilt i 2018. Det er lagt inn midler til ferdigstilling av Risvollan helsehus i 2019/2020. Nytt helsehus på Nidarvoll må sees i sammenheng med nye skole på Nidarvoll/Sunnlandsområdet. Det legges inn midler til oppstart av dette prosjektet i slutten av perioden.

For å nå målsettingen om netto økning i antall kommunale boliger, foreslås en betydelig økning av kjøp av ordinære utleieboliger. Totalt planlegges 947 millioner kroner anvendt til å bedre tilbudet av kommunale boliger.

I planperioden legges det til rette for en økning i antall gravplasser. Det legges inn midler til planlegging av ny kirke på Charlottenlund, og til rehabilitering av kirker. Videre planlegges ulike idrettsrelaterte investeringer for en knapp milliard kroner. Det meste av dette er relatert til utbygging av Granåsen. Men også rehabilitering av Husebybadet og Lade idrettspark utgjør en stor del av idrettsinvesteringene. I tillegg har rådmannen over driftsbudsjettet foreslått støtte til utbygging av idrettshaller i regi av private idrettslag.

Trondheim kommune vokser, og det vil fortsatt være behov for nye kommunale bygg for å yte tjenesteproduksjon til kommende generasjoner. For å være i forkant av utviklingen, foreslår rådmannen strategiske tomtekjøp for knappe 0,65 milliarder kroner i planperioden.

Det er budsjettet med tilrettelegging av bolig- og næringsareal med over 1,1 milliard kroner. Disse investeringene forutsettes å være finansiert med salg, refusjoner og lån som finansieres av utbyggere.

Fornyng av Torvet foreslås ferdigstilt i 2020, med oppstart i 2018. Det foreslås ikke å etablere kommunal parkeringskjeller under Torvet.

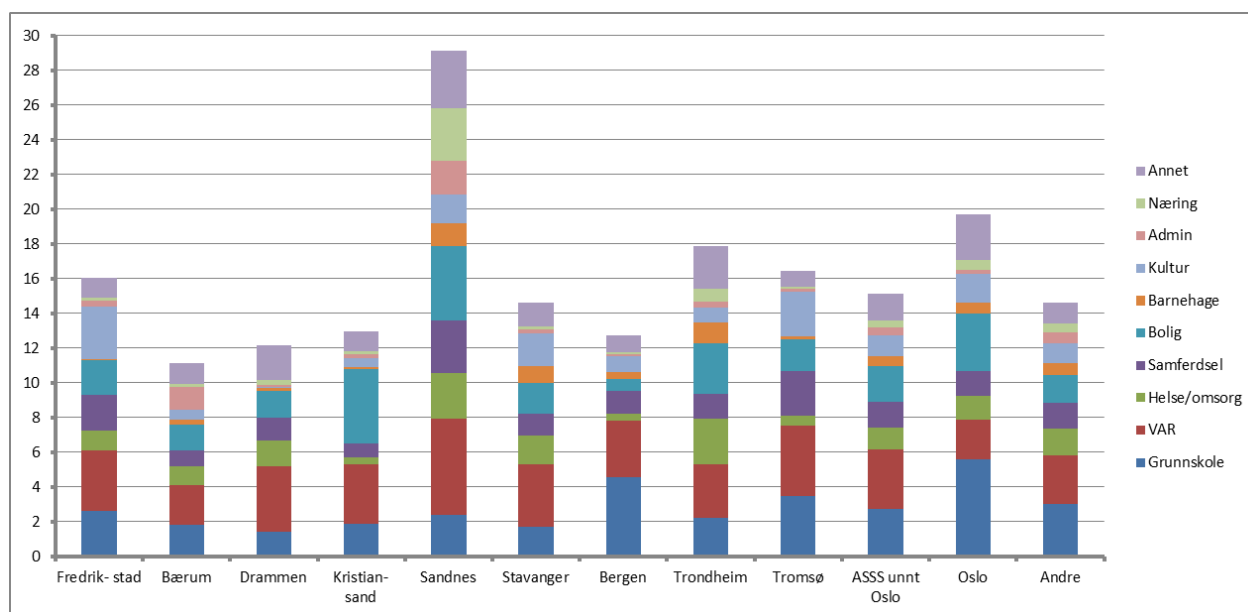
Investeringer i kommunale vegger, gatelys, lekeplasser, parker, plasser og bidrag til miljøpakken foreslås budsjettet til omlag 273 millioner kroner.

Investeringer til vann, avløp og renovasjon skal i hovedsak finansieres med gebyrer og foreslås satt til i underkant av 1,75 milliarder kroner i perioden 2017-2020.

Det settes av litt under 0,4 milliarder kroner til investeringer i informasjonsteknologi. Utskiftning av PC til ansatte og elever, helseplattform og nytt økonomisystem er de største investeringene her.

I figur 4.2 vises hva Trondheim kommune har investert i 2015, sammenliknet med de andre store kommunene. Trondheim hadde det tredje høyeste investeringsvolumet. Det er innenfor

helse og omsorg og boliger Trondheim skiller seg mest ut sammenliknet med de andre kommunene.

Figur 4.2 Investeringer i prosent av driftsinntekter fordelt på formål, regnskap 2015, ASSS kommuner. Kilde: ASSS-rapport/KS

4.7.2 Finansiering

Hovedkilden for å finansiere investeringer er økte låneopptak. I planperioden er 60 prosent finansiert med lån.

Tabell 4-18 Til investeringer i anleggsmidler. Tall i millioner kroner. Løpende priser

	2017	2018	2019	2020	Sum 2017-2020
Bruk av lån-bykassefinansierte	988	1 195	1 323	578	4 084
Bruk av lån-eksternfinansierte	563	755	524	515	2 358
Salg av anleggsmidler	187	197	153	268	804
Tilskudd	155	164	186	549	1 054
Refusjoner	580	593	496	420	2 090
Overføring fra driftsregnskapet	86	76	71	63	296
Sum finansiering	2 559	2 979	2 754	2 393	10 685

Låneopptaket knyttet til investeringene er budsjettert til 1 551 millioner kroner i 2017. Samlet låneopptak fram mot 2020 er anslått til 6 441 millioner kroner. Av dette utgjør bykassefinansierte låneopptak 4 084 millioner kroner og eksternfinansierte låneopptak 2 358 millioner kroner. Eksternfinansiert låneopptak er i hovedsak finansiert med gebyr- og husleieinntekter. I tillegg kommer eventuelle forskyvninger av låneopptak fra 2016 til 2017. Det er forventet at kjøp av areal på Brøset forskyves fra 2016 til 2017. En slik forskyvning reduserer gjelden i 2016, og øker den tilsvarende i 2017, noe som er innarbeidet i opplegget. Andre forskyvninger vil framgå av tredje økonomirapport.

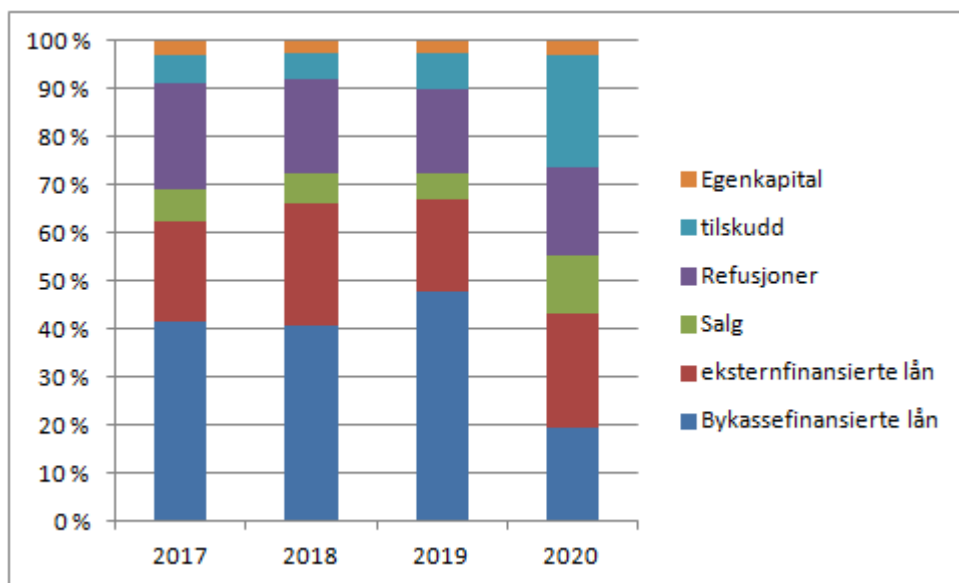
Finansutgiftene knyttet til de bykassefinansierte lånene belaster de frie disponible inntektene, mens låneutgiftene til de eksternfinansierte lånene dekkes ved avgifter og husleie. Låneopptak til vann, avløp og renovasjon (VAR) inngår i beregningsgrunnlaget når gebyrene for disse tjenestene skal fastsettes. Det samme gjelder investeringene knyttet til boliger, der finansutgiften dekkes inn via husleien. En del av lånekostnadene ved Mauritz Hansens gate

dekkes med statlige midler. I tillegg vil Trondheim kommunes leieutgifter for legevakta, som i dag er ved St. Olavs hospital, inngå til å finansiere kapitalutgifter.

Som Tabell 4-18 viser, vil salg av anleggsmidler finansiere 804 millioner kroner av investeringene i perioden. Salg av tomteareal og salg av omsorgsboliger organisert som borettslag utgjør den største andelen.

Tilskuddene utgjør 1 054 millioner kroner, og er i hovedsak knyttet opp mot tilskudd til sykehjem og boliger. Det forventes et statlig tilskudd på 150 millioner kroner til utbygging av Granåsen anleggene. I tillegg er det innarbeidet ulike tilskudd fra miljøpakken og tippemidler i perioden. I kommuneproposisjonen 2017 varslet regjeringen endring i tilskuddene til heldøgns omsorgsplasser, slik at det kun gis støtte til prosjekter som øker det totale antallet plasser i en kommune. Det legges opp til en overgangsordning i de første årene. Regjeringen vil konkretisere forslaget i statsbudsjettet 2017. Rådmannen har ikke lagt inn eventuelle effekter av denne endringen i budsjettforslaget, men vil komme tilbake til det så snart detaljer rundt endringen er kjent. Det mest sannsynlige utfallet av forslag til endring er at tilskuddet til Trondheim kommune går ned, dermed øker lånevolumet, gitt at investeringsutgiftene opprettholdes.

Refusjoner består for en stor del av momskompensasjon. Momskompensasjon inngår i sin helhet som en finansiering av investeringene, og utgjør 282 millioner kroner i 2017, totalt 1 175 millioner kroner i perioden. Resten av refusjonene er knyttet til anleggsbidragsmodellen, forskuttering av Osloveien tunnel og bidrag fra eksterne for investeringer på TMV-odden.

Figur 4.3 Prosentvis fordeling av finansieringen

Som figuren viser ligger den samlede lånefinansieringsandelen mellom 60 og 65 prosent de tre første årene, for deretter å synke til litt over 40 prosent i 2020. Grunnen til lavere lånefinansiering i 2020, er at det forutsettes utbetalt vesentlige tilskudd til bygging av sykehjem og omsorgsboliger. Hvorvidt dette tilskuddet blir like stort som forutsatt, er avhengig av hvordan regelverket for tilskuddsordningen blir fastsatt.

4.7.3 Låneopptak Investeringslån

For å møte investeringsbehovet i økonomiplanperioden er det budsjettet med låneopptak på 1 551 millioner kroner i 2017. Samlet låneopptak i økonomiplanperioden er planlagt til 6 441 millioner kroner.

Tabell 4-19 Låneopptak investeringslån. Løpende priser, millioner kroner

	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Budsjett 2019	Budsjett 2020
Låneopptak investeringslån	1 551	1 951	1 847	1 093
Låneopptak startlån	250	250	250	250
Låneopptak videre utlån	88	5	4	3
Sum låneopptak	1 889	2 206	2 101	1 346

Videre utlån – startlån

Rådmannen legger til grunn at det er behov for 250 millioner kroner i nye startlån i 2017. Så langt i 2016 ser det ut til at behovet er 225 millioner kroner. Det er høy aktivitet i boligmarkedet og lavt rentenivå. Etter innføring av elektronisk søknadsskjema forventes det at etterspørselen etter startlån holder seg høy.

Videre utlån – investeringslån

I [sak 88/16](#) vedtok formannskapet¹⁵ å yte et nytt lån til Stiftelsen Trondheim Pirbad på 80 millioner kroner, i forbindelse med bygging av to nye opplæringsbasseng. Låneopptak vil bli gjennomført i 2017, og det inngår derfor som et eget vedtakspunkt for 2017.

Det foreslås videre et låneopptak for videre utlån til Trondheim parkering KF på inntil åtte millioner kroner i 2017. Dette er lån til investeringer knyttet til diverse mindre prosjekter som ladestasjoner for el-biler, bobilparkering, utredning av sentrumsnære parkeringshus, oppgradering av automater, løsninger for billettløs parkering, nye tekniske løsninger og tilpasning til ny forskrift. Det ble for 2016 vedtatt å låne ut inntil 13 millioner kroner til Trondheim parkering KF. Det viser seg nå at foretaket finansierer årets investeringer med egenkapital, og låneopptaket for 2016 blir ikke gjennomført.

Likviditetstrekkrettighet

I politisk sak [27/16](#) *Trondheim kommunes likviditetstrekkrettighet*, vedtok bystyret å øke kommunens trekkrettighet fra 400 til 500 millioner kroner. Fra 1.5.2016 ble det inngått ny hovedbankavtale med DNB, og det ble opprettet en trekkrettighet på 500 millioner kroner.

4.8 Gjeldsutviklingen

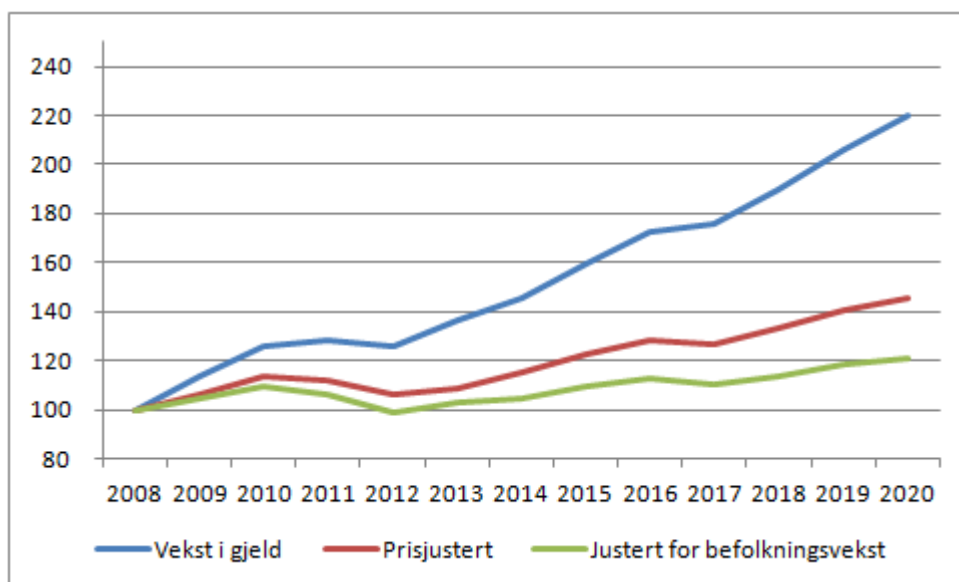
Kommunens gjeld forventes å øke med 3,8 milliarder kroner i økonomiplanperioden, om lag det samme som forrige planperiode. Tabell 4-20 viser forventet utvikling i gjeldsnivå, låneopptak og avdrag.

¹⁵ Formannskapet var i denne saken satt som bystyre.

Tabell 4-20 Utvikling i lånevolum, løpende priser. Tall i millioner kroner

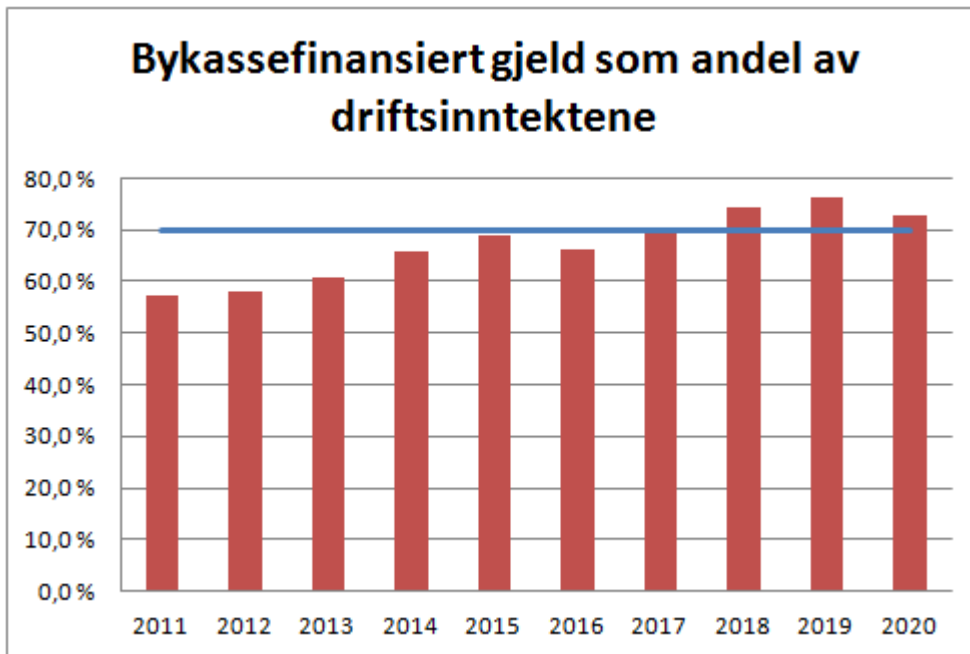
	2017	2018	2019	2020
Gjeld til investeringsformål per 1.1	14 198	15 388	16 685	17 805
Nye lån	1 551	1 950	1 847	1 093
Avdrag	473	512	556	592
Ekstraordinære avdrag	87	140	210	236
Forskjøvet investering fra 2016	200			
Gjeld til investeringsformål per 31.12	15 388	16 685	17 766	18 031
Gjennomsnittlig avdragstid	25 år	24 år	22 år	22 år

Låneopptakene er høye i planperioden, men på grunn av de ekstraordinære avdragene øker ikke gjeldsnivået mer enn det kommunen har rom for. Når det tas hensyn til prisvekst og befolkningsvekst ligger gjeldsnivået i dag omlag 20 prosent høyere enn i 2008, som vist i figur 4.4. Gjelden per innbygger har dermed økt. Ettersom rentenivået nå er langt lavere enn i 2008, vil kommunens renteutgifter utgjøre en mindre andel av økonomien enn den gangen, og det gir rom for økte avdrag i tråd med handlingsregelen for kapitalutgifter. I perioden fram mot 2020 er det derfor lagt inn ekstraordinære avdrag på totalt 673 millioner kroner.

Figur 4.4 Gjeldsutvikling i perioden 2008-2020. 2008 = 100

Gjeldsgrad

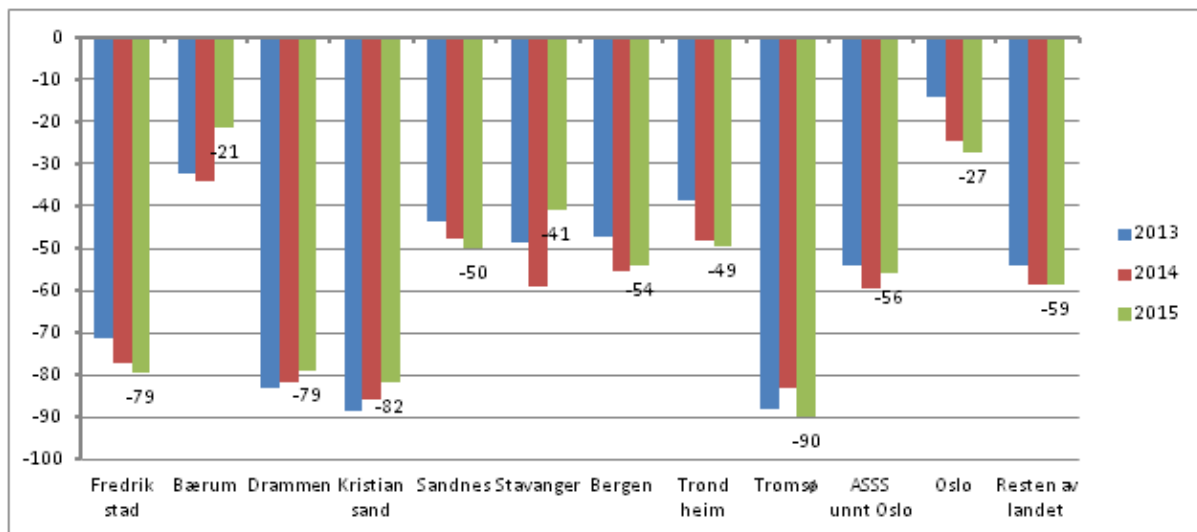
Trondheim kommune har i mange år hatt en handlingsregel som tilser at kommunens kapitalutgifter ikke skal utgjøre mer enn åtte prosent av frie disponible inntekter. Denne regelen har ikke klart å dempe gjeldsveksten i det lavrenteregimet vi har hatt de siste årene. Dette er bakgrunnen for å foreslå en målsetting om gjeldsnivå, der gjeldsnivået over tid ikke overstiger en gitt grense. Målet er at gjeldsveksten ikke skal være høyere enn veksten i kommuneøkonomien. Da vil gjelden utgjøre en stabil andel av driftsinntektene og kommunen vil kunne ha et gjeldsnivå som er bærekraftig over tid. I Figur 4.5 vises gjeldsgraden til Trondheim slik den er definert i målsettingen om gjeldsnivå. Gjeldsgraden øker i 2018 og 2019, men reduseres i 2020. De ekstraordinære avdragene bidrar til å redusere gjeldsgraden, særlig i slutten av perioden. Det antas at de ekstraordinære avdragene vil fortsette etter 2020, og at gjeldsgraden da reduseres mot 70 prosent, i tråd med målsettingen.

Figur 4.5 Handlingsregel for gjeldsnivå

Utvikling av kommunens netto fordringer sammenliknet med ASSS kommunene

Figur 4.6 viser ASSS-kommunenes netto fordringer i prosent av driftsinntekter i perioden 2013-2015. Indikatoren netto fordring er et uttrykk for kommunens gjeld fratrukket kommunens finansielle formue. For Trondheim består den finansielle formuen i hovedsak av kraftfondet. Ulik organisering gjør at det kan være vanskelig å sammenlikne netto fordringer mellom kommuner. Tallene vil blant annet være påvirket av hvor stort omfang kommunene har av private barnehager, sykehjem med mer. Det er også påvirket av hvordan kommunens verdier fremkommer i balansen. Tallene må derfor benyttes med forsiktighet.

Figur 4.6 Netto fordring (kommunens gjeld fratrukket kommunens finansielle formue) i prosent av driftsinntektene. 2013-2015. Kilde: KS/ASSS

Figuren viser at den finansielle stillingen i Trondheim kommune er bedre enn mange av de andre ASSS-kommunene når det tas hensyn til den finansielle formuen. Trondheim har imidlertid hatt en negativ utvikling fra 2014 til 2015, sammenliknet med gjennomsnittet av ASSS kommunene.

4.8.1 Samlet oversikt over finansielle transaksjoner i investeringsbudsjettet
Investeringsbudsjettet inneholder i hovedsak transaksjoner i tilknytning til investeringer i anleggsmidler og finansiering av dette. Men også avdrag og låneopptak knyttet til videre utlån og startlån ligger i investeringsbudsjettet. Transaksjoner i forbindelse med kraftfondet budsjetteres også i investeringsbudsjettet. I TKKs portefølje budsjetteres kun tilførselen av KPI på 136 millioner kroner for å opprettholde realverdien i kraftfondet skal også plasseres i nye investeringer i 2017.

Tabell 4-21 Skjema 2A Investeringer og finansiering 2017. Inntekter med negativt fortegn

	Anleggs- midler	Startlån/ videre utlån	Egenkapital KLP/TKP	Kraftfondet	Sum
Investeringer i anleggsmidler	2 559				2 559
Utlån og forskutteringer		338			338
Kjøp av aksjer og andeler			33		33
Avdrag på lån		67			67
Avsetninger				163	163
Sum finansieringsbehov	2 559	405	33	163	3 160
Finansiering:					
Bruk av lånemidler	-1 551	-338			-1 888
Salg av anleggsmidler	-187				-187
Tilskudd	-155				-155
Mottatte avdrag på utlån og refusjoner	-299	-67			-366
Kompensasjon for merverdiavgift	-282				-281
Andre inntekter					
Overført fra driftsregnskapet	-86		-33	-163	-282
Bruk av tidligere års udisponert overskudd					
Bruk av avsetninger					
Sum finansiering	-2 559	-405	-33	-163	-3 160

5 Tilleggsbevilgninger og sentrale bevilgninger

I dette kapitlet gjøres det rede for en del sentrale budsjettforutsetningene for rådmannens forslag til handlings- og økonomiplan 2017-2020, budsjett 2017. Rådmannen foreslår økonomiske handlingsregler og målsettinger som utdypes her. Kapitlet inneholder også forslag til *tilleggsbevilgninger* og *sentralt plasserte bevilgninger*.

5.1 Budsjettforutsetninger

Dette avsnittet går gjennom viktige budsjettforutsetninger som ligger til grunn for rådmannens budsjettforslag. Befolkningsutvikling, endring i arbeidsmarkedet, skatteinngang og rammetilskudd, renteforutsetninger, endring i lønninger og priser er sentrale faktorer som påvirker kommunens inntekter og utgifter. I tillegg er økonomiske målsettinger en sentral premiss for budsjettet.

Veksten i norsk økonomi er moderat. Den registrerte arbeidsledigheten i Norge ligger per august 2016 på 3,1 prosent. Dette er om lag 0,5 prosentpoeng høyere enn nivået for tre år siden. Arbeidsledigheten i Trondheim har imidlertid ikke endret seg like mye i denne perioden. Det er nå en arbeidsledighet på 2,6 prosent i Trondheim, kun er 0,1 prosentpoeng høyere enn i august 2013. I revidert nasjonalbudsjett legger regjeringen til grunn at i arbeidsledigheten vil stige noe gjennom 2016, men stabiliseres i 2017. Veksten i offentlig konsum har vært høy de siste årene. Denne forventes å avta i 2017, noe som tilsier en nøktern tilnærming når framtidig inntektsvekst skal anslås.

5.1.1 Budsjettekniske forutsetninger

Inntektsforutsetninger

Rådmannens anslag på kommunens frie inntekter i 2017 er basert på kommuneproposisjonen 2017 (Prop. 123 S (2015 – 2016)).

Trondheim kommune har hatt en høyere skattevekst enn landsgjennomsnittet så langt i 2016. Trondheim hadde en skattevekst per august på 9,9 prosent, mens skatteveksten på landsbasis var 8,2 prosent. En del av den høye skatteveksten har sammenheng med endring i lovverket fra 2015 til 2016 om beskatning av blant annet utbytte. Dette førte til at mange valgte å ta ut utbytte i 2015, og beskatte dette i 2015 etter gamle regler. Dette ga en høy skatteinngang desember 2015 og i form av forskuddskatt i mai 2016. Det gjenstår to store skattemåneder i 2016, september og november, som antakelig vil ha lavere vekst enn det vi har observert hittil. I tillegg forventes desember måned å gi vesentlig lavere skatteinngang i 2016 sammenliknet med 2015. For å ta høyde for en lavere vekst ut året, anslår rådmannen at Trondheim vil få en skattevekst på 7,4 prosent i 2016, ett prosentpoeng høyere enn regjeringens skatteanslag for landet i revidert nasjonalbudsjett for 2016. Skatteinngangen for 2016 anslås totalt til 5 192 millioner kroner. Skatteanslaget for 2016 er nærmere beskrevet i tredje økonomirapport for 2016. For 2017 anslår rådmannen at skatteinngangen blir 5 382 millioner kroner, en økning på 3,7 prosent. I statsbudsjettet får kommunene vite hvilket skattøre regjeringen legger til grunn for 2017. I 2016 er denne på 11,8 prosent. Rådmannen har lagt til grunn at det ikke blir noen endring i denne satsen i 2017.

For kommunens frie inntekter og eiendomsskatt legges følgende til grunn:

- Vekst i frie inntekter på 3,5 milliarder kroner totalt for kommunene i 2017.
- Årlig realvekst i de frie inntektene på 1,3 prosent i perioden 2018-2020.
- Skatteinngangen i 2016 anslås til 5 192 millioner kroner for Trondheim kommune. Anslått nominell vekst i 2017 er på 3,7 prosent i forhold til anslag på regnskap for 2016.
- Årlig økning i eiendomsskattesatsen med 0,1 promillepoeng for å opprettholde realverdien av eiendomsskatten.

Forutsetninger om lønns- og prisvekst i 2017, inklusive krav til effektivisering

Den generelle prisveksten er anslått til 2,2 prosent. Lønnsveksten anslås til 2,75 prosent. Dette gir en deflator¹⁶ for kommunesektoren på 2,6 prosent. I budsjettet bruker rådmannen en lavere sats for å prisjustere utgiftssiden, som et ledd i en generell effektivisering. Konkret kompenseres driftsutgiftene med en prisvekst på 1,7 prosent og en lønnsvekst på 2,5 prosent. Dette gir en deflator på 2,25 prosent.

Pensjonspremie og arbeidsgiveravgift

Det er benyttet følgende pensjonspremie (arbeidsgivers andel) ved budsjettering:

- For ansatte innmeldt i Trondheim kommunale pensjonskasse (TKP) benyttes 13 prosent, denne satsen er tilstrekkelig for å dekke reguleringspremien og AFP kostnader.
- For ansatte innmeldt i Kommunal Landspensjonskasse (KLP) benyttes 10,91 prosent, som også dekker AFP kostnader. Dette er en økning på 0,15 prosentpoeng i forhold til 2016.
- For ansatte innmeldt i Statens pensjonskasse (SPK) benyttes 10,25 prosent. Dette er en nedgang på 0,9 prosentpoeng i forhold til 2016.
- For 2017 er pensjonskostnadene anslått på bakgrunn av estimat fra de ulike pensjonskassene. I perioden 2018-2020 legges det til grunn en årlig økning på fire prosent i pensjonskostnader.

Arbeidsgiveravgiften er uendret på 14,1 prosent.

Låneopptak

Rådmannen foreslår å ta opp lån knyttet til investeringer for inntil 1 551 millioner kroner i 2017. Samlet låneopptak fram mot 2020 er anslått til 6 441 millioner kroner.

Rådmannen foreslår for 2017 et låneopptak for videre utlån til Trondheim parkering KF på inntil 8 millioner kroner og inntil 80 millioner kroner til Stiftelsen Trondheim Pirbad.

Rådmannen foreslår å søke Husbanken om låneopptak knyttet til startlånsordningen på inntil 250 millioner kroner årlig i planperioden.

Låneopptak omtales nærmere i kapittel 4.

Forutsetninger om rente

Renteprognosen som er lagt til grunn i økonomiplanperioden er basert på Norges Banks referansebane for styringsrenten publisert i pengepolitisk rapport nr. 2 i 2016. Tabell 5-1 gir en oversikt over hvilket rentenivå rådmannen legger til grunn for plasseringer, lån, renteavhengige inntektsordninger og husleieberegninger.

Som en følge av moderat økonomisk vekst i Norge og internasjonalt, forventer Norges Bank et lavt rentenivå i mange år fremover. Rentnivået er justert ytterligere ned fra forrige økonomiplan.

¹⁶ Deflator er et uttrykk for veid samlet lønns- og prisendring i kommunesektoren i prosent fra året før.

Tabell 5-1 Budsjettert rentenivå. Prosent

	2017	2018	2019	2020
Budsjettert rente på bankinnskudd	0,85 %	0,86 %	1,12 %	1,60 %
Budsjettert gjennomsnittlig rente investeringslån	2,23 %	2,17 %	2,24 %	2,35 %
Budsjettert flytende rente på investeringslån	1,25 %	1,26 %	1,52 %	2,00 %
Budsjettert rente på nye fastrentelån (investeringslån)	2,30 %	2,31 %	2,57 %	3,05 %
Rente på eksisterende fastrentelån (investeringslån)	3,42 %	3,45 %	3,35 %	3,38 %
Budsjettert rente på alle fastrentelån (vektet)	2,23 %	2,17 %	2,24 %	2,35 %
Budsjettert rente på VARFS-området	1,65 %	1,76 %	2,02 %	2,50 %
Budsjetterrente rentekompensasjon	1,25 %	1,26 %	1,52 %	2,00 %
Budsjetterrente startlån, flytende	1,25 %	1,26 %	1,52 %	2,00 %
Budsjetterrente startlån, fast	2,30 %	2,31 %	2,57 %	3,05 %
Budsjettert rente for byggelån	2,33 %	2,27 %	2,34 %	2,45 %
Budsjettert rente husleie	3,47 %	3,33 %	3,21 %	2,88 %

Budsjettert rente for VARFS-området¹⁷ er et anslag på 5-års fastrente inklusive et påslag på 0,5 prosentpoeng. Renteberegning som ligger til grunn for husleie, baseres på budsjettert fastrente for det enkelte år med et tillegg på 0,25 prosentpoeng. Byggelånsrenter baseres på den budsjetterte gjennomsnittlige renten på kommunens investeringslån med et tillegg på 0,10 prosentpoeng.

Risiko i renteprognosen

Renteprognosen innebærer en forventning om at markedsrentene faller ytterligere fra dagens nivå. Det er verdt å merke seg at observerte markedsrenter ikke har falt nevneverdig i løpet 2016. Norges Banks rentebane, som renteprognosene bygger på, har falt mens markedsrenten altså ikke har fulgt med nedover. Rådmannens prognoser baseres på at markedsrentene faller i takt med den lavere rentebanen fra Norges Bank.

Rådmannen har valgt å opprettholde samme metode for beregning av budsjetterte renter som tidligere år, til tross for observasjonene i markedet. Dersom det viser seg at rentenivået blir høyere enn forutsatt i budsjettet, vil netto finansutgifter bli høyere enn budsjettert. Dette vil i så fall rådmannen komme tilbake til i forbindelse med økonomirapporteringen for 2017.

Forutsetning om avdrag

Avdragene budsjetteres ut fra gjennomsnittlig avdragstid for kommunens lån på 30 år. I perioden 2017-20120 foreslår rådmannen ekstraordinære avdrag, slik at avdragstiden reduseres til om lag 22 år i 2020. Dette omtales i avsnitt 4.2.2 og 4.8.

5.1.2 Befolkningsendringer

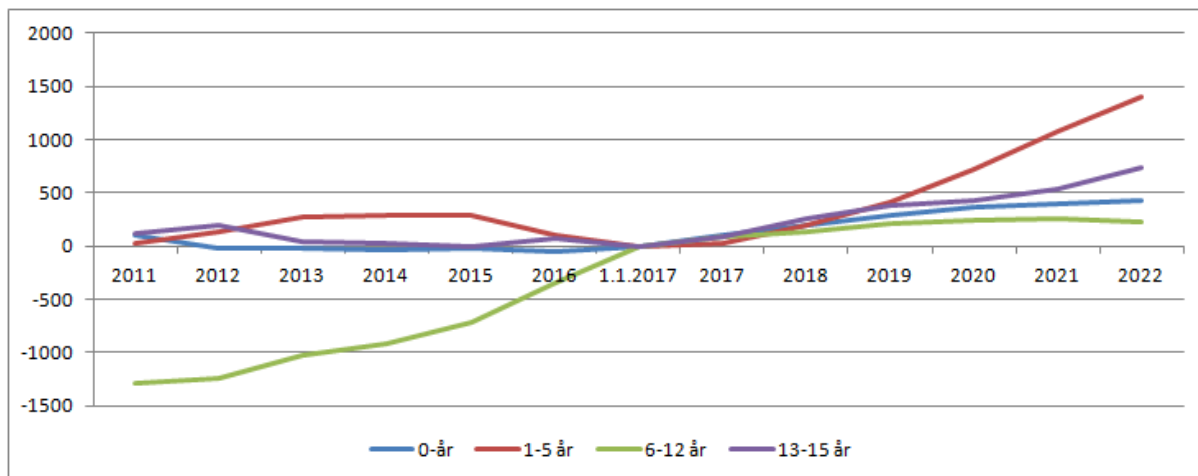
Trondheim kommune har de siste ti årene hatt en årlig befolkningsvekst på om lag 1,7 prosent. I prognosene for de neste ti årene forventes en lavere befolkningsvekst, om lag 1,25 prosent. Dette tilsvarer rundt 2 500 nye innbyggere hvert år.

Utviklingen i den yngre befolkningen

Antall fødte barn er den viktigste faktoren ved beregning av fremtidig behov for barnehageplasser og skoler. I de siste årene har fødselstallene vært stabile rundt 2 300 fødte per år. Dette tallet forventes å øke noe fremover, og vil ligge på rundt 2 600 fødte i slutten av planperioden. I de nærmeste årene vil Trondheim kommune ha ledige barnehageplasser. Dersom antall fødsler blir i samsvar med prognosene, vil det imidlertid være behov for en moderat økning i antallet barnehageplasser etter 2020.

¹⁷ VARFS området består av vann, avløp, renovasjon, feiing og slam.

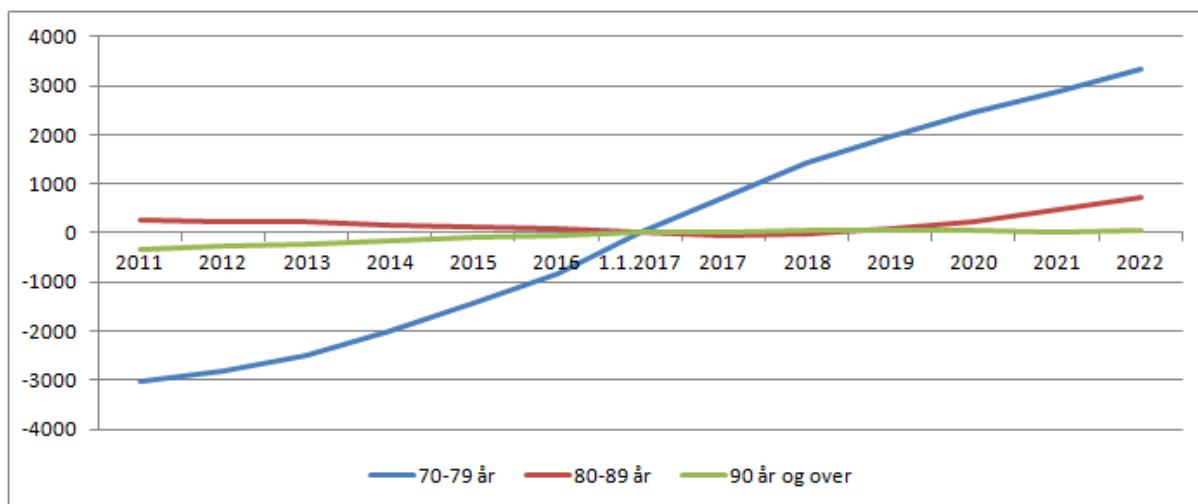
Antall elever i barneskolen har økt betydelig de siste fem årene. Fra og med 2017 forventes utviklingen å flate ut, og veksten i planperioden vil være moderat. Ungdomsskolene har de siste årene hatt en nedgang i antall elever. Dette forventes å snu, slik at elevtallet i løpet av to år når samme nivå som for to år siden. Mot 2020 forventes ytterligere økning, og det vil være behov for å bygge ut kapasiteten på ungdomsskoletrinnet.

Figur 5.1 Befolkningsutvikling 0-15 år. Kilde: TR2015M_Trondheim2016.

Utvikling i den eldre befolkningen

Antallet personer i aldersgruppen 70-79 år har økt de siste årene. Denne utviklingen vil fortsette. I løpet av få år vil økningen i gruppen 70-79 år føre til i økning i gruppen 80-89 år. Økningen begynner i 2020, og omtales ofte som eldrebølgen. Den neste eldrebølgen kommer rundt 2030, etterhvert som veksten i 80-89 åringene i 2020 forflytter seg til gruppen over 90 år.

Figur 5.2 Befolkningsutvikling 70 år og over. Kilde: TR2015M_Trondheim2016.

5.1.3 Handlingsregler

I [sak 178/16](#) orienterte rådmannen formannskapet om hvilke handlingsregler og økonomiske målsettinger som ligger til grunn for arbeidet med handlings- og økonomiplanen 2017-2020. I dette avsnittet beskrives hvordan de ulike handlingsreglene og målsettingene beregnes.

Handlingsregel for kapitalutgifter

Handlingsregelen sier at kapitalutgiftene skal utgjøre maksimalt åtte prosent av kommunens frie disponible inntekter.

Kapitalutgifter omfatter renter og avdrag på bykassefinansierte lån og kapitalutgifter som dekkes via tilskudd, leasing eller leieavtaler som er inngått etter 2015.¹⁸ Handlingsregelen fanger opp alle relevante kapitalkostnader, uavhengig av hvordan investeringen er finansiert.

Kapitalutgifter måles i prosent av frie disponible inntekter. De frie disponible inntektene består av skatt og rammetilskudd, tilskudd til ressurskrevende tjenester, tilskudd til mottak av flyktninger og eiendomsskatt.

Målsetting om gjeldsgrad

Målsettingen innebærer at den gjelden som bykassen skal finansiere¹⁹, over tid skal ligge på 70 prosent av driftsinntektene.

I [sak 178/16](#) foreslo rådmannen at gjeldsgraden kun skulle gjenspeile bykassens lån. Rådmannen vil foreslå en endring i dette. På samme måte som for handlingsregelen for kapitalutgifter, bør målsettingen om gjeldsgrad gjenspeile det lånevolum hvor kommunen betaler tilhørende kapitalkostnader. Det vil si at rådmannen foreslår at beregningen også inkluderer det lånevolum hvor kommunen dekker kapitalkostnader via husleie, tilskudd eller lignende. Dersom slike forhold ikke hensyntas, vil det være enkelt å nå målsettingen om gjeldsgrad, men likevel øke kommunens langsiktige forpliktelser.

Dette betyr at gjeld som kommer i tilknytning til for eksempel nye private idrettshaller, undervisningsbasseng på Pirbadet, Trondheim Spektrum og nytt bygg for voksenopplæring inkluderes i beregningsgrunnlaget. Lån til disse byggene inngår ikke som en del av kommunens investeringslån, men kommunen pådrar seg forpliktelser i form av driftsutgifter til tilskudd eller husleie.

Målsetting for disposisjonsfondet

Rådmannen foreslår en målsetting om at disposisjonsfondet skal utgjøre fem prosent av driftsinntektene.

Disposisjonsfondet er det eneste fondet som fritt kan benyttes til å dekke utgifter til både drifts- og investeringsformål. Størrelsen på disposisjonsfondet er et uttrykk for hvor stor økonomisk buffer kommunen har for sin løpende drift, og er et uttrykk for økonomisk handlefrihet. Rådmannen anslår at disposisjonsfondet vil være på om lag 400 millioner kroner per 31.12.2016. Dette vil utgjøre om lag tre prosent av driftsinntekten. For å nå målsettingen må fondet styrkes med ytterligere 260 millioner kroner. Det er ikke lagt opp til en slik styrkning i rådmannens budsjettforslag. Men det er lagt inn en udisponert reserve på i underkant av 50 millioner kroner hvert år i planperioden. Dersom denne ikke benyttes vil det føre til et bedret netto driftsresultat, som kan overføres til disposisjonsfondet. Men det er på dette tidspunktet ikke mulig å si hvor stor den fremtidige driftsbufferen kommer til å bli. Målsettingen om disposisjonsfondet må nås via kommunens årlige resultat og bystyrets behandling av dette.

Målsetting for netto driftsresultat

Rådmannen foreslår at kommunens korrigerede netto driftsresultat skal ligge på mellom 2 og 2,5 prosent av driftsinntektene.

¹⁸ Dersom man skal ta med alle avtaler som er inngått før 2015 må prosentsetsen for kapitalutgifter oppjusteres. Forslaget er derfor å starte i 2015 og ta med endringer etter dette.

¹⁹ Dette består av kommunens investeringslån fratrukket lån knyttet til rentekompensasjonsområdet, lån til VARFS-sektoren og lån som finansieres av husleieinntekter. Lån tilknyttet de tre nevnte områder finansieres fra andre kilder enn den såkalte bykassen.

Netto driftsresultat er årets løpende inntekter fratrukket årets løpende driftsutgifter (inklusive rente- og avdragsutgifter), og viser hva kommunen sitter igjen med til avsetninger og egenfinansiering av investeringer. Netto driftsresultat kan benyttes til å bevare kommunens verdier (i hovedsak kraftfond, bygningsmasse og infrastruktur), slik at framtidige innbyggere i Trondheim kommune har de samme verdiene til disposisjon for tjenesteproduksjonen som vi har i dag.

Det er nødvendig å korrigere kommunens netto driftsresultat for to forhold. For det første blir kommunens netto driftsresultat påvirket av hvordan kommunene regnskapsfører pensjonskostnader. I tidligere perioder har vi hatt større premieutbetalinger til pensjonskassene enn vi har kostnadsført. Dette har bidratt til å bedre kommunens netto driftsresultat, men det har svekket kommunens likviditet og formue. I et verdibevaringsperspektiv burde kommunen derfor nedjustert det ordinære netto driftsresultatet, ettersom det ikke har gitt reelle midler til egenkapital. Nå er vi kommet i en periode der kommunen antakelig vil få mindre premieutbetalinger enn det som skal kostnadsføres i regnskapet. Dette bidrar til å trekke kommunens netto driftsresultat ned, samtidig som det øker kommunens likviditet og formue. For å få et korrekt uttrykk for hvor mye netto driftsresultat bidrar til verdibevaring, må netto driftsresultat korrigeres for differansen mellom premieutbetalinger og regnskapsførte pensjonskostnader.

Netto driftsresultat blir også påvirket av over- eller underskudd på selvkostområdene for vann, avløp, renovasjon, feiing og slam(VARFS). Dersom kommunen har store gebyrinntekter og lave utgifter på området, bidrar dette til å forbedre netto driftsresultat. Men dette er ikke en forbedring som bidrar til å endre kommunens gjeld eller formue. Disse midlene må settes av på bundne fond, og benyttes til å redusere framtidig gebyrnivå. Motsatt effekt blir det når gebyrinntektene er lavere enn utgiftene, slik situasjonen er nå i Trondheim kommune. Da påvirkes netto driftsresultat negativt, uten at det endrer kommunens evne til å generere egenkapital.

Rådmannen foreslår derfor en målsetting om at netto driftsresultat skal ligge på mellom 2 og 2,5 prosent, korrigert for pensjon og VARFS-området, slik det er beskrevet over.

Handlingsregel for bruk av avkastningen fra kraftfondet

Realavkastningen fra kraftfondet skal benyttes etterskuddsvis til finansiering av kommunens budsjett. Det vil si at den avkastning kraftfondet oppnår i 2016, settes av på disposisjonsfond og benyttes til drift og investering i 2017. Dersom realavkastningen blir mindre enn budsjettet, skal overføringen som finansierer investeringer reduseres først. I 2017 benyttes 60 prosent av realavkastningen fra året før til å finansiere investeringer, og fra 2018 budsjetteres det med at all realavkastning går til å finansiere investeringer. Endringen sikrer at kommunen blir mindre avhengig av – og mindre sårbare overfor - avkastningen i kraftfondet.

Handlingsregel for kompensasjon av befolkningsvekst

Tjenesteområdene skal kompenseres for kostnadene ved befolkningsvekst. Kompensasjonen blir i hovedsak beregnet ut fra befolkningsprognoser og enhetskostnader per innbygger eller enhetskostnader per bruker. Økning i arealbruk som følge av økt tjenesteproduksjon skal også kompenseres.

Denne handlingsregelen sørger for at tjenesteområdene ikke skal få merforbruk som følge av økt antall brukere. Det sikrer også at det settes av tilstrekkelig med midler til drift og vedlikehold av nye bygninger, veier, stier, parker og anlegg.

Ettersom prognosetall ikke treffer 100 prosent, justeres kompensasjonen etterskuddsvis ut fra faktisk befolkningsvekst.

5.2 Tilleggsbevilgninger

Kostnader knyttet til lønnsoppgjøret kompenseres, med unntak av lønnsglidning som ikke kompenseres. Årets lønnsoppgjør er ikke ferdig, og vi har på dette tidspunktet ikke tilstrekkelig informasjon til å fordele kostnadene for forhandlingskapittel 3 og 5 på tjenesteområdene. Kostnaden er anslått til 18 millioner kroner i 2017, og vil bli fordelt til tjenesteområdene i forbindelse med utarbeiding av enhetsbudsjettene.

Ut fra en forventet lønnsvekst på 2,75 prosent i 2017, foreslår rådmannen at det avsettes 100 millioner kroner for å dekke kostnaden for neste års lønnsoppgjør.

Enheter innenfor VARFS- og boligområdet får dekket lønnsoppgjøret via gebyrer eller husleie. Kommunale foretak og interkommunale selskap får overføringene justert med lønns- og prisvekst via kommunal deflator, eller de må dekke inn slike kostnader med økte inntekter.

Det budsjetteres med en udisponert reserve på 46 millioner kroner i 2017. Det er usikkerhet rundt effekten av nytt inntektssystem, kommunesektorens rammer for 2017, utvikling i pensjonskostnader og behovet for sosialhjelp. Rådmannen foreslår derfor å sette av en større buffer enn vanlig, slik at kommunen i noen grad tar høyde for ulike hendelser som kan oppstå.

Effektiviseringskravene forutsettes å ligge på 0,4 prosent i 2017 og 0,3 prosent i 2018-2020. Disse kravene vil bli innarbeidet i tjenesteområdenes rammer de enkelte år, etter hvert som faktisk lønns- og prisvekst for de ulike årene blir kjent. Den økonomiske effekten av dette vil variere noe fra år til år.

Tabell 5-2 Tilleggsbevilgninger, beløp i millioner kroner

	2017	2018	2019	2020
Lønnskompensasjon 2016 forhandlingskapittel 3 og 5, effekt i 2017	18	18	18	18
Nytt oppgjør 2017 forhandlingskapittel 3,4 og 5	100	100	100	100
Udisponerte midler – driftsbuffer	46	46	46	46
Effektivisering 0,3% av driftutgifter i 2018-2020, inkl effekter av digitalisering ²⁰		-39	-75	-111
Sum	164	125	89	35

5.3 Sentralt plasserte bevilgninger

En del midler er budsjettert sentralt, og mesteparten av disse er knyttet til pensjon. Men noen av midlene plasseres foreløpig sentralt, inntil de senere blir fordelt ut til tjenesteområdene.

²⁰ Effektiviseringen for 2017 er fordelt på tjenesteområder via lønns- og prisjusteringen for 2017. Effektiviseringen for perioden 2018-2020 vil bli fordelt i forbindelse med beregning av pris- og lønnsjustering av de ulike årene.

Tabell 5-3 Oversikt over sentralt plasserte bevilgninger. Tall i millioner kroner

	2017	2018	2019	2020
Pensjonskostnader				
AFP	65	66	67	69
Innbetalte reguleringspremier	81	112	74	105
Rentegarantipremie	8	8	8	8
Dekning reguleringspremie private	7	10	7	10
Premieavvik/amortisering av premieavvik	42	36	91	85
Sum sentrale pensjonskostnader	203	232	246	276
Egenkapitalinnskudd KLP/TKP	32	32	32	32
Andre formål				
Utredninger	0,5	0,5	0,5	0,5
Egenandel kommunale forsikringer	8	8	8	8
Anslag befolkningsvekst barnehage og sosialhjelp	1	15	40	67
Microsoft office lisenser	12	1	1	1
Tilskudd til investeringer og drift private haller		3	15	18
Kommunesammenslåing Klæbu	35			
Flytting av paviljonger	6			
Sum andre formål	63	28	65	95
Sum	298	292	343	402

5.3.1 Pensjonskostnader

Budsjetterte utgifter til avtalefestet førtidspensjon (AFP) antas å bli på om lag 65 millioner kroner i 2016, kostnaden for 2017 antas å bli på om lag samme nivå.

Reguleringspremien i KLP og i TKP er forventet å øke neste år. Rådmannen legger til grunn at om lag 62 millioner kroner av reguleringspremien i TKP kan dekkes med bruk av premiefond. Dette er noe mer enn for 2016, noe som bidrar til at den innbetalte reguleringspremien, etter bruk av premiefond, er lavere enn i 2016. Det forventes en liten reduksjon for kommunens dekning av reguleringspremie for de private sykehjemmene.

Selv om innbetalte premier øker, gir ikke det tilsvarende økte kostnader i kommunens budsjett. Det skyldes at innbetalte premier ikke belaster kommunens budsjett, men det er beregnede kostnader som skal budsjetteres. De beregnede pensjonskostnadene er på 1 063 millioner kroner i 2016, og forventes å bli 1 129 millioner kroner i 2017, det vil si en nominell vekst på 6,2 prosent. Kostnadene forventes å øke mellom tre og fire prosent i årene fremover som følge av raskere tilbakebetaling av pensjoner (amortisering av premieavvik) som kommunene ennå ikke har ført i driftsregnskapet, men som står i kommunens balanse (akkumulert premieavvik). Kommunens akkumulerte premieavvik anslås å være på 1,36 milliarder kroner per 1.1.2017, og på 0,96 milliarder kroner per 31.12.2020. Endringen i fireårsperioden er på 400 millioner kroner og gir en tilsvarende bedring i kommunens likviditet.

5.3.2 Egenkapitalinnskudd KLP/TKP

KLP krever et årlig egenkapitalinnskudd fra kommunene, slik at KLPs risikobærende evne opprettholdes. I [sak 44/2016](#) om styrking av egenkapitalen i Trondheim kommunale pensjonskasse (TKP), ble det vedtatt en liknende ordning for TKP. Trondheim kommune skal hvert år overføre et egenkapitaltilskudd til TKP som tilsvarer 0,3 prosent av premiereserven per 31.12 året før. Dette skal innarbeides som en fast forutsetning i kommende budsjetter. I tillegg ble det vedtatt å styrke TKPs egenkapital med 243 millioner i 2016 i form av

egenkapitalinnskudd og et rentebærende ansvarlig lån. Begrunnelsen for dette var å sette selskapet i stand til å øke sin risiko på linje med andre sammenlignbare pensjonskasser. Disse tiltakene skal bidra til å øke selskapets risikobærende evne, samt å opprettholde denne på et konstant nivå fremover.

5.3.3 Andre formål

Rådmannen foreslår at det settes av midler til å foreta utredninger i forbindelse med både drifts- og investeringsprosjekter. I løpet av året oppstår det alltid behov for å gjennomføre utredninger utover det rådmannen har kapasitet eller kompetanse i egen organisasjon til å gjennomføre. Beløpets størrelse er lite, og utredninger søkes derfor i stor grad gjennomført innenfor dagens ressurser. Det er kun i spesielle tilfeller der det er behov for en hurtig utredning, eller det kreves spesialkompetanse, at disse midlene blir benyttet.

I forbindelse med forsikringskader er kommunens egenandel på eiendom og tingskader på 400 000 kroner. Skade over dette beløpet dekkes fra forsikringselskapet. Egenandelen finansieres med en intern egenandel på 25 000 kroner, som enhetene må dekke selv. Resten av egenandelen dekkes sentralt, og er budsjettet til åtte millioner kroner. Det er vanskelig å estimere hvor mye kommunen må betale hvert år i form av egenandeler. Utgiftene har imidlertid vært ganske stabile rundt 8-9 millioner kroner de siste årene.

Kompensasjon for befolkningsvekst blir etterberegnet hvert år. Etterberegningen for 2015 er lagt inn i tjenesteområdenes rammer. Den faktiske befolkningsendringen for 2016 blir klar i løpet av mars, når SSB offentliggjør tall for befolkning pr 1.1.2016. På samme måte som i fjor, foreslår rådmannen at rammene til tjenesteområdene blir justert første kvartal 2017, slik at rammene for tjenesteproduksjon baserer seg på mest mulig realistiske forutsetninger.

Befolkningskompensasjon for endringer i antallet barn i barnehagene plasseres sentralt, og blir avregnet mot rammen til barnehageområdet når barnehageopptaket for 2017 er gjennomført. Midler til sosialhjelp plasseres også sentralt. Årsaken er at det er mange forhold som påvirker behovet for sosialhjelp. Sosialhjelpsbudsjettet bør derfor ikke tilføres midler ut fra befolkningsvekst, ettersom dette fort kan gi en overkompensasjon eller underkompensasjon for området. Midlene som beregnes på bakgrunn av befolkningsvekst legges derfor sentralt, og vil bli tildelt området dersom utviklingen i sosialhjelpsutgiftene tilsier at det vil være behov for økninger.

Det foreslås å sette av 12 millioner kroner i 2017 knyttet til lisenskostnader til Microsoft office for kontorstøtte, samhandlingsverktøy og databaser for ansatte i Trondheim kommune. Fra 2018 reduseres beløpet betydelig, blant annet på bakgrunn av overgang til Googles kontorstøtteverktøy og bruk av skytjenester. Hvor stor reduksjonen blir, er på nåværende tidspunkt ikke klart, men det foreslås lagt inn om lag 1 millioner kroner hvert år etter 2017. Endelig beløp vil rådmannen komme tilbake til i handlings- og økonomiplanen for 2018-2021.

Flere idrettslag planlegger bygging av haller i egen regi. Kommunen har tidligere gitt investeringstilskudd til bygging av private idrettshaller. Det er ikke innarbeidet slike tilskudd innenfor kommunens driftsramme i 2017. Dersom det skulle oppstå behov for slike tilskudd, må det finansieres på annen måte enn via driftsbudsjettet. I de tre siste årene i planperioden foreslår rådmannen at det legges det inn drifts- og investeringstilskudd til nye prosjekter.

Den 16. juni 2016 gjorde Klæbu kommune og Trondheim kommune likelydende vedtak om å slå sammen kommunene. Staten gir økonomisk støtte til kommuner som slår seg sammen, og Trondheim og Klæbu vil i 2017 motta 35 millioner kroner i engangsstøtte til dekningen av

engangskostnader knyttet til sammenslåingen. Sammenslåingen vil føre med seg prosesskostnader. I tillegg er det gjennom intensjonsavtalen vedtatt flere prosjekt som skal gjennomføres i forbindelse med sammenslåingen. Rådmannen har i forslag til handlings- og økonomiplan forutsatt at engangsstøtten og reformstøtten dekker sammenslåingskostnadene.

I forbindelse med nye skoleprosjekter er det behov for midler til flytting av paviljonger. Kostnadene for dette må finansieres over driftsbudsjettet. Midlene er foreløpig plassert sentralt, men vil bli fordelt til skoleområdet når flyttingene er gjennomført.

6 Eiendomsskatt, gebyrer og egenbetalinger

Rådmannen foreslår en økning i satsen på eiendomsskatt fra 5,65 promille i 2016 til 5,75 promille i 2017. For en husholdning som har en bolig på 150 m² vil det utgjøre en nominell utgiftsøkning på 115 kroner, eller en reel reduksjon på 54 kroner.

Renovasjon, vann, avløps og feiegebyret foreslås økt i 2017, og vil gi en husholdning som har en bolig på 150 m² en reell utgiftsøkning på 336 kroner.

6.1 Innledning

Regjeringen legger 6. oktober fram forslag til statsbudsjett for 2017. Dersom statsbudsjettet fører til endringer i forhold til de forutsetninger rådmannen har lagt til grunn for forslag til gebyrer og egenbetalinger, vil rådmannen komme tilbake til dette i en tilleggsinnstilling for bystyret.

Rådmannen har i sitt forslag til gebyrer og egenbetalinger lagt til grunn at den kommunale deflatoren blir på 2,6 prosent i 2017.

For informasjon om pris, egenbetalinger, satser på kommunale avgifter og gebyrer for tjenester i Trondheim kommune i 2016 vises det til [kommunenes nettsider](#).

6.2 Eiendomsskatt

I 2016 har sju av de ti største kommunene eiendomsskatt. Hvor mye en husstand betaler i eiendomsskatt avhenger både av eiendomsskattesatsen, grunnlaget for beregning av eiendomsskatt og størrelsen på eventuelt bunnfradrag. Blant ASSS-kommunene som har eiendomsskatt, varierer skattesatsen fra 2,0 promille i Oslo til 6,2 promille i Kristiansand. I 2016 varierer skattebeløpet for en bolig på 120 kvadratmeter fra 3 288 kroner i Stavanger til 7 325 kroner i Bergen. Oslo innførte eiendomsskatt i 2016. Skattegrunnlaget avhenger av bydel og alder. Rådmannen har fått opplysninger fra Oslo som tilsier at eiendomsskatten vil kunne variere fra 0 – 5 500 kroner for en bolig på 120 kvadratmeter.

Trondheim kommune har i 2016 en eiendomsskattesats på 5,65 promille, og skattebeløpet for en bolig på 120 kvadratmeter utgjør 4 633 kroner (det er da ikke tatt hensyn til eiendomsskatt på tomt). Rådmannen foreslår i samsvar med vedtatt økonomiplan, at eiendomsskattesatsen økes med 0,1 promillepoeng i 2017. Økningen, sammen med volumvekst, er nødvendig for å opprettholde realverdien på eiendomsskatten. Med rådmannens forslag vil skattebeløpet på en bolig på 120 kvadratmeter utgjøre eiendomsskatten 4 715 kroner i 2017 (eksklusive eiendomsskatt på tomt).

Tabell 6-1 Eiendomsskatt 2016

	Eiendomsskattesats ²¹	Bunnfradrag	Eiendomsskatt på en bolig på 120 m ²
Fredrikstad	3,9	200 000	6 000
Bærum			
Oslo ²²	2,0	4 000 000	0-5 500
Drammen			
Kristiansand	6,2		5 750
Sandnes			
Stavanger	3,0	400 000	3 288
Bergen	2,6	750 000	7 325
Trondheim	5,65	500 000	4 633
Tromsø	5,0	200 000	5 669

6.3 Gebyr- og avgiftsfinansierte områder

Prisen på mange kommunale tjenester skal beregnes etter prinsippet om selvkost. Det betyr at kommunen ikke kan kreve mer i betaling enn hva det koster kommunen å tilby tjenesten. Dette gjelder renovasjon, vann og avløp, slam, plan- og byggesaksbehandling, kart- og delingsforretning og feietjenester. For renovasjon er det et lovkrav om at selvkost skal danne grunnlaget for innbyggernes gebyrer. For de andre tjenestene er det ikke pålagt med full kostnadsdekning, men selvkost er gitt som øverste ramme for gebyrinntektene.

Selvkostprinsippet som finansieringsmetode betyr at en selvkostkalkyle ligger til grunn for hva en tjeneste kan prises med. Det finnes egne retningslinjer for beregning av selvkost for kommunale betalingstjenester. Det innebærer blant annet at kommunen må foreta en etterkalkulasjon av de reelle kostnadene innenfor de aktuelle tjenesteområdene, for å føre kontroll med at gebyrinntektene ikke overstiger kommunens selvkost.

Selvkostprinsippet praktiseres over en tre til femårsperiode. Det innebærer at et eventuelt overskudd innenfor en tjeneste fremføres til et senere år ved å avsette til selvkostfond. Investeringer i anleggsmidler kan ikke finansieres av selvkostfondet. Tabellen under viser rådmannens forslag til endring i gebyrer i 2017.

Tabell 6-2 Oversikt over foreslått endring i gebyrer for 2017

	Gjennomsnittlig endring fra 2016 i prosent	
	Nominell endring	Reell endring
Avløpsgebyr	14,0	11,4
Tilknytningsgebyr avløp	-50,5	-53,1
Vanngebyr	4,7	2,1
Tilknytningsgebyr vann	2,6	2,6
Renovasjonsgebyr	7,0	4,4
Slamgebyr	0,0	-2,6
Tilsynsgebyr slam	0,0	-2,6
Feiegebyr	14,0	11,4
Gebyr for terrenginngrep i forurenset grunn	2,6	0,0

²¹ I tabellen er skattesatsen for bolig- og fritidseiendommer oppgitt (denne avviker i noen tilfeller fra den generelle skattesatsen).

²² Oslo har innført eiendomsskatt i 2016. Det er usikkerhet knyttet til hva gjennomsnittlig eiendomsskatt vil utgjøre i Oslo for en bolig på 120 m², men vi har fått tall fra Oslo kommune som indikerer at den kan ligge mellom 0-5 500 kroner.

	Gjennomsnittlig endring fra 2016 i prosent	
	Nominell endring	Reell endring
Gebyr for tilsyn og service av fyrkjeler	2,6	0,0
Byggesaksgebyr	10,0	7,4
Oppmålingsgebyr	2,6	0,0
Plangebyr	5,0	2,4

Avgiftsfinansierte områder

Tabellen under viser rådmannens forslag til endring i avgift på kart- og plantjenester og leie av offentlig grunn.

Tabell 6-3 Oversikt over foreslått endring i avgifter for 2017

	Gjennomsnittlig endring fra 2015 i prosent	
	Nominell endring	Reell endring
Kart- og plantjenester	2,6	0,0
Leie av offentlig grunn	2,6	0,0

Piggdekkavgift

I [bystyresak 59/16](#) gikk rådmannen gjennom nødvendige avklaringer i forbindelse med gjeninnføring av piggdekkgebyr i Trondheim. Satsene for piggdekkgebyr vedtas nasjonalt og er lik for alle byer som innfører gebyret. Satsene ble revidert 1.juni 2016 og bystyret er informert om de endrete satsene i notat fra rådmannen.

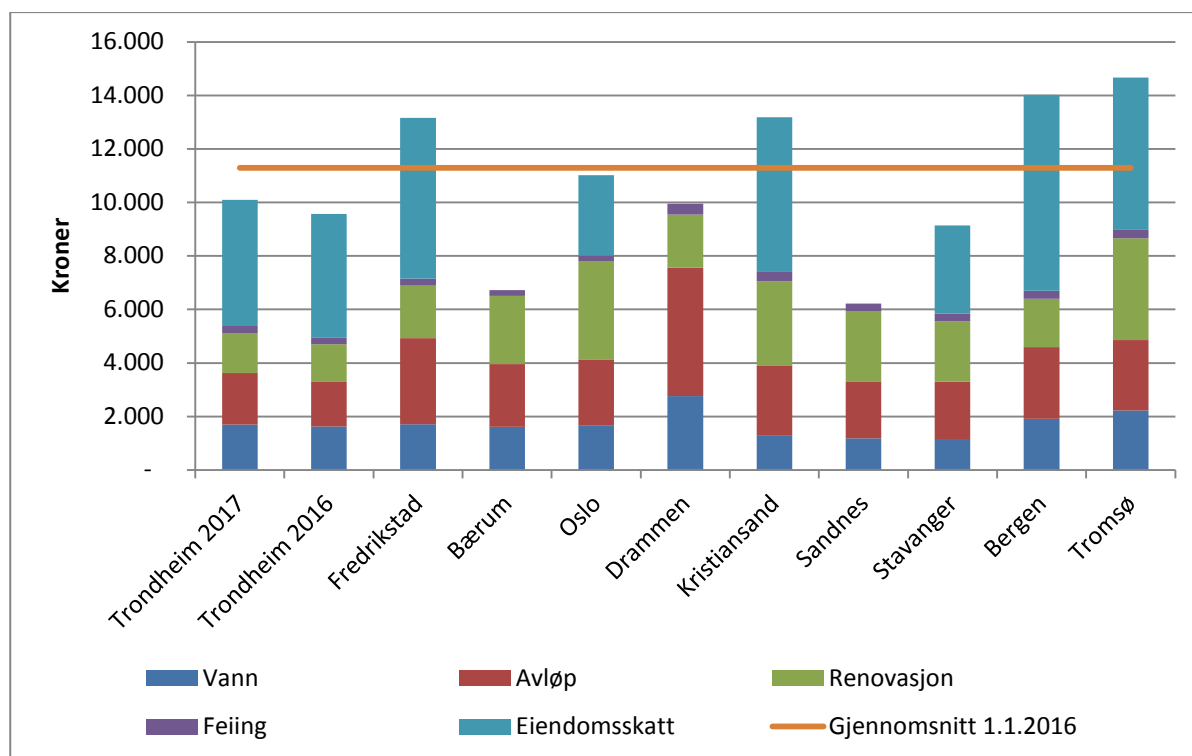
Tabell 6-4 Oversikt foreslått nivå piggdekkgebyr sesongen 2016/2017. Pris i kroner

Type oblat	Pris
Dagsoblat	35
Månedsoblat	450
Sesongoblat	1 400
Tilleggsgebyr ved manglende betaling	750

For biler med tillatt totalvekt 3 500 kg eller mer, skal gebyrsatsene oppgitt i tabellen ovenfor doubles.

6.4 Sammenligning med andre storbyer

Figur 6-1 viser hva husstandene i de ti største kommunene må betale i årsgebyr for vann, avløp, renovasjon og feiing i 2016. Videre er det tatt inn hvor mye innbyggerne må betale i eiendomsskatt. Figuren viser videre anslag over hvor mye en husstand i Trondheim må betale i 2017.

Figur 6.1 Oversikt over eiendomsskatt og årsgebyr for vann, avløp, renovasjon og feiing i de ti største kommunene. KOSTRA-tall for 2015.²³

Figuren viser at Trondheim har de laveste gebyrene blant ASSS-kommunene i 2016. Mens en husstand i Trondheim i gjennomsnitt betaler 4 935 kroner i gebyrer, er gjennomsnittet blant ASSS-kommunene 7 076 kroner. Figuren viser videre at dersom vi ser på husstandenes samlede utgifter til gebyrer og eiendomsskatt, så har husstandene i Trondheim et utgiftsnivå som ligger noe under ASSS-snittet i 2016. Mens en husstand i Trondheim i gjennomsnitt betaler 9 568 kroner i gebyrer og eiendomsskatt, er gjennomsnittet blant ASSS-kommunene (eksklusive Oslo og Trondheim), 11 297 kroner.

6.5 Oppvekst og utdanning

Tabell 6-5 Oversikt over foreslått endring i kontingent i 2017

	Gjennomsnittlig endring fra 2016 i prosent	
	Nominell endring	Reell endring
Skolefritidsordning	2,6	0,0
Barnehage	2,6	0,0
Kulturskolen	2,6	0,0

Skolefritidsordning

Brukerbetaling for skolefritidsordningen (SFO) per måned foreslås økt fra 2 625 til 2 695 kroner for heltidsplass, og fra 1 760 til 1 805 kroner for halvtidsplass fra 1. januar 2016. Dette tilsvarer en økning i tråd med anslått pris og kostnadsvekst. Foreldrebetaling for heltidsplass i skolefritidsordningen ligger under gjennomsnittet for ASSS-kommunene i 2016.

²³ ASSS-snittet er eksklusive Oslo og Trondheim. Gebyrer er eksklusive merverdiavgift. Det er usikkerhet knyttet til tallet på eiendomsskatt for Oslo sin del.

Barnehage

Maksimalpris for foreldrebetaling i barnehage fastsettes av staten i statsbudsjettet. Rådmannen foreslår at prisen for en heltidsplass i barnehage settes lik statlig maksimalpris. I tabell 6-5 forutsettes at barnehagekontingenten økes med anslått lønns- og prisvekst på 2,6 prosent.

I henhold til nasjonale regler for inntektsgradering av foreldrebetaling, skal husholdningene ikke betale mer enn seks prosent av inntekten sin til barnehage. Husholdninger som ikke har skattbar inntekt får friplass. Videre får familier med lav inntekt, som har barn i alderen tre til og med fem år, gratis kjernetid i barnehage med 20 timer i uken. Begge ordningene er søknadsbaserte og gjelder både kommunale og private barnehager. Det gis søskenmoderasjon slik at prisen for barn nummer to er 70 prosent av prisen for første barn, og prisen for tredje, fjerde barn blir 50 prosent av prisen for første barn.

Søskenmoderasjon for familier med barn i skolefritidsordning eller i skolefritidsordning og barnehage

Søskenmoderasjon mellom barnehage og SFO og i SFO ble avviklet 1. august 2016.

Trondheim kommunale kulturskole

Brukerbetaling i Trondheim kommunale kulturskole foreslås økt fra 3 595 kroner per plass per år til 3 690 kroner per plass per år fra 1. januar 2017. Dette tilsvarer en økning i tråd med pris og kostnadsveksten.

6.6 Helse og velferd

Tabell 6-6 Oversikt over foreslått endring i egenbetalinger i 2017

	Gjennomsnittlig endring fra 2016 i prosent	
	Nominell endring	Reell endring
Praktisk bistand i hjemmet	2,6	0
Matombringning til hjemmeboende	2,6	0
Korttidsopphold i institusjon		
Dagsenteropphold		
Tilleggstjenester	2,6	0
Vaksinering	2,6	0
Helsefremmende opphold	2,6	0

[Praktisk hjelp i hjemmet](#) er tjenester som rengjøring og klesvask med mer. Det betales egenandel etter inntekt og for antall timer mottatt hjelp. Det er fastsatt en maksimalsats per måned etter inntekt.

Statsbudsjettet for 2017 fastsetter maksimalsats for de med inntekter under 2G. Rådmannen foreslår å anvende statlige maksimalsatser.

Statsbudsjettet for 2017 fastsetter også maksimalsatser for korttidsopphold i institusjon og dagsenteropphold. Rådmannen foreslår å anvende maksimalsatsene.

Egenbetaling for opphold i institusjon er regulert i forskrift om vederlag for opphold i institusjon m.v. Forskriften gir regler for egenbetaling ved langtidsopphold og korttidsopphold i sykehjem og for dag- og nattopphold.

6.7 Kultur og idrett

Tabell 6-7 viser hvilke endringer rådmannen foreslår for leiepriser for idrettsanlegg i 2017.

Tabell 6-7 Oversikt over foreslått endring i leiepriser for idrettsanlegg i 2017

	Gjennomsnittlig endring fra 2016 i prosent	
	Nominell endring	Reell endring
Leiepriser for idrettsanlegg	2,6	0,0

Leiepriser for idrettsanlegg

Det foretas en årlig prisjustering av utleiesatser. Prisjusteringen gjelder leie av idrettsanlegg for arrangement og kommunale tjenester knyttet til disse, samfunnshus og billettpriser i Husebybadet. Prinsippene for kommunal utleie og prissetting er tidligere fastsatt gjennom bystyrevedtak, [sak 67/10](#), behandlet 17. juni 2010.

Den generelle lønns- og prisveksten forventes fortsatt å være moderat, også innenfor dette området. Kommunal deflator på 2,6 prosent legges derfor til grunn for en gjennomsnittlig justering av prisene fra 1.januar 2017 for leie av kommunale idrettsanlegg, samfunnshus og Husebybadet. Gjeldende prinsipp og praksis for fri hall og baneleie i Trondheim kommune videreføres.

Kirkegårdstakster

Gravferdsloven § 21 sier at: *Avgifter for bruk av gravkapell, kremasjon og feste av grav fastsettes av kommunen etter forslag fra fellesrådet.* Forslag på takster for 2017 mottas fra kirkelig fellesråd i november, og legges fram i egen sak til bystyret i desember 2016.

Betalingssetser for utlån/utleie av kommunale lokaler

Utlånsreglementet sier at frivillige organisasjoner og aktører kan låne kommunale lokaler gratis, men at det kan gjøres noen unntak. Eksempel på unntak er betaling for ekstra tilsynsvakt og renhold når det er helt spesielle og ekstraordinære behov som ikke dekkes av det ordinære renholdet og vaktholdet, samt utlån til overnatting. Ved utleie av kommunale lokaler til privatpersoner og virksomheter kan det tas betalt i henhold til betalingssetser. Betalingssetser ved utleie er beskrevet i punkt 4 i [reglementet](#). Reglementet ble vedtatt i 2013 og rullert i 2015, se sak [22/15](#).

6.8 Illustrasjonsberegninger

Det er foretatt illustrasjonsberegninger som viser hvor stor økning en familie med to barn vil få i eiendomsskatt, gebyrer og brukerbetalingen i 2017. I beregningene er følgende lagt til grunn:

- Familien har en bolig på 150 kvadratmeter og boligen har et skattegrunnlag på 1,15 millioner kroner i (etter bunnfradrag på 500 000 kroner)
- Familien har en husholdningsinntekt på 486 750 kroner eller høyere
- Familien har et barn med fulltids plass i barnehagen
- Familien har et barn med fulltids plass i skolefritidsordningen (SFO)
- Trondheim kommune hadde fram til 1. august 2016 en ordning hvor familier som har mer enn ett barn i barnehage og/eller SFO fikk søskenmoderasjon. Moderasjonsordningen ble avviklet fra og med august 2016, og tiltaket får 6/11 effekt i 2017.
- Familien har en elevplass i kulturskolen
- Familien har en vannmåler og et stipulert forbruk på 150 m³. For renovasjon forutsettes bruk av tre beholdere på 140 liter
- Det er lagt til grunn at øvrige endringer i gebyrer eller moderasjonsordninger ikke får konsekvenser for familien

Tabell 6-8 Illustrasjonsberegninger. Nominell økning i eiendomsskatt, brukerbetaling og gebyrer for en familie med to barn. Tall i kroner.

	2016	2017	Nominell endring	Reell endring
Eiendomsskatt ²⁴	6 498	6 613	115	-54
Et barn i barnehage ²⁵ , full plass	29 205	29 964	759	0
ET barn i SFO, full plass	28 875	29 645	770	0
Søskenmoderasjon (SFO/barnehage) ²⁶	-3 937	0	3 937	4 039
Et barn i kulturskolen	3 595	3 690	95	0
Årsgebyr i renovasjon, vann, avløp og feiing	5 680	6 164	484	336
Sum	69 916	76 076	6 160	4 321

²⁴ Eksklusive eiendomsskatt på tomt.

²⁵ Forutsatt at maksimalpris for barnehage økes med 2,6 prosent, og at familien har en husholdningsinntekt på 486 750 kroner eller høyere.

²⁶ Denne raden gir uttrykk for hvor mye familien fikk i rabatt gjennom ordningen med søskenmoderasjon i 2016. Søskenmoderasjon mellom barnehage og SFO ble avvirket f.o.m. august 2016.

Del 2 Forslag til handlings- og økonomiplan fordelt på tjenesteområder

7 Barnehager

Trondheim har høy barnehagedeltakelse og 95 prosent av alle barn i alderen 1-5 år går i barnehage. Lave fødselstall fører til at kommunen har overkapasitet på barnehageplasser, og kapasiteten justeres derfor noe ned. Rådmannen foreslår å erstatte to midlertidige barnehager med permanente anlegg.

Barnehagene prioriterer arbeid med små barns grunnleggende ferdigheter, barnehagens læringsmiljø og tidlig innsats. Rådmannen foreslår å styrke tidlig innsats rettet mot barn og familier i barnehager med levekårsutfordringer.

Til tross for omfattende og målrettet innsats over tid for å redusere sykefraværet, utfordres kvaliteten på barnehagetilbudet av et fortsatt høyt sykefravær. Innsatsen forsterkes derfor ytterligere gjennom konkrete tiltak.

7.1 Informasjon om tjenesteområdet

I Trondheim kommune er det 58 kommunale enheter med 106 barnehager, samt 76 ordinære private barnehager og 61 private familiebarnehager. Innen fristen for hovedopptaket kom det i alt 2240 søknader om barnehageplass. Søkere med lovfestet rett fikk tilbud om plass i løpet av mai.

Tabell 7-1 Nøkkeltall barnehage

	2014	2015	Anslag 2016	Anslag endring fra 2015 til 2016
Barn i Trondheimsbarnehagene	10 966	10 746	10 639	-107
Barn i kommunale barnehager	6 608	6 397	6 292	-105
Barn i private barnehager	3 935	3 927	3 963	+36
Barn i private familiebarnehager	423	422	384	-38
Barn med spesialpedagogisk hjelp etter Opplæringslovas § 5-7	301	337	432	95

Av rundt 10 700 barn i alderen 0-5 år som går i barnehage, går om lag 60 prosent i kommunale barnehager. 3,1 prosent av barna fikk i 2015 spesialpedagogisk hjelp etter opplæringslovens § 5-7.

Tabell 7-2 Sammenligning med ASSS-kommunene²⁷

	Trondheim 2014	Trondheim 2015	ASSS 2015
Dekningsgrad 1-5 år, i prosent	95,3	95,1	91,1
Dekningsgrad 1-2 år, i prosent	88,6	88,5	82,2
Dekningsgrad 3-5 år, i prosent	99,7	99,4	96,7
Andel barn fra språklige og kulturelle minoriteter i barnehage i forhold til innvandrerbarn 1-5 år, i prosent	82,9	82,4	77,2
Andel ansatte med barnehagelærerutdanning eller annen pedagogisk utdanning, i prosent	46,6	50,1	47,0

²⁷ ASSS (Aggregerte Styringsdata for Samarbeidende Storkommuner) består av Bergen, Bærum, Drammen, Fredrikstad, Kristiansand, Oslo, Sandnes, Stavanger, Tromsø og Trondheim. ASSS-gjennomsnittet er uten Oslo og Trondheim.

Dekningsgraden er høy sammenlignet med de fleste ASSS-kommunene. Kommunen har også en høy andel barnehagebarn fra språklige og kulturelle minoriteter. Rekrutteringen er god til alle stillinger i trondheimsbarnehagene. Trondheim og Bergen har høyest andel barnehagelærere og ansatte med annen pedagogisk utdanning i kommunale og private barnehager blant ASSS-kommunene.

Rådmannen rapporterer om tilstanden på barnehageområdet i handlings- og økonomiplan, i årsrapporter og i *Kvalitetsmelding for trondheimsbarnehagene* som utarbeides annet hvert år. Neste kvalitetsmelding legges frem til politisk behandling i 2018.

7.2 utfordringer

7.2.1 Tilsyn og barnehagemyndighet

I henhold til barnehageloven er kommunen lokal barnehagemyndighet. Det innebærer blant annet ansvar for å føre tilsyn med samtlige trondheimsbarnehager, gi veiledning og påse at barnehagene drives i samsvar med gjeldende lovverk. Barnehageloven regulerer også kommunens ansvar for å føre økonomisk tilsyn med private barnehagers bruk av offentlige tilskudd og foreldrebetaling.

Kommunen har i løpet av 2016 revidert tilsynsarbeidet for å sikre en tydelig rolleavklaring internt og eksternt, samt gi tydelige prioriteringer for planlegging og gjennomføring. Barnehagemyndighetens legitimitet forsterkes gjennom tydeliggjøring av organisering og kommunens roller som eier og myndighet. I formannskaps sak [52/16](#) la rådmannen fram en revidert overordnet tilsynsplan.

Kunnskapsdepartementet har i 2016 vedtatt og varslet flere endringer i barnehageloven og forskrift om rammeplan for barnehager fra 2017. For barnehagemyndigheten medfører dette et økt ansvar for implementering og veiledning i forhold til nytt regelverk, både ovenfor kommunale og private barnehager. Fylkesmannen vil at barnehagemyndigheten skal ha en ferdig implementeringsplan før endringene trer i kraft. Videre vedtok Stortinget i juni 2016 at fylkesmannen kan gjennomføre tilsyn med barnehagene på eget initiativ.

Fra 1.august 2016 regulerer barnehageloven også retten til spesialpedagogisk hjelp til barn i barnehage. Denne har tidligere vært hjemlet i opplæringsloven. Dette vil medføre økt tilsynsansvar for barnehagemyndigheten.

7.2.2 Barnehagedekning og opptak

Lov om endringer i barnehageloven og opplæringslova tredde i kraft 1. august 2016. En av de vedtatte endringene utvider retten til barnehageplass, slik at barn født i september og oktober får lovfestet rett til barnehageplass i den måneden barnet fyller ett år.

I hovedopptaket for 2016 la rådmannen til rette for at også familier med barn født i september og oktober kunne søke om barnehageplass. Innen søknadsfristen var det søkt om barnehageplass for 82 prosent av alle barn i Trondheim født i september og oktober 2015. Andelen er den samme som for barn med lovfestet rett (født innen utgangen av august 2015).

Den økonomiske rammen for barn født etter oktober er i 2016 om lag 120 plasser, men det er for tidlig å si hvor mange av disse barna som faktisk får tilbud om plass i supplerende opptak høsten 2016. Dette henger sammen med at kommunen ikke før mot slutten av året kjenner opptaket i de private barnehagene.

I [formannskapssak 157/16](#) la rådmannen fram en orientering om barnehageopptaket så langt i 2016 for barn født i 2015. I saken redegjør rådmannen for merkostnadene dersom alle som ønsker det skulle få tilbud om barnehageplass den måneden barnet fyller ett år. Det foreligger ingen signaler om når det vil komme en videre statlig opptrapping som gir født etter oktober rett til barnehageplass.

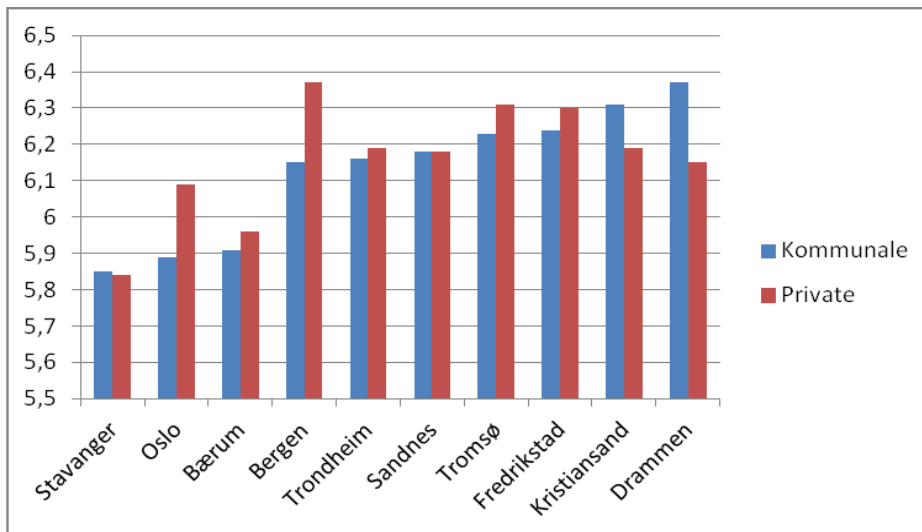
På grunn av lavere barnetallsvekst enn forventet, har barnehagene kapasitet til å ta inn flere barn enn driftsbudsjettet gir rom for. Forutsatt tilstrekkelig etterspørsel, fyller de private barnehagene opp den kapasiteten de ønsker å utnytte innenfor godkjent leke- og oppholdsareal. Trondheim kommune som barnehageeier må derfor redusere antall plasser som tilbys i de kommunale barnehagene. Barnehagene får utfordringer knyttet til svingninger i barnetallet. Ledige plasser gir lavere bemanning, og svingningene medfører at barnehager i perioder har en bemanning som er høyere enn de har budsjett til. Rådmannen følger opp de barnehagene som får økonomiske utfordringer knyttet til dette.

7.2.3 Rekruttering og bemanning

På landsbasis oppfyller om lag halvparten av barnehagene lovens pedagognorm, uten dispensasjoner fra utdanningskravet. Trondheim kommune har høy pedagogandel sammenlignet med ASSS-kommunene. Gjennom budsjettet for 2016 ble det lagt til rette for at alle barnehager kan ha en pedagogtetthet tilsvarende lovkravet. I juni 2016 oppfylte 80 prosent av de kommunale barnehagene kravet. De resterende vil oppfylle normen i løpet av 2016. Økt pedagogtetthet bidrar til økt kompetanse gjennom at flere assistenter erstattes av barnehagelærere. Da barnehagelærerne har fire timer ubundet arbeidstid per uke, bidrar økt pedagogtetthet til en reduksjon i den samlede tiden ansatte er sammen med barna.

I [formannskapssak 156/16](#) orienterte rådmannen om kostnadene ved en opptrapping av bemanningstettheten i trondheimsbarnehagene til tre små eller seks store barn per årsverk. Av saken framgår at dagens samlede bemanningstetthet i trondheimsbarnehagene ligger omtrent på gjennomsnittet for ASSS-kommunene. Dette gjelder både kommunale og private barnehager.

Figur 7.1 viser antall barn, korrigert for alder, per årsverk rapportert 15. desember 2015 i kommunale og private barnehager i ASSS-kommunene. Årsverkene gjelder ansatte som arbeider direkte med barna, det vil si barnehagelærere, fagarbeidere og assistenter. De blå søylene er kommunale barnehager og de røde er private. Bemanningstettheten er bedre jo lavere søylene er.

Figur 7.1 Barn (korrigert for alder) per årsverk i kommunale og private barnehager

Økte krav og forventninger om forebygging og tidlig innsats bidrar til at ansatte opplever bemanningen som knapp. Rådmannen vurderer sammen med barnehagestyrerne hvordan dette kan bedres. Arbeidet må ses i sammenheng med økningen i andelen barn som mottar spesialpedagogisk hjelp og hvorvidt deler av barnehagerammen bør tildeles ut fra sosioøkonomiske kriterier.

Som oppfølging av [bystyresak 64/13](#) satte kommunen, med økonomisk støtte fra Fylkesmannen i Sør-Trøndelag, høsten 2015 i gang fagopplæring til barne- og ungdomsarbeiderfaget for ufaglærte assistenter i trondheimsbarnehagene. 41 assistenter fullførte i løpet av våren 2016 den teoretiske delen av opplæringen og kan gå opp til fagprøve i løpet av høsten 2016 og våren 2017. Barnehagenes budsjettammer gir rom for at mer enn halvparten av assistentene i barnehagene kan ha utdanning som barne- og ungdomsarbeider.

Antallet menn i trondheimsbarnehagene økte med 1,4 prosent fra desember 2014 til desember 2015. Gjennom prosjektet *Menn i barnehager* er 18 menn rekruttert fra NAV. Disse er i gang med et utdanningsløp og skal fullføre utdanning som barne- og ungdomsarbeider i løpet av 2016 og første halvdel av 2017.

Lederutdanning for styrere og assisterende styrere, i regi av høgskoler for barnehagelærerutdanning, er en utdanning for ledere i kommunale og private barnehager som har faglig ansvar, administrativt ansvar og personalansvar. Utdanningen gir 30 studiepoeng og kan inngå i en masterutdanning i ledelse. Utdanningen gjennomføres på deltid, mens styrer/assisterende styrer er i arbeid. I trondheimsbarnehagene har ni søkere fått tilbud om denne utdanningen fra høsten 2016.

Våren 2016 ble det også opprettet en rekke nye videreutdanningstilbud for pedagoger i barnehagene. Alle barnehagelærere, eller andre med treårig barnefaglig utdanning som er i et ansettelsesforhold i en barnehage, kan søke. I trondheimsbarnehagene har 21 søkere fått tilbud om videreutdanning høsten 2016.

Fra studieåret 2016-2017 kan barnehageeier søke Utdanningsdirektoratet om tilretteleggingsmidler for ansatte som deltar på videreutdanning og andre type studier. Dermed kan studiet gjennomføres ved hjelp av permisjon med lønn, dekking av vikarutgifter, innkjøp av litteratur, med mer.

7.2.4 Sykefravær

Til tross for omfattende og målrettet innsats for å forebygge og redusere sykefraværet i barnehagene, ligger fraværet i kommunale barnehager over gjennomsnittet for kommunen. Det ligger også høyere enn snittet for ASSS-kommunene. Det er store variasjoner mellom barnehagene i Trondheim, fra rundt 4 prosent til 25 prosent første kvartal 2016. Det er særlig langtidsfraværet som er høyt. Personaltjenesten rapporterer at barnehagene er dyktige i å legge til rette for ansatte med kroniske sykdommer og andre former for langvarige sykdommer.

Antall nye uføre innenfor barnehagesektoren har gått ned siden 2012. Lettere psykiske lidelser som angst og depresjon dominerer, sammen med muskel og skjelettlidelser. Dette samsvarer med statistikk og forskning på landsbasis.

Barnehager med et fravær på 12 prosent og høyere følges opp tett. Der problematikken er sammensatt, følges arbeidet opp i tverrfaglige team. Der problematikken kun er knyttet til sykefravær følger Personaltjenesten opp i samarbeid med rådmannen. Tiltaksplan for den enkelte enhet utarbeides, og arbeidet dokumenteres.

Sykefraværdata fra 2015 er analysert for barnehager med henholdsvis base- og avdelingsdrift. Analysen viser at basebarnehager har noe høyere fravær enn tradisjonelle avdelingsbarnehager. Basebarnehager er større og har mer fleksible bygg der flere barn og voksne er samlet på ett areal. Dette krever god ledelse og faste former for organisering av barnegrupper, ansatte og rom. Rådmannen vil arbeide videre med dette for å forsøke å redusere sykefraværet. Videre viser to store nasjonale undersøkelser, *GoBan (Gode barnehager i Norge)* og *Blikk for barn*, at hygien i norske barnehager er for dårlig. Dette gjelder først og fremst håndvask hos voksne og barn, rengjøring etter måltider og renslighet i stellesituasjoner. Dårlig hygiene kan bidra til å spre smitte, og rådmannen vil intensivere hygienearbeidet i de kommunale barnehagene for å redusere sykefraværet.

7.2.5 Spesialpedagogisk hjelp og tidlig innsats

Andelen barn med vedtak om spesialpedagogisk hjelp og utsatt skolestart øker - fra 2,7 prosent høsten 2014 til 3,1 prosent høsten 2015. Omfanget av hjelp for det enkelte barnet reduseres noe i samme periode. Budsjetttrammen til spesialpedagogiske tiltak ble økt med fem millioner kroner fra 2015. Likevel forventes et betydelig merforbruk i 2016, jf. rådmannens orientering om utviklingen i andel spesialpedagogisk hjelp i barnehage i [formannskapssak 201/16](#). I 3. økonomirapport 2016 er prognosen for merforbruk økt til 20 millioner kroner.

En av årsakene til økningen er at barnehagene avdekker barnas utfordringer tidligere. Tidlig hjelp er positivt fordi barnet får bedre faglig og sosialt utbytte av barnehagetilbudet. Samtidig har rådmannen iverksatt tiltak gjennom en egen handlingsplan som skal bidra til at barnehager i større grad ivaretar flere barn med utfordringer innenfor det ordinære tilbudet.

Følgende tiltak prioriteres:

- Styrke samarbeidet og veiledningen på systemnivå
- Styrke samarbeidet mellom barnehager og barnevern
- Videreføre metoder for systematisk arbeid med tidlig innsats; Flerfaglig Blikk og Tidlig innsats i PPT
- Videreføre kompetanseutvikling for veiledning og oppfølging av familiestøttetiltak
- Utrede ny budsjettmodell for tildeling av spesialpedagogiske ressurser til barnehagene.

For å nå målet om at flere barn skal få hjelp innenfor det ordinære tilbudet, ser rådmannen behov for å styrke arbeidet med tidlig innsats ytterligere. Styrkingen foreslås rettet spesielt mot barn og familier i barnehager med levekårsutfordringer.

Fra 1.8.2016 innføres flere endringer på det spesialpedagogiske feltet i ny barnehagelov:

- Retten til spesialpedagogisk hjelp i barnehagen overføres fra opplæringsloven til barnehageloven.
- Retten til fratrukket foreldrebetaling for timer tildelt til spesialpedagogisk hjelp faller bort for nye vedtak fattet etter 1.8.16.
- Barn med nedsatt funksjonsevne/helsevansker skal ha enkeltvedtak på denne hjelpen. Vedtaket gir foreldre klagerett.

De økonomiske konsekvensene av lovendringene er foreløpig ikke avklart.

7.3 Mål for tjenesteområdet

Oppvekstområdets fire felles periodemål for 2015-2018 legges til grunn for kvalitetsutvikling, kurs og kompetansetiltak også i neste planperiode. Arbeidet involverer alle ansatte ved barnehagene og systematikk og kollektive læringsprosesser vektlegges. Kommunens strategier knyttet til tidlig innsats, innovasjon og digitalisering står sentralt i arbeidet. Veiledning, kompetanseheving og systematisk vurdering er fortsatt viktige virkemidler i arbeidet med å nå målene.

Barnehage har et særlig ansvar for følgende delmål i Kommuneplanens samfunnsdel:

- 1.1: I 2020 har barn og unge i Trondheim kompetanse som styrker dem i møtet med framtidens utfordringer
- 1.2: I 2020 er kompetanseutvikling og livslang læring en mulighet for alle
- 3.1: I 2020 opplever barn og unge i Trondheim trygghet i hjem, barnehage, skole og fritid
- 3.6: I 2020 er sosiale helseforskjeller i Trondheim redusert

7.3.1 Periodemål 2017-2020

De fire felles periodemålene for oppvekst og utdanning, vedtatt av bystyret i 2014, videreføres. For innværende periode vil rådmannens oppfølging av målene ta spesielt høyde for de utfordringer det pekes på. Indikatorer og styringsdata gir grunnlag for å vurdere måloppnåelsen. Indikatorene ble endret fra 2016 og er utviklet gjennom en grundig prosess med enhetslederne. I 2016 arbeides det med å framskaffe god og relevant styringsinformasjon.

1. Barn og unge utvikler tilfredsstillende grunnleggende ferdigheter

Grunnleggende ferdigheter er nødvendige forutsetninger for læring og utvikling i barnehage, skole, arbeid og samfunnsniv. Førskolealderen er sentral for språkutvikling og utvikling av relasjonskompetanse. Bystyret vedtok i [sak 55/15](#), *Arbeidet med barns språk og språkutvikling i trondheimsbarnehagene*, å legge til rette for et kompetanseløft for barns språk og språkutvikling fra høsten 2015. Satsingen retter seg mot alle barn i trondheimsbarnehagene og den inneholder også tiltak for barn fra flerkulturelle familier og barn med særskilte behov knyttet til språk og språkutvikling. Bystyret poengterte i vedtaket at alle barn i Trondheim skal sikres "... gode muligheter for å utvikle sine norsksferdigheter. Barnehagene skal også ha god kunnskap om barns språk og språkutvikling både den verbale og ikke verbale. Dette skal sikre best mulig utgangspunkt for en god overgang fra barnehage til skole."

Medarbeidere i trondheimsbarnehagen har mye kunnskap om barns språk, men har behov for mer kompetanse om barns andrespråkopplæring. Styringsdata viser at et økende antall barn

har behov for ekstra tiltak knyttet til språk, og resultater fra tilsyn og enhetenes rapporteringer viser at flere barnehager har utfordringer knyttet til å jobbe systematisk og målrettet med barns språkutvikling. I den videre oppfølgingen vil rådmannen derfor legge til rette for kompetansetiltak som gir medarbeiderne god kunnskap og metoder, og verktøy som grunnlag for arbeid med barns språk.

Trondheim kommune ble våren 2016 en av landets første 27 språkkommuner, er en del av den nasjonale strategien for språk, lesing og skriving for 2016-2019. Målgruppen er alle barn og unge, med særlig fokus på minoritetsspråklige barn og unge, gutter, høyt presterende barn og elever med språk-, skrive- og lesevansker.

Språkstrategien vektlegger tett samarbeid i overgangen mellom barnehage og skole og de ulike overgangene innenfor skoleløpet. De nasjonale kompetansesentrene; Lesesenteret og Skrivesenteret, veileder ressurspersoner og gjennomfører samlinger med disse to ganger i året.

Språkkommuneprosjektet må ses i sammenheng med realfagskommuneprosjektet *Utforsker i dag, utvikler i morgen* hvor den utforskende samtalen har stor plass. Overganger og sammenhenger i et helhetlig læringsløp, skal ha fokus i begge prosjektene.

Det er avgjørende for barns læring og utvikling at barnehagene arbeider målrettet og systematisk for at barn i barnehagen skal trives og ha venner. En tidligere pilotundersøkelse viser likevel at omtrent hver femte fire- og femåring ikke har gode venner i barnehagen. Rådmannen vil arbeide videre med barns trivsel og vennskap gjennom å la barn selv fortelle hvordan de har det i barnehagen, og øke medarbeideres kompetanse om observasjon, samtale med barn og relasjonens betydning for utvikling og læring.

Språklig og kulturelt mangfold

I 2015 var det 1367 minoritetsspråklige barn i barnehagen, og antallet øker. Dette fører også til flere minoritetsspråklige skolestartere og barn i første klasse med vedtak om særskilt norskopplæring. Trondheim kommune er en av ASSS-kommunene der flest barn går i barnehage. En nærmere undersøkelse av barnehagebruk, jf. formannskapssak [118/16](#), viser at barn i Midtbyen og Saupstad/Kolstad benytter barnehage i mindre grad enn i andre bydeler. Dette gjelder både norske og minoritetsspråklige barn.

2016 er det siste året i et treårig prosjekt der kommunale barnehager i samråd med foreldre, kartlegger ordforrådet til minoritetsspråklige skolestartere. Resultatene er formidlet til de skolene der barna er skolestartere. De siste tre årene har henholdsvis 42, 45 og 38 prosent av skolestarterne fått over 90 prosent skåre på norskkartleggingen. I enkelte årskull får over 70 prosent vedtak om særskilt norskopplæring ved skolestart. Dette er noe høyere enn barnehagenes kartlegginger skulle tilsi. Kartleggingsprosjektet oppsummeres vinteren 2016/2017.

Det stilles stadig strengere krav til ansattes norskkferdigheter. Som en oppfølging av kommunens tilsyn med *Barnehagen som språkarena* i 2014, ble det høsten 2016 igangsatt norskkurs for assistenter i barnehager i samarbeid med Folkeuniversitetet. Kursene er finansiert med tilskudd fra midler til voksenopplæring (VOX). Rådmannen vil søke midler for å kunne gjennomføre tilsvarende kurs for ansatte på alle nivå i 2017.

Familiestøttende tiltak

Per mars 2016 deltar foreldre til 144 barn i trondheimsbarnehagene i introduksjonsprogrammet for nybosatte flyktninger. Om lag 15 prosent av barna går i

innføringsavdelingen Tellus på Øya barnehage. De resterende går i ordinære kommunale og private barnehager. Kommunen tilbyr også plass til 13 asylsøkerbarn i barnehage.

For å informere bredt om Barne- og familietjenesten generelt og barnevernet spesielt, og for å trygge flyktningforeldre i oppdragerrollen i Norge, tilbyr Trondheim kommune flest mulig foreldre deltakelse i ICDP²⁸ foreldreveiledningsgruppe. Med støtte fra Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet tilbyr Trondheim kommune i år alle nybosatte flyktninger med barn under 18 år deltakelse i en ICDP foreldregruppe på et språk de forstår. Det gjennomføres 16 grupper i 2016.

Kirkens bymisjon driver barsegruppe i Trofast åpen barnehage for deltakere fra introduksjonsprogrammet. Disse mødrene har ofte lite nettverk og faller lett utenfor ordinære barsegrupper initiert av helsestasjoner. Tiltaket finansieres ut 2016 av eksterne midler. Videre finansiering er ikke avklart.

Indikatorer på måloppnåelse:

- Barn inkluderes i fellesskapet og utvikler vennskap i barnehagen
- Barn har et godt utviklet hverdagspråk

2. Barn og unge har gode læringsmiljøer

Læringsmiljøet er summen av kulturelle, relasjonelle og miljømessige faktorer som påvirker barnets læring, utvikling, helse og trivsel. Forskning viser at barnehager tilbyr barn læringsmiljø av ulik kvalitet.

I Trondheim deltar godt over halvparten av barnehagene i barnehagebaserte kompetansetiltak - gjennom prosjekt- og nettverksarbeid. Dette er en arbeidsform som gjør at alle medarbeidere involveres og er delaktige i utviklingsarbeidet i egen barnehage. Kontinuerlig og systematisk arbeid over tid, med fokus på tilknytning og det å utvikle gode leike- og læringsmiljø både ute og inne, er i positiv utvikling. Barnehagene vektlegger barns medvirkning og mestring i arbeidet. Det vurderes at ansatte har god kunnskap særlig om det fysiske miljøets betydning for barns utvikling og læring, og at det arbeides godt med å finne romløsninger og å legge til rette for stimulerende og varierte aktivitetstilbud.

Barnehagene påpeker likevel at høyt sykefravær blant ansatte er utfordrende i arbeidet med barns tilknytning og utvikling av gode læringsmiljø. Videre er det utfordrende å få flere barnehager til å delta i barnehagebaserte kompetansetiltak. Målet er at alle trondheimsbarnehagene skal jobbe systematisk og målrettet med utviklingsarbeid i egen barnehage.

Indikatorer på måloppnåelse:

- Barn har trygge og stabile tilkynningsrelasjoner i barnehagen
- Barn møter et læringsmiljø som stimulerer til medvirkning, utforskning, lek og læring

3. Flere barn og unge får hjelp og støtte i de ordinære tilbudene

Forskning viser at barnehager med høy kvalitet utgjør en forskjell for sårbare barn, og at alle barn utvikler seg best i felleskap med andre barn. Tiltak som tydeliggjør og beskriver kvalitet i barnehagen, og bidrar til å øke kvaliteten i de ordinære tilbudene, har derfor høy prioritet.

Barnehager skal støtte barna ut fra deres kulturelle og individuelle forutsetninger. Barn som ikke kan få tilfredsstillende hjelp og støtte i de ordinære tilbudene, har rett til spesialpedagogisk

²⁸ ICDP – International Child Development Program

hjelp. Barnehagene vurderer at det arbeides godt og systematisk innenfor det spesialpedagogiske feltet og med forståelsen av hva som legges i begrepet ordinært tilbud. Det er fokus på organisering i hverdagen, hvilken støtte enkeltbarnet har behov for i ulike situasjoner, barnegruppas påvirkning og foreldresamarbeid. Barnehagene opplever at foreldre i større grad enn tidligere etterspør veiledning i forhold til eget barn.

Utviklingen viser likevel at andelen barn som får spesialpedagogisk hjelp i trondheimsbarnehagene øker. Det er en overvekt av vedtak knyttet til språk og kommunikasjon og adferd. Videre viser styringsinformasjon at det som tidligere er flest gutter med enkeltvedtak og at stadig flere barn får sakkyndig vurdering siste året før skolestart.

For at flere barn skal få sine rettigheter oppfylt innenfor de ordinære tilbudene, vil rådmannen fortsette med tiltak som retter oppmerksomheten mot innhold og organisering i hverdagen, både i det ordinære og det spesielle. Normalitetsbegrepet, systemarbeid og hva som kan tilrettelegges innenfor det ordinære, skal prioriteres. En bedre samordning av tildelte ressurser er krevende, men vil fortsatt være nødvendig.

En viktig forutsetning for måloppnåelse er at det er et godt samarbeid mellom barnehagene og barne- og familietjenesten (BFT), og det rapporteres om mye godt samarbeid. I 2016 har dette vært tatt opp i et felles ledermøte mellom enhetsledere i barnehager og BFT. Tilgjengelighet, veiledning, systemrettet arbeid og kvalitet i samarbeidet skal fortsatt prioriteres.

Indikatorer på måloppnåelse:

- Barnehagen har gode interne systemer for tidlig innsats
- Barn har et tilpasset læringsmiljø som fremmer faglig, sosial og personlig utvikling

4. Samarbeidet med foresatte styrkes, herunder samhandling for å sikre koordinert innsats i et familieperspektiv

Foreldrene er barnas viktigste ressurs, mens barnehagen er et viktig og komplementært miljø i tillegg til hjemmet. Målet er viktig for foreldre til barn med behov for spesiell støtte, og foreldre som trenger støtte i barnehagen.

Det er særlig arbeidet med ICDP – foreldreveiledning, veileder for oppstartsamtalen i barnehagen og prosjektet *Flerfaglig blick* som støtter opp under arbeidet med målet og indikatorene. Det er sertifisert godt over 220 ICDP-veiledere i Trondheim, og rådmannen vil i det videre prioritere at disse veilederne opprettholder sin kompetanse og at ressursene blir utnyttet på best mulig måte.

Barnehagene arbeider ellers systematisk for å koordinere innsatsen rundt barnet og familien, og det er etablert et godt samarbeid og god dialog med foreldre. I samarbeidet med minoritetsspråklige foreldre benyttes i stor grad tolk. Utfordringen er kapasiteten på tolketjenester, men tiltaket sikrer at nødvendig informasjon blir gitt, og at særlig mødre blir mer delaktige i samarbeidet.

Barnehagen møter barn og foreldre hver dag. Andre tjenesters samhandling rundt barn og familier må derfor involvere barnehagen. Dette fordrer at barnehagene selv har gode rutiner for samarbeid med andre kommunale tjenester, og tilsvarende må andre tjenester ha gode rutiner for samarbeid med barnehagene. Gode rutiner, god dialog og tilgjengelighet er avgjørende når barnehager har behov for veiledning og støtte.

Indikatorer på måloppnåelse:

- Foresatte får tilbud om samtaler og/eller veiledning ved behov
- Foreldre får tilgang på relevant og flerfaglig kompetanse ved behov

Samisk barnehagetilbud

I § 8 i Barnehageloven står det at *kommunen skal legge forholdene til rette for at samiske barn kan sikre og utvikle sitt språk og sin kultur*. Formannskapet ba i [sak 45/16](#) rådmannen konkretisere hvordan et samisk språk- og kulturbarnehagetilbud kan realiseres i Trondheim innen 2017.

Rådmannen gjennomførte våren 2016 en undersøkelse som viser at det er 65 familier som har behov og interesse for et samisk barnehagetilbud. 19 av disse er villige til å overflytte barnet fra nåværende barnehage til en samisk barnehageavdeling. Basert på disse resultatene har kommunen startet planleggingen av et samisk barnehagetilbud i en av byens barnehager. Tilbudet skal ligge i nærheten av Sverresborg folkemuseum og skal være søkbart til hovedopptak 2017. Tilbudet finansieres innenfor budsjettrammen for tjenesteområde barnehage, med tilskudd fra Sametinget.

7.4 Forslag til driftsbudsjett for perioden 2017-2020

På grunn av økningen i antall barn med behov for spesialpedagogisk hjelp i barnehagen, foreslår rådmannen å øke budsjettrammen til dette formålet i kommunale og private barnehager. For å forebygge en ytterligere økning i behovet for slik hjelp, foreslår rådmannen å øke bemanningen for å styrke tidlig innsats rettet mot barn og familier i barnehager med levekårsutfordringer. Det budsjetteres videre med økte overføringer til private familiebarnehager fra 2017. Som følge av at kommunen ikke driver egne familiebarnehager, beregnes tilskudd ut fra nasjonalt fastsatte satser.

Tabell 7-3 viser rådmannens forslag til netto driftsramme for barnehageområdet i perioden 2017-2020. Tabellen viser endring i forhold til vedtatt budsjett 2016.

Tabell 7-4 viser rådmannens forslag til hvordan tjenesteområdet skal tilpasse seg nye driftsrammer.

Tabell 7-3 Budsjetttramme og rammeendring barnehager. Tall i millioner kroner

	2017	2018	2019	2020
Vedtatt budsjett 2016	1 485,5	1 485,5	1 485,5	1 485,5
Pris- og lønnskompensasjon	32,4	32,4	32,4	32,4
Oppgaveendringer	-11,9	-11,9	-11,9	-11,9
Korrigert budsjett 2016	1506,0	1506,0	1506,0	1506,0
Annen rammeendring	12,0	12,0	12,0	12,0
Forslag til netto driftsramme	1518,0	1518,0	1518,0	1518,0
Rammeendring	12,0	12,0	12,0	12,0

Oppgaveendringer

Befolkningsendringer for tjenesteområdet barnehage budsjetteres sentralt. I rådmannens budsjettforslag for 2017 er budsjetttrammen for barnehage korrigert for faktisk reduksjon i aldersgruppen 1-5 år ved utgangen av 2015 med 11,9 millioner kroner. Endringer i befolkningen ved utgangen av 2016 er på dette tidspunkt ikke kjent, men vil bli korrigert mot barnehagebudsjettet for 2017 i 1. kvartal 2017.

Tabell 7-4 Tiltak barnehager. Tall i millioner kroner

	2017	2018	2019	2020
Opprettholdelse av standard				
Økt budsjett for spesialpedagogiske tiltak	10,0	10,0	10,0	10,0
Endringer i tjenestetilbudet				
Økt bemanning til tidlig innsats	8,0	8,0	8,0	8,0
Generell reduksjon kommunale barnehager	-	-2,0	-2,0	-2,0
Endringer i brukerbetalinger				
Avvikling av søskenmoderasjon mellom barnehage og skolefritidsordning	-4,0	-4,0	-4,0	-4,0
Endringer i overføringer til private barnehager				
Nasjonale satser til private familiebarnehager	7,7	7,7	7,7	7,7
Økt driftstilskudd til private ordinære barnehager - pedagognorm	-	3,0	3,0	3,0
Reduksjon driftstilskudd til private ordinære barnehager	-	-	-	-1,3
Annet				
Økte inntekter fra andre kommuner for barn i private barnehager	-10,0	-10,0	-10,0	-10,0
Økte midler til kvalitetsutvikling	1,8	1,8	1,8	2,5
Reduksjon sentrale avsetninger barnehage	-1,5	-2,5	-2,5	-1,9
Sum tiltak	12,0	12,0	12,0	12,0

Opprettholdelse av standard

Økt budsjett for spesialpedagogiske tiltak i kommunale og private barnehager

Som gjort rede for i [formannskapetssak 201/16](#) øker andelen barn i barnehage med behov for spesialpedagogisk hjelp i 2016. Budsjettet for 2016 er på 80 millioner kroner, og det er i 3. økonomirapport 2016 prognostisert et merforbruk i forhold til budsjett på 20 millioner kroner. For å bringe budsjettet nærmere den faktiske aktiviteten på området, foreslår rådmannen at budsjettet for spesialpedagogiske tiltak økes med ti millioner kroner fra 2017.

Endringer i tjenestetilbudet

Økt bemanning til tidlig innsats

Som et tiltak for å forebygge behovet for enkeltvedtak om spesialpedagogiske tiltak i kommunale og private barnehager, foreslår rådmannen at det settes av åtte millioner kroner årlig til tidlig innsats rettet mot barn og familier i barnehager med levekårsutfordringer. Tiltaket

må ses i sammenheng med det pågående arbeidet med å utrede en ny tildelingsmodell for spesialpedagogiske tiltak i kommunale og private barnehager.

Generell reduksjon kommunale barnehager

Som delvis finansiering av tidlig innsats rettet mot enkelte barnehager med spesielle utfordringer, foreslår rådmannen fra 2018 å omfordele ressurser gjennom en generell reduksjon i det ordinære barnehagetilbudet på to millioner kroner. Reduksjonen fordeles på om lag 60 kommunale barnehager. Den økonomiske konsekvensen for de private barnehagene er beskrevet under avsnittet om *Reduksjon driftstilskudd til private ordinære barnehager*. Rådmannen vil i forbindelse med arbeidet med handlings- og økonomiplanen for 2018-2021, budsjett 2018, vurdere eventuelle alternative løsninger til en generell reduksjon i det ordinære tilbudet.

Endringer i brukerbetaling

Avvikling av søskenmoderasjon mellom barnehage og skolefritidsordning

I handlings- og økonomiplanen for 2016-2019, budsjett 2016, vedtok bystyret fra 1. august 2016 å avvikle søskenmoderasjon på 25 prosent for foreldre som har barn i både barnehage og skolefritidsordning. Dette gir en innsparing beregnet til fire millioner kroner våren 2017. Lovbestemt søskenmoderasjon i barnehage opprettholdes. Denne utgjør 30 prosent for familier med to barn i barnehage og 50 prosent for familier med tre barn eller flere i barnehage.

Endringer i overføringer til private barnehager

Nasjonale satser til private familiebarnehager

På grunn av manglende etterspørsel ble Trondheim kommunes eneste kommunale familiebarnehage lagt ned fra 1. august 2015. I følge *Forskrift om tildeling av tilskudd til private barnehager*, skal kommuner som ikke har egne kommunale familiebarnehager, beregne tilskudd til private familiebarnehager ut fra satser fastsatt av staten. Nasjonale satser trer i kraft to år etter at kommunen ikke lenger driver egne familiebarnehager. Trondheim kommune har om lag 60 private familiebarnehager. Overgangen til nasjonale satser gir en kostnadsøkning for kommunen beregnet til 7,7 millioner kroner i helårsvirkning fra 2017.

Økt driftstilskudd til private ordinære barnehager - pedagognorm

Driftstilskuddet til private barnehager beregnes ut fra regnskapsførte utgifter i de kommunale barnehagene to år tilbake. Dette betyr at kommunen må budsjettere med økonomisk konsekvens i de private barnehagene to år etter kostnadsøkninger eller -reduksjoner i de kommunale barnehagene. Fra 2018 er det lagt inn tre millioner kroner i økt tilskudd til de private barnehagene, som følge av full tilpasning til pedagognormen i de kommunale barnehagene i budsjett 2016.

Reduksjon driftstilskudd til private ordinære barnehager

Rådmannen foreslår en reduksjon i driftstilskuddet til de private ordinære barnehagene fra 2020 med 1,3 millioner kroner. Dette følger av rådmannens forslag til generell reduksjon på to millioner kroner i budsjettet til de kommunale barnehagene fra 2018.

Annet

Økte inntekter fra andre kommuner for barn i private barnehager

Fra 2016 har kommuner med private barnehager som tar inn barn folkeregistrert i andre kommuner, rett til refusjon fra den kommunen der barnet er folkeregistrert. Dette er en endring i *Forskrift om tildeling av tilskudd til private barnehager*, der retten til refusjon tidligere var knyttet til barnets bostedsadresse. Endringen medfører at det nå er samsvar mellom kommunenes finansieringsansvar og den statlige finansieringen av barnehagene gjennom

inntektssystemet. En nylig gjennomgang av barn i private barnehager i Trondheim med folkeregistrert adresse i andre kommuner, tilsier årlige merinntekter beregnet til om lag ti millioner kroner.

Økte midler til kvalitetsutvikling

Gjennom behandlingen av handlings- og økonomiplanen for 2016-2019, vedtok bystyret fra 2017 en økning på 2,5 millioner kroner i midler til kvalitetsutvikling. Dette er en tilbakeføring til "gammelt nivå" etter at midlene ble betydelig redusert i 2016. Rådmannen foreslår nå en noe lavere opptrapping med 1,8 millioner kroner i 2017, økende til 2,5 millioner kroner i 2020.

Reduksjon sentrale avsetninger barnehage

Som tilpasning til budsjettrammen foreslår rådmannen en reduksjon i sentralt budsjett for barnehageområdet på 1,5 millioner kroner i 2017, og 2,5 millioner kroner fra 2018. Dette er mulig blant annet fordi kommunen fra 2017 ikke lenger må sette av ekstraordinære midler til etterbetalinger knyttet til innføring av moderasjon til familier med lav inntekt fra 1. mai 2015.

7.5 Forslag til investeringsbudsjett for perioden 2017-2020

Forslag til investeringsbudsjett for perioden 2017-20 for barnehageområdet tar utgangspunkt i dagens tilbud og plasskapasitet, utviklingen i etterspørselen, forventede endringer i barnetallet, vedtatte føringer for lokalisering og dekningsgrader, samt tilpasninger i forhold til kommunens driftsramme.

7.5.1 Forutsetninger for perioden 2017-2020

Følgende prioriteringer og forutsetninger er lagt til grunn for investeringer på barnehageområdet:

- Dimensjonering og utbygging av barnehagetilbudet skal så godt som mulig tilpasses antall søknader fra barn som etter loven har rett på tilbud om plass. Det vil si barn som fyller ett år senest innen utgangen av oktober det året det søkes om plass.
- I 2016 gis det plass i kommunale og private barnehager til om lag 120 barn som fyller ett år etter 31. oktober, og som ikke har lovfestet rett til plass. Rådmannen legger til grunn at dette videreføres i 2017.
- Det forventes en tilvekst på vel 700 barn i aldersgruppen 1-5 år i planperioden, hovedsaklig i årene 2017-19. Dekningsgraden anslås til 89 prosent for aldersgruppen 1-2 år og til 100 prosent for gruppen 3-5 år. Det legges til grunn en avgang/avvikling av 25 barnehageplasser per år.
- Utbyggingsprogrammet tar hensyn til ledig kapasitet i barnehagene, som følge av lavere barnetallsvekst enn forventet de siste årene. Utnyttelsen av eksisterende og nye barnehager vil kunne bli noe lavere enn ønsket. Avvikling av enkelte avdelinger eller barnehager kan bli aktuelt. Alle pågående kommunale byggeprosjekter ferdigstilles i 2016. Nye barnehageanlegg som øker kapasiteten planlegges først bygget mot slutten av planperioden.
- Revidert funksjons- og arealprogram, vedtatt av bystyret i [sak 94/14](#), legges til grunn for planlegging og bygging av nye kommunale barnehageanlegg.
- Det er lagt til grunn fem prosent årlig prisstigning. Det viktigste tiltaket for å redusere kostnadene, er å utnytte hver tomt så godt som mulig, innenfor vedtatte arealnormer.
- Private barnehageprosjekter fra forrige økonomiplan videreføres i hovedsak, men planleggingen av disse må også ta hensyn til redusert etterspørsel. Ingen nye private prosjekter tas inn i planperioden.

7.5.2 Utvikling i barnetallet og tilpasninger av barnehagekapasiteten

Antall barn i alderen 1-5 år økte i 2006-09 med i gjennomsnitt nesten 300 barn per år. Så flatet veksten ut og i de siste årene har antallet vært stabilt. Dette skyldes først og fremst færre fødsler. Det forventes at antallet barn vil øke igjen, men det er usikkert når. Antall kvinner i fruktbar alder øker, noe som tilsier at det vil fødes flere barn. Prognosene om vekst i barnetallet i planperioden er altså svært usikre.

Tabell 7-5 Prognose for utviklingen i antall barn 1-5 år i perioden 2016-20 og 2025 – pr 31.12

	2016	2017	2018	2019	2020	Endring 2016-20	Snitt per år	2025
Prognose	11 124	11 154	11 319	11 541	11 852	729	182	13 131

Kilde: Byplankontoret, Trondheim kommune, TK prognose TR2015M_trondheim2016

Etter at kommunen i 2010 presiserte målet for full barnehagedekning til å omfatte barn med lovfestet rett til plass, har det vært et visst overskudd av plasser. Deler av denne kapasiteten har vært tilbudt barn uten rett. Lavere barnetallsvekst enn forventet har gitt en viss økning av denne "bufferen". Det er et mål å komme bort fra denne situasjonen. Den lave veksten i barnetallet tilsier at det i planperioden fortsatt vil være barnehager med ledig arealkapasitet. Dersom veksten blir høyere enn forventet, vil disse ledige plassene kunne utnyttes til å dekke behovet.

7.5.3 Midlertidig godkjente barnehager

Det er de siste årene gjennomført en omfattende satsning med å bygge nye anlegg som erstatning for midlertidige anlegg, samt for eldre, nedslitte barnehager. Fortsatt er det anlegg som hatt midlertidig godkjenning i snart 10 år, og det er flere kommunale barnehager med store rehabiliteringsbehov. Disse mangler fasiliteter for medarbeidere (garderober, pause- og møterom), har dårlig innelima, er ikke tilrettelagt for småbarn og mangler universell utforming.

De midlertidige barnehageanleggene som ble etablert i 2006-08 var i hovedsak planlagt til å stå i tre år. Flere av disse har i flere omganger fått godkjenning for forlenget drift, og enkelte anlegg må det søkes ny godkjenning for. Enkelte bygg har utfordringer knyttet til kulde/frost, og de har høye energi- og husleieutgifter. Tiltak for å kompensere for dette belastes driftsbudsjettet.

I handlings- og økonomiplanen for 2013-16 ble det vedtatt et løft for å etablere permanente løsninger for en rekke av de midlertidige, kommunale barnehagene. I de siste årene er dette gjennomført for Leistad, Ladesletta, Karinelund, Ilsvika, Aastahagen, Svalsberget, Granåsen og Smidalen. I perioden foreslås det å erstatte de to midlertidige barnehagene Risvollan og Saupstad. Det er gjennomført utredninger av alternative løsninger som vil bli lagt fram til politiske behandling. Det er laget løsninger slik at Ranheimssletta barnehage kan drives videre i gamle Ranheim skole, samtidig som anlegget også benyttes som midlertidig skolelokale for nye Jakobsli skole.

Tabell 7-6 Status og forslag for midlertidige, kommunale barnehager med varig drift

Barnehage	Åpnet	Godkjenning	Arbeid med erstatningstomt	Planer for videre drift
Risvollan (4 grupper)	01.11.07	Omsøkt til 2021.	Igangsatt regulering av tomt ved Risvollan senter.	Planlegges erstattet med permanent bygg i 2019.
Saupstad (4 grupper)	01.08.08	Omsøkt til 2021.	Pågående studie av alternative tomter/løsninger.	Planlegges erstattet med permanent bygg i 2020.
Ranheimssletta (2 grupper)	28.08.06	Omsøkt til 2021.	Vedtatt reguleringsplan for tomt øst for Ranheim idrettsanlegg.	Drift fortsetter i gamle Ranheim skole i planperioden.

I tillegg er det fire paviljonger på Leistad, Karinelund (Moholt), Hammersborg og Stavset som enten benyttes som avlastningslokaler i forbindelse med rehabiliteringer, eller er utleid til privat drift.

Tabell 7-7 Status for bruk av midlertidige godkjente barnehager som benyttes som interimbygg

Barnehage	Åpnet	Godkjenning	Arbeid med erstatningstomt	Planer for videre drift
Leistad (4 grupper)	07.08.06	Ny godkjenning omsøkt til 2020.	Allerede gjennomført.	Reservelokaler for akutte behov.
Karinelund (2 grupper)	05.02.07	Ny godkjenning til 2020.	Igangsatt regulering av tomta er besluttet avsluttet.	Benyttes av private Sætra barnehage til nye lokaler er etablert på Eberg (planlagt 2018).
Hammersborg (4 grupper)	17.09.07	Ny godkjenning til 2018.	Annen tomt til privat barnehage under regulering.	Benyttes av Sverresli og private Hammersborg barnehage til høsten 2016, deretter avvikles.
Stavset (4 grupper)	01.08.11	Ny godkjenning til 2020.	Igangsatt regulering av tomta.	Benyttes som interimbygg for Granåsen barnehage til 2016.

7.5.4 Investeringer i kommunale barnehager i perioden 2017-20

Gjennom forrige handlings- og økonomiplan vedtok bystyret at det skal arbeides med å redusere kostnadene for kommunale barnehageanlegg. På samme måte som for skoleanlegg, vil rådmannen i en tidlig fase for barnehageprosjektene legge fram politiske saker slik at det kan velges mellom alternative løsninger og kvaliteter for anleggene, muligheter for standardisering og felles anbud for flere prosjekter og eventuelt andre tiltak.

Tabell 7-8 viser vedtatte investeringsrammer for 2016-2019, og rådmannens forslag til investeringer innenfor barnehageområdet i perioden 2017-2020. En detaljert oversikt over rådmannens forslag til investeringer og finansiering for 2017 er gitt i kapittel 29.

Tabell 7-8 Investeringer i barnehager i perioden 2017-20. Tall i millioner kroner

				2016	2017	2018	2019	2020
Vedtatt budsjett 2016-2019				59,0	53,0	65,0	54,0	
Forslag til budsjett 2017-2020					19,0	65,0	76,0	102,0
Prosjekt/investering	Kostnads-overslag	Tidligere bevilget	Rest til bevilgning	Forslag til investering				
				2017	2018	2019	2020	
Risvollan (2019)	60,0	0,0	60,0	-	30,0	30,0	-	
Kolstad/Saupstad barnehageløft (2020)	75,0	0,0	75,0	2,0	17,0	15,0	41,0	
Ny barnehage i Østbyen (2021)	68,0	0,0	68,0	-	-	3,0	32,0	
Ranheim (2020)	65,0	0,0	65,0	-	-	15,0	10,0	
Mindre investeringer barnehager				13,0	10,0	13,0	15,0	
Tomtekjøp				4,0	8,0	-	4,0	
Sum økonomiplan	268,0	0,0	268,0	19,0	65,0	76,0	102,0	

Risvollan

Det foreslås å bygge et permanent anlegg for Risvollan barnehage, som har holdt til i midlertidige lokaler siden det gamle bygget ble revet i 2007. Alternative tomter i området er vurdert. Formannskapet vedtok i [sak 159/16](#) at det i videre planlegging legges til grunn at barnehagen lokaliseres ved senterområdet på Risvollan. Ut fra behovet for reguleringsplan og avklaring av toptemessige forhold, planlegges det at åpning av barnehagen kan skje i 2019.

Kolstad/Saupstad barnehageløft

Saupstad midlertidige barnehage ble opprettet i 2008. Tomt for oppføring av permanent barnehageanlegg ved Saupstad skole ble overført til skoleformål. Det er igangsatt en studie der andre tomter og løsninger vurderes, herunder bygging av ny og større Kolstad barnehage. Denne barnehagen er svært nedslitt og har en rekke funksjonelle mangler. Aktuell ferdigstilling er mot slutten av planperioden. Tiltaket vil være et ledd i områdeløft Saupstad/Kolstad, der det også skal ses på muligheten for oppgradering av utomhusområdene til andre kommunale barnehager i området. Det vurderes også om barnehagekapasiteten bør økes i området, siden det er potensial for flere barnehagebrukere.

Ny barnehage i Østbyen

Det er satt av midler til ett nytt barnehageanlegg som skal gi nødvendig kapasitetsvekst i 2021. Aktuelle lokaliteter er tomt ved Charlottenlund videregående skole, ved Granåsen gård eller ved nye Jakobsli skole. Barnetallsutviklingen, etterspørsel og regulerings- og toptemessige forhold vil påvirke aktualiteten og framdriften for dette prosjektet.

Ranheim

Det er fremmet en privat reguleringsplan fra eiendomsbesittere som utvikler senterområdet på Ranheim. Dette kan medføre at det må etableres et nytt anlegg for eksisterende Ranheim barnehage. Nytt anlegg kan etableres innenfor senterområdet eller på kommunal tomt ved Ranheim idrettsanlegg. Dette avhenger av at kommunen får tilstrekkelig økonomisk erstatning for den gamle barnehagen. Det settes også av midler til en eventuell utvidelse i økonomiplanen.

Mindre investeringer barnehager

I planperioden settes det av et årlig beløp som skal brukes ved akutte bygningsmessige forhold i barnehagene, tiltak for barn med særskilte behov for fysisk tilrettelegging, tiltak knyttet til vekst i barnetall, omlegging til småbarnsplasser og andre funksjonsforbedringer. Innenfor rammen skal det prioriteres tiltak på barnehager på Saupstad/Kolstad, som en del av områdeløftet.

Tomtekjøp

I perioden må et antall barnehagetomter reguleres og eventuelt erverves, slik at det tilrettelegges for framtidig utbygging.

7.5.5 Etablering av private barnehager i perioden 2017-20

Søknader om nye private barnehager vurderes som en del av arbeidet med handlings- og økonomiplanen. Prosjekter som tas med i utbyggingsprogrammet får kommunalt driftstilskudd, etter at de er endelig godkjent etter barnehageloven. Gjennomføringen av private prosjekter som er tatt inn i utbyggingsprogrammet, må også tilpasses utviklingen i behovet for nye plasser, og tidspunktet for realisering av prosjektene vil være gjenstand for årlig rullering på lik linje med kommunale prosjekter. Utbyggere/eiere kan ikke forvente driftsstøtte for alle nye barnehageplasser før det er reelt behov for plassene. Dette utfordrer økonomien for private barnehageutbyggere, men avklares som en del av godkjeningsprosessen av prosjektene.

I 2016 åpnet et nytt, stort anlegg i regi av SIT barnehager, som erstatning for to eldre barnehageanlegg. På Hammersborg åpnet en ny barnehage i tilknytning til nytt klubbhus for Vestbyen idrettslag. Følgende nye anlegg planlegges i planperioden:

- På Tiller planlegges en ny barnehage med om lag 120 plasser i tilknytning til nye boligområder, med åpning i 2017.
- For Sætra barnehage, som holder til i midlertidige lokaler på Moholt, planlegges etablering av nytt barnehageanlegg for rundt 100 barn på regulert, kommunal barnehagetomt på Eberg, med åpning i 2018.

Et privat barnehageprosjekt på Lilleby inngikk i handlings- og økonomiplanen for 2015-18. Dette ble tatt ut ved behandling av utbyggingsprogrammet for perioden 2016-19. Ut fra dagens kapasitet i området, kan prosjektet fortsatt utsettes.

7.5.6 Utviklingen i antall plasser og barnehagedekning

Tabell 7-9 viser et behov for 770 nye plasser i planperioden, som følge av økt barnetall og forventet avgang av plasser. Ut fra usikre barnetallsprognoser legges nivået på utbyggingsprogrammet under forventet behov (cirka 75 prosent). I programmet inngår både nye plasser og bruk av eksisterende plasser. Kapasiteten kan justeres både opp og ned gjennom utnyttelsen av ledige plasser i eksisterende barnehager.

Tabell 7-9 Barnehagetilbud for barn 1-5 år i 2016 og prognose 2017-2020

Årstall	2016	2017	2018	2019	2020	Endring 2016-20	Snitt per år
Antall barn bosatt, prognose 1-5 år	11 124	11 154	11 319	11 541	11 852	729	182
Sum årlig utbyggingsbehov		48	175	228	318	770	192
Planlagt utbygging		87	98	163	244	592	148
Differanse behov og utbygging		39	-78	-65	-74	-178	-44
Sum antall barneplasser 1-5 år	10 525	10 587	10 660	10 798	10 017		
Barnehagedekning	95 %	95 %	94 %	94 %	93 %		

8 Skoler

Hovedprioriteringen for skoleområdet i Trondheim er økt læringsutbytte for hver enkelt elev innenfor rammen av fellesskapet. Kommunen deltar i den nasjonale realfagkommunesatsingen, den nasjonale språkkommunesatsingen og satser spesielt på IKT i læringsarbeidet, læringsmiljø, skole-hjemsamarbeid og utvikling av godt skoleeierskap. Nye satsinger foreslås finansiert gjennom en omprioritering av ressurser fra ordinær undervisning. De fleste elevene møter skoleanlegg som er i god stand, men sterk elevtallsvekst gjør at mange eksisterende skoleanlegg nærmer seg, eller har oversteget, anleggets normalkapasitet. Sju skoler ferdigstilles i økonomiplanperioden, og det legges en plan for å møte elevtallsveksten med utbygging av eksisterende og nye skolebygg de neste 15 årene.

8.1 Informasjon om tjenesteområdet

Ved skolestart høsten 2016 var det 20 045 elever i den offentlige grunnskolen i Trondheim kommune. Kommunen gir opplæring ved 53 grunnskoler; 35 barneskoler, 7 kombinerte skoler og 11 ungdomsskoler. I tillegg gis det grunnskoleopplæring ved Lianvatnet skole (skoleavdelingen ved Barne- og ungdomspsykiatrisk poliklinikk) og Skolen St. Olavs hospital. Åsveien og Dalgård har ressursenterfunksjoner for henholdsvis elever med autisme og elever med sammensatte og omfattende hjelpebehov. Dagskolen bistår de øvrige skolene i forhold til elever med utfordrende elevatferd, samspillvansker og store motivasjonsvansker.

Skoler med barnetrinn har skolefritidsordning (SFO) og tilbyr gratis leksehjelp til alle elever på 4.-7. trinn. Fire barneskoler og to ungdomsskoler har mottaksgrupper for nyankomne minoritetsspråklige elever. Trondheim kommunale kulturskole (TKK) tilbyr opplæring innenfor musikk, teater, visuelle kunsthøgskole, sirkus og dans, både i egne lokaler og ved de fleste grunnskoler.

Tabell 8-1 Sammenligning med ASSS- kommunene

	Trondheim		ASSS ²⁹	
	2014	2015	2014	2015
Netto driftsutgifter til grunnskoleundervisning og spesialundervisning, per elev	75 581	77 945	79 189	80 751
Lærertetthet, 1.-4. trinn	14,5	14,9	15,1	14,6
Lærertetthet, 5.-7. trinn	14,7	15,1	14,9	14,7
Lærertetthet, 8.-10. trinn	15,4	14,6	15,7	15,8
Lærertetthet i ordinær undervisning, 1.-10. trinn	17,8	18,2	18,9	18,8
Andel elever som får spesialundervisning, i prosent	7,8	7,4	7,4	7,3
Timer spesialundervisning i prosent av antall lærertimer	16,0	16,3	17,0	17,1
Andel elever med særskilt norskopplæring, i prosent	5,4	5,4	8,2	7,7
Andel elever med morsmålsopplæring, i prosent	4,5	4,6	4,8	4,4
Andel innbyggere i kommunal skolefritidsordning 6 til 9 år, i prosent	76,0	76,4	67,7	66,3
Korrigerte brutto driftsutgifter til kommunal musikk- og kulturskole (inkludert sosiale utgifter), i kroner per bruker	19 794	19 823	19 844	20 352

²⁹ ASSS-gjennomsnittet er eksklusive Oslo og Trondheim.

Tabell 8-1 sammenligner utvalgte nøkkeltall for Trondheim kommune med gjennomsnittet for ASSS-kommunene. Trondheim bruker mindre ressurser på undervisning enn ASSS-gjennomsnittet.

God lærertetthet har vært en satsing, både nasjonalt og i Trondheim kommune. Til tross for at kommunen bruker mindre penger per elev enn ASSS-gjennomsnittet, har Trondheim høyere lærertetthet i ordinær undervisning. Årsaken er blant annet en mer effektiv skolestruktur der en gjennomsnittsskole i Trondheim har 380 elever, mens ASSS-gjennomsnittet er 337. Trondheim legger også vekt på at ressursene skal brukes på lærernes tid sammen med elevene.

Andelen elever som får spesialundervisning har gått ned fra 7,8 til 7,4 prosent det siste året. Trondheim har 0,1 prosentpoeng høyere andel elever med spesialundervisning enn ASSS-gjennomsnittet. Andelen timer spesialundervisning av de samlede lærertimene har gått opp med 0,3 prosentpoeng det siste året, og er 0,8 prosentpoeng lavere enn snittet av ASSS-kommunene.

Andelen elever som får særskilt norskopplæring er noe lavere i Trondheim enn gjennomsnittet for ASSS-kommunene. Samtidig er andelen som får morsmålsopplæring relativt høy i Trondheim.

Trondheim skiller seg fortsatt fra snittet av ASSS-kommunene ved at en større andel av barna i Trondheim bruker SFO.

Trondheim kommune bruker mer penger per innbygger i aldersgruppen 6-15 år enn snittet av ASSS-kommunene til den kommunale musikk- og kulturskolen. Andelen barn i aldersgruppen 6-15 år som benytter tilbudet er samtidig betydelig høyere enn ASSS-gjennomsnittet, henholdsvis 15,3 prosent i Trondheim og 10,2 prosent i ASSS-kommunene. Korrigerte brutto driftsutgifter per bruker av tilbudet i den kommunale musikk- og kulturskolen er lavere i Trondheim enn i snittet for ASSS-kommunene.

8.2 utfordringer

8.2.1 Gjennomføring av videregående skole

Andelen unge som gjennomfører videregående skole er en viktig indikator på om vi lykkes med satsingen på et helhetlig læringsløp. Ulike studier viser at elever som ikke fullfører videregående opplæring får større problemer enn de som fullfører med å skaffe seg annen utdanning, arbeid og bolig. Trondheimselevenes gjennomføring av videregående opplæring øker. Mens 70 prosent av 2007-kullet hadde gjennomført i løpet av fem år, økte andelen til 74 prosent for 2009-kullet. I resten av fylket gjennomførte 69 prosent av 2009-kullet på samme tid.

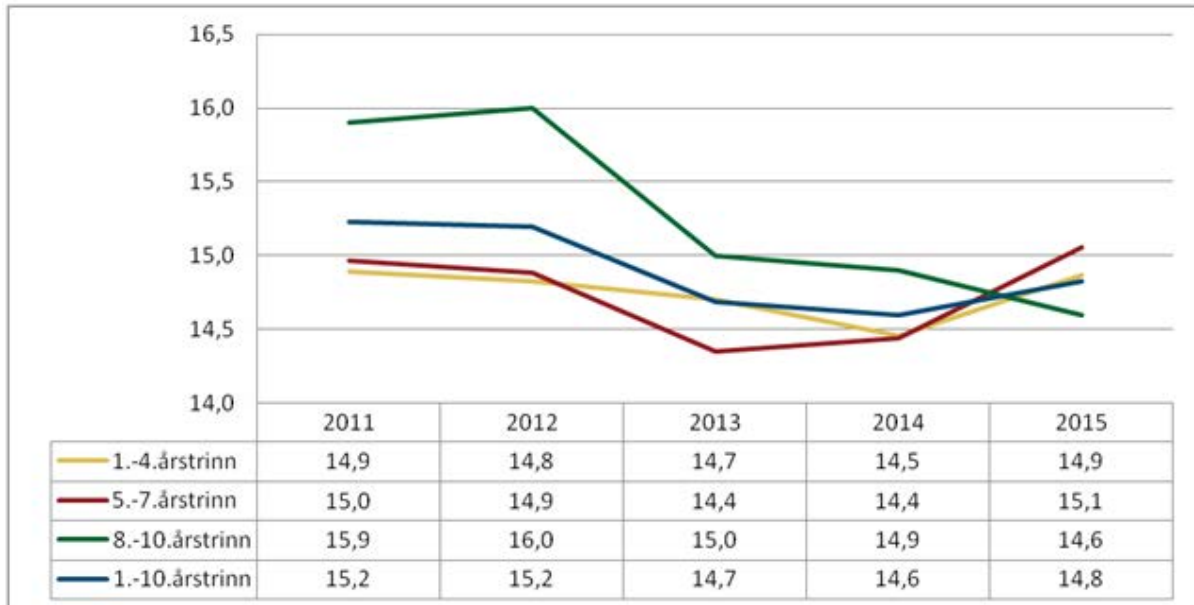
Elever med gode resultater fra ungdomsskolen gjennomfører videregående opplæring. Trondheimselever med lavt karaktersnitt fra ungdomsskolen har litt større frafall enn tilsvarende elevgruppe i sammenlignbare kommuner. Styrking av elevenes grunnleggende ferdigheter er derfor svært viktig for å redusere frafallet. Samarbeid med videregående skole, både på skoleeier- og skolenivå, er også viktig.

Det er mange ulike grunner til at flere elever fra Trondheim gjennomfører videregående skole. Det er grunn til å tro at ulike kommunale satsinger knyttet til styrket tilstedeværelse og gjennomføring i grunnskolen også har bidratt. Likevel er det fortsatt for mange som ikke fullfører videregående skole, særlig på de yrkesfaglige studieretningene. Innsatsen for å

redusere frafallet må derfor fortsette. Trondheimsskolens satsing på det helhetlige læringsløpet, grunnleggende ferdigheter, læringsmiljø, og skole-hjemsamarbeid forventes å bidra til at den positive trenden fortsetter.

8.2.2 Lærertetthet

Trondheim kommune bruker gjennomsnittlig 77 920 kroner per elev per år. Det er 2812 kroner mindre enn gjennomsnittet i ASSS-kommunene. I sum bruker Trondheim kommune 54 millioner kroner mindre til grunnskole enn gjennomsnittet av de største byene. Satsingen på lærertetthet i trondheimsskolen gjør at vi til tross for at vi bruker mindre penger enn andre byer, fortsatt har forholdsvis høy lærertetthet.

Figur 8.1 Utviklingen i Lærertetthet fordelt på hovedtrinn 2011-2015 (Kilde: GSI)

Figur 8.1 viser at antallet elever per lærer har økt noe på alle hovedtrinn bortsett fra i ungdomsskolen. Sammenlignet med ASSS-kommunene har Trondheim 0,2 elever færre elever per lærer; 14,8 elever i Trondheim mot 15,0 i gjennomsnitt i ASSS-kommunene.

Grunnleggende ferdigheter

Kommunen har gode styringsdata for de grunnleggende ferdighetene lesing og regning, men dataene er mindre gode for skrijving, digitale ferdigheter og muntlige ferdigheter.

Grunnskolepoeng (summen av karakterer ved ferdig grunnskole) har hatt en positiv utvikling de siste fem årene. Elevene i trondheimsskolene fikk i 2015-16 gjennomsnittlig 41,6 grunnskolepoeng, opp 0,4 poeng fra året før. Resultatet er også 0,4 poeng bedre enn nasjonalt gjennomsnitt. Grunnskolepoeng er en viktig indikator, fordi vi vet at de som har under 3 i gjennomsnitt (30 grunnskolepoeng) får større problemer etter endt grunnskoleutdanning.

En hovedutfordring, både i Trondheim og nasjonalt, er at jenter og gutter i snitt har svært forskjellige læringsresultater. Resultatene for ungdomsskoleelevene som gikk ut våren 2016 viser at guttene i snitt oppnådde 39,3 grunnskolepoeng, mens jentenes resultater var vesentlig bedre, 44,0 poeng. Årsakene til forskjellene er sammensatte, og rådmannen vil drøfte dette spesielt i kvalitetsmeldingen for 2016. Meldingen legges fram for politisk behandling før sommeren 2017.

På de nasjonale kartleggingsprøvene på 2. trinn, gjennomført våren 2016, var 426 elever på eller under bekymringsgrensen i regning, mot 369 elever i 2015. I lesing er det fire indikatorer, og alle viser at det er flere som ligger på eller under bekymringsgrensen enn i 2015. Forskning viser at disse elevene er i særlig risiko for å falle utenfor i skoleløpet, og at de må følges opp spesielt. Gjennom styrket lærertetthet på 1. og 2. trinn, satsing på tidlig innsats i regning og lesing og særskilt oppfølging av enkeltelever, arbeider skolene med å hjelpe disse elevene.

Det satses i perioden spesielt på styrking av digitale ferdigheter. Infrastrukturen er i all hovedsak på plass, og våren 2016 er det satt i gang en rekke tiltak for å sikre at elever og foresatte i større grad benytter seg av digitale verktøy i skolearbeid og i skole-hjemsamarbeid. I perioden vil hovedsatsingen være å sikre at alle skoler får tilstrekkelig utstyr, og at skolene utvikler lik praksis i arbeidet med IKT i læringsarbeidet. I 2016 har innføringen av den digitale meldeboka medført en gevinst, noe også andre deler av IKT-satsingen vil medføre på litt sikt. Utvikling av digitale læreverker i grunnskolen vil medføre en stor besparelse i løpet av fireårsperioden.

Kravene til undervisningskompetanse for barne- og ungdomsskolelærere i norsk, engelsk og matematikk har gjort det nødvendig å bruke midler til videreutdanning for å øke andelen lærere med grunnleggende utdanning i disse fagene. Trondheim kommune har godt kvalifiserte lærere, men som i resten av landet innebærer de nye reglene at mye av videreutdanningsmidlene må prioriteres til disse fagene. Samtidig er det behov for å satse på etterutdanning og videreutdanning innenfor andre områder, som kunst og kulturfag, klasseledelse, utdanningsvalg og lederutdanning/rektorskolen.

8.2.3 Læringsmiljø

Andelen elever som melder om at de utsettes for mobbing er stabil, men det er for mange som opplever skoledagen som uttrygg. En spesiell utfordring er at barn og unge utsettes for mobbing via digitale medier. Det å bli mobbet er blant de viktigste årsakene til utvikling av psykiske vansker blant barn og unge. Det er også en sterk sammenheng mellom læringsutbytte og det å føle seg trygg. Trondheimsskolens systematiske arbeid med læringsmiljøet må derfor videreføres.

Elevfravær er en viktig indikator på om elevene trives på skolen. Fraværet høsten 2015 var 4,1 for guttene og 4,0 prosent for jentene, mens det våren 2015 var 4,9 prosent for både gutter og jenter. Antallet elever med stort dagsfravær (mer enn 19 dager fravær per termin) er relativt stabilt, mens antallet elever med stort timefravær (enn 19 timer fravær per termin) har gått litt ned. Et felles handlingsløp for håndtering av elevfravær, som både skoler, barne- og familietjenesten og spesialisthelsetjenesten er involvert i, implementeres høsten 2016.

8.2.4 Spesialundervisning

Andelen elever som får spesialundervisning har gått ned fra 7,8 prosent i 2014 til 7,4 prosent i 2015. Andelen er redusert på alle hovedtrinn. Reduksjonen er ikke et mål i seg selv, men økningen de foregående årene har ført til at mye tid og ressurser brukes til oppfølging av enkeltelever. Spesialundervisning skal i tråd med opplæringsloven bare gis til elever som ikke har tilfredsstillende utbytte av det ordinære tilbudet. Rådmannen arbeider for å bedre skolenes ordinære opplæring, blant annet gjennom veiledning og kompetanseheving.

Kommunerevisjonens rapport om kvaliteten på spesialpedagogikken ble lagt frem i [bystyresak 81/15](#). Rapporten viste at det utføres mye bra spesialpedagogisk arbeid, men at kommunen har forbedringspotensial knyttet til skolenes forvaltningsarbeid. De fire skolene som ble undersøkt,

fikk kritikk for lang saksbehandlingstid og varierende kvalitet på forvaltningsarbeidet. Mange tiltak er iverksatt. Temaet er drøftet på ledermøtene og skolene er kurset i forvaltningsarbeid. Rapporten fra oppfølgingen av revisjonsrapporten og stikkprøvekontroller viser at skolenes forvaltningsarbeid er blitt bedre. Trondheim kommune har utarbeidet en ny mal for enkeltvedtak om spesialundervisning, som en del av den nye håndboka i spesialpedagogikk. Den nye nettbaserte håndboka ble gjennomgått med skolene våren 2016, og vil bidra til å sikre at skoler og støttesystemet i fremtiden gir en bedre oppfølging av rettighetene til spesialundervisning.

Godt samarbeid mellom skoler, barnehager og barne- og familietjenesten er viktig for å bygge et helhetlig læringsløp. Overgangen fra barnehage til skole følger i all hovedsak eksisterende rutiner i Trondheim kommune, men utføres ulikt. Dette er noe som vil bli gitt oppmerksomhet i skoleåret 2016-17. Skolene melder om stadig bedre samarbeid med barne- og familietjenestene og aktiv bruk av flerfaglig kompetanse. Det er likevel nødvendig å bedre samarbeidet ytterligere.

Foresatte er en ressurs i skolen. Skoleåret 2015-16 ble Foreldreundersøkelsen gjennomført på alle skoler. Resultatene viser at kommunikasjon mellom hjem og skole oppleves som god. De opplever også at de blir enige med kontaktlæreren om hvordan barnet skal følges opp når det gjelder læring og utvikling. De fleste foreldrene oppgir at de har kjennskap til sine rettigheter og plikter som foreldre, men at de ikke har like god kjennskap til hvordan de kan fremme klager, og hvordan saksgangen er i klagesaker. Rådmannen vil sammen med det kommunale foreldreutvalget for grunnskolen (KFG) arbeide for å engasjere flere foreldre i utviklingen av trondheimsskolen.

8.2.5 Skole-fritidsordningen (SFO)

Gjennom et tett samarbeid mellom skole, SFO og foreldre, oppfordres alle barn på første til fjerde trinn om å benytte SFO. Elever med spesielle behov kan også få tilbud fra 5.-7. trinn. SFO ivaretar barns rett til fri lek og kulturelle aktiviteter beskrevet i FNs barnekonvensjon, artikkel 31. Utgangspunktet for SFO i Trondheim er barns medvirkning, personalets ressurser og forutsetninger som finnes i de enkelte nærmiljø/foreldregruppen/frivillige lag og organisasjoner.

Alle byens SFO-er jobber med satsningsområdene "barns medvirkning", "hele barnet hele dagen" og "relasjonskompetanse". Ansatte kurses i temaer knyttet til et eller flere av satsningsområdene gjennom året. Trondheim har i fem år samarbeidet med Olavsfestdagene om et halvårs kunst/kulturprosjekt som hvert år ender i SFO-barnas Olavsfestdag. Det er unikt at 41 enheter samarbeider om et så stort prosjekt hvert år.

Tett samarbeid mellom rektor og SFO-leder ivaretas blant annet gjennom SFO-fagdager og oppfordring til deltakelse på årlig nasjonal SFO-konferanse. Alle SFO-lederne og representanter for rektorene deltar i bydelsnettverk som fokuserer på erfaringsdeling og det å utvikle seg sammen.

69 prosent av medarbeiderne i SFO i Trondheim kommune har utdanning som er relevant for jobben (kommunerevisjonens rapport om SFO i 2012). Det er landets høyeste utdanningsnivå for SFO-ansatte. I tillegg har Trondheim en høy andel medarbeidere som har vært mange år i SFO.

8.2.6 Sykefravær

I 2015 hadde Trondheim kommune 9,3 prosent sykefravær blant ansatte i skolene (Kilde: PAI-registret), nest høyest blant ASSS-kommunene. Et høyt sykefravær rammer kvaliteten på tjenestene. Sykefraværet er høyere blant ansatte i SFO, enn blant øvrige ansatte.

Det er store forskjeller i sykefraværet mellom skolene. Skolens sykefravær første kvartal 2016 varierte mellom 3,1 og 15,5 prosent, med et gjennomsnitt på 7,8 prosent (Kilde: Bluegarden). En skole følges opp av kommunens innsatsteam. Dette er nedsatt under ledelse av rådmannens fagstab og er sammensatt med flerfaglig kompetanse knyttet til fravær.

Rådmannen arbeider sammen med rektorene for å kartlegge årsaker til et høyt sykefravær og hvordan man kan arbeide for å redusere fraværet, særlig knyttet til ledelse og medarbeiderskap. Sykefravær vil derfor være tema på rektormøtene i tiden framover.

8.3 Mål for tjenesteområdet

Skole har et særlig ansvar for følgende delmål i Kommuneplanens samfunnsdel:

- 1.1: I 2020 har barn og unge i Trondheim kompetanse som styrker dem i møtet med framtidens utfordringer
- 1.2: I 2020 er kompetanseutvikling og livslang læring en mulighet for alle
- 2.1: I 2020 er barn og unge aktive i miljøarbeidet og utviklingen av Trondheim som bysamfunn
- 3.1: I 2020 opplever barn og unge i Trondheim trygghet i hjem, barnehage, skole og fritid

8.3.1 Periodemål 2017-2020

De fire felles periodemålene for oppvekst og utdanning bystyret vedtok i 2014 videreføres. For innværende periode må rådmannens oppfølging av målene ta spesielt høyde for de utfordringer det er pekt på over. Indikatorene som presenteres under det enkelte periodemål skal gi grunnlag for å vurdere måloppnåelsen.

1. Barn og unge utvikler tilfredsstillende grunnleggende ferdigheter

Grunnleggende ferdigheter er nødvendige forutsetninger for læring og utvikling. I *Kunnskapsløftet* er disse definert som å kunne lese, regne, uttrykke seg muntlig og skriftlig, og å bruke digitale verktøy. Ferdighetene er avgjørende redskaper for læring i alle fag og samtidig en forutsetning for at eleven skal kunne vise sin kompetanse.

Gode skoler formidler verdier og holdninger, gir elevene grunnleggende ferdigheter og kunnskaper, og gir elevene trening i aktiv deltakelse i et fellesskap med andre barn/unge og med voksne utenfor familien. Gjennom godt arbeid med grunnleggende ferdigheter legges grunnlaget for mestring i fagene. Dette vil også bidra til at flere gjennomfører videregående opplæring.

Arbeidet med grunnleggende ferdigheter og vurdering for læring berører kjerneområdet i skolen – elevens læringsutbytte. Det er en nær sammenheng mellom underveisvurdering og arbeid med grunnleggende ferdigheter. Et godt vurderingsarbeid bidrar til økt faglig og sosialt læringsutbytte for alle elever.

Forskning viser at de som sliter med lesing, skriving og regning på barnetrinnet har størst risiko for å falle ut av det 13-årige læringsløpet. Det er derfor viktig å sørge for god grunnopplæring for alle. Elever som viser vansker må fanges opp så tidlig som mulig, og gis rask oppfølging på skolen og i samarbeid med PPT og andre. Trondheim deltar i de nasjonale satsingene

Realfagkommune og Språkkommune. Det er laget en realfagstrategi, og vil lages en språkstrategi for hele læringsløpet. Utdanningsdirektoratets *Kartleggingsprøve i digitale ferdigheter for 4. fjerde trinn* gjøres obligatorisk for alle skolene, slik at vi kan vurdere elevenes grunnleggende digitale ferdigheter.

Hovedutfordringen for Trondheim er at kjønnsforskjellene er store, ved at jentene skårer høyere enn guttene i de fleste fag. Dette er også et nasjonalt utviklingstrekk og forskjellene synes å øke.

Indikatorer på måloppnåelse:

- Andelen elever som fullfører det 13-årige skoleløpet øker fra 74 prosent i 2016 til 80 prosent innen 2020
- Andelen elever som går ut av grunnskolen med mindre enn 30 grunnskolepoeng reduseres fra sju prosent i 2014-15 til fem prosent innen skoleåret 2019-20
- Guttenes gjennomsnittlige grunnskolepoeng øker til jentenes nivå innen skoleåret 2019-20
- Alle elever som ligger under kritisk grense på kartleggingsprøver på 1.-3.trinn skal følges opp gjennom målrettede tiltak
- Elevenes resultater på kartleggingsprøven i digitale ferdigheter følges opp gjennom målrettede tiltak knyttet til bruk av digitale verktøy i opplæringen

2. Barn og unge har gode læringsmiljøer

Læringsmiljøet er definert som de miljømessige faktorene som har innflytelse på sosial og faglig læring og barn og unges generelle situasjon i hverdagen. Disse faktorene handler om vennskap og deltakelse i sosiale og faglige fellesskap, relasjoner til jevnaldrende og voksne, normer og regler, verdier, forventninger til læring, og det fysiske miljøet. Samlet kan dette også omtales som barn og unges arbeidsmiljø.

Elevenes egne tilbakemeldinger er særlig viktig for å fange opp hvordan de opplever sitt læringsmiljø. Elevundersøkelsen gjennomføres årlig for alle elever på 7. og 10. trinn. Særlig viktig er det å følge med på det aller mest alvorlige, om elever opplever å bli utsatt for krenkelser og mobbing. Tallene i Trondheim har vært stabile de siste årene, med en liten nedgang på 10.trinn og en liten oppgang på 7.trinn. Rådmannen er ikke fornøyd med at om lag 4,5 prosent av elevene fortsatt oppgir å bli utsatt for mobbing to eller tre ganger i løpet av den siste måneden eller oftere, og at like mange oppgir ulike former for krenkelser.

Det vil framover særlig være oppmerksomhet rundt arbeidet med elevenes psykososiale skolemiljø. Regjeringen har sendt forslag om endringer i lovverket på høring, og det forventes at nye regler trår i kraft fra høsten 2017. I skoleåret 2016-17 vil det derfor bli tilrettelagt for at skolene skal være i stand til raskoppfølging av de nye retningslinjene, gjennom en felles satsing på læringsmiljø i hele trondheimsskolen. Læring og læringsmiljø henger tett sammen. Elevenes opplevelse av egen mestring og relasjonen til læreren er derfor en viktig del av læringsmiljøet. Elevundersøkelsen er hovedkilden til informasjon om dette.

Indikatorer på måloppnåelse:

- Alle elever møter fysiske læringsmiljø som fremmer helse, læring og trivsel
- Alle elever møter et trygt psykososialt læringsmiljø, der ingen elever krenkes av voksne
- Alle elever opplever gode relasjoner til og støtte fra lærerne og andre ansatte
- Alle skoler møter meldinger om brudd på retten til et trygt psykososialt miljø med god forvaltningspraksis
- Alle skoler skal iverksette tiltak som stimulerer til utforskende, praktiske og varierte arbeidsmåter

3. Flere barn og unge får hjelp og støtte i de ordinære tilbudene

Klasseledelse og god vurderingspraksis fremmer elevenes utbytte av opplæringen. Prinsippene for god vurderingspraksis beskrives slik i den nasjonale satsingen *Vurdering for læring*:

”Elevenes forutsetninger for å lære styrkes dersom de forstår hva de skal lære og hva som er forventet av dem, får tilbakemeldinger som forteller dem om kvaliteten på arbeidet eller prestasjonen, får råd om hvordan de kan forbedre seg og er involvert i eget læringsarbeid ved blant annet å vurdere eget arbeid og utvikling.”

Et godt skolemiljø, der det drives god klasseledelse og der det er gode relasjoner mellom læreren og eleven, er den beste tilpasningen for alle elever, også de som trenger ekstra hjelp. Det er derfor avgjørende viktig med god, relasjonsorientert klasseledelse.

Alle elever har krav på tilpasset opplæring, men noen har behov for tilrettelegging ut over det som gis innenfor den ordinære undervisningen. Denne spesialpedagogiske tilretteleggingen gis på bakgrunn av grundige utredninger, og følges opp av spesielt kompetente voksne på skolene. Skoleåret 2016-17 vil den nye håndboka for spesialpedagogikk implementeres.

Indikatorer på måloppnåelse:

- Alle elever involveres i vurderingsarbeidet og melder at opplæringen er i tråd med prinsippene i vurdering for læring
- Alle elever får tilpasset opplæring innenfor rammen av det ordinære opplæringstilbudet
- Alle skolene har en praksis som er i tråd med den nye håndboka for spesialundervisning
- Spesialundervisning gis bare til elever som ikke har tilfredsstillende utbytte av det ordinære tilbudet
- Spesialundervisning gis som hovedregel i fellesskap med andre elever

4. Samarbeidet med foresatte styrkes, herunder samhandling for å sikre koordinert innsats i et familieperspektiv

Samarbeidet mellom skolen og hjemmene påvirker elevenes motivasjon for læring. For å få til et godt samarbeid, må foreldrene ha reell medvirkning og medbestemmelse. Det kommunale foreldreutvalget i grunnskolen (KFG) og skolens foreldreutvalg (FAU), er viktige samarbeidsfora for trondheimsskolen.

For skolen er det særlig viktig at dialogen med foresatte er tillitsfull og god. Det stilles store krav til at foreldre følger opp sine barn, og forskning viser at barn av foreldre som følger opp på en god måte, gjør det bedre faglig og sosialt. Skolen må derfor ta ansvar for å gi nødvendig veiledning og bistand til foreldre som trenger det. Særlig er det viktig at det er høy kvalitet i de første møtene mellom foresatte og skolen, for eksempel ved innskriving og det første foreldremøtet. Tilliten og engasjementet for deltakelse vil øke ved god praksis i gjennomføringen av foreldresamtaler og utviklingssamtaler gjennom året.

I dag er digitale hjelpemidler nyttige supplementer til dialogen mellom skole og hjemmet. Den digitale meldeboka er innført og skal bli en viktig kanal for foreldresamarbeid på alle skolene i skoleåret 2016/17. Hovedkilden til informasjon om samarbeid og kommunikasjon med foreldre er Foreldreundersøkelsen.

Indikatorer på måloppnåelse:

- Foresatte er fornøyde med kommunikasjonen mellom hjem og skole, herunder med felles foreldremøter, foreldremøter på trinn og utviklingssamtaler
- Foresatte er engasjert i elevenes skolearbeid, foreldrefellesskapet og i skolens brukerutvalg

- Meldeboka er den primære kommunikasjonskanalen for skriftlig kommunikasjon mellom skole og hjem
- Samarbeidet skole-hjem forsterkes rundt elever som viser faglige eller atferdsmessige vansker
- Alle ansatte i skole kjenner til og overholder meldeplikten til barnevernet
- Alle elever med stort fravær følges opp i tråd med handlingsløypa for elevfravær

8.4 Forslag til driftsbudsjett for perioden 2017-2020

Det er en forventet befolkningsvekst på grunnskolen på 280 nye barn i alderen 6-15 år. Samtidig er det en økning i tilflytting av elever med store og vedvarende behov for særskilt hjelp og bistand i skolen og det er vekst i kostnadene til skoleplass til barn i fosterhjem i andre kommuner.

Rådmannens hovedprioritering i 2017 er å sikre tilbudet til de mest sårbare elevene, de med store og vedvarende behov for spesialpedagogikk og de som bor i fosterhjem. I tillegg prioriteres grep for å sikre økt læringsutbytte for alle elever særlig i realfag og IKT. Derfor økes innsatsen noe på videreutdanning for lærere, utvikling av ledelse og skoleeierskap.

Rådmannen foreslår at nye satsinger innenfor skoleområdet i all hovedsak finansieres gjennom omprioriteringer. Midlene som tilføres skoleområdet som kompensasjon for elevveksten foreslås derfor omprioritert til de overnevnte områdene. Dette vil redusere bemanningstettheten på skole totalt i Trondheim kommune noe, men innenfor et budsjett på 1,6 milliarder vil dette likevel ikke medføre merkbare endringer i skoletilbudet. Prioritering av videreutdanning, digitale ferdigheter for elevene og ledelse vil også styrke arbeidet med elevene.

Over år har budsjettet til lønn blitt styrket, mens driftsmidlene har blitt redusert. For å ivareta den daglige driften, har skolene derfor måttet prioritere lønnsmidler til blant annet kjøp av skolebøker. Rådmannen ønsker å vurdere hvordan enhetene kan få et driftsbudsjett som samsvarer bedre med behovet. Dette kan medføre behov for omprioriteringer innen skolebudsjettet. Rådmannen vil legge fram en bystyresak om dette.

Tabell 8-2 viser rådmannens forslag til netto driftsramme for skole i perioden 2017-2020. Tabellen viser endring i forhold til vedtatt budsjett 2016. Tabell 8-3 viser rådmannens forslag til hvordan tjenesteområdet skal tilpasse seg nye driftsrammer.

Tabell 8-2 Budsjettramme og rammeendring skole. Tall i millioner kroner

Netto driftsramme	2017	2018	2019	2020
Vedtatt budsjett 2016	1 617,1	1 617,1	1 617,1	1 617,1
Pris- og lønnskompensasjon	30,9	30,9	30,9	30,9
Oppgaveendringer				
Korrigert budsjett 2016	1 648,0	1 648,0	1 648,0	1 648,0
Ramme for befolkningsendring	20,9	33,9	48,3	59,7
Annen rammeendring	-2,1	3,4	3,7	3,7
Forslag til netto driftsramme	1 666,8	1 685,3	1 700,0	1 711,4
Rammeendring	18,8	37,3	52,0	63,4

Tabell 8-3 Tiltak skole. Tall i millioner kroner

Tiltak	2017	2018	2019	2020
Opprettholdelse av standard				
Ekstra matematikktime 4. trinn og naturfagtime 7. trinn	6,0	6,0	6,0	6,0
Ny arbeidstidsavtale for lærere	0,0	-1,2	-2,4	-2,4
Husleie Trondheim kommunale kulturskole	1,8	1,8	1,8	1,8
Spesialundervisning til elever med store og vedvarende behov	10,0	10,0	10,0	10,0
Endringer i tjenestetilbud				
Omprioritering av befolkningskompensasjon	0,0	14,3	30,3	41,7
Generell reduksjon	-6,2	-7,0	-7,0	-7,0
Økt bassengkapasitet	0,5	5,2	5,2	5,2
Gjenåpning gamle Ranheim skole	2,4	2,4	2,4	2,4
IKT-satsing i skole	2,5	2,5	2,5	2,5
Universitetsskolesamarbeidet	0,7	0,7	0,7	0,7
Minstekrav til kompetanse i engelsk, norsk og matematikk	1,0	1,0	1,0	1,0
Skoleeierprosjekt med MAM	1,2	1,2	1,2	1,2
Utvikling av digitale læremidler (NDLA-G)	1,1	2,6	2,6	2,6
Gratis transport for barnehage og skolebarn (9t2)	1,0	1,0	1,0	1,0
Effektiviseringstiltak				
Gevinstuttak Meldeboka	-0,8	-0,8	-0,8	-0,8
Endring i gebyrer og brukerbetaling				
Avvikling av søskenmoderasjon skolefritidsordning	-4,4	-4,4	-4,4	-4,4
Annet				
Bøker til skolebibliotek	-1,0	-1,0	-1,0	-1,0
Skoleplass for barn som har fosterhjem i andre kommuner	3,0	3,0	3,0	3,0
Sum tiltak	18,8	37,3	52,0	63,4

Opprettholdelse av standard*Ekstra matematikktime 4. trinn og naturfagtime 7. trinn*

Ved behandlingen av handlings- og økonomiplan 2016-2019 vedtok bystyret å innføre en ekstra matematikktime på barnetrinnet fra høsten 2016. Fra høsten 2016 innførte regjeringa en ekstra time i naturfag på barnetrinnet. Tiltakene utgjør årlig 10,4 millioner kroner, restfinansiering i 2017 er 6 millioner kroner.

Ny arbeidstidsavtale for lærere

Den nye arbeidstidsavtalen gir nyutdannede og nyansatte lærere redusert leseplikt, samtidig som aldergrensen for redusert leseplikt for eldre lærere heves. Merkostnaden ved redusert leseplikt, kompenseres gjennom mindrekostnadene ved redusert leseplikt for eldre lærere. Ordningen vil imidlertid i en overgangsperiode medføre en merkostnad på 3,8 millioner kroner i 2016 og 2017, 2,6 millioner i 2018 og 1,4 millioner kroner i 2019. Fra 2020 forventes det at mindrekostnadene dekker merkostnadene. Rammen reduseres derfor med 1,2 millioner kroner i 2018 og 2,4 millioner kroner i 2019 og 3,8 millioner kroner i 2020.

Husleie Trondheim kommunale kulturskole

Trondheim kommunale kulturskole (TKK) leier i dag lokaler i Olavshallen gratis. Formannskapet vedtok i <http://innsyn.trondheim.kommune.no/motedag?offmoteid=3363444> leier av Olavshallen AS. Dette gir en ekstrakostnad på 1,8 millioner kroner i 2017.

Spesialundervisning til elever med store og vedvarende behov

Gjennom innflytting til Trondheim kommune øker antall elever med store og vedvarende behov mer enn det befolkningsveksten skulle tilsi. En gjennomgang av autismitilbudet ved Tonstad skole og ved Åsveien skole og ressurscenter viser at det også er behov for å regulere satsene for

de 80 elevene med størst bistandsbehov. Rådmannen foreslår derfor å øke budsjettet med ti millioner kroner fra 2017 for å dekke økningen i antall elever med store og vedvarende behov og regulering av satsene.

Endringer i tjenestetilbudet

Omprioritering av befolkningskompensasjon

Befolkningsprognosene viser vekst i elevtallet i økonomiplanperioden. Fra 2017 til 2020 forventes aldersgruppen 6-15 år å øke med i overkant av 878 barn og unge. Skolebudsjettet økes med 20,9 millioner kroner for å møte denne elevtallsveksten.

Rådmannen foreslår at befolkningskompensasjonen i hovedsak omprioriteres for å sikre tilbudet til elever med store og vedvarende behov og fosterhjemplasserte barn. Dette vil bidra til at bemanningstettheten i ordinær undervisning reduseres noe i 2017, men vil totalt sett gi et bedre tilbud på skoleområdet. Omprioriteringen medfører en reduksjon i budsjettet på om lag 394 000 kroner per grunnskole, sammenlignet med om midlene hadde blitt fordelt som i 2016. Omprioriteringen gir imidlertid ingen budsjettreduksjon for skolene sammenholdt med 2016.

Generell reduksjon

For å finansiere nye satsinger foreslår rådmannen videre en generell innsparing på skoleområdet på 6,2 millioner kroner i 2017. Trondheim har en høyere lærertetthet enn ASSS-kommunene. Rådmannen er opptatt av å bevare lærertettheten i Trondheim kommune, men ut fra en totalvurdering og prioritering av tiltak mener likevel rådmannen at innsparingen er forsvarlig og nødvendig. Reduksjonen tilsvarer i gjennomsnitt 117 000 kroner per grunnskole.

Økt bassengkapasitet

I [formannskapsak 88/16](#) ble det vedtatt en leieavtale som øker bassengkapasiteten betydelig. Dette medfører en årlig kostnad på 5,2 millioner kroner. Forventet oppstart er høsten 2017 og budsjettet økes med 0,5 millioner kroner i 2017.

Gjenåpning gamle Ranheim skole

Ranheim skole avlastes fra høsten 2016 gjennom at elever på 1.-6. trinn bosatt i Olderdalen flyttes til gamle Ranheim skole. Opprettelsen av en ny enhet ved gamle Ranheim skole danner samtidig elev- og personalmessig grunnlag for nye Jakobsli skole, jf. vedtak i [formannskapssak 181/14](#). Årlige faste kostnader for å gjenåpne gamle Ranheim skole er fire millioner kroner, økningen fra 2016 er 2,4 millioner kroner.

IKT-satsing i skole

Det økte budsjettet til utstyr i skolene som ligger inne i perioden, gjør at trondheimsskolene kan nyttegjøre seg den store satsingen på IKT-området. Økt mengde utstyr, jf. kapittel 24, medfører økte driftsmidler, selv om de nye maskinene er vesentlig rimeligere i drift enn de gamle. Rådmannen foreslår at det settes av ressurser til å sørge for at IKT-satsingen skjer på alle skoler med en kvalitet og et tempo som bidrar til økt læringsutbytte i digitale ferdigheter for alle elever. Det er også nødvendig å ivareta forsvarlig drift og support av den digitale meldeboka og andre nye IT-løsninger for skolesektoren. Det er budsjettet med 2,5 millioner kroner til formålet i 2017.

Universitetsskolesamarbeidet

Trondheim kommune, Sør-Trøndelag fylkeskommune og NTNU samarbeider om universitetsskolesatsingen. For at skolene skal kunne være gode arenaer for samarbeid med lærerutdanningene, får alle ansatte ved universitetsskolene skolebasert videreutdanning i

veiledning og FOU-arbeid i 2016. Rådmannen foreslår å øke rammen til dette med 0,7 millioner kroner i 2017.

Minstekrav om kompetanse i engelsk, norsk og matematikk

Dagens ramme til videreutdanning på to millioner kroner er ikke tilstrekkelig til at kommunen kan oppfylle opplæringslovens minstekrav om kompetanse i undervisningsfagene engelsk, norsk og matematikk innen 2025. Rådmannen foreslår at rammen økes med én million kroner i året.

Skoleeierprosjekt med MAM

Trondheim kommune deltar sammen med to andre kommuner i et prosessbasert utviklingsprosjekt om godt skoleeierskap sammen med forskningsstiftelsen IMTEC og KS Konsulent. Deltakelsen har som mål å bedre samarbeidet fra politisk og administrativ skoleeier, gjennom rektor og ut til klasserommet. Skoleeierprosjektet støttes av midler fra KS med tanke på nasjonal og internasjonal spredning.

Et viktig element i prosjektet er samarbeid med Nasjonalt senter for matematikk i opplæringen (NSMO) om utvikling av prosjektet "Mestre Ambisiøs Matematikkundervisning" (MAM) der 10 skoler deltar fra høsten 2016. Deltakelse i skoleeierprosjektet, inkludert samarbeidet med matematikksenteret, vil medføre en kostnad på 1,2 millioner kroner i 2017.

Utvikling av digitale læremidler (NDLA-G)

De ti største kommunene i Norge deltar i en utviklingsprosess med mål om å digitalisere læremidler til bruk i grunnskolen, slik det er gjort i videregående skole. Pilotering forventes startet i løpet av 2017, med full drift fra 2019. Tiltaket kan gi en økonomisk gevinst på sikt. Deltakelse i utviklingsprosjektet medfører en utgift på 130 kroner pr elev, 2,6 millioner kroner pr år, med halvårseffekt i 2017. Uten deltakelse fra de største kommunene vil ikke utviklingen av digitale læreverk for grunnskolen kunne realiseres.

Gratis transport for barnehage- og skolebarn (9t2)

9t2 er et tilbud om gratis transport til alle grunnskoler og barnehager på bussruter med ledig kapasitet mellom klokken 09.00 og 14.00. Tilbudet bidrar til at barna har større muligheter til å benytte seg av ulike kulturtilbud og alternative læringsarenaer. Kostnaden ved å opprettholde tilbudet er økt med en million kroner fra og med 2017.

Effektiviseringstiltak

Gevinstuttak Meldeboka

Digitalisering av meldeboka har medført færre papirutskrifter og meldebøker i papir. Totalt er det økonomiske gevinsten beregnet til 0,8 millioner kroner årlig.

Endringer i gebyrer/brukerbetaling

Avvikling av søskenmoderasjon skolefritidsordning

Ved behandlingen av handlings- og økonomiplan 2016-2019 vedtok bystyret å avvikle søskenmoderasjon i SFO og moderasjonsordning mellom SFO og barnehage fra 1. august 2016. Rådmannen legger høsten 2016 fram en sak om resultater av tiltaket.

Annet

Øremerkede tilskudd gjennom statsbudsjettet

Trondheim kommunes andel av de øremerkede midlene fra staten til økt lærertetthet på 1. til 4. trinn i 2017 er anslått økt til 2,8 millioner kroner. Trondheim kommune deltar i det nasjonale prosjektet "Smågruppeundervisning i matematikk for elever på barnetrinnet", kalt "1+1-prosjektet". Hensikten er å undersøke hva som skjer med elevenes matematikkferdigheter

dersom de får en ekstralærer i faget og gir elever undervisning i smågrupper. Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning (NIFU), leder prosjektet. 18 barneskoler i Trondheim har fått tildelt en ekstra lærerstilling fra høsten 2016. De resterende barneskolene i Trondheim deltar i forskningen som referanseskoler.

Det statlige prosjektet *Gratis deltidsplass i skolefritidsordning* gir Trondheim kommune fem millioner kroner i året fram til våren 2020. Midlene er øremerket. Prosjektet omfatter skolene Kolstad, Saupstad og Lilleby. Dette er nærmere beskrevet i [formannskapssak 96/16](#).

Bøker til skolebibliotek

Økningen på én million kroner til bøker i skolebibliotekene var en engangsbevilgning i 2016, og videreføres ikke i 2017. Tiltaket medførte et løft for skolebibliotekene i byen.

Skoleplass for barn som har fosterhjem i andre kommuner

Rådmannen har etablert bedre oversikt, rutiner og samarbeid med andre kommuner. Kostnadene for skoleplass til barn fra Trondheim som har fosterhjem i andre kommuner, har likevel økt de siste årene. Rådmannen foreslår en økning på tre millioner kroner i 2017.

8.5 Forslag til investeringsbudsjett for perioden 2017-2020

Trondheim kommune har en stolt skolebyggtradisjon og er kjent landet over som god og utviklende skoleeier, som tar godt vare på eksisterende anlegg. Dette ønsker rådmannen å videreføre, slik at elever og ansatte i trondheimsskolen fortsatt skal møte skoleanlegg som er i god stand. Skal vi klare dette, er det nødvendig å investere i eksisterende skoleanlegg, både for å oppfylle krav i lover og forskrifter, krav til funksjonalitet, og for å erstatte midlertidige skolepaviljonger med permanente bygg.

Trondheim kommunes skolekapasitet utfordres også av stor elevtallsvekst. Veksten skjer både gjennom fortetting i etablerte boområder, og gjennom utbygging av nye boområder. Dette håndteres på flere måter: Vi utvider kapasiteten ved eksisterende skoleanlegg, vi etablerer nye skolekretser i nye boområder og vi justerer skolekretsgrenser.

Rådmannen vil før sommeren 2017 legge fram "Skolebehovsplan Trondheimsskolen 2020-2035" til behandling i bystyret. Planen skal gi bystyret et beslutningsgrunnlag for å sikre tilstrekkelig skolekapasitet i de ulike bydelene, både på kort og lang sikt. Planprogrammet ble vedtatt i [formannskapssak 198/16](#). Rådmannen vil innarbeide eventuelle endringer som følge bystyrets behandling av skolebehovsplanen i handlings- og økonomiplanen 2018-2021.

8.5.1 Forutsetninger for perioden 2017-2020

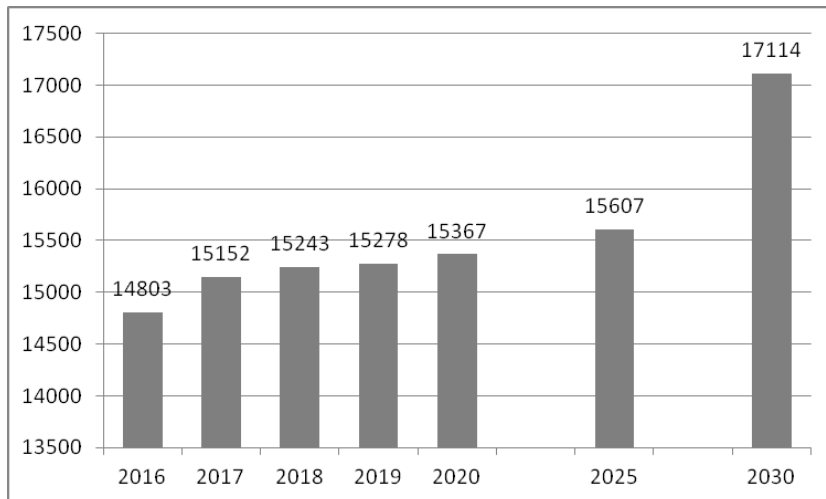
Følgende forutsetninger ligger til grunn for arbeidet med investeringsbudsjettet på skoleområdet:

- Forslaget til investeringsbudsjett tar utgangspunkt vedtatt handlings- og økonomiplan og bystyrets føringer i enkeltsaker
- Elevtallsprognoser fra februar 2016 (TR2015M_Trondheim2016) ligger til grunn for vurdering av utviklingen i elevtallet
- For de prosjektene der investeringsrammen ikke er behandlet av bystyret, ligger antatt kvadratmeterbehov til grunn for beregning av kostnader. Her vil de reelle kostnadene kunne påvirkes av hvilket omfang bystyret vedtar for det enkelte prosjektet (tilleggsfunksjoner som helsestasjon, mottaksavdeling, idrettshall, 7'er bane, nærmiljøfunksjoner, med mer)

- Vedtatte areal- og funksjonsprogram for skoleanlegg er utgangspunkt for standard i prosjektene
- Rådmannen ønsker flest mulig elevtallsplasser per investerte krone i skolebygg i årene fremover

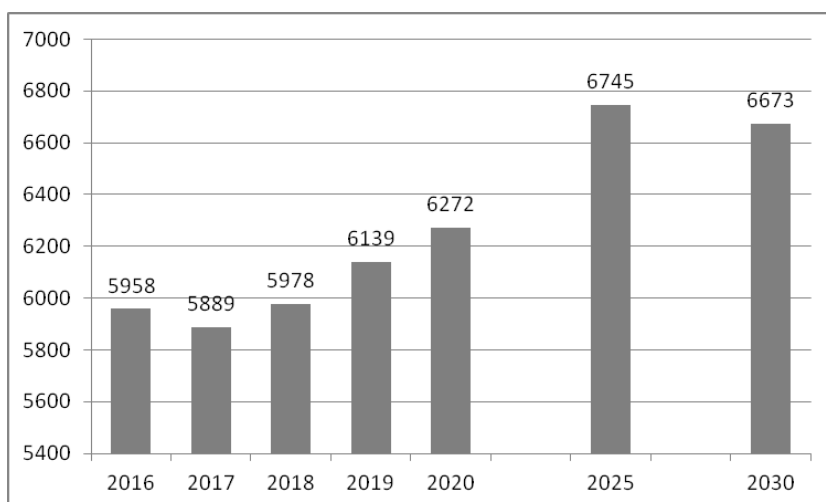
8.5.2 Elevtallsutviklingen i trondheimsskolen

De siste fem årene har antallet folkeregistrerte innbyggere i aldersgruppen 6-15 år økt fra 19 992 1.1.2012 til 20 761 per 1.1.2016. Om lag fem prosent av disse elevene går i private skoler. Den markante økningen i aldersgruppen forventes å fortsette i økonomiplanperioden 2017-2020.

Figur 8.2 Forventet elevtallsutvikling på barnetrinnet (tall per 1.1)

På barnetrinnet (aldersgruppen 6-12 år) forventes en vekst på 564 elever fram til 2020. Prognosene viser at veksten flater ut de første årene etter 2020, for så igjen å øke betydelig fram mot 2030. Samlet vekst forventes å utgjøre i overkant av 2311 elever fram mot 2030. Prognosene er mer usikre etter 2022, fordi de baseres på forventet fruktbarhet og ikke barn som allerede er født.

Figur 8.3 Forventet elevtallsutvikling på ungdomstrinnet (tall per 1.1)

På ungdomstrinnet (aldersgruppen 13-15 år) forventes en vekst på 314 elever fram til 2020. Prognosene viser at veksten flater ut de første årene etter 2025, for så igjen å øke etter 2030. Samlet vekst forventes å utgjøre i overkant av 715 elever fram mot 2030.

Den forventede veksten vil i hovedsak komme i områdene øst i Trondheim, der det vil være behov for å bygge nye barne- og ungdomsskoler. Parallelt øker behovet for å øke kapasiteten ved eksisterende skoler i områdene Tiller, Heimdal, Nardo og Byåsen. Rådmannen vil gjennom arbeidet med skolebehovsplanen vurdere om det også er nødvendig å etablere nye skolekretser i noen av disse områdene.

8.5.3 Midlertidige skoleanlegg/skolebygg

Gjennomføringen av mange skolebyggprosjekter avhenger av tilgjengelige erstatningslokaler mens bygging pågår. Det er viktig at byggeprosjektene tilpasses i tid og omfang slik at de midlertidige skoleanleggene utnyttes best mulig.

Brøset interimskole har om lag 550 elevplasser og kan brukes inntil det skal bygges nye boliger i området og skolen etableres som en permanent skole. *Sverresmyr interimskole* har om lag 500 elevplasser. Den har en midlertidig godkjenning, og det søkes om å få utvidet brukstiden til 2020. *Gamle Ranheim skole* har 210 elevplasser, og er tatt i bruk som midlertidig skoleanlegg.

Kommunen vil i planperioden også benytte de to tidligere videregående skolene Ringve og gamle Heimdal som erstatningslokaler. Det er gjennomført en rekke enkle tilrettelegginger av bygg og uteområde ved gamle Ringve videregående skole for å tilfredsstille kommunens krav til skoleanlegg. Det forventes at det også vil være behov for tilrettelegginger av bygg og uteområdet ved gamle Heimdal videregående skole.

Tabell 8-4 Utnyttelse av midlertidige skoleanlegg i økonomiplanperioden

	2017		2018		2019		2020	
	vår	høst	vår	høst	vår	høst	vår	høst
Brøset interimskole	Sjetne	Sjetne	Sjetne	Sjetne				Nidarvoll
Sverresmyr interimskole	Huseby	Huseby	Huseby	Huseby	Saupstad /Kolstad	Saupstad /Kolstad	Saupstad /Kolstad	Saupstad /Kolstad
Gamle Ranheim skole	Jakobsli	Jakobsli	Jakobsli	Jakobsli	Jakobsli	Jakobsli	Jakobsli	
Ringve videregående skole	Lade	Lade	Lade					
Gamle Heimdal videregående skole					Huseby	Huseby	Huseby	Huseby

Rådmannen forventer at det også i årene som kommer vil være nødvendig å bruke midlertidige paviljonger for å løse kapasitetsproblemer ved enkelte skoler. Det vil i disse tilfellene være aktuelt å videreføre eller flytte eksisterende paviljonger, ikke anskaffe nye. I takt med ferdigstilling av skoleanlegg vil midlertidige skolepaviljonger kunne utfases i tråd med at bystyrets forventninger.

8.5.4 Investeringer i perioden 2017-2020

Rådmannen foreslår en samlet investeringsramme i perioden på 1752,2 millioner kroner. Gjennom rådmannens forslag vil den totale elevtallkapasiteten i trondheimsskolen øke med 1520 elever i økonomiplanperioden, 1385 elevplasser på barnetrinnet og 135 på ungdomstrinnet. Noen av elevplassene på barnetrinnet vil benyttes som ungdomsskoleplasser fram til det er nødvendig å bygge nye ungdomsskoler. Mange elevplasser vil ikke tas i bruk før store boligområder er ferdig utbygd.

Rådmannen foreslår at det i perioden 2017-2020 skal ferdigstilles sju skoleanlegg: Berg, Lade, Sjetne, Okstad, Huseby, Saupstad/Kolstad og Jakobsli. Videre foreslår rådmannen byggestart ved Nidarvoll skole og planlegging av Granås og Sunnland. Prosjektene er prioritert av ulike

årsaker: Behov for rehabilitering, elevtallsvekst i eksisterende boområder, avlastning av naboskoler, etablering av skolekretser i nye utbyggingsområder, med videre.

Tabell 8-5 viser vedtatte investeringsrammer for 2016-2019, og rådmannens forslag til investeringer innenfor skoleområdet i perioden 2017-2020. En detaljert oversikt over rådmannens forslag til investeringer og finansiering for 2017 er gitt i kapittel 29.

Tabell 8-5 Investeringer i skoler i perioden 2017-20. Tall i millioner kroner

	2016	2017	2018	2019	2020		
Vedtatt budsjett 2016-2019	265,5	417,5	391,0	501,0			
Forslag til budsjett 2017-2020		400,9	456,5	436,2	458,6		
Prosjekt/investering	Kostnads- overslag	Tidligere bevilget	Rest til bevilgning	Forslag til investering			
				2017	2018	2019	2020
Berg	84,0	75,0	9,0	9,0	-	-	-
Lade m/hall	397,0	89,0	308,0	235,0	73,0	-	-
Sjetne	160,0	20,0	140,0	57,6	57,6	24,8	-
Okstad	100,0	2,5	97,5	39,6	39,6	18,3	-
Huseby	260,0	2,5	257,5	5,2	57,2	80,6	80,6
Saupstad/Kolstad	290,0	2,5	287,5	5,8	63,8	89,9	89,9
Jakobsli	487,0	5,0	482,0	8,7	121,1	160,5	135,5
Nidarvoll m/hall	420,0	0,0	420,0	-	4,2	8,4	92,4
Granås m/hall	370,0	0,0	370,0	-	-	3,7	7,4
Sunnland	280,0	0,0	280,0	-	-	-	2,8
Mindre investeringer				25,0	25,0	25,0	25,0
Vegger skoler				5,0	5,0	5,0	-
Elevtallsvekst				10,0	-	-	-
Tiltak skolebehovsplan 2020-2035				-	10,0	20,0	25,0
Sum økonomiplan	2 848,0	196,5	2 651,5	400,9	456,5	436,2	458,6

* Jakobsli: Rekkefølgekrav ligger med 25 millioner kroner i 2018 og 25 millioner kroner i 2019.

Berg skole

Bystyret vedtok i [sak 117/15](#) prosjektrammen for Berg skole. Skolen skal tas i bruk i januar 2017. Prosjektet omfatter tilbygg for å erstatte et eldre paviljongbygg, og ombygging av eksisterende bygninger og utearealer for å sikre funksjonalitet i anlegget. Framdriften er forsinket på grunn av omfattende vedlikeholdsarbeid på eksisterende skolebygning for at bygget skal tilfredsstillere forskriftskrav. Samlet normalkapasitet øker dermed fra 315 til 370 elevplasser. Rådmannen foreslår at det bevilges ni millioner kroner i 2017.

Lade skole med hall

Bystyret vedtok i [sak 72/16](#) investeringsrammen for Lade skole. Skolen skal tas i bruk til skolestart i 2018 og dimensjoneres som en fireparallells barneskole med normalkapasitet for 700 elever, mottaksavdeling for 40 nyankomne minoritetspråklige elever og idrettshall. Det legges inn ekstra areal for at skolen skal fungere som 1-10 skole inntil ny ungdomsskole er bygd i området. Dette øker kapasiteten med ytterligere 50 elever. Samlet normalkapasitet øker dermed fra 430 til 790 elevplasser. Rådmannen foreslår at det bevilges 235 millioner kroner i 2017.

Sjetne skole

Formannskapet vedtok i [sak 123/16](#) rammer for videre planlegging av Sjetne skole. Prosjektet omfatter riving og erstatning av lokalene for ungdomstrinnet, samt erstatning av tre midlertidige paviljongbygg med permanent bygg. Skolen skal stå ferdig i januar 2019. Skolen dimensjoneres som en treparallells barneskole med en normalkapasitet for 525 elever. Det

legges inn ekstra areal for at skolen skal fungere som 1-10 skole inntil ny ungdomsskole er bygd i området. Dette øker den reelle kapasiteten med 50 elever. Samlet fast kapasitet ved skolen øker dermed fra 505 til 575 elevplasser. Rådmannen foreslår at det bevilges 57,6 millioner kroner i 2017. Rådmannen vil i tråd med investeringsreglementet legge fram en bystyresak om investeringsrammer i løpet at høsten. Idrettshallen ved skolen planlegges realisert med Sjetne idrettslag som byggherre.

Okstad skole

Formannskapet behandlet i [sak 122/16](#) rammer for videre planlegging av Okstad skole. Skolen utvides med arealer for et nytt mellomtrinn, med tilhørende spesialrom og personalfasiliteter, og blir dermed en fullverdig barneskole med elever på 1.-7.trinn. Skolen skal stå ferdig i januar 2019. Samlet normalkapasitet øker fra 160 til 280 elevplasser. Rådmannen foreslår at det bevilges 39,6 millioner kroner i 2017. Rådmannen vil i løpet at høsten legge fram en formannskapssak om de økonomiske konsekvensene av fire tomtealternativer og de økonomiske og praktiske konsekvensene av alternative arealer for kroppsøving.

Huseby skole

Formannskapet vedtok i [sak 265/15](#) skolestrukturen i området Huseby/Kolstad/Saupstad. Nye Huseby skole dimensjoneres som en seksparallells ungdomsskole med kapasitet for 450 elever og 45 mottakselever, en kapasitetsøkning på 135 elevplasser. Kapasitetsøkningen muliggjør en avlasting av Stabbursmoen skole. Skolen forventes å stå ferdig høsten 2020. Det er noe usikkerhet knyttet til ferdigstillingstidspunkt for Heimdal videregående og behovet for eventuell oppgradering av gamle Heimdal videregående skole. Rådmannen foreslår at det bevilges 5,2 millioner kroner i 2017. I henhold til investeringsreglementet vil rådmannen i løpet at høsten legge fram en formannskapssak om rammer for videre planlegging.

Saupstad/Kolstad skole

Bystyret vedtok i behandlingen av handlings- og økonomiplan 2016-2019 å framskynde byggingen av Saupstad/Kolstad skole. Det legges derfor opp til at Huseby og Saupstad/Kolstad bygges parallelt på samme tomt (sør for nye Heimdal videregående skole), men som to skoler. Saupstad/Kolstad planlegges foreløpig som en fireparallells barneskole med kapasitet for 700 elever og 45 mottakselever. Dette innebærer en kapasitetsøkning på 80 elevplasser. Rådmannen foreslår at det bevilges 5,8 millioner kroner i 2017. I henhold til investeringsreglementet vil rådmannen i løpet at høsten legge fram en formannskapssak om rammer for videre planlegging. Skolens endelige størrelse besluttes i tilknytning til arbeidet med denne saken. Kostnadene knyttet til en eventuell flytting av elever i byggeperioden til en av interimsskolene er usikre.

Jakobsli skole med hall

Formannskapet vedtok [sak 161/16](#) reviderte rammer for videre planlegging av Jakobsli skole. Skolen dimensjoneres som en fireparallells barneskole med kapasitet for 700 elever og skal avlaste Ranheim og Charlottenlund. Prosjektet inneholder midler til idrettshall, 7'er kunstgressbane og helsestasjon. Elevene fra Olderdalen har midlertidig tilhold ved Gamle Ranheim skole fram til de flytter inn i den nye skolen. Rådmannen foreslår at det bevilges 8,7 millioner kroner i 2017. Ut fra en samlet vurdering av framdriftsmessige forhold i [formannskapssak 217/16](#), anslår rådmannen at en åpning av skolen tidligst vil kunne skje i 2020.

Nidarvoll skole med hall

Nidarvoll skole planlegges ferdigstilt høsten 2022, foreløpig for 700 elever på barnetrinnet. Rådmannen vil fremme en reguleringsplan for området til politisk behandling.

Granås ungdomsskole med hall

Granås ungdomsskole planlegges ferdigstilt høsten 2023, foreløpig for 600 elever på ungdomstrinnet. Det er gjennomført en mulighetsstudie som viser hvordan skole og idrettshall kan løses på tomten vest for Brundalen skole. Mulighetsstudien er brukt i arbeidet med reguleringen av tomten. Skolen er ment å avlaste Markaplassen, Charlottenlund og Hoeggen ungdomsskoler. Rådmannen har fremmet reguleringsplan for området til politisk behandling.

Sunnland skole

Sunnland skole planlegges ferdigstilt høsten 2024, foreløpig for 500 elever på ungdomstrinnet. Rådmannen vil fremme reguleringsplan for området til politisk behandling.

Mindre investeringer

Innen rammen for mindre investeringer gjennomføres tiltak som tilpasning av skolelokaler for elever med fysiske funksjonsnedsettelse, inventar og bygningsmessige endringer på grunn av elevtallsvekst og utskifting av inventar og utstyr. Rådmannen ønsker å benytte deler av investeringsmidlene i forbindelse med skolenes fireårige hovedvedlikehold. Deler av investeringsrammen går erfaringsmessig også til akutte tiltak og dekning av påviste avvik ved tilsyn. Rådmannen foreslår at det settes av 25 millioner kroner årlig til dette.

Funksjons- og arealprogram, bygging av vegger:

Mange trondheimsskoler opplever stor elevtallsvekst, samtidig som de har flere elever med behov for større grad av skjerming og ro i skolehverdagen. Vedtatt funksjons- og arealprogram for trondheimsskolen går bort fra storklasserom med 50-60 elever og over til mindre klasserom for 25+25 elever med fleksibel vegg mellom elevgruppene. Dette øker skoleanleggets totale fleksibilitet gjennom å gjøre det mulig at elevgrupper fra ulike trinn deler samme areal. Rådmannen foreslår at det settes av fem millioner kroner årlig til dette i perioden 2017-2019.

Elevtallsvekst

Rådmannen foreslår at det settes av 10 millioner kroner i 2017 til investeringer forbundet med elevtallsvekst i flere deler av byen. Dette dreier seg om paviljonger, inventar, ombygginger for elever og personal. Denne potten inngår fra 2018 i Tiltak skolebehovsplan 2020-2035.

Tiltak skolebehovsplan 2020-2035

"Skolebehovsplan Trondheimsskolen 2020-2035" behandles av bystyret våren 2017. Planen vil gi bystyret et beslutningsgrunnlag som sikrer at det er tilstrekkelig skolekapasitet i de ulike bydelene, både på kort og lang sikt. Rådmannen foreslår til handlings- og økonomiplan 2017-2020 prioriterer ressurser, slik at bystyret allerede fra 2018 kan iverksette tiltak for å følge opp planen. Det settes av ti millioner kroner i 2018, økende til 25,0 millioner kroner i 2020.

9 Barne- og familietjenesten

Barne- og familietjenesten endrer oppgavefordelingen mellom bydelene og byomfattende enheter for å oppnå bedre budsjettstyring, intensivere innsatsen rettet mot hjelpetiltak i hjemmet og redusere andelen barn og unge som plasseres i beredskapshjem, fosterhjem og institusjon. Rådmannen foreslår en opptrappingsplan for å styrke skolehelsetjenesten. Pedagogisk-psykologisk tjeneste (PPT) sitt arbeid med kompetanse- og organisasjonsutvikling i barnehager og skoler innrettes slik at flere barn og unge får hjelp og støtte i de ordinære tilbudene.

9.1 Informasjon om tjenesteområdet

Barne- og familietjenesten yter tjenester til barn, unge og deres familier innen helsestasjon og skolehelsetjeneste, helse og habilitering, pedagogisk-psykologisk tjeneste (PPT) og barnevern. Tjenesten ytes i samarbeid med enhet for legetjenester, enhet for ergoterapitjenester og enhet for fysioterapitjenester.

Tabell 9-1 Sammenligning med ASSS-kommunene, kommunehelse barn (KOSTRA-tall)

	Trondheim 2015	ASSS 2015
Netto driftsutgifter til forebygging, helsestasjons- og skolehelsetjenesten i kroner per innbygger 0-19 år	2 675	2 116
Prosentandel nyfødte med hjembesøk innen to uker	85	90
Netto driftsutgifter barnevern per innbygger 0-17 år	8912	8136

Tabell 9-1 viser at netto driftsutgifter til forebygging, helsestasjons- og skolehelsetjenesten per innbygger 0-19 år er høyere enn ASSS-gjennomsnittet. Dette skyldes at Trondheim har forsterket helsestasjon og skolehelsetjeneste med psykologer for å øke tidlig innsats overfor barn og unge.

Andel hjemmebesøk hos nyfødte har økt med to prosentpoeng, men Trondheim ligger fortsatt under ASSS-gjennomsnittet.

Trondheim har økt driftsutgiftene til barnevern per innbygger 0-17 år noe siden 2014, og utgiftene lå i 2015 om lag 800 kroner høyere enn gjennomsnittet for ASSS-kommunene. Bergen har et høyere utgiftsnivå enn Trondheim, mens Stavanger og Kristiansand ligger noe lavere.

9.2 utfordringer

9.2.1 Helsestasjon og skolehelsetjenester

Helsestasjons- og skolehelsetjenesten for barn og ungdom i alderen 0-20 år er en tverrfaglig virksomhet. Grunnbemanningen er helsesøstre, leger, jordmødre og fysioterapeuter. Det kommer nasjonale retningslinjer for helsestasjon og skolehelsetjeneste i planperioden, som erstatter dagens veileder. Nasjonal retningslinje er faglig retningsgivende for virksomhetens tilbud, organisering og tilrettelegging av tjenestetilbudet.

I [bystyresak 115/16](#) vedtok bystyret at det skal inngås en samarbeidsavtale mellom den enkelte skole og skolehelsetjenesten, at skolehelsetjenesten skal ha en tverrfaglig bemanning og bli

mer tilgjengelig for barn og unge, og at kommunen skal prioritere å avlaste de helsesøstere som har ansvar for størst antall elever ved tilsetting av nye helsesøstere. Rådmannen foreslår en opptrappingsplan for å styrke grunnbemanningen i skolehelsetjenesten.

Skolehelsetjenesten arbeider med flere tiltak for å bedre barn og unges psykiske helse. Det gir grunn til bekymring at forekomsten av psykiske problemer øker. Folkehelseinstituttet anslår at 15-20 prosent av barn og unge i alderen 3-18 år har nedsatt funksjon som følge av psykiske plager. Om lag åtte prosent av landets mindreårige har så alvorlige problemer at de har utviklet en psykisk lidelse. Ungdomsundersøkelsen i Trondheim viser samme tendens. De vanligste psykiske plagene er lettere former av angst og depresjon, søvnløshet og indre uro. Ungdom opplever i stadig større grad et press knyttet til prestasjoner og kroppsbilde, og bekymring rundt skoleprestasjoner og trivsel i skolen anses også som viktige medvirkende årsaker. Ny temaplan for psykisk helse og rus legges frem for politisk behandling høsten 2016 og foreslåtte tiltak gjennomføres i planperioden.

Skolehelsetjenesten gir sine tjenester både gjennom gruppetilbud, undervisning og i individuelle helseundersøkelser av barn og unge. Tjenestene vil i økende grad utformes sammen med skolene.

Skolehelsetjenesten har viktige funksjoner i arbeidet mot fravær og frafall, gjennom individrettet, tidlig kontakt og bidrag til utredning og oppfølging. Skolehelsetjenesten kan også gjennom systemrettet arbeid sammen med skolene utvikle og gjennomføre arbeid rettet mot grupper eller trinn, for å forebygge fravær og frafall. Det er iverksatt prosjekter i videregående skoler med slik innretning, og det arbeides med tilsvarende prosjekter for grunnskolen.

Nasjonal faglig retningslinje for barselomsorgen – Nytt liv og trygg barseltid for familien anbefaler tidlig utskrivning fra fødeavdeling av barselkvinner, med hjemmebesøk av jordmor. Ved dette besøket skal barnet undersøkes, og mor og familie følges opp. Dette kommer i tillegg til det etablerte hjemmebesøket ved helsesøster 10-14 dager etter fødsel. De faglige og økonomiske konsekvensene kan bli betydelige for kommunen. Konsekvensene er fortsatt under utredning, og rådmannen har derfor ikke lagt inn ekstra ressurser til dette i økonomiplanperioden.

Etniske minoriteter kan ha andre helseutfordringer enn etnisk norske innbyggere. Flere med minoritetsbakgrunn sliter med å lære seg språket, forstå det norske samfunnet, få nye venner, finne bolig og få tilgang til arbeid. De befolkningsrettede strategier for god helseatferd må utformes slik at de også ivaretar minoritetsgruppers behov.

Overvekt og fedme har økt sterkt i det norske samfunnet, også blant barn og unge. De fleste barn med overvekt er fysisk friske, men noen kan ha psykososiale plager. Overvektige barn og unge har moderat økt risiko for å utvikle overvekt og fedme i voksen alder. Risikoen øker med stigende alder, og er større hvis en eller begge foreldre har fedme. Forebyggende tiltak settes inn mot barn, unge og deres foreldre innen både kosthold og fysisk aktivitet.

9.2.2 Helse- og omsorgstjenester til barn og unge med varige og sammensatte behov

Samhandlingen mellom helsetjenestene i og utenfor kommunen, barnehage, skole og kultur og fritid er avgjørende for å lykkes med å skape sammenhengende og gode tjenestetilbud til barn, unge og deres familier. Trondheim kommune har gjennom samhandlingsreformens styringsstruktur og supplerende samhandlingsarenaer gode relasjoner til

spesialisthelsetjenesten. Brukermedvirkning og samarbeid med foreldre og brukerorganisasjoner er også i utvikling.

Omfanget av helsehjelp og avlastning til familier med barn opp til 18 år har økt betydelig. I 2015 mottok 23 flere barn enn i 2011 omfattende bistand og hjelp. Brukergruppen er endret og har fått mer komplekse hjelpebehov. Tjenestetilbudet utredes i samarbeid med helse og velferd for å utnytte kompetanse og kapasitet på tvers i kommunen. Endringene medfører økte kostnader i helse og avlastningstjenesten.

9.2.3 Pedagogisk-psykologisk tjeneste (PPT)

PPT har kompetanse til å utføre sakkyndighetsarbeid for barn og unge og kapasitet til å gjøre det innen rimelig tid. Tjenesten bistår barnehager og skoler med organisasjons- og kompetanseutvikling for å tilrettelegge tilbudet overfor barn og unge med særskilte behov. Tjenesten hadde 2980 enkeltsaker per 1.1.2016, en nedgang på 366 saker fra året før.

PPT har over tid hatt overskridelser knyttet til den lovbestemte fristen på tre måneders saksbehandlingstid. Etter fylkesmannens tilsyn våren 2016 iverksatte rådmannen tiltak for å overholde fristen. Disse videreføres i 2017. Per 1.9.2016 overholder PPT saksbehandlingsfristen.

Gjennom deltakelse i læringsmiljøprosjekter i skolene arbeider PPT stadig mer med forebyggende arbeid. Sammen med Læringsssenteret økes innsatsen for å bedre læringsmiljø og redusere antallet enkeltsaker. Rådmannen har utviklet et vurderingsverktøy (TI-PP) som brukes for å evaluere og måle effekten av innsats på individ- og systemnivå. Dette gjør det lettere å skille mellom behov for innsats rettet mot læringsmiljøet og innsats rettet mot den enkelte elev. Verktøyet skal også benyttes for å vurdere effekten av spesialpedagogiske tiltak i barnehagen.

9.2.4 Barnevern

Barneverntjenesten gir råd og veiledning når barn og unge får mangelfull omsorg, og sørger for hjelp og tiltak som bidrar til å styrke foreldrenes omsorgsevne og barnets utvikling i biologisk familie eller i fosterhjem. Når barnets utvikling og helse er i fare, *iverksettes vedtak om omsorgsovertakelse* og barnet plasseres i institusjon eller fosterhjem. I vedtatt handlings- og økonomiplan er det lagt føringer for at barn i større grad skal få hjelp i hjem, skole og nærmiljø, og det iverksettes større satsing på kompetanseheving for å nå målsettingene.

Sammenlignet med andre kommuner har Trondheim høye utgifter til barneverntiltak. Siden 2004 er det utviklet og gjennomført forebyggende tiltak med vekt på tverrfaglighet og tilgjengelighet for befolkningen, barnehager og skoler. Andelen barn med behov for tiltak fra barnevernet og antallet omsorgsovertagelser er dermed redusert. Trondheim har en høy andel barneverntiltak rettet mot barn i aldersgruppen 0-5 år. Dette skyldes satsingen på tidlig innsats, som rådmannen foreslår å videreføre. Kommunen sørger også for systematisk oppfølging av barn plassert utenfor hjemmet, for å sikre god omsorg og utvikling. Antallet barn med opphold i institusjon er redusert med 30 prosent siden 2014. Andelen er likevel høyere enn i sammenlignbare kommuner. Kostnadene for barn med tiltak i hjemmet er også høyere enn i andre kommuner.

[Bystyresak 31/16](#) viser at kommunen har en særlig utfordring knyttet til kommunikasjon og samhandling med familier med annen etnisk bakgrunn. Barn fra disse familiene utgjør en uforholdsmessig høy andel av barn som blir plassert utenfor hjemmet. Det er nødvendig å øke kompetansen innad i barnevernet og gjøre barnevernet mer forståelig for innvandrere.

Barneombudet har tidligere pekt på at manglende forståelse for barnevernets oppgaver i etniske minoritetsfamilier. Dette gjør at barn står i fare for ikke å få det tilbudet de har behov for. Det er fortsatt nødvendig å styrke barnevernets innsats for å nå fram til og skape gjensidig tillit i etniske minoritetsfamilier. Samtidig får barnevernet, gjennom tilslutningen til Haag-konvensjonen 1996, et bedre rettslig grunnlag for å kunne håndtere barnevern over landegrensene. Dette nedfelles i løpet av 2016 i nye rutiner og retningslinjer.

Gjennom strukturreformen i barnevernet legges det opp til utvidet kommunalt økonomisk og faglig ansvar for barneverntjenesten, og et helhetlig ansvar for fosterhjem. Rådmannen vil i samråd med Fosterhjemsforeningen gjennomgå standarder og godtgjøringer til kommunale fosterhjem. Det er også nødvendig for å se på produktivitet, enhetskostnader og kostnadsstyring i barneverntjenesten. For å gi bedre hjelpetiltak og et mer helhetlig saksansvar for barn som er under barnevernets omsorg, vil rådmannen vurdere endringer i dagens oppgavefordeling mellom kommunale enheter. Det er også behov for å forsterke arbeidet med familier i krisesituasjoner, utover satsingen på akutteam i bydelene. Rådmannen samarbeider med SINTEF for å utvikle mer treffsikre metoder og tiltak overfor de mest utsatte familiene.

9.2.5 Kvalitet i barne- og familietjenesten

God kvalitet i barne- og familietjenesten er avhengig av at kommunen yter trygge og sikre tjenester, som er virkningsfulle for barn, unge og deres familier. Den viktigste faktoren er ansatte med høy kompetanse og integritet, engasjement og interesse for feltet.

Sykefraværet i barne- og familietjenesten var 11,2 prosent i første kvartal 2016. Innenfor noen tjenester er bemanningen stabil og sykefraværet lavt, men enkelte enheter har høyt sykefravær. Turnover i barnevernadministrasjonen og utfordringer med å rekruttere ansatte går ut over kvaliteten på tjenestene til en sårbar gruppe. Det jobbes med tiltak for å bedre arbeidssituasjonen for ansatte i barnevernadministrasjonen, blant annet gjennom å vurdere oppgavefordelingen mellom enhetene i BFT, gi god veiledning og støtte og bedre rekrutteringen. Sykefraværet er høyt blant ansatte som jobber i turnus i avlastningsboligene. Her jobbes det med endringer i boligstrukturen og kompetanseheving av ansatte.

9.3 Mål for tjenesteområdet

Barne- og familietjenesten har ansvar for følgende delmål i Kommuneplanens samfunnsdel:

- 1.1: I 2020 har barn og unge i Trondheim kompetanse som styrker dem i møtet med framtidens utfordringer
- 3.1: I 2020 opplever barn og unge i Trondheim trygghet i hjem, barnehage, skole og fritid
- 3.6: I 2020 er sosiale forskjeller i Trondheim redusert
- 4.4: I 2020 skal Trondheim kommune og kommunens innbyggere ha en felles forståelse av hvilke forventninger en kan ha til kommunens tjenester

9.3.1 Periodemål 2017-2020

Bystyret vedtok i 2014 fire felles periodemål for skole, barnehage og barne- og familietjenesten. Periodemålene foreslås videreført i hele perioden. Indikatorer for måloppnåelse og styringsdata utvikles videre. Noen indikatorer er aktuelle for flere tjenester i oppvekst og utdanning.

1. Barn og unge utvikler tilfredsstillende grunnleggende ferdigheter

Helsetasjon og skolehelsetjeneste

God helse er en forutsetning for læring. Helsetjenestens oppgave er å følge opp og støtte barnets og familiens normale utvikling fra svangerskap til barnet har gjennomført videregående skole. Vurdering av de siste virksomhetstallene, som spesielt omfatter indikatorer for barns

første leveår, viser at kommunen har gjennomfører helseundersøkelsene innenfor de tidsrammer staten har lagt.

Skolestartundersøkelsen er utvidet med en legeundersøkelse. Per 10.8.2016 har skolehelsesøster utført undersøkelse av 86 prosent av innskrevne elever, mens legeundersøkelse er utført for 62 prosent. Det arbeides med å finne årsaken til den lavere deltakelsen for legeundersøkelsen.

Helse- og omsorgstjenester til barn og unge med varige og sammensatte behov:

BFTs habiliteringstjenester skal bidra til at barn og unges muligheter for læring blir optimale ut fra deres forutsetninger, gjennom foreldreveiledning og helse- og omsorgstjenester. BFT har et spesielt ansvar for barn som bor i barnebolig (heldøgns helse- og omsorgsbolig). Det utarbeides individuelle planer (IP) og gjennomføres ansvarsgruppemøter for å ivareta barn, unge og familiens behov.

Pedagogisk-psykologisk tjeneste

PPT skal veilede barnehager og skoler slik at de med særlige behov kan delta i fellesskapet og utvikle grunnleggende ferdigheter. PPT skal bidra til at skolefraværet reduseres og læringsutbyttet økes. PPT benytter vurderingsverktøyet TI-PP ved 12 skoler. Dette gir PPT et godt grunnlag for å vurdere om utfordringer er knyttet til læringsmiljø eller andre faktorer. Veiledning basert på verktøyet gir skolene gode forutsetninger for å justere opplæringen slik at læringsutbyttet øker.

Barnevern

Når barnets og unges omsorgssituasjon er ustabil eller mangelfull, må barnevernet bidra slik at deltagelsen i barnehage og skole sikres best mulig. Dette gjelder særlig når barnet er plassert utenfor hjemmet. Barnevernet har prioritert dette gjennom prosjekter og utviklingsarbeid, men må fortsatt styrke oppfølgingen og bli mer treffsikre. Mål og tiltak for det enkelte barnet skal fremgå av tiltaksplanen som barnevernet er pålagt å utarbeide i henhold til barnevernloven.

Indikatorer på måloppnåelse:

- Alle barn og unge får helseundersøkelser til rett tid
- Foreldre, barn og unge med psykiske vansker får tidlig og effektiv hjelp gjennom forsterket helsestasjon (barnehagealder) og psykososialt team (grunnskolealder)
- Barne- og familietjenesten styrker samhandlingen med barnehage, skole og helse og velferd
- Andelen elever som fullfører det 13-årige skoleløpet øker fra 74 prosent i 2016 til 80 prosent i 2020
- Andelen elever som går ut av grunnskolen med mindre enn 30 grunnskolepoeng reduseres fra sju prosent i 2014-15 til fem prosent innen skoleåret 2019-20
- PPT benytter vurderingsverktøyet TI-PP til å gi anbefalinger til skolene om hvordan opplæringen skal justeres slik at læringsutbyttet øker
- Større andel barn med tiltak fra barnevernet gjennomfører ordinær grunnskole og fullfører videregående opplæring

2. Barn og unge har gode læringsmiljøer

Helsestasjon og skolehelsetjenester

Skolehelsetjenesten yter tjenester til det enkelte barn og bidrar til å utvikle et godt læringsmiljø sammen med skolen og andre tjenester. Psykososialt team er tilgjengelig i alle fire bydeler, med tverrfaglig sammensetning og forutsigbar tilgjengelighet for skolene. Det arbeides med videreutvikling av rutiner og prioriteringskriterier for samhandling med skolene.

Helse- og omsorgstjenester til barn og unge med varige og sammensatte behov

Barnehage og skole har ansvar for å legge til rette et inkluderende læringsmiljø for alle barn og unge. Barn med varige og sammensatte behov kan være spesielt utsatt for mobbing. Helsetjenesten bidrar der det kan være behov for spesiell tilrettelegging av det fysiske og det sosiale miljøet og kan bistå barnehage og skole med tilrettelegging av læringsmiljøet.

Pedagogisk-psykologisk tjeneste

Når det oppstår vansker i relasjonene mellom voksne og barn i skoler og barnehager, skal BFT delta i arbeidet med å utvikle av gode læringsmiljø. Man kan unngå utstøting fra læringsmiljøet dersom det gis tidlig råd og veiledning med tiltak for særlig tilrettelegging. PPT deltar aktivt i kommunens læringsmiljøprogrammer og -prosjekter. Fagteam skal gi støtte til barnehager og skoler, både på individnivå og systemnivå. Det er behov for å styrke arbeidet på systemnivå slik at fagteam kan jobbe mer forebyggende gjennom gode tiltak rettet mot læringsmiljøet.

Barnevern

Barnevernets ansvar inntreffer i de mest komplekse tilfellene, og ofte når barnet har blitt gjenstand for stigmatisering i barnehage, skole og fritid. Utstøting fra læringsmiljøet kan unngås dersom det gis tidlig tilgang på råd og veiledning og/eller tiltak for særlig tilrettelegging. Oversikter fra bydelene viser at BFT gjennom forsterket helsestasjon og familietiltak direkte og gjennom fagteam og psykososialt team gir tverrfaglige tjenester til mange barn som er i en slik situasjon. Ansatte i familietiltak bistår med råd, veiledning og til gjennomføring av hjelpetiltak.

Indikatorer på måloppnåelse:

- Alle barn og unge med særlige behov får tilrettelagt opplæring/aktivitet og helsehjelp
- PPT gir barnehager og skoler bistand i kompetanse- og organisasjonsutvikling
- Fagteam gir systemrettet veiledning i barnehage og grunnskole

3. Flere barn og unge får hjelp og støtte i de ordinære tilbudene

Helsestasjon og skolehelsetjenester

Helseundersøkelsene bidrar til at barn og unges vansker oppdages tidlig slik at hjelp kan iverksettes så tidlig som mulig innenfor de ordinære tilbudene. Helseundersøkelsene i helsestasjon og skolehelsetjenesten er et sikkerhetsnett for barn, unge og familier, som har nesten 100 prosent oppslutning i befolkningen.

Helse- og omsorgstjenester til barn og unge med varige og sammensatte behov

Ulike former for bistand til barn, unge og deres familier utvikles for å tilpasse tjenestene til det familiene ønsker. Det er nedsatt ei arbeidsgruppe med ansatte og representanter fra brukerorganisasjonene, som skal bidra til å utvikle tjenestetilbudet. Det er gjennomført brukerundersøkelser i 2016, som følges opp i planperioden.

Pedagogisk-psykologisk tjeneste

PPT veileder barnehager og skoler for at barn og elever skal ha gode utviklingsmuligheter. PPT har gjennom etter- og videreutdanning økt sin egen kompetanse. Gjennom læringsmiljøprogrammer og -prosjekter bidrar PPT til kompetanse- og organisasjonsutvikling i enhetene.

Barnevern

Trondheim kommune har en større andel barn i fosterhjem og i institusjon enn gjennomsnittet for ASSS-kommunene. Samtidig har kommunen over flere år utviklet tilbud i bydelene for å redusere andelen barn i alder 0-17 år, som trenger tiltak fra barnevernet. Det er også utviklet

bedre hjelpetiltak for barn og familier der barnevernet vurderer plassering utenfor hjemmet. Disse forbyggende tiltakene må styrkes og utvikles videre i BFT.

Indikatorer på måloppnåelse:

- Flere familier får praktisk hjelp og timebasert avlastning
- Flere foreldre får hjelp og bistand gjennom lærings- og mestringstilbud
- Flere barn får hjelpetiltak i opprinnelig familie
- Andelen barn med tiltaksplan i barnevernet øker fra 68 prosent i 2016 til 100 prosent innen 2018
- Andelen barn med omsorgsplan i barnevernet øker fra 92 prosent i 2016 til 100 prosent innen 2018
- Andelen fosterhjemsbarn med oppfølging øker fra 85 prosent i 2016 til 100 prosent innen 2018
- Oppholdstiden i institusjon, beredskapshjem og akuttinstitusjon reduseres fra 13300 døgn i 2016 til 10000 døgn innen 2018

4. Samarbeidet med foresatte styrkes, herunder samhandling for å sikre koordinert innsats i et familieperspektiv

Helsestasjon og skolehelsetjenester

Helsestasjon og skolehelsetjenesten utvikler samarbeidet med barna og deres familier, og vektlegger spesielt samarbeidet med familier som av ulike grunner strever med samspillet i familien. Brukerundersøkelsen fra 2016 følges opp.

Helse- og omsorgstjenester til barn og unge med varige og sammensatte behov

Barn, unge og deres foreldre skal tilbys tjenester som er samordnede, tverrfaglige og i en meningsfull sammenheng for de som mottar dem. Det skal være kontinuitet i tilbudene over tid og på tvers av ansvarsforhold. Brukermedvirkning og samarbeid med foreldre og brukerorganisasjoner er i utvikling, og brukerundersøkelsen følges opp.

Pedagogisk-psykologisk tjeneste

Samarbeid med foresatte og koordinert innsats med andre hjelpeinstanser er viktig for at barn og unge skal oppnå god effekt av tiltakene PPT gir råd om. PPT skal samarbeide med foresatte og gi bistand som er tilpasset brukernes kulturelle bakgrunn.

Barnevern

Samarbeid med familiene og koordinert innsats med andre instanser er en forutsetning for å oppnå god og varig effekt av tiltakene for det enkelte barn. Bruken av familieråd økte i 2015 og 2016, men erfaringer fra andre kommuner tilsier at potensialet er enda større. Gjennom en lovendring i 2016 har barnevernet nå anledning til å pålegge hjelpetiltak i hjemmet. Dette forsterker behovet for samarbeid og koordinering med barnehage, skole og andre instanser som arbeider med de aktuelle familiene.

Det er gjennomført brukerundersøkelser i form av en høring sammen "barnevernsproffene" ("Forandringsfabrikken") høsten 2016, som følges opp i planperioden.

Indikatorer på måloppnåelse:

- Familier med annen etnisk bakgrunn får tilpasset informasjon, råd og veiledning fra barnevernet
- Alle familier med behov for koordinerte tjenester har en personlig koordinator
- Foreldrene rapporterer gjennom brukerundersøkelser og dialogmøter at de mottar et fleksibelt tjenestetilbud tilpasset deres behov

- Fra 2016 til 2017 dobles bruken av familieråd og samarbeidsavtaler med foresatte

9.4 Forslag til driftsbudsjett for perioden 2017-2020

Tabell 9-2 viser rådmannens forslag til netto driftsramme for barne- og familietjenesten i perioden 2017-2020. Tabellen viser endring i forhold til vedtatt budsjett 2016. Tabell 9-3 viser rådmannens forslag til hvordan tjenesteområdet skal tilpasse seg nye driftsrammer.

Tabell 9-2 Budsjettramme og tiltak barne- og familietjenesten. Tall i millioner kroner

	2017	2018	2019	2020
Vedtatt budsjett 2016	642,2	642,2	642,2	642,2
Pris- og lønnskompensasjon	11,2	11,2	11,2	11,2
Oppgaveendringer	-	-	-	-
Korrigert budsjett 2016	653,3	653,3	653,3	653,3
Demografikompensasjon	4,8	9,1	14,3	20,6
Annen rammeendring	4,6	5,7	8,9	9,9
Forslag til netto driftsramme	662,8	668,1	676,5	683,9
Rammeendring	9,4	14,8	23,2	30,5

Tabell 9-3 Tiltak barne- og familietjenesten. Tall i millioner kroner

	2017	2018	2019	2020
Opprettholdelse av standard				
Befolkningsvekst	3,2	7,0	13,7	20,1
Ressurskrevende brukere	7,0	7,0	7,0	7,0
Statlig barnevern	2,1	2,1	2,1	2,1
Endringer i tjenestetilbudet				
Opptrappingsplan skolehelsetjeneste	3,5	4,5	5,5	6,5
Familietiltak i hjemmet	4,0	4,0	4,0	4,0
Endret bruk av Gartnerhaugen	-3,0	-3,0	-3,0	-3,0
Redusere plasseringer utenfor hjemmet	-5,0	-5,0	-5,0	-5,0
Inntektsberegne barnetrygden	-2,3	-1,7	-1,2	-1,2
Sum tiltak	9,4	14,8	23,2	30,5

Opprettholdelse av standard

Befolkningsvekst

Det settes av 3,2 millioner kroner til å dekke økte utgifter som følger av befolkningsutvikling, stigende til 20,1 millioner kroner i 2020.

Ressurskrevende brukere

Helse og avlastningstjenesten har store merutgifter til ressurskrevende brukere, og rådmannen foreslår å styrke området med sju millioner kroner.

Statlig barnevern

På grunn av økte egenandeler øker kostnadene til statlig barnevern. Det settes av midler til å kompensere utgiftsveksten i perioden med 2,1 millioner kroner. Det forutsettes at utgiftene dekkes gjennom økte statlige overføringer.

Endringer i tjenestetilbudet

Opptrappingsplan skolehelsetjeneste

Rådmannen foreslår en opptrappingsplan for skolehelsetjenesten i planperioden jf. [bystyresak 115/16](#). Det settes av 3,5 millioner kroner i 2017, økende til 6,5 millioner kroner i 2020. I 2015

brukte Trondheim kommune 26 prosent mer enn ASSS-gjennomsnittet på helsestasjoner og skolehelsetjenesten, inklusive ressurser til psykologstillinger. Opptrappingen kommer dermed i tillegg til kommunens eksisterende satsing.

Familietiltak i hjemmet

BFT skal yte tidlig innsats for å hjelpe barn og familier i vanskelige livssituasjoner. Rådmannen foreslår å styrke hjelpetiltak i hjemmet med fire millioner kroner. Dette skal bidra til å gi barn, unge og deres familier god oppfølging og redusere antallet plasseringer i beredskapshjem, fosterhjem og institusjon. De byomfattende barneverntiltakene skal kobles inn i arbeidet med familiene tidligere enn i dag. Oppgavefordelingen mellom tiltak bydel og byomfattende vil vurderes.

Endret bruk av Gartnerhaugen

Gartnerhaugen brukes i dag til institusjonsplasseringer barnevern. Satsing på familietiltak i hjemmet og Link gjør at vi kan redusere bruken av institusjon og omstille Gartnerhaugen til et kommunalt hjelpetiltak/bofelleskap, med samme type oppfølgingstjenester som i dag gis til ungdom som bor i egen bolig. Endringen utgjør en årlig besparelse på tre millioner kroner.

Redusere plasseringer utenfor hjemmet

Trondheim kommune har sammenlignet med ASSS-kommunene en høy andel barn og unge i institusjon. Det er nødvendig å videreutvikle og etablere alternative tiltak som reduserer denne andelen. I budsjettforslaget er det lagt til grunn en vesentlig reduksjon i antall plasseringer og beleggsgøgn både i institusjon og fosterhjem. Dette krever store omlegginger av tjenestetilbudet, og må ses i sammenheng med økt innsats i hjemmet. Enhetene skal benytte familieråd i større grad i akuttsaker og iverksette et tettere samarbeid mellom bydelene og barnevernsvakten. Endringen forventes å utgjøre en årlig besparelse på fem millioner kroner.

Inntektsberegne barnetrygden

Enslige mindreårige flyktninger mellom 16 og 20 som bor i bofelleskap, husvertiltak eller hybel, får en månedlig ytelse på 5850 kroner. I tillegg får enslige mindreårige beholde barnetrygden frem til fylte 18 år. Rådmannen foreslår å endre dette fra 1.1.2017, for at satsene i større grad skal bli lik øvrige satser for livsopphold innenfor området økonomisk sosialhjelp. I dag er livsoppholdssatsen for økonomisk sosialhjelp for ungdom mellom 18-24 år 3920 kroner. Det er i tillegg praksis at alle inntekter ved beregning av økonomisk sosialhjelp regnes inn i inntektsgrunnlaget, også barnetrygden. Endringene vil gi enslige mindreårige lik sats til livsopphold i hele perioden fra 16-20 år. Satsen vil fortsatt være 1930 kroner over vanlig ungdomssats. Dette utgjør 2,3 millioner kroner i 2017.

9.5 Forslag til investeringsbudsjett for perioden 2017-2020

Tabell 9-4 viser vedtatte investeringsrammer for 2016-2019, og rådmannens forslag til investeringer i perioden 2017-2020 innenfor barne- og familietjenesten. En detaljert oversikt over rådmannens forslag til investeringer og finansiering for 2017 er gitt i kapittel 29.

Tabell 9-4 Investeringer i barne- og familietjenesten i perioden 2017-20. Tall i millioner kroner.

				2016	2017	2018	2019	2020
Vedtatt budsjett 2016-2019				27,0	23,0	23,0	3,0	
Forslag til budsjett 2017-2020					14,0	14,0	0,0	0,0
Prosjekt/investering	Kostnads- overslag	Tidligere bevilget	Rest til bevilgning	Forslag til investering				
				2017	2018	2019	2020	
Boliger enslige mindreårige flyktninger				4,0	4,0	-	-	
Barneboligplasser/avlastningbolig	25,0	5,0	20,0	10,0	10,0	-	-	
Sum BFT	65,0	5,0	60,0	14,0	14,0	0,0	0,0	

Boliger enslige mindreårige flyktninger

Behovet for tilrettelegging av tiltakshus og bofellesskap for enslige mindreårige flyktninger øker i perioden. Kommunen har gode erfaringer med bruk av eldre kommunale bygg som tilpasses til dette formålet. Rådmannen foreslår at det settes av fire millioner kroner i 2017 og det samme i 2018 til oppgradering og tilrettelegging i flere prosjekter.

Barneboligplasser/avlastning

Behovet for boligavlastning har økt de senere årene, og noen brukere av dette tilbudet har behov som krever spesiell kompetanse hos medarbeidere. I den nye avlastningsboligen tar rådmannen sikte på å tilrettelegge for ungdom som ikke kan benytte tilbudet i dagens boliger på grunn av atferd og/eller psykiske vansker. Dette vil bedre utnyttelsen av det samlede tilbudet som gis av helse- og avlastningstjenesten.

10 Kvalifisering og velferd

Personer som står utenfor arbeidslivet skal få god hjelp, veiledning og støtte til arbeid eller utdanning. Personer som søker sosialhjelp, skal delta i aktivitet som raskt fører ut i arbeidslivet. Kommunens voksenopplæring skal gi opplæringstilbud som leder deltakerne ut i videre utdanning eller arbeid. I en tid hvor Trondheim mottar flere flyktninger enn tidligere, har kvalifiseringscenteret for innvandrere (INN) et sentralt oppdrag i å utforme effektive kvalifiseringsløp. Samhandling mellom NAV, INN og voksenopplæringen skal styrkes, slik at brukerne i større grad opplever en helhetlig tjeneste. I løpet av 2017 skal alle virksomhetene på området flytte. Voksenopplæringen, INN, ett av de to nye helse- og velferdskontorene (HVK) og NAV-kontorene lokaliseres sammen på Sorgenfri, mens det andre NAV- kontoret og HVK samlokaliseres på Falkenberg. Dagens enhet for voksenopplæring samorganiseres med fylkeskommunens voksenopplæring og danner et nytt opplæringscenter.

10.1 Informasjon om tjenesteområdet

Kvalifisering og velferd består av NAV- kontor, helse- og velferdskontor (HVK), Enhet for voksenopplæring (EVO) og Kvalifiseringscenter for innvandrere (INN).

NAV skal bistå brukere inn i arbeidslivet eller i utdanningsløp. NAV tildeler økonomisk sosialhjelp, midlertidig bolig for bostedsløse personer, administrerer statlig bostøtteordning, lån for å kjøpe bolig og tilskudd til kjøp og tilpasning av bolig. NAV har ansvaret for å vurdere om brukerne fyller kriterier for å få innvilget økonomisk sosialhjelp og for utbetaling av ytelsene.

HVK behandler søknader om helse- og velferdstjenester. De har ansvar for å fatte enkeltvedtak om helse- og velferdstjenester til personer over 18 år. Enkeltvedtak omhandler hjemmetjenester, kort- og langtidsopphold i institusjon, brukerstyrt personlig assistanse (BPA), omsorgslønn, tilrettelagt fritid, trygghetsalarm, tilrettelagt transport og kommunal utleiebolig. Kontorene gir også boligveiledning. HVK er koordinerende enhet for rehabilitering og habilitering, og ansvarlig for å informere brukerne om individuelle planer og utforming av slike planer.

EVO tilbyr grunnskoleopplæring og tilrettelagt opplæring i grunnleggende ferdigheter etter opplæringsloven. Grunnskoleopplæringen er delt i to deler, hvor ungdom og voksne går på hvert sitt tilbud. Det spesialpedagogiske tilbudet omhandler tilpasset opplæring i norsk, opplæring i grunnleggende ferdigheter og hjelp fra logopedisk senter. Logopedisk senter gir også tilbud til barn. EVO tilbyr opplæring i norsk og samfunnsfag for nyankomne flyktninger og innvandrere etter introduksjonsloven. EVO har omtrent 1 200 deltakere i tillegg til logopedisk senter 700 brukere. Sammen med INN tilrettelegger EVO introduksjonsprogram for nyankomne flyktninger.

INN, EVO, Flyktningehelsetjenesten, helse- og velferdskontor Midtbyen, Tolk Midt-Norge og Øya barnehage ved Innføringsavdelingen, er de seks sentrale enhetene som skal bidra til å bosette og kvalifisere voksne flyktninger. Barne- og familietjenesten ved omsorgsenheten har et særskilt ansvar for bosetting og kvalifisering av enslige mindreårige i kommunen.

Tabell 10-1 Økonomisk sosialhjelp sammenliknet med ASSS kommunene

	Trondheim			ASSS		
	2013	2014	2015	2013	2014	2015
Prosentandel mottakere av sosialhjelp av innbyggere i alderen 20-66 år	3,5	4,0	3,9	3,9	3,8	3,9
Prosentandel av alle mottakere med sosialhjelp som hovedinntektskilde	61,6	53,8	54,7	43,3	42,5	42,9
Andel sosialhjelpsmottakere 18-24 år i prosent av innbyggere 18-24 år	4,7	5,6	5,5	5,6	5,6	5,6
Gjennomsnittlig månedlig utbetaling per stønadsmottaker (kroner)	9.991	10.418	10.480	8.414	8.668	9.215
Kommunalt disponerte boliger per 1000 innbyggere	24	24	24	19	19	18

Tabellen viser at Trondheim ligger omtrent som gjennomsnittet i ASSS på en rekke målinger. Trondheim har like mange sosialhjelpsmottakere, en større andel med sosialhjelp som hovedinntekt og dermed høyere utbetalt månedlige beløp. I tillegg har Trondheim kommune flere kommunale boliger enn gjennomsnittet.

10.2 utfordringer

Organisatoriske endringer og flyttinger

I 2017 skal både NAV og HVK reduseres fra fire til to enheter. Dette medfører en organisasjonsendring og en gjennomgang av arbeidsmetoder. Dagens EVO skal slås sammen med fylkeskommunens voksenopplæring og danne et nytt opplæringscenter. Alle virksomhetene på området skal flytte inn i nye bygg på Sorgenfri og Falkenberg. Voksenopplæringscenteret starter høstsemesteret i nytt bygg, resten av virksomhetene flytter nærmere årsskiftet 2017/2018. Alle disse endringene gir store muligheter til å forbedre arbeidsformer og samhandling.

Økt bosetting av flyktninger fører til økte statlige integreringstilskudd. Dette gir kommunen mulighet for å tilrettelegge for effektive kvalifiseringstiltak. Dersom en flyktning er selvforsørget etter endt introduksjonsprogram dekker flyktningmidlene kommunens utgifter. Men om en stor del av flyktningene må ha økonomisk sosialhjelp i lengre tid etter introduksjonsprogrammet vil utgiftene spise av det ordinære kommunebudsjettet. Trondheim er avhengig av å lykkes med at en større andel nyankomne flyktninger blir selvforsørget etter introduksjonsprogrammet.

Sykefravær

Det gjennomsnittlige sykefraværet innenfor tjenesteområdet kvalifisering og velferd er relativt lavt, sett i forhold til øvrige tjenesteområder innenfor helse- og velferdsområdet. I 2015 ble tjenesteområdene Oppfølgingstjenester og Forvaltningstjenester endret til Kvalifisering og velferd og Psykisk helse og rus. Endringen gjør at en ikke har sammenligningstall år tilbake. Fraværet varierer relativt mye både mellom tjenestetyper og mellom enheter av samme tjenestetype innenfor kvalifisering og velferd, jfr. [sak 6/16 sykefraværsrapport 2.kvartal 2016](#). I første kvartal 2016 varierte fraværet mellom 4,5 og 10,3 prosent. Innsatsen for å unngå høyt sykefravær er stor og foregår kontinuerlig. Enheter med høyt fravær har direkte bistand fra stab og interne tjenester i arbeidet med å finne årsaker og løsninger. Innføring av flere ledernivå i kommunen forventes på sikt å bidra til mer varig reduksjon i fraværet.

NAV – økonomisk sosialhjelp

ASSS-rapporten for 2016 viser at Trondheim har redusert ressursbruken på sosiale tjenester. Kommunen ligger nå ni prosent over ASSS- snittet, når ressursbruken er korrigert for kommunens utgiftsbehov.

Andelen innbyggere i Trondheim mellom 20-66 år som har mottatt økonomisk sosialhjelp, økte fra 3,5 prosent i 2013 til 4,0 prosent i 2014 og falt igjen til 3,9 prosent i 2015. Trondheim bruker mer enn de andre kommunene på kvalifiseringsprogram (KVP), men ligger omtrent på gjennomsnitt på resten av variablene som måles i ASSS. Sosialhjelpområdet går med merforbruk i 2016 og rådmannen har en tett oppfølging av enhetene.

Hovedutfordringene i planperioden er å utvikle gode kvalifiseringstiltak for å redusere antall personer som har økonomisk sosialhjelp som hovedinntektskilde og å redusere stønadslengden. Mottakere av økonomisk sosialhjelp som ikke har fylt 30 år, skal ha tilbud og krav om å delta på aktivitet eller i arbeidsrettede tiltak for å få stønad. NAV-kontorene fikk ekstra ressurser til å opprette flere aktivitetstilbud i 2016. For å nå målet om at alle mottakere skal få et godt og relevant aktivitetstilbud samarbeider NAV-kontorene med kommunale enheter, tiltaksarrangører, næringsliv og andre aktører. I 2016 er det gjort en endring i innretningen på sosialhjelpen som forventes å gi effekt i 2017. Modellen for barnesatser er endret slik at den blir mer lik lønnsinntekt.

Bolig

Antallet på venteliste for kommunal utleiebolig er redusert fra 339 personer i september 2015 til 252 i august 2016. Gjennomsnittlig ventetid er redusert fra 6,6 til seks måneder i samme periode. Ventetiden er fortsatt lang, og flere må benytte midlertidig bolig i ventetiden. Rådmannen vil fortsette arbeidet med å bistå boligsøkere i å skaffe bolig på det private boligmarkedet ved leie eller kjøp av egen bolig, og sikre større utnyttelse av statlige boligvirkemidler som bostøtte og startlån.

Enhet for voksenopplæring (EVO)

Å videreutvikle det tette samarbeidet mellom EVO og INN, er et prioritert område også i 2017, og dette samarbeidet er kritisk for å kunne gi gode introduksjonsprogram til et økt antall flyktninger. Det arbeides med å utvikle resultatindikatorer for voksenopplæringsområdet. Nye lokaler realiseres i 2017 i samarbeid med fylkeskommunen. Dette vil føre til økte husleieutgifter, men gir også grunnlag for mer effektiv drift. Denne endringen er innarbeidet i rådmannens forslag til handlings- og økonomiplan. Å gi et godt opplæringstilbud til synshemmede har vært en utfordring i flere år. Det er lagt inn økte ressurser fra 2017 for å gi et bedre tilbud om synspedagogikk.

På grunn av økningen i antall bosatte enslig mindreårige flyktninger, er det stor vekst i elevtallet ved grunnskole for ungdom mellom 16-20 år. Dette gir økte utgifter til undervisningslokaler og drift av tilbudet. Økningen finansieres med statlige tilskudd. Trondheim kommune og Sør-Trøndelag fylkeskommune arbeider med å finne en løsning hvor dette skoletilbudet kan flyttes til videregående skoler.

10.3 Mål for tjenesteområdet

Tjenesteområdet har et særlig ansvar for følgende delmål i kommuneplanen:

- 3.4: I 2020 har husholdningene i Trondheim muligheter for å skaffe seg en forutsigbar inntekt gjennom egen innsats
- 3.5: I 2020 har Trondheim en boligpolitikk som utjevner sosiale forskjeller

- 3.6: I 2020 er sosiale helseforskjeller i Trondheim redusert
- 4.4: I 2020 skal Trondheim kommune og kommunens innbyggere ha felles forståelse av hvilke forventninger en kan ha til kommunens tjenester

10.3.1 Periodemål 2017-2020

De fire felles periodemålene for Kvalifisering og velferd som ble vedtatt av bystyret i 2015 videreføres. For inneværende periode må rådmannens oppfølging av målene ta spesielt høyde for de utfordringer det er pekt på over. Indikatorene som presenteres under det enkelte periodemål skal gi grunnlag for å vurdere måloppnåelsen.

1. Sosialhjelpsmottakere har arbeidsrettede tiltak

Målet er å redusere antallet langtidsbrukere som mottar økonomisk sosialhjelp mer enn seks måneder. Brukere som av tungtveiende grunner ikke kan delta i aktivitet og har mottatt sosialhjelp i mer enn seks måneder, skal få en grundig vurdering/oppfølging for blant annet å kartlegge om brukeren har helseutfordringer som tidligere ikke har kommet fram.

Personer under 30 år er en prioritert gruppe for bistand til å komme i utdanning eller arbeid.

NAV arbeider med å redusere det samlede antallet ungdommer som mottar sosialhjelp, arbeidsavklaringspenger og uføretrygd, gjennom å sikre deltakelse i arbeidsrettede tiltak og annen aktivitet. NAV organiserer arbeidet med ungdommen i såkalte "Jobbhus". I forbindelse med at ressursene til aktivitet i NAV er styrket, utvider kontorene antallet tiltak. NAV-kontorenes oppfølging av risikoutsatt ungdom skal gjennomføres i tett dialog med andre kommunale enheter og Sør-Trøndelag fylkeskommune. Oppfølgingen skal bidra til at færre ungdommer mottar sosialhjelp og at varigheten på ytelsen reduseres.

Resultatindikatorer:

- 80 prosent av alle som mottar økonomisk sosialhjelp, er i aktivitet innen to uker
- Ti prosent færre brukere som har mottatt sosialhjelp i mer enn seks måneder per år

2. God tilgang på bolig for vanskeligstilte

Det er stor etterspørsel etter kommunale utleieboliger. Tiden boligsøkere må vente på bolig varierer ut fra behovet til den enkelte boligsøker.

For å redusere etterspørselen etter kommunal utleiebolig, skal helse- og velferdskontorene og NAV gi råd og veiledning samt gi boligsøkerne aktiv bistand på det private boligmarkedet. Retningslinjene for tildeling av kommunal utleiebolig er tydelig på at boligsøkere, som kan dra nytte av andre boligvirkemidler for å skaffe eller beholde bolig, ikke skal innvilges kommunal utleiebolig. Dette krever aktiv boligrådgivning fra kommunen.

Det private boligmarkedet skal benyttes til bosetting av flyktninger. Dette skjer på to måter; gjennom satsingen *Privat leie av bolig*, hvor kommunen videreformidler private boliger, og gjennom *selvbosetting*. Selvbosetting innebærer at den som ønsker å bosette seg i kommunen selv finner en privat utleiebolig. Det stilles krav om at utleieobjektene er godkjent som bolig, at det foreligger godkjent leiekontrakt og at husleien ligger innenfor NAVs satser. Selvbosetting skjer etter avtale mellom kommunen og Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi).

Resultatindikatorer:

- Gjennomsnittlig ventetid på ordinær kommunal bolig er redusert fra seks til 5,5 måneder
- Ti prosent årlig økning i antall personer som har flyttet fra kommunal bolig
- 40 prosent av flyktningene bosettes i det private boligmarkedet per år

3. Deltakere i norskopplæring skal oppnå gode resultater.

Norskopplæring er en sentral del av introduksjonsprogrammet, og gode norskerferdigheter er viktig for at den enkelte innvandrer skal komme over i jobb eller videre utdanning.

Norskprøvene er gjort obligatoriske fra 2014.

Resultatindikatorer:

- Deltakerne fra Trondheim kommune skårer bedre enn landsgjennomsnittet på nasjonale prøver i norsk

10.4 Forslag til driftsbudsjett for perioden 2017-2020

Tabell 10-2 viser rådmannens forslag til netto driftsramme for kvalifisering og velferd i perioden 2017-2020. Tabellen viser endring i forhold til vedtatt budsjett 2016. Tabell 10-3 viser rådmannens forslag til hvordan tjenesteområdet skal tilpasse seg nye driftsrammer.

Tabell 10-2 Budsjettamme og rammeendring kvalifisering og velferd. Tall i millioner kroner

	2017	2018	2019	2020
Vedtatt budsjett 2016	708,1	708,1	708,1	708,1
Pris- og lønnskompensasjon	15,4	15,4	15,4	15,4
Oppgaveendringer	-	-	-	-
Korrigert budsjett 2016	723,5	723,5	723,5	723,5
Demografikompensasjon	2,6	4,8	6,8	8,5
Annen rammeendring	6,4	16,3	10,9	10,9
Forslag til netto driftsramme	732,5	744,6	741,2	742,9
Rammeendring	9,0	21,1	17,7	19,4

Tabell 10-3 Tilpasningstiltak, Kvalifisering og velferd. Tall i millioner kroner

	2017	2018	2019	2020
Opprettholdelse av standard				
Befolkningsvekst	0,7	3,7	3,3	5,0
Økte sosialhjelpsutgifter på grunn av økte husleier	0,5	1,0	1,5	1,5
Økte kostnader BPA og omsorgslønn	2,9	6,7	6,7	6,7
Endringer i tjenestetilbudet				
Økte kostnader lokaler til voksenopplæring	4,9	9,7	9,7	9,7
Synspedagog	0,8	0,8	0,8	0,8
Ungdomsgarantien	1,7	1,7	1,7	1,7
Effektiviseringstiltak				
Samlokalisering av Enhet for voksenopplæring	-2,0	-2,0	-4,0	-4,0
Samlokalisering NAV	-0,5	-0,5	-2,0	-2,0
Sum tiltak	9,0	21,1	17,7	19,4

Opprettholdelse av standard

Befolkningsvekst

Det legges inn kompensasjon for befolkningsveksten. Rådmannen foreslår å legge inn 0,4 millioner kroner i 2017 økende til 5,0 millioner kroner i 2020.

Økt sosialhjelp som følge av økt husleie

Dagens husleiemodell er forutsatt å være utgiftsdekkende. Som følge av økte husleier i planperioden, foreslår rådmannen å øke bevilgningene til økonomisk sosialhjelp med 0,5 million kroner i 2017 økende til 1,5 millioner kroner i 2020.

Rettighetsfesting av brukerstyrt personlig assistanse

Endringer i pasient- og brukerrettighetsloven fra 1.1.2015, gir personer under 67 år med langvarig og stort behov for personlig assistanse etter helse- og omsorgstjenesteloven, rett til brukerstyrt personlig assistanse (BPA). I tillegg er kostnadene til omsorgslønn økende. Rettighetsfestingen gjør kostnadene mindre styrbare og rådmannen foreslår å legge inn 2,9 millioner kroner i 2017 økende til 6,7 millioner kroner i 2018.

Endring i tjenestetilbud

Økte kostnader lokaler Enhet for voksenopplæring

Fra skoleåret 2017/2018 vil voksenopplæringen (EVO) flytte inn i nye lokaler, og driften kan gjøres mer effektiv som følge av bedre og mer hensiktsmessige lokaler. Det vil imidlertid være behov for en ytterligere økning av budsjettrammen som følge av vesentlig høyere husleieutgifter. Rådmannen foreslår at budsjettrammen til enheten økes med 4,9 millioner kroner i 2017 (halvt år med økt husleie) økende til 9,7 millioner kroner fra 2018.

Synspedagog

Trondheim kommune har per i dag ingen synspedagog knyttet til EVO, og dette gir et dårlig undervisningstilbud på området. Det settes av ressurser til synspedagog, og stillingen kan alt etter kapasitet også bistå oppvekst- og utdanningsområdet. Det legges inn 800 000 kroner årlig til tiltaket i planperioden.

Ungdomsgarantien

Formannskapet vedtok gjennom sak (46/16) at det opprettes 35 fulltids tiltaksplasser for ungdom med oppmøte kl 08:00 om morgenen og arbeidsslutt kl 15:30. Tiltaket var kostnadsberegnet til 10 000 kr plass og en beregnet delårseffekt i 2016 på 2,5 millioner kroner økende til 4,2 millioner kroner i 2017. Bystyret har bevilget 2,5 millioner kroner og rådmannen foreslår å øke dette med 1,7 millioner kroner i perioden slik at tiltaket er fullfinansiert i 2017. Rådmannen forutsetter at hele tiltaket blir finansiert gjennom økte bevilgninger i statsbudsjettet som legges frem i oktober 2016.

Effektiviseringstiltak

Samlokalisering av Enhet for voksenopplæring

En samlokalisering av EVO vil gi betydelige fordeler for enheten. Gjennom en reduksjon av antall lokasjoner vil enheten bli lettere å administrere, og kan derfor effektivisere administrasjon og drift. Effektiviseringen er beregnet til 2 millioner kroner i 2017 og 2018 økende til 4 millioner kroner i 2019.

Samlokalisering NAV

Administrative besparelser etter opprettelse av to NAV- kontor i 2017, er beregnet til 500 000 kroner i 2017 og 2018, økende til to millioner kroner i 2019.

10.5 Forslag til investeringsbudsjett for perioden 2017-2020

10.5.1 Status og utfordringer

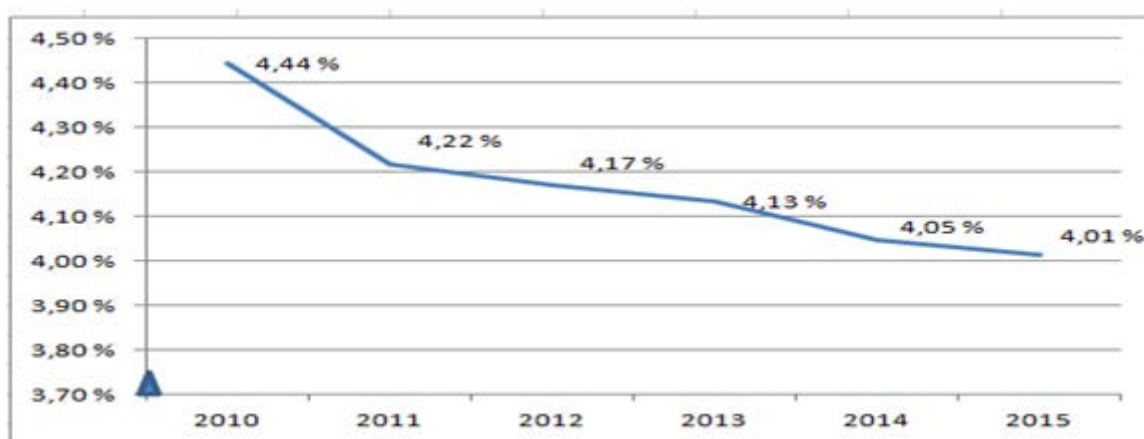
Trondheim kommune vil ikke nå målsettingen om en nettotilvekst på 260 boliger i løpet av 2016, jamfør Boligprogrammet. I perioden 2010-2015 har antallet kommunalt disponerte utleieboliger i Trondheim vært tilnærmet uendret.

Tabell 10-4 Antall kommunalt disponerte utleieboliger pr 31.12.2010 til 31.12.2015, tall fra Kostra

År	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Antall	3986	3899	3898	3937	3927	3982

Tabellen viser at det var en stor nedgang i antallet boliger i 2011. Fra 2011 fram til 31.12.2015 har det vært en nettotilvekst på 83 boliger.

I samme periode har det totale boligantallet i Trondheim økt, noe som innebærer at andelen kommunalt disponerte utleieboliger har sunket fra 4,5 prosent til fire prosent. Trondheim kommune har nå 21 kommunalt disponerte utleieboliger pr 1000 innbygger. Til sammenligning har Oslo 18 boliger og Bergen 19 boliger pr 1000 innbygger. Gjennomsnittet i ASSS ligger på 18 pr 1000 innbygger.

Figur 10.1 Andel kommunalt disponerte utleieboliger av alle boliger i perioden 2010 - 2015

For å opprettholde dagens nivå, hvor antallet kommunalt disponerte utleieboliger utgjør fire prosent av det totale boligantallet, er det behov for en nettotilvekst på 300 boliger i budsjettperioden 2017 - 2020. Med bakgrunn i salg av boliger og reduksjon ved blant annet ombygging av Ungbokollektiv må det anskaffes mer enn 300 boliger.

Ved gjennomføring av kommunale byggeprosjekt involveres flere enheter. Kommunen kan oppnå raskere anskaffelse av et stort antall kommunale utleieboliger gjennom en prosjektorganisering der alle berørte fagmiljøer i kommunen er pålagt å prioritere nettopp denne oppgaven. Raskere fremskaffelse av kommunale utleieboliger kan også oppnås ved en generell kapasitetsøkning innenfor linjeorganisasjonen, kombinert med god og langsiktig boligplanlegging.

Salg til kommunale leietakere vil fortsatt være et av kommunens satsingsområder. I gjennomsnitt selges det 25 boliger pr år. Gjenkjøp av nye boliger kan ha en større kostnad enn salgsinntektene, noe som kan føre til reduksjon i antallet boliger.

Ungbo er et boligtilbud for all ungdom i alderen 17 til 23 år. Boligene som tildeles av Ungbo skal gjennomgås og tilpasses dagens behov. Dette gjelder spesielt bokollektivene hvor det er behov for ombygging til selvstendige boenheter. Omfanget av behov for ombygging og tilpasning er usikkert. Ombygging til selvstendige boenheter vil føre til en reduksjon i antallet boenheter.

Oppgradering av boligene i Yrkesskoleveien til omsorgsboligstandard vil gi en reduksjon på 26 kommunalt disponerte utleieboliger i komplekset. Dette skjer i forbindelse med bygging av et

nytt kultur- og aktivitetsbygg ved Brundalen HVS. I byggefasen må det skaffes erstatningsboliger for 96 beboere.

Ved nyanskaffelser av boliger gjennom bygging, rehabilitering og kjøp, søker kommunen Husbanken om tilskudd til utleieboliger. Anskaffelse av et økt antall boliger vil gi en husleieøkning for eksisterende leietakere. Noe av husleieøkningen vil bli kompensert gjennom økt statlig bostøtte eller støtte gjennom økonomisk sosialhjelp.

Tabell 10-5 gir en samlet oversikt over alle kommunale boliger som er planlagt ferdigstilt ervervet i perioden 2017 – 2020. Disse er nærmere omtalt under de respektive kapitlene Kvalifisering og velferd, Psykisk helse og rus, Bo- og aktivitetstilbud og Helse og omsorg. Ordinære utleieboliger er inkludert kjøp av erstatningsboliger, etter salg til leietakere, som i gjennomsnitt er 25 boliger pr år.

Punkt om omsorgsboliger gjelder kun antallet kommunale andeler i borettslaget. I tillegg kommer, omsorgsboliger som bygges i tilknytning til helse - og omsorgsentre.

Tabell 10-5 Antall boliger som er planlagt ferdigstilt eller ervervet i perioden 2017 – 2020

	2017	2018	2019	2020	SUM
Tonstad Øst, psykisk helse	-	-	10	-	10
Ordinære utleieboliger	65	65	65	65	260
Bofellesskap utviklingshemmede	-	-	9	-	9
Kattem omsorgsboliger	8	-	-	-	8
Risvollan omsorgsboliger	-	-	-	15	15
Persaunet omsorgsboliger	15	-	-	-	15
Svenskjordet/Ranheimsveien	-	35	-	-	35
Ivar Reitens vei	-	14	-	-	14
Lillerydningen 1	-	14	-	-	14
Jarleveien	44	-	-	-	44
Småhus, rus	3	-	3	-	6
Sum økonomiplan	135	128	87	80	430

Den foreslåtte investeringstakten i bolig vil ikke øke husleienivået i kommunale boliger utover det som ligger i eksisterende planer.

Tabell 10-6 viser rådmannens forslag til investeringer for ordinære utleieboliger i perioden 2017-2020, og endringer i forhold til vedtatt budsjett for 2016.

Tabell 10-6 Prosjekter som foreslås i perioden 2017 - 2020. Tall i millioner kroner.

				2016	2017	2018	2019	2020
Vedtatt budsjett 2016-2019				123,2	108,8	80,0	95,2	
Forslag til budsjett 2017-2020					318,5	218,3	157,0	157,0
Prosjekt/investering	Kostnads- overslag	Tidligere bevilget	Rest til bevilgning	Forslag til investering				
				2017	2018	2019	2020	
Lillerydningen 1 -2.6 pr bolig	36,4	5,0	31,4	25,0	6,4	-	-	
Svenskjordet/Ranheimsveg	91,0		91,0	45,5	45,5	-	-	
Ivar Reitens vei	36,4	5,0	31,4	25,0	6,4	-	-	
Ordinære utleieboliger 2,4 mill pr bolig	-	-	-	145,0	145,0	145,0	145,0	
Sjømannshjemmet	15,5	7,5	8,0	8,0	-	-	-	
Trondheimsporten	55,0	5,0	50,0	50,0	-	-	-	
Ungbokollektiv, ombygginger	11,0	-	11	8,0	3,0	-	-	
Ombygginger	-	-	-	6,0	6,0	6,0	6,0	
Inventar og utstyr	-	-	-	6,0	6,0	6,0	6,0	
Sum økonomiplan				318,5	218,3	157,0	157,0	

Kommunale utleieboliger

Trondheim kommune både bygger og kjøper enkeltleiligheter og flerleilighetsbygg. Dette finansieres ved låneopptak, salginntekter og tilskudd fra Husbanken. Ved salg av leiligheter til leietakere, benyttes midlene til gjenkjøp av nye boliger. Som regel er gjenkjøp dyrere, og midlene rekkes til et mindre antall boliger enn det antall som er solgt. Dette gir en reduksjon av antall boliger.

Svenskjordet/Ranheimsvegen

Det planlegges bygging av 35 kommunale boliger til en kostnad på 91 millioner kroner.

Lillerydningen

Det planlegges bygging av 14 kommunale boliger til en kostnad på ca. 36,4 millioner kroner. Det er usikkerhet knyttet til omregulering av tomta og grunnforholdene som kan føre til økte kostnader.

Ivar Reitens vei

Det planlegges bygging av ca. 14 boliger til en kostnad på ca. 36,4 millioner kroner.

Ungbokollektiv, ombygging

Det vurderes å foreta ombygging av bokollektiv som disponeres av Ungbo til selvstendige boenheter.

Sjømannsveien 21/Sjømannshjemmet

Trondheim kommune har kjøpt eiendommen Sjømannsveien 21 med 24 leiligheter. Per i dag er kun ni leiligheter bebodd. Flere leiligheter er uten egne bad og i svært dårlig stand. Rådmannen har foretatt en vurdering av boligene, og planlegger istandsetting til en total kostnad på ca. 15,5 millioner kroner.

Trondheimsporten /Falkenborgvegen

Nytt felles voksenopplæringsssenter for Trondheim kommune og Sør- Trøndelag fylkeskommune lokaliseres på Sorgenfri, se [bystyresak 88/15](#) *Lokalisering av felles voksenopplæringsssenter*. Bygget vil stå ferdig til skolestart sommeren 2017. I tillegg til skoledelen, vil bygget inneholde nye lokaler til Kvalifiseringssenteret for innvandrere (INN) og Flyktingehelseteamet.

Nye lokaler til de to nye Offentlige servicekontorene (NAV og HVK), vil være på henholdsvis Sorgenfri/Trondheimsporten samt på Strindheim/Falkenborgveien.

Det er behov for investeringsmidler til inventar og utstyr, og dette er estimert til 55 millioner kroner for begge byggene.

Ombygging

Det er flere beboere som har behov for tilrettelegging av boligen ut fra individuelle behov. I tillegg kan det være behov for mindre ombygginger, som går ut over ordinært vedlikehold, og som må finansieres over investeringsbudsjettet. Til ombygging er det avsatt seks millioner kroner per år.

Inventar og utstyr

Det er behov for utskifting av inventar og utstyr. I tillegg vil det bli satset på bruk av velferdsteknologi i boliger for ulike målgrupper. Til inventar er det avsatt seks millioner kroner per år.

11 Psykisk helse og rus

Rådmannen vil styrke arbeidet overfor ungdom og unge voksne som står i fare for å bli rusavhengige. Mestringstilbudet ved Enhet for psykisk helse og rus styrkes for å gi tidlig hjelp på et lavterskelnivå. Botilbudet for rusmiddelavhengige styrkes gjennom etablering av Jarleveien 10 med 44 leiligheter primo 2017. I tillegg etableres seks "småhus" i løpet av 2017. Målgruppen er personer med rus- og psykiske lidelser som ikke kan bo tett sammen med andre naboer. Det skal innhentes anbud blant frivillige/ideelle organisasjoner på kjøp av inntil 15 korttidsplasser for rusmiddelavhengige og inntil fem natt-/ kriseplasser. Personer som har både rus- og psykiske lidelser skal sikres god kartlegging av behov og behandling, og det skal opprettes mottaks- og oppfølgingscenter (MO -senter) for målgruppen.

11.1 Informasjon om tjenesteområdet

Tjenesteområdet består av enhet for rus og psykisk helse, botiltak og treffsted for psykisk helse og enhet for rustjenester.

Dette tjenesteområdet gir oppfølging til om lag 1 700 brukere med rusproblemer og /eller psykiske lidelser. Oppfølging foregår etter en plan som er avtalt med den enkelte bruker.

Fakta

Brukerkartleggingen i Trondheim i 2015 viste at det var 862 personer med en psykisk lidelse uten rusmiddelavhengighet som mottok oppfølging, samt 893 brukere med rusmiddelavhengighet, hvorav 86,8 prosent ble vurdert til å ha en psykisk lidelse i tillegg.

249 rusmiddelavhengige personer injiserer rusmiddel. 4,4 prosent av alle rusmiddelavhengige (893) var registrert med overdose og 13,5 prosent ble vurdert til at det var fare for overdose.

Antall overdoser per år i perioden 2010 -2014 varierte mellom 40 og 53, antall overdosedødsfall varierte mellom fire og åtte. I 2015 var det 88 overdoser og ni overdosedødsfall.

Prosjekt "Housing -First" har bosatt 32 bostedsløse med rus og psykiske lidelser i ordinære kommunale leiligheter.

Etablering av seks nye småhus er blitt utsatt med bakgrunn i utfordringer med å finne egnede tomter. Småhusene planlegges etablert i løpet av 2017.

Antall utskrivningsklare pasienter i psykisk helsevern er gradvis redusert de siste årene. I 2015 var det i gjennomsnitt fem utskrivningsklare pasienter som ventet i gjennomsnitt to måneder på utskrivning til et kommunalt tjenestetilbud fra psykisk helsevern. Det er ikke meldt om noen utskrivningsklar som venter på bolig fra Tverrfaglig spesialisert rusbehandling.

Regjeringen varslet i st. meld 26 (2014-2015) Fremtidens primærhelsetjeneste – nærhet og helhet, betalingsplikt for utskrivningsklare pasienter i psykisk helsevern og tverrfaglig spesialisert rusbehandling fra 2017, senere endret til 2018, samt å innføre plikt til å opprette kommunalt akutt døgntilbud for personer med psykiske lidelser og personer med ruslidelser fra 2017.

11.2 Utfordringer

Verdens helseorganisasjon forventer at psykiske lidelser vil være den viktigste årsaken til sykdomsbelastning i vestlige land i 2020. En hovedoppgave de kommende årene er å redusere forekomsten av angst, depresjon og rusmiddelproblemer for å sikre enkeltmennesker bedre livskvalitet og redusere totalbelastningen for samfunnet. Trondheim kommune legger vekt på at tjenestene organiseres og utformes i et bruker- og mestringsperspektiv, at psykisk helse og rus ses i sammenheng, og prioriterer tidlig innsats.

I løpet av de siste 10 årene har ressursene vært rettet inn mot personer med en alvorlig psykisk lidelse og eller stor grad av rusmiddelproblematikk. Dette har vært en viktig og vesentlig satsning. Den videre satsningen må i større grad rettes inn mot forebygging og tidlig innsats. Mange unge voksne sliter med lettere til moderate psykiske plager og/eller rusproblemer. I tillegg er det omtrent 30 prosent av elevene som dropper ut fra videregående skole og mange unge voksne er arbeidsledige.

Arbeid med mestring av symptomer kan hindre at mildere plager utvikler seg til mer omfattende helseproblematikk. Mange har høy terskel for å be fastlegen om en henvisning til spesialisthelsetjenesten, og mange henvisninger avvises fordi problematikken er av mild art.

Enhet for psykisk helse og rus utviklet i 2016 et mestringstilbud som tilbyr samtaler og ulike kurs som for eksempel; hasjavenning, røykeslutt, mestring av angst og depresjon, selvhjelp, mindfulness og sinnemestring for personer over 18 år med lette til moderate psykiske plager og eller rusmiddelbruk. Mestringstilbudet er et lavterskeltilbud, der det ikke er nødvendig med henvisning. Tilbudet er gratis og skal gi rask hjelp. Mestringstilbudet samarbeider både med fastlegene og helsesøstertjenesten i videregående skole.

Mestringstilbudet har en bemanning på fire årsverk og har allerede nådd sin kapasitetsgrense. For å ivareta etterspørselen og intensjonen om kort responstid etter henvendelser, foreslår rådmannen å styrke tilbudet med tre årsverk fra 2017. Rådmannen har også søkt statlige midler for å etablere "rask psykisk helsehjelp" fra 2017. "Rask psykisk helsehjelp" ble etablert som et pilotforsøk i 2012. Tiltaket bygger på den britiske modellen «Improving access to psychological therapies» (IAPT). Behandlingstilbudet baserer seg på veiledet selvhjelp og kognitiv terapi som er en veldokumentert behandlingsmetode for psykiske lidelser. Et slikt tilbud vil være et godt verktøy for å gi personer riktig behandling, og samtidig bidra til å utvikle kompetansen til helsepersonell i kommuner.

Mange brukere med psykiske lidelse og rusmiddelavhengighet (ROP) opplever samhandlingen med kommunale enheter, spesialisthelsetjenesten og NAV som krevende. For å bedre samhandlingen og koordineringen vil rådmannen opprette mottak og oppfølgingscenter (MO-senter), slik at brukerne sikres rask og effektiv hjelp.

Det er fortsatt mange personer med psykiske lidelser og /eller rusmiddelavhengige som må vente i flere måneder før de tildeles kommunal bolig. Det er behov for ulike boligtilbud for målgruppa. Boligtilbudet blir i 2017 styrket ved etablering av Jarleveien 10 med 44 leiligheter og nytt bofellesskap med ti leiligheter for personer med psykiske lidelser i 2019. utfordringen blir å sørge for at beboerne gis oppfølging som sikrer bostabilitet.

Det har vært utfordrende å finne egnede tomter for etablering av småhus. Beliggenheten er viktig både for beboerne og for naboskapet. Ofte er etablering av boliger for rusmiddelavhengige blitt møtt med protester fra naboer. Rådmannen har i løpet av 2016

gjennomgått ulike tomtealternativer, og vil i løpet av 2017 ha etablert seks nye småhus, totalt blir det da 15 småhus.

Selv om Trondheim kommune har godt samarbeid med divisjon for psykisk helsevern ved St. Olavs Hospital om utskrivningsklare pasienter, må samhandlingen i hele tiltakskjeden i helse og velferd forsterkes for å unngå flaskehalsen i etterbehandlingen. Uavhengig av betalingsplikt for utskrivningsklare pasienter, skal det legges til rette for at ingen utskrivningsklare pasienter skal behøve å vente i sykehus eller i distriktpsykiatriske senter (DPS) på kommunale tjenester.

Regjeringen har informert kommunene om plikt til å opprette kommunalt akutt døgntilbud (KAD) for personer med psykiske lidelser og / eller rusmiddelavhengige i løpet av 2017. Rådmannen har utarbeidet en plan for en slik etablering. Gjennomføring av den lokale planen forutsetter statlig finansiering. Finansiering av tiltaket vil omtales i statsbudsjettet for 2017.

Sykefravær

Det gjennomsnittlige sykefraværet innenfor de tre enhetene på tjenesteområdet er høyt. I første kvartal 2016 varierte det mellom 10,2 og 13 prosent. I 2015 ble tjenesteområdene Oppfølgingstjenester og Forvaltningstjenester endret til Kvalifisering og velferd og Psykisk helse og rus. Endringen gjør at en ikke sammenligningstall år tilbake, jfr. [sak 6/16 sykefraværsrapport 2.kvartal 2016](#).

Høyt fravær er en utfordring for å kunne sikre god kvalitet og kontinuitet på tjenestene. Innsatsen for å redusere sykefraværet internt i enhetene er stor og foregår kontinuerlig. Enheter med høyest fravær har direkte bistand fra stab og interne tjenester i arbeidet med å finne årsaker og løsninger. Innføring av flere ledernivå i kommunen forventes på sikt å bidra til mer varig reduksjon i fraværet.

11.3 Mål for tjenesteområdet

Helse og velferdstjenesten har ansvar for følgende delmål i kommuneplanen:

- 3.4: I 2020 har husholdningene i Trondheim muligheter for å skaffe seg en forutsigbar inntekt gjennom egen innsats
- 3.5: I 2020 har Trondheim en boligpolitikk som utjevner sosiale forskjeller
- 3.6: I 2020 er sosiale helseforskjeller i Trondheim redusert

11.3.1 Periodemål 2017-2020

De to felles periodemålene for psykisk helse og rus som ble vedtatt av bystyret i 2015 videreføres. For inneværende periode må rådmannens oppfølging av målene ta spesielt høyde for de utfordringer det er omtalt under pkt. 1.2. Indikatorene som presenteres under det enkelte periodemål skal gi grunnlag for å vurdere måloppnåelsen.

1. Personer som er i ferd med å utvikle rusproblemer og/eller psykiske lidelser gjennomfører kurs som fremmer mestring

Om lag en sjettedel av den voksne befolkningen har til enhver tid et psykisk helseproblem og / eller et rusmiddelproblem. Alkohol er det rusmiddelet som skader flest, både rusmisbrukeren og pårørende. Vi ønsker å forebygge og redusere problemene slik at personen kan mestre eget liv.. For at kommunen skal ha kapasitet til å møte nye brukergrupper, er det nødvendig å ta i bruk nye arbeidsmetoder og tilby brukere kurs for å mestre søvnplager, angst og depresjon.

Resultatindikator:

- 100 personer med rusproblemer og/eller psykiske lidelser deltar i mestringskurs hvert år

2. Personer med alvorlig rus og psykiske lidelser (ROP) sikres kartlegging og behandling

Personer som har samtidige rus- og psykiske lidelser bruker ofte rusmidler på en ødeleggende måte og faller utenfor behandlingstiltakene. Noen av dem har sammensatte problemer, og de kan mangle både bolig og arbeid og være gjengangere i kriminalitetsstatistikken. Ved hjelp av kartlegging av disse personene kan vi gi bedre behandling. Det er utarbeidet nasjonal faglig retningslinje for utredning, behandling og oppfølging av personer med ROP- lidelser. Ansatte skal benytte de kartleggingsverktøy som anbefales i retningslinjene i sitt arbeid med brukerne. Det skal legges vekt på brukermedvirkning i arbeidet.

Resultatindikatorer:

- 80 personer med ROP- lidelser er kartlagt med hensyn til behov for tjenester per år
- 50 prosent av de ansatte ved enhetene for psykisk helse og rus har kompetanse i metoden Motiverende intervju (MI)
- Ti prosent av de ansatte ved enhetene for psykisk helse og rus har kompetanse på recovery (bedringsprosesser).
- Det er etablert mottaks- og oppfølgingscenter (MO - senter) for personer med ruslidelse og psykisk lidelse

11.4 Forslag til driftsbudsjett for perioden 2017-2020

Tabell 11-1 viser rådmannens forslag til netto driftsramme for psykisk helse og rus i perioden 2017-2020. Tabellen viser endring i forhold til vedtatt budsjett 2016. Tabell 11-2 viser rådmannens forslag til hvordan tjenesteområdet skal tilpasse seg nye driftsrammer.

Tabell 11-1 Budsjettramme og tiltak psykisk helse og rus. Tall i millioner kroner

	2017	2018	2019	2020
Vedtatt budsjett 2016	192,3	192,3	192,3	192,3
Pris- og lønnskompensasjon	3,6	3,6	3,6	3,6
Oppgaveendringer	-	-	-	-
Korrigert budsjett 2016	195,9	195,9	195,9	195,9
Demografikompensasjon	1,7	3,4	4,8	6,1
Annen rammeendring	8,9	7,3	6,7	6,7
Forslag til netto driftsramme	206,5	206,6	207,4	208,8
Rammeendring	10,6	10,7	11,5	12,9

Tabell 11-2 Tilpasningstiltak, Psykisk helse og rus. Tall i millioner kroner

	2017	2018	2019	2020
Opprettholdelse av standard				
Demografivekst	2,1	2,1	1,2	2,5
Endringer i tjenestetilbudet				
Jarleveien 10	14,0	14,0	14,0	14,0
Tonstad øst	-	-	1,3	1,3
Psykologstillinger	1,4	1,4	1,4	1,4
Etablere mottaks- og oppfølgingscenter	0,3	0,3	0,3	0,3
Styrke mestringstilbudet	2,0	2,0	2,0	2,0
Flere småhus	0,3	0,3	0,8	0,8
Matsentral	-0,2	-0,2	-0,2	-0,2
Private avtaler	-7,0	-7,0	-7,0	-7,0
Effektiviseringstiltak				
Generell effektivisering	-2,3	-2,3	-2,3	-2,3
Sum tiltak	10,6	10,7	11,5	12,9

Opprettholdelse av standard

Demografivekst

Det settes av midler til demografivekst i perioden.

Endring i tjenestetilbud

Jarleveien 10

Den opprinnelige planen for Jarleveien var et botilbud for 35 personer og korttidsplasser. Formannskapet vedtok våren 2016 kjøp av inntil 15 korttidsplasser / omsorgsplasser fra private organisasjoner og en reduksjon av de planlagte driftskostnadene ved Jarleveien. For å redusere driftskostnadene i Jarleveien etableres et botilbud for 44 personer som har behov for oppfølgingstjenester i bosituasjonen og/eller tilrettelagt bolig og helsehjelp. De ni korttidsplasser legges ut på anbud til private organisasjoner i tråd med formannskapets vedtak. Rådmannen foreslår at det settes av 14 millioner kroner til tiltaket i 2017, en reduksjon med fire millioner kroner fra vedtatte planer.

Tonstad øst

I 2019 står det ferdig nye boliger som skal benyttes til personer som har psykiske lidelser. Det settes av budsjettmidler til oppfølging av beboerne estimert til rundt to årsverk og 1,3 millioner kroner.

Psykologstillinger

Enhet for psykisk helse og rus tilsatte to psykologer primo 2015. Statens stimuleringsstilsudd de fem første årene dekker 300.000,- per årsverk. Kommunens egenandel er dermed 700.000,- per årsverk.

Etablere mottak- og oppfølgingscenter (MO senter)

Enhet for psykisk helse og rus skal etablere MO- senter i Midtbyen for personer med rus og / eller psykiske lidelser. Rådmannen har avsatt 0,3 millioner kr til leie av lokaler. Det er ansatte i enhet for psykisk helse og rus som skal betjene MO-senteret.

Styrke mestringstilbudet

Tidlig innsats er et prioritert satsningsområde. Enhet for psykisk helse og rus opprettet eget mestringstilbud med fire årsverk, et lavtekstilbud for personer som sliter med sin psykiske helse. Behovet for et slikt tilbud er større enn det som enheten kan tilby. Rådmannen foreslår å styrke tilbudet med tre årsverk fra 2017 og legger inn to millioner kroner.

Matsentral

Det ble gitt en oppstartressurs for matsentralen i 2016 på 100 000 kr. Dette var en engangsbevilgning i 2016 fra Trondheim kommune og den trekkes derfor tilbake i 2017. Det er avsatt 100 000 kr til årlig drift av matsentralen i perioden 2017-2020.

Flere småhus

Det er per september 2016 etablert ni småhus og det er lagt inn finansiering for ytterligere ni småhus i gjeldende økonomiplan, til sammen 18 småhus. Bruk av småhus gir gode resultater og rådmannen foreslår å øke antallet småhus til 15 i 2017 og til 18 fra 2019. Rådmannen foreslår at det legges inn 300 000 kroner i 2017 økende til 800 000 kroner fra 2019.

Private avtaler

I sak [95/16 Boligtilbudet i Jarleveien](#), vedtok formannskapet å opprettholde kjøp av 15 omsorgsplasser fra ideelle organisasjoner og opprettholde fem natt kriseplasser i Midtbyen. I vedtatte planer skal budsjettet reduseres med 16,7 millioner kroner i 2017. Som følge av

vedtaket foreslår rådmannen og legge inn 9,7 millioner kroner til drift av 15 omsorgsplasser og fem kriseplasser. Rådmannen foreslår en reduksjon på syv millioner kroner som følge av redusert omfang av de private avtalene.

Effektiviseringstiltak

Generell effektivisering

Rådmannen foreslår en generell effektivisering blant alle enhetene innenfor området psykisk helse og rus på 2,3 millioner kroner.

11.5 Forslag til investeringsbudsjett for perioden 2017-2020

Tabell 11-3 viser rådmannens forslag til investeringer i perioden 2017-2020, og endringer i forhold til vedtatt budsjett for 2016.

Tabell 11-3 Prosjekter som foreslås i perioden 2017 - 2020. Tall i millioner kroner

				2016	2017	2018	2019	2020
Vedtatt budsjett 2016-2019				80,12	34,0	20,0	1,5	-
Forslag til budsjett 2017-2020					34,0	20,0	8,0	-
Prosjekt/investering	Kostnads- overslag	Tidligere bevilget	Rest til bevilgning	Forslag til investering				
				2017	2018	2019	2020	
Tonstad Øst	36,5		36,5	15,0	20,0	1,5	-	
Jarleveien 10	154,5	144,0	10,5	10,5	-	-	-	
Småhus	21,5	6,5	15,0	8,5	0,0	6,5	-	
Sum økonomiplan				34,0	20,0	8,0	-	

Ved nyanskaffelser av boliger gjennom bygging, rehabilitering og kjøp, søker kommunen om tilskudd til utleieboliger. Dersom boligene har heldøgns bemanning, vil det bli søkt om investeringstilskudd.

Bolig for personer med psykiske lidelser

Tonstad Øst etableres med ti boliger og tjenesteeareal, total kostnad på 36,5 millioner kroner.

Boliger for rusmiddelavhengige

Jarleveien 10 bygges med 44 boenheter og står ferdig ved årsskiftet 2016/2017, jfr. [bystyresak 96/12](#) Bo - og tjenestetilbud for personer med rusproblem.

Småhus er et godt tilbud for rusmiddelavhengige. Ut fra gjeldende handlings- og økonomiplan ble det valgt tomt og innkjøp av tre "småhus" i 2016 som kan tilrettelegges for full drift fra 2017. I 2017 er det også avsatt midler til kjøp av tre "småhus" som skal tilrettelegges for drift i 2017.

Rådmannen foreslår å etablere ytterligere tre nye småhus fra 2019.

12 Bo- og aktivitetstilbud

Rådmannen vil legge til rette for at tjenester til utviklingshemmede skal være utviklingsfremmende gjennom støtte og oppfølging av den enkelte bruker. Dette krever god bemanning og styrking av kompetansen i enhetene. Brukerne skal i større grad få velge om de vil leie eller eie og hvor de ønsker å bo. Kommunen må derfor legge til rette for økt fleksibilitet i boligtildelingen og større oppmerksomhet på brukersammensetningen i kommunale bofellesskap. Alle som ønsker å bo i egen leilighet, skal få tilrettelagte ambulante tjenester. Å nå målsettingen om maksimal ventetid på seks måneder på bolig i bofellesskap, blir en for stor økonomisk utfordring i planperioden.

12.1 Informasjon om tjenesteområdet

Brukere med utviklingshemming har ulike behov. Mange har behov for tilrettelagt bolig i bofellesskap med døgntjenester, mens andre kan kjøpe privat bolig og klare seg selv med eller uten hjelp. I Trondheim kommune er det åtte enheter for bo- og aktivitetstilbud (BOA) som har hovedansvaret for tjenester til brukere over 18 år med utviklingshemming eller andre funksjonsnedsettelse. Brukerne tilbys tjenester mens de bor i foreldrehjemmet, i kommunale og private bofellesskap eller i ordinære boliger. I tillegg tilbys aktivitetstilbud på dagtid. Pårørende med stort omsorgsansvar kan få avlastning. Trondheim kommune bruker mindre ressurser per utviklingshemmet sammenlignet med ASSS- kommunene.

Tall og fakta:

- I Trondheim kommune mottar 557 personer over 16 år med utviklingshemming tjenester.
- 299 personer over 18 år med utviklingshemming bor i leilighet i bofellesskap med heldøgns omsorgstilbud, og totalt 279 mottar aktivitetstilbud.
- 51 brukere i BOA mottar tjenester i bofellesskap uten å ha diagnosen psykisk utviklingshemming. Dette er personer med Aspergers syndrom, autisme, personer med ervervet kognitiv svikt og yngre fysisk funksjonshemmede.
- 53 brukere med diagnose utviklingshemmet og 70 uten denne diagnosen bor i leiligheter utenfor bofellesskap og mottar tjenester fra BOA.
- Pr juli 2016 venter totalt 27 personer på bolig i bofellesskap for utviklingshemmede. Av disse er det 6 personer med vedtak fra før 1.2.2013.
- Bystyret vedtok i juni 2015 sak 86/15 *Strategisk plan for utviklingshemmede 2015 - 2018*. Bystyret vedtok en målsetting om at ventetiden på bolig i bofellesskap skal reduseres til maksimalt seks måneder fra 2017.

Tabell 12-1 Antall personer som venter på bolig

År	Venteliste med vedtak før 01.02.13	Alle på venteliste
2013	50 personer	50
2014	22 personer	26
2015	12 personer	31
Juli 2016	6 personer	27

Kommentarer til tabell 1-1: Etter 2013 er det til enhver tid registrert søkere som ikke ønsker bolig innenfor en tidsperiode på grunn av for eksempel skolegang i andre kommuner. Denne gruppen utgjør 14 personer pr juli 2016. Disse kommer i tillegg til tallene over.

Døgnavlastning

Avlastning er et viktig kompenserende tiltak for de som venter på bolig. I sak [0126/10 Botiltak - strategier og tjenesteinnhold, avlastning - mål, standard og tjenesteinnhold](#) vedtok bystyret en standard på inntil 182 døgn per år avlastning for de som venter på bolig. I 2016 er det 19 personer som mottar avlastning som også er boligsøkere. Åtte personer har omfattende avlastning (over 100 døgn pr år). Boligsøkerne utgjør 36 prosent av døgnavlastningens kapasitet. Omfanget av, og behovet for avlastning, er i stor grad avklart når brukerne blir 18 år. Det er få avslag på søknader om avlastning. Det er ledig kapasitet ved avlastningstjenesten på Leistad.

Tabell 12-2 Bruk av 15 plasser for døgnavlastning

	2014	2015	2016
Benyttede døgn	4200	3800	3500
Antall brukere	50	47	44
Døgn pr bruker	84	80	79,5

Det fremgår av tabellen at antall benyttede døgn for avlastning er redusert fra 2014 til 2016. Årsaken er færre brukere som melder behov om avlastning, og noe mindre avlastning per bruker i gjennomsnitt. Fra medio 2015 ble andelen avlastning som gis på helg noe redusert. Dette kan ha ført til at avlastningen har blitt mindre attraktiv for enkelte.

Aktivitetstilbudene

Aktivitetstilbud inngår som en del av tjenestetilbudet til de åtte BOA -enhetene. Brukerne skal primært gis aktivitetstilbud i bydelen de bor i. Enhetene er kommet langt i å realisere vedtakene knyttet til sansesenteret Avanti [PS 0261/14 Vurdering av Avanti](#). Fagnettverk er etablert, lokaler er tilpasset og kompetanse er i stor grad overført til ansatte ved aktivitetstilbudene i bydelene. Tilbudene forsøker å dekke den enkeltes behov for aktivisering innenfor tildelt økonomisk ramme. Selv om det er mindre produksjonsliknende aktivitet nå enn for noen år tilbake, er det fortsatt gode eksempler; Trondheim kommunes internpost, makulering, vedproduksjon og kantinedrift. Det produseres i tillegg en god del håndverksprodukter. Tilbudet i Østbyen bidrar i de interne tjenestene ved Ladesletta helse- og velferdscenter. I tillegg tilbys friluftsopplevelser, sosialt samvær og kontakt med dyr.

Nye bygg i 2016

I løpet av 2016 har Heimdal BOA fått nye lokaler i Øvre Flatås vei til sine aktivitetstilbud og Fossesenteret har flyttet til gamle Tyholt sykehjem. To bofellesskap er fraflyttet og erstattet med nye leiligheter i Ingeborg Ofstads vei 42-44-46. Et botiltak for to brukere er fraflyttet og avviklet. Disse brukerne har fått tildelt boliger i eksisterende bofellesskap.

Boligen i J.O. Stavs vei fraflyttes i januar 2017, og beboerne flytter inn i nye boliger for yngre fysisk funksjonshemmede på Kattem. Disse endringene opprettholder dagens dekningsgrad og antallet boliger for gruppen utviklingshemmede. De nye boligene har en bedret bostandard som også bidrar til en mer effektiv drift.

BOA-skolen

Det felles kompetanseprogrammet BOA- skolen utvides med en dag. Ansatte gis opplæring og kompetanse i grunnleggende tema om verdier, brukermedvirkning og utviklingsfremmende tjenester.

Brukerundersøkelsen (brukere og pårørende)

Brukerundersøkelsen viser bedre score på selvbestemmelse og trivsel i 2016 sammenlignet med 2014.

37 informanter har skrevet kommentarer hvor det uttrykkes stor fornøydhhet med ansatte i bofellesskapet. 52 informanter har skrevet kommentarer hvor de ønsker forbedringer og tilbud om fritidsaktiviteter og økt/annen bemanning i bofellesskapet.

Ny budsjettmodell

Ny budsjettmodell for tjenesteområdet ble vedtatt av formannskapet den 15.3.2016 [sak 0066/16](#). Modellen er gradvis implementert gjennom 2016, og får full effekt i 2017. Rådmannen presiserer at modellen fordeler budsjettet mellom enheter og tjenestesteder. Den påvirker ikke størrelsen på budsjetttrammen til området.

12.2 utfordringer

For personer uten funksjonsnedsettelse er det naturlig å flytte fra foreldrehjemmet når de blir voksne. Slik er det ikke alltid for utviklingshemmede ungdommer, da noen må vente i flere år på et kommunalt botilbud etter at de egentlig ønsket å flytte. Det er et mål å redusere ventetiden på bolig i bofellesskap. For å nå dette målet har kommunen de siste årene bygget flere boliger, samtidig som kommunen har satsset på hjemmetjenester for brukere som kan bo i egen leilighet. Til tross for etablering av flere leiligheter i bofellesskap, er ikke antall personer på venteliste til bofellesskap redusert i 2016.

Ventelisten gjennomgås og vurderes flere ganger årlig. Tidligere praksis har vært å fatte vedtak om bolig med døgntjenester så fort behovet var kartlagt. Dette har ført til at det har stått mange på venteliste, selv om brukere/pårørende ikke ønsket bolig på det aktuelle kartleggingstidspunktet. For å rydde i ventelisten, har rådmannen kategorisert personer som er kartlagt med behov for bolig i bofellesskap, men som ikke er aktuell for flytting, som "passive" på ventelisten. Eksempler på kategorien "passive", er for eksempel personer som skal gå et år på folkehøgskole, eller at foreldrene ønsker fortsatt å ha sønnen/datteren boende hjemme. Det er også slik at enkelte av de aktive, reelle boligsøkerne, har svært spesifikke ønsker og krav og derfor ikke alltid ønsker å motta tilbud om bolig hvis den ikke ligger i en bestemt bydel.

Prioritering av brukere til kommunal bolig skjer når det er fare for liv og helse, eller når omsorgssituasjonen blir for tung for pårørende og omfattende døgnavlastning ikke lenger er tilstrekkelig. Antallet på ventelisten er stabil til tross for økt kapasitet de senere årene. Det er bare to personer som har vært aktive søkere uten avbrudd siden før 1.2.2013. Rådmannen vil prioritere de med lengst ventetid når det blir ledige boliger.

Brukerne ønsker innflytelse på hvor og hvordan de skal bo når de skal flytte for seg selv. I løpet av 2016 har rådmannen derfor ventet noe med å tildele ledige leiligheter i bofellesskap, for å sikre en reell valgmulighet for de som venter på bolig og bedre muligheter for å tildele "riktig" bolig til personer som trenger bolig på grunn av akutt omsorgsbehov. Rådmannen mener en slik strategi kan bidra til redusert ventetid på bolig. I tillegg prioriterer rådmannen å fristille kommunale boliger i nærheten av personalbaser. Dette for å kunne gi tilbud til de som har behov for noe tettere oppfølging enn ordinære ambulante tjenester, men som heller ikke har behov for døgntjenester. Rådmannen har fått innspill fra BOA- enhetene om at det er brukere som med fordel kan bo med ambulante tjenester i stedet for døgntjenester, og at enkelte kan ha bedre nytte av å få tjenester i helse- og velferdssenter. Å realisere disse tiltakene tar tid, men vil på sikt kunne frigjøre plasser med døgntjenester.

Rådmannen ønsker også å stimulere til at de som ikke har behov for heldøgns omsorgstilbud selv kan kjøpe leilighet i det private boligmarkedet. Rådmannen vil ta initiativ til å invitere alle som står på ventelisten og andre i målgruppen til dialog om dette.

Brukerundersøkelsen fra 2014 viste at brukerne ikke var fornøyd med fritidstilbudet og de mente at tilbudet var dårligere i helgene. Selv om undersøkelsen i 2016 viser en forbedring på spørsmålet om aktiviteter generelt, er det fortsatt en utfordring å få like gode tjenester på helger som på hverdager.

Mange brukere med omfattende funksjonsnedsettelse behøver trening, oppfølging og støtte for å opprettholde sine ferdigheter. Økt mestringsevne bidrar til bedre livskvalitet for den enkelte og bedre kvalitet og ressursutnyttelse i hele tjenestetilbudet. Det er ikke gitt at mer ressurser alltid gir økt kvalitet, men bemanningen må være god nok til å kunne møte den enkelte brukers individuelle behov. Området ble styrket i 2016 med 32 mill kroner for å bedre kvaliteten. Denne styrkingen sammen med enhetenes strammere økonomistyring har ført til forbedrede økonomiske resultater på området. Rådmannen foreslår en videre satsning i økonomiplanperioden for å sikre at bemanningen er på et riktig nivå i forhold til brukernes funksjonsnedsettelse.

Brukerne får sitt aktivitetstilbud i bydelen de bor i. Det reduserer transport og for noen brukere gir det også en selvstendighet da flere kan gå til tilbudet. Denne organiseringen utfordrer bredden i tilbudet for den enkelte bydel noe, da ikke alle bydelene kan ha "spesialiserte" tilbud. Det er lang ventetid for brukere som har søkt NAV om varig tilrettelagt arbeid (VTA) eller varig tilrettelagt arbeid i ordinær bedrift (VTA-O). Som en forberedelse til inntak i NAV, vil kommunen legge bedre til rette for aktivitetstilbud som kvalifiserer søkeren til VTA eller VTA-O, i samarbeid med NAV Sør-Trøndelag.

Sykefravær

Det gjennomsnittlige sykefraværet innenfor de åtte bo- og aktivitetstilbudene er høyt. Siden 2013 har det økt fra 9,6 til 11,7 jfr. [sak 6/16 sykefraværsrapport 2.kvartal 2016](#). Fraværet varierer mellom enhetene fra år til år, og en kan ikke se noen mønster i årsak til denne variasjonen. I første kvartal 2016 varierte fraværet i enhetene mellom 9,2 og 17,5 prosent. Høyt fravær er en utfordring for å kunne sikre god kvalitet og kontinuitet på tjenestene. Innsatsen for å redusere sykefraværet internt i enhetene er stor og foregår kontinuerlig. Enheter med høyest fravær har direkte bistand fra stab og interne tjenester i arbeidet med å finne årsaker og løsninger. Innføring av flere ledernivå i kommunen forventes på sikt å bidra til mer varig reduksjon i fraværet.

12.3 Mål for tjenesteområdet

Helse- og velferdstjenesten har ansvar for følgende delmål i kommuneplanen:

- 3.5: I 2020 har Trondheim en boligpolitikk som utjevner sosiale forskjeller
- 3.6: I 2020 er sosiale helseforskjeller i Trondheim redusert
- 4.4: I 2020 skal Trondheim kommune og kommunens innbyggere ha felles forståelse av hvilke forventninger en kan ha til kommunens tjenester

12.3.1 Periodemål 2017- 2020

De tre felles periodemålene for bo- og aktivitetstilbud, vedtatt av bystyret i 2015, videreføres. For inneværende periode må oppfølging av målene ta spesielt høyde for de utfordringer det er pekt på over. Indikatorene som presenteres under det enkelte periodemål skal gi grunnlag for å vurdere måloppnåelsen.

1. Brukere opplever selvbestemmelse

Retten til å bestemme over eget liv er en grunnleggende menneskerettighet. Personer med utviklingshemming skal, så langt som mulig, ha de samme valgmulighetene som andre. Retten til selvbestemmelse er viktig for menneskeverdet, selvutvikling og egen identitet. Det skal tilrettelegges slik at mennesker med utviklingshemming kan bruke selvbestemmelsesretten sin og leve sine egne liv etter egne valg. Dette krever mulighet til ikke bare å gjøre valg i dagliglivet, men også til å få mulighet til å medvirke i større avgjørelser om livssituasjonen.

Enhetene har mange bofellesskap og aktivitetstilbud som ligger geografisk spredt, og det er derfor viktig at ansatte har felles metoder som kan tas i bruk for at alle brukere skal oppleve selvbestemmelse. Ansatte skal få styrket kompetanse gjennom systematisk opplæring i kompetanseprogrammet BOA -skolen. Undersøkelsen i 2016 viser fremgang på dette området, både når det gjelder selvbestemmelse og det tilgrensende området brukermedvirkning (fra 3,6 til 3,9).

Resultatindikatorer:

- Alle ansatte har startet opplæring i basiskompetanse (BOA -skolen)
- Brukerundersøkelsen i 2018 viser en score på 4,5 på spørsmål om selvbestemmelse

2. Ingen psykisk utviklingshemmede brukere med omfattende tjenestebehov og vedtak om heldøgns omsorgstjenester i bolig skal vente mer enn seks måneder

Bystyret har vedtatt en målsetting om at alle skal få boligtilbud innen seks måneder fra 2017.

Resultatindikator:

- Ventetiden for den enkelte søker skal ikke være mer enn seks måneder etter at det er fattet vedtak om bolig

3. Brukere har meningsfulle aktiviteter

Aktivitetstilbud er viktig for å bringe brukere ut av isolasjon og bygge sosiale nettverk og for at den enkelte skal kunne få en tilværelse preget av meningsfylt aktivitet. Fra tidligere levekårsundersøkelser, vet vi at personer med utviklingshemming setter stor pris på å være sysselsatt, og at trivselen er størst der hvor sysselsettingen har preg av produksjon. Personer med utviklingshemming, som har vært intervjuet om arbeidets betydning, gir uttrykk for at det er viktig å gjøre noe produktivt og ikke minst å få til noe som er viktig for andre. Fordi personer med utviklingshemming er svært forskjellige, ikke minst når det gjelder funksjonsnivå, er det behov for et vidt spekter av muligheter til å kunne gjøre noe meningsfylt. Utfordringer knyttet til fritidsaktiviteter er dokumentert gjennom brukerundersøkelser i 2014 og 2016.

Resultatindikatorer:

- Alle brukere har en aktivitetsplan som viser det totale tjenestetilbudet
- Brukerundersøkelsen i 2018 viser en score på 4,5 på spørsmål om fornøydhet med dag og fritidsaktiviteter

12.4 Forslag til driftsbudsjett for perioden 2017-2020

Tabell 12-3 viser rådmannens forslag til netto driftsramme for bo- og aktivitetstilbud i perioden 2017-2020. Tabellen viser endring i forhold til vedtatt budsjett 2016.

Tabell 12-4 viser rådmannens forslag til hvordan tjenesteområdet skal tilpasse seg nye driftsrammer.

Tabell 12-3 Budsjettramme og tiltak bo- og aktivitetstilbud. Tall i millioner kroner

	2017	2018	2019	2020
Vedtatt budsjett 2016	566,0	566,0	566,0	566,0
Pris- og lønnskompensasjon	8,7	8,7	8,7	8,7
Oppgaveendringer	-	-	-	-
Korrigert budsjett 2016	574,7	574,7	574,7	574,7
Demografikompensasjon	5,0	10,5	15,3	19,7
Annen rammeendring	0,3	10,9	13,2	13,2
Forslag til netto driftsramme	580,0	596,1	603,2	607,6
Rammeendring	5,4	21,4	28,5	32,9

Tabell 12-4 Tilpasningstiltak, Bo- og aktivitetstilbud. Tall i millioner kroner

	2017	2018	2019	2020
Opprettholdelse av standard				
Nytt bofellesskap, sommer 2019, ni plasser	-	-	6,3	12,7
Nytt bofellesskap januar 2021	-	-	-	0,1
Ekstra plass i 2018 og to ekstra plasser i 2019	-	1,3	2,0	-
Endringer i tjenestetilbudet				
Fra aktivitet til arbeid	1,0	1,0	1,0	1,0
Redusert ventetid	4,0	9,0	9,0	9,0
Personalbase Grillstad marina	0,0	6,0	6,0	6,0
Økt kvalitet	1,4	5,1	5,1	5,1
Boa - skolen/ kompetansetiltak	-1,0	-1,0	-1,0	-1,0
Sum tiltak	5,4	21,4	28,4	32,9

Opprettholdelse av standard*Nytt bofellesskap med ni leiligheter i 2019 og 2021*

Det er under planlegging ett nytt bofellesskap med ni leiligheter i 2019. Videre legges det inn ressurser til planlegging på 100 000 kr i 2020 for et nytt bofellesskap med ni leiligheter som skal stå ferdig tidlig i 2021. Det legges også inn driftsmidler til å drifte en ekstra leilighet i 2017 og to ekstra leiligheter i 2018.

Endring i tjenestetilbud*Fra aktivitet til arbeid*

Rådmannen ønsker å få i gang en ordning med praksis i ordinære offentlige og private bedrifter for utviklingshemmede i aktivitetstilbud. Dette må foregå i tett samhandling med NAV.

Intensjonen er at slike praksisplasser kan erstattes med varig tilrettelagt arbeid i ordinær bedrift (VTA-O). NAV Sør-Trøndelag har søkt om 40 nye VTA -plasser da spesielt Trondheim har lav dekning i forhold til de andre kommunene i Sør-Trøndelag. Rådmannen vil foreslå at det settes av en million kroner per år til dette arbeidet i perioden. Målgruppen er brukere av aktivitetstilbudene som har en arbeidsevne gitt riktig praksisplass eller arbeidsgiver. Kommunen er en stor og aktuell arbeidsgiver.

Redusere ventetid

Rådmannen mener det er utfordrende å innfri en ventelistegaranti på seks måneder til bofellesskap innenfor budsjettrammen til bo- og aktivitetstilbud. Per august 2016 er det fem ledige leiligheter i bofellesskap. Rådmannen vil ha spesiell oppmerksomhet på de som har ventet lengst. Rådmannen vil jobbe for å holde ventetiden så lav som mulig innenfor de ressursrammene tjenesteområdet disponerer. Det er fortsatt viktig å holde et antall leiligheter ledige over noe tid for å sikre riktige tildelinger og unngå behov for å etablere dyre og uhensiktsmessige enetiltak.

Rådmannen skal legge til rette for at personer som allerede bor i bofellesskap kan flytte til bolig utenfor bofellesskap. Det skal legges til rette for å fremme mestring og selvstendighet til den enkelte gjennom økt bruk av velferds teknologi og trygghets tjenester. Rådmannen foreslår å avsette fire millioner kroner, slik at 5-6 brukere kan få denne muligheten i 2017. Dette vil frigjøre 5-6 leiligheter i bofellesskap som tilbys personer fra ventelistene. Rådmannen vil samtidig stimulere til at flere kjøper private leiligheter nær eksisterende tjenestebaser. Rådmannen foreslår å legge til rette for at 6-8 brukere kan gis en slik mulighet og har lagt inn fem millioner kroner i 2018.

Personalbase Grilstad Marina

Trondheim kommune har kjøpt leilighet i Grilstad Marina som base for å yte hjelp til brukere som har kjøpt seg egen leilighet i området og har behov for tjenester. Trondheim kommune har i tillegg kjøpt en leilighet i samme oppgang for utleie eller videresalg, og vurderer ytterligere kjøp i området. Dette er en ny modell for organisering av tjenestene, og rådmannen vil sikre god brukermedvirkning i prosessen med å utforme tjenesten fra basen.

Øke kvaliteten i tjenesten

Rådmannen foreslår å styrke kvaliteten i tjenesten med 1,4 mill i 2017 og 5,1 mill kr fra 2018. Områder der tjenesten skal styrkes skal avklares i samarbeid med brukerorganisasjonene.

Kompetansetiltak i BOA- skolen

På grunn av store økonomiske utfordringer innenfor BOA området, ble området styrket med en million kroner i 2016. Tjenesteområdet har bedre økonomistyring i 2016, og rådmannen ser ikke behovet for å videreføre ekstramidlene i 2017. BOA- skolen har i 2015 og 2016 arbeidet med å gi to- dagers grunnkompetanse som felles plattform for alle ansatte. Dette videreføres i 2017. I tillegg inviteres brukerrådet til å delta. Rådmannen ser dette som et viktig bidrag for å evaluere og forbedre innholdet i BOA- skolen. Samtidig starter i 2017 "dag tre " opp. Dette er opplæring som går mer i dybden på enkelte områder.

12.5 Forslag til investeringsbudsjett for perioden 2017-2020

Tabell 12-5 viser rådmannens forslag til investeringer i perioden 2017-2020, og endringer i forhold til vedtatt budsjett for 2016.

Tabell 12-5 Prosjekter som foreslås i perioden 2017 - 2020. Tall i millioner kroner

	2016	2017	2018	2019	2020		
Vedtatt budsjett 2016-2019	25,0	36,5	20,0	25,0			
Forslag til budsjett 2017-2020		18,4	41,1	62,7	20,0		
Prosjekt/investering	Kostnads- overslag	Tidligere bevilget	Rest til bevilgning	Forslag til investering			
				2017	2018	2019	2020
Nytt bofellesskap	55,0	-	55,0			10,0	20,0
Nytt bofellesskap	55,0	-	55,0	10,0	25,0	20,0	-
Sverresdalsveien 10 b, Vidarheim	61,0	11,0	50,0	5,0	15,0	30,0	-
Biler	15,5	8,3	7,2	3,4	1,1	2,7	-
Sum økonomiplan	186,5	19,3	167,2	18,4	41,1	62,7	20,0

Ved nyanskaffelser av boliger gjennom bygging, rehabilitering og kjøp har kommunen mulighet for å søke Husbanken om investeringstilskudd for utleieboliger og omsorgsboliger.

Boliger for utviklingshemmede

Rådmannen foreslår å etablere et nytt bofellesskap med ni leiligheter i 2019. I tillegg foreslår rådmannen å etablere et nytt bofellesskap i 2021 med ni leiligheter.

Sverresdalsveien 10 b, Vidarheim.

I mars 2015 kjøpte kommunen eiendommen Vidarheim i Sverresdalsveien 10 b av Røde Kors. Bygget benyttes til et aktivitetstilbud for psykisk utviklingshemmede. Bygningen har omfattende ombyggings- og oppgraderingsbehov. Det er foretatt en tilstandsvurdering der det anbefales riving og nybygg. Rådmannen har gjort en mulighetstudie for å se på en kombinasjon av bofellesskap med flere småhus i tillegg til et nytt aktivitetsbygg, men tomtearealet er ikke egnet til dette. Rådmannen vil derfor se på muligheten for bedre utnyttelse av tomtearealet i løpet av 2017. Det er i handlingsplanen lagt inn midler til nytt aktivitetsbygg.

Biler

Det er behov for utskifting av minibusser og kombibiler ved dagtilbudene. Fire bo- og aktivitetstilbud på Lerkendal og i Østbyen driver transporttjenester i fellesskap. Gammelt utstyr må skiftes ut for at det fortsatt kan drives transport i nødvendig omfang.

13 Helse- og omsorgstjenester

De største utfordringene for tjenesteområdet er knyttet til den demografiske utviklingen, og til samhandlingsreformen. Oppgaveforskyvning som følger av samhandlingsreformen merkes i form av økt kompleksitet i brukernes helsetilstand, og behov for økt kompetanse. De store demografiske utfordringene kommer første om ca. ti år, men tilpasningene må skje nå. Hovedstrategiene for å møte utfordringene er tidlig innsats, hverdagsmestring, økt bemanning ved helsehus, helse- og velferdssentrene og hjemmetjenestene og bruk av velferdsteknologi. For å finansiere økt bemanning foreslås noe redusert dekningsgrad på sykehjemsplasser.

Målet om full sykehjemsdekning står fast og kvaliteten skal forbedres. Terskelen for å få sykehjemsplass skal ikke heves. Strategien for å nå målet er å påvirke behovet for bruk av sykehjemsplass gjennom nevnte strategier. Økonomistyring og målrettet bruk av samlede ressurser er en forutsetning for å lykkes.

13.1 Informasjon om tjenesteområdet

Helse- og omsorgsområdet består av helsetjenester utenfor institusjon, hjemmetjenester, helsehus og helse- og velferdssenter.

13.1.1 Helsetjenester utenfor institusjon

Området omfatter legevakt/helsevakt, fastleger, smittevern, ergoterapi, fysioterapi, hjelpemiddelteknikere, friskliv og mestring, Infosenter for seniorer, Ressurssenter for demens og to ambulante innsatsteam (rehabiliteringsteam).

13.1.2 Hjemmetjenestene

Hjemmetjenestene omfatter 12 enheter som yter helse- og omsorgstjenester i hjemmet på dag og kveld, trygghetspatrulje som rykker ut når trygghetsalarmen brukes og som utfører hjemmetjeneste på natt, og hjemmehjelpstjenesten som yter hjelp til husholdningsoppgaver.

13.1.3 Helsehus

Det er fire helsehus med 191 korttidsplasser og 171 langtidsplasser; Øya helsehus, Østbyen helsehus, Nidarvoll helsehus og Sjøstad helsehus. I tillegg har Trondheim kommune Vistamar rehabiliteringssenter i Spania med 22 plasser.

13.1.4 Helse- og velferdssenter

Det er 23 helse- og velferdssentre med 1 060 sykehjemsplasser og 370 omsorgsboliger med muligheter for heldøgns omsorg. Tjenester i omsorgsboliger tildeles etter behov. Per september 2016 er 212 av disse omsorgsboligene i bruk av personer som får heldøgns omsorgstjenester på samme nivå som sykehjemmene gir.

Totalt har Trondheim kommune 1 656 plasser med heldøgns omsorg for eldre, inklusive helsehusene: 362 plasser i helsehus, 22 plasser ved Vistamar, 1 060 sykehjemsplasser ved helse- og velferdssentre og 212 omsorgsboliger med heldøgns omsorgstjenester. Sistnevnte antall vil variere over tid, ut fra beboernes bistandsbehov.

Beboere i omsorgsbolig får vedtak om tjenester etter behov, som hjemmesykepleie, andre helsetjenester, hjemmehjelpstjenester eller aktivitetstilbud, og om nødvendig helse- og omsorgstjenester gjennom hele døgnet. Beboeren har sin egen fastlege.

13.1.5 Andre tjenester

Trondheim kommune har produksjonskjøkken som leverer mat til hjemmeboende og institusjoner, og en egen enhet for service og internkontroll.

Tabell 13-1 Kostratall for 2015: Sammenligning mellom Trondheim kommune og ASSS-kommunene

	Trondheim 2015	ASSS 2015 ³⁰
Netto driftsutgifter hjemmetjeneste per innbygger 67 år og eldre	14 273	17 491
Andel av innbyggere 80 år og eldre som mottar hjemmetjenester	27,0	30,1
Prosentandel årsverk i brukerrettede tjenester med fagutdanning	80	72
Plasser i institusjon i prosent av innbyggere 80 år og over	21,6	19,6
Antall fysioterapiårsverk per 10 000 innbyggere ³¹	7,8	7,7
Prosentandel plasser i enerom, institusjoner m/eget bad/wc	94	95
Gjennomsnittlig listelengde hos fastleger – antall	1 262	1 270

13.2 Utfordringer

Innenfor eldreomsorgen har Trondheim kommune i flere år jobbet etter de retningslinjene som ble lagt i Eldreplanen jfr. [bystyresak 95/11](#) *Kommunedelplan tjenester til eldre over 67 år i perioden 2011-2020 (nå under rullering)*. Etter flere år med utbygging og rehabilitering av sykehjem, har Trondheim kommune en relativt høy sykehjemsdekning sammenlignet med de andre storkommunene, og vi er nå inne i en fase med behov for å forbedre kvaliteten og styrke bemanning og ledelse.

Den langsiktige demografiske utviklingen, tilsier at den store veksten i personer over 80 år begynner om ca åtte år. I perioden fram til 2026 øker antall personer i aldersgruppe 67-79 mest, mens antall over 80 år har en moderat økning. Dette gir oss tid til å tilpasse tjenesteapparatet til de store demografiske utfordringen som kommer rundt 2025 og fremover. Tilpasningen vil handle om utvikling av kompetanse, og nye arbeidsformer som gir bedre kvalitet og mer effektiv ressursbruk. Utviklingen krever omstilling, samarbeid og nytenkning.

Folkehelse og tidlig innsats

Lokale folkehelseutfordringer skal legges til grunn for mål og strategier på folkehelseområdet. Folkehelseutfordringer med relevans for helse- og omsorgstjenestene er knyttet til fallulykker, fysisk aktivitet, sunt kosthold, sosiale aktiviteter, tidlig innsats og samarbeid på tvers av sektorer for å redusere risikoen for hjerte- og karsykdommer, KOLS og kreft jfr. [bystyresak 132/14](#) *Melding om folkehelse 2014*.

Ved prioritering av tidlig innsats, må vi særlig vurdere potensialet hos personer med kronisk sykdom og personer over 67 år, dvs. brukergrupper hvor vi kan påvirke helsetilstand og hjelpebehov. Personer med demenssykdom bør i større grad inkluderes i strategien tidlig innsats.

³⁰ ASSS-snittet er eksklusive Oslo og Trondheim

³¹ Sum private og kommunale fysioterapeuter

Det vi gjør de nærmeste årene vil være avgjørende for situasjonen om 10-15 år. Konkurransen om arbeidskraften vil gradvis stramme seg til, samtidig med at kommunene må håndtere mer komplekse medisinske tilstander enn før. Dette skjer både som følge av den medisinske utviklingen, og oppgaveforskyvning mellom spesialisthelsetjenesten og kommunehelsetjenesten. Økt kompleksitet indikerer økt behov for tverrfaglighet.

En sentral utfordring for kommunen er å møte befolkningens forventninger med et realistisk bilde av de muligheter som ressurstilgangen gir. Den enkeltes opplevelse av kvalitet og samarbeid er viktig for befolkningens tillit til hjelpeapparatet.

Bemanningsnivå

I budsjettet for 2016 ble det bevilget midler til økt bemanning av institusjoner og hjemmetjenester. Bemanningen innenfor tjenester til eldre har økt med ca. 30 årsverk i løpet av 2016. Helse- og omsorg har ikke merforbruk i 2016, så veksten i årsverk har skjedd innenfor de bevilgede rammene. Det er ventet en like sterk økning i 2. halvår i 2016. Sammenligninger med andre storbyer viser at Trondheim ligger noe høyere enn gjennomsnittet på dekningsgrad på sykehjems plasser, men bemanningen er fortsatt lavere både i institusjoner og tjenester til hjemmeboende.

Lavere grunnbemanning har konsekvenser for kvaliteten på tilbudet. Dette kan påvirke arbeidsforhold og sykefravær. I tillegg øker det risikoen for merforbruk, fordi den gjør oss sårbare når det skjer noe uforutsett. Ekstra innleie av arbeidskraft blir ofte løsningen for å sikre forsvarlige tjenester. Med et økende antall pasienter med komplekse helsetilstander, er situasjonen generelt lite forutsigbar.

Dagens helse- og omsorgstjeneste har ikke kapasitet og kompetanse som er robust nok til å møte fremtidens utfordringer. Bemanningen bør økes for å møte med fremtidens utfordringer.

Det blir i tiden fremover ekstra viktig å bruke helsepersonell riktig og overlate noen av de praktiske oppgavene til andre. Eksempelvis kan vask av dyner og puter i helse- og velferdssenter og helsehus legges inn som en bestilling i nytt anbud om vask av tøy som nå går ut. Frigjort tid skal brukes till pasientnær behandling.

Økonomistyring

Økonomistyring er en forutsetning for at tjenesteområdet skal få handlingsrom til å gjennomføre nødvendige omstillinger og handler både om nærledelse, god fagledelse, rammevilkår (grunnbemanning, budsjett m.m.), styringssystem og kunnskap om faktorer som påvirker nåværende og framtidig situasjon.

Det er gjort et betydelig arbeid i organisasjonen for å bedre økonomistyringen de siste to årene. De fleste enheter er nå i balanse. Unntaket er helsehusene. Det er store forskjeller på rammevilkår for sammenlignbare avdelinger i helsehusene, og budsjettene må være realistiske. Det er derfor utarbeidet en ny budsjettfordelingsmodell til utbedring av dette. Den bygger på en erkjennelse av hvilke bemanningsnormer som skal til for å utføre pålagte oppgaver og for at oppholdene skal ha den tilsiktede effekt for brukeren. Rådmannens anbefaling er gradvis oppgradering av bemanningen over fire år. Bemanningsnormene per i dag anses som minimumsnormer.

Full sykehjemsdekning

Det vedtatte overordnede målet om full sykehjemsdekning utfordrer hele tiltaksapparatet. Kvaliteten på tjenester utenfor institusjon må være slik at folk skal kunne velge å bo hjemme

lengst mulig. Det krever tjenester som fremmer helse og livskvalitet, og det krever mulighet til å trappe opp hjemmetjenestene etter hvert som behovet øker. Lykkes vi ikke med innsatsen i helsehusene, øker behovene både i hjemmetjenestene og langtidsplassene. Langtidsplassene vil være for de sykeste og mest hjelpetrequende, og personer med demens vil utgjøre den største brukergruppen. Fram mot 2020 planlegges en vekst på 68 heldøgns plasser.

Som nevnt handler tidlig innsats primært om å sette inn tiltak tidlig i pasientforløpet for å fremme helse og mestring der det er mulig, men det handler *også* om rask og god kvalitet på tjenestene ved *akutt sykdom eller forverring av helsetilstand*.

Rekruttering og kompetanseutvikling

For at kommunesektoren skal være en attraktiv arbeidsplass i fremtiden, er det viktig at nyutdannede tilbys faste hele stillinger. Arbeidet med heltidskulturen er utfordrende. En vesentlig faktor er å understreke de positive effekter ved heltidskulturen og vise hvordan disse forsterker hverandre og utvikler en god sirkel, hvor resultatet er bedre tjenestekvalitet. Trondheim kommune må legge til rette for tverrfaglig arbeidsmiljø og skape en bedre struktur for dette.

For å heve kvaliteten på helse- og omsorgstjenestene er det nødvendig å styrke enhetenes kompetanse på utforming av arbeidsplaner, tilrettelegge for ulike arbeidstidsordninger og fortsette utprøving av ulike modeller.

Økt kompleksitet og sammensatte behov vil kreve økt tverrfaglighet. Antall sykepleierårsverk har økt med 15 prosent de siste to årene. Vi har ca. 30 flere sykepleierårsverk i august enn vi hadde ved inngangen til året. Andre yrkesgrupper har ikke hatt tilsvarende vekst. Ved helsehusene er det en reell nedgang i årsverk for fysioterapeuter, ergoterapeuter og logoped.

Å sikre andelen tverrfaglig høyskoleutdannede er et viktig virkemiddel for å styrke fagmiljøene, rekruttere og å beholde ansatte. Hovedutfordringen for Trondheim kommune er gode tiltak for å beholde fagkompetanse over tid.

Sykefravær

Det gjennomsnittlige sykefraværet innenfor helse- og omsorgstjenestene ligger stabilt høyt. Siden 2013 har fraværet blitt gradvis redusert fra 11,8 til 11,6. De tre siste årene har det ligget stabilt på 11,6 jfr. [sak 6/16 sykefraværsrapport 2.kvartal 2016](#). Tjenesteområdet består av ulike tjenestetypene. Fraværet varierer stort både mellom tjenestetypene og mellom enkeltheter innenfor samme tjenestetype. Innenfor helse- og omsorgsområdet samlet varierte fraværet i 2015 mellom seks og 20 prosent. På enkelte enheter er det både høyt sykefravær, relativt høy turnover og utfordringer med å rekruttere ansatte. Dette påvirker kvaliteten på tjenestene til sårbare grupper. Innsatsen for å redusere sykefraværet internt i enhetene er stor og foregår kontinuerlig. Enheter med høyest fravær har direkte bistand fra stab og interne tjenester i arbeidet med å finne årsaker og løsninger. Innføring av flere ledernivå i kommunen forventes på sikt å bidra til mer varig reduksjon i fraværet.

13.2.1 Tjenester til hjemmeboende

Helse- og hjemmetjenestene håndterer stadig mer komplekse sykdomstilstander enn tidligere, blant annet som følge av kortere liggetid på sykehus.

Presset på hjemmetjenestene er stort, og det er fortsatt lang ventetid på fysioterapi og ergoterapi for en del brukergrupper.

Utfordringer knyttet til kompetanseoppbygging og innføring av nye måter å arbeide på, blir spesielt utfordrende for dette tjenesteområdet. Innen utgangen av 2016 skal alle bydeler ha kommet i gang med innarbeiding av arbeidsmetodene i hverdagsmestring. Hverdagsmestring består av to satsingsområder; tidlig innsats og hverdagsrehabilitering.³² Målgruppen er avgrenset av kapasitetshensyn. Det bør vurderes å inkludere flere målgrupper i denne metodikken, f.eks. personer med demens og kronisk sykdom. Budsjettmodellen for hjemmetjenestene bør videreutvikles slik at den støtter opp under denne nye arbeidsformen.

Problemstillinger knyttet til sosial isolasjon og ensomhet bør vies større oppmerksomhet ved planlegging av tiltak som aktivitetstilbud og tilpasning av velferdsteknologi.

Legevakta for Klæbu, Malvik, Melhus, Midtre Gauldal og Trondheim har hatt store utfordringer med drift og kapasitet de siste årene. Dårlig telefonsystem, lite funksjonelle lokaler, nye krav til kompetanse i akuttmedisinforskriften og innføring av nødnett har vært utfordrende for enheten. Forskriften stiller krav om 80 prosent besvarelse av anrop innen to minutter. Fylkesmannen gjennomførte tilsyn i mars 2015 som viste et avvik som må følges opp gjennom systemer for styring, ledelse og kontroll med virksomheten.

Trygghetspatruljen³³ har hatt en dobling av oppdrag de siste årene, og det forventes ytterligere økning i årene som kommer, både som følge av økning innen hjemmetjenesten, og utvikling og bruk av velferdsteknologi. Det er behov for å etablere en ambulerende sykepleier i trygghetspatruljen/Helsevakta som også kan avlaste ambulerende legevaktstjeneste på enkle oppdrag og ved samtidighetskonflikter.

Nye velferdsteknologitjenester implementeres fortløpende fra og med 2016, og dette medfører nye arbeidsoppgaver både for vaktentral og ambulerende tjenester hos trygghetspatruljen. Det er behov for mer teknologikompetanse. Ergoterapitjenesten får også nye oppgaver og en viktig ny rolle i vurdering av funksjonsnivå som grunnlag for tildeling av velferdsteknologitjenester.

Regjeringen har i en hørings sak varslet endringer i egenandelsordningen for fysioterapitjenester. Flere pasienter vil måtte betale egenandeler for fysioterapitjenester. Dette kan få konsekvenser for finansieringen av tjenesten fra 1.1.2017. Intensjonen er at kommunen skal komme likt ut med dagens ordning, men vi kan få økte administrative utgifter. Helse- og omsorgsdepartementet vil komme tilbake i statsbudsjettet 2017 med forslag til håndtering av merinntektene fra egenandeler slik at kommunenes samlede inntekter ikke påvirkes.

13.2.2 Helsehus

Utfordringene på dette tjenesteområdet er knyttet til differensiering og dimensjonering av helsehusplasser og komplisert logistikk som følger av flytting av plasser og rehabilitering av gamle bygg. Tosengsrom bør gradvis omgjøres til enerom også for alle korttidsopphold.

³² Tidlig innsats i denne sammenhengen er et samarbeid mellom fysioterapeuter, ergoterapeuter og helse- og velferdskontorene for å kvalitetssikre arbeidet til brukere som ennå ikke har hjemmetjenester. Hverdagsrehabilitering er et intensivt tidsavgrenset samarbeid mellom hjemmetjenestene, fysioterapeut og ergoterapeut for å bistå nye brukere til økt selvstendighet på områder som er viktige for brukeren.

³³ Antall utplasserte alarmer 2014/ 3790 og i 2016/3941. Antall besøk 2014/948 og i 2016/1911. Faste oppdrag på natt 2014/1771 og i 2016/3176. Besvarte alarmer 2014/10197 og i 2016/10789. Antall utrykninger 2014/1163 og første halvår 2016/ 1046.

Rådmannen ønsker å *rendyrke helsehusene* til korttidsplasser. Det vil fremme fagutvikling og gjøre driften enklere. Ved å rendyrke plassene opparbeider ansatte seg kompetanse og gode rutiner. Dette er imidlertid en krevende prosess som vil ta tid.

25 plasser for øyeblikkelig døgnopphold for somatisk syke ble etablert i 2015 (KAD). Fra 2017 skal kommunene også tilby kommunalt akutt døgntilbud (KAD) for personer med psykiske lidelser og personer med ruslidelser.

13.2.3 Helse- og velferdssenter

Beboerne i helse- og velferdssentrene har omfattende og sammensatte behov for tjenester. Personer med demenssykdommer utgjør en økende andel av beboerne, og mange av dem har en utagerende atferd som er utfordrende både for ansatte og medbeboere. Det stilles derfor krav om økt kompetanse og at ansatte får tid til refleksjon og planlegging av tjenesten.

Det stilles også krav til mer pasientnært arbeid som utfordrer organisasjonens bruk av helsepersonell.

Etterspørsel etter et mer differensiert tilbud til personer med og uten demens vil påvirke fremtidig bruk av sykehjemmene.

Det er igangsatt arbeid med utbedring av tjenester til personer med demenssykdom. Strategiene i nasjonal Demensplan legges til grunn for arbeidet. Demensomsorgen vies spesiell oppmerksomhet i Eldreplanen.

13.2.4 Aktivitetstilbud for seniorer

Aktivitetstilbud er viktig for å opprettholde funksjonsnivå og forebygge ensomhet og sosial isolasjon. Etterspørselen tyder på at tilbudet ikke er tilstrekkelig tilrettelagt vår tids seniorer. Noen yngre personer med demenssykdom vegrer seg fordi tilbudene er lokalisert til helse- og velferdssentrene. Det er behov for å evaluere og videreutvikle tilbudet og vurdere alternative lokaliteter i lokalmiljøet. Samarbeid med kulturenheten og frivillige lag og organisasjoner blir viktig, og nye modeller bør utvikles.

13.3 Mål for tjenesteområdet

De fire felles periodemålene for helse og omsorg vedtatt av bystyret i 2014 videreføres med noe justeringer av formuleringer. Resultatindikatorene som presenteres under det enkelte periodemål skal gi grunnlag for å vurdere måloppnåelsen ut fra utfordringene beskrevet foran.

Helse- og omsorgstjenestene har ansvar for følgende delmål i kommuneplanen:

- 3.2: I 2020 er Trondheim en god by å bli gammel i
- 3.6: I 2020 er sosiale helseforskjeller i Trondheim redusert

13.3.1 Periodemål 2017 – 2020

1. Folkehelsesatsingen er godt integrert i helse- og omsorgstjenestene

Helse- og omsorgstjenestene ytes på en måte som fremmer helse, forebygger sykdom og stimulerer til livsglede og mestring. Brukerne skal ha innflytelse i planleggingen av eget tilbud, og møtes med tiltak som fremmer helse og mestring.

Lærings- og mestringsvirksomhet er en ny arbeidsform som krever samarbeid mellom flere enheter. For å fremme dette, etableres det et nettverk for enheter som samarbeider om lærings- og mestringsstilbudet i Trondheim kommune.

Resultatindikatorer

- Friskliv og mestring gir tilbud til 10 prosent flere brukere
- Antall deltakere i kommunens aktivitetstilbud øker med fem prosent

2. Brukere og pasienter får rett behandling på rett sted til rett tid

Tidlig innsats handler om å sette inn tiltak tidlig for å fremme helse og mestring.

Hjemmetjenesten foreslås styrket slik at flere kan velge å bo hjemme lenger. Tilbudet skal være fleksibelt og forutsigbart. Brukerne skal få god informasjon om kommunens tjenester, særlig rehabilitering og kultur- og aktivitetstilbud for eldre. Hjemmetjenesten skal organiseres slik at det blir færrest mulig forskjellige hjelpere til hver bruker. God kvalitet inkluderer også god og rask oppfølging ved akutt sykdom eller forverring av helsetilstanden. Hverdagsmestring trappes opp og implementeres i alle bydeler. Det startes forsøk med hverdagsmestring for personer med demenssykdom som ny målgruppe. Velferdsteknologitjenester skal bidra til økt mestring og trygghet gjennom systematisk oppfølging og tilrettelegging for oppfølging når det oppstår uplanlagte behov.

Resultatindikatorer:

- Alle skal få muligheten til å bo hjemme med tjenester opp til 25 timer i uken før heldøgns omsorg i helse- og velferdssenter blir vurdert
- 30 brukere per bydel per år får tilbud om hverdagsrehabilitering
- 240 brukere får tilbud om tidlig innsats per år innen satsingsområdet hverdagsmestring
- I hjemmetjenestens brukerundersøkelse for 2017 har temaene forutsigbarhet, informasjon og kultur- og aktivitetstilbud økt skår
- 90 prosent av brukerne av kommunens hjemmetjenester skal ha 10 eller færre hjelpere
- Aktivitetstilbudene for seniorer har 100 prosent belegg og ti prosent økning i bruken av lavterskeltilbudene
- 100 brukere har tilbud om GPS-tjeneste i løpet av 2017

3. Full sykehjemsdekning

For å nå målet om full sykehjemsdekning må hele tjenestekjeden utnyttes optimalt gjennom hele pasientforløpet. Selv om de fleste delmålene for full sykehjemsdekning er nådd, er det en stor utfordring å opprettholde måloppnåelsen i takt med befolkningsutviklingen.

Resultatindikatorer:

- Alle hjemmeboende med vedtak om langtidsopphold i helse- og velferdssenter får dette innen seks uker
- Ingen utskrivningsklare pasienter i sykehus venter på kommunalt tilbud mer enn fem dager
- Gjennomsnittlig liggetid ved korttidsopphold reduseres med ett døgn i 2017
- Ingen skal ligge på Øya helsehus mer enn seks uker i påvente av heldøgns omsorgstilbud i helse- og velferdssenter

4. Forutsetningene for å yte og utvikle gode helsetjeneste er til stede i alle enheter

Forutsetningene er tilstrekkelig kompetanse, tid til kompetanseutvikling og refleksjon, kultur for læring, tjenesteutvikling og forbedringsarbeid, tillit og godt omdømme.

Resultatindikatorer:

- Alle enheter har kompetanse- og rekrutteringsplan og egen plan som sikrer virksomhetskritiske områder
- Andel høyskoleutdannede ved institusjoner og hjemmetjenester økes til 40 prosent
- Alle fast ansatte i mer enn 25 prosent stilling har helse- og sosialfaglig utdanning
- Alle nye medarbeidere unntatt de som er i student- og rekrutteringsstillinger, tilsettes i 100 prosent stilling

13.4 Forslag til driftsbudsjett for perioden 2017-2020

Tabell 13-2 viser rådmannens forslag til netto driftsramme for helse- og omsorgstjenester i perioden 2017-2020. Tabellen viser endring i forhold til vedtatt budsjett 2016.

Tabell 13-3 viser rådmannens forslag til hvordan tjenesteområdet skal tilpasse seg nye driftsrammer.

Tabell 13-2 Budsjetteramme og rammeendring helse- og omsorgstjenester. Tall i millioner kroner

Netto driftsramme	2017	2018	2019	2020
Vedtatt budsjett 2016	1 848,6	1 848,6	1 848,6	1 848,6
Pris- og lønnskompensasjon	29,5	29,5	29,5	29,5
Oppgaveendringer				
Korrigert budsjett 2016	1 878,1	1 878,1	1 878,1	1 878,1
Ramme for befolkningsendring	27,6	60,6	92,7	123,1
Annen rammeendring	38,8	35,1	39,5	39,5
Forslag til netto driftsramme	1 944,6	1 973,8	2 010,4	2 040,8
Rammeendring	66,4	95,7	132,2	162,6

Tabell 13-3 Tilpasningstiltak, helse- og omsorgstjenester. Tall i millioner kroner

Tiltak	2017	2018	2019	2020
Opprettholdelse av standard				
Demografisk vekst hjemme- og helsetjenester	13,7	26,3	40,4	54,6
Persaunet HVS	40,2	43,8	43,8	43,8
Nidarvoll hus 1 til Persaunet HVS	-23,7	-23,7	-23,7	-23,7
E C Dahl HVS til Risvollan HVS	-	-	-	-12,4
Midlertidig drift hus 1 Nidarvoll	1,5	3,8	11,3	-4,8
Reduksjon tosengsrom	-5,1	-13,9	-20,6	-20,6
Mauritz Hansens gt.	-	12,8	26,6	26,6
Risvollan HVS	-	-	-	42,7
Samboergarantien/HDO	-	-	2,3	2,3
Endringer i tjenestetilbud				
Styrke tjenester til hjemmeboende	5,7	10,4	10,4	10,4
Økt bemanning helse- og velferdssenter	24,9	24,9	24,9	24,9
Økt bemanning helsehus	4,8	6,8	9,4	10,4
Lege- og helsetjenester	4,4	4,4	7,4	8,4
Sum tiltak	66,4	95,7	132,2	162,6

13.4.1 Omtale av tiltak

Som beskrevet i kapittel 4 må også helse og omsorg foreta tilpasninger i tjenestetilbudet for å få kommunens totale budsjett i balanse. Hovedinnsparingstiltaket innen helse- og omsorgsområdet er å justere ned dekningsgraden for sykehjemsplasser. Som en del av dette så foreslås det å legge ned uhensiktsmessige bygg som Olavsgården og E.C. Dahls helse- og

velferdssenter og flytte driften til mer hensiktsmessige arealer. Rådmannen vil komme tilbake til salg eller alternativ bruk av bygningsmassen ved henholdsvis Olavsgården og E.C. Dahls helse- og velferdssenter.

Opprettholdelse av standard

Demografisk vekst hjemme- og helsetjenester:

Justering av tjenestene til hjemmeboende i forhold til befolkningsvekst. Anslått til 13,7 millioner i 2017, økende til 54,6 millioner i 2020.

Persaunet helse- og velferdssenter

Planlagt oppstart i januar 2017 med tre av fire etasjer. Langtidspasienter på Nidarvoll helsehus flyttes inn på Persaunet helse- og velferdssenter. Driften av 24 langtidsplasser i den siste etasjen starter opp primo april og 15 plasser i tosengsrom ved Søbstad helsehus flyttes hit. Søbstad helsehus har da avviklet alle sine tosengsrom. Det settes i tillegg av midler til etablering av 10 HDO leiligheter i 1. etasje på omsorgsboligdelen. Samlet blir det 31 flere plasser etter at full drift er etablert primo april.

Midlertidig drift Nidarvoll hus 1 og Olavsgården

I handlings- og økonomiplan 2016-2019 ble det foreslått å rehabilitere Nidarvoll helsehus hus 1. Etter at rådmannen har foretatt en sikrere og mer detaljert kostnadskalkyle samt mulighetsanalyse, mener rådmannen at kostnadene ved en rehabilitering samt restverdien av bygget tilsier at kommunen bør vurdere å rive bygget. Det er videre viktig å se på Nidarvoll området under ett, for å sikre en best mulig løsning for alle kommunale behov i området. Både Nidarvoll helsehus, Nidarvoll skole og Sunnland skole har behov for oppgradering til dagens krav til standard. Dette kan gi kommunen mulighet til å se på tomtene mer fleksibelt. Nytt bygg kan stå klart på Nidarvoll i 2022.

Rehabiliteringsplassene ved Olavsgården er lite fremtidsrettet og bygget er anbefalt solgt på sikt. Olavsgården har kun ett ensengsrom, noe som vanskeliggjør å opprettholde full rehabiliteringsaktivitet. I påvente av nytt bygg på Nidarvoll så tas bygget i bruk og det foreslås å flytte 25 plasser fra Olavsgården til Nidarvoll. Rådmannen foreslår denne flyttingen i løpet av våren 2017. En nærmere plan for flytting utarbeides i samråd med enhetsledere og ansatte. Vi får da samlet 40 rehabiliteringsplasser i samme hus. Det styrker fagmiljøet og kompetansen. Enerom på Nidarvoll gir oss en bedre utnyttelse av rehabiliteringskapasiteten enn tosengsrom på Olavsgården. Samtidig avvikles til sammen 10 tosengsrom ved Nidarvoll helsehus. Nidarvoll helsehus har da avviklet alle sine tosengsrom.

Mauritz Hansens gt. - helsevakta

I 2018 står Mauritz Hansens gt. klar med 36 plasser. Samtidig avvikles 20 tosengsrom på Øya helsehus. Driften av MRSA plassene ved E.C. Dahls helse- og velferdssenter flyttes til Øya helsehus. Da er alle ufrivillige tosengsrom i Trondheim kommune avviklet.

Risvollan helse- og velferdssenter

Risvollan helse- og velferdssenter står klart i 2020. Vi vil da kunne avvikle deler av driften på Nidarvoll helsehus og EC Dahls helse- og velferdssenter. Flytting av EC Dahls helse- og velferdssenter er beskrevet i bystyresak [99/16](#) *Behov for heldøgns omsorgstilbud og andre tjenester i eldreomsorgen.*

Samboergaranti og HDO

Alle som ønsker å bo sammen skal ha anledning til det. Flere samboende på sykehjem gir økt kapasitet, dette må dekkes inn som driftsmidler til ekstraseng. Det legges også inn midler til noen flere HDO boliger i 2019.

Endringer i tjenestetilbud

Styrke tjenester til hjemmeboende

I løpet av 2016 er det satt i gang flere tiltak for å heve tjenestekvaliteten og styrke tjenestetilbudet til hjemmeboende eldre. De to viktigste områdene er for det første å sørge for at hjemmetjenesten og trygghetstjenesten har kapasitet til å gi de skrøpeligste eldre som ønsker å bo hjemme mulighet til det. Det andre sentrale tiltaket er iverksettelse av tidlig innsats og hverdagsrehabilitering for å forebygge funksjonsfall hos de mindre skrøpelige. I tillegg jobbes det med at tjenestemottakeren skal måtte forholde seg til færre ansatte. Rådmannen ønsker å styrke frisklivs-, lærings- og mestringstilbudet (Friskliv og mestring).

Bemanning helse- og velferdssentere

Oppfølging av vedtak i handlings- og økonomiplanen 2016-2019 om opptrapping av bemanningen på helse- og velferdssentere.

Bemanning helsehus:

Effektive rehabiliteringsplasser og behandlende korttidsplasser er et sentralt grep for å styrke tjenestetilbudet til hjemmeboende eldre. For å kunne gi tilbud til flere innenfor samme kapasitet ønsker rådmannen å styrke rehabiliteringskompetansen og legedekningen i tråd med tidligere nevnte bemanningsnormer og budsjettmodell for helsehus. Det er utarbeidet en plan for gradvis opptrapping i planperioden.

Lege- og helsetjenester

Nye sentrale sentrale føringer for kommunenes legevakt og legetjeneste, knyttet blant annet nasjonalt nødnett og akuttmedisinforskriften, vil påføre kommunene ekstra kostnader. Oppfølging av bystyrets vedtak om legeplan inneholder flere tiltak for å styrke tilgjengelighet og kvalitet i legetjenesten. Kommunaldirektøren vil komme tilbake til en mer konkretisert liste over tiltak som må prioriteres tidlig i perioden, og hvilke tiltak som kan utsettes til slutten av planperioden.

13.4.2 Folkehelsemillionen(e)

I sak [38/16](#) *Disponering av folkehelsemillionen* vedtok formannskapet at rådmannen skulle legge inn disponering av folkehelsemillionen i budsjettforslaget for 2017, og forutsatte følgende: "den opprinnelig vedtatte Eldremillionen legges inn i rådmannens budsjettforslag for 2017, i tillegg til Folkehelsemillionen."

Folkehelsemillionen ble først vedtatt i budsjettet for 2012. I sak [72/12](#) *Disponering av to millioner kroner til folkehelse og forebyggende arbeid*, vedtok bystyret å disponere de to millioner kronene til formålene som fremgår av tabellen nedenfor.

I budsjettet for 2013 vedtok bystyret å omdisponere en million kroner av de to folkehelsemillionene for å styrke folkehelsearbeid i regi av frivilligsentralene. Bystyret spesifiserte hvilke av de opprinnelige tiltakene som skulle omdisponeres. De øvrige tiltakene (tiltak en, to og tre) ble videreført, og er i dag innarbeidet i budsjettene til de ansvarlige enhetene.

I sak 38/16 *Disponering av folkehelsemillionen i 2016* ble det besluttet at 100 000 kroner fra og med 2017 skulle legges til tilskuddsordningen for organisasjoner som driver forebyggende helsetiltak og/eller rusforebyggende. Disse midlene øremerkes tiltak for psykisk helse for ungdom under 18 år.

Tabell 13-4 Disponering av folkehelsemillionen. Tall i millioner kroner

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Frivillighet/folkehelsearbeid	-	1,0	1,0	1,0	1,0	0,9
Fysisk aktivitet (FYSAK)	0,3	-	-	-	-	-
Kosthold	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Psykisk helse	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3
Frisklivsentral for barn	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5
Frisklivsentral for voksne	0,2	-	-	-	-	-
Fysisk miljø (sti og løypeplan)	0,5	-	-	-	-	-
Tilskudd ungdom under 18 år	-	-	-	-	-	0,1
Sum	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0

13.5 Forslag til investeringsbudsjett for perioden 2017-2020

13.5.1 Status og utfordringer

Kommunen har flere større prosjekter som vil stå ferdige i planperioden. Persaunet helse- og velferdssenter vil være klart til innflytting januar/februar 2017. I tilknytning til Kattem helse- og velferdssenter vil 27 nye omsorgsboliger stå ferdige i november 2016. Helsevakt vil stå klar til sommeren 2018, og Risvollan helse- og velferdssenter er planlagt åpnet i januar 2020. Det er behov for ett nytt helse- og velferdssenter i 2022 for å få tømt det siste bygget ved Nidarvoll helsehus, dersom man legger til grunn at helsehuset bør rives, samt for å ta unna for demografisk vekst.

Rådmannen vil harmonisere planene om Klæbu sykehjem med Trondheims kommunes planer.

Krisesenter

Trondheim kommune er vertskommune for det interkommunale krisesentertilbudet. Det er behov for nye lokaler både med bakgrunn i for lav kapasitet og at lokalene ikke tilfredsstillers dagens krav. Rådmannen har de siste to årene arbeidet med å finne egnede lokaler, men har ikke lyktes. Det jobbes nå med en mulighet for samlokalisering med annen kommunal virksomhet, som ivaretar krav om sikkerhet og beskyttelse for krisesentrets målgruppe. Det er målsetting om at nye lokaler skal være på plass i 2020. Det er ikke satt av midler til tiltaket. Dette vil rådmannen komme tilbake til i neste handlings- og økonomiplan.

Husbanken

Satsene for investeringstilskudd fra Husbanken er økt noe. Anleggskostnaden per boenhet i omsorgsbolig og sykehjem er 3,5 millioner kroner i pressområder. Maksimale tilskuddsatser til en omsorgsbolig i pressområder er 1,575 millioner kroner og for en sykehjemsplass 1,925 millioner kroner. Det kreves at planene er nedfelt i politiske vedtak og budsjetter.

I forslag til revidert nasjonalbudsjett er det foreslått en ny investeringsordning for heldøgns omsorgsplasser fra 2019. Det er foreslått å endre investeringstilskuddet slik at det kun gis støtte til prosjekter som øker det totale antallet plasser i kommunen. I skrivende stund er dette ikke

vedtatt, men dette vil kunne påvirke kommunens fremdrift av utbyggings- og rehabiliteringsplaner, da det vil medføre økte finansieringskostnader for kommunen.

13.5.2 Helse- og velferdssenter

Tabell 13-5 Prosjekter som foreslås i perioden 2017 – 2020. Tall i millioner kroner

	2016	2017	2018	2019	2020		
Vedtatt budsjett 2016-2019	586,4	371,3	362,5	295,9			
Forslag til budsjett 2017-2020		369,4	499,4	361,0	187,0		
Prosjekt/investering	Kostnads- overslag	Tidligere bevilget	Rest til bevilgning	Forslag til investering			
				2017	2018	2019	2020
Persaunet helse- og velferdssenter	680,0	620,0	60,0	60,0	-	-	-
Mauritz Hansens gt. 4	380,0	111,2	268,8	121,4	147,4	-	-
Øya helsehus	15,0		15,0	15,0	-	-	-
Kattem omsorgsboliger	88,3	77,3	11,0	11,0	-	-	-
Risvollan helse- og velferdssenter	700,0	10,0	690,0	90,0	290,0	290,0	20,0
Brundalen helse- og velferdssenter	60,0		60,0	-	-	-	5,0
Nidarvoll helsehus 2022	722,0	2,0	720,0	0,0	5,0	10,0	100,0
Utbygging av produksjonskjøkkenet	10,0		10,0	-	-	5,0	5,0
Ombygginger				25,0	10,0	10,0	10,0
Utstyr og inventar				13,0	14,0	15,0	16,0
Program for velferdsteknologi				7,0	7,0	5,0	5,0
Pasientvarslingsanlegg				15,0	16,0	16,0	16,0
Ombygginger av pasientvarslingsanlegg				12,0	10,0	10,0	10,0
Sum økonomiplan	2655,3	820,5	1834,8	369,4	499,4	361,0	187,0

Antall sykehjemsplasser

Trondheim kommune har i dag bedre dekningsgrader enn de fleste ASSS kommuner. I kommende planperioden foreslås det å etablere netto 83 plasser med heldøgns bemanning. Oppdaterte befolkningsprognoser tilsier at det i perioden 2017-2020 må etableres 125 flere sykehjemsplasser eller boliger med heldøgns omsorg for å holde dagens dekningsgrader uendret. Selv med en lavere vekst så vil Trondheim kommune i 2020 ha dekningsgrader på eller over ASSS- snittet. Den årlige utviklingen er vist i tabell 13-6.

Tabell 13-6 Endring i antall sykehjemsplasser

	2017	2018	2019	2020	Totalt
Persaunet	96				
Persaunet HDO	10				
Nidarvoll hus 1	-60				
Tosengsrom Sjøbstad	-15				
Nidarvoll hus 1	35	5	10	-50	
Olavsgården	-25				
Tosengsrom	-10				
Mauritz Hansens gt. 4		36			
Tosengsrom Øya		-20			
Risvollan				72	
Risvollan HDO				25	
E. C. Dahls				-31	
Div HDO/Samboergaranti			5		
Vekst	31	21	15	16	83
Behov for nye plasser, for å opprettholde dagens dekningsgrad	25	35	34	31	125

Kommentarer til tabellen

I januar 2017 åpner Persaunet helse- og velferdssenter med 96 sykehjemsplasser og 50 omsorgsboliger. I omsorgsboligkomplekset blir det etablert 10 boliger med heldøgns bemanning. Rådmannen foreslår at 60 langtidsplasser på Nidarvoll helsehus flytter til Persaunet helse- og velferdssenter i januar 2017, samtidig starter driften av tre av fire etasjer totalt 72 plasser. Det gir en nettovekst på 12 plasser. Videre flyttes tosengsrom fra Søbstad helsehus til Persaunet i starten av april 2017.

Når Nidarvoll helsehus hus 1 er tømt, kan vi avvikle alle tosengsrom på Nidarvoll helsehus og flytte rehabiliteringstilbudet fra Olavsgården til Nidarvoll helsehus for å samle disse to enhetenes rehabiliteringskompetanse. Rehabiliteringstilbudet ved Søbstad videreføres. Olavsgården har bare ett enerom, noe som gjør det utfordrende å få utnyttet kapasiteten på en god måte. Etter denne flytteprosessen vil det stå 15 tomme rom på Nidarvoll helsehus. Disse vil vi få bruk for i 2018 og 2019 for å kunne håndtere demografisk utvikling.

I 2018 står nybygget i Mauritz Hansens gt. klart. Institusjonsplassene i dette bygget vil bli en integrert del av Øya helsehus. Vi vil da kunne avvikle de siste 20 tosengsrommene på Øya helsehus. Rådmannen foreslår å flytte MRSA tilbudet ved EC Dahls helse- og velferdssenter til de nye lokalene ved Øya helsehus. Nettoveksten blir da 16 plasser hhv. ni korttidsplasser med behandlingsskapasitet og syv langtidsplasser.

I 2020 står Risvollan helse- og velferdssenter klart. Bygget er planlagt med 72 sykehjemssenger pluss omsorgsboliger. Vi vil kunne ta i bruk 25 omsorgsboliger for heldøgns omsorgstjenester. Da planlegges det å få tømt det ene bygget på Nidarvoll helsehus med 50 plasser samt EC Dahls helse- og velferdssenter med 31 plasser.

Persaunet helse- og velferdssenter

Finansiering og bygging av Persaunet helse- og velferdssenter ble vedtatt i [bystyresak 164/14](#) *Bygging av sykehjem, aktivitetssenter, administrasjons- og aktivitetsareal og omsorgsbolig Persaunet helse- og velferdssenter*. Senteret er ferdig til innflytting januar 2017.

Kommunen er innvilget et investeringstilskudd fra Husbanken på 174 millioner kroner for sykehjemsdelen og 74 millioner kroner for omsorgsboligene.

Mauritz Hansens gate 4 – Helsevakta

Rammene for den videre planleggingen av helsevakt ble fremlagt i [formannskapssak 199/15](#) *Helsevakt - rammer for videre planlegging* og [292/15](#) *Helsevakt - rammer for videre planlegging*. Helsevakta vil stå ferdig sommeren 2018.

Helsevakta skal være et interkommunalt mottak av alle henvendelser om uplanlagte behov for helse- og velferdstjenester. Helsevakta vil inneholde legevakt, vaktsentral, akutt ambulans oppfølging og avdeling for kommunalt akutt døgntilbud.

Kommunen er innvilget et investeringstilskudd fra Husbanken på 69,3 millioner kroner.

Øya helsehus

Det er tenkt en ombygging ved Øya helsehus for å legge til rette for en utvidelse av avdelingene i 3. – 6. etasje med flere sengerom når Helsevakt står ferdig i 2018. Det utredes bl.a. utvidelse av spiserom, oppgradering av pasientvarslingsanlegg og adgangskontrollanlegg.

Kattem omsorgsboliger

Finansiering og bygging av Kattem omsorgsboliger ble vedtatt i [bystyresak 90/15](#) *Bygging av Kattem omsorgsboliger*. Prosjektet ferdigstilles primo 2017.

Kommunen er innvilget et investeringstilskudd fra Husbanken på 39 millioner kroner.

Nidarvoll helsehus 2022

I handlings- og økonomiplan 2016-2019 ble det foreslått å rehabilitere Nidarvoll helsehus hus 1. Etter at rådmannen har foretatt en sikrere og mer detaljert kostnadskalkyle i forbindelse med prosjekteringen av ombyggingen, ser man at rammen må økes. Ombyggingen vil i stor grad ivareta en standardøkning av beboerrom, men fortsatt vil Nidarvoll helsehus ikke være optimal mht funksjonalitet. Utfordringen er å etablere gode tjeneste-/ driftsareal da korridorene fortsatt er smale og vil oppleves noe uoversiktlige. Videre er det utfordringer med å oppfylle kravet om universell utforming fullt ut samt å oppnå dagens krav til energi og miljø. Med bakgrunn i dette har rådmannen sett på muligheten for å rive og bygge nytt for å optimalisere både utnyttelse av tomt samt bygg.

Fra et overordnet samfunnsmessig perspektiv at det er viktig å se på Nidarvollområdet under ett, for å sikre en best mulig løsning for alle kommunale behov i området. Både Nidarvoll helsehus, Nidarvoll skole og Sunnland skole har behov for oppgradering til dagens krav til standard. Riving kan gi kommunen mulighet til å se på tomtene mer fleksibelt. Nytt bygg kan stå klart på Nidarvoll i 2022.

Risvolla helse- og velferdssenter

Formannskapet vedtok i [sak 190/15](#) *Planlegging av et nytt helse- og velferdssenter på Risvolla* at et nytt helse- og velferdssenter på Risvollaområdet skal lokaliseres ved Blakli.

Ett nytt helse- og velferdssenter vil bestå av 72 sykehjemsplasser og 50 omsorgsboliger, sone for hjemmetjeneste og aktivitetstilbud for seniorer. Rådmannen ser nærmere på om man også skal etablere et dagtilbud for personer med psykisk utviklingshemming, tilsvarende det på Ladesletta helse- og velferdssenter.

Som en del av dette prosjektet vil det også etableres arena for kulturaktivitet, med bl.a. bydelsbibliotek, fritidsklubb og kulturskole, samt fritidskulturlivet i bydelen.

Sommeren 2017 vil rådmannen starte med grunnarbeidet på tomten. Det er behov for flytting av høyspentledninger samt omlegging av hovedvannledningen.

Investeringstilskudd som kommunen kan søke om, vil ut i fra dagens satser være anslagsvis 217,3 millioner kroner.

Brundalen helse- og velferdssenter – aktivitetssenter

Det nære naboskapet mellom Boligstiftelsens boliger i Yrkesskolevegen 20 og Brundalen helse- og velferdssenter i Yrkesskolevegen 22, gjør at det ligger godt til rette for å få til et godt funksjonelt helse- og velferdssenter. Det ses på muligheten for å bygge om trygdeboligene til heldøgns omsorgsboliger, bygge et kultur- og aktivitetsbygg, etablere en forbindelse mellom de to byggene og oppgradere utearealene.

Et kultur- og aktivitetsbygg er en sentral funksjon for å oppnå et komplett helse- og velferdssenter, og bydelen mangler i dag et sosialt/kulturelt treffsted. Et kultur- og aktivitetsbygg kan legges i tilknytning til en ny tørrskodd gangbroforbindelse mellom de to

byggene, og bli liggende som et knutepunkt i senteret. Et kultur- og aktivitetsbygg kan inneholde bydelskafé, flerbruksrom og aktivitetstilbud for seniorer.

Prosjektet forskyves til ferdigstilling 2021, på grunn av utfordringene med å fraflytte Yrkesskoleveien 20. Rådmannen har innhentet et enkelt kostnadsoverslag for prosjektet og det vil kunne søkes om investeringstilskudd.

Utbygging produksjonskjøkkenet

Det er behov for en utbygging av produksjonskjøkkenet, både for å kunne opprettholde dagens kapasitet, men også fordi behovet vil øke på sikt med økt sykehjemsutbygging. Ombygging vil bli vurdert i perioden.

Det er ikke innhentet kostnadsoverslag for prosjektet, slik at fremlagt kostnadsoverslag er grove estimater.

Ombygginger

Ved flere av institusjonene er det behov for ombygginger for å bedre funksjonaliteten. Dette gjelder i stor grad tjenestearreal, medisinrom, fellesarealer og uteareal.

Kommunen kan i enkelte av ombyggingsprosjektene søke om investeringstilskudd fra Husbanken på inntil 55 % av godkjente anleggskostnader.

Utstyr og inventar

Det er et stort og kontinuerlig behov for utskifting av forflytningsutstyr, medisinsk utstyr og møbler og annet inventar på grunn av generell slitasje. Institusjonsmøbler må skiftes ut med sykluser på ti år, og forflytningsutstyr må skiftes noe oftere.

De siste årene har det vært et spesielt stort behov for utskifting av møbler og inventar ved helse- og velferdssentrene som ble bygget på begynnelsen av 2000-tallet.

Program for velferdsteknologi

Trondheim kommunes satsning følger anbefalinger gitt av helsedirektoratet. Fokus ligger på utvikling av nye tjenester hvor teknologien blir et supplement i tjenesteytingen.

Ny handlingsplan for 2017- 2019 vil sikre anskaffelse av ny infrastruktur for å ta i bruk velferdsteknologi, samt etablering av nye tjenester som lokaliseringstjenester (GPS), medisinteknologitjenester, og elektroniske dørlåssystemer innføres, digitale tilsyn utredes og etableres m.m. FOU samarbeid med Sintef og NTNU videreføres og det jobbes aktivt med å etablere flere OFU- kontrakter. Programmet deltar i det nasjonale velferdsteknologiutviklingsarbeidet og bidrar aktivt i strategisk utvikling av standarder, systemer og responscenterutvikling. Programmet er tildelt et stort nasjonalt avstandsoppfølgingsprosjekt som en av fire kommuner.

Se også omtale av velferdsteknologi i kapittel 25.

Pasientvarslingsanlegg

I 2014 startet arbeidet med å oppgradere pasientvarslingsanleggene ved kommunens helse- og velferdssentre. Arbeidet har vist seg å være omfattende, og det blir nødvendig med store bygningsmessige ombygginger og utbedringer. Høsten 2015 ble det første oppgraderte helse- og velferdssenteret ferdigstilt. I 2016 har ytterligere fire sentre blitt ferdig. Rådmannen har prioritert helse- og velferdssentre med omsorgsboliger tilknyttet for å kunne yte heldøgns omsorgstjenester til flere ved behov. De fleste omsorgsboligene har ikke pasientvarslingsanlegg i dag. Ved å inkludere omsorgsboligene i prosjektet har omfanget økt.

Til prosjektene som har blitt gjennomført, er det gitt investeringstilskudd på om lag 45 % av den totale investeringskostnaden.

Ombygginger pasientvarslingsanlegg, utbedring av datatekniske rom

Installeringen av nytt pasientvarslingsanlegg gir relativt store behov for bygningsmessige ombygginger, slik som nye dører, kabling til utstyr, oppgradering av serverrom, adgangskontroll med mer.

Flere av kommunens helse- og velferdssentre har behov for oppgradering og utbedring av datatekniske rom. Det er mer utstyr nå enn før som er kritisk for tjenesteproduksjonen. For helse- og velferdssentrene er det informasjonsbehandlingen som skal sikres ved en slik utbedring.

Ved oppgradering av datatekniske rom, vil det også bli installert trådløst nett ved helse- og velferdssentrene.

14 Flyktninger og innvandrere

Trondheim kommune har ikke mottatt konkret anmodning fra Integrerings- og mangfoldsdirektoratet IMDi om bosetting av flyktninger for 2017. Anmodningen forventes å foreligge i løpet av september 2016. IMDi opplyser overfor rådmannen at det fortsatt er et stort nasjonalt behov for bosetting av flyktninger også i 2017. For Trondheim kommune antas behovet å være på omlag samme nivå som i 2016. Rådmannen foreslår å imøtekomme IMDis foreløpige anmodning for 2017.

14.1 Informasjon om tjenesteområdet

Flyktnings situasjonen høsten 2015, med store asylankomster til Norge, har ført til et stort bosettingsbehov nasjonalt både i 2016 og 2017. Tilnærmet alle kommuner i Norge bosatte flyktninger i 2016, men behovet for ekstra innsats ser ut til å gjelde også i 2017. Arbeidet med integrering og inkludering av flyktninger handler om å bosette og kvalifisere disse for deltakelse i norsk arbeids- og samfunnsliv. Rådmannen foreslår å bosette inntil 650 flyktninger, inklusiv inntil 160 enslige mindreårige i 2017. Familiegjenforeninger kommer i tillegg.

14.2 Status og utfordringer

I perioden 2005 til 2015 har Trondheim kommune bosatt 3175 flyktninger, inklusive enslige mindreårige og familiegjenforente. Av totalt 3175 flyktningene som er bosatt i denne perioden, er 205 enslige mindreårige. Tabell 1-2 viser årlig bosetting av enslige mindreårige i samme periode.

Tabell 14-1 Antall bosatte flyktninger årlig i perioden 2005 tom 2015 inkludert enslige mindreårige

År	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Antall	219	201	208	229	306	303	256	330	288	340	495

Tabell 14-2 Antall enslige mindreårige bosatt i perioden 2005 tom 2015

År	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Antall	10	8	7	15	27	29	11	16	18	20	44

I forbindelse med økte asylankomster til Norge høsten 2015, vedtok bystyret å bosette 1100 flyktninger i løpet av 2015 og 2016. I tillegg kommer det årlig et uvisst antall familiegjenforeninger til flyktninger som bor i Trondheim.

Status bosetting per 01.08.2016

Voksne og familier

Det er bosatt 298 flyktninger i løpet av 2016, derav ca. 21 prosent barn. De største gruppene flyktninger kommer fra Eritrea, Syria, Sudan og Etiopia. I tillegg til disse, er det bosatt 76 personer på grunnlag av familiegjenforening, derav 49 barn. Dersom IMDi kan presentere tilstrekkelig antall bosettingsklare flyktninger, vil kommunen innfri bystyrets vedtak for 2016 med en total bosetting på 490 flyktninger.

Vurdering

Bosettingsbehovet i 2017 vil med stor sannsynlighet være på samme nivå som i 2016, altså bosetting av inntil 500 voksne og flyktningfamilier. Enslige mindreårige vurderes i eget avsnitt. Ut fra det nasjonale og internasjonale behovet, kommunens lange tradisjoner med mottak av flyktninger og tjenestenes ressurser og kompetanse, anbefaler rådmannen at Trondheim kommune bosetter inntil 500 flyktninger (voksne og familier) i 2017. For å realisere dette må tiltakene og målsettingene i bystyresak [66/16](#) *Handlingsplan for økt bosetting i 2016*, videreføres i 2017. Rådmannen vil imidlertid trekke fram to hovedtiltak fra handlingsplanen som enhetene må ha en spesiell oppmerksomhet på i 2017, henholdsvis bosetting og deltakelse i arbeidslivet.

Bosetting

Det relativt positive boligmarkedet i de to siste årene, har gjort det mulig å bosette mange flyktninger i kommunen. Det har samtidig vært perioder med vanskeligere tilgang på private boliger og husleier som ligger høyere enn kommunalt akseptert nivå. Målet for 2016 er å bosette 40 prosent i det private boligmarkedet. Av de 294 personene som er bosatt per 1.8.2016, er ca 27 prosent bosatt i private utleieboliger. Andelen vil sannsynligvis øke i løpet av 2016. Bedre tilrettelegging gjennom mer informasjon og proaktiv dialog med profesjonelle og private utleiere bør styrkes. Målet om 40 prosent bosetting i det private boligmarkedet videreføres i 2017.

Deltakelse i arbeidslivet

Den viktigste oppgaven for kommunen etter bosetting er å legge til rette for at flyktninger deltar i arbeid og i samfunnslivet på lik linje med den øvrige befolkningen. Det lovpålagte introduksjonsprogrammet er det viktigste virkemidlet for integrering av flyktninger. Noen flyktninger kommer raskt i jobb, mens andre trenger lengre tid. Det må tilrettelegges for en kvalifiseringsprosess som ivaretar flere integreringsmessige forhold i kommunens flyktningarbeid. Handlingsplanen for bosetting av flyktninger (vedtatt i 2016) er en plan med 38 tiltak. Fokusområdene i planen er tiltak som kan muliggjør bosetting av et stort antall flyktninger og gi helhetlige kvalifiseringsløp. Gjennomføring av tiltakene i denne planen vil være en viktig oppgave for enhetene både i 2016 og 2017.

Rådmannen vil trekke fram ett av tiltakene. En vellykket integrering forutsetter rask og varig overgang til arbeid. Videre satsing på tidlig praksis for alle deltakere, nivåtilpassede kurs og "smidige" samarbeidsmodeller med næringslivet viser seg å være gode strategier for å få flere i jobb. Disse er beskrevet i handlingsplanen. Rådmannen foreslår å videreføre samarbeidet med næringslivet i 2017, ved å foreslå at det settes av fem millioner kroner av det statlige integreringstilskuddet til dette formålet.

Etablering av et nytt og tilpasset lavterskeltilbud for flyktninger med ekstraordinære behov etter modell fra "frisklivs- og mestringssenter"

Krig og konsekvensene av den med lange og traumatiske fluktsituasjoner og tap av familiemedlemmer, setter spor i flyktningenes fysiske og psykiske helse. Flyktninger er ressurssterke mennesker som har kommet til Norge for å skape et trygt og meningsfylt liv for seg selv og sine familier. Å lykkes med dette har også en viktig samfunnsøkonomisk gevinst og kulturell berikelse for det norske samfunnet.

Traumatiske opplevelser og vanskelig flukt, skaper utfordringer for integreringsprosessen. Opplæring, tilpasning, håndtering av hverdagslige gjøremål, utøvelse av foreldrerolle i et nytt samfunn med nytt språk og nye kulturelle og sosiale normer, krever god helse, konsentrasjon

og ro. Informasjon om vanlige reaksjoner på en ekstraordinær situasjon som følge av flukt, og kunnskap om håndtering av disse, er viktige ferdigheter i en integreringsprosess.

Selv om det ikke er foretatt en særskilt kartlegging av flyktingenes helsetilstand, opplever tjenesteapparatet økning i antall personer som har ulike typer fysiske og psykiske plager. Dette gjør integreringsprosessen spesielt utfordrende. Samtidig ser rådmannen med bekymring på økte behov for støttetiltak som må iverksettes parallelt med de ordinære kvalifiseringstiltak for flyktinger. Økningen i saker om ekstra tilskudd, er en indikasjon på økt behov for denne type tiltak. Per dags dato har kommunen 228 aktive saker med ekstra økonomisk tilskudd fra IMDi. Dette er et tilskudd som gis til flyktinger med funksjonshemninger og atferdsvansker. Av de totalt 228 sakene omhandler 97 saker voksne, 83 barn og 48 enslige mindreårige. Rådmannen foreslår nå at kommunen iverksetter et toårig forsøk med etablering av et lavterskel tilbud med fokus på friskliv og mestring, der målet er bedre helse og bedre fungering i hverdagen. Tilbudet skal gjelde alle flyktinggrupper, og skal være iverksatt innen utgangen av august 2017. Tilbudet må vare i minst to år før det evalueres for eventuell videreføring. Rådmannen foreslår at det settes av to millioner kroner i 2017 til dette tiltaket fra det statlige ekstratilskuddet som kommunen mottar ved bosetting av flyktinger med funksjonshemninger og atferdsvansker. Organisering av det nye tilbudet skal bygge på tverrfaglige prinsipper og må skje i nært samarbeid med spesialisthelsetjenesten. Tilbudet skal ikke erstatte ordinære behandlingstilbud, verken det som tilbys i regi av kommunen eller av spesialisthelsetjenestene, men være et supplement til disse. Organisering av tilbudet og planlegging av innholdet skjer i løpet av høsten 2016.

Enslige mindreårige

Til tross for store utfordringer med tilrettelegging av gode bo- og omsorgstilbud, anbefaler rådmannen at kommunen bosetter inntil 160 enslige mindreårige i 2017. Rådmannen forutsetter imidlertid fullfinansiering av kommunens utgifter, gjennom blant annet videreføring av ekstra tilskudd på 100 000 kroner per enslige mindreårig i tillegg til de ordinære tilskudd til denne målgruppa.

Status bosetting enslige mindreårige i 2016

Per 1.8.2016 er det bosatt 57 enslige mindreårige. I tillegg er det 27 barn som er avklart for bosetting i kommunen. Bosettingen fram til 1.8.2016 har vært følgende:

Tabell 14-3 Bosetting enslige mindreårige i 2016

Antall barn 7-14 år bosatt fra omsorgssentre	6
Antall barn 15-18 år bosatt fra asylmottak	51
Antall jenter	8
Antall gutter	49
Største nasjonaliteter	Afghanistan (31), Eritrea (18), Etiopia (2), Somalia (2) og Syria (2)
Totalt bosatt	57 barn

Rådmannen er usikker på om målet med bosetting av 160 enslige mindreårige i løpet av 2016 vil bli nådd. Manglende bosettingsklare saker fra IMDi høsten 2016 er et forhold som kan føre til forsinkelser og utsettelse av bosettinger. I tillegg er etablering av bo- og omsorgstiltak, spesielt når det gjelder rekruttering av fosterhjem/andre egnede tiltak for barn under 15 år krevende. Manglende bosettinger i 2016 som skyldes staten bør ikke komme i tillegg til neste års kvote.

Det er behandlet flere politiske saker om bosetting av enslige mindreårige, jf [sak 305/15](#) "Bosetting av 160 enslige mindreårige i 2016", [sak 115/16](#) "Orientering om planlagt tiltakshus i Elgseter gt 47" samt bystyresak [66/16](#) "Handlingsplan for økt bosetting av flyktninger i 2016". Disse sakene beskriver nødvendige tiltak og ressursbehov for å legge til rette for bosetting og kvalifisering av enslige mindreårige. Rådmannen vil trekke fram utvikling av et heldags kvalifiseringstilbud som et spesielt fokusområde i 2017. Etter bosetting, vil et godt skoletilbud med mål om gjennomføring av grunnskole og videregående skole være den viktigste oppgaven for kommunens tjenester for denne målgruppen.

Integreringsmottak

Trondheim kommune er en av ti kommuner i Norge som er invitert av staten ved Integrerings- og mangfoldsdirektoratet IMDi og Utlendingsdirektoratet UDI til å melde sin interesse for etablering av et integreringsmottak i Trondheim.

Etablering av integreringsmottak er et av de 69 tiltakene som er skissert i [Stortingsmelding 30](#) (2015-2016) *Fra mottak til arbeidsliv – en effektiv integrering*.
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-30-20152016/id2499847/?ch=1&q>

Rådmannen har initiert et samarbeid med Sør-Trøndelag fylkeskommune ved Karrieresenteret Sør-Trøndelag, Trondheim mottaksenter HERO Norge AS, NAV og kommunen ved Kvalifiseringssenter for innvandrere INN, Enhet for voksenopplæring EVO, Helse og velferdskontor Midtbyen og Flyktningshelseteamet. Interessemeldingen på vegne av partene i den sammenheng er bli sendt til IMDi.

Dersom Trondheim kommune og partene i samarbeidet velges som vertskommune for integreringsmottak, skal det tilbys et heltidsprogram til 100 beboere på Trondheims mottaksenter. Etablering av integreringsmottak har aktualisert flere etiske dilemmaer med blant annet økt fare for forskjellsbehandling av enkelte beboere på mottak framfor andre. Disse problemstillingene er blitt diskutert av partnerskapet. Til tross for dette, mener rådmannen at modellen, som skisseres fra kommunen er hensiktsmessig, og at den er et helhetlig kvalifiseringsløp som ivaretar deltakerne og som kan gi raskere resultater fra program til deltakelse i arbeids- og samfunnslivet. En eventuell etablering av integreringsmottak, kan bety økte arbeidsoppgaver og behov for utvidelse av kvalifiseringstiltakene i introduksjonsprogrammet. Finansiering av økte oppgaver og tiltak fra staten, vil være en forutsetning før etablering av integreringsmottaket.

Samlokalisering av flere tjenester i Trondheimsporten i løpet av 2017

Enhet for voksenopplæring EVO, Kvalifiseringssenter for innvandrere INN, Flyktningshelseteamet, Tolketjenesten, NAV Heimdal/Lerkendal og Helse- og velferdskontor Heimdal/Lerkendal blir samlokalisert i Trondheimsporten i løpet av august 2017. Denne samlokaliseringen vil gi nye muligheter for samarbeid og effektivisering av tjenestene til flyktninger. Karrieresenteret Sør-Trøndelag og voksenopplæringstilbudet ved Gerhard Schøning er planlagt samorganisert med EVO i Trondheimsporten. Dette vil i tillegg bidra til en bedre ressursutnyttelse og mer effektivt samarbeid rundt den enkelte flyktning.

Områdeprogram Saupstad-Kolstad

Helse- og velferdstjenestene bidrar i dag med flere prosjekter som en del av områdeprogrammet Saupstad-Kolstad.

- Aktive Saupstad i regi av Enhet for fysioterapitjenesten. Målet er blant annet å tilrettelegge for økt fysisk aktivitet for innbyggerne i bydelen. Aktive Saupstad videreføres i 2017.

- Gjestebud Saupstad i regi av Kvalifiseringscenter for innvandrere INN. Målet er økt dialog og økt medvirkning fra beboere med innvandrerbakgrunn til utvikling av bydelen. Prosjektet vurderes videreført i 2017.
- Nye Saupstad bydelskafé i regi av Søbstad helsehus i samarbeid med Saupstad frivilligsentral videreføres i 2017. Målet er å revitalisere og fornye bydelskafeen på Saupstad, og omdanne denne til en aktiv og tilgjengelig kulturkafé, spesielt tilrettelagt for de eldste innbyggerne i bydelen. Kafeen med tilliggende fasiliteter skal også gjøres tilgjengelig for frivillige lag og foreninger, og være i bruk både på dag- og kveldstid.
- Det er gitt økonomisk støtte til gjennomføring av prosjekt Demokrati i praksis i regi av Områdeprogrammet i 2016.
- Det vil bli gjennomført minst et ICDP- kurs for foreldre med innvandrerbakgrunn i bydelen. Det jobbes spesifikt med tilrettelegging av et eget tilpasset ICDP- kurs for fedre med tyrkisk/kurdisk bakgrunn i regi av Saupstad skole og Kvalifiseringscenter for innvandrere ved Flerkulturelt informasjons- og dialogsenter.

Det settes av midler fra det statlige integreringstilskuddet for gjennomføring av ulike kvalifiserende og integreringsfremmende tiltak i bydelen i 2017.

14.3 Mål for tjenesteområdet

Helse og velferd har ansvar for følgende delmål i kommuneplanens samfunnsdel:

- 3.3.1 I 2020 er Trondheim en flerkulturell by der det er godt å bo som innvandrer

14.3.1 Periodemål 2017-2020

Trondheim kommune bosetter inntil 650 flyktninger, inklusiv inntil 160 enslige mindreårige i 2017.

Resultatindikatorer:

- 40 prosent av all bosetting skjer i det private boligmarkedet
- Minst 75 prosent av alle flyktninger som mottas i Trondheim kommune er kommet i jobb eller utdanning innen tre år etter bosetting
- Trondheim kommune har etablert et heldags kvalifiseringsprogram tilpasset enslige mindreårige flyktninger
- Trondheim kommune har etablert et lavterskeltilbud med fokus på frisklivs- og mestringsstrategier for flyktninger

14.4 Økonomi

Med en fortsatt høy bosetting vil kommunen få økte inntekter også i 2017. Statstilskuddet for flyktninger beregnes i 2017 til 315 millioner kroner som benyttes til å finansiere kommunens utgifter på området. Hoveddelen av de statlige tilskuddene er integreringstilskudd kommunen får per bosatte flyktning. Satsen i 2016 er 717 400 kroner per bosatt person, fordelt over fem år. I forslaget til statsbudsjett 2017 vil satsene bli regulert, og rådmannen kommer tilbake til de nye satsene i tilleggsnotat til handlings- og økonomiplan som vil bli lagt fram etter offentliggjøring av statsbudsjettet.

Midlene til å finansiere kommunens utgifter på flyktningområdet ligger inne i tjenesteområdenes budsjetttrammer, og for 2017 vil eventuelle økte inntekter bli rammekorrigert ut til berørte områder når en etter hvert ser omfanget av bosettingen.

15 Kultur og kirke

I rådmannens forslag til handlings- og økonomiplan 2017-2020 er det innarbeidet en styrking av innsatsen inn mot store arrangement. Det foreslås også en økning av rammen for Trondheim folkebibliotek mot slutten av perioden.

Gjesteleilighetene ved Lademoen kunstnerverksteder foreslås rehabilitert, og ordningen utvidet. Rådmannen foreslår at det etableres en kulturarena på Risvollan i det planlagte helse- og velferdssenteret. Kommunens investerings- og driftstilskudd til kirkegårder økes.

15.1 Informasjon om tjenesteområdet

Tjenesteområdet gjelder:

- Plan- og utviklingsarbeid innen kunst- og kulturområdet
- Kulturenheten
- Trondheim folkebibliotek
- Tilskudd til kunst, kultur, kirkegårder, kirker og trossamfunn

I den kommende perioden vil flere større saker på kulturområdet komme til politisk behandling. Dette gjelder blant annet *Kommunedelplan for kunst og kultur* og rullering av *Kommunedelplan for kulturarenaer*.

15.1.1 Kostra-tall for 2015

Tabell 15-1 Ressursbruk på kulturområdet. Tall i kroner per innbygger

	Trondheim		ASSS	
	2014	2015	2014	2015
Netto driftsutgifter til kultursektoren*	2099	1979	2368	2280
Netto driftsutgifter til folkebibliotek	221	176	257	252
Netto driftsutgifter til akt.tilbud barn og unge pr innb 6-18 år	1974	1737	1424	1252
Netto driftsutgifter til museer	54	67	86	96
Netto driftsutgifter til kunstformidling	310	304	289	303
Netto driftsutgifter til andre kulturaktiviteter	95	105	213	209
Netto driftsutgifter til kommunale kulturbygg	81	114	179	223

* Tall for kultursektoren omfatter også Kostra-funksjonene *Idrett og tilskudd til andre idrettsanlegg*, og *Kommunale idrettsbygg og -anlegg*

Tabell 15-1 viser utvalgte indikatorer for Trondheim og ASSS-kommunenes ressursbruk innenfor kulturområdet. Tabellen viser at Trondheim kommune ligger lavt sammenlignet med de andre kommunene når det gjelder samlet ressursbruk på kultur. Det er likevel variasjoner, og på aktivitetstilbud for barn og unge 6-18 år ligger Trondheim godt over gjennomsnittet.

Det går ikke fram av kostratallene at kommunen betalte renter og avdrag på lån i 2015 for byggingen av Olavshallen. Rådmannen kjenner ikke til om andre ASSS-kommuner betaler slike renter og avdrag, og derfor er det usikkert i hvilken grad dette påvirker de samlede kostratallene.

Tabell 15-2 Ressursbruk driftsutgifter innenfor kirkeområdet. Tall i kroner per innbygger

	Trondheim		ASSS	
	2014	2015	2014	2015
Netto driftsutgifter til Den norske kirke	370	393	399	396
Netto driftsutgifter til andre religiøse formål	54	56	83	71
Netto driftsutgifter til kirkegårder, gravlunder og krematorier	122	127	110	110
Medlem av Den norske kirke i prosent av antall innbyggere	74,5	73,3	69,7	69,0

Tabell 15-2 viser indikatorer på kommunenes ressursbruk for drift av kirken, kirkegårder og andre religiøse formål. Kostratallene for 2015 viser at Trondheim kommune brukte omtrent like mye til Den norske kirke per innbygger som gjennomsnittet for ASSS-kommunene. Tilskuddet til drift av byens kirkegårder, gravlunder og krematorier i 2015 ligger noe over gjennomsnittet i ASSS-kommunene.

15.1.2 Planarbeid

Planprogram og statusdokument for [Kommunedelplan for kunst og kultur 2016-2028](#) var på høring høsten 2015. Rådmannen har innarbeidet høringsinnspillene i statusdokumentet vinteren 2016. Planen vil bli ferdigstilt i 2017. Det videre arbeidet med planen kjøres parallelt med rullering av [Kommunedelplan for kulturområdene 2012-2024](#). Disse planene vil sammen utgjøre et helhetlig planverk for kunst- og kulturområdet i Trondheim.

Rådmannen vil legge fram sak om revidering av Trondheim kommunes kirkepolitikk vinteren 2017.

15.1.3 Jubileer og større arrangement i planperioden

- [Starmus](#), juni 2017. Internasjonal festival som kobler vitenskap og kultur (endelig avklaring primo oktober 2016).
- Tråante (samejubileet) i 2017. 100-årsmarkering for den første samiske landskonferansen 6. februar 1917 i Trondheim. Målsettingen er å formidle kunnskap om samene, samisk kultur og historie, og vise den historiske betydningen av samene som urfolk.
- 300-årsmarkeringen av Armfeldts felttog i 1718 mot Trøndelag og Trondheim skal markeres i alle de berørte kommuner i 2018.
- Trondheim kino 100 år i 2018.

15.1.4 Tidlig innsats

Trondheim kommunes kulturpolitikk er forankret i [Kommuneplanens samfunnsdel](#), og tar utgangspunkt i at kunst og kultur har en egenverdi for den enkelte. Det er en målsetting at alle – uavhengig av fysisk helse, kulturell kompetanse, sosial eller etnisk bakgrunn – skal kunne ta del i et mangfoldig og godt kunst- og kulturtilbud gjennom alle faser i livet, både som deltaker og som tilskuer.

Trondheim kommune arbeider spesielt for at alle skal:

- Inkluderes: Gjennom å tilby og drifte lett tilgjengelige møteplasser vil Trondheim kommune gi alle lik mulighet til å delta på samme arena. Det legges spesielt til rette for at barn og minoritetsgrupper får møte et mangfold av kunst- og kulturuttrykk tidlig, slik at de blir trygge på egen identitet, på egne interesser og preferanser.
- Lære og mestre: Gjennom å tilby lett tilgjengelige møteplasser med kompetente ansatte gis alle muligheter til å oppdage og utvikle egne ferdigheter og talent i en tidlig fase.

- Ta i bruk egne ressurser: Gjennom å legge til rette for at frivillige lag og organisasjoner drifter gode tilbud som retter seg mot utsatte grupper, får man et bredere totaltilbud. I tillegg får frivillige muligheten til å dele egen kompetanse og ferdigheter med andre.

15.2 utfordringer

15.2.1 Kulturområdet i Trondheim

Kunsthall Trondheim

I [sak 182/13](#); *Etablering av kunsthall i Trondheim*, ba bystyret rådmannen om å vurdere muligheten for en sammenbygging mellom kunsthallen og hovedbiblioteket. Dette realiseres nå som en del av ombyggingen av den gamle hovedbrannstasjonen i Kongens gate 2. Sammenbyggingen medfører også at det blir to innganger til kunsthallen.

Kunsthallen vil til tider vise kunst som lånes inn fra andre institusjoner og private samlinger i inn- og utland. Kunsthallen må da garantere for tilstrekkelig sikkerhet i lokalene, og forsikringssummene kan være svært høye. Med to innganger vil utgiftene til vakthold øke. Kunsthallen søker kommunen om delvis dekning av dette. Rådmannen foreslår at kommunens tilskudd til kunsthallen økes noe, og at dette finansieres ved å omdisponere midler innenfor kulturbudsjettet.

Kunstmuseene

Trondheim kommune er medeier av Museene i Sør-Trøndelag (MiST). Bystyret ba 29. januar 2015 rådmannen om å gå i dialog med MiST for å få utredet situasjonen for Trondheim Kunstmuseum og Nordenfjeldske Kunstindustrimuseum når det både gjelder utbedringer av eksisterende bygg, eventuell nybygging og samlokalisering ([sak 12/15](#); *Samlokalisering og nybygg for Trondheim Kunstmuseum og Nordenfjeldske Kunstindustrimuseum*).

Utredningsarbeidet ledes av MiST. Rådmannen vil legge fram rapport fra arbeidet når rapport er ferdigstilt. Dette ventes å skje høsten 2016.

Olavshallen

Formannskapet vedtok i [sak 134/15](#); *Videre utvikling og drift av Olavshallen og Olavskvartalet; rådmannens vurdering*, at det skal utredes en kulturhusløsning der hele Olavskvartalet brukes til kulturformål. Rådmannen ble også bedt om å vurdere lokaliseringalternativ og kostnader for et eventuelt nytt kultur- og konserthus til erstatning for Olavshallen. Sak om dette legges fram høsten 2016.

Formannskapet besluttet i samme sak at leieinntekter for Trondheim kommunale kulturskole og NTNU/Institutt for musikk skal tilfalle Olavshallen AS med virkning fra 2017. Dette medfører en årlig mindreinntekt/merutgifter på samlet cirka 4,5 millioner kroner for kommunen. Det vises for øvrig til omtale av dette i kapittel 4; *Økonomiske rammebetingelser og prioriteringer* og kapittel 8; *Skoler*.

Bystyret godkjente 28. april 2016 at Olavshallen AS kjøper aksjene i Kjøpesenteret Olavskvartalet AS ([sak 56/16](#); *Kjøpesenteret Olavskvartalet AS; vurdering av aksjeoppkjøp*). Olavshallen AS kan dermed i større grad styre utviklingen av kvartalet i tråd med selskapets visjoner og mål.

Teaterhuset Avant Garden

Teaterhuset Avant Garden (TAG) har våren 2016 jobbet med alternativ lokalisering for teatret, og det er opprettet dialog med flere eiendomsbesittere. Rådmannen har bistått med eierskaps-

og forhandlingskompetanse i forkant av forhandlingene. Rådmannen vil legge fram sak om Avant Garden og lokalisering når styret i TAG har tatt sin beslutning. Dette ventes å skje mot slutten av 2016.

Litteraturhus

Ved behandling av handlings- og økonomiplan 2016-2019 vedtok bystyret å bevilge 0,3 millioner kroner i driftsstøtte til *Foreningen Litteraturhuset i Trondheim*, økende til 0,8 millioner kroner per år fra 2017. Dette er innarbeidet i rådmannens forslag til handlings- og økonomiplan 2017-2020.

Formannskapet ble i møte 28. juni 2016 orientert om lokaliseringalternativ for litteraturhus ([sak 188/16](#); *Lokalisering for litteraturhus i Trondheim*). Styret i *Foreningen Litteraturhuset* har siden besluttet å inngå avtale om leie av lokaler i Brannstasjonen/Kulturkvartalet.

Vitensenteret

Bystyret vedtok i budsjettbehandlingen i desember 2015 at Vitensenteret skal ha fritak for husleie også i 2016. Bystyret ba rådmannen legge fram sak med vurdering av hvorvidt Vitensenteret skal få økt driftstilskudd fra 2017, og samtidig betale husleie.

I sak om Vitensenteret, som formannskapet behandlet 28. juni 2016 ([sak 187/16](#)), ble det vedtatt at Vitensenteret fortsatt skal stå ansvarlig for drift og for indre vedlikehold av bygget. Trondheim kommune overtar ansvaret for ytre vedlikehold fra 2017. Dette medfører at det ikke innføres husleie fra 2017.

Profesjonelt kor i Trondheim

Trondheim symfoniorkester og Nidaros domkirke mottar i 2016 4,5 millioner kroner fra Norsk kulturråd til utvikling og drift av et profesjonelt kor i Trondheim (Trondheim vokalensemble). Tilskuddet ventes videreført i 2017.

I tilskuddsbrevet fra Kulturrådet for 2016 er det en forventning om at regional og lokal andel til sammen utgjør cirka 30 prosent av samlet offentlig tilskudd. Med utgangspunkt i tilskudd for 2016, tilsvarer dette et tilskudd fra fylkeskommunen og kommunen på til sammen cirka 1,9 millioner kroner.

I 2016 mottar koret 0,3 millioner kroner fra Trondheim kommune, og 0,2 millioner kroner fra Sør-Trøndelag fylkeskommune. Rådmannen foreslår økt tilskudd til koret i 2017, men finner ikke rom for en slik økning som kulturrådet forventer. Rådmannen vil jobbe for at kommunen og fylkeskommunen på sikt samlet skal innfri denne forventningen.

15.2.2 Tilskudd

Tilskudd til kulturlivet

I rådmannens forslag til handlings- og økonomiplan 2017-2020 yter Trondheim kommune tilskudd til kulturorganisasjoner og -institusjoner for til sammen 202 millioner kroner, der 114 millioner kroner er tilskudd til drift av kirker, gravsteder og til tros- og livssynssamfunn. De resterende 88 millioner kroner er tilskudd til ulike kulturinstitusjoner og -organisasjoner. Av disse reguleres 52 millioner kroner gjennom fordelingsnøkler mellom stat, fylke og kommune. For en fullstendig oversikt over kommunens tilskudd på kulturområdet henvises det til kapittel 28; *Kjøp fra andre, overføringer og tilskudd*.

Enkelte av tilskuddsmottakere med egen budsjettpost i kapittel 28, har i flere år mottatt prosjekttilskudd fra kommunen, i tillegg til det ordinære budsjetttilskuddet. Prosjekttilskuddene går til aktiviteter som ikke kan forventes dekket gjennom det ordinære budsjetttilskuddet. Dette

gjelder *Midt-Norsk jazzsenter, Musikk i Nidarosdomen og Trondheim kulturnettverk* i kapittel 28. Da disse aktivitetene gjennomføres fast hvert år, foreslår rådmannen at de fra 2017 inngår i det ordinære budsjett-tilskuddet fra kommunen. Dette finansieres ved å omdisponere midler fra ordningene tilskuddene tidligere har blitt gitt fra.

Grunnet stort press på tilskuddsordninger for det profesjonelle kunst- og kulturlivet, foreslår rådmannen en mindre omstrukturering av tilskuddsordningene *Kunst- og kulturtiltak, profesjonelle og Strakstiltak kunst og kultur*. Sistnevnte ble etablert i 2012 ved at det ble flyttet midler fra ordninger for det profesjonelle og for det frivillige kulturlivet. Etter omstruktureringen vil *Strakstiltak kunst og kultur* være forbeholdt fritidskulturlivet og flerkulturelle tiltak. Rådmannen følger også opp gjeldende handlings- og økonomiplan, der det ligger inne økt ramme for *Kunst- og kulturtiltak, profesjonelle*, men reduserer økningen noe i 2017.

Barnekulturfestivalen *JubaJuba* har mottatt utviklings- og etableringstilskudd fra kulturfondet i to år, med 0,3 millioner kroner per år. Rådmannen har nå mottatt søknad fra festivalen om å komme på egen budsjettpost fra 2017. Det søkes om et årlig tilskudd på 0,8 millioner kroner. Rådmannen mener at festivalen har vist at den har et rom å fylle i kultur-Trondheim, men ser ikke mulighet til å kunne innfri søknaden fullt ut. Rådmannen foreslår at *JubaJuba* mottar 0,25 millioner kroner per år fra kommunen, med virkning fra 2017. Dette finansieres ved å omdisponere midler fra tilskuddsordning for barn og unge.

Kulturfondet

Rammen for tildelinger fra kulturfondet fastsettes gjennom avkastningen fra fondet året i forveien. I 2016 er rammen 2,4 millioner kroner, samme nivå som i 2015. For de kommende årene tilsier renteutviklingen at avkastningen går ned, og fra rundt 2018 anslår rådmannen at avkastning til fordeling kan komme på i underkant av en million kroner. Dette byr på utfordringer allerede nå, da en relativt stor andel av den årlige rammen bindes opp av flerårige tildelinger. For perioden 2011-2015 utgjorde flerårige tildelinger i gjennomsnitt cirka 63 prosent av den årlige rammen. Ved framtidige tildelinger må derfor redusert årlig avkastning i sterkere grad tas inn ved vurdering av søknadene.

I 2016 er kulturfondet per september brukt til 11 ulike prosjekt og arrangement innen kultur og kulturnæring.

15.2.3 Kulturnæringer

Stortingsmelding 30, 2014-2015; *En framtidsrettet filmpolitikk* har ført til endringer i den regionale organiseringen på filmområdet. I 2016 det opprettet en ny statlig tilskuddsordning som gir tilskudd til tre konsoliderte regionale fond. Filmfondet *Filminvest Midt-Norge AS*, som Trondheim kommune har eid sammen med Sør- og Nord-Trøndelag fylkeskommuner, er nå konsolidert med filmfondet *Film3 AS* på Innlandet. Det nye konsoliderte filmfondet *Filminvest3 AS* ble stiftet den 19. februar med Trondheim kommune, Lillehammer kommune, Sør- og Nord-Trøndelag, Hedmark og Oppland fylkeskommuner som eiere. Trondheim kommune eier 16,67 % av det nye filmfondet. I tråd med aksjonæravtalen følger de økonomiske forpliktelsene av eierandelene (jamfør [bystyresak 149/15](#)).

Staten legger føringer på 50/50 fordeling av tilskudd mellom stat og region. I 2016 er det statlige tilskuddet for samtlige regionale fond på 20 millioner, der 13 millioner tildeles som grunntilskudd og 7 millioner som aktivitetstilskudd. Aktivitetstilskuddet skal fra og med 2017 tildeles i forhold til investeringer og aktivitet i løpet av året, og avstemmes på etterskudd ved årsslutt. I en overgangsperiode er endringene en utfordring med tanke på å forutse hvilket

beløp som skal matches fra Trondheim kommune året før tildeling. Fra og med 2018 er det forventet at ordningen vil være mer forutsigbar.

15.2.4 Kommunens tjenestetilbud innen kulturområdet

Kulturenheten

[Kulturenheten](#) driver i dag Kultursenteret ISAK, Trikkehallen og åtte kultursentre/fritidsklubber i bydelene. Enheten tilbyr også tjenester og arrangement til seniorer og mennesker med nedsatt funksjonsevne, aktiviteter for barn og familier, og tjenester til det frivillige kulturlivet.

Kulturenheten leier i dag lokaler til Boxåpner i kjelleren i Saupstadsenteret. Husleien er høy og lokalene anses som uegnet til formålet med tanke på flere forhold – blant annet støy- og lydforhold, tilgang til dagslys, universell utforming og sikkerhet/rømningsveier. Kommunen er bundet av avtale med utleier ut juli 2020. Rådmannen mener at det må tas sikte på annen lokalisering for Boxåpner i Saupstadområdet med virkning fra august 2020. Samlokalisering med andre kommunale bygg i området kan være fordelaktig, spesielt dersom det også legges til rette for sambruk av lokaler og andre ressurser. Valg av lokalisering utredes nærmere, og rådmannen vil fremme sak om dette i løpet av 2017.

I *Handlingsplan for Trondheim kommunes kultur- og fritidsarbeid for ungdom 2015-2018*, vedtatt i bystyret 20. november 2014, er det en ambisjon om utvidelse av kommunens aktivitetstilbud for ungdom ([sak 157/14](#)). Rådmannen foreslår å legge inn noe midler til dette i perioden.

Kulturenheten har de senere årene bidratt med kompetanse, personell og økonomi inn mot ulike store arrangement, spesielt idrettsarrangement i Granåsen. Dette gjelder kulturprogram og aktiviteter for barn og ungdom knyttet til disse arrangementene. For at arbeidet ikke skal gå på bekostning av enhetens øvrige arbeid inn mot primærmålgruppene, er det behov for midler til en personalressurs knyttet til slike arrangement. Rådmannen foreslår at det settes av midler til dette i handlings- og økonomiplan 2017-2020. Dette finansieres ved å omdisponere midler innenfor rammen.

Trondheim folkebibliotek

[Trondheim folkebibliotek](#) består i dag av fem bydelsbibliotek og hovedbiblioteket. Etableringen av et sjettede bydelsbibliotek i Trondheim er nå under planlegging, lokalisert på Ranheim (*Kulturtribunen*). Et syvende bydelsbibliotek er også under utredning, med mulig plassering på Lilleby (jmfør formannskapsak [37/15](#); *Lade skole, rammer for videre planlegging*).

Tabell 15-3 Sammenligning av bibliotektilbud i de største byene

	Årsverk per 10 000 innbygger	Utlån per innbygger	Antall bibliotek
Oslo	0,30	4,32	19
Kristiansand	0,42	5,68	4
Stavanger	0,44	4,97	2
Bergen	0,34	4,20	7
Trondheim	0,26	5,36	6

Tabell 15-3 viser at Trondheim ligger lavt på ressursbruk til folkebiblioteket sammenlignet med ASSS-kommunene. Trondheim folkebibliotek deltar i et nasjonalt prosjekt der det prøves ut et system for utlån av e-bøker. Utviklingen viser at en stor andel av de som har benyttet seg av papirbøker, ikke velger e-bøker i stedet for. Samtidig er utlånet av e-bøker økende, hvilket

tilsier at biblioteket når nye lesergrupper. For å kunne ta inn bøker i elektronisk format i tillegg til papirformat, er det behov for å styrke mediebudsjettet. Biblioteket har begrensede muligheter til å omprioritere innenfor eksisterende ramme. I forslag til handlings- og økonomiplan 2017-2020 har rådmannen ikke funnet rom til å øke bibliotekets ramme i 2017, men foreslår en økning mot slutten av perioden.

15.2.5 Sykefravær

I 2015 var sykefraværet for Kulturenheten 8,4 prosent, mens det for 2. kvartal 2016 var 5,4 prosent. Kulturenheten har laget en kompetanseplan som styrker nærværsfaktorer gjennom faglig godt arbeid, medvirkning og samarbeid på tvers av virksomhetene. Enheten har i kompetanseplanen satset spesielt på et utviklingsprogram for daglige ledere, med tema som blant annet er utarbeidet i samarbeid med Arbeidsmiljøenheten og Personaltjenesten. Kulturenheten har en aktiv arbeidsmiljøgruppe som står i spissen for et helhetlig arbeid. Dette førte blant annet til at enheten ble tildelt Trondheim kommunes arbeidsmiljøpris for 2015.

Trondheim folkebibliotek hadde et sykefravær på 6,0 prosent i 2015. For 2. kvartal 2016 var det 6,7 prosent. Biblioteket har i 2016 styrket innsatsen for å oppnå et bedre psykososialt arbeidsmiljø gjennom ulike tiltak, blant annet i samarbeid med Arbeidsmiljøenheten. Det skal gjennomføres skoloring av avdelingslederne i "den gode medarbeidersamtalen".

15.2.6 Områdeløft Saupstad-Kolstad

Gjennom programmet *Områdeløft Saupstad-Kolstad* vil rådmannen bidra til livskvalitet, gode opplevelser og møteplasser, og knytte noe av kommunens kunst- og kultursatsing til medvirkningsprosesser i denne bydelen. Det henvises for øvrig til *kapittel 25; Programområder* for en nærmere omtale av *Områdeløft Saupstad-Kolstad*.

15.2.7 Kirke- og kirkegårder

Drift

Kirkelig fellesråd søker Trondheim kommune om et driftstilskudd på totalt 102,6 millioner kroner for 2017. Dette er en økning på 2,9 millioner kroner sammenlignet med 2016, og er begrunnet med behov for å fullfinansiere tiltak som er planlagt gjennomført i planperioden, utvikle og styrke vedlikehold av bygg, og midler til å utvikle og styrke ressurser rettet mot aktivitet i menighet og kirke. Økt satsing på frivillighet og diakoni/omsorgstjenesten er en del av dette.

Det pågående arbeidet med organisasjonsutvikling og effektivisering av fellesrådet vil over tid kunne bidra til en bedre driftsøkonomi. I tillegg forventes økonomisk effekt av videre planarbeid og ENØK-tiltak utover i planperioden. Dette vil også gi bedre rammevilkår for driften.

Investering

Kirkelig fellesråd søker også om investeringsmidler til kirkebygg og gravplasser på til sammen 111,5 millioner kroner (eksklusive merverdiavgift) i 2017, og totalt 417,9 millioner kroner for planperioden.

Søknaden inneholder investeringstilskudd til rehabilitering av kirker, tilstandsanalyser, tilrettelegging for universell utforming og bygging/rehabilitering av orgler for totalt 132,8 millioner kroner i planperioden. Kirkelig fellesråd ønsker å sikre finansieringen av prosjekter der det allerede er inngått kontrakt. Dernest vil resultat av tilstandsanalyse, egnethet og øvrige kartlagte behov legges inn i prioriteringene.

I fellesrådets søknad er det 56,5 millioner kroner i 2017-2020 til en større rehabilitering og ombygging av Charlottenlund kirke. Kirken er i generelt dårlig stand med mange byggmessige avvik, og den er utdatert med tanke på egnethet. Fellesrådet beskriver en rekke tiltak som er nødvendig for å sette kirken i akseptabel stand. Det kan bli aktuelt å søke om bygging av ny kirke, og riving/salg av den eksisterende som alternativ til rehabilitering. Dette må utredes nærmere før endelig beslutning tas, og Kirkelig fellesråd vil komme tilbake til dette.

I søknaden er det videre ført opp behov for større og mindre rehabiliteringsprosjekt knyttet til flere av byens kirker. Mange av prosjektene er knyttet til fuktskader og andre skader på grunnmur, vegger og tak. Orgelsituasjonen beskrives fortsatt som prekær de fleste steder, og orgelprosjektet videreføres i henhold til planen.

Kirkelig fellesråd søker om totalt 285,1 millioner kroner (eksklusive merverdiavgift) i planperioden 2017-2020 til utbygging av nye og rehabilitering av eksisterende gravplasser, tilrettlegging for universell utforming, miljøstabilisering av plastgraver og innkjøp av maskiner til kirkegårdene.

Å ha tilstrekkelig med tilgjengelige gravplasser er en utfordring som kommunen og fellesrådet må løse i fellesskap. Forsinkelser har medført en krevende situasjon med tanke på tilgjengelige gravplasser. Et alternativ er å benytte gravplasser som ikke er i nærområdet. Spesielt gjelder dette østsiden av byen (Ranheim-Moholt) hvor kapasiteten nå er liten. Etablering av Charlottenlund gravlund er i gang, med ferdigstilling i 2018. Det er også en anstrengt situasjon på Heimdal, og det jobbes med avklaring om Kattem/Ust eller annet alternativ i dette nærområdet.

I løpet av kommende periode planlegges det utvidelser og omlegginger av eksisterende kirkegårder på Stavset, Byneset, Tiller, Ranheim og Bratsberg. Utvidelsen av Byneset kirkegård (inklusive bygging av driftbygning) er beregnet til om lag 30 millioner kroner, og Tiller til omlag 43 millioner kroner. Tiller er noe forsinket, blant annet grunnet forhold rundt tomtetilgang. Flere av planene omfatter også etablering av minnelunder, bygging av driftsbygg og driftsgårder.

15.3 Mål for tjenesteområdet

Tjenesteområdet *kultur og kirke* er organisatorisk tilknyttet virksomhetsområdet *Kultur og næring*. I kommuneplanens samfunnsdel har dette virksomhetsområdet hovedansvar for følgende delmål:

- 1.3: I 2020 er Trondheim Norges mest attraktive by for studenter og forskere
- 1.4: I 2020 er rammevilkårene for byens utdannings- og forskningsmiljøer styrket
- 1.5: I 2020 skjer Trondheimsregionens vekst og verdiskaping i et samvirke mellom forskning, kultur, næringsliv og offentlig sektor
- 3.7: I 2020 er byens ulike arenaer tilrettelagt for mangfoldet i befolkningen
- 4.6: I 2020 deltar kulturlivet, næringslivet og frivillige organisasjoner sammen med kommunen i utviklingen av bysamfunnet

I tillegg er tjenesteområdet bidragsyter til flere av de øvrige delmålene i kommuneplanens samfunnsdel.

Hovedmål for kulturområdet i handlings- og økonomiplan 2017-2020: Måltrettet satsing på bredde og kvalitet i utviklingen av kulturbyen Trondheim.

Periodemålene for området samsvarer med fokusområder i rådmannens forslag til *Kommunedelplan for kunst og kultur*, som kommer til behandling i 2017.

Periodemål 1: Trondheim - en internasjonalt anerkjent kunst- og kulturby

Trondheim skal legge til rette for at man skal kunne bo og arbeide som profesjonell kunstner i byen. Med gode kulturinstitusjoner legges grunnlaget for en by der man har gode vilkår både som utøver og konsument av kultur, og byen skal tiltrekke seg internasjonale kunstnere innenfor alle uttrykk.

Resultatindikatorer for periodemålet:

- Flere profesjonelle kunstnere og kulturprodusenter er bosatt i Trondheim
- Samhandlingen mellom trønderske og internasjonale kunst- og kulturmiljø er styrket
- Trondheim er attraktiv for internasjonale kunst- og kulturaktører og arrangører
- Kulturprodukter fra Trondheim eksporteres internasjonalt

Periodemål 2: Trondheim – en rik, mangfoldig og inkluderende kulturby

Trondheim skal være en by med lav terskel for deltagelse i kultur- og fritidstilbud, og skal ha et mangfold av muligheter for opplevelse, mestring og læring i alle faser av livet. Fritidskulturlivet og frivilligheten skal ha gode vilkår.

Resultatindikatorer for periodemålet:

- Trondheim kommune stimulerer til utvikling av kulturelle møteplasser som bidrar til opplevelse, mestring og læring for hele befolkningen
- Tilrettelagte lokaler for et mangfold av kulturuttrykk er tilgjengelig i bydelene
- Trondheim kommune videreutvikler aktør- og bookingbasen som verktøy for frivilligheten og fritidskulturlivet

Periodemål 3: Trondheim – en kulturby for barn og unge

Barn og unge skal ha lett tilgang til kunst- og kulturopplevelser, både som utøvere og publikum. I tråd med kommunens strategi om tidlig innsats, skal kulturtilbudet til barn og ungdom bidra til at de blir trygge på egen identitet, interesser og preferanser gjennom deltagelse, opplevelse og mestring.

Resultatindikatorer for periodemålet:

- Trondheim kommune stimulerer til økt samarbeid om lett tilgang til profesjonelle kunst- og kulturopplevelser for barn og unge
- Barn og unge har tilgang til kunst- og kulturopplevelser i eget nærmiljø
- Fritidstilbudet for barn og unge er mangfoldig, inkluderende og lett tilgjengelig

Periodemål 4: Trondheim – en kunnskapsbasert kulturby

Kunnskap er kulturbyen Trondheims fundament og fortrinn. Samhandling mellom forsknings-, utdannings- og kunst- og kulturmiljø utvikler Trondheim både som kunnskaps- og kulturby. Planlegging av kunst- og kulturinstitusjoner skal sees i sammenheng med campusutbyggingen og byutviklingen forøvrig. Byens kunstnere og kulturprodusenter besitter en kompetanse som er av stor verdi for andre samfunnsområder. En bedre utnyttelse av kunstnerisk kompetanse kan bidra til utvikling av nyskapende og innovative produkter og tjenester.

Resultatindikatorer for periodemålet:

- Kommunen stimulerer til mer samarbeid og forskning innenfor kunst- og kulturområdet
- Trondheim kommune bidrar i arbeidet med å inkludere kulturperspektivet i campusutvikling

- Trondheim kommune bidrar i arbeidet med å synliggjøre kunst- og kulturinstitusjoner som kompetanse- og kunnskapsinstitusjoner
- Trondheim kommune bidrar til at kunst og kultur er premissfaktor for å utvikle nye produkt, uttrykk og teknologier

15.4 Forslag til driftsbudsjett for perioden 2017-2020

15.4.1 Statsbudsjettet 2017

En rekke av kulturinstitusjonene og organisasjonene i Trondheim mottar tilskudd både fra stat, fylkeskommune og kommune. Flere av disse er enten berørt av avtaler om fordeling av tilskudd mellom tilskuddspartene, eller av at det forutsettes lokal og regional medfinansiering ved tildeling av statlig tilskudd. Samlet utgjør dette et betydelig tilskudd til utvikling av kulturlivet i byen. Det statlige tilskuddet til kulturinstitusjonene og -organisasjonene fastsettes i statsbudsjettet eller gjennom vedtak i Norsk kulturråd. Rådmannen vil komme tilbake til konsekvenser av statsbudsjettet i sin tilleggsinnstilling, som legges fram i månedsskiftet oktober/november 2016.

15.4.2 Driftsbudsjett

Rammen i rådmannens budsjettforslag for 2017 for området kultur og kirke økes med 5,6 millioner kroner sammenlignet med vedtatt budsjett 2016. Rammen økes utover i planperioden. Det foreslås noen omprioriteringer innenfor rammen for å tilpasse aktiviteten til politiske vedtak og drift av nye tiltak.

Tabell 15-4 viser rådmannens forslag til netto driftsramme for kultur og kirke i perioden 2017-2020. Tabellen viser endring i forhold til vedtatt budsjett 2016. Tabell 15-5 viser rådmannens forslag til hvordan tjenesteområdet skal tilpasse seg nye driftsrammer.

Tabell 15-4 Budsjettamme og rammeendringer kultur og kirke. Tall i millioner kroner

Netto driftsramme	2017	2018	2019	2020
Vedtatt budsjett 2016	289,9	289,9	289,9	289,9
Pris- og lønnskompensasjon	6,1	6,1	6,1	6,1
Korrigert budsjett 2016	296,0	296,0	296,0	296,0
Demografikompensasjon	1,8	3,4	5,2	6,9
Annen rammeendring	3,8	4,4	4,1	4,1
Forslag til netto driftsramme	301,6	303,9	305,3	307,0
Rammeendring	5,6	7,9	9,3	11,0

Tabell 15-5 Tiltak kultur og kirke. Tall i millioner kroner

	2017	2018	2019	2020
Opprettholdelse av standard				
Økt tilskudd til drift av den norske kirke	-	-	0,5	1,0
Økt tilskudd til drift av kirkegårder	1,0	3,6	3,6	3,6
Endringer i tjenestetilbudet				
Drift av kunsthall	0,8	0,8	0,8	0,8
Leie av areal i Ranheim tribune	0,8	0,8	0,8	0,8
Kulturtribunen Ranheim	1,1	1,1	1,1	1,1
Kulturtilbud til barn og unge	0,2	0,2	0,4	0,6
Tilskudd til kunst og kulturtiltak, profesjonelle	0,4	0,4	0,7	0,8
Kulturenheten: Bistand i større arrangement	0,2	0,2	0,4	0,4
Kunsthall: Økt personalressurs til vakthold	0,3	0,3	0,3	0,3
Kulturnæring	0,2	0,2	0,4	0,5
Litteraturhus	0,5	0,5	0,5	0,5
Biblioteket: Generell styrking av driftsramme	-	-	-	0,8
Annet				
Samejubileet	0,1	-0,2	-0,2	-0,2
Kunst- og kulturplanen	0,2	0,2	0,2	0,2
Tilrettelegging fritidskulturlivet	-0,2	-0,2	-0,2	-0,2
Sum tiltak	5,6	7,9	9,3	11,0

Opprettholdelse av standard

Tilskudd til drift av den norske kirke og til drift av kirkegårder

Med bakgrunn i at Trondheim i 2015 omtrent er på nivå med gjennomsnittet i ASSS-kommunene, foreslår rådmannen at tilskuddet til administrasjon og drift av Den norske kirke i 2017 og 2018 blir på samme nivå som 2016. Det legges inn en økning på 0,5 millioner kroner i 2019, med en ytterligere økning i 2020. Tilskuddet økes med kommunal deflator fra 2016 til 2017.

I gjeldende handlings- og økonomiplan er det lagt inn økt tilskudd til drift av eksisterende og nye kirkegårder. For 2017 foreslår rådmannen en økning til gravplassforvaltningen på en million kroner, økende til 3,6 millioner kroner fra 2018, da Charlottenlund gravplass og flere andre utbygginger er ferdige.

Endringer i tjenestetilbudet

Drift av kunsthall

Kunsthall Trondheim åpner i oktober 2016 i Kongens gate 2. I gjeldende handlings- og økonomiplan er det lagt inn to millioner kroner i tilskudd til drift av kunsthallen, økende til 2,8 millioner kroner fra 2017.

Kulturtribunen på Ranheim

I gjeldende handlings- og økonomiplan er det bevilget midler (delårsvirkning) til husleie og oppstart av *Kulturtribunen* på Ranheim høsten 2016. Rådmannen foreslår at det legges inn ytterligere 0,8 millioner kroner i husleie for å dekke en årlig husleie på 1,5 millioner kroner. Videre foreslås økte midler på 1,1 millioner kroner til helårsdrift av aktiviteter i Kulturtribunen; beregnet til totalt 3,9 millioner kroner per år.

Kulturtilbud til barn og unge

Kulturenheten leier i dag lokaler til drift av fritidsklubb i Ristunet, som eies av Risvollan borettslag. Enheten har inntil nå sluppet å betale for drift og vedlikehold av bygget. Fra 2016 krever borettslaget 0,2 millioner kroner i kompensasjon for dette. Dette løses innenfor rammen

i 2016, men det er behov for tilførte midler fra 2017 for at dette ikke skal gå ut over annen aktivitet. De to siste årene i planperioden foreslår rådmannen å styrke arbeidet med Kulturenhetens barne- og ungdomsarbeid i bydelene med ytterligere midler.

Tilskudd til kunst og kulturtiltak, profesjonelle

Gjeldende handlingsplan for kunst følges opp; der det ligger føringer på å øke rammen for tilskudd til profesjonelle kunstnere. Rådmannen foreslår å øke rammen med 0,4 millioner kroner i 2017, gradvis økende til 0,8 millioner kroner i 2020.

Kulturenheten: bistand i større arrangement

Trondheim kommunes spisskompetanse innen arrangement, og spesielt sikkerhet på store arrangementer, ligger hos Kulturenheten v/FARK. Om enheten skal bidra i dette arbeidet, uten at det går på bekostning av primærmålgruppene innen kulturlivet, må det tilføres ressurser til en stilling som jobber med disse arrangementene. Behovet er anslått til 0,4 millioner kroner per år. Rådmannen foreslår å legge inn 0,2 millioner kroner til dette de to første årene i planperioden, for deretter å øke det til 0,4 millioner kroner fra 2019.

Kunsthall: økt personalressurs til vakthold

I vedtak i sak [182/13](#) ba bystyret om at en sammenbygging/passasje mellom kunsthallen og hovedbiblioteket vurderes. Behovet for personalressurser til vakthold og kontroll øker med to innganger. Trondheim kommunes andel er beregnet til 0,5 millioner kroner per år. Rådmannen foreslår å legge inn 0,3 millioner kroner til dette.

Kulturnæring

Det vil fremdeles være viktig å legge til rette for etablering, økt profesjonalisering og internasjonalisering av kulturnæringer gjennom tilsvarende satsinger i perioden slik som for DIGS og Atelier Ilsvika. Rådmannen foreslår en økning på 0,2 millioner kroner fra 2017, gradvis økende til 0,5 millioner kroner i 2020.

Litteraturhus

I gjeldende handlings- og økonomiplan er det lagt inn 0,3 millioner kroner i tilskudd til Litteraturhus, økende til 0,8 millioner kroner fra 2017 (helårsvirkning).

Biblioteket: generell styrking av driftsramme

Trondheim kommune ligger lavere enn gjennomsnittet i ASSS-kommunene i ressursbruk på bibliotekområdet, og det er behov for å styrke rammen. Rådmannen foreslår å legge inn 0,8 millioner kroner i økning i 2020.

Annet

Samejubileet

Formannskapet vedtok i [sak 94/13](#); *Samefolkets første landsmøte - 100 års jubileum i 2017*, at Trondheim skal være vertskap for jubileet i 2017. I gjeldende handlings- og økonomiplan ligger det inne 0,3 million kroner til jubileet, økende med 0,1 million kroner til 0,4 millioner kroner i 2017.

Kunst- og kulturplanen

Rådmannen foreslår fra 2017 å sette av 0,2 millioner kroner årlig i utviklingsmidler til oppfølging av *Kunst- og kulturplanen*.

Tilrettelegging fritidskulturlivet

Det ble tidligere lagt inn midler for blant annet å utvikle bookingbase og tilskuddsbase. Disse systemene er nå over i en driftsfase, og 0,2 millioner kroner tas ut igjen fra 2017.

15.5 Forslag til investeringsbudsjett for perioden 2017-2020

Tabell 15-6 viser vedtatt investeringsramme for 2016-2019, og rådmannens forslag til investeringer for området kultur og kirke i perioden 2017-2020. En detaljert oversikt over rådmannens forslag til investeringer og finansiering for 2017 er gitt i kapittel 29.

Tabell 15-6 Investeringer i kultur og kirke i perioden 2017-2020. Tall i millioner kroner

				2016	2017	2018	2019	2020
Vedtatt budsjett 2016-2019				159,9	136,7	117,4	91,0	
Forslag budsjett 2017-2020					147,4	127,6	183,1	121,3
Prosjekt/investering	Kostnads-overslag	Tidligere bevilget	Rest til bevilgning	Forslag til investering				
				2017	2018	2019	2020	
Kunstnerisk utsmykking				11,4	17,4	17,5	14,6	
Kulturenheten utstyr				0,5	0,5	0,5	0,5	
Kultur diverse mindre investeringer				3,3	3,3	3,3	3,3	
Mellomveien 5 - gjesteleiligheter for kunstnere				3,7	3,7	-	-	
Risvollan kulturarena				-	-	45,0	-	
Kirkebygg *)				19,3	22,7	39,0	31,8	
Gravplasser *)				89,2	60,0	57,8	66,1	
Erverv av grunn mm *)				20,0	20,0	20,0	5,0	
Sum økonomiplan				147,4	127,6	183,1	121,3	

*) Tall eksklusive merverdiavgift

Kunstnerisk utsmykking

Bevilgningene til formålet utgjør 1,25 prosent av de årlige kommunale investeringene.

Kulturenheten – utstyr og tilpasninger

Det er et kontinuerlig behov for utskifting av utstyr og bygningsmessige tilpasninger av enhetens 16 forskjellige lokaler, blant annet i forhold til brannverntekniske krav. Stenging av arenaer kan være alternativ om krav ikke etterkommes. Rådmannen foreslår at årlig bevilgning på 0,5 millioner kroner per år opprettholdes.

Kultur – diverse mindre investeringer.

Rådmannen foreslår 3,3 millioner kroner årlig til diverse mindre investeringer innenfor kultur. Det gjelder blant annet midler til fysiske strakstiltak og tilrettelegging for utendørs kulturarenaer. Eksempler på dette er grunnarbeid og asfaltering ved Trikkehallen og ulike tiltak i Trondheim folkebibliotek. Sistnevnte omfatter oppgradering av fremvisningsarenaer, utvidelse av sorteringsanlegget og ominnredning i første etasje i hovedbiblioteket (sammenbygging med kunsthallen).

Mellomveien 5 - gjesteleiligheter for kunstnere.

Lademoen Kunstnerverksteder har hatt ansvaret for forvaltning og drift av en internasjonal gjestekunstordning siden 1996. Mer enn 220 kunstnere fra 35 land i hele verden har besøkt Trondheim gjennom denne ordningen. Sør-Trøndelag fylkeskommune (STFK) og Trondheim kommune finansierer ordningen gjennom å dekke utgifter til forvaltning og drift. I ordningen inngår to ettroms leiligheter i det gamle gymbygget i Mellomveien 5 samt to atelierer i hovedbygget. Leilighetene har meget lav standard med felles dusj og toalett i kjelleren.

Da det ikke lenger er aktuelt å bruke gymbygget til idrettsformål, har rådmannen fått utført et mulighetsstudium som omfatter ombygging av leilighetene til dagens standard, samt bygging av to nye leiligheter som skal inngå i ordningen. De nye leilighetene skal stilles til disposisjon for kunstnere innen alle uttrykksformer der en utvidelse av residency-ordningen inngår i handlingsdelen til Kommunedelplan for kulturarenaer i 2016. De fire leilighetene vil få lik utforming med dusj og toalett i hver leilighet. Det forventes at samarbeidet med STFK videreføres slik at utgiftene til drift og forvaltning av den ene leiligheten dekkes av STFK også etter ombygging.

Før innhenting av anbud er kalkylen for den samlede kostnaden for investeringene i de fire leilighetene 7,4 millioner kroner. Investeringskostnadene foreslås fordelt på to år. Midler til økte driftskostnader er budsjettert innenfor vedtatt budsjett.

Risvolla kulturarena

Formannskapet vedtok i [sak 190/15](#) *Planlegging av et nytt helse- og velferdssenter på Risvolla* at et nytt helse- og velferdssenter på Risvollaområdet skal lokaliseres ved Blakli.

I dette planlegges lokaler for kulturlivet i bydelen: kulturenheten, biblioteket, kafé, kulturskolen og fritidskulturlivet. Det er stipulert 45 millioner kroner i investeringskostnader til formålet. På dette stadiet er det ennå usikkerhet om kostnadene, og disse må utredes nærmere parallelt med planleggingen av helse- og velferdssenteret.

Kirkebygg

Kirkelig fellesråd søker Trondheim kommune om investeringstilskudd til rehabilitering av kirker, tilrettelegging for universell utforming, bygging/rehabilitering av orgler og rehabilitering av inventar (kulturhistorisk) for totalt 132,8 millioner kroner (eksklusive merverdiavgift) i planperioden. Dette fordeles med 19,3 millioner kroner i 2017, 22,7 millioner kroner i 2018, 49,0 millioner kroner i 2019 og 41,8 millioner kroner i 2020.

For årene 2017 og 2018 er søknaden 30 millioner kroner lavere enn de investeringene som ligger i vedtatt budsjett 2016-2019, og søknaden for 2019 og 2020 er tilsvarende høyere. Dette skyldes i hovedsak forskyving av beslutning om hva som skal gjøres med Charlottenlund kirke.

Rådmannen foreslår at kirkelig fellesråds søknad om midler til rehabilitering av kirkebygg i 2017 (19,3 millioner kroner) og 2018 (22,7 millioner kroner) imøtekommes. Som følge av usikkerhet rundt Charlottenlund kirke, foreslår rådmannen å bevilge 10 millioner kroner mindre per år enn søknaden i årene 2019 og 2020. Rådmannen foreslår at det i planperioden samlet bevilges 112,8 millioner kroner (eksklusive merverdiavgift, da kirkelig fellesråd får refundert merverdiavgiften). Dette er en økning på 4,5 millioner kroner i forhold til gjeldende handlings- og økonomiplan. Forskyvinger i framdrift vil kunne påvirke det enkelte års resultat i forhold til budsjett.

Gravplasser

Kirkelig fellesråd søker om totalt 285,1 millioner kroner (eksklusive merverdiavgift) i planperioden 2017-2020 til utbygging av nye og rehabilitering av eksisterende gravplasser, tilrettelegging for universell utforming, omregulering av kistegravfelt til urnegravfelt, gjenbruk av kistegraver, innkjøp av maskiner til kirkegårdene og rehabilitering av Domkirkegården.

Rådmannen foreslår at det bevilges 273,1 millioner kroner til dette formålet i planperioden. Dette er 12 millioner kroner mindre enn søknaden fra kirkelig fellesråd for planperioden; det vil

si tre millioner kroner mindre per år enn omsøkt. Investeringsvolumet vil bli vurdert årlig i henhold til framdriften i de enkelte utbyggingsprosjektene.

De største summene i planperioden dreier seg om Charlottenlund gravlund, utvidelser av Byneset kirkegård og Leira kirkegård (inklusive oppgradering av urnelund) og rehabilitering av Domkirkegården.

Erverv av grunn mm.

Det settes av midler til forberedelser, diverse grunnundersøkelser, planarbeid og gjennomføring av grunnerverv. Tidspunkt for gjennomført erverv vil være avhengig av vedtatt reguleringsplan, avtale med grunneier eller eventuelt gjennomført ekspropriasjon. I planperioden vil det være behov for grunnerverv på Byneset og Kattem. I tillegg er det behov for midler til pålagt opprydding i sammenbandede eiendomsforhold mellom Kirkelig Fellesråd (statlig) og Trondheim kommune. Rådmannen foreslår å sette av 20 millioner kroner årlig i årene 2017-2019 og 5 millioner kroner i 2020.

16 Idrett og friluftsliv

Bystyret vedtok i 2015 mål og ambisjoner for idrettsforvaltningen 2015-2020. I forslag til handlings- og økonomiplan for 2017-2020 er investeringer i Granåsen det store løftet på investeringssiden. I Lade idrettspark planlegges det sambruksanlegg for tennis, bordtennis og kampsport, kombihall og tribunebygg for Trondheims Ørn. Disse byggene planlegges bygget av idretten selv. Rådmannen har i forslag til handlings- og økonomiplan 2017-2020 innarbeidet kostnader knyttet til rekkefølgekrav som følger av utbyggingen av Lade idrettspark. Rådmannen foreslår også å sette av midler til rehabilitering av Husebybadet.

Arbeidet med bedre tilrettelegging for friluftslivet, både i marka og i nærmiljøet, og utbedring av badeplassene, vil fortsette. I perioden er det satt av 11,5 millioner kroner til utbygging av flere nærmiljøanlegg.

16.1 Informasjon om tjenesteområdet

Tjenesteområdet gjelder:

- Forvaltning og drift av kommunale idrettsanlegg
- Forvaltning og drift av byens friluftsområder i marka og i nærområdene: skiløyper, turveger/-stier, badeplasser og Munkholmen
- Forvaltning og drift av nærmiljøanlegg
- Planlegging og etablering av nye anlegg for idrett, friluftsliv og egenorganisert aktivitet.
- Tilskudd til frivilligheten innen idrett, friluftsliv og nærmiljø – anlegg og aktivitet

Bystyret vedtok 30. april 2015 [sak 50/15](#); *Mål og ambisjoner for idrettsforvaltningen 2015 - 2020*. De vedtatte målene danner grunnlaget for forvaltning og drift innenfor idrettsområdet, videre utvikling av eksisterende idrettsanlegg, samt planlegging og etablering av nye.

[Folkehelseloven](#) gir kommunene et stort ansvar for å fremme folkehelsen. Trondheim kommune har en strategi om tidlig innsats på alle områder. Fysisk aktivitet har positive effekter både for den fysiske og mentale helsen. I et folkehelseperspektiv handler fysisk aktivitet om å gi alle mulighet til organisert og egenorganisert aktivitet i hverdagen. Idrett og fysisk aktivitet kan utøves på alle nivå, og aktiviteten har både en egenverdi og en nytteverdi. Egenverdien ligger i gleden ved å utøve og mestre aktiviteten. I tillegg gir idretten ofte deltakelse i et positivt fellesskap.

16.1.1 Kostratall for 2015

Tabell 16-1 Ressursbruk på idrett. Tall i kroner per innbygger

	Trondheim		ASSS	
	2014	2015	2014	2015
Netto driftsutgifter til kommunale idrettsbygg per innbygger	446	451	695	602
Netto driftsutgifter til idrett per innbygger	352	269	177	196

Kostratallene for 2015 viser at Trondheim kommune har lavere *total* ressursbruk til idrett enn gjennomsnittet i ASSS-kommunene. Trondheim kommune eier relativt færre idrettsanlegg (av totalt antall anlegg) enn gjennomsnittet for de øvrige ASSS-kommunene. Dette er en

hovedårsak til at Trondheim kommune har lavere ressursbruk på kommunale idrettsanlegg enn gjennomsnitt for ASSS-kommunene. Trondheim ligger over gjennomsnittet i ressursbruk per innbygger til idrett. Hovedårsaken er at Trondheim har flere private idrettsanlegg enn gjennomsnitt for ASSS-kommunene, og gir mer tilskudd til idrettslagene.

Tallene for netto driftsutgifter til kommunale idrettsbygg per innbygger og netto driftsutgifter til idrett per innbygger må derfor sees i sammenheng. Samlet bruker Trondheim 720 kroner per innbygger, mens tallene for ASSS er 798 kroner per innbygger.

16.1.2 Større arrangement i planperioden

- World Cup i hopp og kombinert mars (årlig)
- Toppidrettsveka august (årlig)
- Studentlekene arrangeres i Trondheim i 2017
- Prøve-EM i håndball (damer og herrer) i 2019
- EM i håndball; innledende runder for både damer og herrer i 2020

Det søkes årlig om å få arrangere *Youth cup* i Trondheim i tilknytning til World Cup kombinert. Framover vil det jobbes med en *Tour de Ski* for junior som planlegges gjennomført årlig fra og med 2018, og tilsvarende for senior i 2020; begge i samarbeid med Østersund og Åre. Det vil også jobbes med muligheten for å være vertskap for Veteran-VM i orientering i 2020.

16.2 Utfordringer

16.2.1 Større idrettsarrangement

Bystyret vedtok 28. februar 2013, [sak 28/13](#), *Strategi for å tiltrekke store idrettsarrangement til Trondheim og Sør-Trøndelag*. I tråd med vedtaket har byen etter dette blitt tildelt flere store arrangement. Store idrettsarrangement av nasjonal og internasjonal betydning bidrar til å sette Trondheim på kartet som idretts- og arrangementsby.

I tilknytning til de store idrettsarrangementene er det ofte en forventning om at kommunen bidrar med og legger til rette for aktiviteter for barn og unge, profilering av arrangementet i by og region, åpningsseremoni, transport, offisiell middag med mer. Planlegging og gjennomføring av slike arrangement medfører økonomiske utfordringer for kommunen.

Blant annet vil følgende store idrettsarrangement ikke kunne gjennomføres uten at kommunen bidrar både økonomisk og på annet vis:

- *World Cup hopp og kombinert*: World Cup i hopp og kombinert arrangeres i februar/mars hvert år i Granåsen. Arrangementet er utvidet i omfang siden 2012, og dette har medført økte ekstra årlige kostnader for kommunen. Dette er kostnader til blant annet preparering, rigging, infrastruktur og aktivitetsdag for barn og unge. Det økte omfanget og bidraget fra Trondheim kommune anses strategisk viktig for Trondheims søknad til VM i Nordiske grener.
- *VM på ski i nordiske grener, søke- og planleggingsprosess*. Det jobbes videre med søknad om å få arrangementet i 2023. I tillegg etablerer Trondheim kommune, Sør-Trøndelag Fylkeskommune, NTNU, SINTEF, Norges Idrettsforbund, Norges Skiforbund og Næringsforeningen i Trondheimsregionen *Trøndelag 2023* (utviklingsprogram for Granåsen), jamfør sak [289/15](#) i Formannskapet 8. desember 2015.

Rådmannen foreslår å sette av midler til disse satsingene i handlings- og økonomiplan 2017-2020.

16.2.2 Idrettsanlegg

Idrettshaller

I perioden 2004-2015 har bygging av idrettshaller økt den samlede hallkapasiteten i Trondheim med rundt 25 600 timer. De siste hallene som kom i drift og som bidrar til økt hallkapasitet er Åsveihallen, Byneshallen, Utleirahallen og hallen ved Thora Storm videregående skole. På tross av dette er den samlede etterspørselen fortsatt større enn kapasiteten i hallene. Flere idrettslag arbeider med konkrete planer for egne haller i sine nærmiljø. Rådmannen har i forslaget til økonomiplan lagt til rette for inntil tre idrettslagsbygde haller.

Rådmannen vil høsten 2016 legge fram oppfølgingssaker av [sak 147/16](#); *Samspill mellom Trondheim kommune og idrettslag ved bygging og finansiering av idrettshaller*. En av sakene omhandler forslag til standardavtaler for finansiering og drift av idrettshaller som bygges av idretten. Den andre saken vil omhandle driftsmodeller både i de tilfeller idrettslaget er byggherre og eier, og i de tilfeller dette skjer i regi av kommunen.

Utvidelse og rehabilitering av Trondheim Spektrum

Trondheim Spektrum planlegger en omfattende ombygging (jamfør formannskapssak [296/15](#); *Utbyggingsalternativer Trondheim Spektrum*). Målet er at anlegget skal innfri det europeiske håndballforbundets krav til tilskuerkapasitet, og være klart til EM i håndball for kvinner og menn i 2020.

Utbyggingen av Trondheim Spektrum er beregnet til å koste brutto 501 millioner kroner, jamfør [sak 28/15](#). Kommunens leiekostnader er anslått til å øke med 13 millioner kroner som følge av økt areal til idrettsformål.

Rådmannen har inngått avtaler om kjøp av halltid i private og fylkeskommunale haller i perioden 2016-2018 i forbindelse med at deler av Trondheim Spektrum ikke kan benyttes i utbyggingsperioden.

Rådmannen viser også til [sak 56/16](#) i byutviklingskomiteen hvor det ble vedtatt å gjennomføre nye vurderinger av alternative plasseringer av ny storbyhall.

Økt bassengkapasitet

I 2013 gjennomførte rådmannen en mulighetsstudie for lokalisering av ny svømmehall i byen, inkludert utvidet kapasitet for undervisningsbasseng. I [sak 202/13](#); *Økt bassengkapasitet i Trondheim kommune*, vedtok formannskapet å utrede kostnader og muligheter for realisering av nytt bydelsbasseng, med lokasjon i Trondheim øst. Rådmannen vil legge fram sak med kostnadsoverslag og mer detaljert utredning av tomtealternativer høsten 2016.

I [sak 202/13](#) vedtok formannskapet også å utarbeide en plan med behovsvurdering for rehabilitering av bygningskroppen og flytting av sklie i Husebybadet. Sak om dette ventes å komme til behandling i formannskapet i slutten av september 2016.

Utvikling av nye idrettsarenaer

Tillertomta

Bystyret vedtok 29. januar 2015 at det skal utarbeides en mulighetsstudie for Tillertomta, inkludert et anlegg for ishockey ([sak 11/15](#); *Trondheim kommunes budsjett for 2015 og økonomiplan for 2015 – 2018, verbalforslag 30*). Rådmannen har innarbeidet midler til mulighetsstudie for Tillertomta i forslag til handlings- og økonomiplan 2017-2020.

Lade idrettspark

I rådmannens forslag til handlings- og økonomiplan 2017-2020 er det innarbeidet forslag om finansiering av rekkefølgekrav og andre utbyggingskostnader som må finansieres av kommunen i forbindelse med utbygging av Lade idrettspark (jmfør formannskapssak [195/16](#)). Bystyret vil vedta ny reguleringsplan og rekkefølgekrav for Lade idrettspark rundt årsskiftet 2016/2017.

Leangen idrettspark

Rådmannen har i 2016 igangsatt en mulighetsstudie for videre utvikling av Leangen idrettspark. Dette inkluderer også mulighetene for å ta i bruk eksisterende hallflater som ligger i den nå stengte plasthallen. Mulighetsstudien gjøres i samarbeid med Strindheim IL og Idrettsrådet, i tråd med formannskapets vedtak 10. mars 2015 i [sak FO 31/15](#). Studien skal avklare mulighetene for å gi plass til flere idretter og for å inkludere en modernisert og utvidet ishockeyarena, som også kan fungere som en arrangementsarena for Trondheim øst. Arbeidet deles i to deler, første del er igangsatt i 2016 og del 2 planlegges igangsatt i 2017.

Leangen hurtigløpsbane

Rehabiliteringen av Leangen hurtigløpsbane ble vedtatt av bystyret 24. april 2014 i [sak 54/14 Leangen idrettspark - hurtigløpsbane, bandyflate og kunstgressflater](#). Byggetrinn 1 ble satt i gang sommeren 2014. Forsinkelser medførte at indre bane ikke ble ferdig bygget i 2015 som planlagt, men ferdigstilles i løpet av høsten 2016. Forsinkelsene skyldes feilretting av betong i ytre bane. Rådmannen legger fram en orienteringssak høsten 2016.

Uorganiserte vintersportsaktiviteter og nærmiljøanlegg

I [sak 147/14](#) om regulering av området for Gråkallen vinterpark, vedtok bystyret at det skal legges til rette for uorganiserte vintersportsaktiviteter og nærmiljøanlegg i ulike deler av byen. Det er så langt kun gjort enkle vurderinger på skissestadiet. Rådmannen har innarbeidet midler til mulighetsstudie for dette arbeidet i forslaget til handlings- og økonomiplan 2017-2020.

Gråkallen vinterpark

Områderegulering av Litlgråkallen-Kobberdammen-Fjellsætra ble vedtatt av bystyret 30. oktober 2014 i [sak 147/14 Områderegulering av Litlgråkallen-Kobberdammen-Fjellsætra](#). Kommunal- og moderniseringsdepartementet har godkjent reguleringsplanen med enkelte endringer, og reguleringsbestemmelsene er oppdatert i tråd med dette.

Bystyret skal 29. september 2016 behandle sak [122/16, Vintervasskleiva, søknad om dispensasjon, rekkefølgekrav](#). Etter at bystyret har behandlet dispensasjonssøknaden vil rådmannen fremme en sak om økonomien i prosjektet. Saken planlegges lagt fram for bystyret i løpet av høsten 2016. Rådmannen har ikke prioritert midler til Gråkallen vinterpark i handlings- og økonomiplan 2017-2020, da de økonomiske konsekvensene av prosjektet må utredes nærmere i den planlagte saken.

Skiarena øst

I [Plan for idrett og fysisk aktivitet](#), vedtatt av bystyret 30. april 2015 ([sak 50/15](#)) står følgende under mål 2.5: "Etablere treningsanlegg og arena for ski på østsida av byen". I planen er det et mål og en ambisjon at dette anlegget blir etablert innen 2020. Seks idrettslag med tilknytning til østsida av byen har inngått en intensjonsavtale om etablering av et nytt, regionalt skianlegg på østsida av byen. Rådmannen har ikke funnet rom for å prioritere midler til dette anlegget i forslaget til handlings- og økonomiplan 2017-2020.

16.2.3 Friluftsliv

Kommunesammenslåing og investeringsprosjekter friluftsliv

I intensjonsavtalen om kommunesammenslåing, [f-sak 91/16](#), som ble inngått mellom Trondheim kommune og Klæbu kommune, ble følgende samarbeidsprosjekt beskrevet: Forlengelse av Nidelvstien fra Nedre Leirfoss til Hyttfossen og helårsløype (skiløype og turveg) fra Tiller til Skjøla. Disse tiltakene forutsettes finansiert av statlige tilskudd knyttet til kommunesammenslåingen, jamfør omtale i kapittel 5; *Tilleggsbevilgninger og sentrale bevilgninger*.

16.3 Mål for tjenesteområdet

Tjenesteområdet *idrett og friluftsliv* tilhører virksomhetsområdet *Kultur og næring*. I kommuneplanens samfunnsdel har *Kultur og næring* hovedansvar for følgende delmål:

- Delmål 1.3: I 2020 er Trondheim Norges mest attraktive by for studenter og forskere
- Delmål 1.4: I 2020 er rammevilkårene for byens utdannings- og forskningsmiljøer styrket
- Delmål 1.5: I 2020 skjer Trondheimsregionens vekst og verdiskaping i et samvirke mellom forskning, kultur, næringsliv og offentlig sektor
- Delmål 3.7: I 2020 er byens ulike arenaer tilrettelagt for mangfoldet i befolkningen
- Delmål 4.6: I 2020 deltar kulturlivet, næringslivet og frivillige organisasjoner sammen med kommunen i utviklingen av bysamfunnet

I tillegg er tjenesteområdet bidragsyter til flere av de øvrige delmålene i kommuneplanens samfunnsdel.

16.3.1 Periodemål 2017-2020

Trondheim – En attraktiv by for store idrettsarrangement

Trondheim har lange tradisjoner innen idrett, og har gjennomført mange store idrettsarrangement. Idretten og kommunen vil intensivere innsatsen for å få flere store arrangement lagt til Trondheim. Ved å bygge ut anlegg og infrastruktur styrker byen mulighetene for fortsatt å være attraktiv som vertsby for slike arrangement. Kommunale anlegg skal tilrettelegges slik at det blir enkelt for idretten å gjennomføre både små og store arrangement, og lagene skal stimuleres til økt satsing på arrangement, fra klubbmesterskap til VM.

Resultatindikatorer for periodemålet:

- Ferdigstilling av Trondheim Spektrum og Granåsen idrettsanlegg
- VM på ski gjennomføres i 2023.
- World Cup hopp og kombinert gjennomføres hvert år.
- Puljespill EM i håndball for damer og herrer gjennomføres i 2020.
- Sidearrangement med fysisk aktivitet for barn og unge gjennomføres ved utvalgte store idrettsarrangement.
- Muligheten for et felles grenseoverskridende arrangement er avklart innen 2018

Trondheim – Byen med hverdagsanlegg for alle

I perioden er målet at flere idretter med aktivitet i Trondheim får tilgang til anlegg, enten i kommunen eller i nabokommunene.

Resultatindikatorer for periodemålet:

- Det etableres 11 kunstgressflater og 11 nye hallflater i planperioden
- Det er bygd to nye [idrettens basishaller](#) i løpet perioden fram til 2020.

- Idrettsanlegg på Tillertomta planlegges.

Trondheim – tidlig innsats gir bedre folkehelse og livskvalitet

Å legge til rette for fysisk aktivitet for alle vil gi positive effekter for folkehelse og trivsel. Kommunen har en viktig oppgave i å sikre arealer og etablere infrastruktur som gjør friluftsliv og fysisk aktivitet lett og naturlig.

Resultatindikatorer for periodemålet:

- Ferdigstilling av plan friluftsliv og grønnstruktur i 2017.
- Det etableres gode digitale publikumsløsninger for å stimulere til rekreasjon og friluftsliv.
- Det er utarbeidet en overordnet skiltstrategi for friluftsliv i Trondheim.
 - Det er etablert 10 godt merkede nærturer i kort avstand fra befolkningens bosted.
 - Etablere ny skilting i de overordnede grøntkorridorene og i marka.
- 4 badeplasser er opprustet med gode publikumsfasiliteter.
- Andelen innbyggere med tilgang til et grøntområde eller en tursti fra sin bopel er økt.
- Bruk av Leirsjøvassdraget som friluftsområde utredes.
- Det er etablert interkommunalt samarbeid mellom Trondheim og Klæbu om forlengelse av Nidelvstien og bygging av skiløype fra Tiller til Skjøla.

Trondheim – god samhandling mellom kommune, frivilligheten, og idretten

Lag og foreninger deltar i et aktivt samarbeid med kommunen for å etablere flere idrettsanlegg og annen infrastruktur for idrett og friluftsliv. Frivilligheten deltar også aktivt med drift og skjøtsel av arealer og anlegg for idrett og friluftsliv.

Resultatindikatorer for periodemålet:

- Kommunen har utviklet et enklere og mer forutsigbart tilskuddsystem for byens idrettslag.
- Samarbeidsavtalen med Idrettsrådet er revidert og vedtatt.
- Kommunen har inngått en samarbeidsavtale med utdanningsinstitusjonene, SIT, NTNUI og andre aktuelle partnere som legger til rette for felles utbygging og drift av idrettsanlegg for å styrke Trondheim som utdanningsby.
- Samarbeidet med Olympiatoppen og de to forskningssentrene for idrett ved NTNU er styrket.
- Det er utviklet en modell for i større grad å involvere frivilligheten i drift og vedlikehold av grønnstruktur og markaområdene.

16.4 Forslag til driftsbudsjett for perioden 2017-2020

Rammen i rådmannens budsjettforslag for 2017 for området kultur og kirke økes med 6,8 millioner kroner sammenlignet med vedtatt budsjett 2016. Rammen økes utover i planperioden. Det foreslås noen omprioriteringer innenfor rammen for å tilpasse aktiviteten til politiske vedtak og drift av nye tiltak.

Tabell 16-2 viser rådmannens forslag til netto driftsramme for idrett og friluftsliv i perioden 2017-2020. Tabellen viser endring i forhold til vedtatt budsjett 2016. Tabell 16-3 viser rådmannens forslag til hvordan tjenesteområdet skal tilpasse seg nye driftsrammer.

Tabell 16-2 Budsjettamme og rammeendring idrett og friluftsliv. Tall i millioner kroner

	2017	2018	2019	2020
Vedtatt budsjett 2016	123,9	123,9	123,9	123,9
Pris- og lønnskompensasjon	2,3	2,3	2,3	2,3
Oppgaveendringer	-14,4	-14,4	-14,4	-14,4
Korrigert budsjett 2016	111,8	111,8	111,8	111,8
Demografikompensasjon	0,9	2,0	2,6	2,8
Annen rammeendring	5,9	2,5	12,0	12,5
Forslag til netto driftsramme	118,6	116,3	126,4	127,0
Rammeendring	6,8	4,5	14,6	15,3

Tabell 16-3 Tiltak idrett og friluftsliv. Tall i millioner kroner

	2017	2018	2019	2020
Opprettholdelse av standard				
Driftsmidler til turveger/-stier, løyper og andre friluftstiltak	0,6	1,2	1,6	1,6
Driftsmidler til nye idrettsanlegg (utenom haller)	0,4	0,9	0,9	0,9
Lade idrettspark: leie av provisoriske garderobebygg	2,0	1,8	-	-
Arrangement i Granåsen	1,0	-	-	-
Endringer i tjenestetilbudet				
Avvikle mobil skøytebane	-0,5	-0,5	-0,5	-0,5
Kjøp av ekstra tid i Trondheim Spektrum	-	-	13,0	13,0
Lade sambruksanlegg	1,0	1,8	-	-
EM i håndball 2020, prøve-EM i 2019	-	-	0,5	1,0
Effektiviseringstiltak				
Effektivisere drift av idretts- og friluftsanlegg	-0,5	-0,6	-0,4	-0,3
Annet				
Supercup 2016	-0,5	-0,5	-0,5	-0,5
Lade idrettspark, regulering	-0,3	-0,3	-0,3	-0,3
Mulighetsstudier og utredninger	1,5	-	-	-
Søke- og planleggingsprosess VM på ski/Utviklingsprogram				
Trøndelag 2023	1,1	0,7	0,3	0,3
VM på ski 2023 - søknad	1,0	-	-	-
Sum tiltak	6,8	4,5	14,6	15,3

Opprettholdelse av standard

Driftsmidler til turveger/-stier, løyper og andre friluftstiltak

Økte driftskostnader til drift av nye skiløyper, lysløyper, turveger/-stier og badeplasser er kostnadsberegnet til 0,6 millioner kroner i 2017, med en økning på henholdsvis 1,2 millioner kroner i 2018 og 1,6 millioner kroner i 2019 og 2020.

Driftsmidler til nye idrettsanlegg (utenom haller)

Økte driftskostnader til nye idrettsanlegg legges inn med 0,4 millioner kroner fra 2017 og med 0,9 millioner kroner fra 2018.

Lade idrettspark – leie av provisoriske garderobebygg

I forbindelse med forestående byggarbeider på Ladeanlegget er det behov for fem provisoriske garderobes (inklusive dommergarderobe) med dusj og WC i en periode fra riving starter og til nye fellesgarderobes er bygget ferdig. Kostnad for leie er beregnet til rundt to

millioner kroner per år. Det er noe usikkerhet knyttet til hvor lang periode det er behov for å leie dette, men rådmannen foreslår i denne omgang at beløpet legges inn for 2017 og 2018.

Arrangement i Granåsen

Siden 2012 har World Cup-arrangementet i hopp og kombinert i Granåsen blitt utvidet fra en dag til tre dager, og i tillegg er antall konkurranser og grener økt. Det arrangeres flere andre arrangement i Granåsen, blant annet i 2016 ble verdenscuprennet i kombinert og NM i skiskyting for juniorer flyttet til Granåsen.

Det er ikke tatt høyde for økte driftsutgifter som følge av økt omfang av arrangementer i gjeldende økonomiplan. Økte oppgaver og økte utgifter har også vært en utfordring i tidligere år, men utfordringen har økt de siste årene. Det er utgifter knyttet til å oppnå internasjonal konkurransesstandard på anleggene. Dette er primært utgifter knyttet til snøproduksjon, distribusjon av snø og oppbygging av langrennsarena henhold til arrangørsmål som utløser mye arbeidstid og store utgifter. Dette inkluderer leie av brakker, preparering av løyper, rigging og diverse infrastruktur. For 2016 ble det bevilget en engangssum på 1,5 millioner kroner til dette gjennom (disponering av overskudd i 2015). For kommende arrangement vil rådmannen gå i dialog med arrangøren (inklusive frivilligheten) om muligheten for at de tar et større ansvar for noen oppgaver knyttet til arrangementene slik at de kommunale kostnadene kan reduseres noe. Rådmannen foreslår at det i 2017 legges inn en million kroner til dette formålet i 2017, og vil komme tilbake til finansiering for de påfølgende årene.

Endringer i tjenestetilbudet

Avvikle mobil skøytebane

Den mobile skøytebanen på Torvet ble flyttet til Lade, og kommunen skulle stå for driften av anlegget. På bakgrunn av utfordringer med drift av banen på Lade, jamfør rådmannens orientering i formannskapet 1. desember 2015, [FO 121/15](#), foreslår rådmannen å avvikle driften av denne skøytebanen som medfører en innsparing på 0,5 millioner kroner.

Kjøp av ekstra tid i Trondheim Spektrum

I formannskapssak [28/15](#) om *Status for utbygging og rehabilitering av Trondheim Spektrum*, er en forutsetning for at Trondheim Spektrum AS skal kunne gjennomføre den planlagte utbyggingen, at kommunen betaler økt leie for bruk av økt areal til idrettsformål. Den økte leien vil årlig utgjøre omlag 13 millioner kroner. Rådmannen foreslår at kommunens økte leieutgifter legges inn i budsjettet fra 2019 da hallen er planlagt å stå ferdig.

Lade sambruksanlegg

I tillegg til kommunale tilskudd til bygging av sambruksanlegget, vil det påløpe kostnader knyttet til rekkefølgekrav og annen infrastruktur ved utbyggingen av Lade idrettspark. Hovedparten av kostnadene faller på Trondheim kommune. Det meste av dette er investeringskostnader, men noe av kostnadene klassifiseres som driftskostnader. Det er blant annet forutsatt et bidrag fra kommunen på en million kroner (2017) til etablering av hovedfordelingsrom til EL-forsyning for hele anlegget i sambrukshallen. Utendørs skjøtsel, anslått til om lag 1,8 millioner (2018), klassifiseres som drift. Rådmannen foreslår derfor at legges inn 1,0 million kroner til dette formålet i 2017 og 1,8 millioner kroner i 2018. Eventuell fast leie av garderobefasiliteter i tribunen til Trondheims-Ørn og i Trygg/Lade-hallen vil rådmannen komme tilbake til.

EM i håndball 2020, prøve-EM i 2019

Det er besluttet at Trondheim skal være vertsby under EM i håndball i 2020. Det skal også gjennomføres et prøve-EM i 2019. Det vil påløpe kostnader til aktiviteter for barn, unge og

familier, "city dressing", åpningsseremoni, transport med mer. Kostnadene vil være størst under EM i 2020 og i mindre skala under prøve-EM i 2019. Rådmannen foreslår derfor at legges inn 0,5 millioner kroner til dette i 2019 og 1,0 million kroner i 2020.

Effektiviseringstiltak

Effektivisere drift av idretts- og friluftsanlegg

Rådmannen foreslår å legge inn effektivisering i drift av idretts- og friluftsanlegg på 0,5 millioner kroner i 2017 og omtrent samme sum utover i planperioden.

Det er investert betydelige summer i ENØK-tiltak på idrettsanlegg de siste årene. Resultatet er reduserte energiutgifter på noen anlegg, og det er forventet større innsparingseffekt etter hvert.

I tillegg vurderes følgende tiltak fortløpende:

- Se på bemanningsplanleggingen med tanke på å redusere lønnsutgifter
- Vurdere økt bruk av frivillige til skjøtsel av stier, badeplasser og andre friluftsområder, for eksempel ved å opprette stivoktere, badeplassvoktere og lignende
- Gjennomgå kommunale idretts- og friluftsanlegg med målsetting å få opp aktuelle effektiviseringstiltak

Annet

Supercup 2016

UEFA tildelte Trondheim Super Cup-finalen for 2016. 0,5 millioner kroner lagt inn i 2016 tas ut igjen fra 2017.

Lade idrettspark, regulering

I 2016 ble det bevilget 0,3 millioner kroner til slutføring av reguleringsplanarbeidet i 2016. Midlene tas ut igjen fra 2017.

Mulighetsstudier og utredninger

Rådmannen foreslår at det legges inn 1,5 millioner kroner i 2017 som er planlagt til følgende mulighetsstudier og utredninger:

- Mulighetsstudie for Leangen-anlegget.
- Utredning, bolignære vinteraktivitetsparker
- Utredning, utendørs hockeybane på Tiller (eventuelt hall)

Søke- og planleggingsprosess VM på ski/ Utviklingsprogram Trøndelag 2023

Trondheim ble ikke tildelt VM på ski i 2021, og det jobbes videre med søknad om å få arrangementet i 2023. Søke- og planleggingsprosessen vil da bli forlenget med to år. Søknad sendes FIS innen 31.august 2017. Det er behov for prosjektledelse ut første halvår 2018.

Trondheim kommune, Sør-Trøndelag Fylkeskommune, NTNU, SINTEF, Norges Idrettsforbund, Norges Skiforbund og Næringsforeningen i Trondheimsregionen etablerer "Utviklingsprogram Granåsen". Programmet benevnes *Trøndelag 2023*, se [F-sak 220/16](#).

Trondheim kommunes bidrag inn i disse to satsingene er beregnet til å være 1,6 millioner kroner i 2017 og 1,1 millioner kroner i 2018. I forhold til budsjett 2016 foreslår rådmannen derfor en økning på 1,1 millioner i 2017, 0,7 millioner kroner i 2018 og 0,3 millioner kroner i 2019 og 2020.

VM på ski; søknad

Som en del av arbeidet med å søke om VM på ski i 2023 vil det komme en søknadsavgift på CHF 112 500 (omlag 1 million NOK). Denne avgiften skal betales til det internasjonale skiforbundet (FIS) ved innsending av søknadsbrevet. Rådmannen forslår å sette av 1 million kroner til dette i 2017.

16.5 Forslag til investeringsbudsjett for perioden 2017-2020

Tabell 16-4 viser vedtatt investeringsramme for 2016-2019, og rådmannens forslag til investeringer innenfor område idrett og friluftsliv i perioden 2017-2020. En detaljert oversikt over rådmannens forslag til investeringer og finansiering for 2017 er gitt i kapittel 29.

I investeringsbudsjettet for 2017 foreslår rådmannen at det avsettes 97,1 millioner kroner til idrettsformål, 7,4 millioner kroner til friluftslivstiltak og 2,5 millioner kroner til nærmiljøanlegg.

Tabell 16-4 Investeringer i idrett og friluftsliv i perioden 2017-20. Tall i millioner kroner

				2016	2017	2018	2019	2020
Vedtatt budsjett 2016-2019				70,9	176,4	254,3	264,6	
Forslag budsjett 2017-2020					107,0	289,7	354,4	236,4
Prosjekt/investering	Kostnads- overslag	Tidligere bevilget	Rest til bevilgning	Forslag til investering				
				2017	2018	2019	2020	
Turveier og turstier				0,9	0,9	0,9	0,9	
Badeplasser, infrastruktur				1,5	1,5	1,5	1,5	
Friluftsliv, gj.føring av sti- og løypeplan				2,0	2,0	2,0	2,0	
Nærmiljøanlegg				2,5	3,0	3,0	3,0	
Erverv av friområder				1,0	1,0	1,0	1,0	
Treningsapparater i friområder/parker				0,5	0,5	0,5	-	
Vannskihopp	1,5		1,5	1,5	-	-	-	
Lade idrettspark, utbygging	106,0	3,3	102,7	36,6	50,6	15,5	-	
Lade idrettspark, utendørs tennisbaner	10,0	6,0	4,0	4,0	-	-	-	
Leangen arena, vant	3,3	2,3	1,0	1,0	-	-	-	
Dalgård ishall, nytt banedekke og vant	10,0		10,0	10,0	-	-	-	
Husebybadet, rehabilitering	70,2		70,2	5,0	65,2	-	-	
Rekkefølgekrav idrettshaller	30,0		30,0	15,0	15,0	-	-	
Granåsen rulleskiløype fase 2	16,5	1,0	15,5	15,5	-	-	-	
<i>Utbygging Granåsen:</i>								
a. Hopp nedre og øvre del	335,0		335,0	-	15,0	115,0	105,0	
b. Arenabygg langrenn inkl tribuner	185,0		185,0	-	75,0	80,0	15,0	
c. Nasjonsområde langrenn	20,0		20,0	-	-	-	10,0	
d. Fotballhall/mediasenter	80,0		80,0	-	-	40,0	20,0	
e. Parkering og utenomhusarbeid	105,0		105,0	-	10,0	45,0	28,0	
f. Utvikling, mulighetsstudier, forprosjekt, prosjektering og prosjektledelse	22,0	12,0	10,0	10,0	-	-	-	
g. Granåsen – erverv av tomter, rekkefølgekrav, masseutskifting	150,0		150,0	-	50,0	50,0	50,0	
Sum økonomiplan	1144,5	24,6	1119,9	107,0	289,7	354,4	236,4	

Turveger og turstier

Det er over flere år bevilget 0,9 millioner kroner årlig til utbedring og utvikling av stier og turveger i bebygde områder. Rådmannen foreslår at denne bevilgningen videreføres i planperioden.

Badeplasser – infrastruktur

I formannskapssak [212/14](#) ble det vedtatt å prioritere en større oppgradering av fem badeplasser i planperioden 2015-2018. I 2016 ble investeringsrammen økt fra 0,8 millioner til 1,5 millioner kroner per år for perioden 2016-2019, noe som gjør det mulig å gjennomføre de planlagte oppgraderingstiltakene. Rådmannen foreslår å opprettholde investeringsrammen på 1,5 millioner kroner også i 2020, med gjennomføring av én oppgradering i året fra og med 2016.

Gjennomføring av Sti- og løypeplanen

Det er i flere år bevilget to millioner kroner til oppfølging av sti- og løypeplanen i marka. Rådmannen foreslår at dette nivået videreføres også for kommende økonomiplanperiode.

Nærmiljøanlegg

I handlings- og økonomiplan 2016-2019 er det vedtatt 2,5 millioner kroner til nærmiljøanlegg i 2017, økende til 3 millioner kroner fra 2018. Dette vil bidra til å gi nye aktivitetstilbud i en by med stadig flere barn og unge. Størst er etterspørselen etter utendørs skatetilbud og anlegg for sykling. For 2017 er det planlagt å opparbeide et større aktivitetsanlegg til bruk for ulike idretter. Arbeidet med å se på muligheter for å etablere nærmiljøanlegg i tilknytning til skolene vil også fortsette. Rådmannen foreslår derfor at det legges inn 2,5 millioner kroner til dette formålet i 2017, økende til 3,0 millioner kroner fra 2018.

Erverv friområder

Det anslås et årlig behov for investeringsmidler til erverv av friområder. Arbeidet videreføres i samme omfang som i gjeldende økonomi- og handlingsplan. Rådmannen foreslår en videreføring av et årlig investeringsbudsjett på en million kroner til dette formålet.

Treningsapparater i parker og friområder

Formannskapet vedtok i [sak 212/12](#) etablering av treningsapparater i friområder, og fem steder ble valgt ut (Øya, Theisendammen, Ladestien, Tillerparken og Marinen). Trimparken ved Theisendammen er ferdig etablert. Trimparken på Øya er blitt utvidet med flere apparater. Arbeidet med trimpark på Ladestien og Tillerparken er i påbegynt. Forutsatt samme kostnad for realisering av de gjenstående trimparkene, inklusive etablering av en helhetlig skilt- og informasjonsløsning for byens trimparker og opprettelse av flere trimparker, foreslår rådmannen at det årlig fram til 2019 bevilges 0,5 million kroner per år til dette formålet.

Vannskihopp

I *Kommunedelplan for Jonsvannsområdet*, vedtatt i bystyret i mai 1994, ble det anbefalt å avvikle vannskihoppbakken, da kommunen ikke kunne tillate slik aktivitet i et vann med badeforbud. Bakken ved Jonsvatnet ble avviklet, men det er til nå ikke funnet noen erstatning for denne. Et slikt anlegg planlegges nå etablert ved Kyvatnet. Rådmannen foreslår å legge inn 1,5 millioner kroner i 2017. 0,5 millioner kroner av dette forutsettes finansiert av statlige spillemidler.

Lade idrettspark, utbygging.

Formannskapet behandlet 28. juni 2016, [sak 195/16](#), *Nye Lade idrettspark - rekkefølgekrav og framdrift*. Rådmannen har gjennomgått økonomien i rekkefølgekravene ut i fra det som så langt er kjent, og foreslår å sette av 102,7 millioner kroner til Lade idrettspark i 2017 - 2019.

I løpet av høsten 2016 vil bystyret vedta ny reguleringsplan for Lade idrettsanlegg og rekkefølgekravene. Etter at bystyret har vedtatt reguleringsplanen, vil rådmannen utarbeide en politisk sak med revidering av kommunens kostnader knyttet til utbyggingen av Lade idrettspark.

Lade idrettspark, utendørs tennisbaner

Byggestart for utendørs tennisbaner blir sommeren 2017. Nye kostnadsprognoser for bygging av fire ute-tennisbaner på Lade er ti millioner kroner. 1,8 millioner kroner av dette forutsettes finansiert av statlige spillemidler. Opprinnelig var byggingen stipulert til seks millioner kroner, som er lagt inn i budsjett 2016. Økte byggekostnader kommer som følge av flytting av banene fra vestre del av idrettsparken (flatt område), til nord for Ørn arena (skrått terreng). I tillegg kommer prisstigning fra juni 2014 og prosjekteringskostnader. Rådmannen foreslår at ytterligere fire millioner kroner legges inn i 2017.

Leangen arena, vant

Det eksisterende vantet er utslitt og må skiftes ut. Det internasjonale ishockeyforbundet vedtok på sin kongress i mai 2014 nye krav til vant. Kravene kommer som følge av at nye vant kan forebygge en rekke skader. Norges ishockeyforbund krever at alle haller skal tilfredsstille de nye kravene innen sesongen 2017/18. I samråd med Sør-Trøndelag ishockeykrets er det vedtatt at investeringen utsettes fra 2016 til 2017. Forventet sluttkostnad for å skifte ut og erstatte vant i Leangen arena er 3,3 millioner kroner. 2,3 millioner kroner er lagt inn i budsjett 2016 og rådmannen foreslår at ytterligere 1,0 million legges inn i 2017.

Dalgård ishall nytt bandedekke og vant

Bystyret vedtok 28. april 2016 i [sak 54/16](#); *Utbyggingsplan for idrettsanlegg 2016-2019*, nytt bandedekke med kjølerør og vant i Dalgård ishall. Eksisterende bandedekke med rør er fra 1989, og det er krav om oppgradering til dagens kjølerørstandard. Det eksisterende vantet er også utslitt og må skiftes. Norges ishockeyforbund krever at alle haller skal tilfredsstille de nye internasjonale kravene til vant innen sesongen 2017/18. Rådmannen foreslår å sette av ti millioner kroner til dette arbeidet i 2017.

Husebybadet, rehabilitering

Formannskapet vedtok i [sak 202/13](#) at det utarbeides en plan med behovsvurdering for rehabilitering av bygningskropp og flytting av sklie i Husebybadet. Sklien i bassenget ble av sikkerhetshensyn revet sommeren 2015. Rådmannen legger høsten 2016 fram sak om rehabilitering av bassenget. Rådmannen foreslår å legge inn 5,0 millioner kroner i budsjettet for 2017 til planlegging og oppstart av rehabiliteringsarbeid, og 65,2 millioner kroner i 2018 til gjennomføring av rehabiliteringen.

Rekkefølgekrav idrettshaller:

I tråd med vedtak i f-sak [206/16](#) foreslår rådmannen å legge inn midler i 2017/2018 til rekkefølgekrav for flerbrukshallen på Flatåsen.

Rådmannen foreslår også å sette av midler i 2017/2018 til rekkefølgekrav for bygging av Sjetnehallen. Det er ikke foretatt beregninger av hva dette vil omfatte, og rådmannen kommer tilbake til dette når kostnader er vurdert og sett i sammenheng med skoleutbyggingen.

Til sammen foreslår rådmannen å legge inn 30 millioner kroner til rekkefølgekravene for Flatåshallen og Sjetnehallen, fordelt på 15 millioner kroner hvert av årene for 2017 og 2018.

Rulleskiløype fase 2, Granåsen

Formannskapet vedtok i [sak 114/13](#) en total kostnadsramme for bygging av rulleskiløype på 55,1 millioner kroner. Løypelengde og trase for trinn 2 vurderes opp mot løsninger/behov som kommer fram i forbindelse med utarbeidelsen av områdeplan for Granåsen.

I løpet av 2016 er målet å ha framskaffet et ferdig priset underlag fra entreprenør som gir sikkerhet i forhold til kostnader på prosjektet. Da er det muligheter for å kunne realisere prosjektet i 2017. Fase 2 ble opprinnelig satt til en kostnad på 16,5 millioner kroner. Bystyrevedtak har gitt føringer på at idretten selv via sine samarbeidspartnere skal være med å delfinansiere dette. For å legge trykk på arbeid med ekstern finansiering foreslår rådmannen å forsøke å realisere rulleskiprosjektets fase 2 i 2017 og rådmannen foreslår å legge inn 15,5 millioner kroner.

Utbygging i Granåsen

Arbeidet med *Områdeplan Granåsen* ble behandlet i bystyret 26. mai 2016, [sak 71/16](#). Saken legger føringer for det videre arbeid med planleggingen av Granåsen.

2016 og første del av 2017 skal benyttes for å planlegge innhold og utforming av Granåsen, og rådmannen vil komme med en egen sak når dette er gjennomført.

Regjeringen har gitt lovnad på 150 millioner kroner i nasjonale anleggsmidler til utbyggingen av Granåsen. Rådmannen anser det som sannsynlig at private investorer vil ta deler av investeringene i Granåsen, og arbeider for at disse deltar i et spleiselag med kommunen for å få anlegget etablert. I hvilken grad private investorer vil gå inn er ennå uklart. Rådmannen har derfor i denne omgang valgt en nøktern budsjettering av anleggskostnaden. Det totale brutto investeringsbehovet i Granåsen antas å bli større enn de 718 millioner kroner som rådmannen foreslår lagt inn i handlings- og økonomiplan 2017-2020. Noe av utbyggingen vil også strekke seg til etter 2020.

a. Hopp nedre og øvre del

Dette omfatter tribuner, midlertidige tribuner, arenabygg, nasjonsområde, mix-sone (nedre del), nye dommertårn, trenertribuner, heis, hopptårn, vindseil, drenering, trapper og vant (øvre del). Nasjonsområdet som tidligere lå bak hoppbakken og uten kontakt med publikum, er planlagt plassert under tribunen, med alle fasiliteter for hopperne. Totalt er hoppanlegget kostnadsberegnet til cirka 335 millioner kroner.

b. Arenabygg langrenn inkl tribuner

Det forutsettes nytt arenabygg inkludert tribuner, tilsvarende tribunen i Toppidrettssenteret. Dette vil inneholde funksjoner for administrasjon, arrangement, media og lignende. Nytt arenabygg og tribuner er kostnadsberegnet til cirka 185 millioner kroner.

c. Nasjonsområde langrenn

For å få et stort nok nasjonsområde for langrenn med plass til smøreboder og smøretrailere, må det tiltenkte området utvides og bearbeides. Totalkostnaden er beregnet til cirka 20 millioner kroner.

d. Fotballhall/mediesenter

I planene for Ski-VM 2023 er det foreslått bygging av en fullskala 11-er fotballhall med garderober og kunstgressdekke. Type hall er ikke bestemt. Hallen er tenkt å være mediesenter under VM på ski, og er kostnadsberegnet til 80 millioner kroner.

e. Parkering og utomhusanlegg

Dagens parkeringsareal er i dårlig forfatning på grunn av krevende grunnforhold. Det er behov for å opprettholde dagens 800 parkeringsplasser for utfartsparkering/idrett og til akkreditert trafikk under Ski-VM. I tillegg må en god del teknisk utstyr byttes ut og oppgraderes. Opparbeidelse og masseutskifting samt andre tekniske anlegg er beregnet til 105 millioner kroner.

f. Utvikling, mulighetsstudier, forprosjekter, prosjektering og prosjektledelse

Planlegging av utbyggingen i Granåsen pågår. Så langt er det ikke avklart hvor omfattende utbyggingen blir eller når de ulike prosjektene skal realiseres. Det må legges opp til en framdrift som muliggjør et VM i 2023. Det betyr at anlegget i så stor grad som mulig må være ferdig til vinteren 2022 for et prøve-VM, som igjen medfører at utbyggingen bør være avsluttet sent høsten 2021.

Med dette som utgangspunkt, foreslår rådmannen ti millioner kroner i 2017 for å fortsette planleggingen av prosjektet. Det er avgjørende for å lykkes med utbyggingen at det utredes tidlig nok til å sikre byggingen av anleggene.

g. Granåsen – rekkefølgekrav og erverv av tomter

I forbindelse av utbygging av Granåsen foreslår rådmannen at det foreløpig i planperioden settes av 150 millioner kroner til rekkefølgekrav og eventuelle nødvendige erverv av tomter.

17 Næring og samfunn

Trondheim og Trondheimsregionen har kunnskaps-, innovasjons- og teknologimiljøer i verdensklasse. Trondheim kommune vil være en aktiv part i arbeidet med kommersialisering av teknologi og etablering av flere arbeidsplasser. Kommunen ønsker å være en pådriver i den nye fasen av campus- og byutviklingen, og for utviklingen av studiebyen. Sammen med lokale og regionale partnere skal kommunen styrke byens attraktivitet og synliggjøre denne nasjonalt og internasjonalt.

17.1 Informasjon om tjenesteområdet

Tjenesteområdet gjelder:

- Regionalt samarbeid og utvikling
- Internasjonale relasjoner
- Næringsrettet utviklingsarbeid
- Kunnskaps- og studiebyen

Arbeidsområdet næring og samfunn har ingen tjenesteproduerende enheter. Oppgavene består av prosess- og prosjektledelse, plan- og analysearbeid, samarbeid og nettverksarbeid, styrearbeid, sekretariatsfunksjoner og tildeling av tilskudd. Arbeidet skjer i samspill med næringsliv, FoU/utdanningsinstitusjoner, andre kommuner og fylkeskommunene, sentrale myndigheter og andre offentlige etater. Arbeidet har i mange tilfeller internasjonale perspektiver og relasjoner, og er nært knyttet til politiske prosesser.

Budsjettområdet skal løse oppgaver og nå mål innenfor *Kommuneplanens samfunnsdel* ([bystyresak 63/10](#)), *Felles fylkesplan* ([formannskapsak 70/12](#)), *Strategisk næringsplan* ([bystyresak 45/10](#)), *Helhetlig studentpolitikk* ([bystyresak 139/08](#)), Trondheim – Nordens beste studieby ([bystyresak 178/14](#)), *Felles masterplan for Trondheims bycampus* ([formannskapsak 49/14](#)), *Strategiplan for kulturnæringer i Trøndelag* ([bystyresak 96/09](#)) og *Innovasjons- og gründerstrategi* ([bystyresak 114/16](#)).

Store deler av budsjettet på området er knyttet til prosjekter/konstellasjoner kommunen deltar i sammen med næringsliv, utdanningsinstitusjoner og andre offentlige aktører. Våre samarbeidspartnere har store forventninger til at Trondheim kommune skal være en aktiv partner, yte økonomisk støtte og delta i ulike prosjekter.

17.1.1 Regionalt samarbeid

Vår landsdel møter en rekke utfordringer knyttet til vekst og bosetting, kommunikasjoner, klima, energi og ressursutnyttelse på land og i havet. En positiv utvikling er avhengig av regionens evne til å stå sammen. Trondheim kommune er medlem av *Trøndelagsrådet* og er medarrangør av *Trøndelagsmøtet* sammen med Nord- og Sør-Trøndelag fylkeskommuner og Steinkjer kommune. *Trøndelagsrådet* som arena vil trolig bli endret når de to fylkeskommunene slår seg sammen fra 1. januar 2018. Trondheim som landsdelshovedstad og den nye regionen må avklare samarbeidsformer og ansvarsfordeling.

En utfordring er å styrke regionen i den nasjonale konkurransen om sentrale statlige og private ressurser og investeringsbeslutninger. Vi har også en internasjonal konkurransesituasjon på enkelte felt. Trondheim kommune samarbeider med ni kommuner gjennom regionrådet

Trondheimsregionen for å styrke vår konkurransekraft. Hovedvekten ligger på næringsutvikling med grunnlag i strategisk næringsplan og interkommunal arealplan (IKAP).

Gjennom *Byer i Midt-Norge* samarbeider ti byer fra Kristiansund i sør til Namsos i nord om utfordringer som er relevante for alle byene. Arbeidet startet i 2004 gjennom en intensjonsavtale ([bystyresak 171/04](#); *Samarbeidsavtale byer i Midt-Norge*). Aktuelle tema for framtidig samarbeid er blant annet velferdsteknologi og næringsutvikling med søkelys på arbeidskrafttilgangen.

For å styrke og utvikle Trondheim og Trøndelag som havbruksregion og posisjonere regionen, har Trondheim kommune, Hitra og Frøya kommuner inngått et samarbeid med næringsmiljøene langs kysten og kunnskapsmiljøene i Trondheim.

17.1.2 Næringsrettet arbeid

Innovasjon og etablering av nye bedrifter

Trondheimsregionen har mange gode veletablerte innovasjonsmiljøer og et mangfold av nye som fanger opp globale trender som leder til bedriftsetableringer. Gründere utfordrer både etablert næringsliv og offentlig sektor med nye produkter og nye produksjonsprosesser. Det er stort behov for å øke antall utviklingsarenaer og for større bredde i etablererveiledning og rådgivning for førstegangsetablerere. Kommunen må møte utfordringen med volumøkning og større grad av spesialisering av rådgivningen, og støtte nye utviklingsarenaer på en hensiktsmessig måte. Det arbeides med interkommunale løsninger og samarbeid med Innovasjon Norge.

Kommersialisering av teknologi

Gjennom revisjonen av [Strategisk næringsplan for Trondheimsregionen](#) vinteren 2017, blir kommersialisering av teknologi ytterligere spisset som et kjerneområde for næringsutviklingen i Trondheim og Trondheimsregionen. Finansiering i tidlig fase av nye ideer er alltid en utfordring. Universitetet har en velutviklet metodikk. Mange gründere har problemer med å skaffe seg nødvendig oppstartskreditt, til tross for at staten ved innovasjon Norge har økt sitt engasjement. Bystyret vedtok i møte 25. august 2016 Trondheim kommunes *Innovasjons- og gründerstrategi* ([sak 114/16](#)). Et av punktene er å legge til rette for at Trondheim kommune blir en attraktiv og åpen arena for utprøving av nye tjenester og produkt, både som et bidrag til økt nyskaping og verdiskaping i næringslivet og for å sikre kontinuerlig innovasjon innen Trondheim kommune sine ansvarsområder.

Nyskaping gjennom offentlige utviklingskontrakter

Trondheim kommune vil i 2017 videreføre sitt arbeid i regionalt leverandørutviklingsprogram for Trøndelag. Kommunen vil bruke deler av egne innkjøp som stimulans for gründere som kan levere helt nye løsninger innenfor kommunal drift og tjenesteyting. Kommunen anvender egne midler for OFU-prosjekter til dette, vedtatt i [sak 70/14](#); *Årsoppgjøret 2014*. Kontraktene kan få statlig risikoavlastning gjennom tilskudd fra Innovasjon Norge. Rådmannen la fram sak med rapport om arbeidet i formannskapet 23. juni 2015, [sak 165/15](#), *Orientering om årsoppgjørsposten "Universitetskommunen"*. Trondheim kommune sin gründerstrategi omtaler denne formen for utviklingsarbeid og nyskaping i næringslivet. Rådmannen vil følge opp nyskappingsarbeidet i tråd med den vedtatte [Innovasjons- og gründerstrategien](#).

17.1.3 Kunnskaps- og studiebyen

Trondheim kommune har pådriveransvaret for helheten i studiebyensamarbeidet og for realisering av visjonen om å bli Nordens beste studieby. En viktig oppgave for neste periode er

å styrke det helhetlige omdømmearbeidet. Suksesskriterier for arbeidet er å sørge for at samarbeidspartene tar i bruk mer av egen kompetanse og ressurser til studiebyarbeidet. For å sikre Trondheim kommunes innsats i studieby samarbeidet, er det viktig å revidere handlingsplan for helhetlig studentpolitikk. Trondheim kommune skal være en pådriver for, og har koordineringsrollen for å skape en attraktiv og levende bycampus.

Regjeringen besluttet i 2015 en samlokalisering av NTNU med flytting av universitetsvirksomheten på Dragvoll inn mot sentrum, nær Gløshaugen. I løpet av 2016 skal overordnet lokaliseringalternativ besluttes, og det skal lyses ut idékonkurranse. Som en følge av NTNUs samling, må anlegg for studentvelferd på Dragvoll reetableres i nærheten av bycampus.

Trondheim kommune har satt i gang arbeid med en kommunal, strategisk plan for utbyggingen av bycampus. Dette vil pågå ut 2017 og er et viktig forberedende planarbeid for å legge til rette for realisering av utbyggingen av NTNUs campus, studentvelferd og annen relatert utbygging.

For å realisere visjonen om Nordens mest attraktive og levende bycampus, er det også viktig å arbeide med studentfrivillighet, innovasjon og næringsutvikling, kultur og byliv, god mobilitet, felles kunnskapsutvikling og internasjonalisering. Trondheim kommune har en pådriver- og koordineringsrolle i øvrige strategier, planer og prosjekter for utviklingen av bycampus og kunnskapsaksen.

17.1.4 Områdeløft Saupstad-Kolstad

Gjennom programmet *Områdeløft Saupstad-Kolstad* vil rådmannen arbeide for å utvikle og styrke en bydel med svakt næringsgrunnlag. Kommunen vil stimulere videre etableringsvirksomhet innenfor tjenesteyting som er tilstede på Saupstad i dag, samt flere tjenesteytende virksomheter i helse, velferd og utdanning tilpasset befolkningssammensetningen. Som en del av programmet arbeides det også med å utvikle indikatorer for å måle levekår. Det henvises for øvrig til *kapittel 25; Programområder* for en nærmere omtale av *Områdeløft Saupstad – Kolstad*.

17.2 Mål for tjenesteområdet

Tjenesteområdet *næring og samfunn* er organisatorisk tilknyttet virksomhetsområdet *Kultur og næring*. I kommuneplanens samfunnsdel har dette virksomhetsområdet hovedansvar for følgende delmål:

- 1.3: I 2020 er Trondheim Norges mest attraktive by for studenter og forskere
- 1.4: I 2020 er rammevilkårene for byens utdannings- og forskningsmiljøer styrket
- 1.5: I 2020 skjer Trondheimsregionens vekst og verdiskaping i et samvirke mellom forskning, kultur, næringsliv og offentlig sektor
- 3.7: I 2020 er byens ulike arenaer tilrettelagt for mangfoldet i befolkningen
- 4.6: I 2020 deltar kulturlivet, næringslivet og frivillige organisasjoner sammen med kommunen i utviklingen av bysamfunnet

I tillegg er tjenesteområdet bidragsyter til flere av de øvrige delmålene i kommuneplanens samfunnsdel.

17.2.1 Periodemål for næring og samfunn 2017-2020

Trondheim har Nordens mest attraktive og levende bycampus og er Nordens beste studieby.

Resultatindikatorer for periodemålet:

- Omforente mål og prinsipper for utbygging av samlet NTNU og studentvelferd i bycampus

- Felles strategier for realisering av arenaer for studentfrivillighet, idrett, kultur og innovasjon i bycampus
- Helhetlig omdømmebygging for Trondheim som studieby
- Øke og forbedre tilbudet av relevante studentoppgaver, praksisplasser og sommerjobber under studieløpet, og gjøre kjent arbeidsmuligheter i Trondheim og regionen etter endt utdanning

Trondheim er motor for regionen

Resultatindikatorer for periodemålet:

- Trondheim kommune gjennomfører en god og inkluderende prosess internt og eksternt i sammenslåingen med andre kommuner
- Trondheim kommune vil drøfte og avklare samarbeidsformer og ansvar mellom en ny fylkeskommune som regional aktør og Trondheim kommune

Trondheim er Norges teknologihovedstad

Resultatindikatorer for periodemålet:

- Øke antall bedrifter og ansatte i eksisterende og nye teknologiselskap

Trondheim som internasjonal by skal videreutvikles i samarbeid med næringsliv, idretts-, kultur- og kunnskapsmiljøer

Resultatindikatorer for periodemålet:

- Trondheim kommune deltar i flere Horisont2020 prosjekter.
- Beholde et kvalitativt godt internasjonalt skoletilbud (og spre innovasjon/ kunnskap)
- Styrke Trondheims omdømme nasjonalt og internasjonalt

Bydelen Saupstad-Kolstad skal oppleves som attraktiv og mangfoldig, der nærings- og samfunnsutvikling skal bygge på bydelens egenart

Resultatindikatorer for periodemålet:

- Styrket innsats for å stimulere etablerervirksomhet og sosialt entreprenørskap bl.a. innenfor tjenesteyting som er tilstede på Saupstad i dag
- Delta i samarbeidsprosjekter på tvers av fagområder om lokalsenterutvikling, i samarbeid med Områdeløft, byplankontoret, næringsliv og andre lokale aktører
- Bidra til omdømmebygging for bydelen
- Ny arbeidsmetodikk eller annen innsats skal utprøves innenfor nærings- og samfunnsområdet, og Saupstad-Kolstad skal være vurdert som mulig arena for slik utprøving (knyttet til pilot-tenkning)

Trondheim er den mest attraktive og innovative storbyen i Norge

Resultatindikatorer for periodemålet:

- Flere samarbeidsprosjekter med NTNU om byen som Living Lab.
- Flere OFU-kontrakter.
- Trondheim/Trondheimsregionen skal score høyest av storbyregionene på attraktivitet.
- Øke antall flyruter og frekvenser i henhold til Luftfartsforums prioriteringer
- Som et resultat av flere arrangementer vil byens gjestedøgn øke

Den beste gründerkompetansen og gründerkulturen finnes i Trondheim.

Resultatindikatorer for periodemålet:

- Støtte til inkubatorer/akseleratorer.
- Styrke førstelinjetjenesten

17.3 Forslag til driftsbudsjett for perioden 2017-2020

Rammen i rådmannens budsjettforslag for 2017 for området næring og samfunn er omtrent uendret i forhold til vedtatt budsjett 2016. Rammen økes noe utover planperioden som følge av antatt befolkningsvekst.

Tabell 17-1 viser rådmannens forslag til netto driftsramme for næring og samfunn i perioden 2017-2020. Tabellen viser endring i forhold til vedtatt budsjett 2016. Tabellen viser rådmannens forslag til hvordan tjenesteområdet skal tilpasse seg nye driftsrammer.

Tabell 17-1 Budsjettramme og rammeendring næring og samfunn. Tall i millioner kroner

	2017	2018	2019	2020
Vedtatt budsjett 2016	9,9	9,9	9,9	9,9
Pris- og lønnskompensasjon	0,1	0,1	0,1	0,1
Korrigert budsjett 2016	10,0	10,0	10,0	10,0
Demografikompensasjon	-	0,1	0,2	0,2
Forslag til netto driftsramme	10,0	10,1	10,2	10,2
Rammeendring	0,0	0,1	0,2	0,2
Opprettholdelse av standard	-	0,1	0,2	0,2
Sum tiltak	0,0	0,1	0,2	0,2

Opprettholdelse av standard

Påvirkningsarbeid og nettverksbygging

Arbeidet med å profilere Trondheim og Trondheimsregionen som en attraktiv by å bo, jobbe og studere i går igjen i flere av kommuneplanens mål. Det har vært en økende arbeidsmengde for å få virksomheter til å legge aktivitet til Trondheim og regionen. Det foreslås å øke denne posten med 0,1 millioner kroner i 2018 og med 0,2 millioner kroner i 2019 og 2020.

18 Plan- og bygningstjenester

Tjenesteområdet ivaretar Plan- og bygningslovens formål om å fremme bærekraftig utvikling til beste for den enkelte, samfunnet og framtidige generasjoner. Fortetting med kvalitet, gode byrom, god arkitektur, effektiv arealbruk, miljøvennlig transport og sammenhengende grønnstruktur er sentrale tema i en god og helhetlig byutvikling.

Gjennom Bymiljøavtalen har Trondheim kommune, Sør Trøndelag fylkeskommune og staten forpliktet seg til å bidra til en klimavennlig by - og arealutvikling som underbygger "nullvekstmålet" der all vekst i persontransporten skal skje gjennom gange-, sykkel- og kollektivtransport. Superbuss er valgt som ryggrad i nytt kollektivsystem der utvikling av gode knutepunkt er avgjørende for å få til en omlegging mot et grønt skifte.

Moderne informasjons- og kartløsninger og gode rutiner skal brukes aktivt og bedre tjenestetilbudet og kommunikasjonen med byens befolkning.

18.1 Informasjon om tjenesteområdet

Tjenesteområdet består av tre delområder med forankring i Plan- og bygningsloven. Miljøpakkens virksomhet er omtalt i kapittel 25 Program.

- Strategisk planlegging av byens fysiske miljø, og utarbeidelse av planer, strategier, analyser og statistikk. Behandling av reguleringsplaner, delesaker, trafikksaker og plansaker.
- Byggesøknader, klagesaker til bygningsrådet, tilsyn og oppfølging av ulovlige byggetiltak.
- Kart og – oppmålingstjenester med oppdatering av kommunens digitale regulerings-, eiendoms- og tekniske kartverk, flyfoto, samt fastmerkenett og saksbehandling etter eiendomsskatteloven og stedsnavnloven.

Viktige arbeidsoppgaver i 2017 er:

- Oppfølging av bymiljøavtalen som ble undertegnet i februar 2016.
- Innføring av ny rutestruktur og Superbuss, vedtatt i juni 2016, noe som vil få stor betydning for byutviklingen framover.
- Videre arbeid med helhetlig areal- og transportløsning for Trondheim og byutviklingsstrategi som underlag for framtidig revisjon av bymiljøavtalen.
- Oppfølging av prosesser rundt utviklingen på Nyhavna og Brattøra, i Granåsen og på Tiller
- Videreføring av kommunedelplan for Lade/ Leangen og områdeplan for Tempe, Valøya og Sluppen.
- Bycampus.
- Byliv og attraktivitet i Midtbyen. Oppfølging av byromsstrategien "Byrom i sentrum". Kulturhistorisk stedsanalyse (DIVE-analyse) for bryggerekka i Kjøpmannsgata.
- Oppfølging av tre prosjekter finansiert gjennom Kommunal- og moderniseringsdepartementets "Plansatsingen for store byer". Prosjektene er "En blå tråd", "Gatelangs" og "Kunnskapsaksen".
- Ulovlighetsoppfølging innenfor byggesakstjenester. Det har de siste årene vært stor restanse på saker som gjelder ulovlighetsoppfølging. Måltrettet innsats har redusert antall saker betydelig.

- Videre arbeid med digitale løsninger innefor byggesakstjenester. Området er i front når det gjelder digitalisering av arbeidsprosessene i landet. Det arbeides med å anskaffe løsninger for en digital arbeidsplattform for byggesaksbehandling samt en ny portal for innsending av søknad om byggetillatelse.
- Innføring av verktøy som letter arbeidet med saksbehandling, planlegging og kommunikasjon innefor kart- og oppmålingstjenester. En ny virtuell 3D-modell av byen er etablert, og gatebilder og flybilder oppdateres fortløpende i kartportalen for å gjøre det enkelt å kontrollere forholdene på det enkelte sted. Det reduserer behovet for befaring i felt.

18.1.1 Sammenligning med andre kommuner samt rammeoversikt

Tabell 18-1 Plan- og bygningstjenester sammenlignet med andre ASSS-kommunene 2014 og 2015. Tall i kroner per innbygger

	Trondheim		ASSS	
	2014	2015	2014	2015
Plantjenester				
Brutto driftsutgifter til plansaksbehandling	358	370	344	359
Netto driftsutgifter til plansaksbehandling	179	205	245	246
Brutto driftinntekter til plansaksbehandling	206	190	118	137
Byggesakstjenester				
Brutto driftsutgifter til byggesaksbehandling	243	234	241	236
Brutto driftinntekter til byggesaksbehandling	200	230	254	244
Kart- og oppmålingstjenester				
Brutto driftsutgifter til kart- og oppmåling	154	149	159	150
Netto driftsutgifter til kart- og oppmåling	42	47	74	63
Brutto driftinntekter til kart- og oppmåling	123	109	94	96

Kostratallene for 2014 og 2015 viser at Trondheim kommune benytter mindre ressurser på plantjenester enn snittet av de andre ASSS-kommunene. Bruttotallene for plantjenester er påvirket av Miljøpakken, mens nettotallet, som er et uttrykk for hvor mye kommunale midler som benyttes på feltet, har over mange år vist at Trondheim har brukt mindre enn gjennomsnittet.

Trondheim kommune benytter mindre av sine egne midler på kart- og oppmålingstjenester, har et ugiftsnivå som ligger på snittet, og fakturerer brukerne av tjenesten noe mer gjennomsnittet av ASSS-kommunene. Akkurat som for plantjenester har disse sammenhengene vært stabile.

Byggesakstjenester har i 2014 og 2015 et utgiftsnivå som er på linje med gjennomsnittet av ASSS-kommunene og litt lavere inntekter enn gjennomsnittet.

Rammen til de tre enhetene og program Miljøpakken som ligger til tjenesteområdet fordeler seg om lag som følger i 2016.

Tabell 18-2 Rammefordeling enhetene innenfor Plan- og bygningstjenester 2016. Tall i millioner.

Enhet	Utgifter	Inntekter	Netto ramme
Kart- og oppmålingskontoret	32,6	-19,7	12,9
Byplankontoret	52,6	-22,1	30,5
Byggesakskontoret	37,0	-43,5	-6,5
Miljøpakken	37,8	-31,5	6,3
Sum	160,0	-116,8	43,2

Byggesakskontoret er selvkostfinansiert og er satt opp til å gå med overskudd for å dekke aktiviteter knyttet til byggesakskostnader som utføres på andre enheter.

Miljøpakken har en kommunal ramme på i overkant av 6 millioner kroner. I tillegg kommer avkastningen på kommunens kollektivfond på rundt 2 millioner kroner. Avkastningen på kommunens kollektivfond vil bli benyttet som tilskudd til trikkedriften, mens det resterende skal, i tråd med bystyrets føringer i forbindelse med behandlingen av Miljøpakken del 2 [bystyresak 60/12](#), benyttes på Miljøpakkens satsing på myke trafikanter.

18.2 utfordringer

Trondheim står overfor store endringer i byens fysiske utvikling i de kommende tiårene. Fram mot 2050 vil befolkningsveksten være mellom 65 000 og 110 000 innbyggere.

Kommuneplanens arealdel og vedtatte eller igangsatte reguleringsplaner åpner for utbygging av 80 000 boliger som gir plass til 150 000 nye innbyggere. Med et utbyggingsbehov på ca. 1 500 boliger årlig har byen en arealreserve som ivaretar byveksten i mer enn 50 år. Fortetting og det å få boliger etablert på riktig plass og i riktig rekkefølge er krevende og medfører planprosesser med mange involverte.

Gjennom nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging som ble vedtatt sommeren 2015, og i Bymiljøavtalen, er kommunen forpliktet til å sørge for at arealutviklingen bidrar til "nullvekstmålet" blant annet gjennom økt fortetting rundt knutepunkt og holdeplasser i nytt kollektivsystem. Innføring av nytt kollektivsystem, med innfasing av ny rutestruktur i 2019, betinger høy kompetanse og innsats innenfor området og gjennom Miljøpakken. Superbuss kommer i tillegg til andre statlige samarbeidsoppgaver som Bycampus, ny godsterminal, tospors jernbane, konseptvalgutredning, utvidelse av E6 øst, digitalisering i planprosesser og innføring av byutviklingsavtaler. Samtidig som staten styrker sine fagmiljø, forventes det at kommunen i mange tilfeller stiller opp med planbehandlingskapasitet og planbistand uten vederlag. Kommunen kan bli nødt til å prioritere mellom egne og statlige initiativ, og dette kan medføre at lovpålagt tjenestetilbud eller viktig infrastruktur ikke blir realisert og at store byutviklingsprosjekter forsinkes. Dette kan også gå ut over muligheten for å sikre at superbuss blir operativ i 2019.

Sentrale myndigheter vedtok forenklinger i plan og bygningsloven i 2015 og 2016. Endringene omfatter bl.a. en halvering av saksbehandlingstid og økt grad av digitalisering. For plantjenestene kreves det at nytt digitalt plansystem etableres før utfasing av ESA i 2019. Å innføre vesentlige endringer i rutiner og verktøy samtidig med at byen står foran store byutviklingsutfordringer, er krevende. For byggesaksområdet har endringene ført til en dreining av ressursene mot ikke inntektsgivende oppgaver som blant annet mer kundeveiledning. Det ser foreløpig ikke ut til at lovendringene har fått store økonomiske konsekvenser. Konjunkturedgangen innenfor oljesektoren kan påvirke investeringsvilje og dermed gi en negativ effekt på byggeaktiviteten med mindre etterspørsel etter plan- og byggesakstjenester.

Kommunal saksbehandling sikrer at man fanger opp nybygg og tilbygg, noe som gjør det effektivt å ajourføre kart- og eiendomsregister. Lovendringen har gjort at det nå er opp til tiltakshaver selv å gi beskjed til kommunen om hvor tiltaket ble plassert i marka. Det er usikkert hvor fullstendig denne innrapporteringen er, og den må derfor følges opp. En ufullstendig innrapportering kan medføre at det blir dyrere å ajourføre kommunens kartverk, samt føre til dårligere kvalitet på kommunens eiendomsregister.

Det er fortsatt en utfordring å behandle saker innen lovbestemt behandlingstid. Dette gjelder særlig klagesaker til politisk behandling i bygningsrådet, og plansaker der det foreligger konflikter eller kompliserte avklaringer. Flere innsigelser og større konfliktnivå i plansakene har ført til betydelig merarbeid etter 1. gangs behandling av planer. Det er arbeid som ikke dekkes innenfor gebyrregulativet og som må dekkes over kommunens ordinære midler.

Salg av kart- og eiendomsinformasjon finansierer i dag en stor andel av kartarbeidet i kommunene. Informasjon som det i dag er kostbart å samle inn og kvalitetssikre, vil i framtida bli gjort tilgjengelig blant annet gjennom bruk av selvbetjeningsløsninger. Kart- og eiendomsdata har nytteverdi bare dersom de er oppdaterte. Stedfestet informasjon med god kvalitet som grunnlag for planlegging og prosjektering representerer betydelige verdier for samfunnet og krever både kompetanse og ressurser til utvikling og vedlikehold.

Kommunal- og moderniseringsdepartementet har utredet framtidig organisering av oppmålingstjenester etter matrikkelloven. Lovendringen som foreslås er sendt på høring, men det er for tidlig ennå å si noe om hva dette vil bety for kommunens oppmålingstjeneste og dennes inntekter. Rådmannen vil komme tilbake med en sak om dette så snart lovendringen er vedtatt.

Midtbyens rolle som handelssentrum er i konkurranse med kjøpesentre og netthandel, men som identitetsbærer og kultursentrum er rollen unik. Det gir Midtbyen en særegen mulighet til å utvikle seg som attraktiv møteplass for opplevelser og byliv, samtidig som det er et godt sted å drive handel, arbeide og bo. Det er sterke interesser knyttet til utviklingen av Midtbyen, og det krever samarbeidsløsninger. Det gode samarbeidet med næringslivet må videreføres for å finne balansen mellom vekst og vern – og må følges opp både strategisk og praktisk. I 2017 vil arbeidet med Kjøpmannsgata og bryggebebyggelsen intensiveres.

Tjenesteområdet omfatter om lag 150 årsverk og har et gjennomsnittlig sykefravær på om lag 6 prosent. Det er stor forskjell på sykefraværet mellom de forskjellige delområdene (fra 3-11 prosent) og rådmannen vil se nærmere på årsaken. Det vil bli foretatt en analyse av mulige fraværsfaktorer og iverksatt ulike tiltak for å forebygge fravær. Det nye ledelsesnivået som er innført, vil få som ansvar å se nærmere på sykefraværet med mål om å redusere det. Det arbeides med å evaluere og forenkle arbeidsprosesser, forbedre rutiner og sikre god oppfølging gjennom partnerordningen.

18.3 Mål for tjenesteområdet

Tjenesteområdet bidrar til å oppnå følgende mål i kommuneplanens samfunnsdel:

- 2.3 I 2020 skal Trondheim ha en fysisk byutforming som fremmer livskvalitet og helse
- 2.4 I 2020 skal Trondheim ha en bærekraftig forvaltning av naturmiljø og areal
- 2.6 I 2020 er Trondheim rollemodell for konkurransedyktige og bærekraftige areal- og transportløsninger
- 3.1 I 2020 opplever barn og unge i Trondheim trygghet i hjem, barnehage, skole og fritid (bidragsyter)
- 3.8 I 2020 har Trondheim et levende bysentrum

18.3.1 Periodemål 2017-2020

Oppfylle nasjonale mål om bærekraftig byutvikling

Trondheim har en klimavennlig bolig-, areal og transportutvikling som bidrar til å ivareta nullvekstmålet i bymiljøavtalen, og følge opp statlige forventninger gjennom bærekraftig

byutvikling rundt knutepunkt, kollektivsystem og i lokalsentra slik kommuneplanens arealdel legger opp til.

Indikatorer:

- I 2017 skal samordnet areal - og transportplanlegging være fulgt opp i henhold til vedtatt planstrategi og Klima – og energihandlingsplanen.
- I 2017 skal det foreligge en byutviklingsavtale.
- I 2017 er organiseringen av samarbeid om innføring av superbuss i Trondheim etablert.
- I 2017 er det nullvekst eller reduksjon i biltrafikken, og økning i andelen som går, sykler og reiser kollektivt.
- I 2017 er tiltak og system for måling av arealutvikling som bygger opp rundt nytt kollektivsystem etablert.
- I 2017 er planer som er nødvendig for å iverksette tiltak for å få etablert nytt kollektivsystem fulgt opp i tråd med fastlagt prioriteringsliste.
- I 2017 er Miljøpakkens mål om 80 prosent av nye bosatte lokalisert innenfor tettstedsavgrensningen (SSB 2008) og 60 prosent av arbeidsplasser i arbeidsintensive virksomheter lokalisert innenfor "kollektivbuen" fulgt opp.

Styrke Trondheim som en attraktiv by med god folkehelse og trivsel i hverdagen

Trondheim er en by med kvaliteter som skaper en god ramme om folks liv og virke, og sikrer gode, inspirerende og inkluderende bomiljø, trygge oppvekstvilkår for barn- og unge og helsefremmende omgivelser i tråd med kommuneplanens arealdel.

Indikatorer:

- I 2017 er vedtatt planstrategi fulgt opp.
- I 2017 er områderegulering og bruk av stedsanalyser og føringer i planprogram evaluert.
- I 2017 foreligger det reguleringsplaner for et tilstrekkelig antall boliger i tråd med prognostisert befolkningsvekst, og kvalitet er fulgt opp i tråd med Veileder for byform og arkitektur.
- I 2017 foreligger det reguleringsplaner for offentlig tjenestetilbud som fremgår av kommunens investeringsbudsjett i tråd med *Plan for areal til offentlig tjenestetilbud*.
- I 2017 er utviklingen av anlegg til friluftsliv og grønnstruktur fulgt opp i tråd med kommende *Plan for friluftsliv og grønnstruktur*.

Styrke Midtbyen som regionens identitetsbærer og viktigste handels- og kultursentrum

Trondheim har et attraktivt og levende sentrum med byrom og bygninger som er i aktiv bruk, og med et bymiljø der folk opplever at historie og identitet tas vare på samtidig som det er rom for nyskaping og innovasjon.

Indikatorer:

- I 2017 er det en økning i antall innbyggere som bor og jobber i Midtbyen.
- I 2017 er andelen som går, sykler og reiser kollektivt inn og ut av Midtbyen økt.
- I 2017 er det flere som bruker og oppholder seg i Midtbyen.
- I 2017 er planlegging av superbuss gjennom sentrale byområder påbegynt.
- I 2017 er planlegging av ny bycampus fulgt opp i tråd med mål og framdriftsplan.
- I 2017 er byromsstrategien fulgt opp i henhold til vedtatt handlingsplan.

Være effektive og tilgjengelige for alle gjennom økt bruk av digitale verktøy for å sikre god kommunikasjon med innbyggerne

Trondheim kommune følger opp det nasjonale satsningsområdet for å effektivisere de kommunale tjenestene slik at det blir en enklere hverdag for innbyggerne i tråd med forventningene i samfunnet. Bruk av IKT er et viktig virkemiddel i denne sammenhengen.

Indikatorer:

- I løpet av 2017 er fullversjon av ny digital arbeidsplattform for byggesaksbehandling på plass og tatt i bruk med en ny digital søknadsportal for å søke om byggetillatelse, tilgjengelig for innbyggere og næringsliv.
- I 2017 er publikum selvbetjent med dokumenter og saksinformasjon i bygge-, dele- og plansaker via innsyn i kart.
- I 2017 er saksbehandlingstida for deling og oppmåling av tilleggsareal redusert med 10 prosent
- I 2017 foreligger rutiner for bruk av den digitale og fysiske 3D-modellen i saksbehandlingen.

18.4 Forslag til driftsbudsjett for perioden 2017-2020

Enhetene innenfor tjenesteområdet har høy selvfinansieringsgrad. Rundt 78 prosent av aktiviteten er i 2017 forutsatt finansiert via inntekter. Den høye inntektsandelen til enhetene skyldes i hovedsak at enheten utfører gebyrfinansierte tjenester relatert til Plan- og bygningsloven og at plantjenester får refusjon for oppgaver utført for Miljøpakken. Mesteparten av den tildelte kommunale rammen benyttes til byplanlegging og kartlegging. Gebyr- og avgiftsnivået for tjenestene vedtas av bystyret. Den gjennomsnittlige gebyr- og avgiftsøkningen rådmannen foreslår innenfor området, framgår av tabellen nedenfor.

Tabell 18-3 Foreslåtte gebyr- og avgiftsøkninger plan- og bygningstjenester 2017. Tall i prosent

Område	Foreslått gebyrøkning
Byggesaksgebyrer	10,0
Gebyrer knyttet til 1.del plansaker	5,0
Oppmålingsgebyrer i henhold til matrikkelloven	2,6
Andre avgifter knyttet til karttjenester	2,6

Gebyrene relatert til 1.del plansaker foreslås økt med 5,0 prosent mens oppmålingssaker etter matrikkelloven foreslås økt med 2,6 prosent. Prognosene tilsier uttak fra områdenes selvkostfond i 2016. Selvkostfondet for oppmålingsgebyrer i henhold til matrikkelloven er så pass stort at det er tilstrekkelig med å øke gebyret i tråd med estimert lønns- og prisstigning. For saksområdet 1.del planbehandling er det nødvendig å øke gebyret noe mer enn forventet lønns- og prisstigning noe som skyldes at det er forventet et større uttak av selvkostfondet i 2016.

Rådmannen foreslår en økning av byggesaksgebyret på 10 prosent i 2017. Etter flere år med reell reduksjon for å redusere området selvkostfond ble gebyret i 2016 økt med 15 prosent og i 2017 foreslår rådmannen å øke gebyret med 10 prosent for å få bedre samsvar mellom inntekter og utgifter innenfor området. Byggesaktjenester er med i et nasjonalt prosjekt for å utvikle mer effektive dataverktøy til bruk i byggesaksbehandlingen. Rådmannen vil i egen politisk sak komme tilbake til hvordan effektiviseringspotensialet datavektøyet utøser skal benyttes.

Rådmannens forslag til brutto driftsbudsjett for plan- og bygningstjenester er 158,9 millioner kroner i 2017, jf tabell 27-3 rammer for tjenesteområder.

Tabell 18-4 viser rådmannens forslag til netto driftsramme for område plan- og bygning i perioden 2017-2020. Tabellen viser endring i forhold til vedtatt budsjett 2016. Tabell 18-5 viser rådmannens forslag til hvordan tjenesteområdet skal tilpasse seg nye driftsrammer.

Tabell 18-4 Budsjettamme og rammeendring plan- og bygningstjenester. Tall i millioner kroner

	2017	2018	2019	2020
Vedtatt budsjett 2016	41,7	41,7	41,7	41,7
Pris- og lønnskompensasjon	-0,3	-0,3	-0,3	-0,3
Oppgaveendringer				
Korrigert budsjett 2016	41,4	41,4	41,4	41,4
Demografikompensasjon	0,4	0,8	1,2	1,6
Annen rammeendring	-0,3	-0,3	-0,3	-0,3
Forslag til netto driftsramme	41,5	41,9	42,3	42,7
Rammeendring	0,1	0,5	0,9	1,3

Tabell 18-5 Tiltak plan- og bygningstjenester. Tall i millioner kroner

	2017	2018	2019	2020
Endringer i tjenestetilbudet				
IT-satsing	0,4	0,8	1,2	1,6
Effektiviseringstiltak				
Effektivisert saksbehandling kart & oppmåling	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1
Annet				
Tilskuddsordning bryggepæler	-0,2	-0,2	-0,2	-0,2
Sum tiltak	0,1	0,5	0,9	1,3

Endringer i tjenestetilbudet

IT-satsing

For å effektivisere tjenesteproduksjonen foreslår rådmannen at det settes av 0,4 millioner kroner i året til utvikling av IT- verktøy for byutviklingsområdet og resten av kommunen. Satsingen er med på å bidra til at kommunen henger med på den teknologiske utviklingen og gir byutvikling og kommunen mulighet til å utnytte nyansattes stadig økende datakompetanse.

Effektiviseringstiltak

Effektivisert saksbehandling kart- og oppmålingskontoret

Byutvikling sin avsetning av midler til IT-satsing gjør det mulig å ta ut 0,1 million kroner som effektivisering av tjenesteproduksjonen.

Annet

Tilskuddsordning bryggepæler

Tilskudd til bryggepæling er benyttet i tråd med vedtak i [formannskapssak 162/14](#) og som forutsatt i saken trekkes de 0,2 millionene av midlene som var plassert plan- og bygningstjenester ut fra budsjettet.

18.5 Forslag til investeringsbudsjett for perioden 2017-2020

Tabellen nedenfor viser vedtatt investeringsrammer for 2016-2019, og rådmannens forslag til investeringer innenfor område plan- og bygningstjenester i perioden 2017-2020. En detaljert oversikt over rådmannens forslag til investeringer og finansiering for 2017 er gitt i kapittel 29

Tabell 18-6 Investeringer i plan og bygningstjenester. Tall i millioner kroner.

				2016	2017	2018	2019	2020
Vedtatt budsjett 2016-2019				12,5	12,5	12,5	12,5	
Forslag til budsjett 2017-2020					12,5	12,5	12,5	12,5
Prosjekt/investering	Kostnads- overslag	Tidligere bevilget	Rest til bevilgning	Forslag til investering				
				2017	2018	2019	2020	
Miljøpakketiltak				12,5	12,5	12,5	12,5	
Sum økonomiplan				12,5	12,5	12,5	12,5	12,5

De kommunale investeringsmidlene til Miljøpakken er samlet slik at de kan brukes fleksibelt. I tillegg til kommunale lånemidler, forutsettes det statlig tilskudd til trafikksikkerhet og kollektivtiltak på tre millioner kroner.

19 Miljø-, landbruks- og laboratorietjenester

I 2017 vil Trondheim kommune starte et taktskifte i klimaarbeidet. Rådmannen foreslår økte ressurser til klimavennlig områdeutvikling, bygging og rehabilitering, og fortsatt utfasing av oljefyring i husholdninger og næringsbygg. Kommunen skal legge til rette for at det blir lett å leve miljøvennlig i Trondheim, blant annet bidra til at det blir mulig å fylle nullutslippsdrivstoff som hydrogen og biogass. Kommunen skal fortsatt redusere energibruken i egen bygningsmasse. Rådmannen skal presentere en samlet fremstilling av kulturminneverdier i veiter og bakgårder.

19.1 Informasjon om tjenesteområdet

Miljø-, landbruks- og laboratorietjenester er kommunens rådgivere, ressurs og pådrivere når det gjelder klima, miljørettet helsevern, forurensning, natur, landbruk og kulturminner. Trondheim kommune innehar spesialkompetanse, som brukes i tråd med interkommunale avtaler om miljørettet helsevern med Klæbu, Malvik, Melhus, og Midtre Gauldal, veterinæravtalt med Klæbu, Malvik, Melhus og Skaun og landbrukstjenester med Klæbu og Malvik. Laboratorietjenester leverer analyse- og beredskapstjenester knyttet til vann, miljø, mat og inneklimate internt til Trondheim kommune og ved eksterne oppdrag gjennom selskapet LabTjenester AS som er eid av Trondheim kommune. Kommunens laboratorium er et av seks nasjonale beredskapslaboratorier for radioaktivitet, utpekt av Statens Strålevern.

19.1.1 Nøkkelinformasjon Miljø-, landbruks- og laboratorietjenester

- Utslippene av klimagasser i Trondheim har økt med ca 15 prosent siden 1991.
- Forskriftskrav og nasjonale mål for luftkvalitet ble overholdt i 2015.
- Andelen som kjører piggfritt er sunket fra 80 prosent, da piggdekkgebyret ble opphevet i 2010, til om lag 65 prosent i dag.
- Om lag 70 000 personer er plaget av støy, først og fremst fra trafikk.
- I 2015 er det ført tilsyn med 54 barnehager, 16 skoler, 4 badeanlegg, 1 asylmottak og 3 piercing/tatoveringsbedrifter samt 5 støyklager etter helsereguleringen i Trondheim kommune.
- I 2015 er det ført tilsyn med 29 barnehager og 14 skoler i nabokommunene (interkommunalt vertskommuneavtale).
- Det er behandlet og utbetalt produksjonstilskudd til 219 jordbruksforetak i 2015. I tillegg er det utbetalt tilskudd fra regionale miljøprogram til 102 jordbruksforetak. Gjennom spesielle miljøtiltak i jordbruket er det innvilget tilskudd til 19 foretak til forurensningstiltak, kulturminner og drenering.
- Naturmiljø prioriteres, arbeidet med salamanderdammer fortsetter og i 2016 er det gjort tiltak for å tilbakeføre Sør-Nypvatnet som en viktig lokalitet for fugler, amfibier og planter. Det er etablert hekkeplattform for sjøfugl i fjæra på Være.
- Over 28 000 barn og unge går på en skole eller barnehage som er sertifisert med Grønt flagg, totalt er 215 enheter sertifisert
- Byantikvaren har i 2015 gitt råd til huseiere og utbyggere fordelt på 215 rådgivingsaker overfor eier, og på uttalelser i vel 400 byggesaker og i ca. 100 plansaker.

- Riksantikvaren kåret Trondheims kommune som en av Norges beste kulturminneforvaltere.
- Analysecenteret utfører årlig ca 55 000 analyser av prøver fra vann, miljø, mat og inneliv.

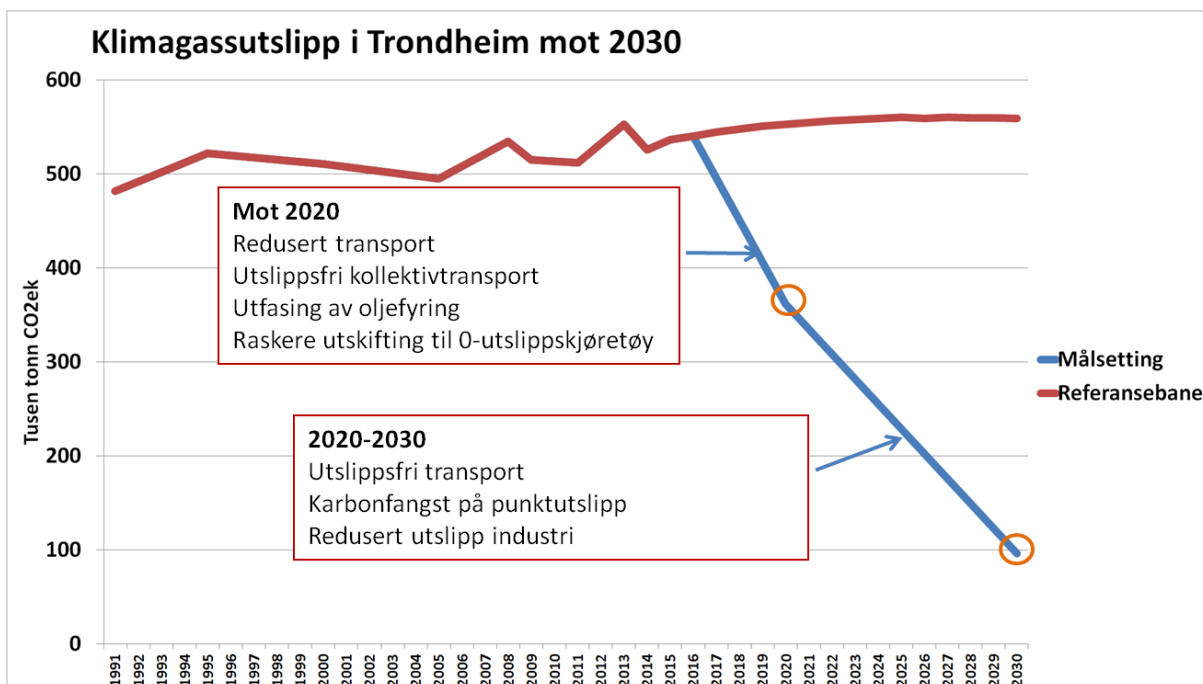
19.2 utfordringer

Miljøbyen Trondheim har høy status og prioritet, ikke minst på grunn av Miljøpakken. Dette skaper forventninger til igangsetting, tilrettelegging og deltakelse i mange prosjekter og prosesser.

19.2.1 Klima

Bystyret har vedtatt at Trondheim skal ha 25 prosent lavere direkte klimagassutslipp i 2020 enn i 1991 ([bystyresak 64/10](#)). Formannskapet har vedtatt å legge en revidert plan på høring og offentlig ettersyn ([formannskapsak 137/16](#)). Denne planen har i tillegg til utslippsmålet for 2020, et mål om å redusere de direkte klimagassutslippene med 80 prosent i 2030. Den reviderte planen foreslår også et mål om at stasjonær energibruk i bygg og anlegg skal være på samme nivå i 2030 som i 2013 (ca. 3,5 TWh). Dette tilsvarer en 20 prosent reduksjon i forbruk per person. Formannskapet ba rådmannen foreslå et mål for reduksjon av indirekte utslipp som følge av forbruk av varer og tjenester og at dette måtte tas med i planforslaget til sluttbehandling.

Figur 19-1 viser at direkte klimagassutslipp innenfor Trondheim kommunes grenser har økt med omtrent 15 prosent fra 1991 til 2013. Videre viser kurven en prognose for utslipp fram til 2030, dersom vi kun gjennomfører allerede vedtatte tiltak, samt tiltak som må til for å nå målene i forslag til ny plan.

Figur 19.1 Klimagassutslipp i Trondheim mot 2030

Tabellen nedenfor viser at vi har størst utfordringer innen transport og energiproduksjon når det gjelder direkte klimagassutslipp.

Det er fremdeles utfordringer forbundet med metodene for klimagassregnskap, og Trondheim kommune må bidra til utvikle bedre verktøy for klimagassregnskap i samarbeid med NTNU, SSB og andre relevante partnere.

Tabell 19-1 Endringer i direkte klimagassutslipp for forskjellige sektorer i Trondheim 1991-2013

	Transport	Energi- produksjon	Oppvarming i bygg og anlegg	Prosessutslipp fra industri	Landbruk og utslipp fra deponi
Andel av totalutslipp fordelt på sektor 2013 (%)	52 %	26 %	15 %	0,5 %	8 %
Utslipp i 2013 (tonn CO ₂ ekvivalenter)	285	142	80	3	43
Utslipp i 1991 (tonn CO ₂ ekvivalenter)	182	31	117	88	64
Endring av utslipp 1991-2013 (tonn CO ₂ ekvivalenter)	103	111	-37	-86	-21
Endring av utslipp 1991-2013 (%)	57 %	357 %	-32 %	-97 %	-33 %

Økningen innen energiproduksjon skyldes hovedsakelig økning i mengden avfall som forbrennes ved Heimdal varmesentral. Den økte avfallsmengden kommer stort sett fra næringsavfall og husholdingsavfall fra andre kommuner enn Trondheim. Da Lilleby smelteverk ble nedlagt i 2005, gikk prosessutslippene fra industri ned med 97 prosent. Hvis utslippene på Lilleby hadde fortsatt på samme nivå, ville totalutslippene i Trondheim i 2013 vært ca 40 prosent større enn 1991, i stedet for 15 prosent. Både vedtatte og foreslåtte mål medfører behov for et taktskifte i klimaarbeidet. Utslipp fra transport må reduseres betydelig, og oljefyring i husholdninger, nærings- og fjernvarmeanlegg må opphøre. I 2020 må persontransport i hovedsak foregå med gange, sykkel og kollektivtransport som bruker utslippsfrie drivstoff. Vi har allerede i dag tilgang til teknologi som kan erstatte dagens fossilbaserte personbiler, men det er behov for at en langt større andel av de som kjøper ny bil velger en nullutslippsbil.

Trondheim kommunes egne klimagassutslipp utgjør mindre enn 1 prosent av de direkte utslippene i Trondheim by. Det er likevel viktig at Trondheim kommune er et godt eksempel for andre og går foran i å redusere klimagassutslippene, når vi skal samarbeide med innbyggere og næringslivet om reduserte utslipp. Både Trondheim by og Trondheim kommunes virksomhet står overfor store utfordringer. Fra kommunens side må vi la føringer om reduserte klimagassutslipp påvirke det meste av det kommunen gjør.

19.2.2 Bedre folkehelse gjennom bedre luftkvalitet og redusert støy

Trondheim har tilfredsstilt forurensningsforskriftens krav til luftkvalitet i 2013 og 2014. I 2015 tilfredsstilte vi for første gang også nasjonale mål. Greier vi å holde oss på dette nivået, kan vi synliggjøre Trondheim som en av byene i Norge med best luftkvalitet. Dessuten vil vi nå forskriftskravene som er skjerpet i 2016, og som sannsynligvis blir ytterligere skjerpet fram mot 2020.

Hovedkilden til svevestøvet er oppmalt asfalt fra bruk av piggdekk på bar veg. Andelen som kjører piggfritt er sunket fra 80 prosent, da piggdekkgebyret ble opphevet i 2010, til om lag 65 prosent i dag. Piggdekkbruk påfører kommunen en betydelig ekstrakostnad ved at asfaltdekket slites ned og støvnivået i luften øker. For å fremme befolkningens helse, er det vedtatt å gjeninnføre piggdekkgebyret fra høsten 2016. Tellingene i 2017 vil gi en indikasjon på hvordan piggdekkgebyret påvirker piggdekkandelen.

En annen folkehelseutfordring er støy. Daglig plages 70 000 av støy i Trondheim (støykartlegging 2012). Miljøpakken og god arealplanlegging er det viktigste virkemidlet for å redusere vegtrafikkstøy i Trondheim. Rådmannen vil i 2017 følge opp krav etter forurensningsforskriften og gjennomføre en ny støykartlegging. Det tas sikte på at handlingsplan mot støy revideres i 2018.

19.2.3 Naturmiljø og landbruk

Kommunens arbeid med naturmiljøet i Trondheim er forankret i Temaplan for naturmiljøet ([bystyresak 46/13](#)). Det siste året har vi reetablert dammer for fugl, amfibier og planter og hekkeplattform for sjøfugl. Sjøfuglbestandene er i sterk nedgang lokalt, regionalt, nasjonalt og internasjonalt. I 2017 blir det viktig å avklare om det er finansielt grunnlag for etablering av en sjøfugløy utenfor Munkholmen. Rotenonbehandling av vann i Bymarka i 2016 legger grunnlag for videre skjøtsel i årene som kommer. Å ivareta viktige arter og naturområder og å bekjempe uønskede arter er ressurskrevende. Arbeidet som er prioritert, er delvis avhengig av midler fra Fylkesmannen.

Landbruket i Trondheim berøres sterkt av byutviklingen, spesielt når det gjelder omdisponering av dyrka jord. Trondheim er likevel den største kornkommunen i fylket og den fjerde største landbrukskommunen når det gjelder antall jordbruksforetak som blir innvilget produksjonstilskudd. Tema urban dyrking har økt i omfang, og det er en økende interesse fra landbruksnæringa for å tilby tjenester til byen og byens befolkning. Voll gård er etablert som lokalt kompetansesenter for urban dyrking.

Trondheim kommune leier nå beitedyr fra en bonde for å skjøtte viktige kulturlandskap på kommunale landbrukseiendommer, og det prøves ut elektronisk system for GPS-kontroll av beitedyra.

Matproduksjon, matdistribusjon og mengde og disponering av matavfall er viktige også for å redusere klimagassutslippet i Trondheim. Bystyret ba gjennom budsjettvedtak for 2016 om en helhetlig matstrategi, som vil bli ferdigstilt i 2017.

19.2.4 Kulturminner

Kulturminneplanen har ambisjoner både om å ta vare på historien og mangfoldet samt ny bruk av gamle kulturminner. Det er stor interesse for Trondheims kulturminner, og mange mener det er svært viktig å ivareta Trondheims historiske identitet. Det er store utfordringer forbundet med å ivareta denne identiteten i en by som vokser. Trondheim er langt fremme i å registrere og klassifisere kulturminner på kart og i databaser, og i å gjøre disse tilgjengelige for publikum. Vitaliseringsprosjektet for bryggene langs Kjøpmannsgata og ivaretagelse av kulturminneverdier i veier og bakgårder, har høy prioritert som utviklingsprosjekt. Det er et godt samarbeid med Sør-Trøndelag fylkeskommune.

19.2.5 Laboratorietjenester

I budsjett for 2015 ble det satt av ti millioner kroner fra kommunens disposisjonsfond til omstillingstiltak knyttet til Laboratorietjenester. Begrunnelsen var nødvendige omstillingstiltak for å tilpasse seg EØS-avtalens konkurranseregler. Også i 2017 vil det bli nødvendig å benytte seg av restmidler fra denne avsetningen. Virksomheten gjennom det kommunale selskapet LabTjenester AS og Analysesenteret gir lavere nettoinntekter for kommunen enn tidligere, da etableringen av eget selskap for det private markedet krever egen regnskapsførsel, markedsarbeid og daglig ledelse. Det arbeides med effektiviseringstiltak slik at egen analysevirksomhet og det private markedet kan gi større nettoinntekter for kommunen. Rådmannen vil drøfte oppgaver og finansiering av laboratoriet i egen politisk sak.

19.2.6 Sykefravær

Tjenesteområdet har en bemanning på om lag 60 årsverk og et sykefravær på om lag 5 prosent. Det legges opp til at oppgavene skal være meningsfulle for den enkelte og gi utviklingsmuligheter. Innføringen av et nytt ledelsesnivå gir bedre nærhet mellom

medarbeidere og ledere. Ledere skal ha fokus på et godt arbeidsmiljø som er et viktig bidrag for et lavt sykefravær.

19.3 Mål for tjenesteområdet

Tjenesteområdet bidrar til å nå følgende mål i kommuneplanens samfunnsdel:

- 2.2 I 2020 skal Trondheim være et lavenergismåfunn
- 2.3 I 2020 skal Trondheim ha en fysisk byutforming som fremmer livskvalitet og helse
- 2.4 I 2020 skal Trondheim ha en bærekraftig forvaltning av naturmiljø og areal
- 3.8 I 2020 har Trondheim et levende bysentrum
- 4.5 I 2020 har Trondheim god beredskap i forhold til samfunnssikkerhet

19.3.1 Periodemål 2017-2020

Utslippene av klimagasser i 2020 skal være minst 25 prosent lavere enn i 1991

Periodemålet er vedtatt gjennom dagens energi- og klimahandlingsplan ([bystyresak 64/10](#)).

Forslag til *kommunedelplan energi og klima 2017-30* foreslår i tillegg å redusere utslippene i 2030 med 80 prosent relatert til 1991 ([formannskapetssak 137/16](#)). Statistisk sentralbyrå (SSB) leverte i 2015 for første gang siden 2009 et regionalt klimagassregnskap. Resultatet viser at klimagassutslippet har økt med 15 prosent i perioden 1991-2013, til tross for at de fleste tiltakene i eksisterende plan er gjennomført. Økningen skyldes delvis at utslippene økte i perioden fra 1991 og fram til tiltak i regi av Miljøpakken og klimahandlingsplanen ble iverksatt.

Indikatorer:

- I 2018 er CO₂-utslippene fra transport i byen redusert med 20 prosent
- I 2018 har Trondheim 200 el-biler i den kommunale kjøretøyparken
- I 2017 er minst en stasjon for fylling av hydrogen etablert.

Bedre folkehelse gjennom bedre luftkvalitet og mindre støy

Trondheim skal ikke ha brudd på forurensningsforskriften for lokal luftkvalitet. For å forebygge helseplager må Trondheim innen 2020 stabilisere luftkvaliteten på et nivå som tilfredsstiller nasjonale mål for lokal luftkvalitet. Målene er betydelig strengere enn forskriftskravet.

Fravær av støy er en viktig forutsetning for helse og trivsel. Den totale støybelastningen for byens befolkning fra trafikkstøy skal reduseres. Miljøpakken har som delmål for støy at antall personer som er plaget av trafikkstøy i Trondheim skal være redusert med 15 prosent i 2025 i forhold til 2012.

Indikatorer:

- I 2017 skal luftkvaliteten være bedre enn gjennomsnittet de tre foregående år
- I 2017 skal piggfriandelen være minst 70 prosent.

Bærekraftig og langsiktig forvaltning av naturmiljøet og matproduserende areal

Å ta vare på eksisterende naturmiljø og matproduserende areal er betydelig billigere enn å restaurere og sette i stand slike arealer. På grunn av tap av naturområder er det likevel et stort behov for å restaurere og skjøtte områder for å gjenvinne livsvilkår for arter og økosystem.

Indikatorer:

- I 2017 skal rådmannen undersøke størrelsen av sjøørretproduksjonen i Trondheim kommunes bekker i forhold til naturtilstand. Forholdet mellom dagens tilstand og naturtilstanden skal brukes videre som indikator. I 2017 skal det være etablert 5 nye felles urbane dyrkingsprosjekt i Trondheim.

- I 2017 er Renere havn ferdigstilt og etterkontrollen skal vise at sjøbunnen i havna skal tilfredsstillende tilstandsklasse 3.

Ivareta byens kulturminner og spre kunnskap om dem

Kulturminneplanen ([bystyresak 144/13](#)) prioriterer å ta vare på bryggene langs Kjøpmannsgata og veiter og gårdsrom i Midtbyen samt å vitalisere disse områdene. Midtbyen har høy prioritet og arbeidet med reguleringsplan for Kjøpmannsgata er påbegynt. Det kreves god kartlegging for å avklare hvilke verdier som skal tas vare på. Kommunen har i 2014 vedtatt å gi tilskudd til pælefundamentering av verdifulle brygger langs Kjøpmannsgata med gjennomføring i 2015-2018.

Indikatorer:

- Årlig tap av verneklassifiserte bygg skal ikke overstige 0,5 prosent
- Årlig tap av verneklassifiserte bygg i klasse B og A bygg skal være 0.
- Innen 2020 skal historiske brygger i Kjøpmannsgata være på et normalt vedlikeholds nivå
- I perioden 2017-2020 skal synlige tiltak i veiter og bakgårder gjennomføres iht. strategi

19.4 Forslag til driftsbudsjett for perioden 2017-2020

Rådmannens forslag til brutto driftsbudsjett for miljø - landbruks og laboratorietjenester er 65,4 millioner kroner i 2017, jf kapittel 27, tabell 27-3 rammer for tjenesteområder.

Tjenesteområdet består av de to enhetene Miljøenheten og Analysesenteret. Miljøenheten har en kommunal ramme på rundt 30 millioner kroner og Analysesenteret har en ramme på om lag to millioner kroner.

Tabell 19-2 viser rådmannens forslag til netto driftsramme for område miljø-, landbruks- og laboratorietjenester i perioden 2017-2020. Tabellen viser endring i forhold til vedtatt budsjett 2016. Tabell 19-3 viser rådmannens forslag til hvordan tjenesteområdet skal tilpasse seg nye driftsrammer.

Tabell 19-2 Budsjetteramme og rammeendringer miljø-, landbruks- og laboratorietjenester. Tall i millioner kroner

Netto driftsramme	2017	2018	2019	2020
Vedtatt budsjett 2016	32,7	32,7	32,7	32,7
Pris- og lønnskompensasjon	0,1	0,1	0,1	0,1
Oppgaveendringer				
Korrigert budsjett 2016	32,8	32,8	32,8	32,8
Demografikompensasjon	0,2	0,4	0,6	0,8
Annen rammeendring	4,8	4,6	4,4	4,2
Forslag til netto driftsramme	37,8	37,8	37,8	37,8
Rammeendring	5,0	5,0	5,0	5,0

Tabell 19-3 Tiltak miljø-, landbruks- og laboratorietjenester. Tall i millioner kroner

Tiltak	2017	2018	2019	2020
Endringer i tjenestetilbud				
Tiltak i forbindelse med klima- og energihandlingsplan	5,0	5,0	5,0	5,0
Tiltak i forbindelse med utvikling av bryggerekken	0,9	0,9	0,9	0,9
Redusert saksbehandlingskapasitet	-0,3	-0,3	-0,3	-0,3
Annet				
Tilskuddsordning bryggepæling	-0,6	-0,6	-0,6	-0,6
Sum tiltak	5,0	5,0	5,0	5,0

Endringer i tjenestetilbud*Tiltak i forbindelse med Klima- og energihandlingsplan*

Rådmannen har i forbindelse med utfordringene det er redegjort for i Klima- og energihandlingsplanen foreslått fem millioner kroner i økt ramme for å begynne arbeidet med å følge opp de vedtatte målene. Rådmannen foreslår at midlene disponeres på følgende fire satsninger:

- Stimulere til klimavennlig områdeutvikling, bygging og rehabilitering, og fortsatt utfasing av oljefyring i husholdninger og næringsbygg.
- Legge til rette for at kommersielle aktører etablerer infrastruktur for drivstoff til kjøretøy med tilnærmet null utslipp, slik som hydrogen og biogass.
- Redusere energibruken i egen bygningsmasse.
- Legge til rette for at det skal være lett å leve miljøvennlig i Trondheim, og lett å velge bærekraftige løsninger.

I forbindelse med framleggningen av handlingsplanen til klima- og energiplanen i 2017, vil rådmannen gjøre nærmere rede for behov for midler og tiltak målene i klima- og energiplanen medfører.

Oppfølging av bryggene

I tråd med vedtak i [formannskapssak 87/15](#) og opphør av det øremerkede tilskuddet til bryggepæling har rådmannen foreslått å sette av 0,9 millioner kroner hvert år til tiltak for å bedre bryggerekka. Rådmannen vil i egen politisk sak orientere om disponeringen av midlene.

Redusert saksbehandlingskapasitet

Saksbehandlingskapasiteten til tjenesteområdet må reduseres med 0,3 millioner kroner for å tilpasse seg rammen.

Annet*Tilskuddsordning bryggepæler*

Tilskudd til bryggepæling er benyttet i tråd med vedtak i [formannskapssak 162/14](#) og som forutsatt i saken trekkes tildelte midler ut fra budsjettet.

19.5 Forslag til investeringsbudsjett for miljø-, landbruks- og laboratorietjenester

Tabellen nedenfor viser vedtatt investeringsrammer for 2016-2019, og rådmannens forslag til investeringer innenfor område miljø-, landbruks- og laboratorietjenester i perioden 2017-2020. En detaljert oversikt over rådmannens forslag til investeringer og finansiering for 2017 er gitt i kapittel 29.

Tabell 19-4 Investeringer i miljø-, landbruks- og laboratorietjenester. Tall i millioner kroner.

				2016	2017	2018	2019	2020
Vedtatt budsjett 2016-2019				2,0	2,0	2,0	2,0	
Forslag til budsjett 2017-2020					2,0	2,0	2,0	2,0
Prosjekt/investering	Kostnads- overslag	Tidligere bevilget	Rest til bevilgning	Forslag til investering				
				2017	2018	2019	2020	
Utstyr labtjenester og bygningsutvikling				2,0	2,0	2,0	2,0	2,0
Sum økonomiplan				2,0	2,0	2,0	2,0	2,0

Analysesenteret har kontinuerlig behov for å oppgradere sitt tekniske utstyr. Det er derfor nødvendig at enheten har et investeringsbudsjett på to millioner kroner i året. I tillegg til å bruke midlene på teknisk utstyr, vil de brukes til å oppgradere bygget enheten har tilhold i.

20 Tekniske tjenester

Styrking av sikkerheten i vannforsyningen vil fortsatt ha høy prioritet. Arbeidet med å redusere forurensningsutslipp og gjøre byens elver og bekker rene og bedre egnet for lek og rekreasjon videreføres. Opplevelses- og aktivitetsmuligheter i byens friområder og deres funksjon som uformelt møtested skal styrkes gjennom opprusting av to parker. Driftstandarden på kommunale veger og gang/sykkelveger skal bedres. Det vil bli stilt strengere krav til materialgjenvinning fra husholdningsavfall som følge av nye EU-krav.

20.1 Informasjon om tjenesteområdet

Tekniske tjenester produserer en rekke av basistjenestene kommunens befolkning og næringsliv er avhengig av i hverdagen. Området har også ansvaret for tjenester som bidrar til innbyggernes sikkerhet.

Tekniske tjenester omfatter forvaltnings-, drifts- og investeringstiltak innenfor områdene:

- Drikkevannsforsyning og avløpshåndtering
- Veg - og trafikkanlegg
- Byrom, parker og grøntanlegg
- Avfallshåndtering
- Utleie av gategrunn
- Feiing, brann- og redningstjenester
- Geoteknikk, grunnforhold og skredssikkerhet

Drikkevannskvaliteten i Trondheim er god. Sikkerheten i vannforsyningen er betydelig forbedret med etablering av reservevannforsyning fra Benna i Melhus. Planlegging av ny Vikåsen vanntunnel pågår. Når denne er ferdigstilt, vil sikkerheten i vannforsyningen øke ytterligere. Planleggingen er forsinket i forhold til opprinnelig fremdriftsplan, noe som gjør at investeringen forskyves ut i planperioden.

Det er gjennomført flere omfattende tiltak på avløpsnettets for å kunne håndtere klimaendringer med økt nedbør, redusere forurensningsutslipp og legge til rette for byvekst. Etablering av Ladebekken kulvert og ombygging av avløpsnettets på Heimdal er eksempler på slike tiltak.

Trondheim kommune er med i Norsk Vanns benchmarking BedreVA. I denne kartleggingen kommer Trondheim ut som nummer seks på vannforsyning når det gjelder kostnad per person sett i forhold til kvalitet på leveransen. Når det gjelder avløpstjenesten kommer Trondheim kommune ut som nummer to, når det gjelder kostnad per person sett i forhold til kvalitet på leveransen. I forhold til samlet årsgebyr for vann og avløp – uavhengig av kvalitet på tjenesten – kommer Trondheim kommune ut som nummer ni.

Det er lagt mye innsats i å drifte vegnettets – inklusive gang- og sykkelveger – slik at kravene til luftkvalitet overholdes og at målene i Miljøpakken kan nås. Brukertilfredsheten med vegene har økt som følge av denne innsatsen.

Gåsaparken, Brattørparken og parken ved Casparis gate er ferdigstilt, og det er etablert lekeplass på Hammersborg. Oppgradering av lekeplassene på Buran og på Marinen er igangsatt og er planlagt ferdigstilt i 2017. I 2016 ble arbeidet med Forvaltningsplan for parker og bynær

grønnstruktur slått sammen med Markaplanen, og plan for nærmiljøanlegg. Planen skal være et koordinerende verktøy for en målrettet, helsefremmende og bærekraftig forvaltning og utvikling av grønnstrukturen og marka. Det tas sikte på at planen legges fram til politisk behandling i 2017

I forbindelse med Renere havn prosjektet, ble det nødvendig å fornye ca. 180 løpemeter spuntvegg. Total kostnad var i underkant av 30 millioner kroner. Dette reiser spørsmål om hvilke fremtidige kostnader som er knyttet til tilsvarende vedlikehold som kommunen har helt eller delvis ansvar for. I løpet av sommeren og høsten 2016 ble det gjennomført tilstandskartlegging av spunt og andre forbygninger mot sjø og elv på strekninger der kommunen har antatt vedlikeholdsplikt. Det vil bli lagt fram politisk sak i løpet av første halvår 2017 med orientering om status og kostnadsberegning av tiltakene.

110-sentralen har fra 1.1.2016 blitt omdannet til et IKS (Interkommunalt selskap). Det er igangsatt forhandlinger med Nord-Trøndelag for å slå sammen 110-sentralene i Nord- og Sør-Trøndelag. Forventet tidspunkt for sammenslåing er 1.1.2018.

Ny gjenvinningsstasjon på Heggstadmoen ble åpnet i juni 2016. Arbeidene med avslutning av Heggstadmoen deponi er startet opp, og forventes ferdigstilt i 2017.

Tabell 20-1 Kostratall for 2015: Sammenligning mellom Trondheim kommune og ASSS-kommunene – Tekniske tjenester

	Trondheim	ASSS
Andel fornyet spillvannsnett, gjennomsnitt for siste tre år	1,0 %	0,8 %
Andel fornyet vannett, gjennomsnitt for siste tre år	0,69 %	0,73 %
Antall kg levert til materialgjenvinning og biologisk behandling per innb.	107	153
Andel avfall levert til forbrenning	64	59
Antall utstedte parkeringstillatelser for forflytningshemmede pr. 10 000 innb	115	98
Andel piper feiet	34,6 %	27,3 %

I Trondheim fornyes avløpsnettet i høyere tempo enn gjennomsnittet mens vannettet fornyes i litt lavere fart enn hva som er gjennomsnittet for ASSS kommunene.

I Trondheim forbrennes mer av husholdningsavfallet og færre kilo leveres til materialgjenvinning enn ASSS snittet.

Trondheim kommune utsteder 17 prosent flere parkeringstillatelser for forflytningshemmede enn hva gjennomsnittet av ASSS kommunene gjør. Internt innenfor ASSS samarbeidet er det særlig Stavanger og Bergen som bidrar til å trekke ned gjennomsnittet for parkeringstillatelser for forflytningshemmede.

I Trondheim feies pipene litt oftere enn snittet innenfor ASSS samarbeidet.

20.2 Utfordringer

20.2.1 Vann

Hovedutfordringene er knyttet til bevaring av god råvannskvalitet og utbedring av deler av distribusjonsnettet.

Det er en utfordring å beskytte vannkildene mot aktiviteter og tiltak som kan påvirke vannkvaliteten negativt. Det er usikkerhet knyttet til klimaendringenes påvirkning på kvaliteten i vannkildene. Restriksjonene i nedbørfeltene til Jonsvatnet og Benna må følges opp.

Problemstillingene belyses nærmere i hovedplan for vannforsyning som legges fram til politisk behandling våren 2017.

Lekkasjeandelen på ledningsnettene er redusert til 28 prosent. Det jobbes kontinuerlig med lekkasjesøking og fornyelse av ledningsnettene. I rådmannens forslag til handlings- og økonomiplan er det lagt inn midler som gradvis vil bedre tilstanden.

20.2.2 Avløp

Hovedutfordringene innen avløpsområdet er knyttet til kapasitet og tilstand på avløpsnettene. Økte overvannsmengder som følge av fortetting og klimaendringer, medfører oversvømmelser med tilhørende forsikringssaker og forurensningsutslipp. Separering av spillvann og overvann, samt begrensning av overvannstilførselen til ledningsnettene, er viktige tiltak for å løse disse utfordringene. Dette er et kontinuerlig arbeid med flere store prosjekter som vil pågå over flere tiår. Avløpsrensaneanleggene overholder ikke gjeldende utslippstillatelse. Søknad om endret utslippstillatelse ble sendt EFTAs overvåkningsorgan ESA i 2011. Det er nå truffet en avgjørelse, og søknaden om endrede krav er innvilget for rensaneanlegget på Ladehammeren sin del. For Høyringen rensaneanlegg vil avgjørelsen først foreligge om 2 år. Det må påregnes noen utgifter for å oppfylle de endrede kravene, men langt mindre enn om søknaden hadde blitt avslått.

Avløpsnettene i Trondheim har – i likhet med avløpsnettene i andre norske storbyer – for dårlig standard. Det jobbes kontinuerlig med fornyelse og separering av ledningene. For å bedre tilstanden forslår rådmannen i handlings- og økonomiplanen en betydelig økning i fornyelsestakten.

20.2.3 Veg

Det er i de siste årene er bevilget ekstra midler til asfaltering, men fortsatt er store deler av det kommunale vegnettene preget av mange år med lavt vedlikehold. For at levetiden på kommunens veier skal opprettholdes, er det nødvendig å legge nytt asfaltdekke om lag hvert tyvende år. Dette forhindrer at vegen blir så nedslitt at den må gjenoppbygges, noe som er langt dyrere enn reasfaltering. En frekvens på 20 år betyr at 20 km kommunal veg bør reasfalteres årlig. Forslag til økonomisk ramme i planperioden for reasfaltering gir ikke rom for et så høyt nivå. Denne utfordringen vil bli synliggjort og drøftet i *Hovedplan Veg* som rådmannen har som mål å legge fram første halvår 2017.

Trondheim kommune har lyktes med å redusere antall dager med svevestøv over de tillatte verdiene. I de siste par årene har det vært svært få brudd. Dette skyldes iherdig, målrettet og tidlig innsats både fra Trondheim kommune og Statens Vegvesen. Milde vintrer med lavere brøyteutgifter enn budsjettet har gjort det mulig å gjennomføre tiltakene. Det er ikke lagt inn økning i rammene til støvbekjempingstiltak i rådmannens forslag til økonomiplan 2017-2020, noe som betyr at det kan bli mer forurensing og svevestøv for innbyggerne i Trondheim hvis det blir behov for mer ressurser til brøyting. Innføring av piggdekkgebyr vil via redusert piggdekkandel bidra til å redusere behovet for støvbekjempingstiltak.

Utskifting av gatelys og utbedring av strømskap og kabler pågår, men krav fra netteier gjør at kostnadene er større enn tidligere beregnet.

For å nå målene i Miljøpakken knyttet til sykling og gange kreves det økte ressurser til vinterdrift og bedre standard på gang- og sykkelvegnettene enn hva gjeldende rammer gir muligheter til. Rådmannen har ikke funnet rom for å legge inn økte rammer.

20.2.4 Parker, byrom og grøntanlegg

Befolkningsveksten har ført til mer bruk av parkområdene og lekeplassene. Dette gir økt slitasje, kortere levetid på utstyr og større utgifter til driften av grøntanleggene.

Befolknings sammensetningen er i endring og medfører behov for annen type tilrettelegging for rekreasjon enn den tradisjonelle. Samtidig legger byvekst med fortetting stort press på arealene avsatt til rekreasjon og lek. Det er derfor utfordrende å gi et tilbud til alle. Problemstillingen vil bli behandlet i *Plan for friluftsliv og grøntstruktur* som vil bli lagt fram til politisk behandling i 2017. Planen vil bli et koordinerende verktøy for målrettet innsats på området, og vil bidra i arbeidet for god folkehelse.

Byrommene er våre felles hverdagsrom og byens formelle ansikt – og dermed et viktig og naturlig kommunalt hovedansvar. For å øke attraktiviteten som hverdagsby og festarena, må byrommene prioriteres og løftes fram når budsjettmidlene skal fordeles.

20.2.5 Avfallshåndtering

Arbeidet med ny hovedplan for avfall igangsettes i løpet av 2016. Planen vil bli lagt fram til politisk behandling i slutten av 2017.

Det er utfordrende å nå målet om 40 prosent materialgjenvinning. De siste 3 årene har gjenvinningsgraden ligget under 35 prosent. Et nytt ettersorteringsanlegg, som blant annet gjør det mulig å sortere ut matavfall, er under planlegging og vil kunne igangsettes innen 2020.

20.2.6 Geoteknikk

Publikum og private aktører forventer ofte at kommunen skal ta ansvar for skredsikring, selv i tilfeller der kommunen ikke har en juridisk plikt til dette. Samtidig er skredsikringsprosjekter tidkrevende å planlegge og å finansiere. Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE) og kommunen må samkjøre finansiering av fellesprosjekter. Dette krever en plan og prioritering av oppgaver.

20.2.7 Feietjenester

Et nytt gebyrregulativ for feietjenesten er under utarbeidelse. Dette skal ta hensyn til befolkningens faktiske bruk av tjenesten. Gebyrregulativet må også ta høyde for innføring av feiing av fritidsboliger på bakgrunn av ny forskrift for brannforebygging som trådte i kraft 1.1.2016.

I Trondheim kommune er det ca. 1 000 fritidsboliger, og om lag 50 000 aktive piper. Det vil bli igangsatt kartlegging av antallet aktive piper i fritidsboliger i Trondheim kommune.

20.2.8 Brann- og redningstjenester

I Trøndelag brann- og redningstjeneste (TBRT) arbeides det med å etablere et riktig og effektivt drifts nivå for tjenesten og de nye brannstasjonene, samtidig som den gode kvaliteten på tjenesten opprettholdes. Det må påregnes at kommunene som ikke har oppgradert sine brannstasjoner, vil fremme planer om dette i perioden, noe som vil gi økte kostnader for TBRT, og for Trondheim kommune.

20.2.9 Sykefravær

Tjenesteområdet omfatter i hovedsak enhetene Trondheim bydrift og Kommunalteknikk og utgjør om lag 400 årsverk. Gjennomsnittlig sykefravær for tjenesteområdet i 2015 var knapt sju prosent. Det jobbes kontinuerlig med sykefraværet i Trondheim bydrift som er største enhet.

Sykefraværet varierer noe fra år til år. I 2015 var det lavere enn det synes å bli i 2016. Det er satt i verk tiltak rundt oppfølging av sykemeldte med tilstedeværende ledelse, myndiggjorte medarbeidere og holdningsskapende arbeid. Dette arbeidet vil bli videreført i 2017.

20.3 Mål for tjenesteområdet

Tekniske tjenester bidrar til å oppnå følgende mål i kommuneplanens samfunnsdel:

- 2.3: I 2020 skal Trondheim ha en fysisk byutforming som fremmer livskvalitet og helse
- 2.4: I 2020 skal Trondheim ha en bærekraftig forvaltning av naturmiljø og areal
- 2.5: I 2020 er Trondheim en ren og ryddig og kommune der 90 prosent av avfallet gjenvinnes
- 3.8: I 2020 har Trondheim et levende bysentrum
- 4.5: I 2020 har Trondheim god beredskap i forhold til samfunnssikkerhet.

20.3.1 Periodemål 2017-2020

Flere bydeler har bedre utendørs rekreasjonstilbud, og brukertilfredsheten med utendørs rekreasjonsarealer skal bedres

I 2017 foreligger Plan for friluftsliv og grøntområder som definerer mål og strategier for gode rekreasjonstilbud. Å legge tilrette med varierte rekreasjonstilbud i nærheten av der folk bor, bidrar til god folkehelse og trivsel i hverdagen.

Indikatorer

- Iverksatt politisk vedtatte tiltak i Plan for friluftsliv og grønnstruktur
- Lekeplassene på Marinen og Buran skal være oppgradert i 2017
- Parkene skal i 2017 oppnå en grad av tilfredshet på minimum 70 poeng i Trondheim bydrift sin brukerundersøkelse.

Alle tilknyttet kommunal vannforsyning skal ha godt, nok og sikkert vann

Trondheim skal ha en god og sikker vannforsyning og være blant de aller beste storkommunene mht standard og kostnad for tjenesten.

Indikatorer

- Gode resultater i Norsk Vanns benchmarking, BedreVA
- Ny hovedplan for vannforsyning skal foreligge, med strategier og tiltak.
- Sikkerheten i vannforsyningen skal bedres ytterligere utover i økonomiplanperioden ved bygging av ny Vikåsen vanntunnel.
- Arbeidet med rehabilitering av gammelt og dårlig ledningsnett skal fortsette.

Forurensningsutslipp til bekker og elver skal reduseres

Tiltak skal gradvis føre til at byens elver og bekker blir renere og bedre egnet for lek og rekreasjon, og det skal tilrettelegges for framtidig byvekst og klimaendringer. Trondheim skal være blant de aller beste storkommunene mht standard og kostnad for tjenesten.

Indikatorer

- Gode resultater i Norsk Vanns benchmarking, BedreVA
- Det årlige vannovervåkingsprogrammet skal vise forbedret vannkvalitet i resipientene der utslipp av avløpsvann forringer vannkvaliteten.
- Større separeringstiltak som Fossumdalen, Fredlybekken, Heimdal, Flatåsen, skal pågå iht. plan.
- Opprydding i avløpsforholdene i spredt bebyggelse skal følge planlagt fremdrift.

Brukertilfredsheten med kommunale veger og gang- og sykkelveger (GSV) øker, og det skal tilrettelegges for at flere sykler og går

Det skal jobbes med å videreutvikle strategier, rutiner og metoder for brøyting og drifting av GSV, som underbygger målene i Miljøpakken.

Indikatorer

- I 2017 skal brukerundersøkelsen til Trondheim bydrift gi en totalscore for sommer på 65 prosentpoeng og for vinterundersøkelsen 62 prosentpoeng.

60 prosent materialgjenvinning fra husholdningsavfall innen 2025

Økt materialgjenvinning skal oppnås gjennom et regionalt samarbeid med satsing på sentral ettersortering av avfall i tillegg til kildesortering. I 2014 ble det inngått en forpliktende avtale om å utarbeide et forprosjekt for sentral ettersortering mellom 8 avfallsselskap/-kommuner i Trøndelagsregionen. Forprosjektet skal i løpet av 2016 gi grunnlag for å beslutte bygging av sentralt ettersorteringsanlegg.

Indikatorer

- I 2017 skal beslutning om sentralsorteringsanlegg tas, og budsjetterte tiltak for å øke gjenvinningsprosenten gjennomføres.

20.4 Forslag til driftsbudsjett for område teknisk perioden 2017-2020

20.4.1 Selvkostområdene

For selvkostområdene innenfor teknisk sektor foreslår rådmannen følgende gebyrøkninger:

Tabell 20-2 Rådmannens forslag til gebyrøkinger på selvkostområdene innenfor teknisk sektor

Område	Foreslått gebyrøking i prosent
Vann	4,7
Avløp	14,0
Renovasjon	7,0
Feiing	14,0
Slam	0,0

Nedenfor redegjøres det nærmere for endringene innenfor hvert enkelt område.

Gebyrområdet vann

I tabellen nedenfor beskrives hovedendringen i driftskostnader for vann fra 2016 til 2017.

Tabell 20-3 Endringer i kostnader og inntekter fra 2016 til 2017 for vann. Tall i millioner kroner

	Kostnadsendring fra 2016 til 2017
Pris- og lønnskompensasjon	2,3
Tilbakeføring engangstiltak	-4,9
Klausulering Benna	4,0
Økt innsats lekkasjekontroll	1,5
Diverse nye prosjekter, blant annet kontroll av tette avløpstanker	1,2
Effektiviseringskrav	-0,6
Kapitalkostnader	4,0
Sum kostnadsendring vann	7,5

Rådmannen foreslår at det avsettes midler til ytterligere å redusere lekkasjer på vannledningsnettet. I tråd med de nasjonale mål for vann og helse er ambisjonen å komme under 25 prosent lekkasjetap innen år 2020. Lekkasjetapet i 2015 var på 28 prosent.

Erfaringer tilsier at tette avløpstanker i nedbørsfeltet til drikkevannskilden, kan være årsak til forurensingen. Det foreslås derfor å øke innsatsen knyttet til oppfølging av slike tanker.

Innsjøen Benna i Melhus er tatt i bruk som reservevannkilde for Trondheim. Nedbørsfeltet til Benna må klausuleres for å godkjennes som en hygienisk barriere. Rådmannen foreslår at det avsettes midler til erstatninger for rettighetsinnskrenkninger i nedbørsfeltet til Benna. Det er usikkerhet knyttet til beløpets størrelse, da dette fastsettes av skjønnsretten. Rådmannen foreslår at det bevilges fire millioner kroner til dette formålet i 2017.

I tabellen nedenfor beskrives endringen i vanngebyr og nivå på selvkostfondet i perioden 2015-2020.

Tabell 20-4 Endring i vanngebyr og nivå selvkostfond 2015-20. Fra 2017:Prognostiserte tall
Vanngebyr i prosent, nivå selvkostfond i millioner kroner

	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Endring vanngebyr	3,0	2,7	4,7	4,7	4,7	4,7
Nivå selvkostfond vann	38,5	39,5	40,8	40,8	31,9	9,0

Innenfor vannområdet foreslår rådmannen en gebyrutvikling i planperioden som er noe høyere enn forventet lønns- og prisstigning. Hovedårsaken til at vanngebyret foreslås å øke mer enn lønns- og prisstigning, er kapital- og driftsutgiftene knyttet til etableringen av Benna som reservevannkilde og bygging av ny vanntunell gjennom Vikåsen. Rådmannen vil i hovedplan vann orientere nærmere om utviklingsbehovene relatert til vannområdet og gi ulike valgalternativ til endring i gebyrene i årene framover. Hovedplan vann legges fram til politisk behandling i løpet av første halvår 2017.

Gebyrområdet avløp

I tabellen nedenfor beskrives hovedendringen i driftskostnader for avløp fra 2016 til 2017.

Tabell 20-5 Endringer i kostnader og inntekter fra 2016 til 2017 for avløp. Tall i millioner kroner

	Kostnadsendring fra 2016 til 2017
Pris- og lønnskompensasjon	2,6
Tilbakeføring engangstiltak	-2,4
Diverse nye prosjekter, blant annet forurensningssøk	2,7
Reduserte utgifter sandfang	-1,0
Effektiviseringskrav	-0,7
Kapitalkostnader	9,0
Sum kostnadsendring avløp	10,2

I henhold til hovedplan for avløp og vannmiljø, [bystyresak 67/13](#), er det vedtatt mål for vannkvalitet i vassdragene. Rådmannen foreslår at det avsettes ressurser til å avdekke og rette feilføring av avløpsvann. Rådmannen foreslår også at det avsettes ressurser til oppfølging av private avløpsanlegg for å sikre at disse er i forskriftsmessig stand. Til sammen vil tiltakene bidra til å bedre forurensingssituasjonen.

Avløpsområdet har finansiert deler av kommunens utgifter knyttet til drift av sandfang (mekanisk renseprosess for å skille ut sand, grus, og jord fra vann). En juridisk betegnning, i regi

av Norsk vann, fastslår at disse utgiftene ikke bør belastes avløpsområdet. Rådmannen vil derfor anbefale at Trondheim kommune fra og med 2017 belaster disse utgiftene på vegområdet.

I tabellen nedenfor beskrives endringen i avløpsgebyr og nivå på selvkostfondet til området i perioden 2015-2020.

Tabell 20-6 Endring i avløpsgebyr og nivå selvkostfond 2015-20. Fra 2017:Prognostiserte tall. Avløpsgebyr i prosent, nivå selvkostfond i millioner kroner.

	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Endring avløpsgebyr	0,0	-20,0	14,0	14,0	15,0	16,0
Nivå selvkostfond avløp	125,6	91,6	59,6	33,4	15,5	9,0

Som redegjort for i tidligere budsjettframlegg, ble avløpsgebyrene i 2015 og spesielt i 2016 redusert for å følge opp lovkravet knyttet til nivået på områdets selvkostfond. Reduksjonen i gebyret har ført til at inntektene nå er lavere enn utgiftene, og gebyrene må derfor økes for å sikre et positivt selvkostfond.

Rådmannen foreslår i sitt budsjettforslag at tilknytningsgebyret for avløp reduseres til samme nivå som tilknytningsgebyr for vann. Denne endringen vil medføre at tilknytningsinntektene innenfor avløpsområdet reduseres med om lag 8 millioner kroner. Rådmannen foreslår at denne innteksreduksjonen dekkes inn ved økning av årsgebyret for området. Endringen medfører at årsgebyret for avløp økes med i underkant av 5 prosent. Rådmannen vil i forbindelse med framleggelsen av gebyrsaken for tekniske tjenester, som behandles som egen sak samtidig med bystyrets budsjettbehandling, redegjøre nærmere for den foreslåtte endringen.

I hovedplan for avløp og vannmiljø, [bystyresak 67/13](#), er det vedtatt en betydelig innsats for å møte klimaendringene og byveksten, samt redusere forurensningsutslippene fra ledningsnettet. Satsingen må finansieres med en økning av låneopptaket innen området. Økt låneopptak medfører økte kapitalutgifter som må dekkes inn med økte årsgebyr.

Gebyrområdet slam og tilsyn av mindre avløpsanlegg

Gebyrområdet for slambehandling og kontroll av mindre avløpsanlegg, vil ved utgangen av 2016 ha et selvkostfond på om lag 2 millioner kroner. Rådmannen foreslår at gebyret for slamtømming ikke endres i 2017. Gebyret for kontroll av mindre avløpsanlegg foreslås økt med forventet pris og lønnsvekst i 2017.

Gebyrområdet avfallshåndtering

I tabellen nedenfor beskrives de største kostnadsendringene for renovasjon fra 2016 til 2017.

Tabell 20-7 Endringer i kostnader og inntekter fra 2016 til 2017 for avfallshåndtering
Tall i millioner kroner

Tiltak avfallshåndtering	Kostnadsendring fra 2016 til 2017
Pris- og lønnsvekst	5,3
Reduserte inntekter	1,7
Bemanning	2,5
Driftskostnader	2,5
Kapitalkostnader	0,8
Effektivisering	-1,5
Sum kostnadsendring	11,3

Det forventes en kostnadsøkning for renovasjonsområdet på 11,3 millioner kroner i 2017. Rådmannen foreslår en økning i renovasjonsgebyret for 2017 på 7 prosent for å dekke de økte kostnadene og oppnå balanse i selvkostfondet.

Det er knyttet betydelig usikkerhet til hvilke inntekter salg av papiravfall vil gi i årene som kommer. Rådmannen vil, hvis det blir aktuelt, omtale avvik i forbindelse med rådmannens økonomirapportering til bystyret.

Bemannings- og driftskostnadene øker på grunn av utvidelsen av gjenvinningsstasjonen på Heggstadmoen samt drift og vedlikehold av avfallssugene. Avslutningsarbeider på Heggstadmoen avfallsdeponi, inkludert nytt hageavfallsmottak, fullføres i 2017. Dette medfører økte kapitalkostnader.

I tabellen nedenfor beskrives endringen i renovasjonsgebyr og nivå på selvkostfondet til området i perioden 2012-2020.

Tabell 20-8 Endring i renovasjonsgebyr i Trondheim og nivå selvkostfond 2012-2020. Fra 2017: Prognostiserte tall. Renovasjonsgebyr i prosent, nivå selvkostfond i millioner kroner.

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Endring renovasjonsgebyr	-10	-10	0,0	3,0	36,0	7,0	4,0	4,0	9,0
Nivå selvkostfond avfall 31.12.	60,6	45,6	27,9	0,9	2,4	0,9	0,4	0,6	0,5

Økningen er høyere enn det som ble varslet i forbindelse med handlings- og økonomiplan 2016-2019. Det skyldes at fjorårets budsjettdokument var første gang det ble utarbeidet gebyrestimater for hele fireårsperioden for avfallsområdet. Grunnlaget for gebyrfastsettelsen i 2017 ble for dårlig kartlagt og behovet for gebyrøkning ble dessverre underestimert.

Arbeidet med ny hovedplan for avfallshåndtering, som skal legges fram for politisk behandling i 2017, vil legge føringer for utviklingen i avfallstjenester i den neste 10-årsperioden. Dette medfører at gebyrutviklingen i denne handlings- og økonomiplanen er usikker og avhengig av hvilket ambisjonsnivå som vedtas av bystyret ved behandling av ny hovedplan for avfall.

Det er fortsatt noen tiltak som gjenstår i forbindelse med vedtatt hovedplan for avfallshåndtering 2009-2020, [bystyresak 115/07](#). Disse tiltakene vil bli ferdigstilt i 2020.

Dersom det etableres nytt ettersorteringsanlegg i slutten av planperioden, vil det medføre en gebyrøkning som foreløpig er anslått til 10 prosent.

Gebyrområdet feiing

De siste 5 årene har Trondheim kommune hatt et relativt stabilt lavt feiegebyr. I 2012 var inngående saldo på selvkostfondet på 3,6 millioner kroner. Hovedregelen når det gjelder disponering av selvkostfond, er at midlene skal benyttes i løpet av en femårsperiode. Gebyrene var lave i perioden 2012-2016, og dermed har nivået på selvkostfondet blitt redusert.

I tabellen nedenfor beskrives endringen i feiegebyr og nivå på selvkostfondet til området i perioden 2015-2020.

Tabell 20-9 Endring i feiegebyr, gebyr i Trondheim og ASSS kommunene og nivå selvkostfond 2015-20. Fra 2017: Prognostiserte tall. Feiegebyr i prosent, nivå selvkostfond i millioner kroner og gebyr i kroner.

	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Endring feiegebyr	15,0	5,0	14,0	4,6	4,2	0,4
Nivå selvkostfond feietjenester	-0,6	-1,5	-1,5	-1,2	-0,5	-0,2
Gj.snitt gebyr ASSS kommunene	290	300				
Gebyr Trondheim (kr)	275	289	329	345	359	360

Som vist i tabellen over forventes det ved inngangen til 2017 et negativt selvkostfond på i overkant av en million kroner. Det er derfor nødvendig å øke gebyret for feietjenester i planperioden for å øke selvkostfondet. Opptrappingen skjer gradvis, og starter med en økning i 2017 på 14,0 prosent. Gebyret økes deretter gradvis utover i planperioden.

20.4.2 Bykassefinansierte tjenester

Rådmannens forslag til brutto driftsbudsjett for tekniske tjenester er 966,1 millioner kroner i 2017, jf kapittel 27, tabell 27-3 rammer for tjenesteområdene.

Tabell 20.10 viser rådmannens forslag til netto driftsramme for område tekniske tjenester i perioden 2017-2020. Tabellen viser endring i forhold til vedtatt budsjett 2016. Tabell 20.11 viser rådmannens forslag til hvordan tjenesteområdet skal tilpasse seg nye driftsrammer.

Tabell 20-10 Budsjettramme og rammeendring tekniske tjenester. Tall i millioner kroner

	2017	2018	2019	2020
Vedtatt budsjett 2016	312	312	312	312
Pris- og lønnskompensasjon	7,7	7,7	7,7	7,7
Oppgaveendringer	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1
Korrigert budsjett 2016	319,6	319,6	319,6	319,6
Demografi- og arealkompensasjon	2,5	3,3	3,9	4,1
Annen rammeendring	3,3	6,2	6,0	6,0
Forslag til netto driftsramme	325,4	329,1	329,5	329,7
Rammeendring	5,8	9,5	9,9	10,1

Oppgaveendring

1,9 millioner kroner av budsjettet til Trondheim brann og redningstjeneste (TBRT), som har vært plassert under rådmannen, overføres til tekniske tjenester. I budsjettet for 2016 ble det bevilget 2,0 millioner kroner til belysningstiltak av Festningsområdet og Marinen. Dette var en engangsbevilgning, budsjetttrammen er derfor redusert med tilsvarende beløp fra 2017.

Tabell 20-11 Tiltak tekniske tjenester. Tall i millioner kroner

	2017	2018	2019	2020
Opprettholdelse av standard				
Drift nye anlegg parker, grøntanlegg og byrom	1,2	3,2	3,3	3,3
Drift nye anlegg veg	1,1	2,3	2,3	2,3
Drift av sandfang	1,0	1,0	1,0	1,0
Kapitalutgifter brannstasjoner i Trondheim	3,6	3,6	3,6	3,6
Endringer i tjenestetilbudet				
Utvikling anleggsoversikt vegområdet	0,3	0,5	0,8	1,0
Redusert driftsbudsjett	-1,4	-1,4	-1,4	-1,4
Økte driftsmidler byrom	-	0,3	0,3	0,3
Sum tiltak	5,8	9,5	9,9	10,1

Opprettholdelse av standard

Drift av nye veger og grøntanlegg

Rådmannen foreslår at bevilgningene til drift av nye veger og grøntanlegg økes med 2,3 millioner kroner i 2017.

Drift av sandfang

For å hindre at strøsand fra vinterdriften av vegene kommer inn i avløpsnett, bygges det såkalte sandfang. I Trondheim har driften av sandfang tidligere vært belastet avløpsgebyret. En juridisk betegnelse, i regi av Norsk vann, fastslår at disse utgiftene ikke bør belastes avløpsområdet. Rådmannen foreslår derfor at Trondheim kommune fra 2017 belaster disse utgiftene på vegområdet, og at det bevilges 1,0 millioner kroner til dette formålet.

Økninger i brannrammen

Rådmannen foreslår at brannrammen økes med 5,6 millioner kroner i 2017. 3,6 millioner av økningen skyldes endret føringspraksis når det gjelder kapitalutgiftene og er en ren teknisk endring. Den resterende økningen på 1,9 millioner kroner skyldes økte kapitalutgifter i selskapet, husleieendringer, økninger relatert til befolkningsvekst og andre mer tekniske forhold. 1,9 million kroner av behovet for økning i brannrammen er finansiert via flyttingen av midler fra kommunaldirektør for byutvikling som er omtalt ovenfor under oppgaveendringer.

Endringer i tjenestetilbud

Utvikling anleggsoversikt vegområdet

Som omtalt i tidligere budsjett dokumenter har bystyret i tråd med vedtak i [formannskapssak 222/12](#) satt av midler til utvikling og drift av vegregister de siste årene. Rådmannen foreslår at beløpet øker med i underkant av 0,3 millioner kroner per år i økonomiplanperioden.

Redusert driftsbudsjett veg og grøntanlegg

Driftsnivået til tjenesteområdet reduseres med 1,4 millioner kroner for å tilpasse driften til den foreslåtte driftrammen. Reduksjonen vil føre til at enkelte lekeplasser får et noe lavere driftsnivå og det blir noe lavere standard på drift- og vedlikehold av veger.

Økte driftsmidler byrom

Som en oppfølging av byromsstrategien foreslår rådmannen å øke bevilgningen til drift av kommunens byrom med 0,3 million kroner fra 2018 og utover.

20.5 Forslag til investeringsbudsjett for perioden 2017-2020

20.5.1 Vann

Tabellen 20-12 viser vedtatt investeringsrammer for 2016-2019, og rådmannens forslag til investeringer innenfor område vann i perioden 2017-2020. En detaljert oversikt over rådmannens forslag til investeringer og finansiering for 2017 finnes i kapittel 29.

Tabell 20-12 Vann. Tall i millioner kroner

				2016	2017	2018	2019	2020
Vedtatt budsjett 2016-2019				156,0	221,0	216,0	147,0	
Forslag investeringer 2017-2020					140,9	218,0	212,2	131,7
Investering/ Prosjekt	Kostnads- overslag	Tidligere bevilget	Rest til Bevilgning	Forslag til investering				
				2017	2018	2019	2020	
Kilder og vannbehandlingsanlegg				9,0	9,0	12,0	12,0	
Stasjoner				10,7	10,0	10,0	10,0	
Diverse anlegg				26,0	27,0	27,0	28,0	
Fornyelse, rehabilitering				60,0	61,0	63,0	65,0	
Vikåsen vanntunnel	215,0	6,5	208,5	15,0	90,0	90,0	13,5	
Div. vannforsterkning				20,2	21,0	10,2	3,2	
Sum økonomiplan	215,0	6,5	208,5	140,9	218,0	212,2	131,7	

Investeringsbudsjettet for vann er knyttet til tre hovedutfordringer; fortsatt god vannkvalitet, god sikkerhet i vannforsyningen og fornyelse av ledningsnett.

Kilder og vannbehandlingsanlegg

Trondheim kommune forvalter 19 dammer. For å tilfredsstille krav i forskriften for dammer må de reklassifiseres og oppgraderes. Nødvendige tiltak er beregnet å koste om lag 7 millioner kroner per år i planperioden. Drikkevannsforskriften krever at vannforsyningen har tilstrekkelig antall hygieniske barrierer mot bakterier, virus og parasitter. For Trondheim kommune betyr dette sannsynligvis at dagens vannbehandling ved Vikelvdalen (VIVA) må utvides med mer omfattende vannbehandling. Kostnadene er betydelige, og det er i første omgang behov for midler til planlegging. Rådmannen foreslår at det 2017 bevilges 1,0 million kroner til tiltaket. I posten ligger også inne en oppgradering av Jervan silanlegg til 1 million kroner.

Stasjoner

I denne posten er det satt av midler til nybygging og oppgradering av høydebasseng og pumpestasjoner, samt til kjøp av nytt driftskontrollsystem. Rådmannen foreslår at det i 2017 bevilges 10,7 millioner til tiltaket.

Diverse anlegg

I posten "Diverse anlegg" er det satt av midler til samordning med anlegg som initieres av Statens vegvesen, Miljøpakken og andre utbyggingsaktører. Det er ofte hensiktsmessig å koordinere utbedring av vann- og avløpssystemet samtidig for eksempel store vegprosjekt slik at risikoen for å måtte grave opp for nyanlagte veger reduseres. Posten er avhengig av andre aktørers aktivitet, og postens størrelse er derfor vanskelig å forutse. Erfaringskostnader er derfor lagt til grunn. Rådmannen foreslår at det i 2017 bevilges 26,0 millioner til tiltaket.

Fornyelse av ledningsnett

Fornyelse av ledningsnett er en vedvarende aktivitet. Omfanget er basert på analyser av levetid. Investeringene er nødvendige for å redusere vanntapet frem til forbruker og opprettholde god leveringssikkerhet. Rådmannen foreslår at det i 2017 bevilges 60,0 millioner til tiltaket.

Vikåsen vanntunell

Vikåsen vanntunnel ligger nedstrøms VIVA og fører rensert vann inn på vannettet. Hydrogeologiske undersøkelser har vist at vann fra tiliggende områder lekker inn i tunnelen. Det er små mengder, og vannet har lang oppholdstid i grunnen. Situasjonen er likevel ikke tilfredsstillende på lengre sikt. Etablering av ny tunnel med tette rørgjennomføringer er det beste alternativet, både i forhold til sikkerhet, fleksibilitet og kostnader. Arbeidene med ny

tunnel bør samordnes med bygningsmessig tilrettelegging for utvidet vannbehandling. Byggestart er planlagt i 2017. Rådmannen foreslår at det i 2017 bevilges 15,0 millioner kroner til tiltaket.

Diverse vannforsterkning

I posten "Diverse vannforsterkning" er det lagt inn midler til tilknytning og forsterkning av vannforsyningen til eksisterende og nye områder. Dette gjelder bl.a. prosjektet "Vann- og avløpssystem, Spongdal-Klett", hvor det foreslås avsatt 52 millioner kroner i planperioden til etablering av vannledning for å styrke vannforsyningssikkerheten i området. Det er inngått avtale med Klæbu kommune om samarbeid om felles vann- og avløpsanlegg, [bystyresak118/15](#). Klæbu kommune ønsker reservevann fra Trondheim, og løsningen innebærer at Klæbu kommune kan levere krisevann til Trondheim. Klæbu kommune har ansvar for den delen av prosjektet som ligger innenfor Klæbu kommunes grenser. Rådmannen foreslår at det i 2017 bevilges 20,2 millioner kroner til posten.

20.5.2 Avløp

Tabellen under viser vedtatt investeringsrammer for 2016-2019, og rådmannens forslag til investeringer innenfor område avløp i perioden 2017-2020. En detaljert oversikt over rådmannens forslag til investeringer og finansiering for 2017 finnes i kapittel 29.

Tabell 20-13 Avløp. Tall i millioner kroner

			2016	2017	2018	2019	2020
Vedtatt budsjett 2016-2019			234,0	234,0	214,0	228,0	
Forslag investeringer 2017-2020				240,1	272,1	235,5	224,8
Investering/ Prosjekt	Kostnads- Overslag	Tidligere bevilget	Rest til Bevilgning	Forslag til investering			
				2017	2018	2019	2020
Oppgradering renseanlegg				19,0	16,3	14,0	14,0
Div. anlegg				30,0	30,0	31,0	32,0
Fornyelse, rehabilitering				40,0	45,0	50,0	50,0
Heimdal separering	147,5	62,7	84,8	20,8	20,8	21,6	21,6
Vanndirektivet				10,0	11,0	11,0	11,0
Fredlybekken separering	210,0	14,0	196,0	25,0	40,0	40,0	50,0
Fossumdalen separering	73,0	47,9	25,1	10,0	11,1	4,0	0,0
Områdevis separering				20,0	20,0	20,0	20,0
Stasjoner				21,7	20,0	12,3	5,0
Div. hovedanlegg				43,6	57,9	31,6	21,2
Sum økonomiplan	430,5	124,6	305,9	240,1	272,1	235,5	224,8

I investeringsbudsjettet for avløp foreslår rådmannen at hovedinnsatsen rettes mot fornyelse, separering og effektivisering av byens eksisterende avløpsnett. Foreslåtte tiltak er i overensstemmelse med vedtatt hovedplan for avløp og vannmiljø 2013-2024, [bystyresak 67/13](#), og vil bidra til å oppfylle kravene i vanndirektivet. Separering og reduksjon av flomtopper fra arealavrenning vil bidra til å øke kapasiteten i avløpsnettet og forbedre forurensningssituasjonen i elver og bekker.

Oppgradering og rehabilitering av renseanlegg:

Renseanleggene har behov for fornyelse. Rådmannen foreslår at det bevilges 19,0 millioner kroner i 2017 til dette formålet. Ved Ladehammeren renseanlegg er lukt et tilbakevendende problem. Flere tiltak er gjennomført, og betydelig forbedring forventes etter bygging av ny pipe

Diverse anlegg:

I posten "Diverse anlegg" er det - tilsvarende som for vann- satt av midler til samordning med anlegg som initieres av Statens vegvesen, Miljøpakken og andre utbyggingsaktører. Posten er avhengig av andre aktørers aktivitet, og postens størrelse er derfor vanskelig å forutse. Erfaringskostnader er derfor lagt til grunn. Rådmannen foreslår at det i 2017 bevilges 30,0 millioner til tiltaket.

Fornyelse/rehabilitering:

Midlene går til generell fornyelse av ledningsnett, som er en vedvarende aktivitet. Omfanget er basert på analyser av levetid og er nødvendig for å hindre forfall av ledningene og dermed unngå ledningsbrudd. Rådmannen foreslår at det i 2017 bevilges 40 millioner kroner til tiltaket

Heimdal separering:

Avløpsvannet fra Melhus kommune skal overføres til Høvringen renseanlegg. For å frigi tilstrekkelig kapasitet i ledningsnett, må det gjennomføres tiltak for å skille overvann og avløpsvann i adskilte ledninger på Heimdal. Arbeidene pågår og siste etappe forventes ferdig i 2020. I 2017 foreslår rådmannen at det bevilges 20,8 millioner kroner til dette tiltaket.

Vanndirektivet:

Denne posten omfatter tiltak som er spesielt rettet inn mot å oppfylle kravene i vanddirektivet og omfatter flere mindre tiltak for å forbedre vannkvalitet. Rådmannen foreslår at det i 2017 bevilges av 10,0 millioner kroner til dette tiltaket.

Fredlybekken separering:

Det er tidligere bevilget midler til gjennomføring av prosjektet Fredlybekken separering. Prosjektet er påstartet, men valg av trasé er avhengig av reguleringsplaner for området. Fremdrift er derfor usikker. Rådmannen foreslår at det i 2017 bevilges 25,0 millioner kroner til dette tiltaket.

Fossumdalen separering:

Prosjektet vil i betydelig grad redusere kloakkutslippene til Nidelva og rådmannen foreslår at det i 2017 bevilges 10 millioner kroner til tiltaket

Områdevis separering:

For å få full effekt av de store separeringsprosjektene som er under gjennomføring, må tilknyttede ledningsnett også separeres. Rådmannen foreslår at det bevilges 20 millioner kroner per år til dette formålet.

Stasjoner:

Dette er midler til nybygging og oppgradering av pumpestasjoner, samt til innføring av nytt driftskontrollsystem. Rådmannen foreslår at det bevilges av 21,7 millioner til tiltaket.

Diverse hovedanlegg:

I denne bevilgningen er det lagt inn midler til tilknytning av eksisterende og nye områder, blant annet etablering av nytt ledningsnett fra Spongdal og Leinstrand. Det foreslås avsatt 64,4 millioner kroner i planperioden til dette prosjektet. Prosjektet omfatter nedlegging av utrangerte stasjoner og etablering av avløpsledninger og pumpestasjoner for overføring av avløpet til Høvringen renseanlegg. Det er inngått avtale med Klæbu kommune om samarbeid om felles vann- og avløpsanlegg i [bystyresak 118/15](#). Avtalen innebærer at Klæbu kommune overfører sitt avløpsvann til Høvringen renseanlegg. Prosjektet samordnes med at Bratsberg tilknyttes avløpsnett til Høvringen renseanlegg; en samordning som er økonomisk fordelaktig for begge kommuner. Trondheim kommune har prosjektansvar for den delen av prosjektet som

ligger innenfor Trondheim kommunes grenser. Klæbu kommune bidrar med 13 millioner kroner på denne delen i planperioden. Fremdriften er avhengig av bl.a. samordning med Statens Vegvesen, men sannsynlig anleggsperiode er 2017-2019. Rådmannen foreslår at det bevilges 43,6 millioner kroner til tiltaket i 2017.

20.5.3 Veg

Tabellen under viser vedtatt investeringsrammer for 2016-2019, og rådmannens forslag til investeringer innenfor område veg i perioden 2017-2020. En detaljert oversikt over rådmannens forslag til investeringer og finansiering for 2017 finnes i kapittel 29.

Tabell 20-14 Veg. Tall i millioner kroner

				2016	2017	2018	2019	2020
Vedtatt budsjett 2016-2019				24,6	27,0	23,2	24,6	
Forslag til budsjett 2017-2020					31,9	34,3	40,9	37,7
Prosjekt/investering	Kostnads- overslag	Tidligere bevilget	Rest til bevilgning	Forslag til investering				
				2017	2018	2019	2020	
Mebygdvegen	6,4	0,7	5,7	5,7				
Gatelys nye forskrifter				5,0	10,0	15,0	10,0	
Tiltak funksjonshemmede				0,4	0,5	0,5	0,6	
Utvikling og fornyelse av gatelysnett				15,7	17,3	18,0	19,0	
Mindre vegtiltak				3,3	4,0	4,4	4,8	
Aksjon skoleveg				1,8	2,5	3,0	3,3	
Sum økonomiplan	6,4	0,7	5,7	31,9	34,3	40,9	37,7	

Mebygdvegen

Mebygdvegen på Byneset ble sterkt skadet av raset i 2012. Fra 2012 har det vært en provisorisk utbedring av vegen. Nå har grunnforholdene stabilisert seg, og permanent veg kan gjenoppbygges. Rådmannen foreslår at det bevilges 5,7 millioner kroner til oppbygging av vegen i 2017.

Gatelys nye forskrifter

TrønderEnergi nett as har stilt krav om måling av strømforbruket til gatelysnettet og at all måling skal flyttes ut av nettstasjonene. Arbeidene er planlagt ferdigstilt 1.1.2021. Rådmannen foreslår at det i 2017 bevilges 5,0 millioner kroner til tiltaket.

Tiltak funksjonshemmede

Posten omfatter mindre ombygginger og justeringer for å ivareta krav til universell utforming. Rådmannen foreslår at det bevilges 0,4 million kroner til tiltaket i 2017.

Utvikling og fornyelse av gatelysnett:

For å fornye gatelysnettet er det behov for investeringsmidler til etablering av mer moderne energieffektiv belysning (LED). Rådmannen foreslår at det bevilges av 15,7 millioner kroner til tiltaket i 2017.

Mindre vegtiltak:

Det er behov for investeringsmidler til mindre oppgraderingstiltak av vegene, blant annet tiltak koordinert med områdeløft Saupstad. Rådmannen foreslår at det i 2017 bevilges 3,3 millioner kroner til tiltaket.

Aksjon skoleveg:

Midlene er egenandel på trafikksikkerhetsprosjekter prioritert gjennom trafikksikkerhetsplan og skolevegsrapport. Tiltakene er på kommunal veg, og kommunen må stille med en egenandel på

40 prosent og Sør-Trøndelag fylkeskommune bidrar med resterende. Rådmannen foreslår at det i 2017, inkludert tilskudd, bevilges 1,8 million kroner på tiltaket.

20.5.4 Byrom, parker og grøntanlegg

Tabellen under viser vedtatt investeringsrammer for 2016-2019, og rådmannens forslag til investeringer innenfor område byrom, parker og grøntanlegg. i perioden 2017-2020. En detaljert oversikt over rådmannens forslag til investeringer og finansiering for 2017 finnes i kapittel 29.

Tabell 20-15 Byrom, parker og grøntanlegg. Tall i millioner kroner

				2016	2017	2018	2019	2020
Vedtatt budsjett 2016-2019				24,6	27,0	23,2	24,6	
Forslag til budsjett 2017-2020					36,9	12,5	12,0	16,0
Prosjekt/investering	Kostnads- overslag	Tidligere bevilget	Rest til bevilgning	Forslag til investering				
				2017	2018	2019	2020	
Lekeplasser				4,0	5,0	6,0	7,0	
Dalen aktivitetspark	7,5	1,0	6,5	4,5	2,0			
Parker				6,5	3,5	4,0	7,0	
Belysning				1,5				
Byrom				1,0	1,5	1,5	1,5	
Erverv av grunn				0,5	0,5	0,5	0,5	
TMV-odden	23,9	5,0	18,9	18,9				
Sum økonomiplan	31,4	6,0	25,4	36,9	12,5	12,0	16,0	

Lekeplasser

Mange lekeplasser trenger oppgradering. Rådmannens foreslåtte bevilgning på 4,0 millioner kroner i 2017 vil bli brukt til bla. lekeplassene på Buran og i friområdet Skjermveien/Nordre Hallsetveg, som skal oppgraderes etter medvirkningsprosesser med brukerne av lekeplassene.

Dalen aktivitetspark

Etablering av Dalen aktivitetspark er et viktig signalprosjekt innen områdeløft Saupstad, og arbeidet med etablering av parken vil pågå både i 2017 og 2018. Rådmannen foreslår at det bevilges 4,5 millioner kroner til tiltaket i 2017

Parker

I rådmannens foreslåtte bevilgning på 6,5 millioner kroner inngår tiltak til å rette opp skader på trappa ved St.Olavskilden på Marinen og forstøtningsmurer langs sjøfronten i Illsvika. Utredning og prosjektering ble startet opp i 2016. I posten ligger det også inne 0,5 millioner kroner i tilskudd fra Husbanken. Disse midlene skal gå til tiltak rettet mot områdeløft Saupstad.

Belysning

Innenfor rådmannens foreslåtte bevilgning på 1,5 million kroner i 2017 etableres belysning ved Festningen, og lekeplassene på Buran og i Skjermveien skal oppgraderes.

Byrom

For å følge opp planlagte tiltak i byromsstrategien, har rådmannen foreslått 1,0 million kroner i 2017 økende til 1,5 million kroner i 2018 og utover. Rådmannen vil i forbindelse med den politiske behandlingen av byromsstrategien komme nærmere tilbake til hvordan midlene skal disponeres.

Erverv

Rådmann foreslår at det i økonomiplanperioden bevilges 0,5 millioner kroner årlig til finansiering av innløsningskrav for nyregulerte offentlige friområder.

TMV-odden

Det skal etableres sykkelveg over TMV-odden. TMV-odden har et stort uutnyttet potensial som byrom, og det har vært jobbet med løsninger og ekstern finansiering for å samordne en bedre utnyttelse av dette byrommet med etableringen av sykkelveien. I posten for TMV-odden inngår 5 millioner kroner til etablering av sykkelvegen finansiert gjennom Miljøpakken, 2,0 millioner kroner fra kommunens utsmykkingsordning, samt tilskudd på 11,9 millioner fra eksterne aktører. Dersom det ikke lykkes å få med ekstern finansiering vil kun etablering av sykkelvegen bli gjennomført.

20.5.5 Avfallshåndtering

Tabellen under viser vedtatt investeringsrammer for 2016-2019, og rådmannens forslag til investeringer innenfor område avfallshåndtering i perioden 2017-2020. En detaljert oversikt over rådmannens forslag til investeringer og finansiering for 2017 finnes i kapittel 29.

Tabell 20-16 Avfallshåndtering. Tall i millioner kroner

				2016	2017	2018	2019	2020
Vedtatt budsjett 2016-2019				35,8	32,0	12,2	4,0	
Forslag budsjett 2017-2020					2,0	7,0	17,0	32,0
Prosjekt/investering	Kostnads- overslag	Tidligere bevilget	Rest til bevilgning	Forslag til investering				
				2017	2018	2019	2020	
Avfallssug mindre anlegg	8,0	0,0	8,0	2,0	2,0	2,0	2,0	
Avfallssug Risvollan	67,2	0,0	67,2	0,0	5,0	15,0	30,0	
Sum økonomiplan	75,2	0,0	75,2	2,0	7,0	17,0	32,0	

Avfallssug mindre anlegg:

I handlingsplan for husholdningsavfall, [bystyresak 84/10](#) er det vedtatt at nedgravde løsninger for oppsamling av avfall skal være normal løsning for alle utbygginger med mer enn 10 husstander. Stasjonært avfallssug skal benyttes når det bygges mer enn 300 husholdninger innenfor et utbyggingsområde. Dette vil kreve investeringer i ny infrastruktur. Rådmannen foreslår at det bevilges 2,0 millioner kroner i 2017 til dette tiltaket.

Avfallssug Risvollan:

Risvollan – stasjonært avfallssug ble vedtatt i [bystyresak 160/14](#), med en kostnadsramme på 67,2 millioner kroner. Prosjektet er 75 prosent privat finansiert. Realisering av prosjektet er noe utsatt grunnet utfordringer i forhold til plassering av terminal for avfallssug. Antatt oppstart er i 2018. Rådmannen foreslår at det bevilges 5,0 million kroner i 2018 til tiltaket.

20.5.6 Maskiner Trondheim bydrift

Tabell under viser vedtatt investeringsrammer for 2016-2019, og rådmannens forslag til investeringer innenfor område maskiner Trondheim bydrift i perioden 2017-2020. En detaljert oversikt over rådmannens forslag til investeringer og finansiering for 2017 finnes i kapittel 29.

Tabell 20-17 Maskiner Trondheim bydrift

				2016	2017	2018	2019	2020
Vedtatt budsjett 2016-2019				5,0	5,0	5,0	5,0	
Forslag budsjett 2017-2020					5,0	5,0	5,0	5,0
Prosjekt/investering	Kostnads- overslag	Tidligere bevilget	Rest til bevilgning	Forslag til investering				
				2017	2018	2019	2020	
Trondheim bydrift, utskifting av utstyr				5,0	5,0	5,0	5,0	
Sum økonomiplan				5,0	5,0	5,0	5,0	5,0

Maskiner og utstyr på Valøya har en samlet historisk verdi på vel 45 millioner kroner. Rådmannen foreslår et årlig investeringsbeløp på fem millioner kroner til utskifting av utstyr.

21 Eiendomstjenester

Kommunale bygg skal ha gode og miljøvennlige løsninger i alle ledd. En sentral oppgave er å utvikle byen i tråd med kommuneplanens arealdel og legge til rette for ønsket byutvikling.

For å oppnå målet om lavutslippssamfunn i 2020 skal Trondheim kommune i perioden redusere stasjonært energibruk med sju prosent og redusere klimagassutslipp og avfallsmengde. Alle kommunale bygninger skal tilfredsstillende gjeldende forskriftskrav, og bygningene skal vedlikeholdes og driftes godt.

Det er en nødvendig forutsetning for en kommune som ønsker vekst og utvikling, at det til enhver tid er tilgjengelig tilstrekkelig areal for ulike offentlige formål og funksjoner. Trondheim kommunes ambisjon om oppkjøp av areal er avgjørende for å lykkes.

21.1 Informasjon om tjenesteområdet

Eiendomstjenester omfatter:

- Forvaltning, drift og vedlikehold av kommunens bygninger og bygninger eid av tilknyttede stiftelser
- Renhold i bygninger med kommunal virksomhet
- Prosjektutvikler og byggherrefunksjon for kommunale bygg og eiendommer
- Kjøp, salg, innleie og utleie av bebygd og ubebygd eiendom
- Samarbeid med private eiendomsutviklere og grunneiere ved hjelp av gode utbyggingsavtaler for å oppnå ønsket byutvikling

I løpet av 2017 forventes Trondheim kommune å eie om lag 980 000 kvadratmeter brutto bygningsareal. Trondheim kommune disponerer i tillegg om lag 248 000 kvadratmeter i leide bygninger. Trondheim kommune er byens største grunneier med 60 000 dekar grunnareal.

Bygningene er viktige for kvaliteten på kommunens tjenesteproduksjon.

Eiendomsforvaltningens oppgave er å bidra til at virksomhetene når sine mål på en mest mulig effektiv måte. En godt vedlikeholdt bygning forebygger helseskader, bidrar til gode og trivselsfremmende omgivelser og gode arbeidsmiljø, og gir i tillegg viktige bidrag til å sikre god tilgjengelighet og universell utforming for byens befolkning og kommunens ansatte.

Tjenesteområdet arbeider aktivt med å effektivisere renholds- og driftstjenester uten å redusere kvalitetsnivået. God styring av kostnader, kvalitet og framdrift av bygge- og vedlikeholdsprosjektene tillegges stor vekt. Eiendomstjenester arbeider aktivt med miljøspørsmål som byggherre, eiendomsforvalter, eiendomsutvikler og rådgiver for andre enheter i kommunen.

Et fagmessig vedlikehold er avgjørende for å bevare kommunens verdier og redusere miljøbelastningen. Jo lengre funksjonell og økonomisk levetiden bygning får, dess mindre blir miljøbelastningen.

Tjenesteområdet samarbeider med brukerne av bygningene for å nå målet om to prosent reduksjon i energibruket per år. Dette gjøres både gjennom tekniske tiltak og god dialog mellom brukere og driftspersonell. Det holdningsskapende arbeidet er viktig.

Etablering og utvikling av bolig- og næringsområder er en viktig del av byutviklingen. Kommunen skal være en aktiv deltaker, både gjennom å utvikle egne arealer og gjennom samarbeid med offentlige og private aktører.

Tabell 21-1 Kostratall for 2015: Sammenligning mellom Trondheim kommune og ASSS-kommunene, eiendomstjenester

	Trondheim 2015	Trondheim 2014	ASSS 2015	ASSS 2014
Netto driftsutgifter til kommunal eiendomsforvaltning per innbygger	4 899	4 860	4 638	4 457
Energikostnader for kommunal eiendomsforvaltning per kvadratmeter	87	88	104	94
Utgifter til vedlikeholdsaktiviteter i kommunal eiendomsforvaltning per kvadratmeter	149	144	106	110
Utgifter til driftsaktiviteter i kommunal eiendomsforvaltning per kvadratmeter	564	600	582	574

Tabellen indikerer at Trondheim kommune prioriterer kommunal eiendomsforvaltning noe høyere enn ASSS-gjennomsnittet. Trondheim kommune har lavere utgifter til driftsaktiviteter og energi enn de andre storkommunene, og prioriterer vedlikehold høyere. Det jobbes aktivt med å forbedre kvaliteten på ASSS-tallene og dermed gjøre sammenlikningen mellom kommunene bedre. Underlagstallene til tabellen viser fortsatt stor spredning kommunene imellom.

21.2 utfordringer

Viktige mål i økonomiplanperioden er å sørge for effektiv arealbruk, oppgradere bygningsmassen etter nye forskriftskrav og optimalisere drift og vedlikehold ut fra disponibelt budsjett. Andre sentrale utfordringer er å bruke mer miljøvennlige energikilder, redusere mengden restavfall gjennom økt kildesortering og unngå bruk av miljøfarlige stoffer.

Eiendomstjenester spiller en sentral rolle i kommunens offensive satsing innen klima og miljø, og da spesielt bygningenes energibruk. I [bystyresak 63/10](#) "Kommuneplanens samfunnsdel 2009-2020" og i [bystyresak 64/10](#) "Kommunens energi- og klimahandlingsplan" og forslag til ny plan legges klare føringer for satsingen.

Etter hvert som bruk av fossile energibærere til oppvarming fases ut, blir materialvalg enda viktigere for byggsektorens klimafotavtrykk. Produksjonen av byggematerialer som stål og betong er meget energi- og klimagassintensiv. Ved å satse på alternative materialer har byggsektoren muligheten til å redusere ikke bare direkte utslipp lokalt, men også utslipp i hele verdikjeden.

Realisering av ulike kommunale utbyggingsprosjekt er en forutsetning for at kommunen skal kunne drive sin tjenesteproduksjon og tilrettelegge samfunnet på en god måte for byens innbyggere. Forbedringer av investeringsprosessene er en sentral oppgave for å få en bedre planlegging, styring og gjennomføring av investeringsprosjektene. Aktuelle tiltak vil på lengre sikt kunne føre til en mer effektiv gjennomføring av kommunens investeringsprosjekt med reduserte investeringskostnader som mål.

Innovasjon og nytenking er viktig både innen investering og drift, ikke minst i et miljøperspektiv. BVP – Best Value Procurement – prestasjonsinnkjøp er en anskaffelses- og gjennomføringsmetode som setter leverandørenes prestasjoner, innovasjonsevne og kompetanse i sentrum. I Norge har Direktoratet for forvaltning og IKT (Difi) og Rådgivende Ingeniørers Forening (RIF) startet et pilotprogram for BVP-metoden. Trondheim kommunes mål er å prøve ut metoden i et egnet byggeprosjekt.

Innen et år etter overtakelse fra entreprenør skal alle feil og mangler i nybygg, rehabiliterings- og vedlikeholdsprosjekt være fulgt opp og utbedret.

Selv om bygningsvedlikehold har blitt prioritert de siste årene, er vedlikehold av bygg målt i kroner per kvadratmeter fortsatt lavere enn anbefalte normtall for et verdibevarende vedlikehold. Tilgjengelige midler ligger om lag 50 prosent under anbefalt nivå. I forbindelse med budsjettbehandlingen av handlings- og økonomiplanen 2012 – 2015 vedtok bystyret en opptrappingsplan for vedlikehold med mål om å øke vedlikeholdsrammen for formålsbygg med 18,7 millioner kroner innen 2015, seinere utsatt til 2018. Rådmannen har i sitt forslag til budsjett og økonomiplan ikke funnet rom til å bevilge den siste delen av opptrappingsplanen på 6,0 millioner kroner.

Rådmannen har merket seg bystyrets føringer om at Trondheim kommune skal være et forbilde når det gjelder å ta vare på fredede og antikvarisk verdifulle bygg. Slike bygg har behov for en mer kostnadskrevende oppfølging enn budsjettene gir rom for.

Eiendomsdriften er blitt betydelig effektivisert de siste årene. Bygningsdrift og renholdstjenester har tatt størstedelen av effektiviseringskravene. Et kvalitetsmessig godt renhold og god bygningsdrift er viktig for trivsel, helse og arbeidsmiljø, og for å forlenge bygningenes levetid. En ytterligere reduksjon av driftsnivået, for eksempel i renholdstjenestene, kan gi redusert kvalitet og påvirke innemiljøet.

Også innen driftsområdet er det stor oppmerksomhet omkring nytenking og innovasjon, noe som bidrar til effektivisering og modernisering av eiendomsforvaltningen. En systematisk bygningsdrift, et godt renhold og et planlagt verdibevarende vedlikehold fører til at kommunens bygninger får en lengre levetid. Vi unngår å rive og bygge nytt. Dette er økonomisk gunstig og et viktig bidrag til å nå målet om å redusere klimafotavtrykket.

Effektiviseringen er hittil gjennomført uten at eiendomsforvaltningen har hatt et digitalt FDVU (Forvaltning Drift Vedlikehold Utvikling)-system som gir mulighet for samlet og strukturert informasjon om kommunens bygninger med oversikt over teknisk tilstand, utførte tiltak, driftsplaner med arbeidsordre med mer.

Husleieinntektene i de kommunale boligene skal dekke kommunens kapitalutgifter og utgifter til forvaltning, drift og løpende vedlikehold av de kommunale boligene. Gjennomføring av kommunens vedtatte boligprogram i [bystyresak 97/11](#) vil øke antall utleieboliger. Dette innebærer økte kapitalutgifter. Det vil øke husleien til alle beboerne i kommunale utleieboliger i tråd med prinsippene nedfelt i kommunens modell for husleiefastsettelse, [bystyresak 151/09](#). Antall ut- og innflyttinger har også økt, noe som fører til økte utgifter til oppussing av leiligheter, og som fører til mindre midler til det planlagte vedlikeholdet. Det samlede vedlikeholdsetterlepet på boliger er fortsatt stort. Den tekniske standarden varierer, og flere av disse eiendommene har behov for rehabilitering og oppgradering av tekniske anlegg som elektrisitet, vann og avløp. Dette gjelder ikke minst de såkalte 1890-gårdene, som ofte har branntekniske mangler.

Kommunen eier flere eiendommer innenfor markagrensen. Disse er av varierende standard. Eksempelvis er Holstvollen forfalt så mye at riving er vedtatt i [formannskapssak 223/13](#), men det er ikke funnet rom for å effektivere dette ennå. Rådmannen vil følge opp dette videre. Omfanget av vedlikehold for de øvrige eiendommene i marka er såpass usikkert at det foreløpig ikke er inkludert i de økonomiske rammene for økonomiplanperioden.

I [formannskapssak 193/16](#), Evaluering av Svartlamon, vedtok formannskapet at rådmannen i budsjettarbeidet for 2018 skal drøfte kommunale bevilgninger til vedlikehold av boligbygningene på Svartlamon. I følge vedtaket forutsetter eventuelle kommunale bevilgninger at boligstiftelsen øker sine inntekter ved å bringe beboernes husleie opp på et nivå som gjenspeiler faktisk leieverdi.

Hvor stort behovet er for å erverve areal til kommunale formål, er tidligere beskrevet i [bystyresak 130/13](#). De enkelte kommunale tjenesteområdene har lokaliseringsbehov tilpasset samfunnsutviklingen. Det kan være utfordrende å kombinere krav til lokalisering med tilgjengelig areal. I arbeidet med "Plan for areal til offentlige tjenester", er det kartlagt behov for areal til offentlige formål i hele kommunen. Delrapport 1 ble behandlet i [formannskapssak 7/16](#). Planen sendes på høring ultimo 2016, og skal politisk behandles i 2017.

Å omforme tidligere utbygde områder kan være utfordrende med mange involverte aktører og komplekse eierstrukturer. Kommunalt engasjement kan legge til rette for og stimulere til utviklende prosesser. Det kan gå år fra oppkjøp til utnyttelse av en eiendom. Dette medfører at kapital bindes opp, noe som påvirker likviditet og fleksibilitet. Dette betinger kvalitet i de investeringene som gjennomføres. Økonomisk fleksibilitet og ressurser til å gjennomføre tidlige utredninger er nødvendig, slik at beslutningsgrunnlaget for investering blir best mulig.

Tjenesteområdet omfatter Trondheim eiendom, Eierskapsenheten og Utbyggingsenheten og utgjør om lag 600 årsverk. Gjennomsnittlig sykefravær for enhetene i 2015 var litt over 10 prosent. Trondheim eiendoms renholdsavdeling har i mange år hatt et svært høyt sykefravær. De siste par årene har sykefraværet gått ned, og er i dag på 14,5 prosent etter en betydelig innsats. De sykemeldte har tett oppfølging, og ledelsesutviklingen vektlegger en tett og nær tilstedeværende ledelse, myndiggjorte renholdere og holdningsskapende arbeid. Det er langtidssykefraværet som er den største utfordringen. Innen 2018 skal sykefraværet blant renholderne ikke være over 12 prosent. Igangsatte tiltak fortsetter og videreutvikles.

21.3 Mål

Tjenesteområdet bidrar til å oppnå følgende mål i kommuneplanens samfunnsdel:

- 2.2 I 2020 skal Trondheim være et lavenergisamfunn.
- 2.4 I 2020 skal Trondheim ha en bærekraftig forvaltning av naturmiljø og areal.
- 2.5 I 2020 er Trondheim en ren og ryddig kommune der 90 prosent av avfallet gjenvinnes.
- 2.6 I 2020 er Trondheim rollemodell for konkurransedyktige og bærekraftige areal- og transportløsninger.
- 4.2 I 2020 skal Trondheim kommune ha styrket sin posisjon som attraktiv arbeidsgiver.
- 4.4 I 2020 skal Trondheim kommune og kommunens innbyggere ha felles forståelse av hvilke forventninger en kan ha til kommunens tjenester.

21.3.1 Periodemål 2017-2020:

Gode og miljøvennlige løsninger med klimatilpasning i alle ledd

Indikatorer:

- I perioden skal stasjonært energibruk reduseres med sju prosent. Klimagassutslipp og avfallsmengden skal også reduseres.
- Energiforbruket i Trondheim kommunes bygninger skal reduseres med to prosent i 2017 sammenliknet med 2016. Arealbruk skal effektiviseres selv om det gir økt energibruk. Bygningene skal være i bruk i større deler av uka selv om også dette gir økt energibruk.
- Fossilt brensel i kommunal bygningsmasse skal utfases etter hvert som andre energikilder blir tilgjengelig.
- Alle nye investeringsprosjekt over 50 millioner kroner, som påstartes i 2017, skal ha redusert utslipp fra materialer og energi i henhold til revidert Kommunedelsplan for energi og klima.
- Bruk av tre og miljøprodukter skal økes for å redusere klimagassfotavtrykket i investeringsprosjektene. Arbeidet med Trebyen Trondheim videreføres som et byutviklingsprosjekt med vekt på innovativ bruk av materialer og energiløsninger i utvalgte nye og eksisterende bygg.
- Det skal igangsettes minst et pilotprosjekt for nybygg med mål om nullutslipp i løpet av 2017.

Sikre kvaliteten på nye og eksisterende bygninger gjennom planlagt verdibevarende vedlikehold og tidlig innsats

Indikatorer:

- Trondheim kommune har betydelige verdier i eksisterende bygningsmasse. Et målrettet verdibevarende vedlikehold er nødvendig for å sikre disse verdiene på en økonomisk optimal måte. Nye investeringsprosjekt skal sikre kvalitets- og kostnadseffektive løsninger.
- Alle kommunens bygninger skal tilfredsstillende gjeldende lov- og forskriftskrav.
- Minst 85 prosent av vedlikeholdsbudsjettet brukes til planlagt, verdibevarende vedlikehold og utskiftninger.
- Alle feil og mangler skal følges opp og/eller lukkes i løpet av det første garantiåret.
- For å nå målet om effektiv og moderne bygningsdrift og forvaltning, skal det anskaffes et digitalt system for forvaltning, drift og vedlikehold.

Nye investeringsprosjekt skal tilpasses kommunens langsiktige eierforhold, både med hensyn til kvalitet, byggekostnader og drifts- og vedlikeholdskostnader.

Indikatorer:

- I 2017 skal minimum ett investeringsprosjekt anskaffes etter Best Value Procurement-metoden (metode for å finne den entreprenøren som er best egnet til å løse den totale oppgaven basert på funksjonskrav).
- Erfaringsevaluering gjennomføres i etterkant av prosjektet, hvor samlede byggekostnader, kvalitet, gjennomføring og brukertilfredshet skal måles.

Sikre tilstrekkelig areal for Trondheim kommunes behov

Indikatorer:

- Befolkningsøkningen i Trondheim utløser behov for utbygging av barnehager, skoler, velferdssentra og idrettsanlegg med mer. Kommunen har ikke tilstrekkelige arealreserver til å møte behovet for areal til offentlige formål. For å lykkes med bygging av offentlige bygg og anlegg, må kommunen derfor være en aktiv grunnerverver med et langsiktig perspektiv.
- I 2017 skal kommunen ha tilstrekkelig areal til å få gjennomført aktuelle prosjekt.

Bidra aktivt til utvikling av prioriterte utbyggings- og byomformingsområder

Etter at overordna planer er godkjent, må reguleringsplaner og gjennomføring av byggeprosjekter skje i samarbeid mellom kommunen og utbyggere. Dette skjer gjennom dialog og utbyggingsavtaler

Indikatorer:

- I 2017 skal kommunen ha et rammeverk som gir forutsigbar fremdrift i byomformingsprosjekt.

21.4 Forslag til driftsbudsjett for perioden 2017-2020

Rådmannens forslag til brutto driftsbudsjett for eiendomstjenester er 1.101 millioner kroner i 2017, jf tabell 27-3 rammer for tjenesteområdene. Tabell 21.2 viser rådmannens forslag til netto driftsramme for område eiendomstjenester i perioden 2017-2020. Tabellen viser endring i forhold til vedtatt budsjett 2016. Tabell 21.3 viser rådmannens forslag til hvordan tjenesteområdet skal tilpasse seg nye driftsrammer.

Tabell 21-2 Budsjettramme og rammeendring eiendomstjenester. Tall i millioner kroner

	2017	2018	2019	2020
Vedtatt budsjett 2016	549,6	549,6	549,6	549,6
Pris- og lønnskompensasjon	11,0	11,0	11,0	11,0
Oppgaveendringer	18,0	18,0	18,0	18,0
Korrigert budsjett 2016	578,6	578,6	578,6	578,6
Demografikompensasjon	4,1	7,8	16,1	22,6
Annen rammeendring	-0,5	4,4	4,6	4,8
Forslag til netto driftsramme	582,2	591,2	599,3	606,0
Rammeendring	3,6	12,6	20,7	27,4

Oppgaveendringer

Rammen til tjenesteområdet er korrigert for kapitalutgifter knyttet til Øya helsehus på 18,0 millioner kroner. Endringen er foretatt for å få fram det økonomiske mellomværendet mellom kommunen og Øya helsehus, og har ingen reell økonomisk effekt.

Tabell 21-3 Tiltak eiendomstjenester Tall i millioner kroner

	2017	2018	2019	2020
Opprettholdelse av standard				
Arealendring (økte forvaltnings- drifts- og vedlikeholdskostnader)	3,9	8,6	16,7	23,4
Endringer i tjenestetilbudet				
Forvaltning av alkoholoven	0,6	0,9	0,9	0,9
Vedlikehold idrettsanlegg	1,0	5,0	5,0	5,0
Redusert drift- og vedlikeholdsstandard eiendomstjenester	-1,9	-1,9	-1,9	-1,9
Sum tiltak	3,6	12,6	20,7	27,4

Opprettholdelse av standard*Arealendringer formålsbygg*

Rådmannen foreslår at rammen til tjenesteområdet kompenseres for netto økning av forvaltnings-, drifts- og vedlikeholdskostnader knyttet til formålsbygg som er beregnet til 3,9 millioner kroner i 2017.

Endringer i tjenestetilbud

Forvaltning av alkoholloven

I [bystyresak 55/16](#), *Fornyelse av salgs- og skjenkebevillinger 2016-2020, endring av forskrift og retningslinjer*, samt flere andre endringer i alkoholloven, beskrives behov for økte ressurser til feltet. Rådmannen har økt rammen til formålet med 0,6 millioner kroner i 2017 og med 0,9 million kroner fra 2018 og utover.

Vedlikehold av idrettsanlegg

I forbindelse med den politiske behandlingen av budsjettet for 2016 vedtok bystyret at rådmannen skulle etablere samme modell for vedlikehold av idrettsanlegg som det kommunen har for formålsbygg. Rådmannen foreslår derfor å øke rammen til dette formålet med 1 million kroner i 2017 økende til 5 millioner kroner fra 2018.

Redusert drift- og vedlikeholdsstandard eiendomstjenester

For å tilpasse seg den tildelte rammen er det nødvendig å redusere utgiftene knyttet til drift og vedlikehold innefor tjenestekapittelet med 1,9 millioner kroner. Tilpasningen vil medføre en mindre nedjustering av dagens drifts- og renholdsstandard.

21.4.1 Boligområdet

Den kommunale boligdriften er definert som et økonomiområde der alle utgifter dekkes av husleieinntektene fra boligutleien. Det er redegjort for prinsippene for kommunens husleieberegning i [bystyresak 151/09](#). I kapittel 10 i budsjettet orienteres det nærmere for kommunens planer for bygging av boliger.

21.5 Forslag til investeringsbudsjett perioden 2017-2020

21.5.1 Eiendomsinvesteringer

Tabellen under viser vedtatte investeringsrammer for 2016-2019, og rådmannens forslag til investeringer innenfor område eiendomsinvesteringer i perioden 2017-2020. En detaljert oversikt over rådmannens forslag til investeringer og finansiering for 2017 finnes i kapittel 29.

Tabell 21-4 Eiendomsinvesteringer for perioden 2017-2020. Tall i millioner kroner.

				2016	2017	2018	2019	2020
Vedtatt budsjett 2016-2019				67,2	40,8	40,8	41,7	
Forslag budsjett 2017-2020					41,6	40,8	41,8	41,8
Prosjekt/investering	Kostnads-overslag	Tidligere bevilget	Rest til bevilgning	Forslag til investering				
				2017	2018	2019	2020	
Lov- og forskriftskrav skoler				8,2	7,6	9,3	9,3	
Lov- og forskriftskrav barnehager				5,2	4,7	5,3	5,3	
Lov- og forskriftskrav HV -senter				2,2	2,2	3,3	3,3	
Lov- og forskriftskrav idrettsanlegg og markaeiendommer				3,2	2,7	3,3	3,3	
Lov- og forskriftskrav adm.- og kulturbygg				3,2	2,8	4,3	4,3	
Lov- og forskriftskrav boligeiendommer				5,2	5,2	5,3	5,3	
Brannsikring av eldre boligeiendommer				5,2	5,2	5,3	5,3	
Energiøkonomisering				4,2	4,2	4,3	4,3	
Produksjons- og transportutstyr				2,0	1,2	1,4	1,4	
Anskaffelse av digitalt FDVU-system			8,0	3,0	5,0	-	-	
Sum økonomiplan			8,0	41,6	40,8	41,8	41,8	

Lov- og forskriftskrav skoler

Rådmannen foreslår at det bevilges 8,2 millioner kroner til bygningsmessige tiltak som er nødvendige for at skoleanleggene skal tilfredsstillere lov- og forskriftskrav. Dette gjelder først og fremst brannteknisk oppgradering, universell utforming og heis.

Lov- og forskriftskrav barnehager

Rådmannen foreslår at det bevilges 5,2 millioner kroner til bygningsmessige tiltak som er nødvendige for at barnehagebygningene skal tilfredsstillere lov- og forskriftskrav. Det kan fortsatt oppstå behov for oppgraderinger av innemiljøtiltak og brannsikkerhet i en del barnehager. For øvrig dekker rammen tiltak for å lukke avvik påpekt av el-tilsynet, heiskontrollen og Mattilsynet.

Lov- og forskriftskrav helse- og velferdssentre

Rådmannen foreslår at det bevilges 2,2 millioner kroner til bygningsmessige tiltak som er nødvendige for at helse- og velferdssentrene skal tilfredsstillere lov- og forskriftskrav. For øvrig er det behov for oppgradering for universell utforming, branntekniske tiltak og heis.

Lov- og forskriftskrav idrettshaller og markaeiendommer

Rådmannen foreslår at det bevilges 3,2 millioner kroner til bygningsmessige tiltak som er nødvendige for at bygningene skal tilfredsstillere lov- og forskriftskrav. Dette gjelder særlig brannteknisk oppgradering og tiltak for universell utforming.

Lov- og forskriftskrav administrasjons- og kulturbygg

Rådmannen foreslår at det bevilges 3,2 millioner kroner til bygningsmessige tiltak som er nødvendige for at bygningene skal tilfredsstillere lov- og forskriftskrav. Dette gjelder særlig brannteknisk oppgradering og tiltak for universell utforming.

Lov- og forskriftskrav boligeiendommer

Rådmannen foreslår at det bevilges 5,2 millioner kroner til bygningsmessige tiltak som er nødvendige for at boligene skal tilfredsstillere lov- og forskriftskrav. Det er et stort behov for oppgraderinger av tekniske anlegg, særlig elektriske anlegg.

Brannsikring av eldre boligeiendommer

Nye forskriftskrav fører til pålegg om å øke brannsikkerheten i eldre bygårder (bygd i perioden 1890-1920). Trondheim kommune eier mange gamle bygårder, og nye forskrifter gir store kostnader med å etablere nye rømningsveier med mer. Rådmannen foreslår at det bevilges 5,2 millioner kroner til dette formålet.

Energiøkonomisering (enøk)

Her inngår gjennomføring av tekniske og bygningsmessige tiltak som gir et redusert energiforbruk i bygningene.

I forbindelse med planlagt verdibevarende vedlikehold og tilstandsanalyser på bygningene kartlegges behov for enøk-tiltak. Typiske tiltak er tilleggisolering i forbindelse med utbedring av tak, tetting av lufterlekkasjer i bygg, utskifting av varmegjenvinnere i ventilasjonsanlegg, lysstyring med mer. For tiltak som kan være støtteberettiget fra Enova, blir det sendt søknad om tilskudd.

For å kunne foreta riktige prioriteringer av de mest lønnsomme tiltakene er det etablert kriterier for bruk av enøk-midlene, blant annet metodikk for å kunne dokumentere resultatene av hvert enkelt tiltak, det vil si hvor mye energi som faktisk blir spart. I tillegg til lønnsomhetsprioritering vil mulige tiltak bli evaluert opp mot potensiell reduksjon av CO₂-utslipp. Rådmannen foreslår at det bevilges 4,2 millioner kroner til dette formålet.

Produksjons- og transportutstyr

Rådmannen foreslår at det bevilges 2,0 millioner kroner til innkjøp av store driftsmaskiner og andre større anskaffelser.

Anskaffelse av digitalt FDVU-system

Innkjøp av nytt FDVU- (Forvaltning Drift Vedlikehold Utvikling) system er nødvendig for å ha en effektiv og moderne eiendomsforvaltning. Det nye systemet vil gi mulighet for en samlet og strukturert informasjon om kommunens bygninger med oversikt over teknisk tilstand, utførte tiltak, driftsplaner med arbeidsordre med mer.

Investeringskostnaden for et digitalt FDVU-system er estimert til 8,0 millioner kroner inklusiv merverdiavgift. Rådmannen foreslår dette finansiert innenfor investeringsbudsjettet for 2017 og 2018. Implementeringen starter høsten 2017 og vil ferdigstilles i løpet av 2018.

21.5.2 Administrasjonsbygg og byrom

Tabell under viser vedtatte investeringsrammer for 2016-2019, og rådmannens forslag til investeringer innenfor område administrasjonsbygg og byrom i perioden 2017-2020. En detaljert oversikt over rådmannens forslag til investeringer og finansiering for 2017 finnes i kapittel 28.

Tabell 21-5 Investeringer i administrasjonsbygg og byrom 2017-2020. Tall i millioner kroner

				2016	2017	2018	2019	2020
Vedtatt budsjett 2016-2019				65,0	57,0	52,0	59,1	
Forslag budsjett 2017-2020					0,0	35,0	100,0	79,2
Prosjekt/investering	Kostnads- overslag	Tidligere bevilget	Rest til bevilgning	Forslag til investering				
				2017	2018	2019	2020	
Torvet	370,4	99,2	271,2	0,0	35,0	100,0	79,2	
Parkeringskjeller Torvet	441,3	0,0	441,3	0,0	0,0	0,0	0,0	
Sum økonomiplan	811,7	99,2	712,5	0,0	35,0	100,0	79,2	

Torvet

Andre del av arkeologiske utgravinger gjennomføres i 2016, i samsvar med Bystyrets vedtak i mars 2016.

Formannskapet har i sak [80/16](#), gitt sin tilslutning til den utvikling av forprosjektet fra 2012 som er gjennomført og vist i rapporten "detaljert forprosjekt des-15". Rådmannen redegjorde også for oppdaterte kostnadsestimater med ekstern usikkerhetsanalyse. I forslag til investeringsramme for Torvet er lagt til grunn det alternativet som formannskapet vedtok. Oppstart av prosjekt Torvet foreslås utsatt i to år.

Parkeringskjeller Torvet

Rådmannen vil legge frem sak om eventuell parkeringskjeller under Torvet til politisk behandling så snart analyser fra Næringsforeningen blir fremlagt. Frem til en avgjørelse vedrørende en eventuell parkeringskjeller vil ikke de økonomiske forutsetningene for totalprosjektet endres. Formannskapet skal vedta igangsetting av detaljprosjekt når det er avklart om parkeringskjeller skal anlegges under Torvet.

21.5.3 Bolig- og næringsareal

Tabell under viser vedtatte investeringsrammer for 2016-2019, og rådmannens forslag til investeringer innenfor område ubebygde bolig- og næringsareal i perioden 2017-2020. En

detaljert oversikt over rådmannens forslag til investeringer og finansiering for 2017 er gitt i kapittel 29.

Tabell 21-6 Investeringer ubebygd bolig- og næringsareal 2017-2020. Tall i millioner kroner

	2016	2017	2018	2019	2020		
Vedtatt budsjett 2016-2019	364,1	245,5	241,5	283,6			
Forslag budsjett 2017-2020		274,4	298,5	291,8	279,6		
Prosjekt/investering	Kostnads- overslag	Tidligere bevilget	Rest til bevilgning	Forslag til investering			
				2017	2018	2019	2020
Grilstadfjæra	251,0	215,7	35,3	30,9	4,4	0,0	0,0
Anleggsbidragsmodellen	560,0	0,0	560,0	140,0	140,0	140,0	140,0
Lillebyområdet. Hovedanlegg	122,7	6,2	116,5	40,0	40,0	36,5	0,0
Tiller Øst III	145,5	138,5	7,0	6,7	0,1	0,1	0,1
Lade Leangen	103,0	100,7	2,3	0,2	0,2	0,2	0,2
Leangen senterområde	109,0	4,3	104,7	3,8	56,3	27,5	17,2
Valøya	85,0	0,3	84,8	0,0	0,0	20,0	40,0
Tempe/Sluppen/Sorgenfri	165,0	0,4	164,6	15,0	35,0	50,0	64,6
Heggstadmoen Deponi	105,6	102,5	3,1	3,1	0,0	0,0	0,0
Heggstad Søndre	35,9	28,4	7,5	7,5	0,0	0,0	0,0
Killingdalområdet – miljøtiltak	9,5	7,5	2,0	2,0	0,0	0,0	0,0
Killingdalområdet – sikringstiltak	1,0	0,0	1,0	1,0	0,0	0,0	0,0
Biskop Darres gt. 13	1,7	0,0	1,7	1,7	0,0	0,0	0,0
Klargjøring areal				6,0	6,0	1,0	1,0
Etterarbeid areal				1,0	1,0	1,0	1,0
Eiendomsutvikling bolig				5,0	5,0	5,0	5,0
Eiendomsutvikling næring				10,0	10,0	10,0	10,0
Rassikring				0,5	0,5	0,5	0,5
Sum økonomiplan	1694,9	604,3	1090,5	274,4	298,5	291,8	279,6

Det er kun prosjektene Rassikring, Killingdalområdet – miljøtiltak og sikringstiltak og deler av Heggstadmoen Deponi som forutsettes bykassefinansiert. Resten av prosjektene innenfor bolig og næring finansieres via grunneiertilskudd og refusjoner.

Grilstadfjæra

Gjennom utbyggingsavtale etter anleggsbidragsmodellen, har Trondheim kommune tatt tiltakshaveransvaret for bygging av offentlige kommunaltekniske anlegg for hele området.

Totalkostnad er stipulert til 251 millioner kroner. Rådmannen foreslår at prosjektet ferdigstilles som planlagt, med resterende arbeid fordelt over 2017 og 2018.

Anleggsbidragsmodellen

Til bygging av framtidige offentlige anlegg etter anleggsbidragsmodellen, er det estimert et behov på 140 millioner kroner per år i perioden, men det er knyttet stor usikkerhet til hvilke nye anlegg som vil komme i perioden. Dette er anlegg som finansieres av private utbyggere. Prinsippene for anleggsbidragsmodellen er nærmere omtalt i [bystyresak 89/10](#). Rådmannen foreslår at nivået på bygging av framtidige offentlige anlegg etter anleggsbidragsmodellen legges til 140 millioner kroner i året i planperioden.

Lillebyområdet. Hovedanlegg.

Reguleringsplan for utbygging av området ble vedtatt i 2013. Kommunen har hatt intensjon om å ta tiltakshaveransvar for bygging av store deler av offentlig infrastruktur i området, etter en

finansieringsavtale der alle utbyggere i området deltar med sin andel av kostnadene. Disse forhandlingene har foreløpig ikke kommet i mål, noe som medfører en betydelig usikkerhet om når kostnadene vil påløpe. Et mulig resultat er derfor at hver utbygger bygger nødvendige deler av infrastrukturen, men da med utbyggingsavtaler etter anleggsbidragsmodellen. Opprinnelig var hovedanleggene som Trondheim kommune skulle bygge, kostnadsberegnet til om lag 140 millioner kroner, men noen prosjekter har blitt igangsatt via anleggsbidragsmodellen. Rådmannen foreslår derfor en revidert kostnadsramme på 122,7 millioner kroner for prosjektet. Det vil bli lagt fram egen politisk sak om prosjektet.

Tiller Øst III

Området omfatter alle hovedanlegg for infrastruktur. Kostnadene forutsettes dekket inn av utbyggerne og skal innbetales når hvert delprosjekt igangsettes. Arbeidene med infrastruktur forventes slutført i 2017, de to broene som gjenstår forventes igangsatt i 2016. Rådmannen foreslår at hoveddelen av gjenværende budsjett bevilges for 2017, for ferdigstilling av prosjektet.

Lade Leangen

Tjenesteområdet har noen bolig- og næringsprosjekt som er forutsatt slutført i løpet av økonomiplanperioden, og der det gjenstår mindre sluttbevilgninger. Rådmannen foreslår 0,2 millioner årlig i planperioden for slutføring av prosjektet.

Leangen senterområde

Veivalgssak om lokk over Leangen stasjonsområde ble behandlet i [formannskapssak 148/16](#). Rådmannen foreslår bevilgning av 3,8 millioner kroner i 2017 for oppstart av prosjektering av kjørebru. Vedtaket i formannskapet sier at utviklingen av området ikke skal hindre framtidig etablering av lokk med bebyggelse. Dette innebærer at fundamentering av lokk må prosjekteres og bygges samtidig som ny jernbanestasjon etableres i 2018. Eierskapsenheten vil gå i dialog med Miljøpakken og Jernbaneverket om hvordan denne kostnaden skal fordeles. Dette avklares i løpet av høsten 2016. Etter disse sonderingene og inngåelse av eventuelle avtaler, vil det bli fremmet sak om finansiering til formannskapet eller bystyret.

Tempe/Sluppen/Sorgenfri/Valøya

Trondheim kommune ser på dette området som et transformasjonsområde i byen, der det er viktig at kommunen tar en fremtredende rolle i byutviklingen. Rådmannen foreslår derfor å sette av midler i slutten av planperioden slik at kommunen kan være mer aktiv i utviklingen av området. Budsjettanslaget er usikkert, og må bearbejdes videre når områdereguleringsplanen tas opp igjen.

Valøyaområdet er i forslag til områdeplan for Tempe – Sorgenfri foreslått omdisponert til bolig og offentlig friområde/idrettslig aktivitet. For å tilrettelegge for en oppstart av offentlig infrastruktur i området, foreslår Rådmannen at det avsettes midler for dette i planperioden. I sammenheng med eventuell omdisponeringen av området må eksisterende virksomhet for Trondheim Bydrift flyttes fra området. Beslutning om dette er forventet i løpet av 2016. Det presiseres at kostnadsoverslaget er beheftet med betydelig usikkerhet.

Heggstadmoen Deponi

I løpet av 2015 ble sikringsarbeidene i forbindelse med dårlige grunnforhold og pumpestasjon for sigevann ferdigstilt. Våren 2016 startet de resterende arbeider med klargjøring av overvannssystem og ferdigstillelse av deponioverflate og deponigassanlegg. Det vil bli tilrettelagt for næringsvirksomhet på deler av området. Prosjektet forventes i sin helhet ferdigstilt i første halvår 2017, og Rådmannen foreslår at det bevilges 3,1 millioner til

ferdigstillingen. Antatt total sluttsum er 145,1 millioner kroner hvorav 105,6 er tilknyttet investeringsområdet for ubebygde bolig- og næringsareal. Det resterende er tilknyttet investeringsområdet for avfall. Dette er i tråd [bystyresak146/14](#).

Heggstad Søndre

For den ubebygde delen av Heggstadområdet, som er avsatt til næringsformål, var opprinnelig plan å sende fram egen reguleringsplan til politisk sluttbehandling høsten 2014. Dette har blitt utsatt fordi Statens vegvesen ble forsinket med sine kvikkleireundersøkelser i Sørådalen. Kvikkleireundersøkelsene bidro til å gjøre kommunens areal på Heggstad bebyggbart.

Trasévalg for alternativ ny godsterminal på Sandmoen har medført krav om endringer i reguleringsplanomfang for å unngå innsigelse fra Jernbaneverket. Reguleringsplanen forventes fremlagt til politisk sluttbehandling høsten 2016. I økonomiplanperioden vil det bli aktuelt med utbygging av offentlig infrastruktur for tilrettelegging av salg av tomter, og Rådmannen foreslår bevilget 7,5 millioner kroner i 2017.

Killingdalområdet – miljøtiltak

Grunnforurensningen på Killingdalområdet i Trondheim ble ryddet av Trondheim kommune i samarbeid med Rom Eiendom og Jernbaneverket i perioden 2010-2011. Målet var å minimere lekkasje av tungmetaller til Trondheimsfjorden og å istandsette et usikret område med forfallen bygningsmasse. Vannovervåking i perioden 2012-2014 viste at konsentrasjoner av tungmetaller økte i dremsvann fra området. Det er gjennomført flere tiltak i 2015 for å minimere inntrengning av vann i tunnelen under parken, og området overvåkes nå for å kunne vurdere behov for ytterligere tiltak.

Forurenset vann med lav pH har tæret på betongkonstruksjoner under parken og stabiliseringstiltak er påkrevd. Som følge av dette er forventet sluttkostnad økt fra 7,5 millioner kroner til 9,5 millioner kroner. Rådmannen foreslår beløpet bevilget slik at prosjektet blir ferdigstilt i 2017.

Killingdalområdet – sikringstiltak

Killingdalområdet skal bevares som deponi for forurensede masser i lang tid fremover. Det har vært flere tilfeller der uvedkommende har tatt seg inn på området, og for å forhindre dette i fremtiden er det nødvendig å igangsette sikringstiltak. Rådmannen foreslår at inngjerding av området med tilstrekkelig adgangskontroll bevilges for 2017.

Biskop Darres gate 13

Brodals gate 8 inngår i boligporteføljen som Svartlamoen boligstiftelse leier av Trondheim kommune. Bygningen ble totalskadet i brann i april 2013 og er gjenoppbygd i Biskop Darres gate 13.

[Bystyresak 39/15](#), og [formannskapssak 73/15](#) har behandlet behovet for tilleggsfinansiering ut over forsikringsdekningen, og det er fattet vedtak om at tilleggsfinansiering ikke skal belaste kommunen. Svartlamoen boligstiftelse har akseptert å bekoste kommunens merutgifter mot å disponere huset. Tilleggsfinansieringen utgjør 1,7 millioner kroner og vil være et selvfinansierende lån for kommunen. Rådmannen foreslår at dette lånet utbetales i 2017.

Klargjøring og etterarbeid areal, eiendomsutvikling og erverv bolig og næring

Denne posten skal ivareta utvikling av mindre areal. Dette er blant annet klarlegging av tomt for salg, bearbeiding av eide tomter, og mindre eiendoms kjøp. Erfaringsmessig er årlig sammenlagt behov om lag 22 millioner kroner og rådmannen foreslår at det bevilges tilsvarende beløp for 2017.

Rassikring

For å ivareta kommunens ansvar som grunneier foreslår rådmannen at det i økonomiplanperioden avsettes 0,5 million kroner per år. Bevilgningen vil bli brukt til å forbygge ras for sikring av eksisterende bebyggelse og til opprydding.

21.5.4 Formålstomter – Kjøp og utvikling av areal til formålsbygg

Tabell under viser vedtatte investeringsrammer for 2016-2019, og rådmannens forslag til investeringer innenfor område kjøp av formålstomter i perioden 2017-2020. En detaljert oversikt over rådmannens forslag til investeringer og finansiering for 2017 finnes i kapittel 28.

Tabell 21-7 Investeringer i formålstomter 2017-2020. Tall i millioner kroner

				2016	2017	2018	2019	2020
Vedtatt budsjett 2016-2019				308,4	252,0	171,0	211,0	
Forslag budsjett 2017-2020					193,6	185,8	67,0	132,0
Prosjekt/investering	Kostnads- overslag	Tidligere bevilget	Rest til bevilgning	Forslag til investering				
				2017	2018	2019	2020	
Kruskajordet	70,0	6,9	63,1	1,0	1,0	1,0	10,0	
Lillebyområdet	174,0	139,0	35,0	25,0	10,0	0,0	0,0	
Formålstomter- kjøp av areal				167,6	174,8	66,0	122,0	
Sum økonomiplan	244,0	145,9	98,1	193,6	185,8	67,0	132,0	

Kruskajordet

Det ble gjennomført en skissestudie for mulig bruk av hele området i 2014. Skissestudiet viste at det kan være plass for blant annet helse- og velferdssenter, ungdomsskole inklusive bibliotek/kulturtilbud, idrettshall(er) og barnehage. I etterkant av skissestudiet presenterte Jernbaneverket (JBV) planer om oppgradering for sporstrekningen Trondheim – Stjørdal. Ett av alternativene omfatter blant annet dobbeltspor diagonalt over Kruskajordet inklusive mulighet for et stasjonsområde. Framdrift i dette planarbeidet er at JBV har startet arbeid med en kommunedelplan som forventes sluttbehandlet i løpet av 2017. Rådmannen foreslår at videre planarbeid avventes til Jernbaneverket har fått behandlet sitt planforslag, og foreslår en bevilgning på 1 million kroner i 2017 for eventuelt planarbeid.

Lillebyområdet

Kostnadsoverslag som er lagt på totalt 174 millioner kroner inkluderer kjøp av tomteareal i 2014 for 124 millioner kroner. For å dekke denne tomte sin andel av felles infrastruktur innenfor områdeplanen for Lilleby er det beregnet en kostnad på totalt 50 millioner kroner. Disse kostnadene påløper etter hvert som anleggene bygges. Rådmannen foreslår at det bevilges 25 millioner kroner i 2017.

Arbeider med framtidig offentlig infrastruktur (som foreløpig utføres av de private utbyggerne) har startet, men med en forskjøvet framdrift i forhold til tidligere antatt. Dette skyldes blant annet at en detaljreguleringsplan, som inngår i Lillebyområdet, fortsatt er under behandling.

Ny kommunedelplan for Lade-Leangen vil kunne føre til rekkefølgekrav for skoletomta med hensyn til tiltak i Haakon VII's gate. På nåværende tidspunkt er det ikke mulig å stipulere kostnadene på rekkefølgekravene.

Formålstomter- kjøp av areal

I økonomiplanperioden er det lagt opp til et omfattende kjøp av areal til formålsbygg. Blant annet vil det tilrettelegges for offentlige formål på Granås, Overvik og Rotvoll Øvre.

Bakgrunnen for rådmannens forslag til erverv av areal er redegjort for i [bystyresak 130/13](#). Delrapport 1 i arbeidet med Plan for areal for offentlige tjenester ble behandlet i [formannskapssak 7/16](#), og indikerer et stort behov for areal til offentlige formål i fremtiden. For å kunne være føre var og rustet for fremtidens behov, foreslår rådmannen at det bevilges 167,6 millioner kroner i 2017 til kjøp av areal til formålstomter.

22 Bystyresekretariatet, folkevalgte, kontrollkomiteen og kommunerevisjonen

Bystyresekretariatet, folkevalgte, kontrollkomiteen og kommunerevisjonen tilpasser aktiviteten til reduserte driftsrammer. Mer bruk av digitale verktøy vil forbedre tidsbruken og gi innsparinger i tråd med rammereduksjonen.

22.1 Informasjon om tjenesten

Bystyresekretariatet tilrettelegger for de politiske beslutningsprosessene, og gjennomfører kommune-, fylkes- og stortingsvalg. Bystyresekretariatet har også hånd om vertsforsiktelser. Kontrollkomiteen og kommunerevisjonen har en uavhengig rolle og skal sikre at den kommunale virksomheten utføres i tråd med politiske vedtak og gjeldende lover og regler. Kontrollkomiteen og kommunerevisjonen fremmer egne budsjettforslag til bystyret.

22.2 utfordringer

Bystyresekretariatets prosjekt *Digitale politikere – rett på sak* startet i 2016 og videreføres i 2017. Prosjektet skal automatisere og forenkle administrasjonen av den politiske beslutningsprosessen, spesielt i forbindelse med gjennomføring av møter i folkevalgte organer. I tillegg skal prosjektet bidra til å sikre innbyggerne mer offentlighet og bedre muligheter for innsyn i dokumenter og beslutninger. For å nå målene er det innføres nye digitale løsninger som medfører endrede arbeidsprosesser.

22.2.1 Forslag til driftsbudsjett for perioden 2017-2020

Tabell 22-1 viser rådmannens forslag til netto driftsramme for bystyresekretariatet, folkevalgte og revisjonen i perioden 2017-2020. Tabellen viser endring i forhold til vedtatt budsjett 2016. Tabell 22-2 viser forslag til hvordan tjenestområdet skal tilpasse seg nye driftsrammer.

Tabell 22-1 Budsjettamme og rammeendring bystyresekretariatet, folkevalgte og revisjonen. Tall i millioner kroner

Netto driftsramme	2017	2018	2019	2020
Vedtatt budsjett 2016	56,4	56,4	56,4	56,4
Pris- og lønnskompensasjon	0,8	0,8	0,8	0,8
Oppgaveendringer	6,1	-1,0	7,1	0,0
Korrigert budsjett 2016	63,2	56,1	64,2	57,1
Demografikompensasjon	0,1	0,1	0,2	0,2
Annen rammeendring	-0,1	-0,3	-0,3	-0,3
Forslag til netto driftsramme	63,2	56,1	64,1	57,0
Rammeendring	0,0	-0,2	-0,1	-0,1

Oppgaveendringer

I valgår styrkes rammen med 7,1 millioner kroner på grunn av kostnader ved å gjennomføre valget. I tillegg inneholder økonomiplanen en 4-årssyklus som innebærer at rammen i kommunevalgår og påfølgende år er 1 million høyere enn i de to øvrige årene. Begrunnelsen for dette er til dels at selve gjennomføringen av et kommunevalg er noe dyrere enn stortingsvalg,

dels at utgifter i etterkant (utskifting av medlemmer, folkevalgtopplæring, studiereiser, etterlønn og annet) er fordyrende.

Tabell 22-2 Tiltak bystyresekretariatet, folkevalgte og revisjonen. Tall i millioner kroner

Tiltak	2017	2018	2019	2020
Opprettholdelse av standard				
Valgavlukker	0,2	-	-	-
Effektiviseringstiltak				
Generell effektivisering	- 0,2	-0,2	-0,1	-0,1
Sum tiltak	-	-0,2	-0,1	-0,1

Opprettholdelse av standard

Valgavlukker

Det avsettes 0,2 millioner kroner i 2017 til å skifte ut valgavlukker.

Effektiviseringstiltak

Generell effektivisering

Rammen til Bystyresekretariatet, folkevalgte og revisjonen reduseres med 0,2 millioner kroner i 2017.

23 Rådmannen og strategisk ledelse

Rådmannen skal sørge for samsvar mellom oppgaver og kompetanse og prioritere arbeidsinnsatsen i administrasjonen slik at satsingsområdene i planperioden blir fulgt opp på en god måte. I 2017 ansettes det kommunalsjefer innen Helse og velferd og Oppvekst og utdanning, for å styrke kapasitet og kvalitet på ledelsesfunksjonen i Trondheim kommune. Den mest sentrale oppgaven til rådmannen er å sikre at saker for politisk behandling blir fremmet på en god måte, samtidig skal rådmannen sikre at vedtak følges opp.

23.1 Informasjon om tjenesten

Tjenesteområdet omfatter driftsbudsjettet til rådmannen, kommunaldirektørene og rådmannens fagstab. Kommuneloven krever at kommunens øverste ledelse skal legge frem forsvarlig utredete saker for folkevalgte organer og sikre at vedtak blir iverksatt. Videre skal rådmannen sørge for at administrasjonen drives i samsvar med lover, forskrifter og overordnede instruksjoner, og at den er gjenstand for betryggende kontroll. Rådmannens fagstab støtter rådmannen og kommunaldirektørene i den overordnede styringen av Trondheim kommune. I tillegg har rådmannens fagstab en sentral rolle i faglig utredningsarbeid og i utarbeidelse av politisk saker.

23.2 utfordringer

Sykefraværet er en av kommunens største utfordringer både når det gjelder stabil og kompetent tjenesteutøvelse og arbeidsmiljø. Dette sammen med et ønske om å bedre tjenestekvaliteten på alle områder, er bakgrunnen for at rådmannen ønsker å styrke både kapasitet og kvalitet på ledelsesfunksjonen i kommunen. For å sikre at alle medarbeidere, i tråd med arbeidsgiverpolitikken i [bystyresak 22/16](#), blir fulgt opp av én ansvarlig leder, vil det bli innført to nye ledernivåer. Mellom rådmannen og enhetslederne vil det innen Helse og velferd og Oppvekst og utdanning tilsettes kommunalsjefer. Lønnsutgiftene knyttet til ansettelser av nye kommunalsjefer vil dekkes innefor eksisterende ramme. På alle større enheter tilsettes avdelingsledere med et helhetlig lederansvar (fag, personal, økonomi) for en gruppe medarbeidere. Omleggingen av ledernivåene og utvidelse av lederansvaret på nivået under enhetsleder er et langsiktig arbeid, som utfordrer administrasjonens kapasitet på rekruttering, organisasjons- og ledelsesutvikling.

Rådmannen ønsker også å sikre at vedtatte IT-prosjekter blir levert til avtalt tid, kostnad og kvalitet, og at nye IT-systemer blir tatt i bruk på riktig måte. Rådmannen ønsker å legge et godt grunnlag for læring og forbedring gjennom et trygt yringsklima, god avvikshåndtering, årlige utviklingssamtaler med alle medarbeiderne og deltakelse i prioriterte FoU-prosjekter.

Rådmannen vil fortsette arbeidet med å synliggjøre kvalitative og økonomiske gevinster av IKT, digitalisering og velferdsteknologiprojekter i takt med at utrulling av løsninger øker. Dette i tråd med vedtaket i [bystyresak 73/14](#) *Temaplan for IKT, digitalisering og velferdsteknologi* om fokus på kost/nytteeffekter.

23.3 Forslag til driftsbudsjett for perioden 2017-2020

Tabell 23-1 viser rådmannens forslag til netto driftsramme for rådmannen og strategisk ledelse i perioden 2017-2020. Tabellen viser endring i forhold til vedtatt budsjett 2016. Tabell 23-2 viser forslag til hvordan tjenesteområdet skal tilpasse seg nye driftsrammer.

Tabell 23-1 Budsjetteramme og tiltak rådmannen og strategisk ledelse. Tall i millioner kroner

Netto driftsramme	2017	2018	2019	2020
Vedtatt budsjett 2016	118,2	118,2	118,2	118,2
Pris- og lønnskompensasjon	1,9	1,9	1,9	1,8
Oppgaveendringer	-1,9	-1,9	-1,9	-1,9
Korrigert budsjett 2016	118,2	118,2	118,2	118,2
Demografikompensasjon	0,3	0,6	0,9	1,2
Annen rammeendring	1,8	1,8	1,8	1,8
Forslag til netto driftsramme	120,3	120,6	120,9	121,2
Rammeendring	2,1	2,4	2,7	3,0

Oppgaveendringer

Trondheim brann og redningstjeneste

1,9 millioner kroner av budsjettet til Trondheim brann og redningstjeneste som har vært plassert under rådmannen overføres til tekniske tjenester.

Tabell 23-2 Tiltak rådmannen og strategisk ledelse. Tall i millioner kroner

Tiltak	2017	2018	2019	2020
Opprettholdelse av standard				
Tillitsvalgtordningen	2,5	2,5	2,5	2,5
Endringer i tjenestetilbud				
Bemanningsendring	-0,4	-0,1	0,2	0,5
Sum tiltak	2,1	2,4	2,7	3,0

Opprettholdelse av standard

Tillitsvalgtordningen

Kostnadene til tillitsvalgtordningen har økt over flere år uten at budsjettene har økt tilsvarende. Rådmannen foreslår derfor en økning på 2,5 millioner kroner i 2017.

Endringer i tjenestetilbud

Bemanningsendring

For å tilpasse ressursbruken til endrede rammer foreslår rådmannen en reduksjon i 2017 på 0,4 millioner kroner.

24 Interne tjenester og arbeidsgiverområdet

I kommuneplanens samfunnsdel pekes det på to hovedutfordringer på arbeidsgiverområdet - tilgangen på kompetanse og kommunens omstillingsevne. Mens kommunen har relativt god tilgang på kompetanse innen de fleste områder, vil det stilles store krav til kommunens omstillingsevne som følge av blant annet digitalisering. Kommunens omstillingsevne er knyttet til kvaliteten på den ledelse og styring som skjer på ulike nivå i organisasjon. I kommunens arbeidsgiverpolitikk legges det vekt på at dette lederskapet praktiserer full yringsfrihet. Alle medarbeidere skal oppleve at det er lett å få tilgang til informasjon, og beslutningsprosessene skal være forutsigbare og gjennomsiktlige slik at den enkelte medarbeider kan ivareta sitt medvirkningsansvar.

24.1 Informasjon om tjenesteområdet

Interne tjenester og arbeidsgiverområdet ledes av kommunaldirektørene for organisasjon og finans. Området omfatter totalt 11 interne tjenester. Enhetene er primært en intern støttetjeneste for rådmannen og kommunens 208 enheter.

Kostnaden per innbygger på de interne tjenestene går stadig ned, samtidig som omfanget av oppgaver øker. For å sikre at oppgavene kan løses innenfor gitte rammer, blir innovasjon stadig viktigere, og potensialet for innovasjon gjennom digitalisering forventes å gi ytterligere gevinster. De interne tjenestene er viktige bidragsyttere i kommunens generelle digitaliseringsarbeid. Digitalisering fører til at flere medarbeidere i de interne tjenestene får nye oppgaver og møter endrede krav til kompetanse. Som en følge av dette, stilles nye krav til analyse- og veiledningskompetanse. Ressurser som frigjøres, brukes i økende grad til å heve kvaliteten på virksomhetsstyringen og ledelsesfunksjonen på strategisk- og operativt nivå.

I tillegg til arbeidet med å styrke kommunens ledelsesutvikling og virksomhetsstyring vil tjenesteområdet spille en sentral rolle i det videre digitaliseringsarbeidet.

24.2 Utfordringer

I vurderingen av utfordringer på arbeidsgiverområdet, legges det vekt på forhold som hemmer og fremmer kommunens evne til å nå de tre periodemålene:

- Vi har samsvar mellom oppgaver og kompetanse
- Innbyggerne betjener seg selv gjennom digitale tjenester
- Vi er en åpen kommune

Ledelse, ledelsesutvikling og lederstøtte

Trondheim kommune har ikke lyktes i å redusere sykefraværet. Dette er en av kommunens største utfordringer både når det gjelder stabil og kompetent tjenesteutøvelse og arbeidsmiljø. For å sikre at alle medarbeidere, i tråd med arbeidsgiverpolitikken, blir fulgt opp av én ansvarlig leder, vil det bli innført to nye ledernivåer. Mellom rådmannen og enhetslederne vil det innen Helse og velferd og Oppvekst og utdanning tilsettes kommunalsjefer. På alle større enheter tilsettes avdelingsledere med et helhetlig lederansvar (fag, personal, økonomi) for en gruppe

medarbeidere. Omleggingen av ledernivåene og utvidelse av lederansvaret på nivået under enhetsleder er et langsiktig arbeid, som utfordrer administrasjonens kapasitet på rekruttering, organisasjons- og ledelsesutvikling. Når antallet ledere økes og ledernes ansvar blir større, kan det bli mer krevende for kommunen å finne kvalifiserte søkere.

Fra 2018 vil 10-faktorundersøkelsen til KS brukes som ny medarbeiderundersøkelse. For at rådmannen og ledelsen ved den enkelte enhet skal kunne nyttiggjøre seg resultatene, er det avgjørende med god innsikt i hva undersøkelsen gir informasjon om. Kunnskap om de 10 faktorene er en grunnleggende lederkompetanse som skal utvikles i 2016 og 2017. Gjennomføring av opplæring vil involvere alle enhetsledere og arbeidsmiljøgrupper.

Gevinstrealisering ved digitaliseringsprosjekter

Det er etablert en solid politisk og faglig plattform for kommunens digitaliseringsarbeid. Den overordnede IT-ledelsen er styrket for å sikre at de viktigste oppgavene blir prioritert først. Flere av de prosjektene som kommunen står foran vil ha et omfang som utfordrer kommunens evne til å gjennomføre prosjektene til riktig tid, pris og kvalitet. Kommunen har behov for å styrke sin prosjektlederkompetanse. Utviklingen av prosjektlederkompetansen må også ta høyde for oppgaver som følger av en sammenslåing med Klæbu kommune. Sammenslåingen vil utfordre kapasiteten når ulike systemer skal samkjøres i en ny kommune.

Intern kommunikasjon

Kommunens arbeidsgiverpolitikk forutsetter en stor grad av åpenhet og medvirkning. Samtidig skal administrasjonen levere beslutningsgrunnlag og gjennomføre politiske bestillinger mest mulig effektivt. For å trekke i samme retning, må alle ledere og medarbeidere ha tilstrekkelig kunnskap om hvordan kommunen styres og hvilken rolle den enkelte har. Helhetlig oppgaveløsning innenfor knappe rammer utfordrer organisasjonens evne til å koordinere. Dette krever at rådmannen har en klar plan for hvordan styringsdialogen skal gjennomføres, at planen er kommunisert og forankret på alle enheter, og at den enkelte leder og medarbeider har fått tilgang til de styringsdata, -arenaer og -verktøy som er en forutsetning for å fylle rollen.

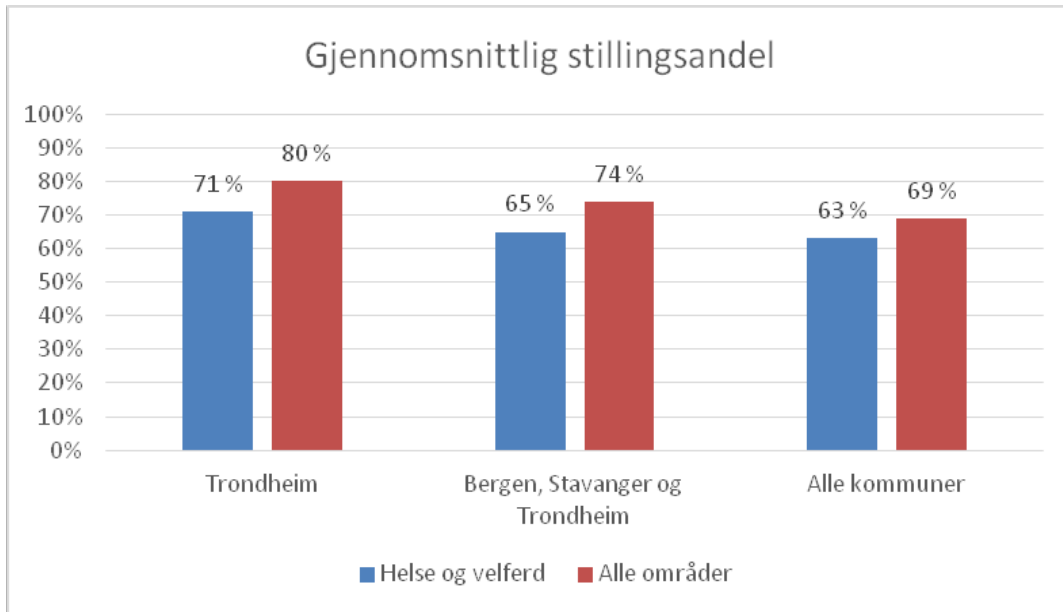
Sammenslåing av Klæbu og Trondheim kommune

Klæbu kommune og Trondheim kommune har vedtatt å slå seg sammen, og dette vil etter all sannsynlighet bli stadfestet gjennom vedtak i Stortinget våren 2017. Erfaringer fra andre gjennomførte kommunesammenslåinger, og fra kommuner som har kommet lengre i prosessen enn Klæbu og Trondheim, viser at kommunene står overfor et betydelig arbeid der store deler av de to kommunenes organisasjon vil bli involvert. Rådmennene begynte planleggingen i 2016, og arbeidet vil videreføres i 2017. Interimsperioden fram mot Stortingets vedtak vil i all hovedsak dreie seg om kartlegginger og utredninger. Selv om kommunene i stor grad benytter egne ansatte til dette arbeidet, vil arbeidet medføre engangsutgifter. Staten bevilger engangsstøtte til sammenslåingsarbeidet. Rådmannen vil komme tilbake med oversikt over behov for omstillingsmidler, jf kapittel 1.

Heltid

Trondheim kommune har som mål å ha høyest mulig andel heltidsstillinger. Dette er for å heve kvaliteten på tjenestene ved blant annet å redusere antall ansatte per bruker i helse- og omsorgsområdet. Ansatte i hele stillinger har en høyere tilhørighet til arbeidsplassen og kan gjennom det bidra til å utvikle tjenesten. For arbeidsgiver vil store stillingsandeler gi mer fleksibilitet og gjøre det mulig med en effektiv drift. Utfordringene med å oppnå flere heltidsstillinger ligger i hovedsak innenfor turnusbaserte tjenester, både i Trondheim kommune og øvrige ASSS-kommuner. Trondheim kommune har arbeidet mye med å heve kvaliteten på arbeidstidsplanlegging og opplæring av ledere og tillitsvalgte. Som vist i figuren under ligger

gjennomsnittlig stillingsandel innenfor helse og velferd i Trondheim kommune på 71 prosent, mot 63 prosent når alle kommuner ses under ett. Arbeidet videreføres i 2017.

Figur 24.1 Gjennomsnittlig stillingsandel

Sykefravær

Personaltjenesten og Arbeidsmiljøenheten (BHT) har et særskilt ansvar i arbeidet med å redusere sykefraværet i Trondheim kommune. Enhetene bistår arbeidsgiver, arbeidsmiljøutvalg og arbeidsmiljøgrupper på enhetene med kompetanse, råd/veiledning, generelle og spesifikke tiltak og prosesser som har direkte eller indirekte betydning for sykefraværet. På enheter med høyt sykefravær over tid, går rådmannen direkte inn med ulike former for bistand til problemløsning – i samarbeid med Personaltjenesten og Arbeidsmiljøenheten.

Generelt sett er sykefraværsinnsatsen rettet mot det som anses som potensielt unødvendig sykefravær, dvs. sykefravær som kan være arbeidsrelatert og som oftest kommer inn under diagnosene "allment og uspesifisert", "psykisk" og "muskel og skjelettsystemet". Innsatsen innrettes både mot årsaksforhold (forebyggende) og utfall (gjenopprettende).

Sykefravær i de interne tjenestene

Det er stor variasjon i sykefraværet ved de ulike enhetene. Enhetene legger til rette for at medarbeidere skal ha kortest mulig fravær, være delvis sykmeldt og ellers prøve å forebygge fravær gjennom ulike tiltak. For enheter med høyt fravær har rådmannen iverksatt følgende tiltak:

- Jevnlige samlinger for kompetanse- og erfaringsutvikling mellom enhetsledere og kommunaldirektør
- Prioritering av innsats i enhetene med høyest sykefravær
- I tillegg har alle enheter med utfordrende sykefravær egne handlingsplaner for reduksjon av sykefravær

24.3 Mål for tjenesteområdet

Roller til de interne tjenestene er todelt. På den ene siden leveres noen tjenester direkte til innbyggerne. På den andre siden leveres støttetjenester til resten av kommunen. I tillegg til å nå egne mål, må de interne tjenestene også vurderes opp mot kommunens totale evne til å kunne nå mål.

Arbeidsgiverområdet og interne tjenester har et særlig ansvar for hovedmål fire i kommuneplanens samfunnsdel: I 2020 er Trondheim kommune en aktiv samfunnsutvikler og en attraktiv arbeidsgiver.

Målene gjelder for de interne tjenestene så vel som for alle andre enheter i kommunen. For inneværende periode må rådmannens oppfølging av målene og valg av indikatorer ta særlig høyde for de utfordringene som er identifisert over.

24.3.1 Periodemål 2017-2020

Vi har samsvar mellom kompetanse og oppgaver

En forutsetning for å kunne si at Trondheim kommune er en attraktiv arbeidsgiver, er at kommunen over tid har samsvar mellom sine oppgaver og tilgjengelig kompetanse. Samsvaret kan sikres både gjennom tiltak rettet mot å utvikle kompetanse (rekruttering, opplæring, organisasjonsutvikling) eller gjennom ulike former for innovasjon som gjør det mulig å dekke innbyggernes tjenestebehov på nye måter.

Når rådmannen følger opp dette periodemålet vil det blant annet være naturlig å vurdere utviklingen på følgende områder:

- Ledige stillinger blir besatt med kvalifiserte søkere og kartlegging av studenter i praksis viser at studentene ønsker å jobbe i Trondheim kommune etter endt praksis
- Medarbeiderundersøkelsene viser at medarbeiderne får brukt kompetansen sin, mestrer oppgavene og håndterer arbeidsbelastningen
- Sykefraværet for 2017 er under 8,8 prosent, kommunen har færre enn 220 nye uføretilfeller per år og mer enn 65 prosent av aldersgruppen 62 til 67 år tar ikke ut AFP.
- Den gjennomsnittlige stillingsprosenten for faste ansatte i hele kommunen går opp fra 80 til 81,5 prosent. For turnusbaserte tjenester økes den gjennomsnittlige stillingsprosenten fra 71 prosent til 72 prosent. Andelen ansatte som søker redusert stilling går ned.
- Alle medarbeidere følges opp av én ansvarlig leder gjennom årlige utviklingssamtaler og 200 enhets- og avdelingsledere gjennomfører kommunens ledelsesutviklingsprogram hvert år samtidig som den formelle lederkompetansen (studiepoeng) øker.
- Alle fast ansatte i Helse – og velferdstjenesten over 25 prosent stilling uten formell helsefaglig utdanning skal få tilbud om fagopplæring.
- Innføring av moderne brukervennlige interne arbeidsverktøy bidrar til bedre samhandling internt, færre overlappende arbeidsprosesser og redusert behov for løpende opplæring og support.

Innbyggerne betjener seg selv gjennom digitale tjenester

Visjonen for digitaliseringsarbeidet i Trondheim kommune er at innbyggerne skal oppleve mestring i møtet med kommunen Dette kan bety at innbyggerne gjøres mindre avhengige av kommunens medarbeidere, og at oppgaver som tidligere ble løst manuelt blir automatisert.

Når rådmannen følger opp dette periodemålet vil det være naturlig å vurdere utviklingen på følgende områder:

- Digitaliseringsprosjekter blir levert til rett tid, kostnad og kvalitet
- Innbyggerne velger de digitale tjenestene og vurderer dem som brukervennlige
- Digitalisering erstatter tidligere manuelle arbeidsprosesser på de områder som til enhver tid prioriteres

Vi er en åpen kommune

En samfunnsutvikling med vekt på sosiale nettverk, delingsøkonomi og økende digitalisering, utfordrer kommunes rolleforståelse, organisering og systemer. Begreper som "kommune 3.0" peker på en utvikling der grensene mellom kommunen som tjenesteyter og innbyggeren som "kunde" viskes ut til fordel for en samhandling der kommunen definerer og løser oppgavene i en stadig tettere dialog med omgivelsene. For å skape en åpnere kommune vil det for eksempel være behov for å satse mer på kunnskaps- og erfaringsdeling, åpne data / åpne systemer. Mer aktiv bruk av innovative anskaffelser der formuleringen av behov/løsning åpnes opp for nye aktører. I tillegg vil en mer fleksibel bruk av ansattes tid som tar høyde for at brukere, pårørende og sosiale entreprenører ønsker å bidra til gode løsninger og en positiv samfunnsutvikling. Gjennom evaluering, læring og kunnskapsdeling omsetter kommunen ny kunnskap i ny og bedre praksis.

Målet om å bli en mer åpen kommune vil kunne vurderes ut fra følgende indikatorer:

- Medarbeiderundersøkelsen viser at medarbeiderne opplever å bli hørt og føler at det er trygt å ytre seg.
- Vi er åpne om våre avvik og de blir behandlet/lukket innen fristen.
- Kommunen øker antall datasett som ligger åpent tilgjengelig for eksterne aktører så lenge det ikke er tungtveiende hensyn som taler mot.
- Flere offentlige anskaffelser blir gjennomført med en åpen og bred markedsdialog i forkant av konkurransen, som beskrevet i metodikk for [innovative, offentlige anskaffelser \(IOA\)](#)
- I plan- og utredningsarbeid benyttes samskrivingsverktøy og dokumentene samles og gjøres lett tilgjengelig for alle medarbeidere gjennom hele utredningsprosessen.
- Det er viktig at innbyggere forstår informasjon de mottar fra kommunen. I kommunikasjonen med innbygger og internt i kommunen skal ansatte bruke et klart språk, jfr. kommunens egen språkprofil. Innen 2019 skal alle virksomhetsområder ha kjennskap til og ha tatt i bruk kommunens språkprofil.
- Tjenestedesign er en måte å utvikle tjenester på hvor brukeren settes i sentrum og involveres. Vi tar i bruk metoder og verktøy for tjenestedesign i utviklingen av kommunale tjenester.

I tillegg til indikatorene over, vil kommunens løpende økonomirapportering være en kritisk indikator på om tiltak på arbeidsgiverområdet har ønsket effekt.

24.4 Forslag til driftsbudsjett for perioden 2017-2020

Tabell 24-1 viser rådmannens forslag til netto driftsramme for interne tjenester og arbeidsgiverområdet. Tabellen viser endring i forhold til vedtatt budsjett 2015. Tabell 24-2 viser rådmannens forslag til hvordan tjenesteområdet skal tilpasse seg nye driftsrammer.

Tabell 24-1 Budsjettamme og rammeendring interne tjenester og arbeidsgiverområdet. Tall i millioner kroner

	2017	2018	2019	2020
Vedtatt budsjett 2016	369,1	369,1	369,1	369,1
Pris- og lønnskompensasjon	4,3	4,3	4,3	4,3
Oppgaveendringer	5,5	5,5	5,5	5,5
Korrigert budsjett 2016	378,9	378,9	378,9	378,9
Demografikompensasjon	0,9	1,7	2,6	3,4
Annen rammeendring	-5,6	-10,6	-11,3	-11,3
Forslag til netto driftsramme	374,1	370,0	370,1	371,0
Rammeendring	-4,7	-8,9	-8,7	-7,9

Oppgaveendringer

Lærlinger

Bystyret har vedtatt en økning i antall lærlinger innenfor helse og velferd, barnehage og skole; jfr. [bystyresak 64/13](#). Rådmannen har derfor i budsjettet for 2017 lagt inn en økning i antall lærlinger som fører til en kostnadsøkning på 5,8 millioner kroner.

Leangen gård

Det har vært behov for nytt utstyr på Leangen Gård slik at standarden opprettholdes. Det er bevilget 250 000 kroner i 2016, rammen reduseres igjen i 2017.

Tabell 24-2 Tiltak interne tjenester og arbeidsgiverområdet. Tall i millioner kroner

	2017	2018	2019	2020
Endringer i tjenestetilbudet				
Kvaliteket	0,7	0,7	0,0	0,0
In-sourcing It-brukerhjelp	-2,0	-2,0	-2,0	-2,0
Ny medarbeiderundersøkelse	0,4	0,4	0,4	0,4
Økte driftskostnader nytt arkivsystem	2,1	2,1	2,1	2,1
Effektiviseringstiltak				
Effektivisering IKT	-4,9	-4,1	-3,2	-2,4
Annet				
Det interne arbeidsmarkedet	-1,0	-1,0	-1,0	-1,0
Bevarings- og kassasjonsplan	0,0	-1,2	-1,2	-1,2
Digital deponering	0,0	-3,8	-3,8	-3,8
Sum tiltak	-4,7	-8,9	-8,7	-7,9

Endringer i tjenestetilbud

Kvaliteket

Bystyret ba i forbindelse med behandling av [sak 146/15](#), om at rådmannen arbeider videre for få Kvaliteket til å fungere tilfredsstillende. Søkemotor og oversiktighet i systemet skal forbedres og rutiner som mangler på viktige områder skal komme på plass. Rådmannen foreslår at det settes av 0,7 millioner kroner til dette arbeidet.

In-sourcing av IT-brukerhjelp

I [formannskapssak 282/15](#), "Etablering av IT-brukerhjelp i egen organisasjon" ble det estimert reduksjon i kostnader ved at Trondheim kommune selv tar ansvar for IT-brukerhjelp. Endringen vil gi en årlig besparelse på 2 millioner kroner fra og med 2017.

Ny medarbeiderundersøkelse

Trondheim kommune vil benytte KS medarbeiderundersøkelse fra og med 2018, både fordi denne har bedre kvalitet enn nåværende undersøkelse, men også fordi det gir muligheter til å sammenligne resultat mellom kommuner. Kjøp og opplæring vil ligge i budsjettet for 2017. Rådmannen foreslår investering og implementering av ny forskningsbasert medarbeiderundersøkelse som vil gi en økt kostnad på 0,4 millioner kroner.

Økte driftskostnader nytt arkivssystem

Innføring av nytt arkivssystem vil fra og med 2017 gi økte driftsutgifter. Rådmannen foreslår å sette av 2,1 millioner kroner til dette formålet.

Effektiviseringstiltak

Effektivisering IKT

Investering i egen trådløs infrastruktur, lavere driftskostnader ved at dagens påloggingsbrikker skiftes ut og besparelser på bakgrunn av god avtaleforvaltning i 2016, gir effektiviseringsgevinst på 4,9 millioner kroner i 2017.

Annet

Det interne arbeidsmarkedet

Rammen til *Det interne arbeidsmarkedet* reduseres med en million kroner i tråd med vedtak i budsjett 2016, handlings og økonomiplan 2016 -2019. Det er prognostisert merforbruk innenfor det interne arbeidsmarkedet i 2016, og rådmannen vil komme tilbake eventuelle behov for tiltak i første økonomirapport 2017.

Bevarings- og kassasjonsplan

Oppdatert arkivforskrift med tilbakevirkende kraft til 1950 pålegger kommunen å få på plass en bevarings- og kassasjonsplan for alle kommunens saksområder. Planen vil også være til støtte i kommunens digitaliseringsarbeid. Rådmannen foreslår to årsverk over tre år for å gjennomføre dette arbeidet. Rammen reduseres igjen i 2018.

Digital deponering

Arkivverdige data fra fagsystemer og databaser som ikke lenger er i bruk, må digitalt deponeres. Det er vurdert hvilke system og databaser som må tas vare på. Eksempler på slike fagsystem/databaser er NLP lønns og personalsystem og tolketjenestens database. Rådmannen foreslår av det bevilges 3,8 millioner kroner i 2016 og 2017 til formålet.

Økte driftskostnader ved utskiftning og anskaffelse av IT system

Det er planlagt større investeringer i IT de neste årene som kan medføre økte driftskostnader, blant annet helseplattform og nytt ERP økonomi og regnskapssystem. Økte driftskostnader og gevinstuttak på bakgrunn av vedtatte IT investeringer vil bli beregnet og innarbeidet i fremtidige budsjett og økonomiplaner.

24.5 Forslag til investeringsbudsjett

Bystyret vedtok i 2014 retningslinjer for IKT-området, sak [PS 073/14](#). Rådmannen etablerte en ny forvaltningsmodell for IKT for å sikre at retningslinjene blir overholdt, og med tydeligere strategisk prioritering av aktiviteten på området. I planperioden prioriteres arbeid med digitale løsninger for innbyggerne, og håndtering av teknisk etterslep innenfor fagsystemene på helse, byutvikling og oppvekst. Det arbeides videre med de store felles systemene som sak/arkiv og økonomi/regnskap.

Tabell 24-3 under viser rådmannens forslag til Investeringer i IKT, maskiner og utstyr for perioden 2017-2020, og endringer i forhold til vedtatt budsjett for 2016.

Tabell 24-3 Investeringer i IKT, maskiner og utstyr i perioden 2017-20. Tall i millioner kroner

				2016	2017	2018	2019	2020
Vedtatt budsjett 2016-2019				84,6	84,8	99,7	78,1	
Forslag til budsjett 2017-2020					85,0	134,1	93,0	86,4
Prosjekt/investering	Kostnadsoverslag	Tidligere bevilget	Rest til bevilgning	Forslag til investering				
				2017	2018	2019	2020	
Innbyggerrettede investeringer				24,3	8,9	9,1	6,8	
Herav Minside	28,0	18,4	9,6	9,6	0,0	0,0	0,0	
Fellessystemer og basistjenester				19,8	89,0	54,5	32,5	
Herav Helseplattformen	100,0	0,0	100,0	0,0	35,0	35,0	30,0	
Herav ERP økonomi og regnskap	60,0	3,0	57,0	17,0	40,0	0,0	0,0	
Herav Saksbehandlingsløsning	35,5	2,2	33,3	2,2	14,0	17,0	0,0	
Infrastruktur				40,9	36,2	29,4	47,1	
Herav PC				20,3	12,0	29,8	26,5	
Herav IKT skole				18,0	13,2	8,0	11,7	
Sum økonomiplan				85,0	134,1	93,0	86,4	

Innbyggerrettede investeringer

I løpet av 2017 vil Trondheim kommune slutføre 1. og trolig 2. versjon av kommunens nye nettsted, og Minside (innlogget løsning) for innbyggerne. Ved å ta i bruk den nettbaserte portalen til kommunen, vil innbyggerne få én kanal inn for henvendelser og oppfølging av disse. Dette vil føre til færre henvendelser i førstelinjen og reduksjon av manuell postgang. Samtidig vil utbredelse av en felles interne løsning for håndtering av henvendelser bli videre utbredt i organisasjonen.

Rådmannen foreslår å fortsette arbeidet med å bytte ut eldre IKT-løsninger på oppvekstområdet. Hensikten er å bidra til støtte for skole-hjem samarbeid, gjøre administrative oppgaver enklere, og å gi mulighet for bedre læringsformer. Digital meldingsbok og løsninger for læringsstøtte ble implementert i skolene i 2016 og bres nå videre til barnehagene i 2017. Arbeidet med digitalisering av sentrale støtteprosesser innenfor oppvekstområdet vil bli implementert før nytt barnehageopptak våren 2018. Trondheim kommune har tatt prosjekteieransvar for et nasjonalt fellesprosjekt rundt IT-støtte for Barne- og familietjenesteområdet. De fleste kommuner har eldre IT-løsninger som dels fases ut av leverandørene, og formålet er at disse skal erstattes. Arbeidet videreføres i 2017.

Det nasjonale KS-prosjektet Byggesak ble startet i 2015 og lanserte høsten 2016 en IT-støtte for saksbehandling av byggesaker. I løpet av 2017 vil IT-støtte for innbyggerne bli neste steg i prosjektet.

Det vil i 2017 bli etablert en felles forsendelsesløsning for Trondheim kommune, knyttet til KS sin felles løsning SvarUT. Hensikten er å gjøre det enklere for nye fagsystemer å sende brev digitalt.

Rådmannen foreslår at Trondheim kommune starter i 2017 arbeidet med å digitalisere planprosessene i kommunen, med særlig henblikk på byplanområdet. Hensikten er å legge til rette for en god medvirkning fra innbyggerne, blant annet ved bruke 3D-modeller, og ved uttrekk av beboere i geografiske områder, slik at dekan bli hørt tidlig i planprosessen.

I tråd med [Temaplan for IKT, digitalisering og velferdsteknologi 073/14](#), er innføring av digitale trygghetsalarmsystemer et av de mest sentrale tiltakene innefor helse- og velferd. Dagens

avtale om analoge trykghetsalarmer er på overtid, men kan forlenges med ett år, fordi vi har startet en anskaffelsesprosess. Rådmannen vil komme tilbake med en sak rundt finansieringen.

Trondheim kommune har et eldre datasystem for håndtering av kommunaltekniske avgifter. Dagens system gir ikke informasjon til innbyggerne digitalt. Systemet medfører at det brukes tid på manuell oppdatering for å følge opp endringer på eiendomssiden. Rådmannen foreslår at oppstart av utbygging av dette igangsettes.

Felles systemer og basistjenester

Rådmannen er i ferd med å sluttforhandle samarbeidsavtale med Regionalt helseforetak Helse Midt-Norge om kjøp og implementering av felles IT støtte for Pasientjournal, og Pasientadministrativt system. Dette prosjektet har fått nasjonal status av Helse- og omsorgsdepartementet, og Trondheim kommune representerer kommune-Norge. Rådmannen vil komme tilbake med en sak om prosjektet.

Rådmannen har påbegynt arbeidet med å bytte ut kommunens økonomi- og regnskapssystem ERV. Kommunen er den eneste kommunen som benytter løsningen i dag, og den vil bli faset ut av leverandøren i 2019. Det er stor usikkerhet rundt rammen for tiltaket og Rådmannen tar forbehold om nåværende kostnadsanslag. Rådmannen vil komme tilbake med sak i løpet av 2017.

Kravene til dokumentasjon av sertifisering, kurs og kompetanse har økt betydelig de siste årene. Med bakgrunn i dette vil det i løpet av 2017 bli implementert IT-støtte for strategisk kompetansestyring og e-læring. Hensikten er å gjøre det enklere å gjennomføre nødvendig opplæring, samt begrense den administrative ressursbruken rundt dette.

Rådmannen har i tråd med handlings- og økonomiplan 2016-2019 startet arbeidet med å bytte ut kommunen sak og arkivløsning ESA. Løsningen er i ferd med å bli faset ut av leverandøren., Trondheim kommune vil med dette prosjektet legge opp til en løsning som er enklere å benytte enn tidligere sak- og arkivløsninger har vært.. Det innebærer at store saksområder som plan/ byggesak, samt oppvekst- og helseadministrative områder, selv vil håndtere saker i egne fagsystemer tilpasset sine arbeidsprosesser.

Infrastruktur

Det foreslås å fortsette arbeidet med å øke kapasiteten i nettverk og tilgjengeligheten til utstyr til ansatte og elever i tråd med bystyrets vedtak i sak [073/14](#). Rådmannen legger i planperioden opp til en dekningsgrad for pc-er på 1:1 blant elever i ungdomsskolen, 1:3 for elever på mellomtrinnet og 1:4 for elever på barneskoletrinnet. Formålet er å øke dekningsgraden samt å bytte til en rimeligere og mer egnet teknologiplattform. Kommunen oppgraderer eldre teknisk utstyr i kommunens nettverk, og for å møte utfordringene med økt bruk av utstyr i nettverket. En sentral del er å forsterke sikkerheten i nettverket for å redusere sårbarheten for angrep fra eksterne parter. Utskifting av pc-er som er mer enn fire år gamle fortsetter.

25 Program

Trondheim kommune har i dag fire program: Miljøpakken, Områdeløft Saupstad-Kolstad, Digitalt førstevalg og Velferdsteknologi. I dette kapitlet beskrives både program som arbeidsform og de ulike programmene.

25.1 Innledning

Et program, slik begrepet brukes i Trondheim kommune, er først og fremst en benevnelse på en arbeidsform. Arbeidsformen brukes når det er et særlig behov for koordinering av aktiviteter og ressurser for å nå sammensatte samfunns mål. Et program samler enkeltprosjekter i en portefølje, der prosjektene har til felles at de skal bidra til å nå det samme, overordnede målet.

Programmer representerer ikke et nytt ansvarsnivå i tjenestemodellen, og de er derfor ikke et eget tjenesteområde. Økonomiske ressurser til prosjektene, som programmene består av, er budsjettet under de forskjellige tjenesteområdene (unntaket er Miljøpakken, hvor det meste er budsjettet hos Statens vegvesen). Rådmannen eier alle programmer, og prosjektene i programporteføljen er enten tilknyttet en eller flere enheter, eller direkte knyttet til rådmannen.

25.2 Miljøpakken

25.2.1 Innledning

Miljøpakken for transport er et samarbeid mellom Statens vegvesen, Jernbaneverket, Sør-Trøndelag fylkeskommune og Trondheim kommune. Miljøpakken omfatter ca 230 godkjente prosjekt, hvorav ca 120 er avsluttet. Omlag 30 medarbeidere i de tre etatene er prosjektledere i Miljøpakkens prosjekter, men betydelig flere er direkte involvert i prosjektarbeidene. Miljøpakken er fra august 2015 organisert med et eget sekretariat som er underlagt Miljøpakkens styringsorgan, mens den kommunale delen av programmet er en matriseorganisasjon som ledes av en programleder organisert under kommunaldirektør for byutvikling.

Halvparten av Miljøpakkens totale ramme på nærmere 15 milliarder kroner skal gå til å bygge ut hovedvegnettet. Den andre halvparten brukes til å utvikle et godt kollektivtilbud, etablere et hovednett for syklistene, bedre trafiksikkerheten, øke gangtrafikken og bedre miljøforholdene i kommunen.

25.2.2 Formål

En bymiljøavtale med staten ble signert i februar 2016. Bymiljøavtalen som inngår som en del av Miljøpakken og skal bidra til å nå nasjonale mål om nullvekst i personbiltransporten. Bymiljøavtalens nullvekstmål i personbiltrafikken og miljøpakkens politiske mål for en miljøvennlig byutvikling, omformer byen. Miljøpakken er dermed mer enn et utbyggingsprogram. Avtalen inneholder 3,76 milliarder statlige kroner som skal finansiere halvparten av et høystandard busstilbud - "superbusstilbud", i tillegg til et sammenhengende gang- og sykkelnett. Lokale myndigheter forplikter seg til en arealmessig fortettingsstrategi og til å innføre bilrestriktive tiltak, dersom nullvekstmålet ikke nås.

Miljøpakken har vært styrt, og evalueres, etter ti konkrete mål. Målene inkluderer reduksjon av klimagassutslipp og endring av reisemiddelbruken fra bilkjøring til miljøvennlige

transportformer. Miljøpakken har konkrete mål om reduksjon av lokale utslipp og støy, trafiksikkerhet, samt utslipp fra kommunal virksomhet. Det er også mål om fortetting innenfor eksisterende bystruktur og lokalisering av arbeidsplassintensive virksomheter innenfor de sentrale byområdene. Så langt er Miljøpakken i ferd med å nå de fleste målene. Siden flere mål går ut i 2018, og rammebetingelsene og transportsektoren er i rask utvikling, er det behov for å revidere Miljøpakkens mål. Denne prosessen startet i 2016.

25.2.3 Planlagte aktiviteter

Prioritering av tiltak for 2016-2019 ble behandlet av bystyret i [Bystyresak 21/16](#). De fireårige handlingsprogrammene revideres årlig, og konkret ressursinnsats i 2017 vil fremmes som en egen sak til bystyret i februar 2017. Saken behandles parallelt i fylkestinget. Det vil dessuten komme føringer om statlig innsats i statsbudsjettet for 2017. I løpet av 2016 behandles Miljøpakke trinn 3. Dette er en revidering av Miljøpakke trinn 2, og vil ikke føre til store endringer, men snarere bidra til å fullfinansiere allerede eksisterende underfinansierte tiltak.

Innføring av superbuss og den nye vedtatte rutestrukturen er krevende. 180 nye superbussstasjoner skal planlegges og bygges, i underkant av 20 knutepunkt og endestasjoner skal etableres i tillegg til flere tiltak langs traseene. Det er spesielt krevende å planlegge utbygging av superbuss i kollektivbuen, der mange interesser skal ivaretas. For eksempel skal det bygges kollektivfelt gjennom Høgskoleringen (2017) og langs deler av Jonsvannsvegen.

Arbeidet med videreføring av E6 sørover ble igangsatt i mars 2016 og videreføres og planlegging og prosjektering av ny Sluppen bru vil fortsette i 2017.

Våren 2016 ble det vedtatt en gåstrategi, [Bystyresak 97/16](#) som vil bli fulgt opp. Satsing på snarveger til skoler, senterområder og arbeidsplasskonsentrasjoner er i gang, og vil fortsette i 2017. Siden 2015 er det utbedret om lag 10 snarveger nær skoler, arbeidsplasskonsentrasjoner og senterområder.

Sykkelsatsingen videreføres, med utgangspunkt i vedtatt sykkelstrategi. Det legges vekt på tiltak i hovedrutene, og ambisjonen er et helhetlig og trygt tilbud der også god oppmerking og drifting inngår. De største enkelttiltakene har vært ferdigstilling av gang- og sykkelveg langs Heimdalsvegen og bygging av første trinn av ny sykkелеkspressveg fra øst. Det er også lagt sykkelheller og bygget bredere fortau langs en strekning på Bakklandet.

Trafiksikkerhetsinnsatsen i 2017 vil omfatte utbedring av kryssingspunkt og planlegging/etablering av fortau for å sikre skoleveger. I 2016 starter bygging av fortau langs Bregnevegen, Høgreina og Husebyvegen, disse ventes ferdigstilt i 2017. I tillegg arbeides det med forsterket belysning av gangfelt rundt om i byen.

Det er utført et betydelig arbeid med støyskjerming det siste året. Det er bygget i underkant av 1,5 kilometer støyskjerm, og i tillegg er det gjort fasadetiltak på om lag 240 boliger. Ved utgangen av 2016 har også beboere langs Bromstadvegen og øvre del av Dybdahls veg fått redusert støyselastning. I 2017 planlegges blant annet flere tiltak ved skoler/barnehager.

Miljøpakken omfatter informasjonsvirksomhet og reiserådgivning for å stimulere til endrede reisevaner hos bedrifter og skoler. Innsatsen med reiserådgiving styrkes i 2016 med en ny stilling finansiert av Miljøpakkensamarbeidet. Det utarbeides også en egen reiserådgiverstrategi som søkes behandlet før inngangen til 2017. Sommeren 2016 engasjerte vi fire studenter til sommerjobb for å utrede og registrere relevant kunnskap for reiserådgiverstrategien.

25.2.4 Ressursinnsats

Total ressursinnsats til prosjektene i Miljøpakken forventes å ligge i underkant av 1,3 milliarder kroner i 2017. Trondheim kommune bidrar med gjennomsnittlig 17,7 millioner kroner pr. år (2016-kroner, indeksreguleres årlig). Det forventes at alle midler brukes hvert år. Driftsdelen på ca 8,2 millioner kroner fra kommunen brukes på tilskudd til trikken og til vintervedlikehold. Resterende 9,5 millioner kroner er kommunalt lån, og brukes på investeringsprosjekter, stort sett til trafikksikkerhetsprosjekter i regi av kommunen.

For Trondheim kommune innebærer superbuss-satsingen krevende plan- og utbyggingsoppgaver innenfor stramme tidsrammer. Dette gir blant annet ekstra belastning med økt behandling av plansaker hos byplankontoret, ekstra belastning på prosjektering hos kommunal teknikk og økt belastning på erverv hos eierskapsenheten.

25.3 Områdeløft Saupstad-Kolstad 2013-2020

Programmet Områdeløft Saupstad-Kolstad er en satsing som bygger på gjensidig forpliktende avtale mellom staten og Trondheim kommune. Programmets styringsgruppe består av kommunaldirektørene for helse og velferd, oppvekst og utdanning, kultur og næring og byutvikling.

Flere initiativ og vedtak både nasjonalt og lokalt danner grunnlaget for programmet. Bystyret vedtok *Områdeprogram for Saupstad-Kolstad 2013-2020* [sak 71/13](#). Denne tverrsektorielle satsingen har en velferdspolitisk begrunnelse, og skal bidra til å løse bydelens spesielle utfordringer. De største utfordringene er knyttet til levekår, læringsmiljø og læringsresultater ved skolene, demografi og sosiale og fysiske forhold. Bydelen har også et relativt svakt næringsgrunnlag. Disse utfordringene er beskrevet og utdypet i rapporten Status Saupstad-Kolstad, som formannskapet behandlet i [sak 20/13](#);

Det er underveis i programgjennomføringen etablert samarbeid med fagmiljøer som SINTEF, NTNU, IMDI, Husbanken, Miljødirektoratet, NAV, Fylkesmannen og Sør-Trøndelag Fylkeskommune. Områdesatsingen skal innebære gjensidig og forpliktende samarbeid mellom kommunens mange fagområder og andre samarbeidspartnere. Områdeutviklingen skal bygge på helhetlig innsats og være lokalt forankret.

25.3.1 Visjon og hovedmål

Visjon: At bydelen framstår som attraktiv og mangfoldig

Hovedmål:

- I 2020 er Saupstad-Kolstad en bydel som fremmer livskvalitet og helse.
- I 2020 har barn og unge i Saupstad-Kolstad kompetanse som styrker dem i møtet med framtidens utfordringer.
- I 2020 er Saupstad-Kolstad en bærekraftig bydel med variert boligsammensetning og høy kvalitet på infrastruktur og offentlige rom.
- I 2020 er Saupstad-Kolstad en inkluderende bydel med gode møteplasser og muligheter til deltakelse.

Programmet bygger på sentrale samfunns mål i kommuneplanen, politiske vedtak, føringer fra staten og innspill fra bydelen selv. Medvirkningsarbeidet skjer kontinuerlig.

25.3.2 Planlagte aktiviteter 2017

Programplan 2017-2020 blir rådmannens verktøy for tverrsektoriell planlegging og styring av områdeprogrammet for siste del av programperioden fram mot 2020, og vedtas av styringsgruppen januar 2017. Planlagte aktiviteter som bidrar til områdesatsingen skal synliggjøres i fagområdene egne budsjettkapitler, og aktivitetene skal bidra til tjenesteutvikling, områdeutvikling og lokalsamfunnsutvikling i dette området. Prosjekter som ledes av flere virksomhetsområder og frivillige aktører, vil koordineres av programledelsen.

Hovedfokus 2016 er arbeidet med strategisk utomhusplan i bydelen, knyttet til politisk besluttet skoleutvikling. Det arbeides i 2017 bl.a. for å forsterke bydelens forbindelser, uformelle møteplasser, spesialiserte uterom, torg, myldreplasser og ”magneter” som er beskrevet i den strategiske planen.

25.3.3 Ressursinnsats

Programmet *Områdeløft Saupstad-Kolstad* inngår som en del av en statlig satsing på utsatte boområder i Oslo, Bergen og Trondheim, og finansieres blant annet gjennom årlige bevilgninger fra Kommunal- og moderniseringsdepartementet som forvaltes av Husbanken. Programmets mål gjenspeiles i beskrivelse av tiltak som konkretiseres under kapitler for de enkelte virksomhetsområder.

Trondheim kommunes egenandel skal være minimum 50 prosent av det statlige tilskuddet. Egenandelen finansierer lønn til programleder og koordinator, og drift av programkontor. Forslag til driftsramme for programledelse omtales i kapittel 17; *Næring og samfunn*.

Søknad til Husbanken om områdeløftstøtte 2016 er innvilget i sin helhet: 2,8 millioner kroner som må benyttes i løpet av to år. Trondheim kommunes søknad om skjønnsmidler til områdeløftet ble innvilget av Fylkesmannen; 1,2 millioner kroner. I tillegg har Trondheim kommune fått tilsagn om støtte til prosjektet Universell utforming; 0,6 millioner kroner. Dette innebærer et kompetansetilskudd til bærekraftig bolig- og byggkvalitet på Saupstad.

Til sammen har Trondheim kommune mottatt 4,6 millioner kroner i statlig støtte til områdesatsingen på Saupstad-Kolstad. Dette kommer i tillegg til kommunens egenfinansiering av områdeprogrammet, samt alle fagområdenes innsats i bydelen, beskrevet i del 2 i handlings- og økonomiplan 2017-2020.

Det er signalisert fra Husbanken at årlige statlige bevilgninger til områdeløftarbeidet vil skje gjennom det nye storbyprogrammet fra og med 2017.

25.4 Digitalt førstevalg

25.4.1 Formål

Programmet *Digitalt førstevalg* ble etablert i 2012. Hensikten med programmet er å legge til rette for at kommunikasjonen mellom kommunen og innbyggerne skjer digitalt.

Programmet har utarbeidet målbilde for fremtidige digitale tjenester som skal tilbys av Trondheim kommune, og laget planer og rammeverk for å gjennomføre prosjekter. Dette er tatt inn som en del av temaplan for IKT, digitalisering og velferdsteknologi 2015-2018 (sak 73/14)

Samordning og koordinering av digitaliseringsprosjekter mot innbygger/næringsliv er viktig for at kommunen skal lykkes. Digitale tjenester skal sette brukeren av tjenesten først, ha god

sikkerhet og godt personvern, gi god informasjonsflyt og ha en helhetlig og tjenesteorientert arkitektur.

25.4.2 Planlagte aktiviteter

Programmet er inne i en gjennomføringsfase og i 2017 vil hovedaktivitetene være:

- Nytt nettsted for Trondheim kommune. Digitale tjenester for enkle og tilrettelagt måter å henvende seg til kommunen og få innsyn i sin sak
- Innføring av digital løsning for effektiv oppfølging av kundefølgende innen byutviklingsområdet og interne tjenester
- Innføring av ny digital løsning for byggesaksbehandling
- Oppstart av arbeidet med digitale planprosesser (byplankontoret)
- Anskaffelse av digitale løsninger for administrative prosesser innen skole og barnehage
- Innføring av digitale løsninger for å forenkle administrasjonen av den politiske beslutningsprosessen, spesielt i forbindelse med gjennomføring av politiske møter
- Innføring av digitale løsninger for bedret samhandling mellom oppdragsgiver og leverandører i anbudskonkurranser og oppfølging av kontrakter
- Nasjonalt prosjekt for digitalisering innen barneverntjenesten - nytt fagsystem for barneverntjenesten og barnevernvakta
- Oppstart av arbeidet med ny digital løsning for håndtering av kommunaltekniske avgifter
- Videreføre arbeidet med utbredelse av digital utsending av post

25.4.3 Ressursinnsats

Det er foreslått IT-investeringsmidler til gjennomføring av prioriterte tiltak og prosjekter tilknyttet programmet Digitalt førstevalg. Trondheim kommunes foreslåtte ramme for perioden omtales i kapittel 24; *Interne tjenester og arbeidsgiverområdet*.

25.5 Velferdsteknologi

25.5.1 Innledning

Program for Velferdsteknologi ble opprettet høsten 2014 og er forankret i Temaplan for IKT, digitalisering og velferdsteknologi. Programmet skal etablere nye tjenester som understøttes av teknologi, samarbeide med NTNU, Sintef og gründere med nyutvikling av teknologi, bidra med forskning og legge til rette for studentoppgaver. Nye tjenester støttet av teknologi skal utredes i et bruker-, ansatte-, økonomi- og samfunnsperspektiv. Teknologien som skal tas i bruk skal være trygghetsskapende, mestringsstøttende og supplerende til nye og etablerte tjenester.

25.5.2 Formål

Programmet skal etablere nye tjenester med velferdsteknologi (VFT) som skal tilbys av Trondheim kommune, og sikre styring, prioritering, samordning og koordinering av alle utviklingsprosjektene. Velferdsteknologiske løsninger skal bli et viktig verktøy i møtet med fremtidens demografiske utfordringer, men vil også være et viktig element i kommunens satsning på tidlig innsats.

Planlagte aktiviteter 2017-2018:

- Etablere nye velferdsteknologitjenester
 - Etablere en infrastruktur for å ta i bruk velferdsteknologi knyttet til mestring og trygghet i hjemmet, med oppfølging fra Helsevakta.
 - Utvikle og etablere medisinteknologitjenester, lokaliseringstjenester, digitale tilsyn for flere målgrupper, avstandsoppfølgingstjenester for kronisk syke.

- Sikre god opplæring gjennom å videreutvikle opplæringsarenaen som er etablert i Torastua på Ladesletta HVS.
- Sikre videreføring og etablering av nye FOU aktiviteter i samarbeid med Sintef og NTNU.
- Innføre nye pasientvarslingsanlegg i kommunens Helse – og velferdssenter.
- Etablere retningslinjer og rutiner for å ta i bruk velferdsteknologitjenester knyttet til Bo og Aktivitetstilbudene for personer med nedsatt funksjonsevne

25.5.3 Ressursinnsats

I kapitel 13 i investeringsbudsjettet for helse- og omsorg er det foreslått 7 millioner kroner i 2017 til gjennomføring av programmet Velferdsteknologi - etablering av nye tjenester og anskaffelse av teknologi. Finansiering av implementering av pasientvarslingsanlegg er også lagt til Helse- og omsorgsområdet. I kapitel 22 i investeringsbudsjettet for interne tjenester og arbeidsgiverområdet er det på IT området avsatt 2 millioner kroner i 2017 til etablering av infrastruktur for bruk av velferdsteknologi/trygghetsalarm for hjemmeboende. I tillegg mottar kommunen øremerkede tilskudd fra Helsedirektoratet og midler til FOU- prosjekter.

Del 3 Kommunale foretak, interkommunale selskap og eier- interesser i aksje- selskap m.m.

26 Foretak, IKS, AS, stiftelser og Trondheim kommunale pensjonskasse

I dette kapitlet omtales kommunale foretak, aksjeselskap og interkommunale selskap der kommunen har vesentlige eierinteresser. I tillegg omtales stiftelser og Trondheim kommunale pensjonskasse (TKP).

26.1 Innledning

Bystyret vedtok i desember 2010 kommunens eierskapsmelding ([bystyresak 175/10 – Eierskapsmelding- revidering](#)). Bystyresak 175/10 omhandlet eierskapsmelding del 1. Denne gir prinsippene for Trondheim kommunes overordnede eierskapspolitikk. Prinsippene er lagt til grunn for utarbeidelsen av de selskaps-spesifikke eierskapsmeldinger i eierskapsmeldingen del 2. Eierskapsmelding del 2 ble vedtatt av bystyret i september 2011 ([bystyresak 118/11 Oppfølging av eierskapsmelding 1 forslag til eierskapsmelding del 2 og retningslinjer for utøvelse av eierskap.](#)) Eierskapsmelding del 2 tydeliggjør eierstrategier for selskaper kommunen har vesentlige eierinteresser i. I løpet av høsten 2016 vil rådmannen legge frem revidert eierskapsmelding del 1.

26.2 TRV Gruppen AS (eierandel 100 prosent)

Kommunen har lovpålagt oppgave om å samle inn husholdningsavfall og farlig avfall, jamfør *Forurensningsloven § 30-32 og Avfallsforskriften*. Innsamling og behandling av husholdningsavfall er å anse som en rettslig monopolvirksomhet, som kommunen kan velge å utføre selv eller å konkurranseutsette. Kommunen har ikke lovmessig plikt til å samle inn og behandle næringsavfall.

TRV Gruppen består av morselskapet TRV-Gruppen AS, som er heleid av Trondheim kommune, og av datterselskapene Trondheim Renholdsverk AS og Retura TRV AS. Trondheim Renholdsverk AS har monopol på håndtering av husholdningsavfall i Trondheim, mens Retura TRV AS er konkurranseutsatt innenfor næringsavfall. Retura TRV AS kan konkurrere om næringsavfall, noe som gir grunnlag for utbytte fra selskapet, til Trondheim kommune.

Bystyret behandlet sak om selskapets eiendommer i Tempeveien 25 og på Heggstadmoen i august 2012 ([sak 126/12](#)). Bystyret vedtok at eiendommer som er finansiert over selvkostområdet fortsatt skal ligge i konsernet/morselskapet.

TRV Gruppen AS har i løpet av 2016 flyttet all aktivitet fra Tempeveien til Heggstadmoen. Rådmannen vil legge fram sak om hvordan salg/overdragelse av tomten i Tempeveien skal gjennomføres.

Tabell 26-1 Nøkkeltall fra regnskap TRV Gruppen AS. Tall i 1000 kroner

	2012	2013	2014	2015
Driftsinntekter	296 212	360 919	375 635	400 633
Driftsresultat	37 235	17 239	28 111	12 053
Årsresultat	27 957	6 285	15 449	5 025
Utbytte	5 000	2 000	2 000	2 000

Krav til avkastning og utbytte fra TRV Gruppen AS

Kommunens krav til avkastning stilles til TRV Gruppen AS (morselskap). Dette selskapet eier Trondheim kommune direkte. Det er den konkurranseutsatte delen av konsernet, Retura TRV AS, som gir grunnlag for utbytte. Ved fastsettelse av avkastningskravet, tas det hensyn til at datterselskapet Trondheim Renholdsverk AS skal drives i henhold til regelverket for selvkost og til konsernets samfunnsansvar.

Utbyttet fra selskapet for 2015 ble ved behandlingen av budsjettet for 2016 vedtatt til fire millioner kroner. For planperioden 2017-2020 budsjetterer rådmannen med et årlig utbytte fra TRV Gruppen AS på fire millioner kroner.

Tabell 26-2 Forslag til utbytte i perioden 2017-2020. Millioner kroner

	2017	2018	2019	2020
Budsjettert utbytte fra TRV Gruppen	4	4	4	4

Selskapet skal forholde seg til kommunens krav til avkastning og utbytte. Det er styret i selskapet som skal foreslå utbytte basert på kommunens krav til utbytte, jf. kommunens eierskapsmelding.

26.3 Trondheim Kino AS (eierandel 100 prosent)

Kommunens eierskap i Trondheim Kino AS sikrer innbyggerne et kvalitativt godt og bredt kinotilbud. Formålet til selskapet framgår av vedtektene, fastsatt i ekstraordinær generalforsamling 13. november 2012: *"Selskapets formål er å drive kinovirksomhet og annen virksomhet naturlig knyttet til dette. Trondheim kino AS skal vise film innenfor alle filmgenrer valgt ut etter kvalitetskrav og de til enhver tid gjeldende konsesjonskrav under de best mulige visningsforhold og på konkurransedyktige vilkår for flest mulig mennesker som ønsker å oppleve filmkunst".*

Trondheim Kino AS har i dag betydelige eierinteresser i datterselskap som driver med virksomhet som er tilknyttet kinodrift.

I dag har Trondheim Kino AS tre kinosentre, med åtte saler på Prinsen kinosenter, elleve på Nova kinosenter og tre saler på Kimen kino (Stjørdal). Trondheim Kino AS eier Prinsen, men leier lokalene til Nova av Arbeidernes Økonomiske Fellesorganisasjon (AØF) og Kimen av Kimen kulturhus.

Trondheim Kino AS har i løpet av 2015 investert betydelige midler i etableringen av nytt kinoanlegg i Stjørdal, og en betydelig oppgradering av Nova kinosenter. I tillegg har kinoen installert nytt billettsystem.

Trondheim Kino AS legger vekt på å sikre og styrke selskapets stilling i bransjen. Trondheim Kino AS har derfor sammen med Aurora kino IKS og Edda kino (Haugesund kultur- og festivalutvikling KF) etablert en ny norsk kinokjede kalt KinoNor AS. Kjeden skal bidra til stordriftsfordeler og kompetanseheving for eiere og deltakere. Kinokjeden representerer så langt kinoer i åtte byer (Tromsø, Alta, Kirkenes, Vadsø, Narvik og Haugesund, Stjørdal og Trondheim). Trondheim kino AS eier 49 prosent av aksjene i det nye selskapet. Selskapet er den tredje største kinokjeden i Norge med en markedsandel på 11,5 prosent og 44 saler, med om lag 1,5 millioner besøkende i året.

Gjennom etableringen av Kimen kino og overtakelsen av kioskdirften har Trondheim kino økt sin omsetning betydelig de siste årene. Det samme gjelder antall ansatte, som nå er oppe i 125 personer.

Tabell 26-3 Nøkkeltall fra konsernregnskap Trondheim Kino AS. Tall i 1000 kroner

	2012	2013	2014	2015
Driftsinntekter	92 848	93 857	100 882	127 986
Driftsresultat	4 288	425	2 188	2 999
Årsresultat	11 114	4 255	5 947	6 132
Utbytte	2 000	2 000	2 000	2 000

Trondheim Kino AS kan vise til meget god soliditet med en egenkapitalandel på 65 prosent per 31. desember 2015. Driftsresultatet for det enkelte år gir uttrykk for et kinobesøk som har variert mye i perioden. Dette har stor innvirkning på driftsinntekter, men også på kostnader ved leie av film, som er omsetningsbasert.

Trondheim Kino AS hadde 816 000 besøkende fordelt på 22 000 forestillinger i 2015. Veksten i besøket fra 2014 skyldes oppstart av Kimen Kino, samt et godt kinoår generelt. I 2015 var det en økning i årsresultatet for morselskapet på 10 095 987 kroner mot 6 644 981 kroner for året før. For konsernet ble årsresultatet 6 132 655 kroner i 2015 mot 5 946 740 kroner i 2014. Utbytte fra datterselskapene er av betydning for å kunne ha en bærekraftig kinodrift. Overtakelsen av kioskene og utvidelsen av driften til Stjørdal, gir en betydelig økning i omsetningen og i antallet ansatte ved Trondheim kino AS, og alliansen med andre kinoer gjennom KinoNor AS forventes å gi en gevinst i form av reduserte kostnader.

Krav til avkastning og utbytte fra Trondheim Kino AS

Trondheim Kino AS skal tilby film av god bredde og kvalitet til alle aldersgrupper og samfunnslag. Dette påvirker selskapets evne til å skape avkastning på investert kapital. I eierskapsmeldingen er avkastningskravet etter skatt satt til sju prosent, regnet av selskapets verdijusterte egenkapital per 31. desember. Avkastningskravet er kommunens oppfatning av hvilken avkastning selskapet minimum bør ha på egenkapitalen, for at lønnsomheten blir vurdert som tilfredsstillende.

Trondheim Kino AS vil i de kommende årene satse på å utvikle avanserte løsninger for CRM (Customer Relationship Management), inkludert app, noe som vil medføre betydelige investeringer. Dette arbeidet vil skje i fellesskap med KinoNor AS,

Trondheim Kino AS har underdekning i sikret pensjonsordning, noe som vil innebære en urealisert reduksjon av bokført egenkapital på rundt 30 millioner kroner. Disse forhold vil påvirke Trondheim Kinos framtidige utbyttekapasitet.

Utbyttet fra selskapet for 2015 ble ved behandlingen av budsjettet for 2016 vedtatt til 2,5 millioner kroner. Rådmannen har lagt tilsvarende størrelse på utbytte til grunn for budsjett 2017 og resten av planperioden.

Tabell 26-4 Forslag til utbytte i perioden 2017-2020. Millioner kroner

	2017	2018	2019	2020
Budsjettert utbytte fra Trondheim kino AS	2,5	2,5	2,5	2,5

26.4 Olavshallen AS (eierandel 100 prosent)

Olavshallen AS er et heleid kommunalt aksjeselskap. Selskapet ble opprettet i 1988.

Selskapets formål er å fremme midtnorsk musikk- og kulturliv ved å eie, forvalte og leie ut sine eiendommer og lokaler primært til kulturelle formål, samt private og offentlige arrangement.

Olavshallen AS har hatt positivt driftsresultat i årene 2012-2014. I 2015 var driftsresultatet negativt, men finansinntektene bidro til at årsresultatet ble positivt. Regnskapet inkluderer ikke kapitalkostnader knyttet til bygg. Bygningene er bokført med én krone i balanseregnskapet til Olavshallen AS.

Tabell 26-5 Nøkkeltall fra regnskap Olavshallen AS. Tall i 1000 kroner

	2012	2013	2014	2015
Driftsinntekter	22 649	22 363	23 255	23 937
Driftsresultat	128	2 858	2 979	-109
Årsresultat	657	1 015	3 262	1 434
Utbytte	0	0	0	0

Selskapets gjeldsandel har ligget på cirka 48 prosent i gjennomsnitt for perioden 2012-2015. Gjelden består av leverandørgjeld, offentlige avgifter og annen kortsiktig gjeld. Basert på de siste års regnskaper, er det ikke realistisk at selskapet selv skal kunne dekke kapitalkostnadene knyttet til bygningsmassen.

Formannskapet vedtok i [sak 131/13](#); *Utredning av Olavshallens videre drift og utvikling* å iverksette et utredningsarbeid der det ses på hvordan Olavshallen AS og Olavskvartalet kan styrkes som kulturarena. Rådmannen la fram sak med flere mulige alternativer 23. juni 2015, [sak 134/15](#); *Videre utvikling og drift av Olavshallen og Olavskvartalet; rådmannens vurdering*. Det ble vedtatt å utrede et alternativ der hele Olavskvartalet frigis til kulturformål (B4-alternativet), og å vurdere lokaliseringmuligheter og kostnader ved et eventuelt nytt kultur- og konserthus. Rådmannen vil fremme sak om dette høsten 2016.

Bystyret vedtok i sak [56/16](#) at Olavshallen AS kan kjøpe aksjene i Kjøpesenteret Olavskvartalet AS. Olavshallen AS kan dermed i større grad styre utviklingen av kvartalet i tråd med selskapets visjoner og mål.

Ikke krav til utbytte fra Olavshallen AS

Det er ikke realistisk å stille krav om utbytte fra Olavshallen, men det forutsettes at selskapet er i stand til å opprettholde høy standard på nødvendig teknisk utstyr og inventar.

26.5 Leutenhaven AS (eierandel 100 prosent)

Leutenhaven AS ble stiftet i 1982, og selskapet eier Erling Skakkes gate 40 på Leutenhaven. Selskapets formål er å forvalte og utvikle eiendommen.

Trondheim kommune eier 100 prosent av aksjene. Kommunens eierandel ble utvidet fra 90 til 100 prosent gjennom kjøp av aksjer fra Rutebilstasjonen AS i 2015, jf vedtak i bystyret [18.06.2015, sak 87/15](#).

Tabell 26-6 Nøkkeltall fra regnskap Leuthenhaven AS. Tall i 1000 kroner

	2012	2013	2014	2015
Driftsinntekter	4 781	4 830	4 938	5 026
Driftsresultat	3 177	3 027	2 809	3 429
Årsresultat	1 623	1 781	1 717	2 189
Utbytte	1 111	1 111	1 111	1 500

Utbytte fra selskapet ble første gang utbetalt i 2009. Utbyttet fra selskapet for 2015 ble ved behandlingen av budsjettet for 2016 vedtatt satt til 1,5 millioner kroner. Rådmannen har lagt tilsvarende størrelse på utbytte til grunn for budsjett 2017.

Krav til avkastning og utbytte fra Leuthenhaven AS

Rådmannen budsjetterer med følgende utbytte i økonomiplanperioden:

Tabell 26-7 Forslag utbytte i perioden 2017-2020. Millioner kroner

	2017	2018	2019	2020
Budsjettert utbytte Leuthenhaven AS	1,5	1,5	1,5	1,5

26.6 Trondheim Spektrum AS (eierandel 78 prosent)

Trondheim Spektrum AS ble etablert som aksjeselskap i 1961, i forbindelse med at det skulle etableres en ny messe- og idrettshall i Trondheim. I henhold til vedtektene er selskapets formål "å oppføre og drive Trondheim Spektrum med dertil hørende virksomhet, samt deltagelse i andre selskap med tilknytning til denne virksomheten". Trondheim kommune eier i dag 77,95 prosent av aksjene i selskapet. Øvrige eiere er Fokus eiendom AS (9,4 prosent) og Sparebank 1 Midt-Norge (5,58 prosent). I tillegg kommer flere mindre aksjonærer.

Trondheim Spektrum har i dag en samlet gulvflate på 15 000 m², fordelt på åtte flerbrukshaller, 14 seminar- og grupperom og et vrimeleområde på over 1 000 m² inkludert kafeteria. Den største hallen har 3 400 sitteplasser og plass til 6 000 mennesker stående. Anlegget inneholder i tillegg et pressesenter, treningssenter og cateringsselskap. Ved siden av utleie av Trondheim Spektrum, utfører Trondheim Spektrum AS konsulentvirksomhet innen teknisk og salgsmessig gjennomføring av store nasjonale og internasjonale messer, konferanser og lignende som avholdes i anlegget.

Trondheim Spektrum planlegger en omfattende ombygging (jamfør formannskapssak [296/15; Utbyggingsalternativer Trondheim Spektrum](#)). Målet er at anlegget skal innfri det europeiske håndballforbundets krav til tilskuerkapasitet, og være klart til EM i håndball for kvinner og menn i 2020.

Selskapets omsetning har vært stabil rundt 29 millioner kroner per år i perioden, med en topp på 32 millioner kroner i 2014.

Tabell 26-8 Nøkkeltall fra regnskap Trondheim Spektrum AS. Tall i 1000 kroner

	2012	2013	2014	2015
Driftsinntekter	29 618	28 540	32 634	30 530
Driftsresultat	2 893	-1 772	-1 965	4 326
Årsresultat	1 346	-2 109	-2 069	1 825
Utbytte	0	0	0	0

Trondheim Spektrum AS hadde positivt driftsresultat i årene 2012 og 2015. Negative driftsresultater i 2013 og 2014 er som følge av ekstraordinært vedlikehold etter pålegg fra branntilsynet, og investeringer i D-hallen.

Ikke krav til utbytte fra Trondheim Spektrum AS

Det er et grunnleggende prinsipp at tilskudd i form av tippemidler ikke skal danne grunnlag for fortjenestebaserte eierformer. Derfor må følgende krav være oppfylt for å få tilskudd:

- Det skal ikke foretas økonomiske utdelinger (utbytte) til eierne
- Et eventuelt overskudd skal tilfalle anleggets drift
- Ved oppløsning/avvikling skal formuen tilfalle idrettslige formål

Trondheim kommune kan i likhet med de øvrige eierne ikke ta utbytte fra Trondheim Spektrum AS. Dette fremgår også av selskapets vedtekter.

26.7 Prima AS (eierandel 60 prosent)

Prima AS ble etablert i 1992. Trondheim kommune eier 60 prosent av aksjene i selskapet, og Trondheim Røde Kors eier 40 prosent.

Selskapets formål er å styrke den enkelte arbeidstaker og deltakers utviklingsmuligheter i arbeidslivet gjennom teoretisk og praktisk opplæring.

Regjeringen har foreslått større grad av anbudsutsetting av arbeidsmarkedstiltakene. Prima har derfor etablert en ny avdeling, Escala Karriere, som skal møte dagens marked og etterspørsel innen spissede tjenester på veiledning og karriereutvikling.

Tabell 26-9 Nøkkeltall fra regnskap Prima AS. Tall i 1000 kroner

	2012	2013	2014	2015
Driftsinntekter	96 486	104 937	107 994	111 813
Driftsresultat	754	2 344	3 974	5 393
Årsresultat	422	1 956	3 734	5 161
Utbytte	0	0	0	0

Ikke krav til utbytte fra Prima AS

I henhold til *Forskrift om arbeidsrettede tiltak* er det ikke anledning til å ta ut utbytte av selskap som er godkjent tiltaksarrangør for NAV. Overskudd skal forbli i virksomheten og komme attføringsarbeidet og deltakerne til gode.

26.8 Stavne Arbeid og Kompetanse KF

Stavne Arbeid og Kompetanse KF har som formål å gi arbeidssøkere med bistandsbehov arbeidspraksis og hensiktsmessig og nødvendig tilrettelagt oppfølging i form av avklaring, intern arbeidstrening og arbeidspraksis i det ordinære arbeidslivet. Foretaket skal tilrettelegge forholdene slik at deltakerne kan prøve ut og utvikle sine ressurser, ut fra et mål om videreføring til ordinær jobb, skole/utdannings situasjon eller over i annet egnet tiltak eller behandlingstilbud.

Foretaket skal også drive rehabiliteringstiltak overfor de som trenger tettere og bredere oppfølging enn det som er innenfor rammene for arbeidsrettede tiltak.

Stavne Arbeid og Kompetanse KF er tiltaksarrangør for NAV og Trondheim kommune, og utvikler og drifter prosjektrettede rehabiliteringstiltak på oppdrag fra statlige etater.

Foretaket er økonomisk basert på salg av tiltaksplasser til NAV, avtale med Trondheim kommune og drift av andre rehabiliteringstiltak.

26.9 Trondheim Parkering KF

Trondheim Parkering KF er kommunens utøvende fagorgan innen kommunens vedtatte parkeringspolitikk, og skal medvirke til at parkeringstilbudet utvikles i kommunen gjennom å:

- Drive avgiftsbelagt parkering innenfor kommunen, med unntak av fastsettelse av avgift og avgiftstid, som gjøres av bystyret
- Forestå parkeringskontroll
- Administrere parkeringstillatelser for forflytningshemmede
- Forestå innfordring av ilagte gebyr og tilleggsavgifter
- Forvalte kommunens myndighet etter skiltforskriftens bestemmelser om arbeidsvarsling
- Forvalte kommunens myndighet etter forsøk med kommunal håndheving av politivedtektenes bestemmelser om forsøpling, strøing og brøyting av offentlig sted
- Stå for bygging/drift/vedlikehold av kommunale parkeringshus og garasjeanlegg. Trondheim Parkering KF driver/leier private garasjeanlegg etter forretningsmessige prinsipper og i tråd med målsettingen vedtatt av bystyret i sak *B98/051 om Strategisk parkeringspolitikk*.

Kommunens parkeringsvirksomhet og foretakets øvrige ansvarsområder skal fremme trafiksikkerhet og framkommelighet og bidra i miljøarbeidet.

Foretaket driver både med offentlig myndighetsutøvelse og privatrettslig parkeringshåndhevelse i konkurranse med andre. I 2012 gjennomførte foretaket et skille mellom forvaltningsvirksomheten og forretningsvirksomheten. Foretaket utarbeider to separate regnskap slik at det kan dokumenteres at det ikke foregår kryssubsidiering. Gjennom de tiltak som virksomheten har iverksatt, er kravene om et klart skille mellom forretningsvirksomhet og forvaltningsvirksomhet ivaretatt. Samtidig er det slik at krav om nøytralisering av skattefordelen kan føre til at den forretningsmessige virksomheten må skilles ut. Styret i virksomheten vil følge opp dette gjennom en egen utredning.

Rådmannen har budsjettet med en inntekt fra Trondheim Parkering KF på 70,7 millioner kroner for 2017. Trondheim parkering KF har varslet at inntektene fra parkering på offentlig gategrunn og p-hus har hatt en nedgang gjennom 2016. Dersom dette fortsetter inn i 2017, mener foretaket at overføringskravet for 2017 kan bli vanskelig å nå. Det er sannsynlig at effekten av betaling for elbiler øker inntekten, men det er usikkert om det øker like mye som det er lagt til grunn for i overføringskravet neste år. Dersom det viser seg at inntektene i 2017 ikke øker tilstrekkelig, vil rådmannen vurdere kravet. Dette vil i så fall skje i forbindelse med økonomirapportene for 2017.

For 2016 er det budsjettet med en ordinær overføring fra Trondheim Parkering KF på 65 millioner kroner.

26.10 Trøndelag brann- og redningstjeneste IKS

Trøndelag brann- og redningstjeneste IKS (TBRT) ble etablert 1. januar 2008. Selskapet eies av Trondheim, Klæbu, Malvik, Rissa, Leksvik, Oppdal og Rennebu kommuner. Kommunene kjøper brann- og redningstjenester fra selskapet. Trondheim kommunes eierandel er 82,55 prosent.

Selskapets formål er å dekke deltakerkommunenes plikter, oppgaver og behov etter brann- og eksplosjonsvernlovgivningen, og i ulykkes- og katastrofesituasjoner og ved akutt forurensning. Oppgavene er av forebyggende og innsatsmessig art. Dimensjonering av beredskap og innsats

på området gjøres med utgangspunkt i en gjennomført risiko- og sårbarhetsanalyse for brannvernregionen, og kommer til uttrykk i regionens brannvernordning.

Oppgavene er dels lovpålagte og dels selvpålagte av kommunene, og plikten til å oppfylle oppgavene ligger i prinsippet hos kommunestyrene. Selskapet leverer tjenester etter bestilling fra de respektive kommunestyre med grunnlag i brannordningen for kommunene. Trondheim kommune har felles brannordning med Malvik og Klæbu kommuner, vedtatt i 2012.

Kommunestyrene har lagt sin avgjørelsesmyndighet etter brann- og eksplosjonsvernloven til representantskapet, og selskapet rapporterer hit. Rådmannen i eierkommunene har ingen direkte rolle ovenfor selskapet, men utreder og legger fram saker der kommunestyrene dimensjonerer og bestiller tjenester fra selskapet, og inngåelse av leveranseavtaler. Selskapets myndighet og ansvar går fram av selskapsavtalen. Etter bestilling fra representantskapet i 2014 ble det utarbeidet et forslag for hvordan deltakerkommunene kan sette tydelige økonomiske rammer for selskapets drift. Forslaget til endringer ble vedtatt av representantskapet mai 2015. Den nye styringsmodellen inneholder handlingsregel for investeringer, klargjøring av hvordan budsjettkorrigeringer skal kunne skje, og handlingsregel som gir styret anvisninger i forhold til operasjonalisering av effektivitetskravet i selskapsavtalen.

Samarbeidet skal sikre høyt nivå på brannsikkerheten, kompetansedeling og annet relevant samarbeid mellom deltakerkommunene.

Trondheim kommune har investert i fire nye brannstasjoner i perioden 2007-2015. Stasjonene på Sandmoen og Ranheim ble tatt i bruk i løpet av 2013. Hovedbrannstasjonen på Sluppen hadde offisiell åpning i desember 2014. Sentrum brannstasjon på Nyhavna var klar for overtakelse i mai 2015.

Trondheim kommunale feiervesen (TKF) ble overført til TBRT IKS 1. juli 2013. En fireårig bestiller- og utføreravtale ble klar fra 1. januar 2015.

I forbindelse med at TBRT ble etablert 1. januar 2008, ble Interkommunalt Utvalg mot Akutt forurensing (IUA) overført til selskapet. IUA består av 30 deltakerkommuner. Organiseringen medførte at det i praksis var TBRT IKS, med sju eierkommuner, som styrte IUA med sine 30 deltakerkommuner. På bakgrunn av dette ble det utført et arbeid i 2014 som ryddet opp i eierstruktur. Fra og med 1. januar 2015 IUA organisert som samarbeid etter kommunelovens § 27.

26.11 Midt-Norge 110-sentral IKS

Midt-Norge 110-sentral IKS ble etablert 1. januar 2016. Selskapet eies av 26 kommuner. Trondheim kommunes eierandel er 58,82 prosent.

Selskapets formål er å dekke deltakernes plikter knyttet til brann- og eksplosjonsvernlovens § 16 *Nødalarmeringssentral*, med plikt om tilknytning til en sentral for mottak av meldinger om branner og andre ulykker innenfor en fastsatt region. Oppgavene er å kunne opprettholde kommunikasjon med den som melder ulykken, mottak og registrering av nødmeldinger, alarmering av mannskaper og kommunikasjon med innsatsstyrkene, samt samordning med nødalarmeringssentralene for helse og politi. Dimensjonering av 110-sentralen tar utgangspunkt i en gjennomført risiko- og sårbarhetsanalyse for deltakernes region.

Det overordnede målet med en felles nødalarmeringssentral er å utvide tjenestetilbudet og kvaliteten på de tjenester som leveres i hele regionen, med spesiell fokus på bedre felles nytte

av spesialressurser, rådgivning og spesialkompetanse som sentralen har. Sentralen er også den rådgivende nødalarmingsentralen for Farlig Gods nord for Dovre.

Samarbeidet skal sikre alarmering og utkalling av tilstrekkelig innsatsstyrke og overordnet vakt etter mottak av nødmelding, samt sikre best mulig støtte, informasjon, og samordning til innsatsstyrke, stab og relevant ledelse.

Det er igangsatt forhandlinger med Nord-Trøndelag for å slå sammen 110-sentralene i Nord- og Sør-Trøndelag. Forventet tidspunkt for sammenslåing er 1.1.2018.

26.12 Trondheim Havn IKS

Selskapet eies av kommunene Trondheim, Orkdal, Malvik, Stjørdal, Levanger, Verdal, Steinkjer, Frosta, Inderøy, Verran og Leksvik. Trondheim kommunes eierandel er 77,87 prosent.

Selskapets formål er å:

- Samordne og utvikle en effektiv, sikker og rasjonell havnevirksomhet innenfor samarbeidsområdet, som skaper forutsetninger for en effektiv og konkurransedyktig sjøtransport i Midt-Norge
- Sørge for sikkerhet og fremkommelighet i selskapets havner og deltagerkommunenes sjøområder
- Ivareta alle forvaltningsmessige og administrative oppgaver som etter lov om havner- og farvann påligger kommunene, og håndheve de bestemmelser som etter samme lov med tilhørende forskrifter gjelder innenfor kommunenes sjøområder

De samlede havneressurser skal til enhver tid utgjøre et konkurransedyktig havnetilbud for brukerne. Selskapet skal kunne engasjere seg i alle former for havnetilknyttet virksomhet, som samferdselsspørsmål og næringsutvikling, som anses hensiktsmessig og økonomisk fordelaktig for havnefelleskapet og det næringslivet havna skal betjene.

Selskapets strategi er å ha en ledende rolle innen samferdsel og å utvikle effektive transport- og logistikk-løsninger til beste for næringsliv, byutvikling og miljø. Selskapets mål er å være et konkurransedyktig tilbud for brukerne i regionen.

Gjennom regjeringens strategi for nærskipfart ble Trondheim Havn utnevnt som *utpekt havn* i september 2013. Utpekte havner er havner som er særlig viktige for å utvikle effektiv og sikker sjøtransport av gods. Status som utpekt havn betyr en mer sentral stilling for Trøndelag i nasjonale samferdselsspørsmål, og vil styrke den regionale organiseringen innen samferdsel. Behovene til utpekte havner vil dessuten bli vektlagt i prioriteringer av infrastrukturprosjekter på vei, sjø og bane.

I tillegg til Trondheim Havn ble også Bodø Havn utnevnt som utpekt havn. Fra før har Tromsø, Bergen, Stavanger, Kristiansand og Oslo denne statusen.

Trondheim kommune og Trondheim Havn IKS samarbeider om opprydding i forurensningene i havneområdet gjennom *Prosjekt renere havn*. Prosjektet har en ramme på 221 millioner kroner og blir ferdig i løpet av 2016, [if bystyresak 7/2015](#). Utarbeidelse av kommunedelplan for Nyhavna er et samarbeidsprosjekt i årene fremover. Hensikten med kommunedelplanen er å sikre langsiktige strategier og rammen for en omdanning av Nyhavna fra industrihavn til sentrumsformål, samtidig som langsiktige behov for havnevirksomheten blir ivarettatt.

26.13 Trondheim kommunale pensjonskasse

Trondheim kommunale pensjonskasse (TKP) er en selvstendig juridisk enhet som forvalter og finansierer utbetalingene til nåværende og kommende pensjonister fra Trondheim kommune. TKP forvalter en kapital på om lag 11 milliarder kroner.

I 2008 ble det overført 400 millioner kroner, derav et ansvarlig lån på 100 millioner kroner fra Trondheim kommune for å styrke egenkapitalen til TKP. Dette ble finansiert av midler fra kraftfondet. I 2009 vedtok bystyret at det ansvarlige lånet skulle omgjøres til kjernekapital.

Til tross for styrkingen av egenkapitalen i 2008, har TKPs risikoevne vært lav. I 2012 ble det overført 15 millioner kroner som egenkapitaltilskudd til pensjonskassen. For å bedre TKPs egenkapitalsituasjon ytterligere, vedtok bystyrets å overføre eiendommer til TKP i [bystyresak 02/12](#). I [bystyresak 194/12](#) vedtok bystyret å benytte følgende boligeiendommer som kjernekapitalinnskudd til TKP i.) Anton Kalvaas gate 1-10 / Nidarholmsgate 2-8, ii.) Båhus gate 11-17/Haldens gate 14-20/Gyldensløves gate 16 og iii.) Klostergata 66 A og B, 68 A og B, 70 B. I [bystyresak 148/13](#) ble disse eiendommene overført som tingsinnskudd. Verdien ble fastsatt til 286 millioner kroner. I sak [70/14](#) om årsoppgjøret for 2013, vedtok bystyret å overføre 63 millioner kroner som egenkapitaltilskudd til TKP. Bystyret har dermed styrket TKPs egenkapital med 760 millioner kroner siden høsten 2008. Men selv om egenkapitalen har blitt styrket, var dette ikke tilstrekkelig for å ha lik risikobærende evne som andre pensjonskasser. I 2015 henvendte TKP seg derfor til kommunen om ytterligere behov for egenkapitalstyrking. Dette førte til at rådmannen ba om en ekstern vurdering av om det var hensiktsmessig for kommunen å fortsette i TKP, eller om et annet pensjonselskap ville ivareta kommunens interesser på en bedre måte. I [bystyresak 151/15](#) ble denne vurderingen gjort, og bystyret vedtok å fortsette med TKP. Det ble også vedtatt å vurdere kapitalbehovet til TKP. I [bystyresak 44/16](#) ble det vedtatt å styrke egenkapitalen med 243 millioner kroner i form av ansvarlig lån, kontantinnbetaling og årlig overføring tilsvarende 0,3 prosent av premiereserven.

Rådmannens vurdering er at den vedtatte styrkingen vil sette TKP i stand til å ha en årlig avkastning på linje med andre pensjonskasser, noe som er en viktig premisse for å fortsette med egen pensjonskasse. Den årlige styrkingen av egenkapitalen på 0,3 prosent av premiereserven, vil også sørge for at egenkapitalen vokser i takt med pensjonskassens forvaltningskapital.

26.14 Vistamar rehabiliteringssenter SL

Trondheim kommune etablerte Centro de rehabilitacion Vistamar SL (Vistamar SL) i 2009. Dette selskapet er 100 prosent eid av Trondheim kommune. Krav til organisasjonsform i Spania er noe forskjellig fra norske forhold. Den spanske organisasjonsformen SL er det nærmeste vi kommer AS i Norge.

Formannskapet i Trondheim er generalforsamling og har vedtatt vedtekter for selskapet. Det skal nå utarbeides eierskapsmelding for selskapet på linje med andre kommunale heleide selskap. Det er valgt en administrator unico som har det hele og fulle ansvar overfor de spanske myndighetene. Dette er den valgte styrelederen for selskapet i Trondheim. Styremedlemmer oppnevnt i Norge inngår ikke i de offentlige papirene i Spania.

Vistamar SL er et driftsselskap som leverer helsetjenester, og det er inngått samarbeidsavtale med Trondheim kommune ved helse- og velferdstjenesten. Vistamar SL er ansvarlig for hele virksomheten, inklusive det faglige tilbudet, daglig drift og for alt personell. Tilbudet som gis kommunens innbyggere er helsefremmende opphold med egenandeler som betales til Trondheim kommune. Det fattes vedtak om opphold etter søknad til Helse og velferdskontoret

Østbyen, etter medisinsk uttalelse av fastlegen. Tilbudet ytes i tett samarbeid med tjenestene i Trondheim kommune.

Vistamar SL finansieres av Trondheim kommune. Selskapet er selv ansvarlig for å utarbeide regnskap og forestå innrapportering til offentlige myndigheter i Spania. Trondheim kommune har leieavtale for lokaler med Peder Morset Eiendom, men betaler husleien gjennom driftsselskapet Vistamar SL.

26.15 Labtjenester AS

Bystyret vedtok i sitt møte 22. mai 2014 ([bystyresak 41/14](#)) en utskillelse av salgs- og markedsføringsfunksjonen av analysevirksomheten ved kommunens enhet Analysesenteret, til et eget AS. Dette var nødvendig for å tilfredsstille kravene fra ESA (EFTA Surveillance Authority) om beskatning av kommunens virksomhet lik konkurrerende bedrifter.

Formannskapet som generalforsamling vedtok opprettelsen av selskapet i sitt møte 26. juni 2014 ([formannskapsak 143/14](#)), og selskapet kom i virksomhet fra 1. juli i 2014. Selskapet har en aksjekapital på 500 000 kroner.

Selskapet fikk i 2015 et årsresultat på 803.000 kroner, og forventer også et positivt årsresultat i 2016.

26.16 Stiftelser

26.16.1 Pirbadet

Stiftelsen Trondheim Pirbad er organisert som en alminnelig stiftelse med det formål å eie og drive "Pirbadet" på Brattøra i Trondheim. Trondheim kommune finansierer stiftelsens samlede låneportefølje. I henhold til vedtektene er det Trondheim kommune som oppnevner alle medlemmene i styret.

Bystyret vedtok i [sak 158/15](#), den 10. desember 2015, å omdanne det ansvarlige lånet til Stiftelsen Trondheim Pirbad på 74 millioner kroner til et ordinært nedbetalingslån. Dette lånet ble fra 31. desember 2015 sammenslått med resterende nedbetalingslån, slik at samlet utlån til Stiftelsen Trondheim Pirbad utgjør i underkant av 170 millioner kroner. I [sak 88/16](#) vedtok formannskapet byggingen av to nye opplæringsbasseng, med byggestart høsten 2016. I den forbindelse vil utlån til stiftelsen øke med inntil 80 millioner kroner i løpet av 2017.

26.16.2 Svartlamoen boligstiftelse

Bystyret vedtok i 2001 en reguleringsplan for Svartlamoen med formål å sikre området som et byøkologisk forsøksområde, samtidig som det ble lagt vekt på å bevare områdets egenart. Det ble lagt til rette for lavt kostnadsnivå med rimelige botilbud og gunstige rammevilkår for nyetablering av virksomheter. Svartlamoen boligstiftelse ble opprettet for å realisere målet for området.

Svartlamoen boligstiftelse leier 25 boligbygninger av Trondheim kommune. Bygningsmassen er jevnt over i dårlig forfatning. I tillegg eier stiftelsen selv det nybygde Høyhuset med tilliggende sidebygning. Til sammen utgjør dette ca 130 boliger. I følge leieavtalen mellom Trondheim kommune og Svartlamoen boligstiftelse har stiftelsen ansvar for vedlikehold av bygningsmassen, men Trondheim kommune har ut fra sitt huseieransvar allikevel valgt å bekoste noen tiltak knyttet til personsikkerhet.

Formannskapet behandlet den 2.8. 2016 sak om evaluering av Svartlamoen. Rådmannens evaluering konkluderer blant annet med at de eldre boligbygningene ikke har blitt oppgradert i et omfang som planlagt fordi boligstiftelsen mangler penger. I tillegg peker evalueringen på at husleiene som beboerne betaler er vesentlig underpriset i forhold til faktisk leieverdi. Formannskapet vedtok således at rådmannen i budsjettarbeidet for 2018 skal drøfte kommunale bevilgninger til vedlikehold av boligbygningene på Svartlamoen. I følge vedtaket forutsetter eventuelle kommunale bevilgninger at boligstiftelsen øker sine inntekter ved å bringe beboernes husleie opp på et nivå som gjenspeiler faktisk leieverdi. Videre forutsetter formannskapet at Svartlamoen boligstiftelse omstilles til å bli økonomisk bærekraftig og uavhengig av kommunal støtte.

Det at Trondheim kommune har valgt å disponere Svartlamoen som et byøkologisk forsøksområde, gir kommunen en betydelig mindreinntekt målt opp mot en alternativ anvendelse av området. Kommunen yter dessuten bistand i form av kompetanse og deltakelse i styret.

26.16.3 Svartlamoen kultur og næringsstiftelse

Bystyret vedtok i 2001 de overordnede målene for prosjektet på Svartlamoen (sak 1501/01): *Overordnet mål for prosjektet på Svartlamoen er at det skal bli en alternativ bydel med stort rom for eksperimentering, forsøk og utprøving. Dette gjelder både boliger, boformer, sosialt samspill, medvirkning, økologi og energi, kommunale tjenester, kunst, kultur og næringsutvikling.* I 2005 vedtok bystyret vedtektene for kultur- og næringsstiftelsen ([sak 157/05](#)), og Svartlamoen kultur- og næringsstiftelse ble opprettet av Trondheim kommune 16. juni 2006.

Stiftelsen har hatt utfordringer knyttet til å få økonomien til å gå i balanse etter at driftsstøtten fra Trondheim kommune falt bort. Det tok lenger tid enn planlagt å få leid ut stiftelsens arbeidslokaler til kunst- og kulturbedrifter, og dermed lenger tid å få stabilisert driften av stiftelsen. Det har vært krevende å skulle tilrettelegge for eksperimentering, forsøk og utprøving i lokaler til unge i etableringsfasen og andre grupper som har behov for rimelige kultur- og næringslokaler (jmfør vedtektene for stiftelsen) uten at stiftelsen mottar driftsstøtte.

Evalueringen av Svartlamoen boligstiftelse og Svartlamoen kultur- og næringsstiftelse ble ferdigstilt våren 2016, og politisk behandlet av Formannskapet 2. august 2016 ([sak 193/16](#)). I vedtaket tilbys Svartlamoen kultur- og næringsstiftelse en forlengelse av gjeldende leieavtale på like vilkår som i dag med varighet til 4. mai 2021. Husleien på 420 000 kroner per år skal konsumprisindeksreguleres årlig med basis i 2014. Utestående husleie nedbetales med 100 000 kroner per år, og det skal ikke betales renter for den utestående husleien.

Rådmannens vurdering er at Svartlamoen kultur- og næringsstiftelse ser ut til å klare sine forpliktelser, som følge av formannskapetets vedtak om reduksjon i husleien og opprettelsen av nedbetalingsavtale for utestående husleie til kommunen ([sak 161/14](#)). Den økonomiske situasjonen må likevel karakteriseres som krevende, og den gir lite rom for videreutvikling.

Ved neste politiske sak om forlengelse av leiekontrakt mellom Trondheim kommune og stiftelsen i 2021, skal rådmannen særskilt drøfte en lenger leieperiode enn 10 år og en samordning av leieperioden for Svartlamoen boligstiftelse og Svartlamoen kultur- og næringsstiftelse.

26.16.4 Boligstiftelsen for trygdeboliger

Boligstiftelsen for trygdeboliger har i henhold til vedtektene som formål å eie, oppføre og erverve boliger for økonomisk og sosialt vanskeligstilte boligsøkere i Trondheim kommune. Boligene disponeres og forvaltes på samme måte som Trondheim kommunes øvrige utleieboliger.

Boligstiftelsen eier 24 eiendommer, som utgjør 910 boliger, hvorav 369 omsorgsboliger og 541 ordinære utleieboliger. Boligene er utleid til Trondheim kommune, som igjen leier ut boligene til personer som oppfyller retningslinjene for tildeling av kommunal utleiebolig.

Gjennom leieavtalen mellom Trondheim kommune og Boligstiftelsen for trygdeboliger, som gjelder for perioden 1.1.2012 - 31.12.2021, har kommunen ansvaret for forvaltning, drift og vedlikehold. Begge parter har anledning til å si opp leieforholdet for enkelte eiendommer som omfattes av avtalen. Det er ingen ansatte i stiftelsen.

I budsjettbehandlingen 2015 ble rådmannen bedt om å utrede Boligstiftelsens rolle med henhold til utvikling, investering og forvaltning av kategoriboliger. Politisk sak ble fremmet for formannskapet juni 2016. Formannskapet har besluttet at rådmannen skal legge til rette for økt boligforsyning i regi av Boligstiftelsen, i tillegg til anskaffelser som foretas av Trondheim kommune.

26.16.5 Stiftelsen Skistua

Stiftelsen Skistua ble stiftet 30. juni 2004. Etter vedtak i bystyret 26.mai 2005 (bystyresak 0076/05), inngikk Trondheim kommune og Stiftelsen Skistua i 2006 en avtale om overdragelse av Skistua til Stiftelsen Skistua. Sammen med bygningsmassen fulgte tre mål tomt. Arealet er skilt ut til en egen eiendom. Formålet med overdragelsen var at stiftelsen skulle stå for forvaltning, drift og vedlikehold av Skistua. I tillegg forpliktet stiftelsen seg til å opparbeide utendørsarealer, parkeringsarealer og offentlige veier, i samsvar med gjeldende reguleringsplan. I forbindelse med overdragelsen av Skistua til Stiftelsen Skistua, ble det inngått tre avtaler som slår fast hvilke oppgaver og plikter som påligger stiftelsen som eier og drifter av eiendommen. Eiendommen kan ikke selges eller overdras uten samtykke fra Trondheim kommune.

Kommunen har forpliktet seg til å betale renter og avdrag for et lån på 6,7 millioner kroner.

I formannsak 312/09 ble det vedtatt å gi Stiftelsen Skistua et tilskudd på til sammen én million kroner. Av dette skulle 0,5 millioner kroner gå til dekning av kortsiktig likviditetsbehov og 0,5 millioner kroner til rehabilitering av 2. etasje.

Tabell 26-10 Nøkkeltall fra regnskap Stiftelsen Skistua. Tall i 1000 kroner

	2012	2013	2014	2015
Driftsinntekter	1089	1 159	1 026	1 106
Driftsresultat	143	136	207	348
Årsresultat	-232	-278	-200	-34

Del 4 Obligatoriske hovedoversikter og forslag til endringer i økonomi- og finansreglement

27 Hovedoversikter og tallbudsjett

27.1 Hovedoversikter drift

Tabell 27-1 Hovedoversikt drift, alle beløp i millioner kroner, regnskap 2015 og budsjett 2016 i løpende priser, resten i faste 2017 priser

	Regnskap 2015	Vedtatt Budsjett 2016	Budsjett 2017	Øk plan 2018	Øk plan 2019	Øk plan 2020
Brukerbetalinger	-589	-347	-360	-360	-360	-360
Andre salgs- og leieinntekter	-1 276	-1 242	-1 248	-1 276	-1 305	-1 324
Overføringer med krav til motytelse	-1 499	-997	-1 003	-1 010	-1 017	-1 024
Rammetilskudd	-3 407	-3 480	-3 674	-3 715	-3 811	-3 870
Andre statlige overføringer	-519	-387	-386	-382	-384	-388
Andre overføringer	-128	-75	-81	-81	-81	-81
Skatt på inntekt og formue	-4 835	-5 190	-5 382	-5 453	-5 526	-5 591
Eiendomsskatt	-563	-600	-615	-615	-615	-615
Sum driftsinntekter	-12 816	-12 318	-12 748	-12 891	-13 098	-13 252
Lønnsutgifter	5 851	5 976	6 180	6 251	6 333	6 409
Sosiale utgifter	1 642	1 549	1 558	1 584	1 600	1 627
Kjøp som inngår i kommunal produksjon	2 158	1 963	2 137	2 115	2 140	2 151
Kjøp som erstatter kommunal produksjon	1 595	1 427	1 433	1 428	1 438	1 440
Overføringer	829	740	741	748	761	751
Avskrivninger	575					
Fordelte utgifter	165	-143	-143	-178	-213	-249
Sum driftsutgifter	12 486	11 515	11 908	11 949	12 060	12 128
Brutto driftsresultat	-330	-803	-840	-943	-1 028	-1 124
Renteinntekter, utbytte og eieruttak	-323	-346	-298	-299	-301	-324
Gevinst på finansielle instrumenter	-66	-	-	-	-	-
Mottatte avdrag på utlån	-1	-2	-2	-2	-2	-2
Sum eksterne finansinntekter	-390	-347	-300	-301	-303	-326
Renteutg , provisjoner og andre finansutg	430	413	361	372	407	464
Tap på finansielle instrumenter	61	-	-	-	-	-
Avdrag på lån	429	464	560	637	730	770
Utlån	4	3	3	3	3	3
Sum eksterne finansutgifter	924	880	924	1 012	1 140	1 238
Resultat eksterne finanstransaksjoner	534	532	624	711	837	913
Motpost avskrivninger	-575	-	0	0	0	0
Netto driftsresultat	-371	-271	-216	-232	-201	-211
Disponering tidligere års mindreforbruk	-23	-	-4	-4	-4	-4
Bruk av disposisjonsfond	-146	-130	-106	-58	-80	-77
Bruk av bundne fond	-153	-55	-42	-35	-35	-37
Sum bruk av avsetninger	-322	-185	-151	-98	-119	-118
Overført til investeringsregnskapet	237	253	282	276	275	271
Avsetninger til disposisjonsfond	153	202	82	50	42	55
Avsetninger til bundne fond	164	3	4	3	3	3
Sum avsetninger	554	455	367	329	320	329
Regnskapsmessig resultat	139	0	0	0	0	0

Tabell 27-2 Budsjettskjema 1A, driftsbudsjettet, alle beløp i millioner kroner regnskap 2015 og budsjett 2016 i løpende priser, resten i faste 2017 priser

	Regnskap 2015	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Øk plan 2018	Øk plan 2019	Øk plan 2020
Skatt på inntekt og formue	-4 835	-5 190	-5 382	-5 453	-5 526	-5 591
Ordinært rammetilskudd	-3 407	-3 480	-3 674	-3 715	-3 811	-3 870
Skatt på eiendom	-563	-600	-615	-615	-615	-615
Andre direkte eller indirekte skatter	0	0	0	0	0	0
Andre generelle statstilskudd	-519	-387	-386	-382	-384	-388
Sum frie disponible inntekter	-9 325	-9 659	-10 057	-10 165	-10 336	-10 464
Renteinntekter og utbytte	-323	-346	-298	-299	-301	-324
Gevinst finansielle instrumenter	-66	0	0	0	0	0
Renteutgifter, provisjoner og andre finansutgifter	430	413	361	372	407	464
Tap finansielle instrumenter	0	0	0	0	0	0
Avdrag på lån	429	364	560	636	730	771
Netto finansinntekter/-utgifter	531	431	623	710	836	911
Dekning av tidligere års underskudd	0	0	0	0	0	0
Til bundne avsetninger	153	3	4	3	3	3
Til ubundne avsetninger	164	202	82	50	42	55
Bruk tidligere års mindreforbruk	-23	0	0	0	0	0
Bruk av ubundne avsetninger	-146	-130	-106	-58	-80	-77
Bruk av bundne avsetninger	-153	-55	-46	-39	-39	-41
Netto avsetninger	-5	-28	-66	-44	-73	-60
Overført til investeringsregnskapet	237	253	282	276	275	271
Til fordeling drift	-8 563	-8 955	-9 219	-9 224	-9 299	-9 342
Sum fordelt til drift	8 423	8 955	9 219	9 224	9 299	9 342
Merforbruk/mindreforbruk	-139	0	0	0	0	0

Tabell 27-3 Budsjettskjema 1B, driftsbudsjettet, alle beløp i millioner kroner

	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Øk plan 2018	Øk plan 2019	Øk plan 2020
Sum fordelt til drift	9 219	9 224	9 224	9 299	9 342
Skoler	1 617	1 667	1 685	1 700	1 711
Barnehager	1 486	1 518	1 518	1 518	1 518
Barne- og familietjenester	642	663	668	676	684
Kvalifisering og velferd	708	732	745	741	743
Psykisk helse og rus	192	207	207	207	209
Helse og omsorgstjenester	1 849	1 945	1 974	2 011	2 041
Bo- og aktivitetstilbud	566	580	596	603	607
Kultur og kirke	290	302	304	305	307
Idrett og friluftsliv	124	119	116	126	127
Næring og samfunn	10	10	10	10	10
Plan og bygningstjenester	42	42	42	42	43
Miljø-, landbruks og laboratorietjenester	33	38	38	38	38
Tekniske tjenester	312	325	329	330	330
Eiendomstjenester	550	582	592	599	606
Interne tjenester og arbeidsgiverområdet	369	374	370	370	371
Folkevalgte og bystyresekretariatet	56	63	56	64	57
Rådmannen	118	120	121	121	121
Sentale poster/Tr.heim Parkering/korreksjon 1A	255	-62	-145	-162	-181

27.2 Hovedoversikter investering

Tabell 27-4 Økonomisk oversikt – investering, beløp i millioner kroner

	Regnskap 2015	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Øk plan 2018	Øk plan 2019	Øk plan 2020
Salg av driftsmidler og fast eiendom	-161	-431	-187	-187	-143	-268
Andre salgsinntekter	-30	-	0	0	0	0
Overføringer med krav til motytelse	-422	-284	-299	-275	-214	-196
Kompensasjon merverdiavgift	-275	-286	-282	-328	-303	-263
Statlige overføringer	-115	-290	-155	-164	-176	-510
Sum inntekter	-1 012	-1 290	-922	-954	-836	-1 237
Lønnsutgifter	76					
Sosiale utgifter	10					
Kjøp av varer og tj som inngår i kom tj prod	1850	2 871	2 559	2 979	2 754	2393
Kjøp av varer og tj som erstatter kom tj prod	8		0	0	0	0
Overføringer	351		0	0	0	0
Renteutg, provisjoner og andre finansutgifter	23		0	0	0	0
Fordelte utgifter	-21		0	0	0	0
Sum utgifter	2 298	2 871	2 559	2 979	2 754	2 393
Avdragsutgifter	262	72	68	68	68	68
Utlån	172	263	338	255	254	254
Kjøp av aksjer og andeler	7	30	33	33	33	33
Avsetning til ubundne investerings fond	0	138	163	167	171	176
Avsetninger til bundne fond	161					
Sum finansieringstransaksjoner	731	502	601	522	526	529
Finansieringsbehov	2 017	2 083	2 238	2 548	2 444	1 686
Bruk av lån	1 333	-1 758	-1 888	-2 204	-2 102	-1 347
Mottatte avdrag på utlån	-249	-62	0	0	0	0
Salg av aksjer og andeler	-2		-68	-68	-68	-68
Bruk av tidligere års overskudd						
Overføringer fra driftsregnskapet	-237	-253	-282	-276	-275	-271
Bruk av ubundne investeringsfond						
Bruk av bundne fond	-198	-10				
Sum finansiering	-2 017	-2 083	-2 238	-2 548	-2 444	-1 686
Udekket/udisponert	0	0	0	0	0	0

Tabell 27-5 Budsjettskjema 2A – investering, beløp i millioner kroner

	Regnskap 2015	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Øk plan 2018	Øk plan 2019	Øk plan 2020
Investeringer i anleggsmidler	2 298	2 870	2 559	2 979	2 754	2 393
Utlån og forskutteringer	172	263	338	255	254	254
Kjøp av aksjer og andeler	7	30	33	33	33	33
Avdrag på lån	262	72	68	68	68	68
Avsetninger	290	138	163	167	171	176
Årets finansieringsbehov	3 039	3 373	3 160	3 501	3 280	2 922
Bruk av lånemidler	-1 333	-1 758	-1 888	-2 204	-2 102	-1 347
Inntekter fra salg av anleggsmidler	-162	-431	-187	-187	-143	-268
Tilskudd til investeringer	-124	-290	-155	-164	-176	-510
Kompensasjon for merverdiavgift	-275	-286	-282	-328	-303	-263
Mottatte avdrag på utlån og refusjoner	-671	-346	-366	-342	-281	-264
Andre inntekter	-30					
Sum ekstern finansiering	-2 595	-3 111	-2 878	-3 225	-3 005	-2 652
Overført fra driftsregnskapet	-237	-253	-282	-276	-275	-271
Bruk av tidligere års udisponert		-	-	-	-	-
Bruk av avsetninger	-198	-10	-	-	-	-
Sum finansiering	-3 029	-3 373	-3 160	-3 501	-3 280	-2 922
Udekket/udisponert	-	-	-	-	-	-

27.3 Rammer tjenesteområder

Tabellene viser rammeutvikling for de ulike tjenesteområdene, fra vedtatt budsjett 2016 til 2020. Alle tall i millioner kroner

Tabell 27-6 Skole

	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Budsjett 2019	Budsjett 2020
Driftsutgifter	1 870,2	1 922,9	1 941,4	1 956,1	1 967,5
Driftsinntekter	-253,1	-256,1	-256,1	-256,1	-256,1
Driftsresultat	1 617,1	1 666,8	1 685,3	1 700,0	1 711,4
Finansutgifter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Finansinntekter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Finansresultat	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Netto resultat	1 617,1	1 666,8	1 685,3	1 700,0	1 711,4

Tabell 27-7 Barnehage

	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Budsjett 2019	Budsjett 2020
Driftsutgifter	1 743,6	1 780,1	1 780,1	1 780,1	1 780,1
Driftsinntekter	-258,1	-262,1	-262,1	-262,1	-262,1
Driftsresultat	1 485,5	1 518,0	1 518,0	1 518,0	1 518,0
Finansutgifter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Finansinntekter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Finansresultat	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Netto resultat	1 485,5	1 518,0	1 518,0	1 518,0	1 518,0

Tabell 27-8 Barne- og familietjenester

	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Budsjett 2019	Budsjett 2020
Driftsutgifter	764,6	788,3	793,7	801,9	809,3
Driftsinntekter	-122,4	-125,4	-125,4	-125,4	-125,4
Driftsresultat	642,2	662,8	668,2	676,4	683,8
Finansutgifter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Finansinntekter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Finansresultat	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Netto resultat	642,2	662,8	668,2	676,4	683,8

Tabell 27-9 Kvalifisering og velferd

	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Budsjett 2019	Budsjett 2020
Driftsutgifter	817,7	844,3	856,4	853,0	854,7
Driftsinntekter	-111,1	-113,6	-113,6	-113,6	-113,6
Driftsresultat	706,6	730,7	742,8	739,4	741,1
Finansutgifter	3,1	3,1	3,1	3,1	3,1
Finansinntekter	-1,6	-1,6	-1,6	-1,6	-1,6
Finansresultat	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5
Netto resultat	708,1	732,2	744,3	740,9	742,6

Tabell 27-10 Psykisk helse og rus

	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Budsjett 2019	Budsjett 2020
Driftsutgifter	246,6	262,0	262,0	262,9	264,2
Driftsinntekter	-53,4	-54,6	-54,6	-54,6	-54,6
Driftsresultat	193,2	207,4	207,4	208,3	209,6
Finansutgifter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Finansinntekter	-0,9	-0,9	-0,9	-0,9	-0,9
Finansresultat	-0,9	-0,9	-0,9	-0,9	-0,9
Netto resultat	192,3	206,5	206,5	207,4	208,7

Tabell 27-11 Helse og omsorg

	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Budsjett 2019	Budsjett 2020
Driftsutgifter	1 955,6	2 051,8	2 081,0	2 117,6	2 148,0
Driftsinntekter	-106,8	-106,8	-106,8	-106,8	-106,8
Driftsresultat	1 848,8	1 945,0	1 974,2	2 010,8	2 041,2
Finansutgifter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Finansinntekter	-0,2	-0,2	-0,2	-0,2	-0,2
Finansresultat	-0,2	-0,2	-0,2	-0,2	-0,2
Netto resultat	1 848,6	1 944,8	1 974,0	2 010,6	2 041,0

Tabell 27-12 Bo- og aktivitetstilbud

	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Budsjett 2019	Budsjett 2020
Driftsutgifter	602,0	616,5	632,5	639,5	643,9
Driftsinntekter	-36,0	-36,4	-36,4	-36,4	-36,4
Driftsresultat	566,0	580,1	596,1	603,1	607,5
Finansutgifter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Finansinntekter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Finansresultat	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Netto resultat	566,0	580,1	596,1	603,1	607,5

Tabell 27-13 Kultur

	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Budsjett 2019	Budsjett 2020
Driftsutgifter	319,5	331,2	333,4	334,9	336,6
Driftsinntekter	-27,1	-27,1	-27,1	-27,1	-27,1
Driftsresultat	292,4	306,7	306,4	307,9	309,6
Finansutgifter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Finansinntekter	-2,5	-2,5	-2,5	-2,5	-2,5
Finansresultat	-2,5	-2,5	-2,5	-2,5	-2,5
Netto resultat	289,9	301,7	303,9	305,4	307,1

Tabell 27-14 Idrett

	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Budsjett 2019	Budsjett 2020
Driftsutgifter	125,1	119,9	117,6	127,7	128,2
Driftsinntekter	-1,3	-1,3	-1,3	-1,3	-1,3
Driftsresultat	123,9	116,1	116,3	126,4	126,9
Finansutgifter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Finansinntekter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Finansresultat	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Netto resultat	123,9	118,6	116,3	126,4	126,9

Tabell 27-15 Næring og samfunn

	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Budsjett 2019	Budsjett 2020
Driftsutgifter	14,5	14,6	14,7	14,8	14,8
Driftsinntekter	-4,0	-4,0	-4,0	-4,0	-4,0
Driftsresultat	10,5	10,6	10,7	10,8	10,8
Finansutgifter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Finansinntekter	-0,6	-0,6	-0,6	-0,6	-0,6
Finansresultat	-0,6	-0,6	-0,6	-0,6	-0,6
Netto resultat	9,9	10,0	10,1	10,2	10,2

Tabell 27-16 Plan- og bygningstjenester

	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Budsjett 2019	Budsjett 2020
Driftsutgifter	158,3	158,9	159,4	159,8	160,2
Driftsinntekter	-109,8	-110,6	-110,6	-110,6	-110,6
Driftsresultat	48,5	48,3	48,7	49,1	49,5
Finansutgifter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Finansinntekter	-6,8	-6,8	-6,8	-6,8	-6,8
Finansresultat	-6,8	-6,8	-6,8	-6,8	-6,8
Netto resultat	41,7	41,5	41,9	42,3	42,7

Tabell 27-17 Miljø, landbruk og laboratorietjenester

	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Budsjett 2019	Budsjett 2020
Driftsutgifter	60,1	65,4	65,4	65,4	65,4
Driftsinntekter	-27,4	-27,8	-27,8	-27,8	-27,8
Driftsresultat	32,7	37,6	37,6	37,6	37,6
Finansutgifter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Finansinntekter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Finansresultat	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Netto resultat	32,7	37,6	37,6	37,6	37,6

Tabell 27-18 Tekniske tjenester

	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Budsjett 2019	Budsjett 2020
Driftsutgifter	955,8	966,1	969,9	970,3	970,5
Driftsinntekter	-753,4	-769,3	-790,7	-814,4	-841,0
Driftsresultat	202,4	196,7	179,2	155,9	129,5
Finansutgifter	154,9	164,6	179,2	202,9	231,5
Finansinntekter	-45,2	-35,9	-29,1	-29,1	-31,1
Finansresultat	109,7	128,7	150,1	173,8	200,4
Netto resultat	312,0	325,5	329,3	329,7	329,9

Tabell 27-19 Eiendomstjenester

	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Budsjett 2019	Budsjett 2020
Driftsutgifter	1 082,5	1 101,0	1 110,0	1 118,1	1 124,8
Driftsinntekter	-621,4	-618,2	-625,5	-630,2	-622,5
Driftsresultat	461,1	482,8	484,6	487,9	502,4
Finansutgifter	88,4	99,4	106,7	111,4	103,7
Finansinntekter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Finansresultat	88,4	99,4	106,7	111,4	103,7
Netto resultat	549,6	582,2	591,2	599,3	606,0

Tabell 27-20 Folkevalgte og bystyresekretariatet

	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Budsjett 2019	Budsjett 2020
Driftsutgifter	59,1	65,9	58,6	66,7	59,7
Driftsinntekter	-2,7	-2,7	-2,7	-2,7	-2,7
Driftsresultat	56,4	63,2	55,9	64,0	57,0
Finansutgifter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Finansinntekter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Finansresultat	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Netto resultat	56,4	63,2	55,9	64,0	57,0

Tabell 27-21 Interne tjenester

	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Budsjett 2019	Budsjett 2020
Driftsutgifter	469,0	474,1	470,0	470,2	470,9
Driftsinntekter	-95,7	-95,7	-95,7	-95,7	-95,7
Driftsresultat	373,3	378,5	374,4	374,6	375,3
Finansutgifter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Finansinntekter	-4,3	-4,3	-4,3	-4,3	-4,3
Finansresultat	-4,3	-4,3	-4,3	-4,3	-4,3
Netto resultat	369,1	374,2	370,1	370,3	371,0

Tabell 27-22 Rådmannen

	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Budsjett 2019	Budsjett 2020
Driftsutgifter	126,7	128,7	129,0	129,3	129,6
Driftsinntekter	-8,5	-8,5	-8,5	-8,5	-8,5
Driftsresultat	118,2	120,3	120,6	120,9	121,2
Finansutgifter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Finansinntekter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Finansresultat	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Netto resultat	118,2	120,3	120,6	120,9	121,2

Tabell 27-23 Tilleggsbevilgninger

	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Budsjett 2019	Budsjett 2020
Driftsutgifter	121,0	165,4	129,6	96,3	46,5
Driftsinntekter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Driftsresultat	121,0	165,4	129,6	96,3	46,5
Finansutgifter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Finansinntekter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Finansresultat	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Netto resultat	121,0	165,4	129,6	96,3	46,5

Tabell 27-24 Trondheim parkering

	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Budsjett 2019	Budsjett 2020
Driftsutgifter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Driftsinntekter	-65,0	-70,7	-70,7	-70,7	-70,7
Driftsresultat	-65,0	-70,7	-70,7	-70,7	-70,7
Finansutgifter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Finansinntekter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Finansresultat	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Netto resultat	-65,0	-70,7	-70,7	-70,7	-70,7

Tabell 27-25 Diverse sentrale bevilgninger

	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Budsjett 2019	Budsjett 2020
Driftsutgifter	233,4	265,8	259,6	310,2	368,7
Driftsinntekter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Driftsresultat	233,4	265,8	259,6	310,2	368,7
Finansutgifter	30,2	32,6	32,6	32,6	32,6
Finansinntekter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Finansresultat	30,2	32,6	32,6	32,6	32,6
Netto resultat	263,6	298,4	292,2	342,8	401,3

Tabell 27-26 Statlige tilskudd og skatt

	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Budsjett 2019	Budsjett 2020
Driftsutgifter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Driftsinntekter	-9 824,7	-10 269,7	-10 384,6	-10 562,5	-10 697,5
Driftsresultat	-9 824,7	-10 269,7	-10 384,6	-10 562,5	-10 697,5
Finansutgifter	23,0	23,0	23,0	23,0	23,0
Finansinntekter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Finansresultat	23,0	23,0	23,0	23,0	23,0
Netto resultat	-9 801,7	-10 246,7	-10 361,6	-10 539,5	-10 674,5

Tabell 27-27 Eksterne finansieringstransaksjoner

	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Budsjett 2019	Budsjett 2020
Driftsutgifter	3,5	0,2	-0,7	-0,5	-0,6
Driftsinntekter	-5,6	-2,9	-2,9	-2,9	-2,9
Driftsresultat	-2,1	-2,7	-3,6	-3,4	-3,5
Finansutgifter	942,1	943,0	997,1	1087,9	1174,1
Finansinntekter	-471,0	-398,7	-352,3	-348,9	-363,8
Finansresultat	471,1	544,3	644,8	739,0	810,3
Netto resultat	469,0	541,6	641,2	735,6	806,8

Tabell 27-28 Interne finansieringstransaksjoner/ endringer disposisjonsfond

	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Budsjett 2019	Budsjett 2020
Driftsutgifter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Driftsinntekter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Driftsresultat	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Finansutgifter	50,0	26,0	0,0	0,0	0,0
Finansinntekter	0,0	0,0	0,0	-27,0	-32,0
Finansresultat	50,0	26,0	0,0	-27,0	-32,0
Netto resultat	50,0	26,0	0,0	-27,0	-32,0

28 Kjøp fra andre, overføringer og tilskudd

Dette kapitlet inneholder en spesifisering over rådmannens forslag til bevilgninger som benyttes til kjøp fra/overføringer til private, interkommunale selskap og foretak.

28.1 Innledning

Dette kapitlet inneholder en spesifisering over rådmannens forslag til bevilgninger som i 2017 benyttes til:

- Kjøp fra andre, for eksempel driftstilskudd til private barnehager (art 370).
- Kjøp fra interkommunale selskap der kommunen selv er deltaker (art 375)
- Kjøp fra foretak som fører særregnskap (art 380)
- Overføringer til andre, for eksempel tilskudd til lag og organisasjoner (art 470)
- Overføring til interkommunale selskap der kommunen selv er deltaker (art 475)
- Overføringer til foretak (art 480)

Alle beløp i tabellene er i hele tusen kroner.

28.2 Oppvekst og utdanning

Tabell 28-1 Skole (art 370)

	Beløp 2016	Budsjettert beløp 2017
Rikskonsertene	500	500
Nordenfjeldske kunstindustrimuseum	125	125
Trondheim kunstmuseum	125	125
Private skoler, kjøp av tjenester ³⁴	11 360	11 616
Sum art 370	12 110	12 366

Tabell 28-2 Skole (art 470)

	Beløp 2016	Budsjettert beløp 2017
Voll 4H-gård	1 110	1 135
Sum art 370	1 110	1 135

Tabell 28-3 Barnehager (art 370)³⁵

	Beløp 2016	Budsjettert beløp 2017
Kommunalt tilskudd til private barnehager, inkludert moderasjon	628 235	651 796
Tilskudd til spesialpedagogiske tiltak i private barnehager	29 213	32 943
Tilskudd til tiltak for minoritetsspråklige barn	1 333	1 366
Sum art 370	658 780	686 105

³⁴ Overslagsbevilgning

³⁵ Alle tall i tabellen er overslagsbevilgning

Tabell 28-4 Barne- og familietjenester (art 330/370)

	Beløp 2016	Budsjettert beløp 2017
Tilsyn elever videregående skole	1 123	1 148
Kirkens Bymisjon	6 963	7 120
Inn på tunet	670	685
Kjøp av tjenester til brukerstyrt personlig assistanse	10 900	11 145
Konfliktråd	995	1 017
Sum art 370	20 651	21 115

Tabell 28-5 Barne- og familietjenester (art 470)

	Beløp 2016	Budsjettert beløp 2017
Kontaktsenteret 22B, Salem	646	661
Barnas Stasjon, Blå Kors	2 969	3 036
Sum	3 615	3 697

28.3 Helse og velferd

Tabell 28-6 Helse- og velferdstjenester (art 370)

	Beløp 2016	Budsjettert beløp 2017
Kjøp av botiltak og aktivitetstilbud	8 208	8 393
Kjøp av helse- og velferdstjenester, eldre	138 744	141 866
Kjøp av plasser ved Conrad Svendsen Senter	3 366	3 442
Kjøp av helsetjenester	14 526	14 853
Kjøp av tjenester til rus og psykisk helse	41 758	42 698
Kjøp av tjenester til brukerstyrt personlig assistanse	62 765	64 177
Sum art 370	269 367	275 428

Tabell 28-7 Helse- og velferdstjenester (art 380)

	Beløp 2016	Budsjettert beløp 2017
Stavne arbeid og kompetanse	11 883	11 925
Sum art 380	11 883	11 925

Tabell 28-8 Helse- og velferdstjenester (art 470)

	Beløp 2016	Budsjettert beløp 2017
Løkkan Frivilligsentral	328	328
Sjetne Frivilligsentral	298	306
Ila Frivilligsentral	298	306
Ranheim Frivilligsentral	298	306
Byåsen Frivilligsentral	298	306
Strinda Frivilligsentral	314	321
Nardo/Tempe Frivilligsentral	298	
Kattem Frivilligsentral	314	321
Saupstad Frivilligsentral	298	306
Lade/Lademoen Frivilligsentral	298	306
Tegnspråklig Frivilligsentral	298	306

	Beløp 2016	Budsjettert beløp 2017
Ny frivillighetssentral		306
Frivillighetsdagen	155	160
Sum Frivilligsentraler	3 495	3 578
Amathea	157	161
Angstringen	340	348
Batteriet, Kirkens Bymisjon	323	330
Camp Kolstad	153	161
Eldres hus, Hornemannsgården	2517	2547
Gateavisa Sorgenfri	400	400
Gatejuristen, Kirkens Bymisjon	239	244
Jushjelpe	136	139
Gruppebasert mestringstilbud psykisk helse	2220	1500
Kirkens SOS, Kirkens Bymisjon	681	697
Kompasset, Blå Kors	400	716
Kristent interkulturelt arbeid	754	772
Link	400	459
Mental helse, husleie Fjordgata	80	82
Norges handicapforbund	100	102
Omsorgskafeen	225	230
Røde Kors flyktningeguide	353	362
Rådgivningsgruppen	147	150
Selvhjelp til innvandrere	440	451
Senter mot incest	681	697
Trondheim døveforening	225	230
Trondheim samtalesenter	128	131
Vår Frue åpen kirke	222	227
Vårres	251	258
Kommunalt råd for Funksjonshemmede	200	200
Sum Lag og organisasjoner	11 772	11 594
Helse- og rusforebyggende tiltak etter søknad	590	1 313
Sum art 470	15 857	16 485

28.4 Kultur og næring

Tabell 28-9 Alle tilskudd til kultur og kirke (art 470)

	2016	Budsjettert beløp 2017
Visuelle uttrykk og film		
Trøndelag senter for samtidskunst	597	615
Kunsthall Trondheim	2 000	3 100
Trondheim kunstforening	250	250
Heimdal kunstforening	120	140
Lademoen kunstnerverksteder	850	850
Trondheim elektroniske kunstsenter	200	230
Midt-Norsk filmsenter	1 140	1 140
Cinematket	220	220
Filmmiljøene	100	100
Regionalt filmfond	1 400	1 400
Sum visuelle uttrykk og film	6 877	8 045
Musikk		
Trondheimssolistene	250	250
Trondheim Jazzorkester	883	903

	2016	Budsjettert beløp 2017
Midtnorsk Jazzsenter ***	330	380
Ny musikk	290	290
Alpaca ensemble	100	100
Trondheim Sinfonietta	150	150
Trondheim Voices	150	150
Trondheim Barokk	100	100
Dokkhuset	250	250
Tempo	280	280
Profesjonelt kor i Trondheim	300	450
Sum musikk	3 083	3 303
Festivaler		
Trondheim Jazzfestival	819	819
Trondheim kammermusikkfestival	818	818
Fargespill - Kammermusikkfestival	500	500
Barokkfest/senter for tidligmusikk	200	200
Trondheim Calling	280	330
Nidaros Bluesfestival	370	370
Meta.Morf	575	605
Dokumentarfestivalen	100	100
Pstereo	610	630
Filmfestival Kosmorama	1 350	1 350
Minimalen	100	100
Verdensmusikkfestivalen Transform	370	370
ISFIT	340	340
Jødisk kulturfestival	150	150
JubaJuba barnekulturfestival *	-	250
Mindre festivaler	920	920
Sum festivaler	7 502	7 852
Scenekunst		
Teaterhuset Avant Garden – driftstilskudd	4 494	4 494
Dansit	620	620
Cirka Teater	175	175
Sum scenekunst	5 289	5 289
Kulturarv, vitenskap/teknologi		
Vitensenteret	300	300
Nidaros Pilgrimsgård	415	415
Nasjonalt pilgrimsenter	200	200
Sporveismuseet	170	170
Jødisk museum	400	400
Sum kulturarv, vitenskap/teknologi	1 485	1 485
Kultur- og kunstnerisk virksomhet		
Tilskudd til kunst- og kulturtiltak, profesjonelle **	1 070	1 645
Kjøp av tid i Verkstedhallen	300	300
Tilskudd til atelierfelleskap	160	160
Kulturpris	125	125
Litteraturhus	300	800
Sum kultur- og kunstnerisk virksomhet	1 955	3 030
Kulturnæring		
Song:Expo	100	130
Midtnorsk filmfond	300	300
Kulturnæring - utviklingsmidler	300	500
Sum Kulturnæring	700	930
Fritidskulturlivet		
Strakstiltak fritidskulturlivet **	1 290	1 045

	2016	Budsjettert beløp 2017
Tilskudd til fritidskulturlivet	1 692	1 667
Frivillighetsmidler kultur	900	900
Trondheim kulturnettverk ***	260	285
Norsk musikkorpsforbund Tr.lag, arrangementstilskudd	218	218
Tilskudd til aktiviteter barn og unge *	1 350	1 100
Tilskudd til helgeaktiviteter ungdom	1 000	1 000
Tilskudd til partipolitiske ungdomsorganisasjoner	100	100
Reisestøtte til semiprofesjonelle sang- og musikkensembler	100	100
Tilskudd til skolekor-, korps og -orkestre	1 300	1 300
Utstyrepott skolekorps	500	500
UKM - Norge	100	100
Sum fritidskulturlivet	8 810	8 315
Andre		
Inkludering av funksjonshemmede i lag og organisasjoner	250	250
Sum andre	250	250
Knutepunktinstitusjoner/regionale landsdelsinstitusjoner		
Trondheim Symfoniorkester/Musikkteatret	23 510	24 039
Trøndelag Teater	14 928	15 264
Olavfestdagene	4 257	4 353
Museene i Sør-Trøndelag	7 475	7 643
Sum knutepunktinstitusjoner/regionale landsdelsinstitusjoner	50 170	51 299
Tilskudd til Kirkelig fellesråd		
Drift kirker og administrasjon	75 041	76 729
Drift av kirkegårder og krematorium	24 442	25 992
Musikkaktiviteter i Domkirken ***	234	260
Sum Kirkelig fellesråd	99 717	102 981
Tilskudd til tros- og livssynssamfunn		
Tilskudd til tros- og livssynssamfunn	10 747	10 989
Borgerlig konfirmasjon	115	117
Sum tros- og livssynssamfunn	10 862	11 106
Sum kultur	196 500	203 885

* Jubajuba barnekulturfestival ny fra 2017 (kulturfond 2015-2016). Finansieres ved å omdisponere midler fra posten *Aktiviteter for barn og unge*. Jamfør også omtale av dette i kapittel 15.2.2.

** I gjeldende handlings- og økonomiplan er det en økning på posten *Tilskudd til kunst- og kulturtiltak, profesjonelle* i 2017. Rådmannen foreslår å opprettholde dette, men tar ned økningen noe. I tillegg til økningen omdisponeres 245 000 kroner fra posten *Strakstiltak kunst og kultur*. Denne ble i sin tid opprettet ved å omdisponere midler fra tilskuddsordninger rettet mot profesjonelle og frivillige. Jamfør omtale av dette i kapittel 15.2.2. I denne forbindelse endrer straksordningen navn til *Strakstiltak fritidskulturlivet*.

*** Tilskuddsmottakere som i tillegg til ordinært tilskudd også har mottatt prosjekttilskudd til prosjekter/aktiviteter som skjer på fast basis, får nå prosjekttilskuddet innlemmet i det ordinære tilskuddet fra kommunen. Midlene omdisponeres fra tilskuddsordningene som tidligere er benyttet (*Tilskudd til fritidskulturlivet og Kunst- og kulturtiltak, profesjonelle*). Jamfør omtale av dette i kapittel 15.2.2.

Tabell 28-10 Idrett og friluftsliv (art 470)

	Beløp 2016	Budsjettert beløp 2017
Støtte til aktiviteter barn og unge	1 700	1 800
Støtte til arrangement	900	1 000
Støtte til frivillige lag for tiltak i friområder	280	300
Drift av lagenes anlegg	10 062	10 212
Samarbeid med idrettslagene – tilsyn haller	2700	2 700
Granåsen Aktivum	400	400
Youth Cup	100	100
Idrettsrådet i Trondheim	1 056	1 100
Inkluderingsmidler idrett	800	800
Trondheimsregionens friluftsråd	842	855
Trondheim sjøbadeforening	40	40
Kommunal egenandel spillemidler	3 900	3 900
Sum idrett og friluftsliv	22 780	23 207

Tabell 28-11 Næring og samfunn (art 470/480)

	Beløp 2016	Budsjettert beløp 2017
Europakontoret Brussel	530	530
Nordens beste Studieby	385	385
Visit Trondheim	2 550	2 600
Venture Cup	150	150
Technoport Awards	150	150
Etablererservice	450	450
Trondheimsregionen	2 000	2 000
MOLGA (Midt-Norge olje og gass)	100	100
SØT (Sundsvall – Østersund – Trondheim)	120	120
Støtte attraktiv by, festivaler	400	500
Sum næring og samfunn	6 835	6 985

Tabell 28-12 Byutvikling (art 370)

	Beløp 2016	Budsjettert beløp 2017
Avtale med Trondheim og omegn fiskeadministrasjon	70	70
Avtale med Trondheim renholdsverk AS	160 798	171 020
Interkommunalt utvalg for akuttforurensing	1 294	1 325
Drift av 110-sentralen	11 482	10 915
Avtale med City Management AS	2 400	2 453
Trønderhopp sporlegging tilløp	326	326
Veterinærvakt	1 450	1 400
Norsk landbruksrådgivning	60	60
Diverse Vasslag Byneset	11	11
Parkeringsordningen diverse idrettslag	478	478
Jonsvatnet idrettslag (plukking av søppel rundt Jonsvatnet)	162	162
Sum art 370	178 531	188 220

Tabell 28-13 Byutvikling (art 375)

	Beløp 2016	Budsjettert beløp 2017
Trøndelag brann og redningstjeneste: Branntjenester	154 473	157 516
Trøndelag brann og redningstjeneste: Feietjenester	12 235	12 510
Trøndelag brann og redningstjeneste: Byggesaksbehandling knyttet til feiing	865	975
Sum art 375	167 573	171 001

Tabell 28-14 Byutvikling (art 470/480)

	Beløp 2016	Budsjettert beløp 2017
Tilskudd kollektivtrafikk	2 150	1 920
Tilskudd Lian Vel vannforvaltning	10	10
Tilskudd bryggene	650	0
Tilskudd Urban matdyrking	1 000	1 000
Tilskudd piggdekkrefusjon*	7 000	2 500
Tilskudd næringslivsringen	20	20
Tilskudd Skistua (betjening lån)	466	500
Sum art 470/480	11 296	5 950

* Svært usikre beløp

29 Forslag til investeringer og finansiering i 2017

I dette kapitlet gis det en oversikt over rådmannens forslag til investeringsbudsjett i 2017.

Tabellene i kapitlet gir en samlet oversikt over investeringer på ulike investeringsområder. Videre gis det informasjon over kostnadsoverslag, tidligere bevilget, forslag til bevilgning i 2017 og beløp til senere budsjettering/bevilgning. Videre gis det informasjon om finansiering av investeringene.

Tabell 29-1 Oversikt over investeringer og finansiering i 2017. Tall i tusen kroner

Områder	Investerings- utgift	Tilskudd	Salgs- inntekt	Refusjon	Lån	Sum finansiering
Barnehager	19.000				19.000	19.000
Skole	400.900				400.900	400.900
BFT	14.000	800			13.200	14.000
HV-senter/-boliger	422.800	51.850	38.000		332.950	422.800
Boliger	312.000	90.200	45.000		176.800	312.000
Kultur	18.900				18.900	18.900
Kirke	128.500				128.500	128.500
Idrett	107.000	2.300			104.700	107.000
Miljøpakken	12.500	3.000			9.500	12.500
Analysesenteret	2.000				2.000	2.000
Vann	140.900			3.000	137.900	140.900
Avløp	240.100			6.000	236.100	240.100
Avfall	2.000				2.000	2.000
Veier	31.900	1.600			30.300	31.900
Byrom, parker og grøntanlegg	36.900	5.000		12.000	19.900	36.900
Maskiner Bydrift	5.000		100		4.900	5.000
Bolig- og næringsforsyning	274.400		46.000	227.900	500	274.400
Tomtekjøp	263.600		58.100		205.500	263.600
Diverse rehabilitering	41.600				41.600	41.600
IKT, maskiner/utstyr	85.300				85.300	85.300
Overføring fra drifts- til investeringsbudsjettet					-86.000	
Refusjon Oslovn tunnell					-50.000	
Momskomensasjon					-281.500	
Sum	2.559.300	154.750	187.200	248.900	1.550.950	2.559.300

29.1 Barnehage

Tabell 29-2 Investering i barnehager. Tall i tusen kroner

				Beløp	
1	Sum bevilgning			19.000	
2	Finansiering				
	Lån			19.000	
		Totalt kostnads- overslag/ finansiering	Tidligere bevilgning/ finansiering	Bevilgning/ finansiering 2017	Til senere budsjettering/ finansiering
1	Kolstad/Saupstad barnehage	75.000		2.000	73.000
	Lån	75.000		2.000	73.000
2	Mindre investeringer			13.000	
	Lån			13.000	
3	Tomtekjøp			4.000	
	Lån			4.000	

29.2 Barne- og familietjenesten (BFT)

Tabell 29-3 Investering i barne- og familietjenesten. Tall i tusen kroner

		Beløp			
1	Sum bevilgning			14.000	
2	Finansiering				
	Tilskudd			800	
	Lån			13.200	
		Totalt kostnads- overslag/ finansiering	Tidligere bevilgning/ finansiering	Bevilgning/ finansiering 2017	Til senere budsjettering/ finansiering
1	Boliger til enslige mindreårige flyktninger			4.000	
	Tilskudd			800	
	Lån			3.200	
2	Barneboligplasser	25.000	5.000	10.000	10.000
	Tilskudd	4.000			4.000
	Lån	21.000	5.000	10.000	6.000

29.3 Skole

Tabell 29-4 Investering i skoler. Tall i tusen kroner

	Beløp			
1 Sum bevilgning	400.900			
2 Finansiering Lån	400.900			
	Totalt kostnads- overslag/ finansiering	Tidligere bevilgning/ finansiering	Bevilgning/ finansiering 2017	Til senere budsjettering/ finansiering
1 Lade skole	397.000	89.000	235.000	73.000
Lån	397.000	89.000	235.000	73.000
2 Sjetne skole	160.000	20.000	57.600	82.400
Lån	160.000	20.000	57.600	82.400
3 Okstad skole	100.000	2.500	39.600	57.900
Lån	100.000	2.500	39.600	57.900
4 Berg skole	84.000	75.000	9.000	
Lån	84.000	75.000	9.000	
5 Huseby skole	260.000	2.500	5.200	252.300
Lån	260.000	2.500	5.200	252.300
6 Kolstad/Saupstad	290.000	2.500	5.800	281.700
Lån	290.000	2.500	5.800	281.700
7 Jakobsli skole	487.000	5.000	8.700	473.300
Lån	487.000	5.000	8.700	473.300
8 Elevantvekst			10.000	
Lån			10.000	
9 Mindre investeringer i skolebygg			30.000	
Lån			30.000	

29.4 Helse- og velferdssenter og omsorgsboliger

Tabell 29-5 Investering i helse og velferdssenter og omsorgsboliger. Tall i tusen kroner

		Beløp			
1	Sum bevilgning	422.800			
2	Finansiering				
	Lån	332.950			
	Oppgjør borettslag	38.000			
	Tilskudd	51.850			
		Totalt kostnads-overslag/finansiering	Tidligere bevilgning/finansiering	Bevilgning/finansiering 2017	Til senere budsjettering/finansiering
1	Risvolla helsehus	700.000	10.000	90.000	600.000
	Lån	406.650	10.000	90.000	306.650
	Oppgjør borettslag	76.000			76.000
	Investeringstilskudd	217.350			217.350
2	Persaunet HVS	680.000	620.000	60.000	
	Lån	211.510	620.000	60.000	
	Investeringstilskudd	248.490	248.490		
	Oppgjør borettslag	220.000	220.000		
3	Nidarvoll helsehus	722.000	2.000		720.000
	Tilskudd	183.150			183.150
	Oppgjør borettslag	45.600			45.600
	Lån	493.250	2.000		491.250
5	Øya Helsehus	15.000		15.000	
	Investeringstilskudd	5.250			5.250
	Lån	9.750		15.000	-5.250
6	Ombygginger			25.000	
	Lån			25.000	
7	Utstyr og inventar			13.000	
	Lån			13.000	
8	Biler			3.400	
	Lån			3.400	
9	Velferdsteknologi			7.000	
	Lån			7.000	
10	Ombygging pasientvarslingsanlegg			12.000	
	Investeringstilskudd			5.400	
	Lån			6.600	
11	Pasientvarslingsanlegg			15.000	
	Investeringstilskudd			6.750	
	Lån			8.250	
12	Kattem omsorgsboliger	88.300	77.300	11.000	
	Investeringstilskudd	39.700		39.700	
	Salgsinntekt	38.000		38.000	
	Lån	10.600	77.300	-66.700	
13	Mauritz Hansens gate 4	380.000	11.200	121.400	247.400
	Investeringstilskudd	69.300			69.300
	Lån	310.700	11.200	121.400	178.100
14	Trondheimsporten	61.000	11.000	50.000	
	Lån	61.000	11.000	50.000	

29.5 Boliger

Tabell 29-6 Investering i boliger. Tall i tusen kroner

		Beløp			
1	Sum bevilgning			312.000	
2	Finansiering				
	Lån			176.800	
	Tilskudd			90.200	
	Salgsinntekter			45.000	
		Totalt kostnads- overslag/ finansiering	Tidligere bevilgning/ finansiering	Bevilgning/ finansiering 2017	Til senere budsjettering/ finansiering
1	Jarleveien 10	154.500	144.000	10.500	
	Lån	87.180	144.000	-56.820	
	Investeringstilskudd	67.320		67.320	
2	Tonstad Øst	36.500		15.000	21.500
	Lån	20.750		15.000	5.750
	Investeringstilskudd	15.750			15.750
3	Lillerydningen	36.400	5.000	25.000	6.400
	Investeringstilskudd	7.280			7.280
	lån	29.120	5.000	25.000	-880
4	Svensjordet	91.000	1.000	45.000	45.000
	Investeringstilskudd	4.443			4.443
	Lån	86.557	1.000	45.000	40.557
5	Ivar Reitens veg	36.400	5.000	25.000	6.400
	Investeringstilskudd	13.770			13.770
	Lån	22.630	5.000	25.000	-7.370
7	Småhus	21500	6500	8.500	6.500
	Investeringstilskudd	3620		3.620	
	Lån	17.880	6.500	4.880	6.500
8	Sjømannshjemmet	15500	7500	8.000	
	Investeringstilskudd	1860		1.860	
	Lån	13.640	7.500	6.140	
9	Nytt bofellesskap	55000		10.000	45.000
	Investeringstilskudd	24750			24.750
	Lån	30250		10.000	20.250
11	Ungbokollektivet	11.000,0		8.000	3.000
	Lån	11.000,0		8.000	3.000
12	Ordinære utleieboliger			145.000	
	Investeringstilskudd			17.400	
	Salgsinntekt			45.000	
	Lån			82.600	
13	Ombygginger			6.000	
	Lån			6.000	
14	Utstyr og inventar			6.000	
	Lån			6.000	

29.6 Kunst og kultur

Tabell 29-7 Investering i kunst og kultur. Tall i tusen kroner

		Beløp			
1	Sum bevilgning			18.900	
2	Finansiering				
	Lån			18.900	
		Totalt kostnads- overslag/ finansiering	Tidligere bevilgning/ finansiering	Bevilgning/ finansiering 2017	Til senere budsjettering/ finansiering
1	Kunstnerisk utsmykking			11.400	
	Lån			11.400	
2	Kulturenheten, utstyr og mindre investeringer			3.800	
	Lån			3.800	
3	Mellomv. 5 gjesteleiligheter for kunstnere	7.400		3.700	3.700
	Lån	7.400		3.700	3.700

29.7 Kirker og kirkegårder

Tabell 29-8 Investering i kirker og kirkegårder. Tall i tusen kroner

		Beløp			
1	Sum bevilgning			128.500	
2	Finansiering				
	Tilskudd				
	Lån			128.500	
		Totalt kostnads- overslag/ finansiering	Tidligere bevilgning/ finansiering	Bevilgning/ finansiering 2017	Til senere budsjettering/ finansiering
1	Rehabilitering kirker			19.300	
	Lån			19.300	
2	Kirkegårder			94.200	
	Lån			94.200	
3	Erverv kirkegårdsgrunn Kattem			15.000	
	kirkegård			15.000	
	Lån			15.000	

29.8 Idrett og friluftsliv

Tabell 29-9 Investering i idrett og friluftsliv. Tall i tusen kroner

	Beløp			
1 Sum bevilgning	107.000			
2 Finansiering				
Lån	104.700			
Tilskudd	2.300			
	Totalt kostnads- overslag/ finansiering	Tidligere bevilgning/ finansiering	Bevilgning/ finansiering 2017	Til senere budsjettering/ finansiering
1 Turveger og turstier			900	
Lån			900	
2 Badeplasser			1.500	
Lån			1.500	
3 Sti- og løypeplan			2.000	
Lån			2.000	
4 Nærmiljøanlegg			2.500	
Lån			2.500	
5 Erverv friområder			1.000	
Lån			1.000	
6 Treningsapparat i friområder			500	
Tilskudd			0	
Lån			500	
7 Lade idrettspark, tennisbaner	10.000	6.000	4.000	
Tilskudd	1.800		1.800	
Lån	8.200	6.000	2.200	
8 Leangen Arena vant	3.300	2.300	1.000	
Lån	3.300	2.300	1.000	
9 Dalgård, nytt banedekke og vant	10.000		10.000	
Lån	10.000		10.000	
10 Husebybadet, rehabilitering	72.000		5.000	67.000
Tilskudd	14.000			14.000
Lån	58.000		5.000	53.000
11 Rekkefølgekrav haller	30.000		15.000	15.000
Lån	30.000		15.000	15.000
12 Mulighetsstudie, forprosjekt og prosjektering Granåsen	22.000	12.000	10.000	
Tilskudd				
Lån			10.000	
13 Vannskihopp			1.500	
Tilskudd			500	
Lån			1.000	
14 Lade idrettspark	106.000	102.700	36.600	
Lån	106.000	102.700	36.600	
15 Rulleskiløype fase 2	15.500		15.500	
Lån	15.500		15.500	

29.9 Miljøpakken

Tabell 29-10 Investering i Miljøpakken. Tall i tusen kroner

		Beløp
1	Sum bevilgning	12 500
2	Finansiering	
	Tilskudd	3 000
	Lån	9 500

	Totalt kostnads- overslag/ finansiering	Tidligere bevilgning/ finansiering	Bevilgning/ finansiering 2017	Til senere budsjettering/ finansiering
1	Miljøpakketiltak		12 500	
	Tilskudd		3 000	
	Lån		9 500	

29.10 Utstyr til Analysesenteret

Tabell 29-11 Investering i utstyr til Analysesenteret. Tall i tusen kroner

		Beløp
1	Sum bevilgning	2 000
2	Finansiering	
	Lån	2 000

	Totalt kostnads- overslag/ finansiering	Tidligere bevilgning/ finansiering	Bevilgning/ finansiering 2017	Til senere budsjettering/ finansiering
1	Utstyr		2 000	
	Lån		2 000	

29.11 Vann

Tabell 29-12 Investering i vann. Tall i tusen kroner

					Beløp
1	Sum bevilgning				140.900
2	Finansiering				
	Refusjon				
	Lån				140.900
		Totalt kostnads- overslag/ finansiering	Tidligere bevilgning/ finansiering	Bevilgning/ finansiering 2017	Til senere budsjettering/ finansiering
1	Diverse anlegg			26.000	
	Lån			26.000	
2	Stasjoner			10.700	
	Lån			10.700	
3	Fornyelse, rehabilitering			60.000	
	Lån			60.000	
4	Diverse vannforsterkning			20.200	
	Lån			20.200	
5	Kilder og vannbehandlingsanlegg			9.000	
	Lån	0	0	9.000	
6	Vikåsen vanntunnel	215.000	7.000	15.000	193.000
	Lån	215.000	7.000	15.000	193.000

29.12 Avfall

Tabell 29-13 Investering i avfall. Tall i tusen kroner

					Beløp
1	Sum bevilgning				2.000
2	Finansiering				
	Lån				2.000
		Totalt kostnads- overslag/ finansiering	Tidligere bevilgning/ finansiering	Bevilgning/ finansiering 2017	Til senere budsjettering/ finansiering
1	Avfallssug mindre anlegg			2.000	
	Lån			2.000	

29.13 Avløp

Tabell 29-14 Investering i avløp. Tall i tusen kroner

		Beløp			
1	Sum bevilgning	240.100			
2	Finansiering				
	Refusjon				
	Lån	240.100			
		Totalt kostnads- overslag/ finansiering	Tidligere bevilgning/ finansiering	Bevilgning/ finansiering 2017	Til senere budsjettering/ finansiering
1	Oppgradering renseanlegg			19.000	
	Lån			19.000	
2	Diverse anlegg			30.000	
	Lån			30.000	
3	Fornyelse rehabilitering			40.000	
	Lån			40.000	
4	Heimdal separering	148.000	63.000	20.800	64.200
	Lån	148.000	63.000	20.800	64.200
5	Vanndirektivet			10.000	
	Lån			10.000	
6	Områdevis separering			20.000	
	Lån			20.000	
7	Fredlybekken separering	210.000	14.000	25.000	171.000
	Lån	210.000	14.000	25.000	171.000
8	Fossumdalen	73.000	48.000	10.000	15.000
	Lån	73.000	48.000	10.000	15.000
9	Diverse hovedanlegg			43.600	
	Lån			43.600	
10	Stasjoner			21.700	
	Lån			21.700	

29.14 Veg

Tabell 29-15 Investering i veger. Tall i tusen kroner

		Beløp			
1	Sum bevilgning			31.900	
2	Finansiering				
	Tilskudd			1.600	
	Lån			30.300	
		Totalt kostnads- overslag/ finansiering	Tidligere bevilgning/ finansiering	Bevilgning/ finansiering 2017	Til senere budsjettering/ finansiering
1	Tiltak funksjonshemmede Lån			400 400	
2	Gatelys fornyelse LED Lån			15.700 15.700	
3	Gatelys nye forskrifter Lån			5.000 5.000	
4	Mindre vegtiltak Tilskudd Lån			3.300 500 2.800	
5	Mebygdveien Lån	6.400 6.400	700 700	5.700 5.700	
6	Aksjon skoleveg Tilskudd Lån			1.800 1.100 700	

29.15 Byrom, parker og grøntanlegg

Tabell 29-16 Investering i byrom, parker og grøntanlegg. Tall i tusen kroner

		Beløp			
1	Sum bevilgning			36.900	
	Finansiering				
2	Lån			19.900	
	Tilskudd			17.000	
		Totalt kostnads- overslag/ finansiering	Tidligere bevilgning/ finansiering	Bevilgning/ finansiering 2017	Til senere budsjettering / finansiering
1	Lekeplasser Lån			4.000 4.000	
3	Dalen aktivitetspark Lån	7.500 7.500	1.000 1.000	4.500 4.500	2.000 2.000
4	Parker Lån			6.500 6.500	
5	Belysning Lån			1.500 1.500	
6	TMV-odden Investeringstilskudd Tilskudd fra andre Lån	23.900 5.000 12.000 6.900	5.000 5.000	18.900 5.000 12.000 1.900	

7	Utvikling av byrom Lån			1000 1.000
8	Erverv av grunn Lån			500 500

29.16 Maskiner Trondheim bydrift

Tabell 29-17 Investering i maskiner til Trondheim bydrift. Tall i tusen kroner

				Beløp
1	Sum bevilgning			5 000
2	Finansiering			
	Lån			4 900
	Salgsinntekt			100

	Totalt kostnads- overslag/ finansiering	Tidligere bevilgning/ finansiering	Bevilgning/ finansiering 2017	Til senere budsjettering / finansiering
1	Maskiner og utstyr		5 000	
	Salgsinntekt		100	
	Lån		4 900	

29.17 Tomtekjøp

Tabell 29-18 Investering i tomtekjøp. Tall i tusen kroner

				Beløp
1	Sum bevilgning			
2	Finansiering			
	Salgsinntekt			0
	Lån			263.600

	Totalt kostnads- overslag/ finansiering	Tidligere bevilgning/ finansiering	Bevilgning/ finansiering 2017	Til senere budsjettering/ finansiering
1	Kruskajordet	70.000	6.900	1.000
	Lån	70.000	6.900	1.000
2	Lillebyområdet tomtekjøp	174.000	139.000	10.000
	Lån	174.000	139.000	10.000
3	Kjøp areal			
	Lån		237.600	237.600

29.18 Bolig- og næringsforsyning

Tabell 29-19 Investering i bolig- og næringsforsyning. Tall i tusen kroner

	Beløp			
1 Sum bevilgning	274.400			
2 Finansiering				
Salgsinntekter	46.000			
Refusjoner	227.900			
Lån	500			
	Totalt kostnads- overslag/ finansiering	Tidligere bevilgning/ finansiering	Bevilgning/ finansiering 2017	Til senere budsjettering/ finansiering
1. Grilstadfjæra Refusjon	251.000 251.000	215.700 215.700	30.900 30.900	4.400 4.400
2 Anleggsbidragsmodellen Refusjon			140.000 140.000	
3 Lilebyområdet Refusjon	122.700 122.700	6.200 6.200	40.000 40.000	76.500 76.500
4 Tiller øst 3 Refusjon	145.500 145.500	138.500 138.500	6.700 6.700	300 300
5 Lade Leangen Refusjon	103.000 103.000	100.700 100.700	200 200	2.100 2.100
6 Leangen senterområde Refusjon og salgsinntekt	109.000 109.000	4.300 4.300	3.800 3.800	100.900 100.900
7 Tempe/Sluppen/Sorgenfri Refusjon og salgsinntekt	165.000 165.000	400 400	15.000 15.000	149.600 149.600
8 Heggstadmoen deponi Etterbruksfond Salgsinntekt Lån	105.600 14.600 18.100 72.900	102.500 14.600 15.000 72.900	3.100 3.100	
9 Heggstad søndre Refusjon og salgsinntekt	35.900 35.900	28.400 28.400	7.500 7.500	
10 Killingdalområdet sikringstiltak Lån			1.000 1.000	
11 Killingdalområdet miljøtiltak Lån	9.500 9.500	7.500 7.500	2.000 2.000	
12 Klargjøring areal og etterarbeid areal Refusjon og salgsinntekt			7.000 7.000	
13 Rassikring Lån			500 500	
14 Eiendomsutvikling bolig Refusjon og salgsinntekt			5.000 5.000	
15 Eiendomsutvikling næring Refusjon og salgsinntekt			10.000 10.000	
16 Biskop Darres gt. 13 Refusjon og salgsinntekt	1.700 1.700		1.700 1.700	

29.19 Diverse rehabilitering

Tabell 29-20 Investering i diverse rehabilitering. Tall i tusen kroner

				Beløp
1 Sum bevilgning				41.600
2 Finansiering				
Lån				41.600
	Totalt kostnads- overslag/ finansiering	Tidligere bevilgning/ finansiering	Bevilgning/ finansiering 2017	Til senere budsjettering/ finansiering
1 Lov- og forskriftskrav skole			9.200	
Lån			9.200	
2 Forskriftskrav barnehager			5.200	
Lån			5.200	
3 Forskriftskrav HV-senter			3.200	
Lån			3.200	
4 Off. pålegg admin. og kulturbygg			4.200	
Lån			4.200	
5 Off. pålegg idretts- og markaeiendommer			3.200	
Lån			3.200	
6 Produksjons- og transportutstyr			2.000	
Lån			2.000	
7 Oppgradeing boliger/eldre bygårder			10.400	
Lån			10.400	
8 ENØK			4.200	
Lån			4.200	

29.20 IKT, maskiner og utstyr

Tabell 29-21 Investering i IKT, maskiner og utstyr. Tall i tusen kroner

				Beløp
1 Sum bevilgning				85.000
2 Finansiering				
Lån				85.000
	Kostnads- overslag/ finansiering	Tidligere bevilgning/ finansiering	Bevilgning/ finansiering 2017	Til senere budsjettering/ finansiering
1 Økonomisystem	60.000	3.000	17.000	40.000
Lån	60.000	3.000	17.000	40.000
2 Digitale tjenester til innbyggerne	99.600	50.500	24.300	24.800
Lån	99.600	50.500	24.300	24.800
3 Ny saksbehandlerløsning	35.500	2.200	2.200	31.100
Lån	35.500	2.200	2.200	31.100
4 Infrastruktur			40.900	
Lån			40.900	
5 Diverse fellessystem			600	
Lån			600	

30 Avgiftsbalanse vann, avløp, renovasjon, feiing og slam

I dette kapitlet gjøres det rede for avgiftsbalansen for vann, avløp, avfallsbehandling, feiing og slam.

Tabell 30-1 Utgifter og inntekter i løpende tusen kroner 2017-2020, Vann

	2017	2018	2019	2020
Direkte driftsutgifter	95 429	97 670	100 113	104 823
Indirekte driftsutgifter	6 663	6 829	7 000	7 175
Avskrivninger	46 654	50 560	58 224	66 266
Kalkulatorisk rentekostnad	20 405	24 008	30 748	40 785
Sum utgifter (gebyrgrunnlag)	169 151	179 067	196 085	219 049
Gebyrinntekter	157 830	166 032	174 624	183 623
Andre inntekter	12 015	12 297	11 846	12 142
Sum inntekter	169 845	178 329	186 470	195 765
Resultat før avsetninger	694	-738	-9 615	-23 284
Avsetning til selvkostfond	694			
Bruk selvkostfond		-738	-9 615	-23 284
Resultat etter avsetning	0	0	0	0
Inngående balanse selvkostfond	39 451	40 802	40 776	31 887
Netto avsetning selvkostfond	694	-738	-9 615	-23 284
Renter selvkostfond	657	712	726	506
Utgående balanse selvkostfond	40 802	40 776	31 887	9 109
Nominell endring gebyrnivå	4,7 %	4,7 %	4,7 %	4,7 %

Tabell 30-2 Utgifter og inntekter i løpende tusen kroner 2017-2020, avløp

	2017	2018	2019	2020
Direkte driftsutgifter	107 297	111 764	115 288	118 671
Indirekte driftsutgifter	9 891	10 139	10 392	10 652
Avskrivninger	58 549	64 305	72 214	77 936
Kalkulatorisk rentekostnad	23 772	28 658	36 552	49 111
Sum utgifter (gebyrgrunnlag)	199 509	215 866	234 446	256 370
Gebyrinntekter	154 602	176 952	204 204	237 590
Andre inntekter	11 625	11 907	11 846	12 142
Sum inntekter	166 227	188 859	216 050	249 732
Resultat før avsetninger	-33 282	-27 007	-18 396	-6 638
Avsetning til selvkostfond				
Bruk selvkostfond	-33 282	-27 007	-18 396	-6 638
Resultat etter avsetning	0	0	0	0
Inngående balanse selvkostfond	91 620	59 575	33 379	15 471
Netto avsetning selvkostfond	-33 282	-27 007	-18 396	-6 638
Renter selvkostfond	1237	811	488	304
Utgående balanse selvkostfond	59 575	33 379	15 471	9 137
Nominell endring gebyrnivå	14,0 %	14,0 %	15,0 %	16,0 %

Tabell 30-3 Utgifter og inntekter i løpende tusen kroner 2017-2020, avfallsbehandling

	2017	2018	2019	2020
Direkte driftsutgifter	178 242	184 393	190 855	207 830
Indirekte driftsutgifter	624	649	675	702
Avskrivninger	4 263	4 300	4 299	4 291
Kalkulatorisk rentekostnad	1 258	1 284	1 388	1 610
Sum utgifter (gebyrgrunnlag)	184 376	190 618	197 209	214 430
Gebyrinntekter	-169 336	- 176152	- 183 131	- 199 652
Andre inntekter	- 13 550	- 13 909	- 14 276	- 14 653
Sum inntekter	- 182 886	- 190 061	- 197 407	- 214 305
Resultat før avsetninger	- 1 490	- 557	199	-125
Avsetning til selvkostfond			199	
Bruk selvkostfond	- 1 490	- 557		-125
Resultat etter avsetning	0	0	0	0
Inngående balanse selvkostfond	2 367	1 204	911	616
Netto avsetning selvkostfond	- 1 490	- 557	199	-125
Renter selvkostfond	27	11	9	13
Utgående balanse selvkostfond	903	357	565	452
Nominell endring gebyrnivå	7,0 %	4,0 %	4,0%	9,0 %

Tabell 30-4 Utgifter og inntekter i løpende tusen kroner 2017-2020, feing

	2017	2018	2019	2020
Direkte driftsutgifter	12 634	12 954	13 282	13 618
Indirekte driftsutgifter	489	508	529	550
Avskrivninger	527	518	470	470
Kalkulatorisk rentekostnad	76	72	72	78
Sum utgifter (gebyrgrunnlag)	13 726	14 052	14 353	14 715
Gebyrinntekter	- 13 762	- 14 400	- 15 006	- 15 071
Andre inntekter				
Sum inntekter	- 13 762	- 14 400	- 15 006	- 15 071
Resultat før avsetninger	- 36	- 348	- 653	- 341
Avsetning til selvkostfond	36	348	653	341
Bruk selvkostfond				
Resultat etter avsetning	0	0	0	0
Inngående balanse selvkostfond	- 1 486	-1 475	- 1 150	- 513
Netto avsetning selvkostfond	36	348	653	355
Renter selvkostfond	- 24	- 23	- 16	-8
Utgående balanse selvkostfond	- 1 475	- 1 150	- 513	- 166
Nominell endring gebyrnivå	14,0 %	4,6 %	4,2 %	0,4%

Tabell 30-5 Utgifter og inntekter i budsjett 2017 løpende tusen kroner, slam

	2017
Direkte driftsutgifter	4 111
Indirekte driftsutgifter	36
Avskrivninger	0
Kalkulatorisk rentekostnad	0
Sum utgifter (gebyrgrunnlag)	4 147
Gebyrinntekter	4 300
Andre inntekter	
Sum inntekter	4 300
Resultat før avsetninger	153
Avsetning til selvkostfond	-153
Bruk selvkostfond	
Resultat etter avsetning	0
Inngående balanse selvkostfond	2 953
Netto avsetning selvkostfond	153
Renter selvkostfond	50
Utgående balanse selvkostfond	3 156
Nominell endring gebyrnivå	0,0

Kommentar til tabellene

Budsjettkalkylen for 2017 er basert på en prognose for etterkalkylen for 2016. Etterkalkulasjon for 2016 vil foretas ved regnskapsavslutningen for 2016. Inngående balanse på selvkostfond og bruk av selvkostfond for budsjettet 2017 vil påvirkes dersom etterkalkylen avviker fra prognosen for 2016. Kalkylene er utarbeidet i henhold til retningslinjer for beregning av selvkost for kommunale betalingstjenester, utgitt av Kommunal- og regionaldepartementet februar 2014 (H-3/14) [Retningslinjer selvkost](#).

Avskrivninger er beregnet med grunnlag i anleggsmidlenes netto anskaffelseskostnader og økonomiske levetider. Kalkulatorisk rentekostnad er avkastning på bundet kapital definert som avskrivningsgrunnlag i budsjettåret. Kalkylerenten settes lik 5-årig swaprente med et tillegg på ½ prosentpoeng. Det er for 2016 lagt til grunn en kalkylerente lik 1,6 prosent inklusiv et tillegg på 0,5 prosent. Det vil ha stor betydning for avgiftsbalansen innenfor vann og avløp dersom faktisk rente avviker vesentlig fra renten lagt til grunn i budsjettet. Blir avviket på ett prosentpoeng utgjør det over 18 millioner kroner i endrete renteutgifter for vann og avløp samlet.

31 Forslag til endring i reglement

I dette kapitlet foreslås noen mindre endringer i driftsøkonomireglementet og finansreglementet. I tillegg foreslås det at det tas inn en ny felles bestemmelse i økonomireglementet, driftsøkonomireglementet, investeringsreglementet og finansreglementet som gir rådmannen fullmakt til å gjennomføre endringer i reglementene som er av teknisk eller administrativ karakter.

31.1 Forslag til ny felles bestemmelse i økonomi- og finansreglement

Kommunenes økonomi- og finansreglement er vedtatt av bystyret (økonomireglementet, investeringsreglementet, driftsøkonomireglementet og finansreglementet). Endringer i reglementene må derfor også vedtas av bystyret.

Det er ofte behov for å gjennomføre endringer i reglementene som er av ren teknisk eller administrativ karakter. Dette kan for eksempel være språklige presiseringer eller oppdaterte henvisninger til lover og forskrifter. Rådmannen mener at det er hensiktsmessig at rådmannen får fullmakt til å foreta slike endringer. Rådmannen foreslår derfor at det tas inn et nytt punkt i økonomi- og finansreglementene som sier at *"Rådmannen har fullmakt til å gjennomføre endringer i reglementet som er av teknisk eller administrativ karakter"*.

Forslaget til ny bestemmelse påvirker ikke lover og forskrifter som angir hvor ofte reglement må vedtas i bystyret.

31.2 Forslag til endring i driftsøkonomireglementet

[Driftsøkonomireglementet](#) ble sist revidert 30. oktober 2014 ([sak 142/14](#)).

Det er nedfelt i reglementets punkt 2.3, *budsjettets detaljeringsgrad*, at budsjettforslaget skal inneholde en spesifikasjon av utgifter knyttet til KOSTRA-artene:

- 370 – Kjøp fra andre (private)
- 375 – Kjøp fra IKS der kommunen selv er deltaker
- 380 – Kjøp fra kommunalt foretak i egen kommune
- 470 – Overføring til andre
- 475 – Overføring til IKS der kommunen selv er deltaker
- 480 – Overføring til kommunalt foretak i egen kommune

Videre er det i reglementets punkt 3.4, *Disponering av bevilgningene på KOSTRA-bevilgningsartene 370, 375, 380, 470, 475 og 380*, nedfelt at bystyrets budsjettvedtak setter rammene for bevilgningene innenfor disse artene. Det er videre presisert at: *"Den fordeling som spesifiseres i budsjettet er bindende for administrasjonen. Dersom det oppstår behov for å gjøre endringer i løpet av budsjettåret skal dette forelegges bystyret for godkjenning"*.

I praksis er det, på det tidspunkt rådmannen legger fram sitt budsjettforslag, vanskelig å utarbeide en komplett oversikt over alle utgifter på KOSTRA-artene 370, 375, 380, 470, 475 og 480. Praksis har også vært at tekniske justeringer, som ikke har endret bystyrets prioriteringer og de forutsetninger som har vært lagt til grunn for budsjettvedtaket, ikke har vært lagt fram som budsjettkorreksjoner for bystyret. Rådmannen foreslår at reglementet endres slik at det blir i samsvar med dagens praksis. 1. avsnitt i reglementets punkt 3.4 foreslås derfor endret til:

”Bystyrets budsjettvedtak setter i utgangspunktet rammene for bevilgningene innenfor disse artene, jf reglementets punkt 2.2. Endringer som oppstår i løpet av budsjettåret, og som endrer bystyrets prioriteringer og forutsetninger, skal forelegges bystyret for godkjenning. Rådmannen har fullmakt til å foreta endringer som er av teknisk karakter”.

31.3 Forslag til endring i finansreglementet

31.3.1 Endre oppbevaring av finansielle instrumenter

I [finansreglementets](#) punkt 3.2 omtales hvordan finansielle instrumenter skal oppbevares. I andre kulepunkt står det at finansielle instrumenter skal oppbevares: *”I verdipapirforetak som har Finanstilsynets tillatelse til å ta imot verdipapirer for oppbevaring i henhold til Lov om verdipapirhandel.”*

Trondheim kommunes kraftfond (TKK) eier andeler i aksjefond forvaltet av Skagen AS og Aberdeen Asset Management, som er henholdsvis verdipapirfond og alternative investeringsfond, og underlagt tilsyn av Finanstilsynet. Det ble informert om endringen av praksisen for oppbevaring av finansielle instrumenter til finans- og næringskomiteen den 4. februar 2016, pkt. 5 direktørens orientering, der Kommunaldirektør Olaf Løberg orienterte om Aberdeen og Skagens overgang fra VPS til hhv Aksjeservice og eget system.

Ut i fra reglementets formulering er det kun verdipapirforetak eller VPS som kan oppbevare verdipapirer for TKK. Rådmannen foreslår at punktet utvides til å omfatte også verdipapirfond og alternative investeringsfond, som også er underlagt tilsyn fra Finanstilsynet. *”I verdipapirforetak, verdipapirfond eller alternative investeringsfond som har mottatt konsesjon og er underlagt tilsyn av Finanstilsynet.”* Rådmannen ser ikke noen endring av risikoen i porteføljen ved å foreta denne endringen.

31.3.2 Forvaltningskapital TKK – endringer i løpet av 2016

I [finansreglementets](#) punkt 4.2.1 er fondets forvaltningskapital definert. I løpet av 2016 er egenkapitalinnskuddet i Trondheim Kommunale Pensjonskasse (TKP) flyttet fra TKK til bykassen, se politisk sak 26/16. Egenkapitalinnskuddet går derfor ut av porteføljen til TKK. I tråd med politisk sak 44/16 har bystyret vedtatt å yte TKP et ansvarlig lån på 100 millioner kroner, finansiert av TKK. Dagens tekst må derfor oppdateres for å ivareta endringen. Rådmannen foreslår at avsnittet endres til; *”TKKs forvaltningskapital er TKKs samlede kapital fratrukket aksjene og fondsobligasjonen i TrønderEnergi AS, samt eventuelt ansvarlig lån til TKP.”*

31.3.3 Interne kontrollrutiner

I [finansreglementets](#) punkt 5.2.1 står det at rådmannen årlig skal legge frem en vurdering av intern kontroll og risikostyring av kommunens finansforvaltning. Rådmannen mener det er nødvendig å endre teksten slik at det kommer frem hensikten med en vurdering av intern kontroll og risikostyringen, og hvem som skal gjøre vurderinger av etterlevelsen av rutinene. Rådmannen foreslår at finansreglementets punkt 5.2.1, endres til:

”Rådmannen er ansvarlig for at finansforvaltningen har en forsvarlig intern kontroll og risikostyring. Finansforvaltningens administrative rutiner skal sørge for at finansforvaltningen utøves i tråd med finansreglementet, gjeldende lover og forskrift om kommuners og fylkeskommuners finansforvaltning, samt at finansforvaltningen er gjenstand for betryggende kontroll.

Rådmannen skal sørge for at det ifm årsoppgjørssaken blir lagt fram en vurdering av den interne kontrollen av kommunens finansforvaltning. Kommunens eksternrevisjon brukes til å foreta vurderingen av etterlevelsen av rutinene, og legger frem saken for bystyret via kontrollkomiteen.”

31.3.4 Rådmannens rapportering til bystyret

I [finansreglementets](#) punkt 5.2.2 er det omtalt hva rapporteringen til bystyret skal inneholde av informasjon. Rådmannen foreslår tekstlig endring under punktet likviditet, ved at punktet "Prognose på avkastning v/perioderapportering", endres til "Avkastningsprognose".

Rådmannen foreslår denne endringen da perioderapportering sier seg selv. Samtidig foreslår rådmannen at tilsvarende punkt under TTK endres til "avkastningsprognose" slik at punktene samsvarer. I tillegg foreslås det å stryke det siste punktet under likviditet, "Likviditetsprognose", da dette dekkes av punktet over; "Prognose på avkastning". Under avsnittet om gjeld foreslår rådmannen å endre siste punkt til "Prognose for rente- og avdragskostnader".

Del 5 Vedlegg

1 Forslag til tiltak i økonomiplanen 2017-2020

1.1 Innledning

I kapitlene 7 til 24 er det gjort rede for rådmannens forslag til netto driftsramme for de ulike tjenesteområdene, og forslag til hvordan områdene skal tilpasse seg endrede driftsrammer. I dette vedlegget gis det en oversikt over tiltakene innenfor tjenesteområdene. For omtale av de enkelte tiltakene vises det til kapitlene 7 til 24. Sentrale bevilgninger, som er vist i vedleggstabell 18, er omtalt i kapittel 5.

1.2 Oppvekst og utdanning

Vedleggstabell 1 Tilpasningstiltak, barnehage. Tall i millioner kroner

	2017	2018	2019	2020
Opprettholdelse av standard				
Økt budsjett for spesialpedagogiske tiltak	10,0	10,0	-10,0	-10,0
Endringer i tjenestetilbud				
Økt bemanning til tidlig innsats	8,0	8,0	8,0	8,0
Generell reduksjon kommunale barnehager	-	-2,0	-2,0	-2,0
Endring i brukerbetaling				
Avvikling søskenmoderasjon mellom barnehage og skolefritidsordning	-4,0	-4,0	-4,0	-4,0
Endringer i overføringer til private barnehager				
Nasjonale satser til private familiebarnehager	7,7	7,7	7,7	7,7
Økt driftstilskudd til private ordinære barnehager - pedagognorm	-	3,0	3,0	3,0
Redusert driftstilskudd til private ordinære barnehager	-	-	-	-1,3
Annet				
Økte inntekter fra andre kommuner for barn i private barnehager	-10,0	-10,0	-10,0	-10,0
Økning i midler til kvalitetsutvikling	1,8	1,8	1,8	2,5
Reduksjon sentrale avsetninger barnehage	-1,5	-2,5	-2,5	-1,9
Sum tiltak	12,0	12,0	12,0	12,0

Vedleggstabell 2 Tilpasningstiltak, skole. Tall i millioner kroner

Tiltak	2017	2018	2019	2020
Opprettholdelse av standard				
Matematikk og naturfagtime	6,0	6,0	6,0	6,0
Ny arbeidstidsavtale for lærere	0,0	-1,2	-2,4	-2,4
Økt husleie Trondheim kommunale kulturskole	1,8	1,8	1,8	1,8
Spesialundervisning store og vedvarende behov	10,0	10,0	10,0	10,0
Endringer i tjenestetilbud				
Omprioritering av befolkningskompensasjon	0,0	14,3	30,3	41,7
Generell reduksjon	-6,2	-7,0	-7,0	-7,0
Økt bassengkapasitet	0,5	5,2	5,2	5,2
Gjenåpning gamle Ranheim skole	2,4	2,4	2,4	2,4
IKT satsing i skole	2,5	2,5	2,5	2,5
Universitetsskolesamarbeidet	0,7	0,7	0,7	0,7
Minstekrav kompetanse i engelsk, norsk og matematikk	1,0	1,0	1,0	1,0
Skoleeierprosjekt	1,2	1,2	1,2	1,2
Utvikling av digitale læremidler	1,1	2,6	2,6	2,6
Gratis transport for barnehage og skolebarn (9t2)	1,0	1,0	1,0	1,0

Tiltak	2017	2018	2019	2020
Effektiviseringstiltak				
Gevinstuttak den digitale meldeboka	-0,8	-0,8	-0,8	-0,8
Endring i gebyrer og brukerbetalinger				
Avvikling av søskenmoderasjon skolefritidsordning	-4,4	-4,4	-4,4	-4,4
Annet				
Skolebibliotek	-1,0	-1,0	-1,0	-1,0
Skoleplass for barn som har fosterhjem i andre kommuner	3,0	3,0	3,0	3,0
Sum tiltak	18,8	37,3	52,0	63,4

Vedleggstabell 3 Tilpasningstiltak, barne- og familietjenesten. Tall i millioner kroner

	2017	2018	2019	2020
Opprettholdelse av standard				
Befolkningsvekst	3,2	7,0	13,7	20,1
Ressurskrevende brukere	7,0	7,0	7,0	7,0
Statlig barnevern	2,1	2,1	2,1	2,1
Endringer i tjenestetilbudet				
Opptappingsplan skolehelsetjenesten	3,5	4,5	5,5	6,5
Familietiltak i hjemmet	4,0	4,0	4,0	4,0
Endret bruk av Gartnerhaugen	-3,0	-3,0	-3,0	-3,0
Redusere plasseringer utenfor hjemmet	-5,0	-5,0	-5,0	-5,0
Inntektsberegne barnetrygden	-2,3	-1,7	-1,2	-1,2
Sum tiltak	9,5	14,9	23,1	30,5

1.3 Helse- og velferd

Vedleggstabell 4 Tilpasningstiltak, Kvalifisering og velferd. Tall i millioner kroner

	2017	2018	2019	2020
Opprettholdelse av standard				
Befolkningsvekst	0,7	3,7	3,3	5,0
Økte sosialhjelpsutgifter på grunn av økte husleier	0,5	1,0	1,5	1,5
Økte kostnader BPA og omsorgslønn	2,9	6,7	6,7	6,7
Endringer i tjenestetilbudet				
Økte kostnader lokaler til voksenopplæring	4,9	9,7	9,7	9,7
Synspedagog	0,8	0,8	0,8	0,8
Ungdomsgarantien	1,7	1,7	1,7	1,7
Effektiviseringstiltak				
Samlokalisering av Enhet for voksenopplæring	-2,0	-2,0	-4,0	-4,0
Samlokalisering NAV	-0,5	-0,5	-2,0	-2,0
Sum tiltak	9,0	21,1	17,7	19,4

Vedleggstabell 5 Tilpasningstiltak, Psykisk helse og rus. Tall i millioner kroner

	2017	2018	2019	2020
Opprettholdelse av standard				
Demografivekst	2,1	2,1	1,2	2,5
Endringer i tjenestetilbudet				
Jarleveien 10	14,0	14,0	14,0	14,0
Tonstad øst	-	-	1,3	1,3
Psykologstillinger	1,4	1,4	1,4	1,4
Etablere mottaks- og oppfølgingscenter	0,3	0,3	0,3	0,3
Styrke mestringstilbudet	2,0	2,0	2,0	2,0
Flere småhus	0,3	0,3	0,8	0,8
Matsentral	-0,2	-0,2	-0,2	-0,2
Private avtaler	-7,0	-7,0	-7,0	-7,0
Effektiviseringstiltak				
Generell effektivisering	-2,3	-2,3	-2,3	-2,3
Sum tiltak	10,6	10,7	11,5	12,8

Vedleggstabell 6 Tilpasningstiltak, Bo- og aktivitetstilbud . Tall i millioner kroner

	2017	2018	2019	2020
Opprettholdelse av standard				
Nytt bofellesskap, sommer 2019, ni plasser	-	-	6,3	12,6
Nytt bofellesskap januar 2021	-	-	-	0,1
Ekstra plass i 2018 og to ekstra plasser i 2019	-	1,3	2,0	-
Endringer i tjenestetilbudet				
Fra aktivitet til arbeid	1,0	1,0	1,0	1,0
Redusert ventetid	4,0	9,0	9,0	9,0
Personalbase Grillstad marina	0,0	6,0	6,0	6,0
Økt kvalitet	1,4	5,1	5,1	5,1
Boa - skolen/ kompetansetiltak	-1,0	-1,0	-1,0	-1,0
Sum tiltak	5,4	21,4	28,4	32,8

Vedleggstabell 7 Tilpasningstiltak, helse- og omsorg. Tall i millioner kroner

Tiltak	2017	2018	2019	2020
Opprettholdelse av standard				
Demografisk vekst hjemme- og helsetjenester	13,7	26,3	40,4	54,6
Persaunet HVS	40,2	43,8	43,8	43,8
Nidarvoll hus 1 til Persaunet HVS	-23,7	-23,7	-23,7	-23,7
E C Dahl HVS til Risvollan HVS	-	-	-	-12,4
Midlertidig drift hus 1 Nidarvoll	1,5	3,8	11,3	-4,8
Reduksjon tosengsrom	-5,1	-13,9	-20,6	-20,6
Mauritz Hansens gt.	-	12,8	26,6	26,6
Risvollan HVS	-	-	-	42,7
Samboergarantien/HDO	-	-	2,3	2,3
Endringer i tjenestetilbud				
Styrke tjenester til hjemmeboende	5,7	10,4	10,4	10,4
Økt bemanning helse- og velferdssenter	24,9	24,9	24,9	24,9
Økt bemanning helsehus	4,8	6,8	9,4	10,4
Lege- og helsetjenester	4,4	4,4	7,4	8,4
Sum tiltak	66,4	95,7	132,2	162,6

1.4 Kultur, idrett og næring

Vedleggstabell 8 Tilpasningstiltak idrett og friluftsliv. Tall i millioner kroner

	2017	2018	2019	2020
Opprettholdelse av standard				
Driftsmidler til turveger/-stier, løyper og andre friluftstiltak	0,6	1,2	1,6	1,6
Driftsmidler til nye idrettsanlegg (utenom haller)	0,4	0,9	0,9	0,9
Lade idrettspark: leie av provisoriske garderobebygg	2,0	1,8	-	-
Arrangement i Granåsen	1,0	-	-	-
Endringer i tjenestetilbud				
Avvikle mobil skøytebane	-0,5	-0,5	-0,5	-0,5
Kjøp av ekstra tid i Trondheim Spektrum	-	-	13,0	13,0
Lade sambruksanlegg	1,0	1,8	-	-
EM i håndball 2020, prøve-EM i 2019	-	-	0,5	1,0
Effektiviseringstiltak				
Effektivisere drift av idretts- og friluftsanlegg	-0,5	-0,6	-0,4	-0,3
Annet				
Supercup 2016	-0,5	-0,5	-0,5	-0,5
Lade idrettspark, regulering	-0,3	-0,3	-0,3	-0,3
Mulighetsstudier og utredninger	1,5	-	-	-
Søke- og planleggingsprosess VM på ski/ Utviklingsprogram	1,1	0,7	0,3	0,3
Trøndelag 2023				
VM på ski 2023 - søknad	1,0	-	-	-
Sum tiltak	6,8	4,5	14,6	15,3

Vedleggstabell 9 Tilpasningstiltak kultur. Tall i millioner kroner

	2017	2018	2019	2020
Opprettholdelse av standard				
Økt tilskudd til drift av den norske kirke	-	-	0,5	1,0
Økt tilskudd til drift av kirkegårder	1,0	3,6	3,6	3,6
Endringer i tjenestetilbudet				
Drift av kunsthall	0,8	0,8	0,8	0,8
Leia av areal i Ranheim tribune	0,8	0,8	0,8	0,8
Kulturtribunen Ranheim	1,1	1,1	1,1	1,1
Kulturtilbud til barn og unge	0,2	0,2	0,4	0,6
Tilskudd til kunst og kulturtiltak, profesjonelle	0,4	0,4	0,7	0,8
Kulturenheten: Bistand i større arrangement	0,2	0,2	0,4	0,4
Kunsthall: Økt personalressurs til vakthold	0,3	0,3	0,3	0,3
Kulturnæring	0,2	0,2	0,4	0,5
Litteraturhus	0,5	0,5	0,5	0,5
Biblioteket: Generell styrking av driftsramme	-	-	-	0,8
Annet				
Samejubileet	0,1	-0,2	-0,2	-0,2
Kunst- og kulturplanen	0,2	0,2	0,2	0,2
Tilrettelegging fritidskulturlivet	-0,2	-0,2	-0,2	-0,2
Sum tiltak	5,6	7,9	9,3	11,0

Vedleggstabell 10 Tilpasningstiltak, næring og samfunn. Tall i millioner kroner

	2017	2018	2019	2020
Opprettholdelse av standard				
Påvirkningsarbeid og nettverksbygging	-	0,1	0,2	0,2
Sum tiltak	0,0	0,1	0,2	0,2

1.5 Byutvikling

Vedleggstabell 11 Tilpasningstiltak, tekniske tjenester. Tall i millioner kroner

Tiltak	2017	2018	2019	2020
Opprettholdelse av standard				
FDV-utgifter nye anlegg parker, grøntanlegg og byrom	1,2	3,2	3,3	3,3
FDV-utgifter nye anlegg veg	1,1	2,3	2,3	2,3
Drift av sandfang	1,0	1,0	1,0	1,0
Kapitalutgifter brannstasjoner i Trondheim	3,6	3,6	3,6	3,6
Endringer i tjenestetilbud				
Utvikling anleggsoversikt vegområdet	0,3	0,5	0,8	1,0
Redusert driftsbudsjett	-1,4	-1,4	-1,4	-1,4
Økte driftsmidler byrom	-	0,3	0,3	0,3
Sum tiltak	5,8	9,5	9,9	10,1

Vedleggstabell 12 Tilpasningstiltak, plan- og bygningstjenester. Tall i millioner kroner

Tiltak	2017	2018	2019	2020
Endringer i tjenestetilbud				
It – satsning	0,4	0,8	1,2	1,6
Bortfall tilskuddsordning bryggepæling	-0,2	-0,2	-0,2	-0,2
Effektiviseringstiltak				
Effektivisert saksbehandling	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1
Sum tiltak	0,2	0,5	0,9	1,3

Vedleggstabell 13 Tilpasningstiltak, miljøtjenester. Tall i millioner kroner

Tiltak	2017	2018	2019	2020
Endringer i tjenestetilbud				
Tiltak i forbindelse med klima- og energihandlingsplan	5,0	5,0	5,0	5,0
Tiltak i forbindelse med utvikling av bryggerekken	0,9	0,9	0,9	0,9
Bortfall tilskuddsordning bryggepæling	-0,6	-0,6	-0,6	-0,6
Redusert saksbehandlingskapasitet	-0,3	-0,3	-0,3	-0,3
Sum tiltak	5,0	5,0	5,0	5,0

Vedleggstabell 14 Tilpasningstiltak, eiendomstjenester. Tall i millioner kroner

Tiltak	2017	2018	2019	2020
Opprettholdelse av standard				
Arealendring (økte forvaltnings- drifts- og vedlikeholdskostnader)	3,8	8,6	16,7	23,4
Endringer i tjenestetilbud				
Forvaltningsoppgaver skjenkekontrollen	0,6	0,9	0,9	0,9
Vedlikehold idrettsanlegg	1,0	5,0	5,0	5,0
Redusert drift- og vedlikeholdsstandard eiendomstjenester	-1,9	-1,9	-1,9	-1,9
Sum tiltak	3,6	12,6	20,7	27,4

1.6 Bystyresekretariatet, folkevalgte, kontrollkomiteen og Trondheim kommunerevisjon

Vedleggstabell 15 Tilpasningstiltak, bystyresekretariat, folkevalgte, kontrollkomité og Trondheim kommunerevisjon. Tall i millioner kroner

Tiltak	2017	2018	2019	2020
Opprettholdelse av standard				
Valgavlukker	0,2	-	-	-
Effektiviseringstiltak				
Generell effektivisering	-0,2	-0,2	-0,1	-0,1
Sum tiltak	0,0	-0,2	-0,1	-0,1

1.7 Rådmannen og strategisk ledelse

Vedleggstabell 16 Tilpasningstiltak, rådmannen og strategisk ledelse. Tall i millioner kroner

Tiltak	2017	2018	2019	2020
Opprettholdelse av standard				
Tillitsvalgtordningen	2,5	2,5	2,5	2,5
Endringer i tjenestetilbud				
Bemanningsendring	-0,4	-0,2	0,2	0,5
Sum tiltak	2,1	2,4	2,7	3,0

1.8 Interne tjenester og arbeidsgiverområdet

Vedleggstabell 17 Tilpasningstiltak, interne tjenester. Tall i millioner kroner

Tiltak	2017	2018	2019	2020
Endringer i tjenestetilbud				
Kvaliteket	0,7	0,7	-	-
In- sourcing IT-brukerhjelp	-2,0	-2,0	-2,0	-2,0
Ny medarbeiderundersøkelse	0,4	0,4	0,4	0,4
Nytt arkivsystem	2,1	2,1	2,1	2,1
Effektiviseringstiltak				
Effektivisering IKT	-4,9	-4,9	-4,9	-4,9
Annet				
Det interne arbeidsmarkedet	-1,0	-1,0	-1,0	-1,0
Bevarings og kassasjonsplan	-	-1,2	-1,2	-1,2
Digital deponering	-	-3,8	-3,8	-3,8
Sum tiltak	-4,7	-8,9	-8,7	-7,9

1.9 Sentrale bevilgninger

Vedleggstabell 18 Sentralt plasserte bevilgninger. Tall i millioner kroner

Tiltak	2017	2018	2019	2020
Anslag befolkningsvekst barnehage og sosialhjelp	1	15	40	67
Utredninger	0,5	0,5	0,5	0,5
Tilskudd til investeringer og drift private haller		3	15	18
Flytting av paviljonger	6			
Kommunesammenslåing Klæbu	35			
Microsoft office lisenser	12	1	1	1
Sum tiltak	55	20	57	88

2 Demografikostnader

Befolkningsvekst og endringer i befolknings sammensetning anslås å gi Trondheim kommune 62 millioner kroner i økte utgifter i 2017. Utgiftsveksten er høyest innenfor helse- og omsorg og skole.

2.1 Innledning

Gitt at dekningsgrader og kvalitet skal opprettholdes når befolkningen øker, vil befolkningsveksten føre til økte utgifter for kommunen. Flere barn vil for eksempel føre til økte utgifter til helsestasjoner, barnehager og skoler. En av handlingsreglene som ligger til grunn for utarbeidelsen av handlings- og økonomiplanen, er at tjenesteområdene skal få kompensasjon for beregnet utgiftsvekst som følge av demografiske endringer. Begrepet "demografikostnader" benyttes for anslaget på endringen i utgiftene som følge av endret befolkning og endring i areal. Først etter at tjenesteområdene har fått kompensasjon for demografikostnadene, vil vi få et reelt bilde av kommunens økonomiske handlingsrom. Endringer i dekningsgrader og kvalitet fra et år til et annet, vil da være et resultat av prioriteringer, og ikke av demografiske endringer.

I rådmannens forslag til handlings- og økonomiplan er demografikostnadene anslått til 62 millioner kroner i 2017. I dette vedlegget gis det en beskrivelse av metoden som ligger til grunn for beregningen av demografikostnader. Innledningsvis gis det en omtale av modellen som staten bruker for å beregne kommunesektorens demografikostnader.

2.2 Statens modell for beregning av demografikostnader

[Teknisk beregningsutvalg for kommunal – og fylkeskommunal økonomi \(TBU\)](#) legger årlig fram beregninger for hvordan kommunesektorens utgifter påvirkes av den demografiske utviklingen. Anslaget angir hva det vil koste å videreføre nivået på sentrale tjenester når befolkningen øker. Dette anslaget er sentralt når staten fastsetter kommunesektorens inntektsrammer.

TBUs beregninger av hvordan kommunesektorens utgifter påvirkes av den demografiske utviklingen, tar utgangspunkt i analyser av hvordan kommunesektorens utgifter faktisk fordeler seg på individrettede velferdstjenester til ulike aldersgrupper. Med utgangspunkt i denne fordelingen beregnes det en utgift per person i hver gruppe. Deretter beregnes mer- eller mindreutgifter for den enkelte aldersgruppe som produktet av utgifter per person og anslått endring i antall personer. Til slutt beregnes de samlede mer- eller mindreutgifter som summen av mer- og mindreutgifter for alle aldersgruppene.

Beregningene til TBU bygger på noen forutsetninger som det er viktig å presisere. Det legges blant annet til grunn konstante dekningsgrader, uendret standard og uendret produktivitet. I beregningene tas det ikke hensyn til mulige endringer i befolkningens helsetilstand og funksjonsevne, arbeidsledighet, innvandrerandel m.m. Beregningsopplegget tar kun utgangspunkt i de individrettede tjenestene, som barnehage, grunnskole, pleie- og omsorg, primærhelsetjenester og sosiale tjenester. Dette representerer om lag 75 prosent av kommunesektorens driftsutgifter (eksklusive finansutgifter). Beregningene inkluderer ikke tjenester som kultur, idrett, veier og administrasjon.

Det har vært en uenighet i TBU om hvordan demografikostnadene skal beregnes. Uenigheten har dels gått på hvilke tjenester som skal inngå i beregningen, dels på om forutsetningen om at tjenestebehovet/utgiftene stiger proporsjonalt med innbyggertallet i målgruppen er rimelig. Utvalget engasjerte derfor Telemarksforskning til å foreta en analyse av sammenhengen

mellom befolkningsvekst og endring i utgiftsbehov. [Telemarksforskning](#) la i 2016 fram en [rapport](#) som viser at for individrettede tjenester som skole og pleie- og omsorgstjenester er kostnadene som følger med en ekstra innbygger, anslått å være oppunder 80 prosent av gjennomsnittskostnaden. Telemarksforskning fant også at utgiftene til kultur og administrasjon økte med folketallet, men at utgiftene steg relativt sett noe mindre enn for de mer individrettede tjenestene. TBUs vurdering er at resultatene viser at gjeldende metode for å beregne demografikostnader og en alternativ metode der en trekker inn flere tjenester, men samtidig også tar hensyn til at kostnaden ved en ny innbygger ofte vil være lavere enn gjennomsnittskostnaden, vil gi om lag samme resultat for landet som helhet.

2.3 Trondheim kommunes modell for beregning av demografikostnader

Trondheim kommune har siden 2007 kompensert tjenesteområdene for demografikostnader. Modellen vi bruker for å anslå demografikostnadene inkluderer flere tjenester enn modellen til TBU gjør, men vi har i motsetning til TBU tatt hensyn til at kostnadene ved en ny innbygger ofte vil være lavere enn gjennomsnittskostnaden.

2.3.1 Befolkningsprognoser

Demografikostnadene beregnes og kompenseres basert på prognoser på befolkningsvekst for de neste årene.³⁶ Ettersom prognosetall ikke treffer 100 prosent på faktisk befolkningsutvikling, justeres kompensasjonen i ettertid ut fra faktisk befolkningsvekst.

2.3.2 Tjenester som er inkludert

Kommunen har ansvar for flere tjenester som er rettet mot bestemte aldersgrupper, blant annet barnehager, grunnskole og helse- og omsorgstjenester. Innenfor disse tjenestene vil det som regel være en direkte sammenheng mellom demografisk utvikling og utgiftsbehov.

Innenfor områder som barnevern og sosialtjenesten er ikke sammenhengen mellom befolkningsvekst og endring i utgiftsbehov like entydig. Endringer i arbeidsledighet vil for eksempel ha større betydning for utviklingen i kommunens sosialhjelpsutgifter enn befolkningsveksten. Ettersom det ikke finnes prognoser for arbeidsledighet for Trondheim kommune, har rådmannen lagt til grunn at den demografiske utviklingen også driver utgifter til sosialhjelp. Rådmannen har også lagt til grunn at den demografiske utviklingen påvirker utgiftene til barnevernet. Dette er de samme prinsippene som er lagt til grunn for modellen staten (TBU) bruker.

Trondheim kommune inkluderer, i motsetning til TBU, også tjenester som kultur, idrett, administrasjon og tjenester innenfor byutvikling, når vi skal anslå kommunens demografikostnader. Telemarksforskning fant også at utgifter til disse kollektive tjenestene øker med befolkningsvekst. Rådmannen mener også at det er rimelig å forutsette at det innenfor disse områdene vil være en sammenheng mellom befolkningsvekst og utgiftsbehov. Flere barn og eldre vil for eksempel gi økt utgiftsbehov til barnekultur og seniorkultur.

Befolkningsvekst gjør også at vi må utvide kommunens bygg- og anleggskapasitet. Eiendomstjenester og tekniske tjenester kompenseres derfor for driftsmessige konsekvenser som følger av endring i infrastrukturen. Med infrastruktur menes veier, parker og grøntareal,

³⁶ Demografikostnadene i perioden 2017-2020 er beregnet med utgangspunkt i prognose TR2015M_trondheim2016. Ved beregningen av kompensasjon til helse- og omsorg og barnehage er det i tillegg innarbeidet effekter av nye befolkningsprognoser rådmannen fikk i midten av september.

tilrettelegging av friluftsområder, kirkegårder og økt kommunal eiendomsmasse. Dersom tjenesteområdene ikke får kompensasjon for de driftsmessige konsekvensene av nyanlegg, vil det føre til at tjenesteområdene må forvalte, drifte og vedlikeholde økt areal innenfor samme ramme som tidligere. Dette vil føre til dårligere drift og vedlikehold av både eksisterende og nye anlegg.

Administrasjon er inkludert i beregningsmodellen som Trondheim bruker for å anslå demografikostnader. Befolkningsvekst fører til flere brukere av kommunale tjenester, flere enheter, flere ansatte m.m. Det fører til økt etterspørsel om bistand fra rådmannen og interne tjenester. Dersom kvaliteten på bistanden skal opprettholdes på dagens nivå, er det nødvendig å kompensere rådmannen og interne tjenester for det økte tjenestevolumet. Telemarksforskning fant også at utgiftene til administrasjon økte med befolkningsvekst.

2.3.3 Hovedprinsipper som er lagt til grunn for beregningen av demografikostnader

Modellen vi bruker for å beregne demografikostnadene bygger på noen prinsipper og forutsetninger som det er viktig å presisere:

- Kompensering av variable kostnader, faste kostnader kompenseres når de oppstår
- Identifisering av brukere, dekningsgrader og kostnader per bruker
- Identifisering av brukere i aldersgrupper, kostnader per innbygger i aldersklassen
- Særskilt kompensasjon ut i fra andre kriterier

Kompensering av variable kostnader, faste kostnader kompenseres når de oppstår

Når befolkningen endres og det er behov for å yte mer tjenester, vil det i første omgang være de variable kostnadene som øker, mens faste kostnader ikke øker før det er nødvendig å bygge ut kapasiteten. Eksempel på faste kostnader er infrastrukturkostnader og bygningsrelaterte kostnader. Modellen vi bruker for å kompensere tjenesteområdene, bygger på et prinsipp om at tjenesteområdene skal få kompensasjon for variable kostnader, mens de faste kostnadene først kompenseres når de oppstår.

Det er noe variasjon mellom tjenesteområdene når det gjelder muligheten til å estimere variable og faste kostnader. Innenfor store tjenesteområder, som skole og helse- og omsorg, er det mulig å beregne de variable kostnadene, og dette blir også gjort. Disse områdene får derfor hvert år kompensasjon for variable kostnader. I tillegg får de kompensasjon for faste kostnader når de oppstår (for eksempel når det opprettes en ny skole eller et nytt helse- og velferdssenter). Innenfor andre individrettede tjenester har rådmannen basert på en vurdering av de ulike tjenestene lagt til grunn at de variable kostnadene varierer mellom 80 og 100 prosent.

Innenfor kollektive tjenester, som kultur, miljøtjenester og plan – og bygningstjenester, er det krevende å skille mellom variable og faste kostnader. Sammenhengen mellom befolkningsvekst og økt utgiftsbehov er også mindre entydig innenfor disse områdene. Rådmannen har basert på en skjønsmessig vurdering lagt til grunn at de variable kostnadene kun utgjør 50 prosent av gjennomsnittskostnadene innenfor disse områdene. For rådmannen og interne tjenester, har rådmannen lagt til grunn at de variable kostnadene kun utgjør 20 prosent av gjennomsnittskostnaden.

Identifisering av brukere, dekningsgrader og kostnader per bruker

Innenfor flere tjenesteområder har vi informasjon om både dekningsgrader for ulike aldersgrupper og enhetskostnader for ulike aldersgrupper. Vi vet for eksempel at om 22 prosent av innbyggerne i alderen 80-89 år er brukere av hjemmetjenesten, og at de variable

kostnadene per bruker i denne aldergruppen er om lag 130 000 kroner. Dersom prognosen tilsier at antallet innbyggere i alderen 80-89 år øker med 100 personer i 2015, vil vi kunne anslå at vi får 22 nye brukere av hjemmetjenesten i 2017. De variable kostnadene per bruker er 130 000 kroner, og den anslåtte demografikostnaden blir da 2,86 millioner kroner.

For tjenesteområder der det er en nær kobling mellom befolkningsvekst og økte utgifter, og hvor vi har et godt grunnlag for å beregne dekningsgrader og kostnader per bruker, er det metoden over som benyttes til å beregne demografikostnadene.

Dette gjelder innenfor følgende tjenesteområder:

- Barnehage
- Skole
- Helse- og omsorg (hjemmebaserte tjenester og institusjonstjenester)

Identifisering av brukere i aldersgrupper, kostnader per innbygger i aldersklassen

Innenfor noen områder har vi ikke like godt grunnlag for å beregne dekningsgrader og kostnader per bruker. Vi har imidlertid oversikt over områdets totale kostnader, og informasjon om hvilke aldersgrupper som i hovedsak er tjenestemottakere. Med utgangspunkt i dette kan vi beregne gjennomsnittlig kostnad for innbyggerne i en gitt aldergruppe. Vi vet for eksempel at gjennomsnittlig utgift til helsestasjon per innbygger 0-5 år er 3 787 kroner. Dersom prognosen tilsier at antall 0-5 åringer vil øke med 100 i 2017, og vi legger til grunn at marginalkostnaden er 80 prosent av gjennomsnittskostnaden, blir den anslåtte demografikostnaden om lag 300 000 kroner.

Denne metoden brukes for å beregne demografikompensasjon til følgende tjenesteområder:

- Barne- og familietjenesten
- Kvalifisering og velferd
- Psykisk helse og rus
- Bo- og aktivitetstilbud
- Kultur og kirke
- Idrett og friluftsliv
- Næring og samfunn
- Plan- og bygningstjenester
- Miljøtjenester
- Tekniske tjenester
- Eiendomstjenester
- Rådmannen og interne tjenester

Særskilt kompensasjon ut i fra andre kriterier

Befolkningsveksten gjør at vi må utvide kommunens bygg- og anleggskapasitet.

Eiendomstjenester og tekniske tjenester kompenseres derfor for driftsmessige konsekvenser som følger av endring i infrastrukturen. Kompensasjonen beregnes ut i fra en beregnet kostnad per kvadratmeter areal, per kilometer vei osv, multiplisert med endring i areal/kilometer vei. De beregnede enhetskostnadene er dels basert på normative modeller, dels på erfaringstall fra tidligere år. Eiendomstjenester får blant annet kompensert for utgifter til forvaltning, drift og vedlikehold (FDV) av nytt areal med utgangspunkt i normtall som ligger i HOLTE-prosjekt. Vi bruker i hovedsak Holte-nøkler *middels standard* til å beregne FDV-kostnader ved arealendringer. Eiendomstjenester bruker samlet sett mindre ressurser på forvaltning, drift og vedlikehold enn de anbefalte nøkkeltallene fra Holte. Rådmannen vil understreke at kompensasjon for nytt areal basert på normtallene som ligger i HOLTE-prosjekt, innebærer en

økt prioritering av kommunale bygg. Over tid vil en slik modell føre til at vedlikeholdsetterslepet på bygg reduseres.

Sosialhjelp og kvalifiseringsstønad

Metoden rådmannen bruker for å beregne demografikostnader forutsetter, i likhet med modellen som TBU bruker for å anslå kommunesektorens samlede demografikostnader, uendrede dekningsgrader. Modellen er derfor godt egnet til å anslå demografikostnader innenfor områder hvor dekningsgradene varierer lite fra et år til et annet (som for eksempel innenfor grunnskole og helse- og omsorg), men er mindre egnet til å anslå utgiftsbehovet innenfor sosiale tjenester, hvor dekningsgradene kan variere mye fra et år til et annet. Dette har vi sett eksempler på de siste årene. I perioder med lav arbeidsledighet og lavere andel sosialhjelpsmottakere, har modellen vi bruker overvurdert demografikostnadene knyttet til sosialhjelp, mens den i det siste året har undervurdert kostnadene. Rådmannen har beregnet demografikostnadene til sosialhjelp med utgangspunkt i metoden beskrevet over. Men fordi det er usikkerhet knyttet til denne beregningen har rådmannen valgt å legge kompensasjonen sentralt. Det vil si at den ikke er lagt inn i rammen til tjenesteområdet kvalifisering og velferd, men budsjettert på sentralt plasserte bevilgninger.

Barnehager

Demografikompensasjonen til barnehageområdet er budsjettert på sentralt plasserte bevilgninger, og ikke inn i rammene til barnehagene. Årsaken er at det er betydelig usikkerhet knyttet til prognoser for veksten i antall barn i alderen 1-5 år. Samtidig er enhetskostnadene per barn høy. En feil prognose gir dermed store konsekvenser. For å hindre store svingninger i barnehagerammene, plasseres den foreløpige beregnede kompensasjonen sentralt, og fordeles ut til barnehageområdet i henhold til det faktiske antallet barn som begynner i barnehagene i løpet av året. I 2017 forventes det en svak nedgang i antallet barn i barnehagene.

2.3.4 Beregnede demografikostnader i 2017

Tabellen under viser beregnede demografikostnader for de ulike tjenesteområdene i 2017.

Vedleggstabell 19 Beregnede demografikostnader i 2017. Tall i 1000 kroner

	Demografi- kostnader	Areal-kostnader	Justert kompensasjon for 2015 ³⁷	Sum kostnader
Barnehage	-2 376		-11.872	-14 248
Skole	15 939		4.961	20 900
BFT	4 664		185	4 849
Helse- og omsorg	25 185		2 378	27 563
Kvalifisering og velferd	5 372		400	5 772
BOA	5 517		-494	5 023
Rus og psykisk helse	1 667		47	1 714
Plan- og bygningstjenester	206			206
Miljøtjenester	199			199
Tekniske tjenester	73	2 300		2 373
Eiendomstjenester	194	3 909		4 103
Kultur og kirke	1 807			1 807
Idrett og friluftsliv	257	600		857
Næring	64			64
Interne tjenester	860			860
Rådmannen	308			308
Bystyresekretariatet og revisjonen	55			55
SUM	59 991	6 809	-4 396	62 404

³⁷ Prognosetall treffer ikke 100 prosent på faktisk befolkningsutvikling. Kompensasjonen justeres derfor i ettertid ut fra faktisk befolkningsvekst. Faktiske befolkningstall viser at tjenesteområdene fikk 4,4 millioner kroner for mye i kompensasjon i 2015.

